

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE
- AVGUST -

I

DOKUMENTA JEDINICA NARODNOÖSLO-
BODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 1. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ¹

ŠTAB

XXVII. NOU DIVIZIJE

br. 67

1. VIII. 1944.

ŠTABU III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

P o l o ž a j

Dostavljamo vam petnaestodnevni izveštaj — izvod iz operacijskog dnevnika za vrijeme od 1. — 15. jula 1944. godine.

U sastavu divizije nalazile su se: XIX. XX. NOU brigada i Kladanjski NOP odred. XVI. NOU brigada bila je privremeno u sastavu XVII. NOU divizije.

XIX. NOU brigada:

Od 1. VII. do 14. VII. 1944. g. brigada se nalazila na prostori Rakino Brdo — Šeherdžik — Osmaci — Bunarić. sa jednom četom u Vlasenici. Za sve ovo vrijeme nije bilo sukoba sa neprijateljem. Brigada je bila u sređivanju sa pojačanim vojno-političkim radom po jedinicama kao i političkim radom među stanovništvom.

9. jula izvršena je zakletva i smotra boraca brigade uz prisustvo članova štaba korpusa, štaba divizije i delegata III. i V. Vojvođanske NOU brigade. Sa ove svečanosti poslone su po-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta (dalje: VII), reg br. 18/7, k. 1111.

zdravne depeše Vrhovnom štabu i Štabu III. Korpusa. Poslije svečanog dijela kulturna ekipa divizije dala je priredbu za vojsku i narod.

10. jula održan je sastanak štaba brigade sa štabovima bataljona kojemu je prisustvovao i politički komesar divizije. Na sastanku je pretresano sređivanje jedinica i pripreme za slijedeće akcije.

14. jula jedna neprijateljska kolona sastava SS i četnici jačine jednog bataljona sa 4 topa izvršili su napad na naše jedinice u selu Breziku od pravca Jelica — Međeđa. Istovremeno jedna druga neprijateljska kolona (SS, četnici i milicija) nastupala je od pravca Tuzle i napala naše snage na liniji: Vis — Vukovina — Kakanj. Neprijatelj je imao u početku uspjeha a i odlučnim napadom naših jedinica istoga dana oko 18 h bio je protjeran preko rijeke Spreče i ceste Tuzla — Zvornik i povukao se u pravcu Tuzle i Jelice.² U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 50 mrtvih i ranjenih, dok su naši gubitci bili 2 poginula i 3 ranjena. Među poginulim i komandir čete, poručnik Slavko Stuparević.

Istoga dana jedna grupa četnika iz Požarnice sa četnicima Papraće pokušala je da izvrši napad na bolnicu u selu Mihajlovići. Jedna četa XIX. brigade koja je odmah upućena razjurla je četničke bande.

15. jula brigada bila u pokretu na prostoriju Vlasenica — Rajići.

U ovom vremenu izvršene su izvjesne promjene u komandnom kadru bataljona. Tako je za v.d. komandanta III. bataljona postavljen poručnik Cvijan Ševkušić, a za komandanta I. bataljona kapetan Arslan Gotovušić, upućen od štaba ove divizije. V.d. komandanta III. bataljona drug Slavko Rupić razriješen je dužnosti.

Za vrijeme boravka u dolini rijeke Spreče brigada je vršila osiguranje aerodroma i transport ranjenika i ovaj zadatak izvršila sa uspjehom.

Moral boraca i borbenost dobar. Dezerterstva nije bilo. Zdravstveno stanje dobro.

XX. NOU brigada:

Brigada se u ovome periodu nalazila na sektoru Romanija — Sokolovići sa zadatkom razbijanja četnika kao i vršenja mo-

² Prema izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 43/9—4, k. 149 c), toga dana su SS jedinice (odnosi se na jedinice 13. SS divizije „Handžar“) i „bosanski planinci“ (zeleni kadar) izviđali u pravcu s. Osmaka i s. Rakinog Brda.

bilizacije za popunu brigade. Za sve ovo vrijeme brigada je imala česte sukobe sa okupatorskim i četničkim bandama i to: 1. VII. izvršen je napad na četnike Radomira Neškovića na sektoru Zabrežje — Mislovo — Brestovače i tom prilikom ubijena su dva četnika, zarobljen 1 šarac i arhiva Devetačkog bataljona." 6. jula četnici Radomira Neškovića napali su na I. bataljon u Klečkovcu. Poslije borbe od dva sata četnici su razbijeni. Zarobljen je 1 a ranjen 1 četnik. U feto vrijeme III. bataljon odbio je jednu kolonu Njemaca od 150 ljudi koja je nastupala od pravca Sokolca. Neprijatelj je imao dva ranjena. Naši gubitci toga dana bili su 4 mrtva i dva ranjena.

8. VII. izvršen je napad na četničke položaje Piskavice — Beheći i poslije žestoke tročasovne borbe četnici su rastjerani. U toj borbi zarobljena su tri četnika, dok su im gubitci nepoznati. Naši gubitci 2 mrtva i 1 ranjen.

9. VII. Vođena je borba sa četnicima na prostoriji Kalimanići. Četnici su razbijeni i protjerani u pravcu Gučeva. Naši gubitci 1 poginuo a 3 ranjena.

11. VII. Izvršen je napad na četničke grupe na sektoru Maio Polja. Zarobljena su dva četnika. 1 ubijen a 2 ranjena.

14. VII. Oko 18 h četnici su napali na položaj I. bataljona iznad Klečkovca. Poslije žestoke borbe I. bataljon u kontranapadu razbio je četnike uz njihove osjetne gubitke. Naši gubitci 1 ranjen, koji je poslije izvršene operacije umro.

15. VII. Jedan bataljon odbio je ispad neprijatelja iz Sokolca.

Zaključak:

Neprijateljski gubitci: 3 mrtva, 5 ranjeno, zarobljeno 8. Plijen: 1 šarac, 20 pušaka.

Naši gubitci: 9 mrtvih. 8 ranjenih.

Mobilisano: 35 boraca.

Dezertiralo: 10 boraca.

Za ovo vrijeme održan je svega jedan sastanak sa štabovima bataljona. Zbog neprestanih borbi na vojno-političkom polju je vrlo malo rađeno. Borbenost u brigadi je dobra, moral srednji.

Dezerterstvo se postavlja kao vrlo važan problem, koji dolazi uslijed slabe ishrane. Ishrana za sve ovo vrijeme bila je vrlo slaba.

³ Riječ je o 2. devetačkom četničkom bataljonu. Opširnije o tome vidi dnevnik Leteće četničke brigade, str. 22 i 49—51 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—5301).

Kladanjski NOP odred:

Za sve ovo vrijeme bio je na prostorijski Dopasci. Borbe nije bilo, sem manjih sukoba sa legionarima iz Kladnja.

XVI. NOU brigada:

Od 1. — 8. VII. brigada se nalazila na prostorijski Cajniča (Krčino Brdo — Kapa — Goli Vrh — Slatina).

Od 1. — 4. VII. nije bilo sukoba sa neprijateljem.

2. VII. proslava godišnjice formiranja XVII. NOU divizije u Cajniču na kojoj je učestvovala i delegacija ove brigade. Proslava se je održala i u okviru brigade sa programom koji je obuhvatio svečani dio sa iznošenjem historijata XVII. NOU divizije a zatim podjela nagrada i pohvale pojedinih boraca i rukovodilaca u okviru 15-dnevnog takmičenja. Poslije toga se održalo natjecanje u vojnim i lakoatletskim disciplinama. Poslije ručka nastavlja se kulturno-prosvjetnim programom i veseljem.

4. VII. Neprijatelj (SS „Princ Eugen“) prebacio se neopazeno na desnu obalu rijeke Drine i zaposjeo Krčino Brdo. Napadom jednog našeg bataljona. sa jedinicama II. krajiške NOU brigade, neprijatelj je bio nabačen u rijeku Drinu uz prilične gubitke.⁴

5. VII. Neprijatelj u jačini od oko 300 vojnika „Princ Eugen“ ponovo je uspio da se prebaci na desnu obalu rijeke Drine i da zaposjedne Krčino Brdo. Cilj — namjera neprijatelja bila je da desnom obalom rijeke Drine zaposjedne Foču i na taj način onemogući prebacivanje I. Proleterske divizije sa leve na desnu obalu rijeke Drine.⁵ U toku dana jedan bataljon brigade sa jednim bataljonom⁶ izvršio je napad na Krčino Brdo. i potisnuo neprijatelja u posljednje rovove. Uto su naše jedinice bile smjenjene od jedinica XIII. Proleterske brigade, koje su neprijatelja potpuno iskasapile, tako da se jedan mali broj spasio preplivavši rijeku Drinu. Brigada je toga dana dobila novi zadatak — zatvaranje pravaca od Pljevalja.

8. VII. Brigada dobila je naredenje da krene u sastav XXVII. NOU divizije.

⁴ Odnosi se na dijelove 7. SS divizije „Princ Eugen“. Opširnije o toj borbi vidi knj. 27. dok. br. 62.

⁵ O prebacivanju jedinica I. proleterske divizije na desnu obalu rijeke Drine i njihovom dejstvu vidi knj. 27. dok. br. 8. 12. 23 i 40.

⁶ Riječ je o I. bataljonu 13. proleterske brigade „Rade Končar“ (vidi dok. br. 49)

9. VII. Brigada se je prebacila na lijevu obalu rijeke Drine kod Foče i u toku noći stigla na Previlu.

10. VII. Preko dana odmor na prostoriji Previle. Toga dana rastjerana je jedna grupa četnika. Neprijatelj je imao 1 mrtvog, zarobljen je komandir jedne četničke leteće čete, koji je nakon presude vojnog suda streljan.

11. VII. Pokret sa prostorije Previla—Kacelj u pravcu Sjetline sa zadatkom prelaza pruge Sarajevo — Višegrad. Kod same Sjetline zaštitnica kolone bila je napadnuta od jedne grupe četnika koji su odmah rastjerani. Prilikom prelaska pruge, pruga je minirana na 6 mjesta i odbijena 1 ustaška kolona koja je krenula od pravca Stambulčića.⁷

12. VII. U zoru brigada izbija na prostoriju Bogovića odakle produžava pravcem Bogovići — Karaula, gdje prelazi drum Sokolac — Sarajevo — Bijela Voda — Krajevi. Prilikom prelaska druma zasjeda na drumu sačekala je dva kamiona i ove uništila. Neprijatelj SS-ovci uspjeli su umaći. Kamioni su bili puni hrane i raznih poštanskih paketa. Zarobljena je manja količina oružja i opreme.

13. VII. Brigada u pokretu na prostoriju Kruševci. U pokretu razbijene su manje četničke grupice i uhvaćena dva ranjena četnika.

14. VII. Pokret na prostoriju Malo Polje. Vođene manje borbe sa četničkim grupicama i uhvaćena veza sa štabom divizije.

15. VII. Brigada na prostoriji Malo Polje.

Zaključak:

Za ovo vrijeme brigada je uglavnom provela u pokretu sa prostorije Cajniče na prostoriju Vlasenice u sastav XXVII. NOU divizije. U ovome pokretu brigada se je ponijela vrlo dobro i uspješno izvršavala sve zadatke koji su bili postavljeni pred nju.

U ovom periodu oštećena su tri kamiona, dok je jedan potpuno uništen i razrušena željeznička pruga Sarajevo — Višegrad na 6 mjesta.

Neprijateljski gubitci bili su prilični (najmanje 30 izbačenih iz stroja) dok su sopstveni gubitci bili 1 ranjen.

Zdravstveno stanje u brigadi dobro. Ishrana dobra.

Rad na vojno-političkom polju bio je dobar.

Štab divizije za ovo vrijeme nalazio se u Vlasenici.

⁷ O tome vidi i izvještaj Operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 16. jula 1944 (knj. 27, dok. br. 164).

U ovom periodu završeni su kursevi: intendantski, kurs na bacačima, niži politički i slušaoci su upućeni u svoje jedinice. Prilog: Brojno stanje.⁸

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar Z." Škerović	Načelnik štaba p.pukovnik	Komandant p.pukovnik
-------------------------------------	------------------------------	-------------------------

(M.P.)

BR. 2

**ZAPOVIJEST ŠTABA 3. PROLETERSKE (LICKE) BRIGADE
OD 1. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA
ZA POKRET PRAVCEM PONORI — ZARUĐE¹**

**ŠTAB III PROLETERSKE BRIGADE
VI PROLET DIVIZIJE „N. T.”
1 avgusta 1944. g.**

Z A P O V J E Š T

(Sekcija Zenica — Kladanj 1 : 100000)

Podaci o neprijatelju: Vareš : Manje snage ustaške milicije.² Južno od linije Vareš — Olovo: četnička brigada Save Derikonje.³ Olovo: nema neprijatelja. Očevlje: nešto milicije. Vijaka: 150 ustaške milicije.⁴ Od težeg naoružanja imaju dva bacača. Tribija: 150 radnika na pilani sa izvjesnim osiguranjem. U ostalim selima manje grupe četnika i milicije.

U dolini rijeke Krivaje na prostoru Jelaške — Kamensko nalaze se dijelovi XII Korpusa (vojvođanskog).⁵

⁸ Redakcija ga nije uspjela pronaći. Međutim, brojno stanje brigade prikazano je u dok. br. 126.
Zarija

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 29/6, k. 802.

² Prema bojnoj relaciji 8. posadnog zdruga u Varešu je tada bio Stožer 4. bojne sa 1. satnijom (vidi dok. br. 160).

³ On je tada bio komandant 1. sarajevske četničke brigade.

⁴ U Vijaki je tada bila 4. satnija 4. bojne (vidi dok. br. 160).

Naša divizija izvršiće sutra pokret ka istoku,⁶ a naša brigada je desna kolona.

Na osnovu prednjeg

n a r e đ u j e m o :

I bataljon: Određuje se u prethodnicu brigade, koji kreće sa mjesta gdje se sada nalazimo u 7.30 čas. pravcem Ponori — k. 996 — Rudeljak — Han Kopalište — Strica — Zarude.

Glavninu brigade obrazovaće: Pravac kretanja za I bataljonom, a IV bataljon daće prema potrebi pobočnicu. Glavnina kreće u 7.30 čas.
IV bataljon,
četa za vezu,
brigadna
ambulanta,
intendantura,
djelovi III
bataljona i
II bataljon.

Štab brigade: Nalaziće se na čelu glavnine.
Dežurni oficir u brigadi biće sutra zamj. komandanta III bataljona poručnik drug Đuro Đaković.

Svaka jedinica odrediće osmatrača neba i organizovati po bataljonima protuavionsku odbranu. Tovarna grla maskirati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik kapetan,
D.⁷ Zaklan

Dostavljeno: Štabovima bataljona 1—4,
i svim jedinicama pri Štabu.

(M.P.)

⁶ O kretanju i dejstvu 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“ vidi dok. br. 10 i 72.

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
12. HERCEGOVAČKE BRIGADE NA DAN 1. AVGUSTA
1944. GODINE¹**

PREGLED:

brojnog stanja i naoružanja: *XII. Herceg. U. brigade N.O.V.
JugosJ.*

Na dan: *1 avgusta 1944 god.*

Oružje i municija:

1. — Brdskih topova —, municije za njih	—, granata —, šrapnela —	
2. — Protivk. topova —, municije za njih	—, udarnih —, pancirnih —	
3. — Teških mitraljeza „Breda”	4, municije za njih	4.850
4. — Teških mitraljeza „Fiat”	—, municije za njih	—
5. — Sa aviona teških mitraljeza	1, municije za njih	340
6. — Teških mitraljeza drugog tipa	—, municije za njih	—
7. — Teških mitraljeza „Svare Loze”	—	—
8. Puškomitraljeza „Brno” (S. L.)	17	
9. Puškomitraljeza „Šarac”	7	
10. — Jugoslavenskih i njemačkih pušaka	250, municije 7.9 mm.	17.247
11. — Italijanskih puškomitraljeza	4	
12. — Italijanskih pušaka	44, municije za njih	5.77G
13. — Puškomitraljeza „Soša”	—, municije za njih	—
14. — Sovjetskih puškomitraljeza	—, municije za njih	—
15. — Engleskih puškomitraljeza	8, municije za njih	14.785
16. — Puškomitraljeza drugog tipa, grčkih	1, municije za njih	—
17. — Engleskih pušaka	1, municije za njih	—
18. — Sovjetskih pušaka	—, municije za njih	—
19. — Tromblona za njemačku pušku	1, municije za njih	8
20. — Teških bacača 81 mm.	4, municije za njih	132
21. — Teških bacača 100 mm.	—, municije za njih	—
22. — Teških bacača drugih	—, municije za njih	—
23. — Lakih bacača italijanskih	3, municije za njih	132
24. — Lakih bacača njemačkih	2, municije za njih	78
25. — Lakih bacača drugih	—, municije za njih	—
26. — Protivkolskih pušaka sovjetskih	1, municije za njih	116
27. — Protivkolskih pušaka engleskih	3, municije za njih	323
28. — Mašinki sovjetskih	1, municije za njih	1.060
29. — Mašinki engleskih	1, municije za njih	100
30. — Mašinki njemačkih	9, municije za njih	478
31. — Mašinki ustaških	1, municije za njih	10
32. — Revolvera jugoslavenskih	25, municije za njih	168
33. — Revolvera njemačkih	5, municije za njih	105
34. — Revolvera italijanskih	21, municije za njih	164
35. — Revolvera engleskih	—, municije za njih	—

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 14/12, k. 1143 A.

36. — Revolvera sovjetskih	—, municije za njih	—
37. — Revolvera drugih modela	11, municije za njih	74
38. — Signalnih revolvera	5, municije za njih	95
39. — Ručne bombe italijanske		38
40. — Ručne bombe jugoslavenske		41
41. — Ručne bombe njemačke		12
42. — Ručne bombe engleske		80
43. — Ručne bombe sovjetske		—
44. — Ručne bombe ostale		3
45. — Nagazne mine engleske		40

Od gore navedenog oružja u bojnoj komori se nalazi: 2 teška bacača sa 41 granata, 1 teški bacač bez postolja, 1 laki bacač sa 35 granata, 1 avionski mitraljez sa 340 metaka, 1 teška Breda bez postolja sa 1.500 metaka, 1 talijanski mitraljez neispravan sa 4.080 metaka. 7 jugoslavenskih pušaka sa 3.230 metaka. 1 njemačka puška. 4 talijanske puške, 3 signalna revolvera sa 15 metaka, 11.358 engleskih puščanih metaka. 560 sovjetskih mašinskih metaka i 23 nagazne mine.

Načelnik štaba, poručnik
Franjo Tomaić

Šef ostsjeka za naoružanje
p.poručnik
Branko Kitić

II.

Ljudstvo :

	oficira		podoficira		boraca		politkoma		Ukupno:
	po spis.	u rashod.	po spis.	u rashod.	po spis.	u rashod.	po spis.	u rashod.	
Drugova:	43	6	105	15	285	29	54	9	487
Drugarica:	1		4		17	1	—		22
Svega :	44	6	109	15	302	30	54	9	509

Primjedba: *ovi koji su navedeni u rashodu nalaze se u bolnici.*

III.

Stoke :

Konja: 104   jahaća: 19   tovarna: 85   tegleća: —

Polit, komesar
Doko Novosel

(M.P.) V. d. komandanta, kapetan
Milinko J. Okiljević

**NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 2. AVGUSTA
1944. ŠTABU 8. KRAJIŠKE BRIGADE DA DIJELOM SNAGA
DRŽI POLOŽAJE PREMA GORIJEVCU I RIPCU A OSTALE
SNAGE POVUČE NA ODMOR¹**

IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA

N.O.V.J.

Br. SI.

Dne 2. VIII g.

U 23 sata

ŠTABU VIII BRIGADE

Položaj

Trećeg ovog mjeseca držati položaje sa jednim bataljonom prema Gorijevcu, Mrkin brdu² i Ripču napadajući neprijatelja udarnim grupama, ukoliko bi vršio pokret. Izviđačku četu orijentisati na izviđanje prema Bihaću, Grabežu i V. Radiću. Ostale bataljone povući na odmor na liniju Velebit — Bukovac — Carska Staza — k. 918, čiji raspored treba biti rastresit i zaklonjen zbog artiljerije.¹¹

Budnost treba biti stroga, jer bi neprijatelj mogao vršiti pokrete sa jačim snagama od Bihaća.

Povlačenje na odmor izvršiti pre svanuća, da neprijatelj ne bi primjetio.

Ukoliko bi neprijatelj napadao u toku dana 3. o. m. intervenisati cijelom brigadom ne držeći uporno ceste Bihać — Petrovac, tj. uporno ne sprečavati prodor prema Petrovcu.⁴

(M.P.)

Petar⁵

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 29/2, k. 768.

² To mjesto nije nadeno na karti 1 :100.000.

³ Misli se na dejstvo neprijateljske artiljerije. Opširnije o rasporedu jedinica 8. NOU brigade vidi dok. br. 28.

⁴ Primivši ovo naređenje, 8. krajiška NOU brigada se povukla na odmor. Opširnije o tome, kao i o njenim dejstvima na pomenutum pravcu, vidi u izvještaju njenog štaba od 3. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/2, k. 769).

⁵ Petar Vojnović, komandant 4. NOU divizije

**NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 2. AVGUSTA
1944. ŠTABU 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE ZA PREBACI-
VANJE NA GATAČKU I NEVESINJSKU POVRŠ I ZA DEJ-
STVO NA KOMUNIKACIJU GACKO — NEVESINJE¹**

**STAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**
0. pov. broj 691
Dana 2. VIII. 1944 u 11 č
s. D. Crkvice

ŠTABU XI HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

1. — Upućujemo vam pet engleskih puškomitraljeza sa priborom, 6.000 engleskih metaka i jedan sanduk jugoslovenske municije. Prijem ovoga materijala potvrdićete.

2. — X Hercegovačka N.O.U. Brigada u toku današnjeg dana drži jedan svoj bataljon na Kukun radi obezbjeđenja svečanosti u selo Fatnica na kojoj će biti prisutno stanovništvo Dabra i Fatnice. Zbog hitnosti rokiranja II Proleterske dalmatinske brigade ka Viluse i ka Grahovo,² X brigada će smijeniti njen bataljon u s. Pilatovci. Naređeno je X brigadi da u toku noći smijeni bataljon Dalmatinske brigade iz sela Pilatovci, da ostale bataljone smjesti na prostor: s. Okolište — s. Trnovica — s. Vrbica, a jedan svoj bataljon da prebaci u s. Njivice — s. Slivice, radi zatvaranja pravca od Avtovca preko Stepen i Kobilja Glava za Planu. X brigada će uputiti u s. Njivice — s. Slivice svoj jedan bataljon u toku večerašnje noći i vjerovatno će stići sutra pred zoru.³

3. — Pošto vaš bataljon u s. Njivice — s. Slivice bude smijenjen od bataljona X brigade neka krene bliže vašem štabu. Noću 3/4 o.m.j. sa dva bataljona krenućete ka prostoriji: Jansenik — Platice i sa te prostorije slijedećeg dana prebacićete se na gatačku i nevesinjsku površ uključujući u svoj sastav i vaš

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/8, k. 1143.

² Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi tom III, knj. 8, dok. br. 353.

³ U naređenju Štaba 29. NOU divizije od 2. avgusta 1944. Štabu 10 hercegovačke brigade nešto detaljnije se govori o zadatku ove brigade (Arhiv VII, reg. br. 27/8, k. 1143). O tome vidi i dok. br. 30 u ovoj knjizi.

1. bataljon, manevrisaćete i vršiti mobilizaciju. Pored gornjeg zadatka vršićete akcije na komunikaciju: Gacko — Nevesinje i po mogućstvu spriječiti neprijateljski saobraćaj. Što bolje aktivizirajte izviđački vod i organe obavještajne službe kako bi o neprijatelju imali što bolje podatke, a ako naidete na pojedine neprijateljske grupe trebate ih najenergičnije i počesno tući.⁴

Jedan vaš bataljon da ostavite na prostoru: s. Dulići — s. Kazanci i da tu manevriše zatvarajući pravac od Gacko ka Somina i ka Krstac. Ako bi neprijatelj iz Gacko pokušao sa ispadom u pravcu Kobilja Glava i Kazanci, tada vi trebate sa svoja tri bataljona sa prostora: gatačka i nevesinjska površ da ispoljite energično dejstvo u pravcu Gacko, a ako budu u Gacko male snage i da ga zauzmete.⁵

Sa nama održavajte stalnu vezu preko radio-stanice. Upućujemo vam radio-montera za opravku vaše radio-stanice.

4. — Na pravcu: Nevesinje jedinice XII brigade protjerali su neprijatelja u pravcu Odžak.⁶ a jedinice XIII brigade nalaze se na prostoru: Hrgud — Vlahovići.⁷ Do sada na gore navedenim pravcima nije bilo naročitih promjena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, potpukovnik Dragiša Ivanović	Pomoćnik načelnika, m a j o r Drago Đukanović	Komandant, general-major Vlado Šegrt
--	--	---

(M.P.)

⁴ Opširnije o rasporedu i dejstvu 11. hercegovačke NOU brigade u vezi s tim zadacima vidi dok. br. 30 i 41.

⁵ Gacko je 11. hercegovačka NOU brigada oslobodila 2. septembra 1944. Opširnije o tome vidi relaciju Štaba ove brigade od 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27/2, k. 1150—1).

⁶ Opširnije o tome vidi relaciju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 3. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/7, k. 1143 A).

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 5. VOJVODANSKE BRIGADE OD 2. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 36. NOU DIVIZIJE¹

ŠTAB

V VOJVODANSKE BRIGADE

O. br. 74/44

2 avgusta 1944 godine

Dostavlja izvadak iz operacijskog dnevnika za period od 15 do 31 jula 1944 god.

ŠTABU XXXVI NOU DIVIZIJE

Dostavljamo izvod iz operacijskog dnevnika za period od 15 do 31 jula 1944 godine i to:

16. VII. 1944 godine¹ oblačno, s. Vrelo, sastav brigade: I, II, III. IV i V bataljon, stab brigade, intendatura i sanitet, na licu 596 drugova. 80 drugarica, naoružanje: 462 puške. 35 pištolja, 4 engl, teška mitraljeza, 70 puškomitraljeza, 103 pikavca, 10 p.o. pušaka. 2 t. bacača, 2 laka bacača.

Jedinice na mestima kao i 15. VII. 1944 god.

U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

U 18 sati jedinice vrše pokret u cilju obezbeđenja aerodroma.²

II bataljon ide na cestu kod Dubnice (Miljanovaca) u zasedu za obezbeđenje od Tuzle.

I i III bataljon idu na k. 708 na Prosjeku da zatvore pravac od Jelice.

IV bataljon je na Visu a V u Zoljama.

II bataljon se sukobio sa jednom kolonom fašista a koja je išla od Međaša. Posle kratke i žustre borbe neprijatelj je bio odbačen.³

Ostale jedinice nisu naišle na neprijatelja.

Žrtava nismo imali.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23/3. k. 1244.

² Riječ je o letjelištu kod s. Osmaka (vidi knj. 27, dok. br. 60).

³ Iz izvještaja Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. julu 1944 (Arhiv VII, reg. br. 43/9—2, k. 149 c) vidi se da su tada dijelovi 13. SS divizije „Handžar“ i zelenokadrovci izviđali u pravcu s. Osmaka i s. Rakinog Brda.

Neprijatelj je imao dosta žrtava.

U ovoj borbi utrošili smo:

Municije: 3.000.

Mina: 40.

Zarobili smo 6 pušaka i 2 konja.

17. VII. 1944 godine, oblačno, noću kiša. selo Vrelo, sastav brigade bez promene. na licu 596 drugova. 80 drugarica, naoružanje bez promene.

U 04.00 sata jedinice se vraćaju na položaje i to:

I bataljon na Vukovinu. II bataljon u Pandure, III bataljon Jelovo Brdo, IV bataljon Vis, V bataljon u Zelinu.

U 9 sati neprijatelj počinje tući bacačima i jednim topom Vis preko celog dana, oko 13 sati neprijatelj sa jednom kolonom od oko 150—200 ljudi pokušava preći Spreču kod Vukovine, ali I bataljon ga odbija.

U borbi za Vis. III bataljon se podvlači pod sam Vis, ali usled malog brojnog stanja ne može izvršiti juriš na neprijatelja, koji je u rogovima.

Jedna neprijateljska kolona u jačini oko 200—300 ljudi je preko Jeginovog Luga zauzela Makaliće a II bataljon se odmah upućuje u tome pravcu da napadne neprijatelja i da ga protera. U tome cilju III bataljon upućuje jednu četvu u pomoć II bataljonu.

Neprijatelj oko 16 sati dobiva pojačanje i napada na Zelinu i Jelovo Brdo, odakle je bio izvučen V bataljon radi napada na Vis.

Posle kratke borbe neprijatelj izlazi na kosu iznad Jelovog Brda iznenada, radi čega se cela brigada morala naglo povući na liniju Vrelo — Rakino Brdo.

Povlačenje je bilo u neredu usled unakrsne vatre neprijatelja koji je vršio jak pritisak od Makalića u pravcu Raševa.'

Brigada se u Vrelu prikuplja i produžuje pokret za Bišinu u dva pravca:

jednim delom preko Raševa, gde se sukobljava sa neprijateljem, koji je bio već zaposeo kosu iznad Raševa.

Ovde se probija III i IV bataljon sa delovima saniteta i intendature i odbacuju neprijatelja.

U ovoj borbi neprijatelj je imao preko 100 mrtvih i ranjenih.

Mi smo u ovoj borbi imali: *

mrtvih 18

ranjenih 39

nestalih 19.

⁴ O neprijateljskim snagama vidi knj. 27, dok. br. 86 i 130 i dok. br. 24 u ovoj knjizi.

18. VII. 1944 godine, sunčano, s. Marjanovići, sastav brigade bez promene, na licu 535 drugova, 75 drugarica, naoružanje: 446 pušaka, 36 pištolja, 4 engl, teška miti-aljeza, 72 puškomi-traljeza, 99 pikavaca, 10 p.o. pušaka, 2 teška bacača, 2 laka bacača.

U pokretu od Raševa brigada stiže do 11 sati na Stijenu kod Bišine, gde se jedinice prikupljaju.⁵

Oko 17 sati III i IV bataljon dobili su zadatak da zatvore pravac od Drinjače prema Javoru i Krušici. U tome cilju IV poseda kose kod Akmačića, a III poseda Tepen.

I i II bataljon se prebacuju u Marjanoviće a V u Markc-viće (k. 812).

19. VII. 1944 god., oblačno, s. Marjanovići, sastav brigade bez promene, na licu 535 drugova, 75 drugarica, naoružanje bez promene.

Jedinice na položajima kao 18. VII. 1944 god.

U toku dana nije bilo neposrednog dodira sa neprijate-ljem. Oko 20 sati III i IV bataljon se prebacuju na Gredu istoč-no od Vasiljevića.

20. VII. 1944 godine, sunčano, selo Marjanovići, sastav bri-gade bez promene. na licu 535 drugova. 75 drugarica, naoruža-nje bez promene.

U toku celoga dana jedinice vrše pritisak na neprijatelja na Gaju i Kurilo i isteruju ga iz sela Canića.

U toku noći III bataljon napada na Gaj i proteruje ga sa Gaja, a V bataljon vršio je pritisak na neprijatelja sa k. 692 i od k. 812.

U ovoj borbi smo imali 1 mrtvog, 1 ranjenog druga.

Utrošili smo municije 15 mina i 7.000 metaka.

21. VII. 1944. godine, sunčano, selo Marjanovići, sastav bri-gade bez promene, naoružanje bez promene. na licu 535 dru-gova i 75 drugarica.

Brigada na položaju kao 20. VII. 1944 god.

Ceo dan kontakt sa neprijateljem.

V bataljon tuče Gaj i Kurilo radi uznemiravanja ne-prijatelja.

Posle žestoke borbe III bataljon zbacuje neprijatelja sa Gaja i jednom se četom probija na Kurilo, odakle se morao po-vući usled naše vatre.

Pred zoru III bataljon se povlači na svoj polazni položaj.

U ovoj borbi smo imali 4 druga lakše ranjenih.

Neprijatelj je imao dosta gubitaka.

U ovoj borbi zarobili smo došla municije, nekoliko cevi za -Šarac" i drugog ratnog materijala.

22. VII. 1944 godine, sunčano, selo Marjanovići, sastav brigade bez promene, na licu 535 drugova, 75 drugarica, naoružanje bez promene.

Oko 12 sati I bataljon se vraća sa Tepena u Marjanoviće pošto ga je smenio III bataljon III brigade. II bataljon se postavlja južno od sela Vasiljevića, a III i IV postavljaju se na k. 812.

U 23 sata brigada vrši pokret na prostoriju Gornji Dopasci — Dopasci — D. Dopasci. s tim što I i IV bataljon nose ranjenike.

23. VII. 1944 god. sunčano, selo Dopasci, sastav brigade bez promene, na licu 535 drugova, 75 drugarica, naoružanje bez promene.

Brigada stiže na ovu prostoriju 23. VII. oko 7 sati.

I bataljon je kod diviziske bolnice u s. Dopasci,

II bataljon je na Križanskoj Glavi i Pišalištu,

III bataljon je na Zmajevcu,

IV bataljon na k. 905,

V bataljon je na Mramorju.

Oko 11 sati veće grupe četnika i zelenaša⁶ sa nešto SS-ovaca napadaju ali ih II bataljon brzo razbija.

Oko 12 sati brigada dobiva zadatak da se prebaci preko ceste Vlasenica — Kladanj i pravcem preko sela Ravne — Sjedaljka — Bliznićevo Brdo⁷ i postavi se na prostoriju sela Slivne.

Prilikom izbijanja na cestu kod sela Ravne veće grupe četnika zelenokadrovaca i SS-ovaca napadaju na našu kolonu. V i I batalion jakom vatrom razbijaju neprijatelja nanoseći mu visoke gubitke.

Mi u ovoj borbi nismo imali žrtava.

24. VII 1944 godine, sunčano, selo Slivne. sastav brigade isti s t'm što smo u sastavu imali privremeno II bataljon II Vojvođ. brigade, na licu 535 drugova, 75 drugarica, naoružanje bez promene.

Brigada stiže na prostoriju sela Slivne oko 9 sati.

Raspored je sledeći:

I bataljon u s. Slivne, zaseok Brda,

II bataljon u s. Slivne, zaseok Ulica,

III bataljon u selu Petrovići,

IV bataljon u selu Ajvatovići,

V bataljon na kosi Slivansko Brdo.

⁶ Tako su skraćeno nazivani pripadnici „zelenog kadra“.

⁷ Na karti 1 :100.000 piše: Blizansko brdo.

U sastavu brigade privremeno se nalazi II bataljon II V.B. koji se nalazi u selu Petrovići.

Stab brigade, brigadni sanitet i intendantura u selu Slivne.

Oko 13 sati neprijatelj u jačini od oko 150—200 vojnika izvršio je napad na naš III bataljon i II bataljon II V.B.

Neprijatelj je prvo počeo tući bacačem položaj našeg III bataljona, a kasnije otvorio i mitraljesku vatru. Radi jake minobacačke vatre kao i radi svoje nesmotrenosti i neopreznosti, III bataljon se povukao na kosu prema zaseoku Brda. a o svome povlačenju nije izvestio štab II bataljona II V.B. Povlačenje III bataljona prihvatio je IV bataljon koji se nalazio na kosi gde je zaselak Brda.

Po povlačenju III bataljona neprijatelj je napao na II bataljon II V.B. i našao ga nespremnog za borbu. Stab bataljona nije se zainteresovao gde se ova borba vodi, iako je to bilo u njegovoj neposrednoj blizini. Iz Petrovića je čete rokirao na Čardak a radni vod sa hranom i kazanima ostao mu je u Petrovićima, kao i našem III bataljonu.

Kasnije su se bataljoni organizovali i izvršili napad na neprijatelja, koji se povukao na Bijelu Stijenu i Točilo, u pravcu odakle je i došao.⁸

U ovoj borbi imali smo 5 drugova mrtvih, 10 ranjenih, među kojima komandant III bataljona poručnik drug Marko Stepanov. Od mrtvih i ranjenih drugova su iz III bataljona 3 druga mrtva i 4 ranjena, dok su 2 mrtva i 6 ranjenih iz II bataljona II V.B.

U ovoj borbi također je stradalo 6 tovarnih konja i 6 sanduka municije. Kazane i ostalu opremu smo u protivnapadu povratili.

Jedinice po protjerivanju neprijatelja nalaze se na svojim ranijim položajima.

25. VII. 1944 godine, sunčano, selo Slivne, sastav brigade bez promene, na licu 545 drugova, 78 drugarica, naoružanje bez promene.

Jedinice na položajima kao i 24 o.m.

U toku dana nije bilo promena niti dodira sa neprijateljem. Odmor i sređivanje jedinica.

26. VII. 1944 godine, sunčano, selo Slivne, sastav brigade bez promene, na licu 546 drugova, 79 drugarica, naoružanje bez promene.

Jedinice na mestima kao i 25. VII. o.g.

Dodira sa neprijateljem nije bilo.

⁸ Blže o tome vidi knj. 27, dok. br. 172, 173 i 180.

I i II bataljon u 22 sata idu u izviđanje. I bataljon ide na Han Karaulu, a II ide u selo Dreče. Vraćaju se bez dodira sa neprijateljem u 10 sati 27. VII. o.g.

27. VII. 1944 godine, sunčano, s. Milankovići, sastav brigade bez promene, na licu 546 drugova, 79 drugarica, naoružanje bez promene.

U 15 sati cela brigada vrši pokret na novu prostoriju u s. Milankoviće — Bukovdol — Zunova — Sehovići."

Brigada stiže na novu prostoriju 28. VII. oko 7 sati.

28. VII. 1944 godine, sunčano, s. Milankovići, sastav brigade bez promene. na licu 544 druga, 78 drugarica, naoružanje bez promene.

II bataljon naš i II bataljon II brigade pri pokretu iz s. Vukotići u Cuništa sukobili su se sa ustašama kod željezničke stanice i jurišem zauzeli želj. stanicu Cuništa.¹⁰

29. VII. 1944 godine, sunčano, selo Milankovići, sastav brigade bez promene, na licu 545 drugova, 78 drugarica, naoružanje bez promene.

Ovde smo zaplenili preko 100 pari odela, novog ustaškog sa šinjelima, 5 konja.

Uništili smo željezničku stanicu i sve uređaje, 11 vagona i 2 lokomotive.

Žrtava nismo imali.

Zaplenili smo 55 komada goveda.

Jedinice na mestima kao 28. VII. 1944 godine.

Primećene manje grupe zelenokadrovaca. koji su daljnjom mitraljeskom vatrom rasterani.

30. VII. 1944 godine, preko dana sunčano, noću kiša, selo Vukotići, sastav brigade bez promene. na licu 549 drugova. 79 drugarica, naoružanje bez promene.

U 06.00 sati III. IV i V bataljon. te sanitet i intendantura prebacuju se i to:

III bataljon u Gornja Cuništa,

IV bataljon u Donja Cuništa.

Sanitet, intendantura i štab brigade u s. Vukotići.

III i IV bataljon nailaze u s. Cuništa na slab otpor ustaša, koje brzo proteruju.

Neprijatelj se povlači u pravcu Vijake, odmah tuče naše položaje bacačem. U ovoj borbi nismo imali žrtava.

⁹ Vidi knj. 27. dok. br. 123.

¹⁰ Borba je vođena protiv dijelova 8. posadnog zdruga. Opširnije o tome vidi dok. br. 24, objašnjenje 17.

Neprijateljski gubitci nisu nam poznati.

Oko 17 sati brigada dobiva zapovest da se prebaci na prostoriju Dištica — Jelaške — Stojčići — Mujezinovići — Manjin Vrh — G. Balići.

Brigada stiže na određenu prostoriju 31. VII. oko 9 sati.

Pokret je bio vrlo spor i težak iz razloga što je put bio rđav a jedinice su nosile dvojna nosila. Ovaj pokret je otežavala i kiša i blato.

31. VII. 1944 godine, oblačno i kiša. selo Stojčići, sastav brigade bez promene, na licu 549 drugova i 79 drugarica, naoružanje bez promene.

Jedinice stižu na novu prostoriju oko 9 sati i to.

I bataljon u G. Baliće,
II bataljon II brigade u Manjin Vrh,
IV bataljon u Mujezinoviće,
V bataljon u Stojčiće,
III bataljon u Jelaške.
II bataljon u Dišticu.

Sanitet, intendantura i štab brigade u s. Stojčići.

Za vreme pokreta i u toku celog dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

U toku ovih borbi mi smo imali: ranjenih 55, poginulih 19, nestalih 23. U ovim borbama izgubili smo jedan puškomitraljez, 17 pušaka i jednu radio-stanicu.

U ovim borbama neprijatelj je imao mnogo gubitaka. Samo u borbi oko Visa 17. VII. t. g. neprijatelj je imao preko 100 mrtvih i ranjenih. Ostali gubitci neprijatelja nisu nam tačno poznati ali su sigurno visoki.

U ovim borbama naša brigada je pokazala visoku borbe-llost, naročito III. V i I bataljon.

Stanje zdravija u brigadi je vrlo dobro. Pojave zaraznih bolesti nije bilo.

U toku ovih 15 dana ishrana brigade je bila dobra. Nije bilo niti jednog dana da borci nisu dobili dva puta dnevno hrane, a skoro redovno se tri puta kuvalo na dan. iako bez kruha.

Moral boraca je vrlo visok, a mržnja protiv neprijatelja postaje sve veća. a svesna disciplina raste.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
Načelnik—poručnik,
(M. P.) **Kovačević"**

¹¹ Hasan Kovačević. Poginuo avgusta 1944. godine.

RELACIJA ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 2. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE'

ŠTAB

**XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Pov. Broj 385

Dana 2. VIII 1944. g. u 22 časa
s. Stari Dulići

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Dostavljamo vam relaciju o operacijama i radu ove brigade u vremenu od 1. jula do 31. jula 1944. godine.

Prema uputstvima Štaba XXIX Udarne divizije N.O.V. Jugoslavije ova brigada imala je da riješi sledeće postavljene joj zadatke:

- a) Da uporno brani i zatvara pravac Gacko—Kobilja Glava—Bileća i pravac Gacko—Kazanci—Krstac—Crni Kuk, kao i pravac prema Pivi;
- b) Da jednim dijelom brigade (jedan bataljon) manevriše po Gatačko-Nevesinjska Površ radi vezivanja neprijateljskog garnizona Gacko, a i Nevesinje.²

Po vlastitoj inicijativi brigada je postavila pred sebe ein riješi sledeće zadatke:

- a.) Da napadne neprijatelja — četničke bande i Švabe na prostoru Avtovac—Miholjača, te da ih uništi ili razbije i da ovlada sa tim položajima, a po mogućstvu zauzme i samo Gacko.

I. OBOSTRANA SITUACIJA:

- a.) *Kod neprijatelja:*

Prema dobivenim obaveštenjima stanje neprijatelja u Gacko i okolini u početku mjeseca jula bilo je sledeće: oko 250 Švaba

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/2, k. 1150 I.

² O zadacima 11. hercegovačke NOU brigade vidi i knj. 27, dok. br. 1, 63, 80 i 129.

Vražje divizije³ i oko 550 četnika,⁴ kao i oko 80 hrvatskih milicionera — Muslimana iz Kule Fazlagića i okolnih sela oko Gacka.

Sem toga. u Fazlagića Kula nalazilo se je oko 500 ustaša i milicionera iz Fazlagića Kula.' Dakle, svega neprijateljskih vojnika u Gacko i okolini bilo je u početku mjeseca jula oko 1.380. Sve ove snage su uglavnom bile pod komandom Njemaca i njemačkih oficira u Gacko.

Glavni dio snaga neprijatelj je držao u Gacko i Kula, dok manje dijelove je držao na istaknutim položajima Stepen—Avtovac—Miholjača i Gatačka Površ, kao i Fojnica. Takođe je povremeno manje dijelove neprijatelj držao na istočnoj strani rijeke Mušnica. Jasenik—Lipnik—Samobor. Za daljnje istaknute položaje neprijatelj je najviše koristio četničke bande, a povremeno ih je pojačavao i sa Švabama iz „Vražje divizije“.

Neprijatelj je u početku mjeseca jula (do 9. jula o.g.) raspolagao sa prednjim brojem snaga. Naoružanje kod neprijatelja u tom vremenu bilo je: 1 haubica i 2 brdska topa. više teških bacača i sa dovoljnom količinom drugog automatskog oruđa. Takođe su i četnici i ustaše bili aobro naoružani i raspolagali su sa 3—4 teška bacača i oko 50 puškomitraljeza i teških mitraljeza. Povremeno je neprijatelj sa manjim dijelovima vršio nasilno izviđanje prema našim položajima, ali u prednjem vremenu nije pokazivao neke veće aktivnosti prema položajima ove brigade.

Trećinom mjeseca jula. tj. oko 10. jula o. g. neprijatelj je u Gacko dobio pojačanje oko 200 Švaba „Vražje divizije“. Ovo pojačanje je došlo od Nevesinje. Usled pojačanja neprijateljskog garnizona Gacko, očekivalo se da bi neprijatelj mogao preduzeti napad na ovu brigadu, a i u vezi prikupljanja neprijateljskih snaga na prostor Široki Brijeg—Mostar—Domanovići. te se je moglo očekivati da bi neprijatelj mogao preduzeti ofanzivne operacije u Hercegovini. Isto tako dobijena su obaveštenja da je neprijatelj pojačao svoj garnizon u Nevesinje. kao i Stolac. Takođe se mogla pretpostavljati neka neprijateljska priprema, jer su četnici bili aktivniji i nastojali su svim silama da na onom terenu koji kontrolišu izvrše punu mobilizaciju, pa makar to bilo i prisilno.⁶

³ Na prostoru Gacko — Avtovac tada je bio 2. bataljon 370. puka njemačke 369. legionarske divizije — „Vražje“ (vidi knj. 27, dok. br. 1. 84 i 158).

⁴ U Gacku je tada bila Gatačka četnička brigada (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336).

⁵ Odnosi se na 3. bojnu 9. posadnog zdruga (vidi knj. 27, dok. br. 181).

⁶ O dejstvu neprijateljskih snaga vidi knj. 27, dok. br. 158 i 159.

U početku druge trećine ovoga mjeseca neprijatelj je nastojao svim silama da odbaci ovu brigadu sa položaja Gat—Kazanci—Milatovica—Kobilja Glava. Ovo je neprijatelj težio radi dobijanja tih položaja koji bi mu bili kao polazni za predstojeću ofanzivu u mjesecu julu, kao i da bi oslobodio jedan dio komunikacije Avtovac—Bileća, te da bi je doveo u ispravnost radi upotrebe za lakši manevai njegovih trupa.

Neprijateljske snage u mjesecu julu na sektoru Gacko su bile promjenljive, tj. nekoliko puta je neprijatelj u ovaj garnizon dovlačio pojačanja, a takode ih je povremeno vraćao r.a sektor Nevesinje. Stanje neprijatelja u Nevesinje je takode bilo promenljivo, ali je uvijek bilo oko 400 Švaba i oko 400 četnika. Naoružanje neprijateljskih snaga u ovom garnizonu nije nam bilo poznato. U Stolac neprijatelj je držao tokom ovoga mjeseca oko 200 Švaba i do 100 četnika, ali brojčano stanje neprijatelja i u ovom garnizonu je bilo promenljivo. I ovaj je garnizon neprijatelj pojačao početkom druge trećine mjeseca jula, kada je pripremao snage za ofanzivu na naše snage u Hercegovini. U Bileća je bilo oko 1.200 četnika, koji su bili u samom garnizonu Bileća i povremeno ispadali u obližnja sela radi pljačke.⁷ Ove bande su bile prilično naoružane. Njihova aktivnost nije bila u toku mjeseca jula, sem doba neprijateljske ofanzivo u Hercegovini. U Trebinje neprijateljske snage nisu nam bile poznate, ali je svakako i ovaj garnizon bio najmanje 1.000 neprijateljskih vojnika (Švaba — domobrana — četnika).

Neprijatelj je u punoj mjeri koristio komunikaciju Gacko—Nevesinje. Nevesinje—Stolac, jer na tom pravcu nije bilo naših snaga koje bi mu ovu komunikaciju ugrožavale. Takode je neprijatelj u dovoljnoj mjeri koristio i komunikaciju Mostar—Domanovići—Stolac. Stolac—Čapljina kao i komunikaciju Mostar—Dubrovnik, Dubrovnik—Trebinje, a i komunikaciju Trebinje—Bileća.

Komunikacije Gacko—Bileća. Bileća—Viluse, Bileća—Stolac, Stolac—Nevesinje su bile za neprijatelja neupotrebljive, jer te komunikacije su kontrolisale naše snage i bile su u dovoljnoj mjeri i oštećene kako ih neprijatelj u slučaju nekog prodora ne bi mogao za svoje svrhe koristiti. Isto tako komunikacija Stolac—Ljubinje, Ljubinje—Popovo fpoljel i dalje prema Trebinju je bila neupotrebljiva za neprijatelja.

Neprijatelj je povremeno koristio komunikaciju Nevesinje—Kalinovik i dalje prema Sarajevo, dok povremeno ovu komunikaciju nije koristio usled prolaza naših snaga iz Bosns preko Kalinoviks ka Crna Gora i Sandžak, kada je Kalinovik

⁷ U Bileći je tada bila Bilećka četnička brigada. Opširnije o njenim dejstvima vidi knj. 27, dok. br. 104. kao i dok. br. 11 u ovoj knjizi.

bio u rukama naših snaga.⁸ Takođe je neprijatelj od pravca Kalinovik bio osjetljiv, te je povremeno u tom pravcu slao izvjesne dijelove svojih snaga sa prostora Gacko, a i Nevesinje. Ovo u vrijeme kada su naše snage držale Kalinovik ili tim pravcem prolazile ka Foča — Crna Gora — Sandžak. Četničke bande iz Gacko skoro redovno su održavale vezu sa četničkim bandama iz okolice Drina, a koje su se nalazile na prostoriji Vučevo—Sćepan Polje—Zakmur—Vrbnica. Takođe su četničke bande iz Gacko polovinom ovoga mjeseca dobile od tih bandi iz okolice Drina nekoliko teških mitraljeza i mitraljeza „Breda“, koje su oružje podijelili četničke glavešine svojim banditskim grupama. Uz ovo oruđe dobili su i izvjesnu količinu municije. Odmah po dobijanju ovoga oruđa četničke bande su češće puta gađale sa teškim bacačima naše položaje i na taj način pokazivale tobožnju aktivnost.

U toku mjeseca jula o.g. moral kod neprijatelja je bio slab. Kod Švaba usled situacije na istočnom i zapadnom, kao i južnom frontu, a i zbog češćih poraza na unutrašnjim frontovima, kao i zbog nereda u samoj Njemačkoj. Na četničke bande je takođe uticao, na slabljenje njihovog morala, sporazum između našeg Vrhovnog komandanta Maršala Tita i dr. Subašića, predsjednika jugoslavenske izbjegličke vlade,⁹ kao i pomoć Narodno-oslobodilačkoj vojsci od strane Saveznika u oružju i materijalu. Na slabljenje morala kod ustaša uticale su takođe prednje činjenice i postaje im svakog dana jasnije o propasti Hitlerove Njemačke—fašizma.

Iako prednje činjenice su u mnogome uticale i slabile moral neprijateljskih vojnika (četnika, ustaša i Švaba), ipak je neprijatelj mogao da preduzima jače operacije na naše snage, no rezultati svih poduzetih operacija nisu pokazali ono što su mogli pokazati ranije, kada prednje činjenice nisu bile nastupile.

b.) *Kod nas:*

Naša brigada je bila u početku mjeseca smještena na prostoriji Kazanci — Galešine — Dulići — Njivice — Slivice — Vratkovići.

U toku čitavog ovog mjeseca brigada je imala svoja četiri udarna bataljona. Privremeno su bile pod komandom ove brigade jedinice I Područja II Korpusne vojne oblasti — I i II udar-

⁸ Odnosi se na dijelove 1. proleterske divizije (vidi knj. 27, dok. br. 6. kao i dok. br. 49 u ovoj knjizi).

* Sporazum je potpisan 16. juna 1944. na Visu. Opširnije o lome vidi „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941 — 1945“, knj. 2 (drugo izdanje), Vojnoistorijski institut, Beograd, 1965, str. 330—338.

ni bataljon, takođe je privremeno bila pod komandom Pivska partizanska četa. Ove jedinice dok su bile pod komandom ove brigade nalazile su se na prostorijski Kazanci — Ravno — Lipnik — Jasenik.

Tokom mjeseca jula brojno stanje brigade se je nešto povećalo dolaskom nekoliko Poljaka (bivših njemačkih zarobljenika), koji su izbjegli i poslani na raspored u ovu brigadu. Novomobilisanih boraca sa ove teritorije, gdje se brigada nalazila, nije bilo, a niti je bilo slučajeva dezertstva iz naših jedinica.

Naoružanje brigade je bilo prilično, jer dobijanjem municije od Saveznika u tome se nije kao ranije mnogo oskudijevalo.

Ishrana brigade je uglavnom bila sa teritorije nevesinjskog sreza i Dabra, dok manjim dijelom sa teritorije gdje se je brigada nalazila. Ipak u toku ovoga mjeseca brigada nije oskudijevala u mnogome sa hranom, jer se je intendantsko osoblje dovoljno zalagalo da bi ishrana brigade bila što bolja.

U početku ovoga mjeseca kao i pri kraju neprijatelj na sektoru Gacko nije bio aktivan, dok je oko polovine ovoga mjeseca neprijatelj preduzeo ofanzivu iz više pravaca u Hercegovini na naše snage u Hercegovini, kao i na našu brigadu. Na ostalim sektorima naših hercegovačkih brigada neprijatelj je bio mnogo aktivniji i borbe su trajale čitavu drugu polovinu ovoga mjeseca, dok na sektoru Gacko neprijatelj poslije poraza od strane ove brigade nije bio aktivan, već je jedan dio svojih snaga odašiljao prema Nevesinju, te da bi tamo pomogao ofanzivu njegovih dijelova.

Vrijeme kao elementarna pojava tokom čitavog ovog mjeseca je bilo povoljno, povremeno je bilo i kišovito, ali je omogućavalo u dovoljnoj mjeri izvođenje operacija.

Bojna gotovost, moral, duh i disciplina naših boraca je bila na dostojnoj visini, te je omogućavalo izvoditi jače akcije na neprijatelja.

Viši vojni i politički kursevi u toku ovoga mjeseca u brigadi nisu održavani. Niži podoficirski kurs pri ovoj brigadi otpočeo je polovinom ovoga mjeseca, koji je još u toku. Takođe je nekoliko drugova iz brigade posjećivalo i niži politički kurs pri diviziji, koji je trajao tokom čitavog ovog mjeseca.

Rukovodstvo ove brigade, kao i borci sposobni su za izvršenje svih zadataka koji se pred brigadu postavljaju.

c) *Kod susjeda:*

X Hercegovačka N.O.U. brigada početkom ovoga mjeseca, tj. do 12. jula t.g. nalazila se na sektoru Nevesinje, a jednim dijelom na sektoru Ljubinje. koja je zatvarala pravac od Ne-

vesinje i vršila napad na komunikaciju Gabela — Hum. Takođe je vodila manje borbe sa bandama na sektoru Nevesinje. Od 12. jula o.g. pošto je smijenjena od strane XII Hercegovačke N.O.U. brigade nalazila se na položajima oko Bileća, koja je sprečavala ispad četničkih bandi iz istog garnizona na našu slobodnu teritoriju i zatvarala pravac Bileća — Viluse. Bileća — Plana, kao i Bileća — Sitnica.¹⁰

XII Hercegovačka N.O.U. brigada do 12. jula t.g. nalazila se na sektoru oko Bileća sa zadatkom koji je napred naglašen za X Hercegovačku N.O.U. brigadu, a od tog vremena je smijenila X Hercegovačku N.O.U. brigadu na sektoru Nevesinje, gdje je bila tokom čitavog ovoga mjeseca i vodila skorom neprekidne borbe sa neprijateljem koji je vršio ofanzivu od pravca Nevesinje prema našoj slobodnoj teritoriji Dabar—Fatnica—Meka Gruda. U toku ovoga mjeseca ova brigada u zajednici sa XIII Hercegovačkom N.O.U. brigadom izvojevala je velike uspjehe nanijevši neprijatelju ogromne gubitke u ljudstvu i materijalu.¹¹

XIII Hercegovačka N.O.U. brigada tokom čitavog ovoga mjeseca nalazila se je na sektoru Ubosko—Dabar—Hrgud—Dabrica—Sniježnica i djelimično na sektoru Nevesinje, koja je zatvarala pravac od Stolac prema Ljubinje i od Stolac prema Dabar kao i pravac od Blagaja prema Dabrica — Sniježnica. Ova je brigada povremeno upadala i u Dubrave, gdje je izvodila izvjesne akcije, a u zajednici sa XII Hercegovačkom N.O.U. brigadom je u toku druge polovine ovoga mjeseca vodila skoro neprekidne borbe protiv neprijatelja koji je napadao od Nevesinja kako je to napred pomenuto. U ovim borbama je neprijatelju nanijela ogromne gubitke u ljudstvu i ratnom materijalu.¹²

Južnohercegovački partizanski odred djelovao je sa svojim jedinicama na terenu stolačkog, ljubinjanskog i trebinjskog sreza napadajući češće na neprijateljsku komunikaciju Mostar — Gabela — Trebinje, Trebinje — Dubrovnik i Stolac — Čapljina. Pored toga je zatvarao pravac od Stolac ka Ljubinje i Stolac — Hrasno — Popovo tpoljel kao i od Trebinje prema Popovo i Ljubinje, razbijajući češće puta neprijateljske pokušaje sa tih pravaca i nanoseći neprijatelju osjetne gubitke. Ovaj Odred je prilično potpomogao operacije naših brigada u toku neprijateljske ofanzive.¹³

¹⁰ Bliže o rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 11.

" Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi knj. 27. dok. br. 146.

¹² O rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 13.

¹³ O dejstvu toga odreda vidi knj. 27, dok. br. 18 i 63.

Ostale partizanske jedinice pri komandama mjesta i komandama područja takođe su u toku neprijateljske ofanzive potpomagale naše brigade u svojim operacijama, kao i spašavanje stanovništva ispred neprijatelja, koji je nadirao prema slobodnoj teritoriji.

d.) *Procjena situacije i zemljišta:*

Neprijatelj koji se nalazio u Gacko — Avtovac — Miholjača, kao i na Stepen—Kula i bližnjim mjestima oko samo Gacko, u početku mjeseca sve do 11. jula o.g. bio je potpuno neaktivan i nije preduzimao nikakve veće akcije, izuzev manjih izviđanja. Razlog neprijateljske neaktivnosti bio je i zbog toga što je neprijatelj prošlog mjeseca bio prilično poražen i trebalo mu je vremena da priprema svoje trupe za neki poduhvat — ofanzivu. Neprijatelju je omogućavao i sam geografski položaj njegovu defanzivu, jer položaji koje je on držao istaknute prema nama, tj. na Stepen—Avtovac—Miholjača bili su dobri za odbranu i dnevne akcije na te položaje od strane naših snaga bilo je vrlo teško preduzeti, a sami neprijateljski položaji su se odmah naslanjali na glavne neprijateljske položaje i njegove glavne snage u Kula i samom Gacku, a i u slučaju našeg napada neprijatelj je mogao upotrebiti sve svoje raspoložive snage, jer sa druge strane, tj. sjeverne strane Gacko nije se nalazilo naših snaga, te sa te strane mu nije prijetila nikakva opasnost. Jedino su se mogle preduzeti noćne akcije na pomenute neprijateljske položaje, koje bi trebalo da u toku noći dođu do svojih rezultata. Neprijatelj je imao prednost i u tome što mu je bila jedina opasnost od naše brigade, koja je bila raspoređena na pravcima Avtovac—Stepen—Kobilja Glava i Avtovac—Kazanci, te nije bilo moguće zbog zatvaranja tih pravaca da se brigada skoncentriše i na užem i manevarskom prostoru napadne neprijatelja. U vezi zadataka brigade koji su joj postavljeni brigada je morala imati stalno najmanje jedan bataljon na sektoru Kobilja Glava radi zatvaranja tog pravca, a jedan bataljon na Gat, jedan bataljon na Milatovica. a jedar, bataljon je trebalo držati na prostoru Kazanci—Vratkovići radi zatvaranja pravca prema Krstac.

Mi smo imali dobre položaje za odbranu u slučaju neprijateljskog napada Gat—Milatovica, koje neprijatelj ne bi mogao lako uzeti bez velikih gubitaka, jedino uz podršku jake artiljerije i više manevarske snage radi obuhvatnog napada. Ako bi mi imali koju jedinicu na raspoloženju radi manevarskog napada preko Gornji Kazanci i Kapić, u tom slučaju bi u mnogome olakšali odbranu Gat—Milatovica. a neprijatelju bi ugrozili njegov lijevi bok i pozadinu. U koliko bi pak neprija-

tfclj uspio zauzeti Gat. mi smo imali dobre prihvatne položaje **Stepen Vis**—Kocelj, gdje bi trebali dati neprijatelju jak otpor, jer u slučaju da neprijatelj ovlada tim položajima mi bi morali odstupati prema Somina¹⁴ naslanjajući se na greben Troglava — Somina. dok ovi položaji ne bi bili povoljni usled toga što bi neprijatelju bilo omogućeno prolaz ka Krstac, a i jači pritisak na Kobilja Glava ili pak prolaz preko iste ka Bileća radi spajanja sa tamošnjim neprijateljskim snagama ili drugim koje bi eventualno nadirale ili prodirale od Nevesinje ka Bileća. Položaje na Kobilja Glava bi takođe morali uporno braniti, jer u slučaju da neprijatelj ovlada sa ovim položajima onda bi mu bio otvoren prolaz, prema Bileća i u tom slučaju bi razdvojio snage ove brigade i ostalih hercegovačkih brigada na sektoru Stolac—Nevesinje. Položaji na Kobilja Glava su prilično dobri, ali ipak ima mogućnosti za neprijatelja da ove položaje zaobiđe i prodre u pozadinu ovog položaja, a to je iz Fazlagića Kula kroz Ključ—Zagradci i dalje ka Brestica i Hodžići, jer usljed razdalekog odn. velikog prostora od Kobilja Glava prema Baba planina taj pravac nije moguće bez većih snaga kontrolisati i zatvoriti da neprijatelj njime ne prođe. U tom slučaju bi trebao da bude bar jedan bataljon na sektoru Brestice radi zatvaranja toga pravca. Za vrijeme kada su se nalazili bataljoni komande područja na sektoru Gornji Kazanci—Ravno bili su od velike koristi, jer u slučaju neprijateljsko? napada isti bi bio ugrožen bočno i sa leđa. Ovi tereni su dobr' za manevarske akcije, a imaju i dosta dobrih položaja za odbranu.

Za vrijeme kada se brigada nalazila na sektoru Kazanci — Gat — Milatovica — Kobilja Glava neprijateljski glavni napadni pravci bili bi na Gat — Milatovica i kroz Kula — Ključ — Zagradci — Brestica ka Kobilja Glava, a sporedni neprijateljski napadni pravci bili bi prema Krstac — a možda demonstrativni prema Ravno radi neutralisanja partizanskih iedinica. koje su bile prema Piva. Dakle, glavni neprijateljski napadi prema Gat — Kobilja Glava bili bi radi toga jer Gat za neprijatelja bio bi kao osnovna tačka za daljne operacije, a prema Kobilja Glava radi oslobođenja komunikacije Gacko — Bileća kako bi je koristio za svoje svrhe.

Kada se je jedan dio ove brigade nalazio na sektoru Samobor—Lipnik—Jasenik. tada bi neprijatelj imao glavne napadne pravce: jednim dijelom svojih snaga kroz Kula i dalje prema Kobilja Glava, a drugim dijelom bi napadao naše položaje na pomenutom sektoru, dok bi manjim dijelovima vršio

¹⁴ Pun naziv: Somina šuma.

napad na naše položaje Gat — Milatovica. No ipak u takvoj situaciji neprijatelj se ne bi zgodno osjećao zato što bi bio napadan sa više pravaca.

Dolazak brzog pojačanja neprijatelju u Gacko je bilo moguće ako bi neprijatelj imao snaga na raspoloženju u Nevesinje, jer je imao dobru komunikaciju Gacko—Nevesinje, koju je upotrebljavao za svoje svrhe. S druge strane neprijatelj ne bi mogao dobiti neko pojačanje. Neprijateljske snage (ustaše—Kuljani), tokom čitavog ovog mjeseca bile su neaktivne i na njih, a u odnosu na njihovu brojčanost nije se mnogo računalo, dok su četničke bande mnogo više pomagale neprijatelju i mnogo više bile aktivne tokom čitavog mjeseca.

Neprijateljska obaveštajna služba na sektoru Gacko bila je u toku čitavog mjeseca vrlo dobra, jer stanovništvo u okolici Gacko je neprijateljski raspoloženo prema našoj vojsci i dosta koristi neprijatelju u cilju obaveštenja o našim snagama.¹⁵ Naročito ob. službu su razvijali četnici koji su rodom sa teritorije na kojoj su se nalazile naše snage, a preko svojih porodica, koje su noćno više puta odlazile u Gacko. Naša ob. služba nije bila najbolja, a ovo i usled toga što je neprijatelj činio velike represalije nad svima onima koji su nama naklonjeni, a nalaze se na teritoriji koju on kontroliše.

II. ODLUKA:

Na osnovu procijenjene situacije i zemljišta donešene su sledeće odluke:

a.) Da se zatvara i uporno brani pravac od Gacko prema Kobilja Glava i od Gacko prema Gat—Milatovica, kao i od Gacko prema Kazanci—Krstac. Za izvršenje ovoga zadatka potrebno je držati najmanje jedan bataljon na sektoru Kobilja Glava, jedan bataljon na sektor Milatovica—Stepen Vis—Zaselje, a jedan bataljon na sektor Gat—Dobrelji, dok jedan bataljon imati na sektoru Kazanci ili Vratkovići—Dulići sa kojim vršiti manevar na neprijateljske snage, koje bi pokušavale da napadaju naše položaje.

b.) Da se sa dva bataljona ove brigade preturimo na prostoriju Samobor—Lipnik i u zajednici sa crnogorskim jedinicama napadne, uništi ili razbije neprijatelj na prostoru Miholjača—Avtovac i izvrši jak pritisak na Gacko, a po mogućstvu i napadnuti samo Gacko, kako bi olakšali našim snagama koje su vodile borbu na ostalim sektorima.

c.) Da se uputi jedan bataljon u Gatačko-Nevesinjska Površ radi razbijanja tamošnjih bandi — vezanja više za sebe

¹⁵ Riječ je o jednom dijelu toga stanovništva koji je bio pod uticajem ustaša i četnika.

gatačkog garnizona, a i ugrožavanje neprijateljskih snaga na sektoru Nevesinje i radi vršenja mobilizacije na tom sektoru.

Za izvršenje zadatka pod a.) potrebno je bilo upotrijebiti sve bataljone ove brigade. Za izvršenje zadatka pod b.) potrebno je bilo uzeti dva najbolja bataljona i kao pomoćne snage uzeti crnogorske bataljone, dok u ovom slučaju je bilo potrebno i dalje ostaviti dva bataljona na sektoru Gat—Milatovica—Kobilja Glava, koji bi demonstrativno vršili pritisak na neprijatelja na Stepen i ka Sarića Grede radi vezivanja ustaških snaga u Kula i četničkih bandi na Stepen. kako se ove neprijateljske snage ne bi mogle angažovati u odbrani Miholjača—Avtovac—Gacko, a u slučaju neprijateljskog napada na pravce ovih bataljona Kobilja Glava—Gat da uporno brane te pravce koji su kao glavni zadaci brigade. Za izvršenje zadatka pod c.) potrebno je bilo poslati naš 1. bataljon radi uspješnije mobilizacije i radi toga što ljudstvo u tom bataljonu dobro poznava taj teren, a ostali bataljoni brigade su trebali i dalje da ostanu na prostoriji Kazanci—Dulići—Njivice radi zatvaranja napred pomenutih pravaca.

III. RASPORED SNAGA. PLAN AKCIJA I TOK OPERACIJA:

Od 1. jula do 11. jula 1944. U ovom vremenu neprijatelj nije preduzimao nikakvih napada na naše položaje, već je bio potpuno neaktivan i vršio je pripremanje svojih snaga za ofanzivu. Raspored naše brigade bio je u ovom vremenu i to: 3. bataljon na sektoru Kobilja Glava smješten u s. Njivice, 1. bataljon u 3. Novi Dulići držao položaje Stepen Vis—Milatovica. 2. bataljon u s. Galešine držao položaje Gat—Vršac, 4. bataljon u s. Vratkovići i držao položaje kod s. Kazanci i s. Kruščica. Stab brigade i ostali dijelovi oko štaba nalazili su se u s. Vratkovići. U toku ovog vremena neprijatelj je jedino sa patrolama izviđao ka Kazanci, gdje su se naše zasjede i patrole sukobljavale sa neprijateljskim patrolama.

11. jula 1944. g. Neprijatelj u jačini oko 900 vojnika, potpomognut sa artiljerijom, rano izjutra napao je položaje naše brigade i to: sa glavnim snagama na Gai i Milatovica, a sa ostalim dijelom snaga preko Kazanci izbio u toku noći u s. Krstac. dok sa manjim dijelom svojih snaga napadao je od Zagraca preko Nemanjica ka Kobilja Glava. Neprijatelj je uspio da neopaženo noću prođe od Ravno pre-

ko Dobrelica i izbije u s. Krstac gdje je počeo paliti partizanske kuće. a zatim jednim svojim dijelom je izbio na Veliki i Mali Curilo. Ovim pravcem neprijatelj je poslao oko 250 vojnika. Ovdje su bile samo četničke bande sa nešto malo Švaba. Prema Gat neprijatelj je napadao sa oko 200 vojnika gdje su bili samo Švabe i nešto ustaša. Ovdje je naročito neprijatelj pomagao sa artiljerijom. te da bi pomogao da ovladaju sa Gat. Neprijatelj je svoju artiljeriju (dva topa) dovukao u Pusto Polje, odakle je tukao i ostale naše položaje prema Kobilja Glava—Milatovica—Stepen Vis. a i prema Kazanci. Sa Stepem preko Pržine ka Milatovica i uz Zaselje neprijatelj je napadao sa oko 300 vojnika, gdje je bio veći dio Švaba, nešto ustaša, a ostalo četnici, koji su još u toku noći izbili do pod sami Troglav i posjeli položaje Mal' i Veliki Vršac. Od Zagradci preko Nemanjica neprijatelj je napadao sa oko 150 ustaša—Kuljana. koji su bili manje aktivni. Naš raspored brigads je bio kao i prethodnih dana. Neprijatelj je nastojao da pod svaku cijenu ovlada sa Gat i Milatovica—Stepen Vis, te je i uspio da rano izjutra ovlada sa Vršac -- greben samog Gat, ali i pored svih nastojanja Gat nije uspio zauzeti. Isto tako mu je uspjelo da zauzme bliže čuke Milatovica iznad s. Pržine, gdje je bio zadržan i nije mu uspjelo da zauzme greben Milatovica prema Stepem Vis. Na tim položajima borba se vodila čitav dan. gdje je neprijatelj pretrpio velike gubitke. Poslije pola dana. a pošto je neprijatelj bio dobro potučen. naše jedinice prešle su u kontranapad i to: 3. bataljon sa Kobilja Glava prema Razbijeno Korito potpomažući na lijevom krilu 1. bataljon, gdje su uspjeli da neprijatelja potisnu i protjeraju ga preko Pržine i Stepem ka Zborna Gomila i Šarića Grede. Takode je i 2. bataljon sa Gat prešao u kontranapad i neprijatelja potisnuo i nastavio gonjenje prema Zborna Gomila i Samobor. Na sektoru Kazanci 4. bataljon je uporno branio položaje, a sa jednim svojim dijelom napao bande preko Curilo, koje je razbio i natjerao preko Bobotovc Groblje — Orlina — Kazanci i dalje prema Kapić. Kada su neprijateljske snage potisnute na ovim sektorima, onda su i ustaše sa Kameno Brdo po-

bjegle preko Nemanjica i dalje preko Ključ za Kula.

Gonjenje neprijatelja je završeno oko 24 časa, dok je bio satjeran na svoje polazne položaje, tj. na Sarića Grede i Kula i Avtovac—Miholjača. U ovoj borbi neprijatelj je imao preko 50 mrtvih Švaba, ustaša i četnika. Od neprijatelja je zaplijenjeno 1 puškomitraljez -šarac", 1 mašinka. 1 signalni pištolj. 15 pušaka, oko 3.000 metaka za pušku i oko 100 metaka za mašinku, kao i druge ratne spreme. Neprijatelj je na položajima ostavio 15 mrtvih lješeva. među kojima 1 oficir i 2 podoficira, dok je ostale poginule uspio kamionima evakuisati za Gacko. Neprijatelj je imao preko 50 ranjenih vojnika, koje je sutradan avionom evakuisao iz Gacko za Mostar."

Mi smo imali 1 poginulog druga i 19 ranjenih, od kojih 2 teže (jedan kasnije podlegao ranama u bolnici).

Po završenoj akciji bataljoni su se vratili! na svoju raniju smještajnu prostoriju sa istim zadacima — obezbedenjima.

*Od 12. do
20. jula
1944. g.*

U ovom vremenu neprijatelj nije preduzimao nikakvih napada, a niti je pak bilo akcija sa naše strane. Snage neprijatelja u Gacko su se povećavale i pretpostavljalo se je da bi neprijatelj preduzeo napad na naše položaje, a u vezi neprijateljskih akcija na sektoru Nevesinje. Povremeno je gađao naše položaje artiljerijom.

*Od 21. do
26. jula
1944. g.*

21. jula o.g. dobiveni su podaci da je neprijatelj — Švabe — napustio Gacko, kao i jedan dio četnika koji su otišli za Nevesinje radi pomoći svojim snagama koje tamo vrše ofanzivu na naše

¹⁵ U izvještaju Zapovjedništva 6 oružničke pukovnije od 25. jula 1944. o tome piše:

„10. srpnja u 2100 sat. 2 satnije i 1 bitnica topova njemačke vojske, sa oko 200 četnika i 80 milicionera iz Gacka krenuli u akciju protiv partizana. 11. VII u 0300 sata. na koti Gat i selu Dulići (12 i 14 km j. i. Gacko) sukobili se sa većom skupinom partizana. Borba je trajala do 1500 sati istog dana, kada su se naše snage uslied nadmoćnos!i partizana morale povući u smjeru Zborna Gomila i Stepen (6 km j. i. i 10 km j. Gacko) Naši gubitci: poginuli 3 dočastnika i 5 njemačkih vojnika, ranjeno 1 častnik, 28 njemačkih vojnika. 1 milicioner poginuo a 1 teže ranjen. 1 četnik poginuo i 5 lakše ranjena. Gubitci partizana nepoznati." O tome vidi i dnevni izvještaj Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 19. jula 1944 (Arhiv VII. reg. br. 46'2—2, k. 149 e i reg. V. 39'2—1, k. 111).

snage još od prve polovine mjeseca jula.¹⁷ Takođe se saznalo da je i jedan dio ustaša iz Kula otišao preko Vučja Bara da napadne naše snage s leđa na sektoru Nevesinje. U tom slučaju je bilo potrebno da se izvrši jak pritisak na neprijatelja na sektoru Avtovac—Gacko, kako bi se neprijatelj vezao za svoj garnizon Gacko i ne bi mogao slati svoja pojačanja prema Nevesinje. U vezi prednjeg sa 1. i 2. bataljonom ove brigade izvršen je pokret sa prostorije Dulići—Galešine u pravcu Samobor—Lipnik u cilju da se neprijatelj napadne na prostoriji Avtovac—Miholjača, a i Gacko. Sa ovim bataljonima je uzet i I bataljon Komande Područja, koji je krenuo 21. o.mj. oko 22 časa iz Gornji Kazanci za s. Lipnik i da na desnom krilu bataljona ove brigade sadejstvuje u napadu na bande sjeverno od s. Miholjača. Takođe je pozvat i II bataljon Komande Područja, koji je bio negdje na sektoru Piva — Ravno, kao i Pivska partizanska četa, koja je bila na Ravno, te da i ove jedinice sadejstvuju na desnom krilu I bataljona Komande Područja. Na dosadašnjoj prostoriji ove brigade, tj. na sektoru Gat—Milatovica—Kobilj i Glava ostali su dva bataljona ove brigade (3. i 4. bataljon) radi zatvaranja pravca od Gacko ka Bileća i od Gacko ka Krstac.

U pokretu prema Miholjača, bataljoni ove brigade izbili su na liniju Samobor — Lipnik i nije došlo do sukoba sa neprijateljem. Sa ove linije 22. jula o.g. oko 2 časa izvršen je pokret prema Miholjača u cilju da se napadnu četničke bande koje su se tamo nalazile. Crnogorski bataljoni nijesu stigli na određenu prostoriju u predviđeno vrijeme, već su tek oko 10 časova stigli do rijeke Mušnica. Međutim bataljoni ove brigade izvršili su napad na četničke bande na Miholjača i Jovanovo Brdo iznad Avtovac i ovladali u toku noći sa s. Miholjača i čukama sjeverno od ovog sein do iznad sela Lazarići prema samo Gacko, dok sa Jovanovo Brdo gdje je neprijatelj bio prilično

¹⁷ Odnosi se na Gatačku četničku brigadu. Njen 3, 4, 5, 6. i Jurišni bataiion (oko 600 četnika) otišli su preko s. Slato ka Trusini pl. gdje su, u sadejstvu sa dijelovima njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“), napali 12. i 13. hercegovačku brigadu, dok su 1. i 2. bataljon ostali u Gacku. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 113. objašnjenje br. 4.

utvrđen, a i usled nastupanja dana nisu uspjeli da ovladaju. Ovdje se nastavila borba koja je trajala čitavi dan i neprijatelj je nekoliko puta vršio protunapad da bi naše snage odbacio sa izgubljenih položaja, ali i pored pomoći švapskih snaga i dejstva artiljerije i teških bacača, nije im uspjelo povratiti izgubljene položaje. U vrijeme vođenja borbe na Miholjača između bataljona ove brigade i neprijatelja, crnogorski bataljoni su izbili na Poničke i ovladali sa bližim čukama iznad same varoši Gacko, izbijajući desnim krilom na k. 1150. Neprijatelj je i na ovom sektoru pokušavao kontranapade da bi odbacio naše snage, ali mu nije uspjelo. Zatim je neprijatelj uputio jednu grupu od oko 70 Švaba i nešto četnika da od Kravarevo napadnu naše snage na desnom krilu, ali je i u ovome neprijatelj bio odbačen. Po nastupanju noći između 22/23. jula o.g. mi smo ponovno izvršili napad na neprijateljske položaje Avtovac — Jovanovo Brdo. kao i položaje iznad samo Gacko i ka Mala Gračanica gdje smo u toku noći uspjeli ovladati sa Avtovac — Jovanovo Brdo i dalje do s. Lazarići. Neprijatelj sa ovoga sektora u paničnom bještvu je pobjegao za Gacko, gdje se je skoncentrisao i organizovao odbranu samog Gacko. Ovdje su usled neiskustva u noćnim akcijama crnogorski bataljoni odstupili sa svojih položaja usled pritiska manjim odeljenjima neprijatelja od pravca Gračanica. te napad na samo Gacko nije mogao uspjeti, pa i ako je neprijatelj bio spreman da napusti isto. Neprijatelj je u toku noćne borbe pobjegao sa svojom artiljerijom za s. Medanići. Međutim u toku ove noći je stiglo još pojačanja neprijatelju od Nevesinje i time je daljni napad na Gacko bio otežan i neuspješan. 23. jula o.g. oko 3 časa mi smo naše snage povratili na istočnu stranu rijeke Mušnica i razmjestili se Platica — Jasenik — Lipnik — Samobor, gdje smo ostali do 25. jula t.g.

U prednjim borbama oko Gacko—Avtovac—Miholjača neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i više ranjenih. Samo na položaju koje je neprijatelj ostavio i nije ih uspio izvući nađeno je 10 leševa, dok je ostale pod borbom uspio izvući. Ovo su skoro sve bili četnici, a najviše iz s. Miholjača —

koji su izginuli. Zaplijenjeno je od neprijatelja 1 puškomitraljez „ZB“ ispravan, nekoliko pušaka i oko 1.000 metaka 7,9 mm. U Avtovac je zaplijenjeno nešto hrane (žita i soli), kao i drugog materijala, koji je nađen u četničkom magacinu, odakle nijesu uspjeli da sve evakušu u toku borbe.¹⁸

Mi smo u ovoj borbi imali 1 gubitak, kao i 5 ranjenih (lakše). Dok je I bataljon Komande Područja takode imao 1 poginulog druga, ranjenih nije bilo.

Od 23. jula do 26. jula o.g. nalazili smo se na napred pomenutoj prostoriji. U ovo vrijeme neprijatelj je bio potpuno neaktivan, izuzev što je sa artiljerijom gađao naše položaje, ali sve bez uspjeha. Neprijatelj se je povratio na napuštene položaje Jovanovo Brdo—Avtovac i dalje prema Dražljevo.

Pošto su crnogorski bataljoni pozvani od svoje Komande Područja da se vrate na svoi sektor Gouija—Piva, a i zbog toga što smo trebali naš 2. bataljon vratiti još 24. jula t.g. na sektor Gat—Mijatovica radi smjene našeg 4. bataljona, koji je trebao da se prebaci na prostoriju Kobilja Glava — Brestica radi pojačanja našeg 3. bataljona. Ovo u vezi toga što je neprijatelj od Nevesinje prodro do Davidovići—Meka Gruda, te je trebalo spriječiti njegovo spajanje sa bandama iz Bileća, koje su u isto doba bile pokušale ka Plana i Sitnica. Dakle, po odlasku crnogorskih bataljona i našeg 2. bataljona, to smo se povratili i sa našim 1. bataljonom sa sektor Lipnik—Samobor na sektor Galešine—Gat.

*Od 26. do
31. jula
1944. g.*

Pošto je neprijatelj povraćen sa sektora Meka Gruda — Davidovići prema Nevesinje, a ovo usled izbijanja naših brigada XII i XIII sa sektora Vlahovići—Hrgud na sektor Trusina — Džinova Ma-

" U izvještaju Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. avgusta 1944. o tome piše:

„22. srpnja u 0300 sata, skupina od oko 400 partizana napala je selo Miholjača (3 km. j. i. Gacko) koje je branilo 200 četnika. Partizani su četnike razbili i selo zauzeli u borbi koja je trajala toga dana do 0800 sati. U borbi 11 četnika poginulo i 8 ranjeno. Njemačka vojska izvršila protunapadaj, te partizane odbacila i selo zauzela, gdje su partizani imali 8 mrtvih i 2 pala u ropstvo.“ (Arhiv VII, reg. br. 35/7—1, k. 145).

hala — Davidovići, neprijatelj je morao da se povuče na svoje polazne položaje ka Nevesinje. U vezi prednjeg mi smo naš 4. bataljon noću između 28/29. jula o.g. prebacili sa sektora Kobilja Glava — Brestica za s. Kazanci radi zatvaranja pravca od Kapić i Dobrelica, a i u vezi toga što je prestala potreba da se dva bataljona nalaze na sektor Njivice — Kobilja Glava — Brestica.

U ovom vremenu neprijatelj je bio potpuno neaktivan i nije se nikud kretao sa svojih položaja Stepen—Zborna Gomila — Avtovac — M'holjača i dalje ka Dražljevo. U Gacko stiglo je neko pojačanje Švabama sa 5 protivavionskih haubica sa kojima su 28. i 29. jula o.g. iz Gacko tukli naše smeštajne prostorije u s. Stari Dulići i s. Njivice. Takođe su tukli i s. Krstac iz Gacko. Neprijateljska artilerija u svom dejstvu nije imala nikakvog uspjeha.

Pošto je bila potreba da se uputi jedan bataljon ove brigade na Gatačko-Nevesinjska Površ, to je noću između 30/31. jula o.g. upućen naš 1. bataljon sa sektora Gat—Galešine prema Jase-nik—Platica, a odatle da dejstvuje dalje pre-k Gatačka Površ. Ovaj bataljon po izbijanju na sektor Platica — Dramešina imao je kraću borbu sa četničkim bandama gdje je uspio ih razbiti i protjerati ka Dražljevo. Neprijatelj je imao 4 ranjena, od kojih 2 teže. 21. jula o.g. ovaj bataljon se nalazio na sektoru Dramešina.

U toku mjeseca jula o.g. sve vrijeme kada nije bilo naših ili neprijateljskih akcija, vrijeme je korišteno za vojno-političko uzdizanje jedinica ove brigade.

U toku čitavoga ovoga mjeseca neprijateljska avijacija je bila potpuno neaktivna.

Saveznički avioni su 23. jula i 24. jula o.g. u nekoliko navrata bombardovali Gacko i Avto-vac i napadali neprijateljski saobraćaj od Nevesinje ka Gacko. Od ovog bombardovanja neprijatelj je imao nekoliko žrtava, kao i 15 ranjenih. Oštećena su i 2 kamiona, a izgleda da su oštećena i 2 topa. Ovo je bilo odmah poslije napada našega na Gacko i Avtovac. te je na neprijatelja ovo bombardovanje u mnogome uticalo i slabilo neprijateljskim vojnicima moral.

IV. RESENJE:

U toku mjeseca jula o.g. ova brigada je uspješno izvršila sve postavljene joj zadatke, kao i zadatke koje je po sopstvenoj inicijativi pred sebe postavila.

Borci i rukovodioci naše brigade pokazali su se u svim akcijama vrlo dobri borci i umješni rukovodioci, što je omogućilo da se postavljeni zadaci uspješno i izvrše. Borbena disciplina i uopšte disciplina, kao i moral bili su na dostojnoj visini u svima akcijama u toku ovoga mjeseca. Rukovodioci su uložili dovoljno truda u rukovođenju svojim jedinicama u akcijama, kao i na vojno-političkom uzdizanju boraca — rukovodioca naše brigade.

V. GUBITCI:

a.) *Kod neprijatelja:*

U mjesecu julu o.g. ubijeno je oko 80 neprijateljskih vojnika (četnika, Njemaca i ustaša), od kojih oko 45 Švaba (1 oficir i 2 podoficira), 10 ustaša i oko 35 četnika. Neprijatelj je u toku ovoga mjeseca imao više od prednjeg broja što lakše što teže ranjenih.

b.) *Kod nas:*

U toku mjeseca jula o.g. mi smo imali 2 druga poginula i 25 ranjenih (jedan nehotično se sam ranio), među ranjenima su bila 2 teže, od kojih je 1 kasnije podlegao ranama i umro u divizijskoj bolnici. Od poginulih su: 1 potporučnik, komandir čete u 2. bataljONU, drug Ilija Gluhajić; 1 vodnik na položaju desetara u 1. bataljONU, drug Boljanović Rade: a 3[-ći] koji je kasnije umro je borac iz 1. bataljONA. Među ranjenim drugovima su od rukovodioca: 1 zastavnik i to: Mastilović Radoslav iz 1. bataljONA; 3 starija vodnika i to: Popadić Blagoje, Bjelogrić Milan iz 1. bataljONA i Kosović Mladen iz 2. bataljONA; 2 mlađa vodnika: Smrdelj Stjepo iz 2. bataljONA i Marković Slavko iz 1. bataljONA. Pomoćnik politkoma čete u 2. bataljONU drug Ratko Starović se je sam ranio nehotično. Ostalo su ranjeni drugovi borci.

c.) *Zaplijenjeno je:*

U toku mjeseca jula o.g. od neprijatelja je zaplijenjeno: 2 puškomitraljeza (jedan „ZB“ i jedan „šarac“) ispravni, jedna mašinka, jedan signalni pištolj, 15 pušaka, oko 4.000 metaka 7.9 mm. oko 150 metaka za mašinku, nekoliko ručnih bombi i drugog ratnog materijala.

VI. ZAKLJUČAK:

U toku mjeseca jula o.g. akcije koje je vodila ova brigadi-protiv neprijatelja bile su vrlo uspješne i neprijatelju su **neseni** ogromni gubici u ljudstvu, a i materijalu. Isto tako neprijatelj je moralno potučen usled njegovih neuspjeha u toku ofanzive na našu slobodnu teritoriju. Našim akcijama, kao i akcijama X, XII i XIII Hercegovačke brigade, neprijatelju je spriječeno u njegovim namjerama da protjera ili uništi naše snage, kako na sektoru Gacko tako i na ostalim sektorima **Hercegovine**.

VII. IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODIOCA:

- a) Imena njemačkih i ustaških rukovodioca nisu nam poznata.
- b) Imena četničkih rukovodioca su kao i prošloga mjeseca na sektoru Gacko.

VIII. IMENA NAŠIH RUKOVODIOCA:

- Stab brigade: Komandant, kapetan, drug Jovan R. Andrić.
Zamjenik komandanta, kapetan, drug Srećko Reić,
Politički komesar drug Spiro Srzentić,
Pomoćnik politkoma drug Mato Markotić.
Načelnik štaba, poručnik, drug Smajil Balalić.
- Stab 1. bat.** Komandant, kapetan, drug Milan Glogovac,
Zamj. komandanta, poručnik, drug Govedarica Petar,
Politički komesar drug Đorđo Đurica,
Pomoćnik politkoma drug Drago Ivanović.
- Stab 2. bat.** Komandant, kapetan, drug Slavo Skender,
Zamj. komandanta, poručnik, drug Vaso Derikučka,
Politički komesar drug Pedalo Petar.
Pomoćnik politkoma drug Srećko Pelević.
- Stab 3. bat. Komandant, kapetan, drug Kosto Boljanović,
Zamj. komandanta, poručnik, drug Danilo Sarenac,
Politički komesar drug Božidar Ivanović,
Pomoćnik politkoma drug Milorad Babić.
- Stab 4. bat. Komandant, poručnik, drug Milovan Terzić,
Zamj. komandanta, poručnik, drug Mile Ristić,

Politički komesar drug Đorđo Šarenac,
Pomoćnik politkoma drug Obrad Subotić.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar (M.P.) Komandant, kapetan
Jovan R. Andrić

Prilog:

Spisak poginulih oficira;
Spisak promjena kod oficira;
Spisak poginulih podoficira;
Spisak promjena kod podoficira;
Spisak poginulih boraca;¹⁹
Pregled brojnog stanja brigade
i pregled naoružanja brigade, za
mjesec juli 1944. godine.²⁰

BR. 8

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 12. KRAJIŠKE BRIGADE OD 2. AVGU-
STA 1944. ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE O BORBAMA PRI PO-
KUŠAJU PRELASKA PREKO RIJEKE BOSNE¹**

STAB
XII. KRAJIŠKE NOU BRIGADE
Op. pov. br. služb.
2. avgusta 1944. godine
P o l o ž a j

Operativni izvještaj
dostavlja

ŠTABU XI. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Na dan 30. jula t.g. naša divizija po drugi put pokušala je da se prebaci preko rijeke Bosne a u vezi toga naša brigada je dobila sledeći zadatak: sa 2 bataljona postaviti zasjedu prema

¹⁹ Spiskovi poginulih boraca i rukovodilaca nalaze se u Arhivu VII. k. 40.

²⁰ Vidi knj. 27, dok. br. 139.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 55'3, k. 866.

Begovu Hanu, sa 1 bataljonom osiguranje naše kolone na Bilčiću (kota 772) i sa 1 bataljonom prema Biljevini. Sve jedinice zauzele su određene im položaje i držale ih do daljnjeg naređenja, t.j. oo naređenja za povlačenje. Za to vrijeme neprijatelj nije nadirao na položaje koje smo držali.

Pošto prebacivanje nije uspjelo, štab divizije izdao je naređenje za povlačenje svih jedinica, a jedinice ove brigade poslednje kao zaštita cijele kolone. Povlačenje je usledilo na dan 31. jula 1944. godine u 2 časa.

Za vrijeme dok su naše snage bile skoncentrisane za prebacivanje, neprijatelj je u toku noći sa nepoznatim snagama (po neprovjerenim obavještenjima 2 pukovnije „Princ Eugen“ divizije)² izvršio zaopkoljavanje naših snaga, gdje je došlo do borbe na Palošnici sa neprijateljem koji je kretao u dvije kolone iz sela Starine i Bistrice. Borbu sa neprijateljem primile su snage V. i XVIII. brigade na čukama oko Palošnice.¹ Naš II. bataljon oko 9 časova dobio je zadatak da zaposjedne položaj prema Jeliku i obezbedi prolaz jedinica V. brigade. Celo ovog bataljona stiglo je do određenog položaja i u isto vrijeme otvorila se borba, gdje je učestvovao i ovaj bataljon sa svoje 2 čete, a 1 četa je stigla nakon pola sata kasnije, koja se zadržala u hvatanju veze sa snagama I. bataljona, koji je ostao poslednji u zaštiti. Snage ovog bataljona zajedno sa snagama I. bataljona V. brigade vodile su borbu oko 3 časa sa Nijemcima nepoznate jačine. U ovoj borbi, štab bataljona kao i komande četa držali su svoje jedinice pod komandom tako da su 3 puta jurišali na neprijatelja i odbijali ga sa zaposjednutih položaja. Snage I, II. i III. bataljona V. brigade kao i snage našeg II. bataljona vršile su juriš po nekoliko puta, progonile neprijatelja i prolazile naprijed, dok je ostala jedna čuka nelikvidirana, sa koje je neprijatelj davao vrlo jak otpor. Naš I. bataljon i IV. bataljon V. brigade naišli su poslednji, sporazumili se i jakim nalletom likvidirali i ovu čuku. Po likvidaciji poslednje čuke, oba ova bataljona krenuli su napred za ostalim snagama, t.j. prema Kozilama. IV. bataljon ove brigade kao prethodnica, po naređenju štaba divizije, krenuo je pred komorom. Jedna četa našeg III. bataljona takođe je učestvovala u ovoj borbi skupa sa snagama V. brigade, s kojima se i izvukla jer je bila odsječena i kasnije došla u sastav svoga bataljona.

U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 250—300 mrtvih.⁴ kao i veći broj ranjenih čija cifra nam nije poznata.

² Na tom prostoru su tada dejstvovale jedinice 13. brdskog puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi knj. 27. dok. br. 182).

³ Opširnije o dejstvu pomenutih brigada vidi dok. br. 25 i 55.

Naši gubitci: 3 mrtva,
13 ranjenih, od kojih 4 teže, a ostali se nalaze u svojim jedinicama i ambulanti.

Nestalo je za vrijeme borbe 17, od kojih su veći broj domobrana i novomobilisani.

U ovoj borbi je utrošeno oko 25.000 metaka, koja je količina namirena od neprijatelja, za vrijeme borbe.

Naša 2 puškomitraljeza oštećena su od mitraljeskih rafala.

Utrošeno je oko 40 minobacačkih granata koje nisu namirene. Ostaloga plijena bilo je. koji se nije mogao iznijeti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar major,
Milutin⁵

Komandant major,
Mile⁶

P. S. Napominjemo da smo izgubili 4 konja i 6 vojničkih kazana našeg II. bataljona i 1 dvonožac od minobacača, koji smo poručili da se donese iz Siproga.

BK 9

ZAPOVIJEST ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 3. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA ZA PREBACIVANJE NA PROSTOR OCEVLJE — LIGATIĆI¹

STAB
XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Op. br. 60/1944.
3. VIII 1944. godine
u 11.45 h.

Z A P O V E S T
(Sekcija K l a d a n j razmer 1 :100.000)

Situacija: Neprijatelj je aktivan od pravca Vozuće i Ribnice i napada jedinice XXXVI divizije.²

⁵ Vujović

⁶ Vučenović

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/1, k. 951.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 24.

Od pravca Kladnja i Olova do sada nema nikakvih promena.

Neprijatelj je uglavnom u Olovu.³

Jedinice VI divizije nalaze se na sektoru Očevlje, i od jutros se čuje borba u tom pravcu, kao i prema Varešu.⁴

U Vijaci je i dalje neprijatelj, iste jačine kao i ranije.⁵

Naš zadatak: Prebaciti se sa divizijom na prostoriju Očevlje — Mižinovići — Ligatići, likvidirajući usput Vijaku." Sa ove prostorije razviti izviđačko-obaveštajnu službu u pravcu Olova — Kladnja i Vareša.

Jedinice XXXVI divizije izvršiće pokret na prostoriju Vijaka — Radoševići.

Za izvršenje prednjeg.

n a r e đ u j e m o :

1.— IV brigada krene iz Rijeke pravcem Kozja Glava — Han Pobilje — Rudina — Krčevine — Očevlje. Po izbijanju kod Han Pobilja (k. 833) sa dva bataljona napasti Vijaku sa tog pravca, sadejstvujući sa jedinicama I brigade. Po dolasku u Očevlje smesliti se i zatvoriti pravce od Vareša, izviđajući u tom pravcu. Iz Rijeke krenuti u 14 časova.

2.— I brigada krene iz Magulice u 14 časova i 30 minuta prema Vijaci i napasti Vijaku najmanje sa dva bataljona. sadejstvujući sa bataljonima IV brigade. Po likvidaciji Vijake produžiti sa brigadom preko Krčevina i Radoševića za Mižinoviće, gde se zadržati i obezbediti od pravca Cuništa i Milanovića, razvijajući izviđačko-obaveštajnu službu u pravcu Kladnja i Olova.

3.— II brigada krene u 14 časova pravcem Magulica — Rudine — Cuništa — Ligatići. Prilikom prelaska pruge ispod Cuništa, obezbediti se najmanje sa dva bataljona od pravca Olova. Ti bataljoni ostaće na obezbeđenju sve do likvidacije Vijake, kada ih povući u svoj sastav. Iz Ligatića zatvarati pravce od Križevića i doline Krivaje. odnosno od Olova.

³ O neprijateljskim snagama u Kladnju i Olovu vidi dok. br. 125, objašnjenje br. 2.

⁴ Bliže o tome vidi dok. br. 10 i 19.

⁵ U tom mjestu je tada bila 4. satnija 4. bojne 8. posadnog zdruga (vidi dok. br. 160).

⁶ To mjesto su 3. avgusta 1944. zauzele jedinice 36. NOCJ divizije (vidi dok. br. 24).

- 4.— Diviziska bolnica kreće se sa II brigadom.
- 5.— Štab Divizije biće sa I brigadom, a po likvidaciji Vijake nalaziće se u Mižinovićima.
- 6.— Štabovi I i IV brigade pripremiće što bolje napad na Vijaku. tako da se ovo uporište likvidira sa što manje žrtava. Verovatno je da je neprijatelj iz Vijake angažovan prema VI diviziji. pošto se od jutros ne osjeća njegova aktivnost iz Vijake. U napadu koristiti bacače i protivkolski top.
- 7.— Borbeni znaci su danas Ilija—Marko.
- 8.— Evakuaciju materijala iz Vijake izvršiće I brigada. U Vijaci takođe preduzeti punu konfiskaciju u saglasnosti sa intendantom divizije.
- 9.— Zauzeće Vijake Slab I brigade objaviće sa tri istobojne rakete.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar p.pukovnik
Z. Romac⁷

Komandant major.
Kamenjar^{1,1}

Načel. p.pukovnik,
Per." Grujić

¹ Paško Romac Zdravko
¹ Marko Peričin Kamenjar

**ZAPOVIJEST ŠTABA 3. PROLETERSKE (LICKE) BRIGADE
OD 3. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDI-
NICA ZA POKRET PRAVCEM SOKOLJE — VIDAK —
ZVIJEZDA¹**

**III PROLETERSKE BRIGADE
VI PROLETDIVIZIJE „N.T.“
3 avgusta 1944 g.**

**ŠTABOVIMA BATALJONA 1—4. KOMANDI CETE ZA VEZU,
BRIGADNOJ INTENDANTURI I AMBULANTI**

U toku današnjega dana neprijatelj je napadao na položaje IV bataljona. a jačim snagama na položaje II bataljona — Oblaj Glava od pravca Zabrežje — Pogari. Neprijatelj je bio odbijen i zadržao se na liniji Sjenokos — Pobrin Han — Zabrežje.

Naša brigada u toku sjutrašnjeg dana izvršiće pokret u pravcu jugo-istoka.- A da bi skratili put sjutrašnjeg marša i odmorili što bolje jedinice činimo slijedeće:

1.— Sve jedinice danas obaviće večeru do 18 čas.

2.— I bataljon, četa za vezu, brigadna ambulanta, brigadna intendantura, djelovi III bataljona prikupiće se na prostoru gdje se nalazi I bataljon u 18.30 čas. i krenuti preko Sokolje — Vidak — Zvijezda (k. 1059) gdje će zanočiti.

3.— II bataljon u 19 čas. prikupiće se na istočnim padinama Oblaj Glave, t.j. poslije prolaska IV bataljona II brigade Ovo učiniti neprimjetno, ostaviti zaštitne djelove i krenuti preko Zaruda sa pravcem glavnine, gdje će sa glavninom i zanočiti. Zaštitne djelove povući čim pređe brisan teren preko Zaruda.

4.— IV bataljon u prvi sumrak prikupiće se na prostoru Javomik, ostaviti zaštitne djelove, koji će fingirati napad prema Zabrežju,³ a glavninom bataljona krenuti preko Ponikve i na prostoru Zv. (Zvijezda) zanočiti, gdje će služiti kao predstraža brigade.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 30/6, k. 802.

² Vidi dok. br. 19.

³ U izvještaju 5. oružničke pukovnije od 26. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/3—8, k. 149e) o borbama oko Vareša piše da su 3. avgusta partizanske snage izvršile vatreni prepad na Vareš i da je tom prilikom njemačka posada imala 2 poginula i 2 nestala vojnika.

5. — Štab II i IV bataljona nastojaće prikupiti ljude iz sela gdje se nalaze, koji će služiti za vodiče, a u toku sutrašnjeg dana nosiće ranjenike za vreme marša.

II.

Dostavljaju vam se znakovi raspoznavanja za dva dana i to:

3-VIII-44 **Petar**

Pištolj — Pirot

4-VIII-44 **Lazo**

Lanac — Lavov

(M.P.)

Načelnik — kapetan

D. Zaklan

BR. 11

RELACIJA ŠTABA 10. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 3. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE¹

ŠTAB

X. HERCEG. UD. BRIGADE N.O.V.

— **JUGOSLAVIJE** —

Pov. br. 425

3. VIII 1944 g.

D. Vrbica

u 23 h

ŠTABU XXIX. U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Crkvice

Šalje se relacija o operacijama ove brigade u vremenu od 1 jula do zaključno 31. jula t.g.

I. — ZADACI OVE BRIGADE BILI SU:

a.— vezivanje švapsko-četničkih banda u nevesinjskom garnizonu i sprečavanje njihovog nadiranja ka Dabru i Planoj;

b.— sadejstvo XIII. Hercegovačkoj NOU brigadi u oblasti s. Dubrave;

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/1, k. 1148—II.

v.— akcije na pruži: Dubrovnik — Mostar i demonstracije snaga kroz stolačko-ljubinjki srez;

g.— vezivanje b'lečkih četničkih banda i sprečavanje spajanja Švaba i četnika na Planoj u njihovoj ofanzivi, te razbijanje švapsko-četničke ofanzive u vremenu od 13. do 30. jula t.g.²

II. — OBOSTRANA SITUACIJA:

a.— kod neprijatelja:

Početakom jula okolni garnizoni neprijateljski: Stolac, Nevesinje. Gacko. Bileća i Trebinje imali su stalne posade jačine prosječno od po jedan bataljon pješadije švapske „vražije“ divizije, a uz to i izvjestan broj brdskih topova i nekolike brdske haubice.³ Pored ovih, u svim navedenim varošima bile su nepromijenjene snage četničkih banda, jedino u varoši Bileća nije bilo švapskih snaga, izuzev samo najmanji broj podoficira i vojnika za vezu između četničke i njemačke komande, ali s druge strane ovaj garnizon bio je najjači po brojnosti četničkih bandita.⁴

Oko 10. jula stizali su izvještaji sa raznih strana o pokretima Švaba na svim pomenutim sektorima duž glavnih komunikacija i pronosili se glasovi da su ovi pokreti vezani za predstojeći odlazak „vražije“ divizije iz Hercegovine, a da će istu zamijeniti nove švapske jedinice. Međutim docnije se ustanovilo da su ovi podatci bili netačni i da su navedeni pokreti bili zapravo — privlačenje novih snaga i grupisanje neprijatelja na pojednim sektorima za predstojeću veliku ofanzivu na našu slobodnu teritoriju sa ciljem uništenja jedinica naše divizije.

Neprijateljsko naoružanje što se tiče švapskih jedinica bilo je kompletno i prilagođeno borbama na brdskom terenu. Imali su brojna automatska oruđa kao i potpuno teško pešadisko naoružanje (veliki i mali bacači i protivkolski topovi) a u Nevesinju i Stocu imali su i izvjestan broj tenkova lake i srednje tonaže.

Četničko naoružanje sastojalo se uglavnom iz pušaka, priličnog broja lakog automatskog oruđa, mali broj teškog auto-

² Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 91 i 158.

³ Odnosi se na jedinice njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“). Bliže o njihovom rasporedu i dejstvu u julu vidi knj. 27, dok. br. 1, 84 i 181.

⁴ U Bileći je tada bila Bilečka četnička brigada, a u ostalim mjestima su bili četnici Nevesinjskog i Trebinjskog korpusa. Opširnije o njihovom rasporedu i dejstvu vidi dnevnik Bilečke četničke brigade i Operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa za period april — avgust 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—8468 i 9336).

matskog oruđa i teških bacača. Švabe su raspolagale sa velikim rezervama municije svih vrsta, dok su četnici nabavljali istu od Švaba, plaćajući je stokom koju su opljačkali iz partizanskih sela.

Moral, kako kod Švaba tako i kod četnika, u posljednje vrijeme prilično je opao uzrokom novostvorene situacije u svijetu velikim pobjedama Saveznika. Bilo je nekoliko slučajeva dezerterstva vojnika iz švapskih jedinica, a u četničkim redovima sve češće su se pojavljivale svađe i nesuglasice među njihovim starješinama, a dezerterstva njihovih boraca bila su redovna i svakodnevna pojava.

Ishrana Švaba bila je doturanjem iz unutrašnjih garnizona kao i pljačkom, dok su četničke bande primale redovita sledovanja raznih namirnica od Švaba, za usluge koje su istima činili. a pored toga snabdijevali su se i pljačkom naših sela. Odjeća kod Švaba ovoga puta bila je od ljetnog materijala srednjeg kvaliteta, a obuća u prilično dobrom stanju, dok je kod četničkih banda odjeća i obuća bila narodna.

„Škriparenje“ skoro na svim spomenutim sektorima u posljednje vrijeme uzelo je šireg zamaha, što je u priličnoj mjeri otežavalo našu vezu sa udaljenijim jedinicama, jer su „škriparske“ bande pucale na naše kurire.

Neprijateljska avijacija bila je skoro potpuno neaktivna, izuzev par pojedinačnih letova izviđačkih aviona nad operativnim područjem naše brigade.

b.— *kod nas:*

Za cijelo vrijeme brigada je imala u svom sastavu pet bataljona. Brojna jačina ljudstva, oružja, municije i stoke vidi se iz priloženog pregleda.⁵ U toku mjeseca, bataljoni su ojačali sa izvjesnim brojem puškomitraljeza i drugog oružja, kao i popunjeni priličnim količinama municije, čime se u znatnoj mjeri osjetilo i pojačanje udarnosti brigade kao cjeline.

U toku ovoga mjeseca, brigada, a osobito pojedini njeni bataljoni, vodila je skoro svakodnevne borbe sa neprijateljem brojčano i naoružanjem nadmoćnijim, ali naši bataljoni su ipak iz svih borbi izlazili kao pobjednici, što se može pripisati jedino visokom moralu i borbenosti naših boraca kao i umješnosti u rukovođenju jedinicama u borbi od strane naših rukovodilaca. Pored toga, obilna pomoć u oružju, municiji i raznom drugom materijalu od Saveznika doprinijeli su podizanju borbenog duha kod naših boraca, a veliki uspjesi naših Saveznika u bitkama na

⁵ O brojnom stanju ljudstva i naoružanja 10. hercegovačke brigade u julu vidi knj. 27, dok. br. 136.

raznim frontovima jačali su volju naših boraca i rukovodilaca tako da su sa najvećim požrtvovanjem rešavali sve borbene zadatke.

Obzirom da je brigada operisala na ekonomski dobrim sektorima, prvom polovicom jula t.g., ishrana naših jedinica bila je zadovoljavajuća i stvorene su izvjesne manje rezerve u hrani, tako da se u ovom pogledu nisu osjetili veliki nedostaci ni do kraja mjeseca iako se brigada u drugoj polovici mjeseca jula našla na ekonomski iscrpljenom sektoru.

Odjeća i obuća kod naših boraca donekle je poboljšana pri manjem manjih količina ovih potreba od Saveznika.

Vrijeme kao atmosferska pojava povoljno je uticalo na vođenje operacija, a kao prostor zahtijevalo je velike napore naših jedinica i često manevrisanje radi veličine sektora.

v.— *kod susjeda:*

Situacija kod susjeda odvijala se za cijelo vrijeme dosta povoljno iako su i te jedinice gotovo neprekidno vodile manje ili veće borbe sa neprijateljem, a u neprijateljskoj ofanzivi započetoj 13. jula XII. i XIII. brigada izvojevale su nekoliko sjajne pobjede nad Švabama, koje su uglavnom izazvale i potpuno razbijanje neprijateljske ofanzive još u samom njenom početku.⁶

Veza naše brigade sa ostalim brigadama, kao i sa susjednim partizanskim odredima bila je prilično dobra, a u nekoliko slučajeva bilo je borbene saradnje sa ovim jedinicama.

Saveznička avijacija bila je potpuni gospodar neba nad operaciskim prostorima naših jedinica, a u nekoliko slučajeva osjetilo se i njeno aktivno potpomaganje naših operacija.

III. — PROCJENA ZEMLJIŠTA I SNAGA:

U odnosu na naše snage, neprijatelj je kako brojčano tako i naoružanjem bio mnogo nadmoćniji, a brojna artiljerijska oruđa davala su mu mogućnost da olakša pokrete njegovoj pješadiji i da se lakše domogne pojedinih važnih terenskih oslonaca. S druge strane nesnalažljivost njihovog rukovodstva u vođenju jedinica na ovom kršnom terenu kao i neizdržljivost boraca u zamaranjima koja ovakav teren iziskuje, a nasuprot velikoj vještini naših rukovodilaca i boraca i prilagođenosti svemu ovome, neprijatelj nije mogao ispoljiti njegovu nadmoćnost ni u približno onoj mjeri koju bi trebalo očekivati. Zabacivanjem često puta i većih naših djelova u neprijateljsku pozadinu i djelujući ra najvažnije njegove komunikacije iznenadnim napadima, nji-

⁶ i " Opširnije o rasporedu i dejstvu pomenutih brigada vidi knj. 27, dok. br. 70, 84, 113 i 119.

hovo rukovodstvo dovedeno je u zabunu, sporo se snalazilo i rešavalo borbene situacije, što je redovno izazvalo velike gubitke u ljudstvu, stvaranje panike i bezglavo povlačenje i napuštanje najvažnijih oslonaca terenskih kojima je neprijatelj u prvim naletima i velikom vatrenom nadmoćnošću uspijevao da ovlada.

Držanje linije položaja Trusina — Zovi Do — Slatu kod Nevesinja omogućilo je sprečavanje neprijateljskog upada u Dabar, a kada je poslije teških i krvavih borbi i uspio da ovlada ovom linijom, predstojala mu je i druga linija prilično jakih položaja u pravcu Plane: Lipnik — Malinovi Vis. Ukoliko bi neprijatelj u nadiranju od Nevesinja uspeo da ovlada i ovom linijom položaja i ukoliko bi ovome nadiranju sadejstvovale jednovremeno i snage od Gacka i preko Hrguda. neprijatelju je b'io gotovo potpuno otvoren put na Planu. Pojavom kakvih jačih neprijateljskih snaga od Ljubomira pa preko Sitnice na Kukun i Krstača, te njihovo eventualno dejstvo preko Pađeni i Podgorje ka Planoj, neminovno je izazvalo napuštanje i poslednjeg oslonca i položaja na pravcu: Davidovići — Plana. tj. položaja Rogovi. Padom i ovih položaja a ukoliko bi neprijatelj jače vezao branioca Tegarine Grede ispadom iz Bileće. moralo bi bezuvjetno doći do potpunog ovladavanja komunikacijom: Bileća — Plana — Korita. Ovladivanjem sa položajem Kobilja Glava, put od Bileće za Gacko b'io bi neprijatelju slobodan. Branilac bi u ovom slučaju bio natjeran da se prebacuje na istočnu stranu komunikacije: Bileća — Plana — Gacko i, istina, u mogućnosti i daljeg manevrisanja na crnogorskom terenu, ali bi time gubio ekonomske izvore Dabra, Fatnice i bilečkih sela, dok bi za leđima imao gotovo potpuno ekonomski iscrpljene krajeve crnogorskog krša. Pored toga ukoliko bi neprijatelj uspio da ovom komunikacijom ovlada još u prvom naletu, moglo bi se dogoditi da dođe do otkidanja naših dijelova koji bi se eventualno našli u tome momentu sa zapadne strane označene komunikacije, čime bi komandovanje bilo u veliko otežano sa jednoga mjesta, a možda i potpuno onemogućeno, što bi opet davalo i drugu povoljnu situaciju i mogućnost neprijatelju, tj. eventualno počesno tučenje razdvojenih dijelova.

Stožer odbrane bilečkog sektora na istočnoj strani druma predstavlja Vardar naslonjen s jedne strane na jak položaj Tegarine Grede a s druge strane preko Kokot, vežući se za Bratogoš koji predstavlja branu neprijateljskom nadiranju preko Vuči Do dalje na istok.

Svi navedeni položaji su kako topografski tako i taktički veoma zgodni za davanje otpora po dubini, ali da bi se istim moglo blagovremeno i u svim odsudnim momentima zagospodariti potrebna je velika pokretljivost i manevarska sposobnost

dotičnih jedinica kao i veliko iskustvo rukovodilaca u taktici gerilskog ratovanja, obzirom na veliku međusobnu udaljenost **pojedinih** označenih položaja i terenske teškoće.

IV. — ODLUKE:

Imajući pred očima sve okolnosti izložene u gornjoj tački, Stab brigade u svim momentima pravilno je cijenio situaciju i donosio jednoglasne i pravilne odluke te na taj način u odsudnim momentima brigada je uvijek gospodarila važnijim terenskim osloncima i pogodnim manevrima na bokove i u leđa neprijatelju, borbe su se završavale u našu korist, sve odluke sprovedane su u djelo, a neprijatelj je trpio teške gubitke.

V. — RASPORED SNAGA, PLAN AKCIJA I TOK OPERACIJA:

1. jula: Primljena zapovijest Štaba XXIX. U. divizije NOV Jugoslavije O. pov. br. si. pisana 1-VII- t.g. u 20 časova.⁷ Po ovoj zapovijesti naša brigada imala je sa tri bataljona krenuti u toku 2. o.rnj. na prostoriju: s. Kamena — Dolovi — Rotimlja. u cilju mobilizacije Dubrava, kao i sadejstva XIII-oj brigadi u likvidiranju neprijateljske žand. kasarne Trijebanj. Dva bataljona imali su da ostanu na nevesinjskom sektoru, odnosno na liniji: Rogače — Slato — Drežanj — Studenci — Rakova Noga — Mucalovići. sa zadatkom zatvaranja pravca eventualnog neprijateljskog nadiranja preko Trusine ka Dabru i preko Davidovića ka Planoj.

Pokreti kroz Dubrave, ispoljavanje dejstva na komunikaciji Stolac — Domanovići, odmor na Hrasnu. likvidacija želj. stanice Poljice i odlazak na sektor Bileće, 2. jula do 10. jula 1944. godine.

Do 21 čas 2. jula t.g. brigada ostala u ranijem rasporedu, a tada je izvršen pokret bataljona „1“, „2“ i „5“ po spomenutoj zapovijesti Divizije, dok su bataljoni „3“ i „4“ ostali prema određenom zadatku i dalje na nevesinjskom sektoru. Svršetak dana zatekao je navedena tri bataljona u vršenju predviđenih pokreta.

3. jula: od 00.00 sati „1“, „2“ i „5“ produžili su pokret i istoga dana stigli u određena sela u Dubravama, ne naišavši nigdje na neprijateljski otpor sve do ulaska u sama sela. kada je neprijatelj pokušao sa intervencijom i to: jedna kolona Švaba „vražije“ divizije pokušala je da odbaci naš „1“ od sela Kamena, gdje

se isti imao smjestiti, izvršivši pokret od Blagaja. Ovaj pokret neprijatelj je potpomogao artiljerijom, ali je poslije višečasovne borbe razbijen i vraćen nazad u Blagaj. Istovremeno -2" je naišao na jednu grupu od oko 20 mještanskih -škripara" na brdu Hum koji su pokušali da daju otpor, ali su ubrzo raspršeni prednjim dijelovima bataljona. a zatim se bataljon smjestio u selo Husković. gdje je ostao neuznemiravan do kraja dana. ..5" se smjestio u selo Rotimlja, zajedno sa štabom brigade. U 18 časova primljena zapovijest Štaba XXIX. U. divizije NOV Jugoslavije, koji se u to vrijeme nalazio u selu Trijebanj. pošto je XIII. brigada likvidirala ovu ustašku stanicu. Po ovoj zapovijesti. naša brigada dobila je zadatak da u prvi sumrak krene na prostoriju: s. Opličić — s. Humac — s. Prenj. a bataljon koji ima da se smjesti u selo Humac treba usput da likvidira posadu žandarmerijske stanice Pileta na cesti: Domanovići — Stolac, čiju posadu je navodno sačinjavalo oko 100 hrvatskih žandarma kao i nešto Švaba. Međutim usljed udaljenosti bataljona, zapovijest štaba brigade nije mogla stići istima na vrijeme. te je predviđeni pokret izvršen tek u noći 3/4. jula.

4. jula: ..1" krenuo pravcem: Kamena — Pileta. Bande nisu sačekale naš dolazak izuzev veoma male grupe žandara koja je poslije kratkog otpora napustila ovo uporište. Naš -1" zapalio je staničnu zgradu a zatim se prebacio na drugu stranu ceste Domanovići — Stolac i smjestio se u selo Humac zajedno sa štabom brigade. ..2" je izvršio pokret istovremeno preko sela Cmići do sela Prenj. gdje se smjestio, a -5" je obrazovao desnu kolonu rasporeda sa zadatkom da zatvori cestu od pravca Domanovići ka Stolac, a zatim da se smjesti u selo Opličić. dajući potrebna obezbeđenja od pravca Domanovići. Pri likvidaciji stanice Pileta zarobljena su dva neprijateljska vojnika (pomoćni hrvatski žandari). Na pravcima ..2" i -5" nije bilo otpora. Prema iskazima mještana, neprijatelj je predviđao naš napad, pa se je u toku prošle noći povukao ka Domanovići.⁸

Oko podne neprijatelj — ustaše i Milicija — pokušao je sa intervencijom svim raspoloživim snagama od s. Domanovići. ali je dočekan snažnom vatrom našeg ..5" i razbijen, te je jednom četom ..5" gonjen do u samo s. Domanovići. Poslije ovoga dan je protekao u miru na svim sektorima naših bataljona. dok se od pravca Masline čula preko cijelog dana žestoka paljba. To je naša XITI. brigada vodila žestoku i uspješnu borbu sa Švabama, natjeravši ih na kraju u samu varoš Stolac, pošto je nanijela neprijatelju gubitke od preko 30 mrtvih.

⁸ Opširnije o neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi knj. 27, dok. br. 91 i 181.

Od štaba divizije primljena zapovijest i prema istoj izvršeno prebacivanje sva tri bataljona zajedno sa štabom brigado u selo Ravne Habatnice, gdje je brigada prenoćila, nesmetano od neprijatelja. Odmah po stizanju u ovo selo primljena zapovijest od Divizije prema kojoj je brigada imala sutra ujutro izvršili pokret i prebaciti se u selo Hrasno.

5. jula: Izvršeno je prebacivanje bataljona na prostoriju: Elezovići — Kučinari (Hrasno), gdje je dat odmor bataljonima. Sa ove prostorije vršeno je izviđanje u raznim pravcima, ali neprijatelj nigdje nije primijećen.

6. jula: Do 24 sata brigada ostala u istom rasporedu, a u ponoć 6/7. jula naš „5" upućen u selo Strujići — prema zapovijest' Štaba Divizije — sa zadatkom da slijedeće noći likvidira domobransku posadu na željezničkoj stanici Poljice."

7. jula: u 6 sati 30 minuta štab brigade, kao i „1" i -2" krenuli u pravcu Ljubinja. Ovaj pokret izvršen je u dvije kolone krstareći kroz sva usputna sela u cilju hvatanja i razbijanja ljubinskih četničkih bandi i škripara. U blizini samog Ljubinja. dijelovi našeg „2" naišli su na jednu malu grupu „škripara" koji su brzo rastjerani. Oko 15 časova bataljoni su dostigli predviđene logore i smjestili se i to: „1" — s. Dubočica; „2" — s. Kruševica, a štab brigade sa četom „1" u samu varoš Ljubinje. „5" je ovoga dana predanio u selu Strujići neprimijećen od neprijatelja i po padu mraka krenuo ka željezničkoj stanici Poljice da istu likvidira.

8. jula: U 6 časova ujutro dijelovi brigade od Ljubinja izvršili pokret na prostoriju sela Zagora — Janjač — Vlasače, krstareći kroz usputna sela, ali se nigdje nije naišlo na neprijatelja, izuzevši beznačajne manje škriparske grupice koje nijesu davale otpor. Oko 15 časova bataljon „1" i kao i štab brigade stigli su u određene kantonmane i smjestili se i to: „1" u selo Janjač. „2" u selo Vlasače. a štab brigade u selo Zagora.

„5" je pred samo svanuće ovoga dana izvršio napad na železničku stanicu Poljice. Domobranska posada ovoga uporišta brojila je oko 60 boraca sa jednim oficijom i nekoliko podoficira. U veoma kratkoj borbi naš „5" je likvidirao ovo uporište, zarobivši pri tome 23 domobrana: ubijeno 2 a nekoliko ranjeno. Naš bataljon nije imao nikakvih gub'taka. Ovdje je zaplijenjeno od neprijatelja: dva laka bacača, dva mitraljeza „Svarcloze", 5 puškomitraljeza -Brno", dvije mašinke. 40 pušaka, dva sig-

⁹ i ¹⁰ Bliže o tome vidi knj. 27, dok. br. 18 i 181, kao i dnevni izvještaj 9. posadnog zdruga od 20. jula 1944 (Arhiv VII. reg. br. 40/2—1. k. 111).

nalna pištolja, 20.000 jugoslovenskih puščanih metaka, preko 300 granata za laki bacač, kao i prilična količina ručnih bombi i ostale vojničke spreme.¹"

Istovremeno — i vezano sa ovom akcijom — jedan bataljon Južnohercegovačkog partizanskog odreda vršio je napad na posadu željezničke stanice Jasenica Lug, ali je bio odbijen.

Po izvršenoj akciji -5" prebacio se je u selo Zagora gdje je stigao oko 17 časova i tu zanoćio. Po padu mraka primljena zapovijest od štaba XXIX. U. divizije da se dijelovi brigade iz Zagore prebace u toku sutrašnjeg dana na sektor Ljubomira.

9. jula: Pokret ka Ljubomiru izvršen u dva Dravca: jednom kolonom — glavnom — pravcem: Grkavci — Ukšići — Sčenica, a drugom kolonom obuhvatno preko Zmijanca pa na Domaševo i dalje na Sčenicu. Piva kolona imala je zadatak čišćenja samog Ljubomira od eventualnih četničkih banda, dok je druga trebala da obuhvati selo Bodiroke, gdje se je navodno nalazila jedna grupa četničkih banda jačine oko 50. Prvu kolonu sačinjavao je -1" i -5" a drugu -2". Kolona koja je išla preko Zmijanca naišla je u blizini sela Bodiroke na manju grupu bandita koji su otvorili vatru, ali su poslije kraćeg puškaranja pobjegli. Bataljoni koji su išli preko Ljubomira iznenadili su jednu grupu zavodskih bandita jačine oko 60 prilikom spuštanja naše kolone sa Klenka u selo Ukšići. Bande su pobjegle na drugu stranu Ljubomirskog Polja a zatim su se oduprle sa kosa iznad škole u Ljubomiru i od sela Pijavice. Ove bande davale su prilično žilav otpor sve do momenta kada su bile obuhvatno napadnute dijelovima našeg -5" preko s. Pijavice a tada su se u neredu povukle ka Jasenu, ostavivši dva mrtva, a imali su i izvjestan broj ranjenih.

Kod našeg -1" tom prilikom lakše je ranjen zamjenik komandanta bataljona poručnik drug Veljko Albijanić.

Poslije ovog sukoba, bataljoni su krenuli do određenih kantonmana i smjestili se i to: -2" u Sčenica. -5" u Vlaška, a -1" u s. Pijavice. — Ceta -2" pri pokretu ka Sčenica iznad sela Podosoja u Ljubomiru naišla je na škripare koji su pucali iz kuća ovog sela . . .

Stab brigade smjestio se je sa -2" u selo Sčenica.

10. jula: u 7 sati ujutro brigada je krenula sa označene prostorije na bilečki sektor pravcem: Vlaška — Sobadine — Poclgorje a odavde je izvršen razmještaj: -1" i -5" u selo Podgorje, a štab brigade sa -2" u selo Selišta. Svi ovi bataljoni dali su najpotrebnija obezbeđenja u pravcu Bileće.

XII. brigada sa svojim bataljonima držala je položaje: Trnovica — Okolište — Vuči Do, čekajući da bude smijenjena

našom brigadom po naređenju štaba divizije, a zatim da se prebaci na nevesinjski sektor i da smijeni tamošnja naša dva bataljona koji se potom imaju vratiti u sastav brigade kod Bileće.

Pri prolazu brigade kroz Sobadine, neprijatelj je ispoljio dejstvo sa Dubovca i sa Iline Glave. Naš „1“ ovladao je sa Mantokit i ostao tu kao stalna pobočnica glavnini dok ista nije izvršila prebacivanje do Podgorja.

Na nevesinjskom sektoru kod naših bataljona „3“ i „4“ za cijelo ovo vrijeme (od 1. do 10. jula t.g.) nije bilo nikakvih **značajnijih** sukoba sa neprijateljem. Ovi naši bataljoni povremeno su vršili manje ekonomske akcije kao i nekoliko dnevnih i noćna prepada na četničke bande u pravcu Nevesinja i Zaloma.

Smjenjivanje XII. brigade na sektoru Bileća, prikupljanje brigade, švapsko-četnička ofanziva i njeno razbijanje 11. do 31. VII.

11. do 14. jula zaključno izvršeno smjenjivanje XII. brigade na bilećkom sektoru našim bataljonima. 14. jula bataljon „4“ i „3“ stigli u sastav brigade od Nevesinja. Ovoga dana raspored brigade bio je sledeći: „1“ — Okolište; „2“ i „4“ — Selišta; „3“ — Lađevići; „5“ — Trnovica. „3“/XII. po naređenju štaba divizije, stavljen je pod privremenu našu komandu i zadržan je u selu Vuči Do. Sa bataljonom II. dalmatinske brigade u Pilatovci uhvaćena veza. Stab brigade do 16. jula nalazio se najprije u Selišta, a potom u Lađevići. a 16. jula prebacio se u selo Okolište i ostao samo jednu noć, pa se zatim definitivno smjestio u selo Donja Vrbica gdje je ostao do kraja mjeseca jula.

Prve vijesti o neprijateljskoj ofanzivi i naša intervencija ka Vlahovići i Ljubinje: (16. jula t.g.)

Ovoga dana do podne nije bilo nikakvih značajnijih promjena, a u 13 časova stiže izvještaj od naše XII. brigade, kao i od Komande I. Područja Vojne oblasti XXIX. U. divizije da su Švabe i četnici od Nevesinja i Stoca preduzeli ofanzivu na našu Diviziju, te da XII i XIII. brigada već dva dana vode žestoke borbe sa neprijateljem na sektoru: Hrgud — Sniježnica — Trusina.¹¹ Istovremeno primljen je izvještaj preko OB-centra brigade, da je jedna jača kolona četnika iz Bileće (oko 400) krenula prema Ljubinju, te da se na Zegulji ima sastati sa drugom neprijateljskom kolonom koja je krenula od Stoca a odatle zajednički nadirati preko Vlahovića sa ciljem da udare našoj XIII. brigadi u leđa i upadnu u Dabar.¹² Radi toga. XIII. brigada

¹² O dejstvu četnika vidi knj. 27, dok. br. 104 i 158.

tražila je od nas **hitnu** intervenciju na ove bande, što je štab brigade odmah i preduzeo. Naši bataljoni „4" i „3" hitno su upućeni ka Vlahovići, a „37X11. poslat je usiljenim maršem iz Vuči Do najkraćim pravcem na sektor Sitnice sa zadatkom da potpomogne akciju naših dvaju bataljona kod Vlahovića, štiteći im leđa. kao i da ukoči eventualne neprijateljske pokrete od Trebinja, a po potrebi da udari u bok i leđa bandama koje bi naši bataljoni kod Vlahovića razbili, i koji bi se eventualno povlačili preko Granice u Bileću.

-3" je izvršio pokret pravcem: Kukun — Oblo Brdo — V. i M. Gradina — Drvenica, gdje je uhvatio vezu sa -4" koji se kretao pravcem: Simijovo — Vranjska — Kovačevac — Radimlja Ovdje su bataljoni zanoćili, pošto su saznali da se četničke bande nalaze oko Ljubinja i na Bančićima. Do 19. jula ovi bataljoni bili su u akciji na četničke bande na spomenutom sektoru, ali do toga dana o ovim akcijama štab brigade nije imao nikakvih podataka radi nemanja veze sa zamjenikom komandanta brigade koji je bio sa ova dva bataljona.

-2" primio je položaje „3"/XII; „1" je ostao u Okolište. -5" u Trnovica. Ovim našim bataljonima izdata je zapovijest da u prvi sumrak napadnu neprijatelja na spoljnim utverdama Bileće i to: „1" na Hadžibegovo Brdo i Modropac, „5" na Curjen i Dubovac, 1. bataljonu II. dalm. u. brigade u Pilatovci poslata veza da istovremeno napadne bande na Vlajinja. Do ponoći nije ispoljeno dejstvo na Hadžibegovo Brdo i Modropac. jer je naš „1" čekao ispoljavanje dejstva dalmatinskog bataljona na Vlajinja. što se međutim do toga vremena nije osjetilo. — -5" je ovladao predviđenim položajima bez borbe, jer neprijatelj iste nije držao ove noći. Svršetak dana zatekao je -3" i -4" u pokretu kao i naš -2" i -37X11, -5" je bio na Curjenu a „1" u pripremi za izvršenje napada pod Hadžibegovim Brdom.

Uloga brigade u razbijanju neprijateljske ofanzive: dalji razvoj događaja do sloma ofanzive:

17. jula, oko 1 sat primljena zapovijest štaba XXIX. U. divizije Str. pov. broj: 635 od 16-VII¹³ — u kojoj je izneseno, da je neprijatelj 13. o.mj. svim raspoloživim snagama iz više pravaca preduzeo veliku ofanzivu na našu Diviziju sa ciljem -uništenja" njene žive snage. Tako isto iz ove zapovijesti vidjeli su se veliki uspjesi naše XII. i XIII. brigade na nevesinjskom i stolačkom sektoru, kao i XI. brigade kod Gacka, gdje su naše jedinice nanijele neprijatelju velike gubitke i omele ga u izvršenju prvih

njegovih zadataka.¹⁴ Naša brigada dobila je zadatak da zatvara pravce i to: od Bileća ka Plana, od Bileća i Trebinje ka Sitnica, a isto tako u zajednici sa bataljonima II. dalm. brigade od Bileća ka Vilusi. Dati raspored bataljona naše brigade imao je biti. Vuči Do — Okolište — Tmovica — Lađevići, a jedan bataljon kao rezerva u selo Kovači.

U toku ovoga dana nije se mogao izvršiti navedeni raspored radi odsutnosti naših bataljona „3" i -4" kao i „3"/XII. koji je prema ovoj zapovijesti imao biti odmah prebačen u selo Kapavica i tu ostati kao divizijska rezerva.

Naš „1" nije izvršio napad na Hadžibegovo Brdo jer nije osjetio dejstvo dalmatinskog bataljona na Vlajinja. pa se u zoru povukao u njegov stari logor. Međutim „1" II. dalmatinske brigade, izvijestio nas je da je vršio prepad na Vlajinju i da je tom prilikom imao 1 ranjenog.

Preduzete potrebne mjere da bi se naš „3" i „4" što prije vratili na bilećki sektor, a „3"/XII. poslato naređenje da se hitno vrati u selo Kovači, što je isti i izvršio odmah u toku dana i smjestio se u selo Kovači.

18. jula: Primitljena zapovijest od štaba divizije O. str. pov. broj: 638 od 18. VII. t.g.^{1m} i pristupljeno odmah izvršenju iste (vidi u prilogu). -2" dobio naređenje, da — pošto bude smijenjen od bataljona II. dalmatinske brigade u Vuči Do — prebaci se hitno u Gornja Vrbica, gdje ima ostati kao brigadna rezerva do daljnjeg. „3" i „4" se još nijesu vratili. „5" je ostao u Trnovica. a -1" u Okolište zatvarajući pravce od Bileće. Ovoga dana neprijatelj iz Bileće nije vršio nikakvih jačih ispada. Prvi zarobljenici „vrađije divizije" prošli kroz D. Vrbicu za štab divizije.

19. jula: U toku dana nije bilo neprijateljskih ispada u pravcu naših položaja. U 20 časova stižu „3" i „4" od Vlahovića i Ljubinja. Pošto je od Divizije primitljena avizo-zapovijest, da bi zbog novostvorene situacije na pravcu Lastva mogao dalmatinski bataljon biti povučen iz Vuči Do. to je naš „3" smješten u Trnovica zajedno sa „5", kako bi ovaj poslednji u tom slučaju mogao biti upućen u selo Vuči Do.

Naš „3" i „4" po dolasku na Vlahovići saznali su za prisustvo četničkih banda kod Ljubinja i na Bančićima pa su odmah izvršili pokret na taj sektor. Uspjeli su da razbiju u zajednici sa Južnim odredom ove bande, spriječivši im dalje vršenje mobilizacije koju su bande već bile otpočele u ljubinjском srezu. Pošto su razbijene, bande su bile protjerane ka Bileći a sve što

¹⁴ Opširnije o rasporedu i dejstvu 11. hercegovačke NOU brigade vidi dok. br. 7.

su već bili mobilisali osulo se i vratilo kućama. U ovoj akciji naši nijesu imali gubitaka, dok su četničke bande imale dva mrtva i tri teže ranjena. Zarobljen jedan četnik i zaplijenjena jedna puška. Po povratku „4" se smjestio u Lađeviče a »3" u Trnovica.

Pred mrak dva saveznička aviona mitraljirali su četničke bande na putu Trebinje — Bileća kojom prilikom je bilo nekoliko ranjenih bandita.

20. jula: Naš -2" po naređenju štaba divizije prebačen u Vuči Do a -5" u Mokri Do. — Od „37X11. primljen izvještaj da je isti krenuo po zapovijesti štaba divizije u pravcu Brestice jer su navodno četničke bande u jačini oko 150 napravile ispad preko Šipačna.¹ Od našeg -3" preko OB-centra primljen izvještaj da bande namjeravaju napasti naše položaje u toku nastupajuće noći. Preduzete su mjere opreznosti.

21. jula: *Ispad hilečkih banda i njihovo ovladavanje sa položajima: Osmić Gomile — Krstača — Kukun:* U 15 časova primljen je izvještaj od našeg „1" i „3" da su bande iz Bileće izvršile pokret oko 12 časova u dvije kolone i to: bilečko polje — Podosoje pa dalje preko Granice i Krstače, a jednom pobočnicom izbili su na Dubovac. U onoj prvoj koloni zapažena je veća komora. Izvjesni djelovi banda izbili su i na Curjen. Prema prvim podacima ukupna jačina banda bila je 400 do 500 boraca.¹⁷ Naš -1" i „3" odmah su uhvatili dodir sa neprijateljem na pravcu Bijela Rudina.

Štab brigade odmah je izdao zapovijest „1" i „3" za napad i to: „3" pravcem: Trnovica — Podgorje, te dalje vežući se lijevo sa „1" izbiti na Osmić Gomile, a „1" istovremeno ima da napada preko Bijela Rudina i u zajednici sa „3" stjerati bande u Bileću. Preko „1" poslata veza sa „2" da i on ispolji dejstvo ka Bileći na njegovom pravcu, a Štabu divizije upućen hitan prijedlog za intervenciju sa našim „4" preko Kukun, ukoliko bi bande uspjele da ovladaju sa Osmić Gomilama.

U vremenu od 19 do 19 i 30 časova dvije čete „1" i jedna četa „3" stupile su u veoma žestok sukob sa neprijateljem na k. 681 sjeverno od sela Pađeni i na Trklji (između Bijela Rudina i Plana). Nakon pola časa bande su odavde odbačene duboko ka Podgorje, ali se dalje nisu dale potisnuti. „1" nas je izvijestio da su ove neprijateljske snage jačine 400 do 450 boraca i da se bore vrlo uporno. Još oko 18 časova neprijatelj je ma-

¹⁵ Odnosi se na četnike Gatačke brigade. Opširnije o njihovom dejstvu vidi knj. 27, dok. br. 113.

" i ¹¹ Borba je vođena sa četnicima Bilečke brigade. Bliže o sastavu pomenutih kolona, kao i o napadu na Bileću vidi knj. 27, dok.

njim dijelovima već bio izbio na Osmić Gomile, a oko 21 čas videna je vatra i na Kukunu.

U 21 čas primljen je izvještaj od „4“ da je krenuo na zadatak preko Rogovi.

Predviđajući neprijateljski ispad u toku noći i u pravcu Vardara i Tegarine Grede, izdato je našem „1“ i „3“ naređenje da povećaju budnost kod ostalih njihovih djelova. Međutim do kraja dana situacija je ostala nepromijenjena.

22. jula: Pred podne jedna kolona četničkih banda iz Bileće jačine oko 100 do 150 izvršila je pokret u pravcu Plana. Dvije čete našeg „1“ kao i četa „3“ upućene su u napad. Borba je trajala sve do mraka i bande su zanoćile na Nakovanj^{1*} i na Bijela Rudina.

Od „1“ primljen izvještaj da je u jučerašnjoj borbi na Bijela Rudina imao jednog mrtvog i 4 ranjena druga.

Noćni napad na spoljna utvrđenja Bileće i ovladavanje sa istim:

Radi neizvjesne situacije kod našeg „4“ za kojega se računalo da vodi neravnu borbu sa neprijateljem, što se dalo zaključiti po neprekidnoj i žestokoj pucnjava od pravca Kukuna i Simijova, kao i radi lakšeg vezivanja bitečkih banda u gradu, štab brigade izdao je zapovijest našem „5“, „2“ i četi „1“ da u toku noći ovladaju sa položajima: Vlajinja — Hadžibegovo Brdo — Modropac. Oko ponoći bataljoni su u najvećoj tišini podišli označenim neprijateljskim položajima i u jednom snažnom nalletu ovladali su sa istim ne pretrpivši nijednog gubitka. Jednovremeno „1“ i „3“ napali su neprijatelja na Čurjen ali i pored veoma žestokog i ponovljenog juriša bande se nisu dale zbaciti sa ovoga položaja. U ovoj borbi neprijatelj je imao jednog mrtvog, 5 teže i 7 lakše ranjenih, dok je naš „1“ imao dva mrtva i dva ranjena.¹⁹ Ovoga dana dobijeni su podatci da je u Bileću stiglo oko 40 Švaba sa radio stanicom. Po ovome kao i po veoma upornoj borbi neprijatelja oko Bileće i na položajima: Osmić Gomile — Krstača — Kukun jasno se opažalo da četničke bande imaju zadatak da ovladaju sa sektorom Sitnice pripremajući te položaje Švabama kao polazne u duhu opšteg neprijateljskog plana ofanzive koji je bio jasno izložen u zapovijesti komandanta švapske divizije koja je nađena kod ubijenog njemačkog majora na Sniježnici.²⁰

23. juli: Oko 2 časa „4“ bataljon je stigao u Lađeviče poslije 11 časova neprekidne i veoma žestoke borbe protiv neprijatelja koji je u ovoj borbi angažovao 400 do 500 boraca. Borba se vo-

¹⁸ Misli se na Nakvan-gradinu (vis sjeverno od Bileće).

dila na prostoru Osmić Gomile — Krstača — Mali i Veliki Kukun — Riđa Lokva — Podgorje. U ovakvoj situaciji naš „4“ bio je prinuđen da se povuče na Rogove a bande su se dijelovima spustile u selo Pađeni gdje su zapalile dvije-tri pojate. U ovoj borbi neprijatelj je imao šest mrtvih i više ranjenih, dok je kod našeg „4“ poginuo zamjenik komandira čete, zastavnik drug Mastilović Jovan; nestao jedan bivši domobran, jedan Italijan i jedan zarobljeni četnik. Istoga dana „4“ je iz Lađevići prebačen u Kovači a štab divizije obaviješten je o njegovom povratku.

Naš ponovni neuspjeh pokušaj da odbacimo neprijatelja sa Osmić Gomila: (24. i 25. jula)

Do 13 časova (24. jula) nije bilo nikakvih promjena, a tada je primjećen pokret izvjesnih neprijateljskih dijelova u pravcu Plane. Istovremeno manji neprijateljski dijelovi krenuli su ka Bogdašići, ali su ovi poslednji odbijeni. Saznalo se da je u samoj varoši Bileća ostao samo manji broj bandita a da su svi ostali izašli van varoši i drže položaje: Curjen — Osmić Gomile — Bukovi Vrh.

Da bi se bande razbile i stjerale natrag u Bileću sa označenih položaja namijenjenih Švabama za polazne položaje (koloni koja je trebala krenuti od Ljubomira), štab brigade donio je odluku da se ovaj neprijatelj napadne sa tri bataljona na prostoru Osmić Gomile — Krstača i po razbijanju da se stjera u Bileću. Po ovoj odluci i prema izdatoj zapovijesti naš „2“ krenuo je pred mrak pravcem: „Podgorje — Osmić Gomile s tim. što ujutro (25. jula) ima napasti neprijatelja na ovome položaju, ali tek pošto naši „3“ i „4“ ispolje dejstvo preko Krstače. „4“ je krenuo preko Plane da u zajednici sa „3“ odbaci bande koje su vršile pritisak prema Planoj, a zatim da se zajedno sa „3“ preko Pađeni izbaciti na Kukun. Po ovladivanju sa Kukun i Simijovo nadirati dalje preko Krstače, obuhvatajući neprijatelja desnim krilom, a zatim uhvativši vezu sa „2“ prethodno stjerati bande sa ovih položaja i goniti ih do Bileće. Do kraja dana bataljoni su bili u pokretu radi izvršenja ovoga zadatka.

Oko 4 sata ujutro (25. jula) naš „2“ napao je bande na Osmić Gomile i poslije kraće borbe ovladao sa ovim položajem, koga su bande do toga momenta držale sa manjim snagama. Međutim pošto je ovaj napad bio preuranjen, tj. prije nego su „3“ i „4“ stigli da ispolje dejstvo preko Krstače, a „2“ je ovo učinio bez prethodnog hvatanja veze sa ovim bataljonima kako je to bilo predviđeno (da uhvati vezu), to su bande nadmoćnijim snagama prikupljeno i koncentrično izvršile povratni napad na „2“ i poslije žestoke borbe prsa u prsa zbacile ga sa Osmić Gomila, te se isti morao pred mrak povući preko Podgorja na

Planu. Odbacivši ovaj naš bataljon, neprijatelj je zatim prikupio sve raspoložive snage i bacio se najvećom žestinom na ostala naša dva bataljona. Usled popuštanja izvjesnih dijelova našeg „3" na desnom krilu rasporeda ovih bataljona kao i zbog velike r. admoćnosti neprijatelja i radi udara jedne neprijateljske kolone našem „4" u leđa od pravca Sitnice, ovi naši bataljoni popustili su. Neprijatelj je preuzeo inicijativu u svoje ruke i odbacio naše bataljone koji su se morali povući ka Pađeni i Orhovica. Poslije ovoga izvjesni neprijateljski dijelovi su se spustili sve do sela Kukrića gdje su izvršili nekoliko paljevina kuća i pojata.²¹ Po padu mraka „3" i „4" su se povukli u sastav brigade i smjestili se i to: „3" u Ladevići a „4" u Selišta.

U ovoj borbi neprijatelj je imao ukupno 13 mrtvih i više ranjenih, dok je naš „2" imao dva mrtva, a ukupni gubitci naših bataljona u ranjenim iznosili su 5 boraca. Tako je propao i naš ponovni pokušaj da neprijatelja odbacimo sa pomenutih položaja. 26. juli: Bez značajnijih događaja. Oko 50 bandita pokušalo sa prepadom na četu „1" na Modropac, ali su odbijeni bez žrtava na našoj strani.

Prodiranje Švaba od Nevesinja kroz Davidoviće ka Meka Gruda, njihov neuspjeh pokušaj izbijanja na Plana i vezivanje sa bilećkim bandama. Uspio manevar brigade, razbijanje i gonjenje neprijatelja ka Nevesinju (27, 28. i 29. jula).

27. juli: Oko 2 časa primljen je izvještaj od Komande I. Područja Vojne oblasti da je neprijatelj od Nevesinja (Švabe) uspio nadmoćnim snagama potisnuti našu XII. i XIII. brigadu te da vrši nadiranje dalje u pravcu Davidovića. te da su se ove naše brigade već prebacile južno od Lipnika. Stab brigade izdao je zapovijest „4" i „2" o sledećim zadacima: „4" da preko Rogovi odmah uhvati vezu sa XIII. brigadom, pa ukoliko su spomenute

²¹ i U dnevniku Bilećke četničke brigade se kaže: da je njena lijeva kolona, pod komandom Alekse Kisića, 25/26. jula vodila tešku borbu protiv 2. i 4. bataljona 10. hercegovačke brigade, da ih je potisla sa prostora Ravnine — Sitnica — Orlovac i s. Simijovo — Ostrovica — s. Njeganovići i da je tom prilikom imala 3 poginula (Dušan Kašelj, Dušan Batinić i Radoslav Pecelj) i 7 ranjenih; da je njena desna kolona od 25. do 27. jula u nekoliko mahova prodirala do s. Plane i s. Krivače i imala teške borbe sa komunistima; da 29. jula nije uhvaćena taktička veza sa gatačkim četnicima; da je zbog ugroženosti Bileće preduzet napad preko Vranje Dubrave na položaje Modropac — Hadžibegovo brdo — Kamenica, ali je taj pohod skupo koštao, jer je komanda 200 (Komanda istočne Bosne i Hercegovine) izgubila 4 vanredno dobra borca (Radovana Samardžića, komandira čete. Ilića. Gojka Rankovića i Ratkovića) i imala 5 ranjenih; i da je u borbama oko Bileće poginuo Božo Vujović Penzel, komandir 3. čete Graničkog četničkog bataljona (Arhiv VII, reg. br. BH—V—8468).

brigade zaista prešle na ovu stranu Lipnika. ovaj bataljon ima da posjedne Rogove, a ukoliko bi se nalazile i dalje na prostoru Davidovići — Rioca, bataljon bi se prebacio u Orahovica. a naš -2" prešao bi na Plana radi zatvaranja pravca od Bileće preko Plana ka Korita, dok bi naš -3" došao u Trnovica gdje se dotle još nalazio naš ..2". Do 11 časova situacija se nije izmijenila, a tada je stigao izvještaj od pomoćnika politkoma ove brigade iz Kačnja gdje se isti nalazio sa našim .4" (bataljon prebačen ovamo po jednoj kasnijoj zapovijesti štaba brigade). Po ovome izvještaju. XII. i XIII. brigada prebacile su se u toku prošle noći preko Dabra na sektor: Vlahovići — Ubosko,²² a naš „4" uputio je patrole duboko u pravcu Davidovića i Rioca radi hvatanja dodira sa neprijateljem, a tako isto i u pravcu Pađeni i Njegani-ovići. Međutim, do toga časa dodir nije uhvaćen. Istovremeno stiglo je i naređenje štaba divizije Str. pov. br. 666 od 8 časova istoga dana prema kome naš -4" ima hitno da se uputi na Lipnik, i da odatle izviđa u pravcu Lukavačkog Klanca i preko Davidovići ka Beždeđe. Za slučaj da bi neprijatelj nadirao dalje u pravcu Rioca i Korita ili preko Davidovići ka Meka Gruda, ovaj naš bataljon treba da napadne neprijatelja i da mu oteža i uspori dalje probijanje. Jedan naš bataljon ima da se hitno uputi na Rogove radi sprečavanja pokreta četničkih banda sa Osmića Gomile — Kukun ka Korita. U duhu ove zapovijesti, štab brigade odmah je izdao potrebna naređenja.

Do kraja dana neprijatelj je napravio dva ispada i to: manji — od Bijele Rudine ka Mokri Do i jači — od Podgorja ka Planoj. Prvi ispad neprijatelj je izvršio rano ujutro, ali je odbačen. a drugi oko 20 časova. Borba sa ovim trajala je do oko 22 časa. kada su bande odbačene ka Podgorju. Naši nisu imali gubitaka a neprijateljski su nepoznati. U 15 časova primljen je izvještaj od štaba divizije sa naznačenjem da od Gacka nema za sada nikakvih neprijateljskih pokreta. U 20 časova jedan nepr'jateljski izviđački avion preleteo je preko naših položaja od pravca Trebinja do Divina, spuštajući se nisko iznad Fatničkog Polja i Plane te preko Meke Grude odletio u pravcu Kobilja Glava. Brigada zanoćila u sledećem rasporedu: „5" — Vlačinja — Hadžibegovo Brdo; „1" — Modropac — Bogdašići; „3" — Trnovica — Mokri Do; ..2" — Plana — Rogovi; a -4" krenuo ka Lipnik.

28. jula: oko 11 časova „2" nas izvještava da je neprijatelj od pravca Nevesinja izvršio dalje prodiranje i da je već izbio do Tucakov Do i Ljeskovac sa njegovim lijevim krilom, a desnim do na Gradina i/nad sela Kačanj. Ovaj bataljon uputio je vezu

našem „4“. Odmah zatim primljen je izvještaj i od „4“ sledeće sadržine: „... . Neprijatelj nadire preko Suhi Vrh i Kalac. Mi držimo položaj: k. 992 — Krstac, kao i Covkovina: glavna neprijateljska kolona nadire od Potklanac ka Kalcu. Imamo vezu sa „47X1. u Bjelavi.“ Bataljon je u ovome izvještaju tražio pojačanje, da bi po padu mraka napao i odbacio neprijatelja. Švabe su ovladale sa Suhi Vrh još u toku prošle noći. tj. prije nego je naš „4“ dobio naređenje da krene na taj pravac. U 5 sati i 30 min. ovaj bataljon primio je borbu sa brojno nadmoćnijim neprijateljem. Po ocjeni štaba ovoga bataljona, neprijatelj je na tome pravcu bio jačine oko 300 boraca. Stab brigade hitno je izdao naređenje „5“-om II. dalmatinske brigade da smijeni dijelove našeg „5“ na Vlajinja a našem „5“ da se hitno prebaci u Gornju Vrbicu gdje će ostati do daljega kao brigadna rezerva. Istovremeno • poslat je izvještaj štabu divizije o situaciji.

Oko 14 časova bande iz Bileće izvršile napad na naše položaje na liniji: Modropac uz Prijedor do Vranje Dubrave ali su odbačene uz nepoznate gubitke.²³ Naš „1“ je imao dva ranjena. U 19 časova primljena zapovijest od štaba XXIX. divizije O. str. pov. br. 673, pisana u 17 časova i 30 min.²⁴, sa sledećim predviđenim manevrom: naša brigada ima da zadržaje neprijatelj od pravca Rioca — Korita i da ne dozvoli da se neprijatelj od Bileće i Nevesinja sjedini na prostoru: Meka Gruda — Korita — Plana, a kad XII. i XIII. brigada (koje su već krenule na zadatak) ispolje njihovo ofanzivno dejstvo za leđima neprijatelju, mi prelazimo u protivnapad i gonjenje neprijatelja. U duhu ove zapovijesti štab brigade je izdao potrebna naređenja bataljonima.

U 20 časova primljen je izvještaj od „2“ sledeće sadržine: „Dva četnička bataljona (zavodski i granički) krenuli su od Curjen preko Podgorja, a odavle jedan je produžio preko Pađeni ka Orahovica i Rogovi dok je drugi počeo podilaziti od Podgorja direktno ka Planoj. Bande kroz Pađene počele su sa paljenjem koliba. Švabe od Nevesinja odbacile su lijevo krilo našeg „4“ i izbile na kose iznad Kačnja, nastupajući dalje ka Rogovi.“ Tako isto s drugih strana dobijeni su izvještaji da je primijećeno jače koncentrisanje četničkih snaga na Curjenu a utvrđeno je i to da su četničke bande napustile položaje Osmić Gomile — Kukun. U sam mrak viđene su rakete duž cijelog rasporeda četničkih banda i po svemu ovome bilo je jasno da bande u toku noći namjeravaju izvršiti koncentričan napad na naš „2“ na Plana sa jasnim ciljem da ga odbace i udare u leđa našem „4“, te na taj način izvrše **spajanje sa Švabama na Rogovi**. Njihove snage od Curjena trebalo bi u tome slučaju da napadnu

na položaje našeg „1" i na taj način vezati ove naše snage na centru i spriječiti im svaku eventualnu intervenciju u pravcu Plana — Rogovi.

U ovakvoj situaciji štab brigade odlučio je da preduhitri neprijatelja napadajući ga odmah na Curjenu, a po odbacivanju sa ovog položaja dejstvovati na one četničke kolone koje su krenule od Podgorja i time ih natjerati da se okrenu ka Curjen i Bijela Rudina. Znači, odvući ove bande od Plane i Rogova i time omogućiti našem „2" i „4" da zadrže Švabe dok se ne ispolji dejstvo naših brigada od Nevesinja u leđa neprijatelju, kada se isti bezuvjetno mora povući. Odmah izdata zapovijest našern „1" i „5" (koji je poslije podne stigao u Vrbicu) da odmah krenu u napad na neprijatelja na Curjen. „1" je po ovladavanju sa Curjen imao da drži taj položaj, a „5" da potom izvrši bočni udar na neprijatelja koji je od Podgorja krenuo ka Planoj. „5"-om II. dalm. brigade naređeno je da ispolji dejstvo preko Vlajinje na varoš Bileća. Po ovoj zapovijesti bataljoni su izvršili određeni pokret, ali do ponoći još nije došlo do sukoba sa neprijateljem na Curjenu. Po padu mraka čula se žestoka mitraljeska paljba od pravca Meke Grude. To je naš „4" davao žestoki otpor Švabama, vršeći neprekidne protivnapade. Ponoć je zatekla naše bataljone kod Bileće u podilaženju ka Curjenu. 29. jula: u 0 sati i 30 minuta, naš „1" i „5" napali su bande na Curjenu. Ovdje su bile skoncentrisane prilično jake snage četničkih bandita i razvila se žestoka borba. Neprijatelj je najupornije branio ranije utvrđene položaje. Izazvane jakom vatrom na ovome mjestu, neprijateljske kolone koje su bile krenule od Podgorja ka Planoj i Rogovima pred samo svanuće okrenule su se na ove naše snage pod Curjenom. Time je zadatak ovih naših bataljona i predviđeni manevar brigade bio u potpunosti izvršen. Naš „4" bio je oslobođen pretstojećeg mu četničkog udara u leđa. Ovaj momenat naš „4" je pravilno iskoristio izvršivši snažan protivnapad na Švabe, a istovremeno ova švapska kolona osjetila je i dejstvo naše XII. brigade koja mu se u to vrijeme pojavila za leđima od Nevesinja. Švabama nije preostalo drugo nego da užurbano otpočinu sa povlačenjem, a naš bataljon preduzeo je gonjenje neprijatelja održavajući neprekidan dodir sa njegovim začeljem i nastojeći da mu na zgodnom mjestu presiječe odstupnicu. Međutim 3. bataljon XII. brigade, koji je trebao da zatvori neprijateljsku odstupnicu od pravca Nevesinja, popustio je u najodsudnijem momentu kada je neprijatelj već uveliko bio pokoleban i spreman na predaju, i bio je odbačen, a Švabe su iskoristivši jaku kišu i maglu prošle i poslednji izlaz i odstupnicu preko Dabra ka Stocu.²⁵

²⁵ O dejstvu njemačkih snaga vidi knj. 27, dok. br. 84.

U svanuće ovoga dana kod Čurjena i Bijele Rudine našli su se skoncentrisani gotovo svi banditi Bileće koji su se dotle nalazili na položajima van varoši. Ove bande izvršile su u zoru snažan protivnapad na naš „1" i „5" i uspjele su da ih odbace u pravcu Tegarina Greda i Bogdašići. a zatim su produžile sa daljim napadima na ove naše bataljone. Razvila se žestoka borba koja se vodila sa nesmanjenom žestinom sve do 11 časova, kada su naši bataljoni izborili vatrenu nadmoćnost i preuzeli ponovo inicijativu u svoje ruke. Naš „5" je jednim zgodnim manevrom ovladao sa Drenova Glava koju su bande dotle najupornije držale kao oslonac za dalje nadiranje u dubinu naših položaja. Odavde je nastavio dalje gonjenje neprijatelja u zajednici sa „1" u pravcu Modropac. Borba je nastavljena i trajala je do oko 15 časova kada su se bande — poslije krvavih gubitaka — konačno povukle u Bileću, ostavljajući jaka obezbeđenja na najbližim spoljnim utvrđenjima varoši.

U ovom njihovom napadu bande su uspjele da ovladaju sa Modropac, Hadžibegovo Brdo i Vlajinja pošto su ranije uspjele da odbace slabije naše dijelove.

U borbama sa Švabama naš „4" je u zajednici sa „37X11. pobio 14 Švaba (nađenih na bojištu) i ranio veći broj, od kojih 11 teže, dok je sam imao 1 ranjenog: jedan bivši „vražinovac" pobjegao mu je u borbi.

U borbi kod Bileće ovoga dana četnici su imali 13 mrtvih i mnogo ranjenih, dok su naši ukupni gubitci iznosili 3 mrtva i 5 ranjenih. Među mrtvima bio je politički komesar čete iz „1" drug Papić Blažo i vodnik iz „5" drug Hasan Durić.

Pred mrak izdata zapovijest bataljonima za novi raspored i brigada je zanoćila u sledećem rasporedu: „1" — Okolište; „2" — Plana — Rogovi; „3" — Trnovica; „4" u gonjenju Švaba ka Nevesinju; „5" u Podgorac. „5" II. dalmatinske proleterske brigade u Pilatovci. Svi bataljoni dali su potrebna obezbeđenja u pravcu Bileće uz pojačanu budnost i patroliranja.

30. jula: Neprijatelj u toku dana nije ispoljavao nikakvo dejstvo na naše položaje. Naš „4" stigao je na bilečki sektor i smjestio se u Gornja Vrbica.

Izviđački vod ovoga štaba upućen je ovoga jutra na prvi njegov zadatak u pravcu Ljubomira. Brigada zanoćila u sledećem rasporedu: „1" — Okolište; „2" — Selišta; „3" — Trnovica; „4" — Gornja Vrbica; „5" — Podgorac a 5/II. dalmatinske proleterske brigade u Pilatovci. Svi bataljoni dali su potrebna obezbeđenja u pravcu Bileće.

31. jula: Dan je protekao bez promjene.

VI. — ZAKLJUČAK:

Bataljoni su u toku ovoga mjeseca gotovo neprekidno vodili borbe sa neprijateljem i mnoge od ovih bile su veoma uporne i žilave. Iz ovih borbi naše jedinice uvijek su izlazile kao pobjednice, nanijevši neprijatelju osjetne gubitke, dok su same imale razmjerno male gubitke. Samo u dva slučaja, prilikom pokušaja da se odbaci neprijatelj sa položaja: Osmića Gomilc — Krstača — Kukun, naši bataljoni nisu uspjeli u izvršenju zadataka, ali su i ovdje nanosili krvavi gubitci neprijatelju. Borci su u svim borbama pokazali veliku izdržljivost, odvažnost, požrtvovanje i hrabrost, a rukovodioci punu umješnost u rukovođenju njihovim jedinicama.

U razbijanju neprijateljske ofanzive brigada je kao cjelina u potpunosti izvršila postavljene joj zadatke.

VII. — GUBITCI:

a. — kod neprijatelja:

Ubičeno: četnika i Švaba 65.

Ranjeno: četnika i Švaba 80.

Ukupno mrtvih i ranjenih: četnika i Švaba 145.

Zarobljeno: četnika 2; domobrana 23.

b. — kod nas:

Poginulih: 8. **Ranjenih:** 23. **Od ranjenih umrlo:** ./.

Dezertiralo: 40.²⁶

Zaplijenjeno: 5 puškomitraljeza "-Brno", dva teška mitraljeza "-Svare Loze". 2 laka bacača. 2 ustaške mašmke, 41 puška, 30.500 metaka. 1 sanduk granata za mali — laki — bacač i ostalog materijala (čebadi, šatorskih krila i slično — manje količine).

Uništeno: zapaljena zgrada željezničke stanice Poljice.

Izgubljeno: 20 pušaka sa municijom odnijeli dezerteri.

Mobilisano: ./.

VIII. — IMENA RUKOVODILACA:

a. — kod neprijatelja:

Kod Švaba: Cjelokupni komandni kadar 369-e „vražije divizije“ kao i jednog puka 370. divizije -brandenburške²⁷ i komandni kadar garnizona Hercegovine.

Kod četnika: Sve četničke starješine Hercegovine.

²⁶ Oni nisu prebjegli okupatoru, već pošli svojim kućama.

²⁷ Divizija „Brandenburg“ nije imala brojnu oznaku. Prema zapovijesti komandanta njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“) od 11.

- b. — kod nas:
- .) **Štab brigade:** Komandant: major Nikola Ljubibratić;
 Zamj. komandanta: kapetan Nikola Radošević;
 Politički komesar: Zivko Jošilo;
 Pomoćnik politkoma: Slobodan Sakota;
 Načelnik štaba: kapetan Mustafa Dizdarević;
 Pom. načel. štaba: kapetan Branislav Kisić;
- 2.) **1. bataljon:** Komandant: kapetan Radomir Mirković;
 Zamj. komandanta: poručnik Veljo Albijanec;
 Politički komesar: Neđo Ilić;
 Pomoćnik politkoma: Petar Mišeljić;
- 3.) **2. bataljon:** Komandant: poručnik Milan Papić;
 Zamj. komandanta: poručnik Radovan Kukić;
 Politički komesar: Slavko Đurić;
 Pomoćnik politkoma: Pero Jelčić;
- 4.) **3. bataljon:** Komandant: poručnik Lazar Vojnović;
 Zamjenik komandanta: Dušan Kešelj;
 Politički komesar: Obren Bjelogrić;
 Pom. politkoma: Anto Krezo;
- 5.) **4. bataljon:** Komandant: kapetan Tripo Bjelica;
 Zamjenik komandanta: Vaso Kovačević;
 Politički komesar: Radovan Simović;
 Pomoćnik politkoma: Ante Vlahov;
- 6.) **5. bataljon:** Komandant: poručnik Nikola Bjelica;²⁸
 Zamj. komandanta: poručnik Maksim Bulut;
 Politički komesar: Jozo Bakrač;
 Pomoćnik politkoma: Spiro Mićunović.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom.	(M.P.)	Komandant — major,
Zivko Jošilo		Nikola L. Ljubibratić
	Načelnik štaba — kapetan,	
	Mus. Dizdarević	

Prilozi:

Spisak brojnog stanja i naoružanja, zapovijesti štaba brigade, spisak poginulih boraca, spisak poginulih podoficira, spisak poginulih oficira, spisak promjena kod oficira, spisak promjena kod podoficira.²⁹

jula 1944. tada je u operacijama u Hercegovini učestvovao 3. bataljon 4. puka divizije „Brandenburg“, pridodat 369. diviziji (knj. 27, dok. br. 84 i 158).

²⁸ Narodni heroj. Poginuo početkom oktobra 1944. u borbama kod Bileće.

²⁹ Pomenuti prilozi se nalaze u Arhivu VII.

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
12. KRAJIŠKE BRIGADE DOSTAVLJEN 3. AVGUSTA 1944
ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE¹**

ŠTAB

XII KRAJIŠKE NOU BRIGADE

3. avgusta 1944. godine

P o l o ž a j

ŠTABU XI DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

P o l o ž a j

U vezi naređenja Štaba divizije od 31. jula 1944. godine dostavljamo Vam pregled o brojnom stanju ljudstva, oružja, municije i komore za vrijeme poslije borbe koja je vođena na dan 30. i 31. jula 1944. godine i to:

- a) Ljudstva na licu 869
- b) *Oružje:*
Teških mitraljeza	1.—
Puškomitraljeza	63.—
Pušaka	620.—
Teških minobacača	3.— (1 neispravan)
Lakih minobacača	1.—
Strojnice	32 —
Topova	2.— (1 pito i 1 protutenk.)
Pištolja	45.—
- c) *Municija*
Municije puščane i puškomitralj.	80.000.—
Topovskih granata, za protivtenkov. top	60
Topovskih granata za top pito	70

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar major,
Milutin

Komandant major,
Mile

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/6, k. 866.

BR. 13

RFLACIJA ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 2.
AVGUSTA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE¹

ŠTAB
XIII HERC. N.O.U. BRIGADE
XXIX UD. DIVIZIJE

Br. 75
3-VIII-1944 g.
Kubaš

ŠTABU XXIX HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE

Dostavlja se **relacija** o operacijama i radu XIII Herc. N. O. U. Brigade u vremenu od 1 do 31 jula 1944 godine.

U ovom vremenskom periodu od strane Štaba XXIX Herc. U. Divizije pred našu brigadu bili su postavljeni slijedeći zadaci:

1. Zatvaranje pravca od Stoca ka Ljubinju, od Stoca ka Dabru i kontrolisanje pravca Nevesinje—Dabar.
2. Čišćenje prostorije: Kozice—Trijebanj—Borojevići—Pješevac od okupatorskih snaga i njihovih slugu.
3. Povremeno prebacivanje na prostoriju Ljubinjskog sreza radi čišćenja istog od četničko-škriparskih banda.
4. Mobilizacija radi popunjavanja brigade.
5. Od 13 jula t. g. pa na dalje kroz čitav tok neprijateljske ofanzive najtešnje saradivati sa XII Herc. brigadom u cilju razbijanja švapsko-četničke ofanzive.

1. Obostrana situacija:

a) *Kod neprijatelja:* preko obaveštajnih organa i izviđačkih odeljenja praćena je svaka promena kod neprijatelja na prostoriji: Ljubinje, Stolac, Dubrave, Nevesinje, Mostar.

U toku mjeseca na sektoru Ljubinjske opštine nalazilo se povremeno oko 2000 bilečkih četnika² a stalno je ovdje postojalo nešto škripara bez vojničke vrijednosti.

U Stocu tokom mjeseca nije bilo vidnih promjena i u glavnom neprijateljske snage iznosile su do 200 vojnika 369 divizije sa 40 feldžandarma³ i do 100 četnika⁴.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 2/7, k. 1152 I.

² Odnosi se na četnike Bilečke brigade. Opširnije o njihovom dejstvu vidi knj. 27, dok. br. 104, kao i dok. br. 11 u ovoj knjizi.

³ U Stocu je tada bio Protivtenkovski artiljerijski divizion 369. divizije — „Vražje“ (vidi knj. 27, dok. br. 158).

⁴ Odnosi se na četnike Štolačke brigade (vidi knj. 27. dok. br. 159V)

Početak mjeseca jula o.g. na prostoriji Dubrave nalazile su se manje neprijateljske snage svedene na žandarmerijske posade u Trijebnju, Aladinićima i Domanovićima. Posada hrvatskih žandara i milicije iznosila je ukupno oko 300 pušaka. Na Domanovićima je švapska divizijska pekara sa dijelovima Todt organizacije. U toku prve polovine mjeseca jula neprijatelj je pojačao snage u Dubravama sa oko 1500 ustaša i „vražjaka“.⁵

Prije početka ofanzive na naše snage u centralnoj Hercegovini, to jest do 10 o.m. u Nevesinju je bio jedan bataljon 369 divizije,⁶ sa 400 četnika." Poslije ovog vremena i u toku same ofanzive mjenjala se snaga neprijatelja i u glavnom je pojačavana.

Mostarska kotlina uključivši Blagaj i Bunu posjednuta je sa nekoliko bataljona švapske divizije.⁸

Moral neprijatelja, naročito četnika, je u naglom opadanju. Švapske snage uspijevaju najoštrijim mjerama održati svoje redove i uvesti vojsku u borbu. Dešavaju se česti slučajevi dezertstva iz okupatorske vojske. Njemačko rukovodstvo traži načina da se izvuče iz Jugoslavije. Naoružanje neprijateljskih snaga je vrlo dobro uz dovoljnu količinu municije. Redovno su u borbi potpomognuti artilerijom i drugim teškim oružjima. Odjeća i ishrana im je osrednja.

Zemljište na prostoriji dejstva brigade je u glavnom brdovito i kršovito sa češćim slučajevima šume. Ispresjecano je komunikacijama. Van puteva vrlo je teško prohodno.

b.) *Kod nas*: brigada je imala u svom sastavu tri bataljona sa kojima je operisala, i jedan omladinski bataljon koji nije učestvovao u borbama." Naoružanje je u toku mjeseca bilo promjenljivo naročito u automatskom oružju i kretalo se od 22 do 34 automatska oružja. Bataljoni su jaki prosječno oko 100 boraca i snabdjeveni sa dovoljnom količinom municije. Od teških oružja raspolaže se sada sa dva bacača od 81 mm i dovoljnom količinom mina.¹⁰ Ishrana brigade sprovedena je uredno i hrana je dobra. Obuća i odjeća zadovoljava. Zdravstveno stanje u brigadi je vrlo dobro.

^{5, 6 i 8} O neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi knj. 27, dok. br. 1. 84, 158 i 181, kao i dok. br. 30 u ovoj knjizi.

• Odnosi se na četnike Nevesinjskog korpusa (vidi operacijski dnevnik toga korpusa za period april — avgust 1944. u Arhivu VII. reg. br. BH—V—9336).

⁹ O formiranju toga bataljona vidi knj. 27, dok. br. 44.

¹⁰ Bliže o brojnom stanju ljudstva i naoružanja 13. hercegovačke brigade vidi knj. 27, dok. br. 140.

Disciplina u bataljonima je zadovoljavajuća. Moral i borbenost su dobri. U toku čitavog mjeseca jedinice su bile zamo- rene u neprekidnim borbama. Novomobilisani borci ne mogu da izdrže napore borbe i dezertstvo iz brigade je poraslo. Borbeno iskustvo je zadovoljavajuće obzirom na mladost bata- ljona.

Vrijeme kao elementarna pojava nije imalo uticaja na iz- vršenje zadataka.

c.) *Kod susjeda*: na prostoru Hrasno—Ljubinja—Popovo po- lje u toku mjeseca nalazio se je i operisao Južnohercegovački partizanski odred.¹¹ Na prostoriji Nevesinja nalazila se je prvo X.¹² pa XII hercegovačka udama brigada.¹³ Kod Bileće i Gacka stalno su se nalazile naše snage. Uspješnim operacijama naših snaga na svim sektorima potpomognuti smo u izvršenju svojih zadataka. Saradnja sa brigadama je vrlo dobra.

d.) *Vojno-politička situacija*: u opšte kako srpske tako i muslimanske i hrvatske mase orijentišu se sve više prema na- rodnooslobodilačkoj borbi. Ustaško-četnička propaganda uspi- jeva sa terorom i prijetnjama zaplašiti narod i čak nešto mo- bilisati u četnike i u miliciju. Naročito se osjeća poboljšanje u ukazivanju pomoći narodno-oslobodilačkoj borbi od strane hrvatskih masa. U toku mjeseca bilo je dosta slučajeva dob- rovoljnog stupanja u brigadu, tako da se brigada pojačala sa oko 50 boraca. Naročito se povoljno odrazio u narodu upad naših snaga u **Dubrave**, gdje su naše snage pravilnim od- nosom prema narodu stekle naročite simpatije. U toku mje- seca naročito se ispoljila četnička propaganda koja je nabaciva- la narodu laži o uništenju partizana i dolasku ogromne oku- patorske vojske. Mjestimično se je primjećivala strepnja. dočim gro naših naroda ostao je čvrsto odlučan uz našu vojsku.

2. Procjena situacije i zemljišta i odluka:

Neprijateljske snage u Stocu i Ljubinju privezane su uz Južnohercegovački odred. Ispad neprijatelja iz Stoca prema Dabru ne očekiva se obzirom na veličinu snaga i karakter zem- ljišta. Povoljni položaji dozvoljavaju laku odbranu. Nevesinjski garnizon prirodnim preprekama masiva Sniježnice otsječen. i ne očekiva se ispad s te strane obzirom na to što na sektoru istočno i jugoistočno od Nevesinja u neposrednoj blizini garni-

O tom odredu vidi knj. 27, dok. br. 18 i 63.

¹² Opširnije o toj brigadi vidi dok. br. 11.

¹³ i ¹⁹ Bliže o rasporedu i dejstvu te brigade vidi knj. 27. dok. br. 146.

zona djeluje jedna od naših brigada. Osigurana brza koordinacija svih naših snaga na prostoriji Nevesinje—Stolac. Prostorija Dubrava posjednuta je sa manjim neprijateljskim snagama čija otpornost nije velika. Mobilizacija u prostoriji Dubrava je mogućna kao i nabavka hrane. Na osnovu ovakve procjene a u vezi zadatka štab brigade je odlučio da sa manjim snagama brani pravac Stolac—Dabar, a da sa glavninom napadne prostoriju Trijebanj—Borojevići i Pješevac. Po mogućnosti baviti se što dulje u Dubravama radi mobilizacije i političkog rada. Po povratku smjestiti se na prostoriju Trusina—Hrgud—Vlahovići i s kog rasporeda obuhvatno napadnuti neprijatelja koji bi pokušao prodrijeti na slobodnu teritoriju.

Od 13 jula pa na dalje tijesno saradivati sa XII herc. brigadom pod rukovodstvom zajedničkog operativnog štaba radi što uspješnijeg razbijanja neprijateljske ofanzive.¹⁴ Naročito je ispoljena težnja brzog manevrisanja i iznenadnog napada na neprijatelja obuhvatajući ga na krilima i obilaznim udarom Masiv Hrguda. kao ključ položaja i osovinu manevra, stalno i najotpornije braniti.

3. Plan operacija i raspored snaga:

1 VII 1944 god. brigada razmještena na prostoriji Podkom—Hrgud. Nema borbe. Izvodi se vojna obuka.

2 VII. Pripremanje pokreta brigade i borbena obuka. U 18 h ~4" bataljon kreće pravcem Podkom—Dabrica—Trijebanj. „1" istovremeno otpočinje pokret pravcem Hrgud—Kozice sa štabom brigade i četom „3" u rezervi. Četa „3" ostaje na Hrgudu radi zatvaranja pravca Stolac—Dabar.

3. VII. U 2 h -4" napada ustaško gnijezdo i utvrđenje Trijebanj i istog poslije četverosatne borbe likvidira. „1" štiti pravac od Stoca i Aladinića. Sa Trijebnja neprijatelj pobjegao je u pravcu Gubavica i Lokve. Neprijateljski gubici: 6 mrtvih. 8 ranjenih. Naši gubici: 2 lako ranjena borca. Zaplijenjeno je: 1 radio-stanica: 3 sanduka municije (3.000 metaka), 15 bombi i 5 tovara hrane i odjeće.¹⁵ Po likvidaciji Trijebnja pokret bataljona pravcem Borojevići—Pješevac gdje se je u toku noć' stiglo bez borbe.

4. VII. Na prostoriji Masline—Borojevići „1" zatvara pravac od Stoca. Brigada ima zadatak mobilizacije. Očekivamo intervenciju neprijatelja iz Stoca i „3" dobiva zadatak da se

¹⁴ Naredenje za formiranje Operativnog štaba 12. i 13. hercegovačke NOU brigade izdato je 19. jula 1944 (vidi knj. 27, dok. br. 83).

¹⁵ i ¹⁶ O tome vidi i knj. 27. dok. br. 91 i 181.

smjesti na prostorijski Baranje—Gorica (385) odakle djeluje u leđa neprijatelju koji je došao iz Stoca. U 8 h 200 neprijateljskih vojnika pomognuti jakom artiljerijskom vatrom teži ovladati sa Masline. „1“ i „3“ obuhvatno u kontranapadu razbijaju potpuno neprijatelja nanoseći mu slijedeće gubitke: 39 mrtvih i preko 50 ranjenih. Među ubijenim 4 oficira. Zaplijenjeno je 1 teški mitraljez Z.B., 8 pušaka, 3.500 metaka, 3 konja sa opremom, 30 bombi, 1 parabelum, kao i druge sitne ratne spreme. Naši gubici 3 lakše ranjena.¹⁶

5. VII. „1“ i „4“ u 0.30 h preturaju se na prostorijski Kozice i u 10 h maršuju pravcem Dabrica—Trusina—Podkom gdje se smještaju. „3“ u 7 h sačekiva neprijatelja na Ošanići u jačini od oko 200 vojnika. U 12 h neprijatelj bježi ka Stocu ostavivši na bojištu 6 mrtvih i imao je 5 ranjenih. Ubijen je jedan oficir švapske jedinice. Zarobljen je jedan vojnik. Poslije borbe „3“ se smješta na Hrgud.

6. VII. Odmor jedinice na istoj prostorijski sa čišćenjem oružja i pranjem veša.

7. VII. Na istoj prostorijski. Nema borbe. Drže se vojno-politička savjetovanja.

8. VII. Na istoj prostorijski bez borbe. Borbena vježbanja i strojeva obuka.

9. VII. Na istoj prostorijski. Izviđanje ka Stocu i Dubravama. Vojno vježbanje i politička savjetovanja.

10. VII. Na istoj prostorijski. Nema sukoba sa neprijateljem. Daljnja izviđanja i prikupljanje podataka o neprijatelju. Kulmrno-prosvjetna predavanja.

11. VII. Na istoj prostorijski, bez promjena. Izviđanje sa radnim i političkim konferencijama. „3“ upućen u Dubrave radi dejstva na neprijatelja.

12. VII. „3“ vodi borbu sa ustašama kod Aladinića i Crnića i odbacuje ih. Mi nemamo gubitaka, dok neprijatelj je imao neustanovljeni broj.

13. VII. Neprijatelj poduzima ofanzivu na naše snage. „3“ vodi borbu sa jednom neprijateljskom kolonom kod Rotimlja i razbija je. Neprijatelj je bio jak oko 400 Švaba sa 4 teška bacača. Ubijeno je 17 Švaba među kojim 2 oficira i ranjeno je 28 vojnika. Ubijena su 3 konja. Mi imamo jednog poginulog i jednog ranjenog borca. Zaplijenjeno je 1 puškomitraljez, 1 mašinka, 1 dvogled, 1.500 metaka, 5 pušaka i druge sitnije ratne spreme. Poslije borbe „3“ se pomjera na Hrgud i neprijatelj bježi ka Blagaju. „4“ se je sukobio u 11 h sa neprijateljskom kolonom koja nastupa pravcem Udrežnje—Kruševo—Lukač, na liniji Kozica (k. 1262) — Osredak (k. 1023). Neprijatelj je jak oko 450 vojnika. Nadmoćni neprijatelj nadire uz pomoć teškog

oružja. „3" ubačen je u borbu preko Sniježnice i neprijatelj je odbačen u glavnini sa velikim gubicima a jedna satnija opkoljena je na Stubalska Kita (k. 1152). Jurišem „3" i „4" u 23 h neprijatelj je razbijen. Ubijeno je 20 Švaba a zarobljeno 9 neprijateljskih vojnika. Ubijeno 20 konja a zarobljeno 12 konja. Neprijatelj ima preko 50 ranjenih. Naši gubici: 1 mrtav i 4 ranjena. Zaplijenjeno je 1 teški bacač sa 120 mina, 1 puško-mitraljez, 5 mašinki, 5 parabeluma, 10 pušaka, 5 tovara razne ratne spreme.¹⁷ Naš raspored ostaje na liniji Mrčev Do—Mjedena glava—D. Trusina.

14. VII. „4" goni neprijatelja prema Nevesinju i zaplijenjeno je 20.000 metaka sa komorom. Potpuno razbijena neprijateljska kolona od pravca Udrežnje i odbačena u neredu.

15. VII. Isti raspored Neprijatelj, oko 600 vojnika, nadire preko Stjepankrsta i Sniježnice ka Dabru. Tuku tri neprijateljska topa. Vode se obostrani žestoki juriši. Neprijatelj se utvrdio na Opalika—Straževica—Kriva Lijeska. „4" i „3" primaju borbu na liniji Kozica—Sjenokos a „1" napada preko Koritnika i Dabrice na neprijateljsku komoru koja je u Dabrici. Neprijatelj ima gubitke u 20 mrtvih i 25 ranjenih. Naši gubici: 2 poginula i 4 ranjena. Izviđački vod kod Ravnice razbija četničku kolonu i ubija 3 bandita a 5 je ranjeno, te neprijatelj bježi u Stolac.

16. VII. Vodi se preko cijelog dana ogorčena borba. Neprijatelj uspijeva prednoć prodrijeti preko Cvjetov Kuk na G. Trusina. Naše snage uporno brane liniju Varda—Oblo brdo—Koritnik. Švabe se rokiraju ka Biogradu sa glavninom radi spajanja sa tamošnjim njihovim kolonama koje jedinice XII brigade uspješno tuku. Ubijeno je 10 Švaba a ranjeno 15, dok su dva zarobljena.

17. VII. U 2 h napadamo neprijatelja na liniji G. Trusina—Vranjkuk sa leđa i opkoljavamo neprijateljski polubataljon na G. Trusini. Sadejstvujemo sa jedinicama XII brigade koje su na liniji Studenac (k. 1149) — Tabaja—Glog. Preko cijelog dana opkoljeni neprijatelj na G. Trusina ne uspijeva poslije mnogih juriša da se probije. U 21 h naše snage stežu обруč i razbijaju uplašenog neprijatelja koji po grupicama i zaštitom mraka uspijeva da se izvuče nailazeći sa zasjede na zasjedu kako naših tako i snaga XII brigade. Naš „3" razbija neprijateljsku bateriju na Sniježnici, koju smo u prošlom danu presjekli od njihove glavnine. Ubijeno je 35 Švaba, među kojima 3 oficira. Zarobljeno je 10 Švaba. Ranjeno je 60 neprijateljskih voj-

¹⁷ i ¹⁸ Borba je vodena protiv dijelova njemačke 369. legionarske divizije (vidi knj. 27, dok. br. 1, 70, 81 i 158).

nika. Zaplijenjeno 2 topa od 75 mm sa 67 granata. 10.000 metaka. 5 radio-stanica. 15 pušaka i 25 konja sa spremom i raznim ratnim materijalom. „4" je u Mokri Do. „1" u D. Trusini a „3" na Hrgudu. Ispad iz Stoca prema Hrgudu odbačen je natrag. Naši gubici 3 mrtva i 4 ranjena.¹⁸

18. VII. Na istoj prostoriji uz neprekidne borbe sa našim napadima u poledinu neprijatelja angažovano frontalno sa snagama XII brigade. Neprijatelj trpi gubitke.

19. VII. Na istoj prostoriji napada se neprijatelja preko Ponor ka Biogradu, ali se utvrđeni položaji sa minskim poljima na Kose (k. 1225) ne može likvidirati. Imamo dva ranjena.

20. VII. Na istoj prostoriji vode se lakše borbe. Neprijatelj se redovno odbaciva. Uska veza i saradnja sa XII brigadom.

21. VII. Na istoj prostoriji vode se lakše borbe. Neprijatelj dovlači pojačanja.

22. VII. Na istoj prostoriji, dok „4" prihvata lijevo krilo XII brigade, koja se sa glavninom pomjera ka Slatu. „4¹" je u Mokri Do.

23. VII. Usled ugrožavanja desnog krila XII brigade od pravca Slato—Baba planina, ista se pomjera te mi prebacivamo naše snage na liniju Bezdeđe—Lukavac. Sa manjim snagama kontrolišemo Hrgud. „4" vodi teške borbe sa neprijateljem oko Studenci. Tuče nas neprijateljska avijacija od 9 aviona, od kojih 5 štuka. Noću u 22 h napad preduzimamo zajednički sa XII brigadom koja čisti neprijatelja na desnom krilu i ponovo naše snage izbijaju na liniju Ržanik—Glog—Podgrađe.¹⁹

24. VII. Vode se žestoke borbe i uspijeva se održati ranija položajna linija.

25. VII. Opšti napad neprijatelja na naše snage. Pred samu noć, naši dijelovi su potisnuti na liniju Krstac—Radovanovića Torine—Lukavac. Neprijatelj ima 15 mrtvih i 12 ranjenih. Naši gubici su 5 mrtvih i 1 ranjenih.

26. VII. Vode se lakše borbe na istim položajima. Neprijatelj koristi 8 topova i dovlači pojačanja. Prebacivanje brigade na prostor Dolovi—Zasada—Oblo Brdo i izbjegavanje frontalne borbe koju nam neprijatelj natura.²⁰

Poslije odmora koji je nužan namjeravamo baciti se na poledinu neprijatelja na pravcu njegovog nadiranja.

27. VII. Brigada na istoj prostoriji bez borbi.

28. VII. „1" i „4" ostaju i dalje na prostoriji Zasada—Dolovi a „3" pojačava Hrgud. gdje se smješta.

29. VII. Napad našeg „1" i „4" pravcem Berkovići—G. Trusina sa zadatkom da se likvidira neprijatelja na Studenci.

Eorba je neprijatelju nametnuta iznenadno i poražena mu je jedna kolona kojom je pošao za Stolac. Ubijeno je 35 Švaba dok je oko 50 ranjeno. Zarobljeno je 6 Švaba a zaplijenjeno 3 puškomitraljeza. 1.500 metaka, 1 mašinka, 1 pištolj i 20 pušaka. Mi smo imali jednog lakše ranjenog.²¹

30. VII. Lakše borbe na istoj liniji. U 5 h „4" i „1" prebačeni na prostoriju Kubaš — Drvenica.

31. VII. Brigada na istoj prostoriji. Izviđanje neprijatelja prema Nevesinju. Stocu i Sitnici.

4. Gubitci:

a) *Kod neprijatelja*, mrtvih 246, ranjenih 303, zarobljenih 32. Ustanovljeno je da je ubijeno 10 oficira, dočim broj mora biti veći. Također i broj ranjenih mora biti mnogo veći nego što smo mi mogli ustanoviti pronalaženjem na bojištu.

b) *Kod nas*: 15 mrtvih, 29 ranjenih.

5. Zaključak:

Sve naše jedinice u toku ovog mjeseca bile su opterećene zamorom i neprekidnim žestokim borbama. Svi zadaci koji su postavljeni pred našu brigadu izvršeni su. Svo vojno-političko rukovodstvo dobro se je snalazilo u svim inače zamršenim prilikama i bilo na zadovoljavajućoj visini.

6. **Imena neprijateljskih rukovodilaca:** su nepoznata.

7. **Imena naših rukovodilaca:**

Štab brigade:

Komandant major Komnenović Danilo.

Zamjenik komandanta kapetan Kujačić Milorad.

Politički komesar Cemalović Enver.

Pomoćnik političkog komesara Anđelić Novak.

Štab 1 bataljona:

Komandant kapetan Mrgan Omer.

Zamjenik komandanta Cvoro Lazar.

Politički komesar Numić Fadil.

Pomoćnik polit, komesara Pervan Asim.

Štab 3 bataljona:

Komandant poručnik Belović Spaso.

Zamjenik komandanta potporučnik Bilić Milan.

²¹ Prema njemačkim podacima tada je uništen jedan njemački vod (vidi knj. 27, dok. br. 84, napomenu br. 3 i 4).

Politički komesar Kovačević Sveto.
Pomoćnik političkog komesara Đurica Kosto.

Štab 4 bataljona:

Komandant kapetan Tabaković Milan.
Zamjenik komandanta poručnik Bjelogrić Milan.
Politički komesar Mićević Stevo.
Pomoćnik polit, komesara Ignjatić Mirko.

8. Naročito se istakao štab 4 bataljona u rukovođenju bataljonom kroz sve borbe u toku mjeseca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar: (M.P.) Komandant major:

BR. 14

**NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 4. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA 27. I 38. DIVIZIJE ZA NAPAD NA
BACKOVAC¹**

III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Pov. br. 63/44
4. VIII. 1944.

ŠTABU XXVII NOU DIVIZIJE

Položaj

Prema poslednjim podacima neprijatelj sastava dve satnije SS djelova sa jednim topom nalazi se na položaju Bačkovca gdje se i utvrdio. Na lijevoj obali rijeke Drinjače na prostoru sela Čanići — Kurila nalaze se dve satnije SS dijelova koje isturaju manja izviđačka odjeljenja u pravcu Strmice — Popovića, dok se snabdjevaju iz Zivinica preko Bijelog Polja.² Pored ovih dijelova 13 SS divizije, na prostoru Papraća — Bo-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 9/6, k. 1111.

² Vidi dok. br. 134 i 137.

rogovo i sela Jelečići — Matijevići nalaze se i četničke bande u jačini od oko jednog bataljona.³

U cilju razbijanja ovih neprijateljskih dijelova, uspostavljanja naše baze u Birču, oslobođenja dijela ranjenika sa prostora koga četnici kontrolišu,

NAREĐUJEMO:

Da XXVII NOU divizija izvrši napad na neprijatelja koji drži položaj Bačkovac opštim pravcem napada: Vlasenica — Cikote — Bačkovac, zabacujući se u poledinu neprijatelja.

U toku podilaženja i za vrijeme napada štab XXVII divizije obezbijediće se potrebnim dijelom snaga sa pravca Han Pijesak — Vlasenica i pravca Kasaba — Milići — Nedjelište.

Osvajanjem Bačkovca ove položaje osigurati, a glavninom divizije produžiti čišćenje prostora Papraća—Borogovo od četnika i SS dijelova sa glavnom orijentacijom prema Spreči⁴

XXXVIII divizija napada opštim pravcem napada Klještani — Trnovo — Strmica — Canići, obezbjeđujući se u toku kretanja sa pravca Kladanj — Zivinice.⁵

Štab XXXVIII divizije po prijemu ovog naređenja uputiće Srebrenički partizanski odred iz svog sastava u sastav XXVII divizije, koja će ovaj odred orijentisati u pogodnom momentu na svom terenu — sektor Srebrenice.

Obe divizije na svojim pravcima kretanja najstrožije će postupiti prema četničkim bazama Papraća — Jelečići, iz kojih su uporišta četnici i njihove porodice u sadejstvu SS dijelova bili glavni ispitivači baza u kojima su se nalazili naši ranjenici i materijal.

Početak napada biće večeras 4/5 ovog mjeseca, u kom smislu će komandanti kolona međusobno stupiti u vezu, kako bi pokret i napad bio koordiniran.

Borbeni znaci za 4 ov. mj. biće: goni — neprijatelja, za 5 ov. mj.: napred — saveznici.

Znaci raspoznavanja dobijeni od Štaba ovog korpusa pod br. 62/44.

³ U izvještaju Štaba Majevičkog četničkog korpusa od 10. avgusta 1944. o tome se kaže:

„Po čišćenju terena do r. Drinjače, pa i južnije, ja sam se povukao sa mojim snagama na teritoriju ovog korpusa, a crveni su se koncentrisali i izvršili su napad 8 om. na Birčanski, Paprački i Sprečanski bataljon i prodrli na njihovu teritoriju...” (Arhiv VII, reg. br. BH—V—11182).

⁴ Opširnije o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 102.

⁵ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije na tom pravcu vidi dok. br. 104.

S obzirom da je neprijatelj na položajima utvrđen u vidu rovova, to pre napada iskoristiti teška oruđa, a manevrom lako pokretnih dijelova težiti da se neprijatelj na svojim položajima otsječe od svojih baza za snabdjevanje. Nastojati da se telefonska veza manjim diverzantskim dijelovima što pre prekine.

Mi ćemo se kretati pravcem Glogovička Polja — Đurići — Grabovica.

Vezu održavati radio putem u određeno vrijeme, a po potrebi zakazivati i naknadno veze. Upozorujemo štabove da prilikom izvještavanja budu kratki i jasni, tako, da ovaj Stab ima tačnu sliku i situaciju na pravicima divizija.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:	Načelnik Štaba	Komandant
V.⁶ Popović	general-major:	general-lajtnant
	Vukotić⁷	Kosta⁸
	(M. P.)	

BR. 15

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. NOU DIVIZIJE OD 4. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVU U JUŽNOM DIJELU
SREDNJE BOSNE U JULU¹**

ŠTAB
X DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ
Op. str. pov. br. 102.
4 avgusta 1944 godine.

Mjesečni operacijski izvještaj — dostavlja se

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Izvještaj o akcijama u mjesecu julu 1944 godine jedinica X divizije NOV Jugoslavije:

1. VII. 1944. Jedinice IX brigade, na cesti Donji Vakuf — Travnik, napale su jedan nepr. kamion u kome

⁵ Vladimir

⁷ Jovo

⁸ Nad

¹ Dokumentat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 37/3, k. 854.

je bilo vojnika „PE“ divizije.² Kamion je spaljen a posada od 7 vojnika pobijena. Kod nas bez gubitaka. Zaplijenjeno 6 pušaka, 1 puško-mitraljez, 10 bombi, 10 vojničkih odijela, 10 ćebadi, 10 šatorskih krila.

2. VII. 1944. Snage IX brigade, na cesti D. Vakuf — Travnik kod Komara, napale su jednu neprijateljsku kolonu u jačini oko 300 vojnika „PE“ divizije, sa oko 100 konja komore. Neprijatelj je imao 30 mrtvih i 25 ranjenih vojnika, i 20 konja pobijenih.³ Kod nas bez gubitaka. Plijen: 4 puške, 10 bombi, 1500 metaka, 25 bluza, 7 čakšira, 22 ranca, 50 ćebadi, 5 pari cipela, 22 konja i druge sitne spreme.

Istoga dana snage IX brigade bile su napadnute od neprijatelja „PE“ divizije u jačini od 400 vojnika, na cesti D. Vakuf — Jajce. Neprijateljski gubitci nepoznati. Kod nas 5 lakše ranjenih. Plijena nije bilo.

Jedinice I bataljona IX brigade, na liniji Travnik — D. Vakuf, napale su jedan nepr. kamion „Brandenburg“ pukovnije. Ubijeno je 6 vojnika a jedan zarobljen. Naši bez gubitaka. Plijen: 3 pištolja, 1 strojica, 1 raketni pištolj, 6 pari odijela, 1 puška, i nešto sitne spreme. Kamion je spaljen.⁴

3. VII. 1944. Naše jedinice nisu imale dodira sa neprijateljem.

4. VII. 1944. Snage VII brigade napale su miliciju u seiu Crnoj Čupriji, kod Prozora.⁵ Neprijatelj je imao

² Odnosi se na dijelove 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi knj. 27, dok. br. 153).

³ i ⁸ Opširnije o pomenutim borbama vidi knj. 27, dok. br. 182 i izvještaj Štaba 9. NOU brigade od 2. avgusta 1944. o dejstvima u julu (Arhiv VII, reg. br. 36/3, k. 854).

* U izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. jula 1944. piše sljedeće:

„3. VII. 1944. u 05.30 sati skupina partizana na cesti Jajce — Turbe (2,5 km s.z. Turbe) napala je posljednji samovoz jednog njemačkog samovoznog povoza, koji su išli iz Jajca za Turbe. Tom prilikom poginuo je 1 njemački dočastnik a lakše su ranjena 3 njemačka vojnika. 1 dočastnik i 1 vojnik nestali...“ (Arhiv VII, reg. br. 34/2—7, k. 149e). Iako se ova akcija ne poklapa po vremenu s onom koju je izveo 1. bataljon vjerovatno se u oba slučaja radi o istom događaju.

⁵ Pogrešno. Treba: „...na Crnoj čupriji i u selima oko Prozora...“

1 mrtva i 2 ranjena. Kod nas bez gubitaka. Istoga dana snage VII brigade napale su nepr. miliciju kod Pogorelice. koja je nadirala od Kreševa. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 8 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda, na pruzi Semizovac — Reljevo, digli su u vazduh jedan voz. Uništena je lokomotiva i 4 vagona.⁶

5. VII. 1944. Snage ove divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

6. VII. 1944. Jedinice Kupreškog odreda, na cesti Kupres—Bugojno, napale su jednu neprijateljsku kolumnu „PE“ divizije. Ubijena su 2 nepr. vojnika. Kod nas bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda napali su štab Zeničke četničke brigade u s. Banjer i četnike u s. Kovačevinama. Ubijena su 2 četnika. Kod nas nije bilo gubitaka.

Snage XVII brigade napale su jednu satniju ustaša kod Celinske planine. Ubijeno je 3 a ranjeno 6 neprijateljskih vojnika. Kod nas bez gubitaka.⁷

Snage IX brigade, tri bataljona. bile su opkoljene kod Kaštela i Kamenjaša od strane neprijatelja. koji je bio jak oko 3.000 vojnika, koji su pripadali „PE“ diviziji. Brzom zdrugu i četnici S. Ponjavića iz D. Vakufa. U ovoj borbi ubijeno je i ranjeno 140 neprijateljskih vojnika i 29 zarobljeno. Kod nas 12 mrtvih i 25 ranjenih.⁸ Plijen: 1 t. bacač. 1 radiostanica, 1 puškomitraljez, 20 bombi. 26 mina za bacač. 26 pušaka, 21.300 metaka. 3 pištolja. 5 strojnica, i više odijela i razne spreme. Mi smo izgubili 34 konja natovarena sa žitom.

7. VII. 1944. Jedinice nisu imale dodira sa neprijateljem.

⁶ Vidi knj. 27, dok. br. 73.

⁷ u j i 5 T e j ostale borbe na prostoru između rijeka Neretve i Rame i oko Fojnice vodene su. uglavnom, protiv jedinica 2. gorskog zdruga koje su u julu obezbjeđivale željezničku prugu Sarajevo — Konjic — Jablanica. Opširnije o tome, kao i o akcijama na tom dijelu željezničke pruge, vidi bojnu relaciju pomenutog zdruga od 28. novembra 1944 (Arhiv

8. VII. 1944. Dijelovi XVII brigade napali su jednu satniju domobrana iznad s. Bušćak. Ubijena su 2 a ranjena 4 nepr. vojnika. Mi bez gubitaka.
9. VII. 1944. Na snage XVII brigade napao je neprijatelj u jačini od 500 vojnika, kod Celinska pl. Neprijatelj je imao 3 mrtva i 6 ranjenih. Na našoj strani 2 mrtva i 4 ranjena.
Istoga dana snage XVII brigade napale su iz zasjede kod s. Velike jednu neprijateljsku kolonu domobrana i ubile 4 a ranile 16 neprijateljskih vojnika. Kod nas 2 ranjena. Plijen: 2 puške, 9 granata ručnih. 600 komada municije. Dvije čete Visočko-Fojničkog odreda u s. Kralupi ubile su 4 a ranile jednog četnika. Kod nas bez gubitaka.
10. VII. 1944. Jedna izviđačka patrola Visočko-Fojničkog odreda ubila je jednog njemačkog vojnika u Vogošću. Plijen: 1 puška. 1 odijelo.
Na Vratima i Tikvi, jedna neprijateljska kolona u jačini od 200 vojnika iz „PE“ divizije napala je jedan vod IX brigade, koji je sprovodio ranjenike za divizijsku bolnicu. Neprijateljski gubitci nepoznati su nam, dok je na našoj strani bilo 4 mrtva i 4 ranjena. Snage XVII brigade vršile su ekonomsku akciju. Nije bilo dodira sa neprijateljem.
11. VII. 1944. Jedinice VII brigade porušile su jedan most na Crnoj Čupriji. Jedinice XVII brigade vršile su ekonomsku akciju.
Neprijatelj iz Fojnice napao je dijelove Visočko-Fojničkog odreda na Paljikama i tom prilikom ranio 5 a zarobio 4 naša vojnika. Neprijateljski gubitci nepoznati.
12. VII. 1944. Snage ove divizije nisu imale dodir sa neprijateljem.
13. VII. 1944. Patrola Visočko-Fojničkog odreda iz zasjede u Kobiljoj Glavi na Cesti Kiseljak — Sarajevo ubila jednog ustašu. Plijena nije bilo.
14. VII. 1944. Komandant IX brigade, sa pratnjom od 6 boraca, bio je napadnut iz zasjede od neprijatelja u s. Otinovcima. U ovoj zasjedi 5 boraca je po-

ginulo, dok su 2 ranjena, među kojima i komandant brigade.⁹

Jedinice Kupreškog odreda napale su jednu neprijateljsku kolonu u Kudilju, koja se kretala od G. Vakufa za Šujicu. Neprijatelj imao 5- ranjenih vojnika, dok na našoj strani nije bilo gubitaka.

15. VII. 1944. Jedinice XVII brigade napale su neprijatelja u jačini 240 vojnika na Čelinskoj pl. i Studenčici. Neprijatelj je imao 1 mrtva i 4 ranjena vojnika. Kod nas bez gubitaka. Jedinice IX brigade napravile su zasjedu na cesti Jajce—D. Vakuf jednoj koloni od 3 kamiona i oklopna kola sa oko 60 neprijateljskih vojnika „Brandenburg“. Neprijatelj je imao 8 mrtvih i 12 ranjenih. Naši bez gubitaka.¹⁰ Jedna četa Visočko-Fojničkog odreda na pruži Reljevo—Semizovac. digla je u vazduh jedan voz. Uništena su 4 vagona.¹¹ Plijena nije bilo.
16. VII. 1944. Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda spalili su ž. stanicu Lješevo. Gubitaka nije bilo ni na jednoj strani. Plijen: 1 odjelo. Snage XVII brigade postavile minu na most na potoku Obaščici, koji je porušen. Neprijatelj je istoga dana napao položaje XVII brigade, oko 150 ustaša, u blizini Ostrošca. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 3 ranjena. Naši bez gubitaka.¹²
17. VII. 1944. 100 domobrana od Ostrošca napalo je položaje XVII brigade, koji neprijatelj je povraćen uz gubitke od 2 ranjena. Kod nas bez gubitaka.

⁹ Makso Dakić. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 73

¹⁰ Odnosi se na dijelove 4. puka „Brandenburg“ (vidi knj. 25, dok. br. 184 i knj. 27, dok. br. 158). U izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. jula 1944. o tome piše:

„15. VII 1944. u 2000 sati skupina partizana napala je na cesti kod Bile Vode (10 km j. Jajca) njemački samovozni povoz. Borba je trajala oko 30 časova, kada su partizani uz pomoć oklopnog samovoza raspršeni. Gubitci: 1 njemački vojnici i 1 ustaša poginuli. 2 njemačka vojnika ranjena. 1 njemački vojnici i 1 oružnik kontuzovani. a 1 njemački vojnici i čuvar šume nestali. Gubitci partizana nepoznati. Isti povoz u 2030 sati ponovo je napadnut po partizanima kod sela Glasnice (7 km i. Jajce). Napad odbijen, gubitaka nije bilo.“ (Arhiv VII. reg. br. 44 2—6. k. 149 e).

¹³ i ¹⁸ Vidi knj. 27, dok. br. 73 i 166—169.

18. VII. 1944. Dijelovi XVII brigade tukli su jednu nepr. kolonu u jačini od 200 ustaša i domobrana u s. Gostovići—Trusina. Ubijen je jedan a ranjeno 4 nepr. vojnika, od kojih jedan ustaški oficir. Dijelovi Kupreškog odreda napali su jednu grupu četnika više Zanoline. Ranjena su 2 četnika. Plijen: 1 puška i 160 metaka.
19. VII. 1944. Snage VII brigade napale su miliciju u Dugom Polju—Svinjača. Ubijeno je 3 a ranjeno 16 milicionera.
Plijen: 1 puška, 1 pištolj, 15 konja, 25 komada krupne stoke i 1200 ovaca.
Kupreški odred sačekao je nepr. koji je sa tri tenka nadirao od Kupresa. Oštećen je jedan tenk. Naši bez gubitaka.
Dijelovi XVII brigade postavili su zasjedu nepr. blizu Ostrošca. Ubijeno je 11 a ranjeno 16 nepr. vojnika. Kod nas 1 mrtav.
20. VII. 1944. Dijelovi Vis.-Fojn. odreda na pruzi Iliđa—Blažuj srušili 1 voz. Uništena su tri vagona. Nepr. gubitci: 14 mrtvih i 54 ranjena.¹³ Plijena nije bilo.
Dijelovi IX brigade bili su napadnuti od nepr. u s. Cvrče. Neprijatelj je pripadao "PE" div. a kretao se od Fojnice u pravcu G. Vakufa.¹⁴ Tom prilikom na našoj strani bilo je 2 mrtva i nestala. Istoga dana nepr. od Kupresa sa tri tenka i 6 kamiona, u jačini oko 200 vojnika "Brandenburg" pukovnije, krenuo je u pravcu položaja IX brigade prema Blagaju. Naši su ga povratili i nanijeli mu gubitke od 6 mrtvih. Naši bez gubitaka. Dijelovi Kupreškog odreda napali su nepr. koji je pokušao prodor u pravcu Vukovska. i nanijeli mu gubitke od 2 ranjena.
21. VII. 1944. VII brigada izvršila je napad na nepr. uporište Prozor. Napad nije uspio. Ubijeno je 1 a ranjeno 2 nepr. vojnika. Kod nas bez gubitaka. Plijena nije bilo.
Jedna desetina V.-Fojn. odreda ubila je 1 četnika u s. Vlakovu.

¹⁴ Prema bojnoj relaciji 2. gorskog zdruga za jul 1944. tada su dijelovi 1. bataljona 13. puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ nadirali sa sjevera prema Prozoru gdje su se imali spojiti sa dijelovima tog zdruga (Arhiv VII. reg. br. 7/2—5. k. 57).

20. VII. 1944. Dijelovi XVII brigada postigli su uspjeh u nepr. blizu Ostroca, ubijeno je 11 a ranjeno 16 nepr. vojnika. Kod nas 1 mrtav. Dijelovi VII. Pobj. odreda na pruzi Iliža-Blažaj srušili 1. voz. uništena su tri vagona, nepr. gubitci: 4 mrtvih i 54 ranjena, ličena nije bilo.
21. VII. 1944. Dijelovi IX brigada bili su napadnuti od nepr. u s. Vrče. Neprijatelj je pripao "12" div. a kretao se od rojnice u pravcu G. Vrh. Na prilikom na našoj strani bilo je 2 mrtva i nestala. Istoga dana nepr. od Kapresa sa tri tenka i 2 kaziona u jedinici od 200 vojnika "Brudenburg" pukovnija, krenuo je u pravcu položaja IX brigade prema Slanju. Neki su se povratili i uniženi su gubitci od 2 mrtvih. Neki bez gubitaka. Dijelovi Kapreskog odreda napali su nepr. koji je pokušao proći u pravcu Vukovaka, i uniženi su gubitci od 2 ranjena. VII brigada izvorno je napad na nepr. u ciliste Frosor. Napad nije uspio, ubijeno je 1 a ranjeno 2 nepr. vojnika. Kod nas bez gubitaka. Ličena nije bilo.
22. VII. 1944. Dijelovi XVII brigada postigli su nepr. kod jedne satnije domobrana, koje se vjerojatno iz Repovca u Bradinu. Neprijatelj je imao 3 ranjena. Istoga dana XVII brigada kod Bleda napravila je 70 ustava i legionara. Nepr. gubitci: 2 mrtvih i 3 ranjena. Neki bez gubitaka. Ličeno: 200 ustava i nešto sprema.
23. VII. 1944. Dijelovi VII brigada, koji su nepr. kod Kopa se povlačila preko Baga i Krasjaca na Kopa. Ubijeno je jedan a 4 ranjena i jedna utopljen nepr. vojnik. Neki bez gubitaka.
24. VII. 1944. Snage nisu imale dodira sa neprijateljem.
25. VII. 1944. Diverzantska grupa XVII brigade digla je u zrak jedan nepr. voznik i lokomotiva i 4 vagona. Ubijeno je 12 a ranjeno 22 neprijatelja. Voz je dignut kod Polje na pruzi.
26. VII. 1944. Dijelovi XVII brigada u uspjehu kod Gostovica, ubili su 2 a ranili 2 ustava. Izvorila Travničkog odreda zarobila je dva sandama u s. Trnava. Zarobljeno su 2 puške i nešto sprema. Jedna četa VII. Pobj. odreda srušila je jedan voz na pruzi Viskovo-Razlog. Uništena je lokomotiva i 5 vagona. Ubijen je i ranjenik vojnik. Zarobljeno je 3 puške, 2 odjele i 1200.000 kupa, i ostala stvar.
27. VII. 1944. Dijelovi XVII brigada izvršili su demonstrativan napad na Ostroca. Ubijeno je 2 a ranjeno 18 nepr. vojnika. Neki bez gubitaka. Ličeno: 2 puške, nešto odjele i municije. Istoga dana grupa XVII brigada izvršila su demonstrativan napad na Bradinu. Ubijeno je 2 a ranjeno 3 nepr. vojnika. Neki bez gubitaka.
28. VII. 1944. Diverzantska grupa XVII brigade digla je u vazduh jedan voz na pruzi Sarajevo - Ostar. Uništena je 7 vagona i jedna lokomotiva i jedna most. Zarobljeno 15 ustava kod Krakova. Ubijeno je 22 nepr. vojnika a 18 ranjeno. Istoga dana uništena je 1. lokomotiva i 2 vagona na s. stanici Dvoznica, pomoću parlene mine, koja je postavio jedan nas starišer u Bradini. Ranjeno je 12 osoba i 3 ranjenikara.
29. VII. 1944. Snage VII brigada izvršile su napad na G. Vrh i oslobodile ga. Ubijeno je 24 a ranjeno 60 nepr. vojnika i 6 ranjeno od kopila i domobranske jedinice. Neki gubitci: 3 mrtva i 12 ranjena. Ličeno: 2 protokolske tope, 4 t. granata, 4 mitraljeza i 2 "serca", 20 pušaka, 1 strojica, 4 tromblonske puške, 2 pištolja, 70.000 metaka, 150 granata, 20 topova, 50 mina za bacati, 400 pari odjele, 500 pari cipela, 2 radio aparata, 3 sandama c. m. kupa, 200 kg duhana, 50 litara pića, 60 kg sadora, 300 litara benzina, 6 pisane mašine, pisane materijale, 15 konja i drugog materijala. Uništeno je 2000 m. artiljerijskih i pušaka municije, odjele i ostala sprema, 4 kaziona, 13 motor i ostalo.
30. VII. 1944. Snage ove divizije nisu imale dodir sa neprijateljem.
31. VII. 1944. Diverzantska grupa XVII brigade na pruzi Konjic-Rama. Uni-

22. VII. 1944. Dijelovi XVII brigade napali su nepr. kolonu od jedne satnije domobrana, koja se vraćala iz Repovca u Bradinu. Neprijatelj je imao 3 ranjena. Istog dana XVII brigada kod Blučića napala je 70 ustaša i legionara. Nepr. gubitci 8 mrtvih i 9 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijen: 300 metaka i nešto sprema.
Dijelovi VII brigade tukli su nepr. kolonu koja se povlačila preko Duga i Kranjčića za Ramu. Ubijen je jedan a 4 ranjena i jedan utopljen nepr. vojnik. Mi bez gubitaka.¹⁵
23. VII. 1944. Snage nisu imale dodira sa neprijateljem.
24. VII. 1944. Snage nisu imale dodira sa neprijateljem.
25. VII. 1944. Diverzantska grupa XVII brigade digla je u zrak jedan nepr. voz. Uništena je lokomotiva i 4 vagona. Ubijeno je 12 a ranjeno 22 Nijemca. Voz je dignut kod Žuglić polja.¹⁶
26. VII. 1944. Dijelovi XVII brigade u zasjedi kod Gostovića ubili su 2 a ranili 2 ustaše.
Patrola Travničkog odreda zarobila je dva žandarima u s. Trenici.¹⁷ Zarobljene su 2 puške i nešto sprema. Jedna četa Vis.-Fojn. odreda srušila je jedan voz na pruzi Visoko—Porječani. Uništena je lokomotiva i 5 vagona. Ubijen je 1 njemački vojnik. Zaplijenjeno je 3 puške. 2 odijela i 1,380.000 kuna. i ostale stvari.¹⁸
27. VII. 1944. Dijelovi XVII brigade vršili su demonstrativan napad na Ostrožac. Ubijena su 2 a ranjeno 18 nepr. vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške. nešto odijela i municije. Istoga dana snage XVII brigade vršile su demonstrativan napad na Bradinu. Ubijeno 2 a ranjeno 3 nepr. vojnika. Mi bez gubitaka.
28. VII. 1944. Diverzantska grupa XVII brigade digla je u vazduh jedan voz na pruzi Sarajevo—Mostar. Uništeno je 7 vagona i jedna lokomotiva i jedan

¹⁶ U dnevnom izvještaju Operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 27. jula 1944, o tome piše:

„25. VII naletio je na minu vlak kod Ostrošca kraj Konjica. Izkliznuo stroj i 4 kola.“ (Arhiv VII. reg. br. 27/1—1, k. 40).

¹⁷ Prema izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. avgusta 1944. tom prilikom su zarobljeni oružnički narednici Hašim Muštrović i Stjepan Smoljan (Arhiv VII. reg. br. 1/3—12, k. 149 e).

most dugačak 15 metara kod Mrakova. Ubijeno je 22 nepr. vojnika a 18 ranjeno.¹⁹ Istog dana uništena je 1 lokomotiva i 2 vagona na ž. stanici Drežnica, pomoću paklene mašine, koju je postavio jedan naš simpatizer u Bradini. Ranjeno je 12 osoba i 3 željezničara.

Snage VII brigade vršile su napad na G. Vakuf i oslobodile ga. Ubijeno je 24 a ranjeno 60 nepr. vojnika i 6 zarobljeno, od kojih 2 domobranska oficira. Naši gubitci 3 mrtva i 12 ranjenih. Plijen: 2 protukolska topa, 4 t. bacača, 4 mitraljeza, 2 „šarca“, 35 pušaka, 1 strojnica, 4 tromblonske puške, 2 pištolja, 50.000 metaka, 150 granata za topove, 50 mina za bacač, 400 pari odijela, 500 pari cipela, 6 radioaparata, 3 telefona. 6 km kabla. 300 kg duhana, 50 litara pića. 60 kg šećera. 300 litara benzina, 4 pisaće mašine, pisaćeg materijala. 15 konja i drugog materijala. Uništeno: 2 skladišta artiljerijske i puščane municije, odijela i ostale spreme, 4 kamiona, 13 motorbicikla.²⁰

29. VII. 1944. Snage ove divizije nisu imale dodir sa neprijateljem.
30. VII. 1944. Snage ove divizije nisu imale dodir sa neprijateljem.
31. VII. 1944. Diverzantska grupa XVII brigade na pruži Konjic—Rama. Uništena su 3 oklopna vagona, i jedan ž. most dug 12 metara, dok je lokomotiva oštećena. Neprijatelj je imao 11 ranjenih.²¹ Diverzantska grupa VII brigade i dijelovi XVII brigade kod ž. stanice Raštelica digla je u vazduh jedan voz. Uništena je lokomotiva i 3 vagona sa životnim namirnicama. Ubijena su 3 milicionera i 2 ranjena.²²

¹⁹ U izvještaju Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. avgusta 1944. o tome se kaže:

„28. srpnja u 0635 sati, na željezničkoj pruži kod Ostrošca (11 km. Konjic) teretni vlak naišao na minu koju su postavili partizani. 3 vagona iskočila i oštećena, a 1 ustaša poginuo, a 1 ranjen.“ Pored toga, u izvještaju se govori i o napadu i borbi kod Ostrošca (Arhiv VII, reg. br. 35/7—2. k. 145).

²⁰ Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 135 i 182.

²¹ Opširnije o dejstvu 17. NOU brigade u julu vidi izvještaj njenog štaba od 2. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. 35/3, k. 854)

JEDINICE OVE DIVIZIJE U TOKU JULA IMALE SU:

- 2__Gubitci: a) neprijateljski: 264 ubijeno,
405 ranjeno i
38 zarobljeno
707 svega izbačeno iz stroja
b) vlastiti: 32 poginula,
68 ranjeno,
6 nestalo
106 izbačeno iz stroja.

- 2.— **Plijen:** a) oružje: 2 protivkolska topa, 5 t. bacača,
4 t. mitraljeza, 4 p.mitraljeza,
82 puške, 8 pištolja, 7 strojnica,
4 tromblonske puške i raketni pištolj
b) municija: 72750 metaka, 12 bombi, 76 mina,
150 granata za top
c) opreme: 471 odijelo, 5 šinjela, 18 bluza, 505
pari cipela i 70 čebadi
d) ostalog: 52 konja, 22 ranca, 10 krila, 19 ce-
radi, 6 radioaparata, 3 telefona, 6 km kabla. 300
kg duhana, 500 litara raznog pića, 60 kg šećera,
1 šusterska i jedna potkivačka radionica, 300 li-
tara benzina, 4 pisaće mašine, veća količina pi-
saćeg materijala, 30 komada krupne stoke, 1200
ovaca i 1,380.000.— kuna.

- 3.— **Uništeno:** 2 slagališta artiljerijske i puščane municije, odi-
jela i ostale spreme, 9 kamiona, 13 motorbicikla,
4 radiostanice, 3 radioaparata, 2 mosta, 6 loko-
motiva, 35 vagona, 2 teretna automobila, 3 ž.
mosta i 1 pješački most i jedna željeznička sta-
nica spaljena. Ošt'ecena 1 lokomotiva, 5 vago-
na i 2 tenka.

4.— Raspored jedinica:

Štab divizije nalazi se u s. Seferovići. Štab XVII
brigade u s. Orlišće, I bataljon na prostoriji
s. Kruščica, sa zadatkom zatvaranja pravca od
Rame, II bataljon na prostoriji Razvara. sa za-
datkom zatvaranja pravca od Bradine i Konji-
ca. III bataljon na prostoriji s. Lisovina, odakle
zatvara pravac od Ostrošca. IX brigada sa šta-
bom u s. Jasenik, I bataljon u s. Rastovu sa

zadatkom da zatvori pravce od Travnika i Busovače, II bataljon u Janju i Blagaju sa zadatkom da zatvori pravce od Kupresa ka Janju i Blagaju, III bataljon se nalazi na prostorijskoj Požetva — Pogorelica sa zadatkom da zatvori pravac od Fojnice, IV bataljon u pokretu od Gračanice ka Crnom Vrh. VII brigada sa štabom nalazi se u Paloču, I bataljon Gmići — Gostovo sa zadatkom zatvaranja pravca prema Rami, Jablanici i Duvnu, II bataljon Tihomišlje sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravca od Bugojna, III bataljon s. Dražev Dol — s. Humac sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravca od Bugojna i Kupresa, IV bataljon s. Ričica sa zadatkom zatvaranja pravca od Bugojna — Komara i Travnika. Jedinice Travničkog, Visočko-Fojničkog, Kupreškog i Livanjsko-Duvanjskog NOP odreda nalaze se na svojim sektorima.

5.— Zaključci: Kao nedostatke u toku izvođenja akcija u ovom mjesecu iznosimo:

- a) nedovoljna tajnost i neosiguravanje zasjeda — XVII brigada,
- b) nedovoljno korištenje zemljišta pogodnog za manevar — XVII brigada.
- c) otvaranje vatre sa velike udaljenosti, slaba disciplina vatre,
- d) nedovoljno obezbeđivanje u pokretu i slaba budnost u logoru — IX brigada i Visočko-Fojnički odred.

Naročito se zapaža aktivnost diverzantskih grupa kako u pogledu njihove vještine u rušenju vozova tako i smjelost za izvođenje diverzionih akcija pod teškim uslovima.

Naročitih zapažanja u odnosu na taktiku neprijatelja u ovom mjesecu nema.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar-ppukovnik,

Komandant-ppukovnik,

Načelnik-major,

V-REĐENJE ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 4. AVGUSTA
1944 ŠTABOVIMA FOTCLNJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA
BAČKOVAC¹

XXVII NOU DIVIZIJE

pov. br. 70
4. VIII 1944.

ŠTABOVIMA BRIGADA

Prema poslednjim podacima dve satnije SS dijelova sa jednim topom nalaze se na položaju Bačkovac, gdje se je utvrdio. Na lijevoj obali rijeke Drinjače. na prostoru sela Canići—Kurila nalaze se dvije satnije SS dijelova, koje isturaju manja izviđačka odeljenja u pravcu Strmica—Popovići. Pored ovih dijelova 13. SS divizije,² na prostoru Papraća—Borogovo i sela Jelečići—Matijevići nalaze se i četničke bande od oko jednog bataljona.³

Jedinice našeg korpusa dobile su zadatak da razbiju ove neprijateljske dijelove i uspostave našu bazu u Birču, kao i da oslobode ranjenike koji su zabazirani na prostoru koga četnici kontrolišu.⁴

XXXVIII divizija napada opštim pravcem: Klještani—Trnovo—Strmica—Canići.

Naša divizija napada opštim pravcem Vlasenica—Cikote—Bačkovac, zabacujući se iza leđa neprijatelju.

NAREĐUJEMO:

XVI NOU brigada:

Kreće večeras pravcem Milan planina—Grabovica—Ripa, sa zadatkom da izbije u zoru 5. o.mj. na polazne položaje za napad na neprijateljsko uporište Bačkovac. U toku 5. o.mj. vrši pripreme za glavni napad koji treba da otpočne 5. o.mj. u 23 h. Napadni pravci Vel. Stijena — Bačkovac i Gradina — Cincari — Tomići — Bačkovac. U toku 5. o.mj. povezati se čvrsto sa XIX brigadom desno.⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8'6. k. 1111.

² Vidi dok. br. 126 (napomenu br. 38).

³ O četničkim snagama na tom prostoru vidi dok. br. 14, napomenu br. 3.

⁴ Vidi dok. br. 14.

⁵ i ⁶ Bačkovac tada nije zauzet (vidi dok. br. 102).

XIX NOU brigada:

Kreće danas uveče opštim pravcem Ravansko — Vlasenica — Crkvina, sa zadatkom da 3. o.mj. ujutro izbije na polazne položaje Rudište — Nikolića Brdo, prekidajući sve veze snabdjevanja između Bačkovca i Papraće. U toku 5. o.mj. vrši pripreme za glavni napad koji treba da otpočne 5. o.mj. u 23 h. Napadni pravci Nikolića Brdo — Bačkovac i Supčane — Milića Stijena — Bačkovac.⁶

XX NOU brigada:

4. i 4/5. o.mj. ostaje uglavnom na dosadašnjoj prostoriji s tim što će jedan bataljon uputiti odmah na Milan planinu (k. 1231), koji će primiti divizijsku bolnicu. Sa dva bataljona obezbjeđiće večeras prijem savezničke pošiljke na prostori'iji Podkozlovača, tako što će se manjim odjeljenjima u toku noći kontrolisati sektor Ravansko — Sirova gora.

5. o.mj. jedan bataljon postaviće na prostoriju Han Pogled — Han Mitrović sa zadatkom zatvaranja pravca od Pijeska. Sa dva bataljona i divizijskom bolnicom izvršiće pokret na prostoriju Vlasenica — Kozja Ravan. Manje dijelove držati u Vlasenici a bolnicu i glavninu na Kozjoj Ravni.

Uspostaviti telefonsku vezu između Han Pogleda i Vlasenice i minirati drum Han Pogled — Vlasenica, zašto se pri-daje tehničko odeljenje XVI brigade.

Pokret brigade i divizijske bolnice 5. o.mj. u 5 h.

Srebrenički p. odred:

Postaviće se 5. o.mj. ujutro na prostoriju Rajići — Milici sa zadatkom zatvaranja pravca od Srebrenice i Kasabe.

Štab divizije kreće 5. o.mj. u 4 h pravcem Vlasenica — Mršići — Crkvina, na kojoj će se liniji nalaziti u toku 5. o.mj.

Opšte napomene:

1. Pošto je neprijatelj na Bačkovcu utvrđen, to u napadu koristiti sva teška oruđa a manevrom lako pokretnih dijelova težiti da se neprijatelj odsječe od svojih baza. Nastojati da se prekinu u početku telefonske veze između pojedinih neprijateljskih dijelova.

2. XIX brigada osposobiće protukolski top za dejstvo. koji je zabaziran i ovoga koristiti. Rezervna osovina za ovaj top nalazi se kod intendanture štaba divizije.

3. Štabovi XVI i XIX brigade koordiniraće glavni napad na Bačkovac, radi čega će biti u stalnom dodiru.

4. U slučaju da se uporište Bačkovac ne bi moglo likvidirati, XVI brigada blokiraće neprijatelja a XIX brigada produ-

žiti čišćenje od četničkih bandi prostorije Rudište — Kalabače papraća, sadejstvujući na lijevoj obali Drinjače sa jedinicama XXXVIII NOU divizije.⁷ U slučaju da se uporište Bačkovac likvidira, na Bačkovcu ostaje jedan bataljon XVI brigade a ostale jedinice produžavaju gonjenje neprijatelja i čišćenje pravcima: XVI brigada Bačkovac — Borogovo a XIX brigada Kalabače — Papraća.

5. XVI brigada u toku današnjeg dana uputiće u sastav XX brigade jedno odeljenje minera sa nagaznim minama radi miniranja ceste Han Pijesak — Vlasenica.

6. Hirurška ekipa kretaće se sa štabom divizije.

7. Radio-stanica ostaje kod XIX brigade. Hitne izvještaje XVI brigada upućivaće preko XIX brigade.

8. Znaci raspoznavanja dobiveni su od štaba divizije. Borbeni znaci za 4. o.mj. biće: goni neprijatelja, a za 5. o.mj. napred — Saveznici.

9. Prema posljednjim podacima u Vlasenici nema nikoga.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomešar-p. pukovnik

Z. Škerović

Komandant-p.pukovnik

Kosorić Pero

Načelnik štaba

p.pukovnik

R.* Petovar

P.S. Prema četničkim bandama najstrožije postupiti.

⁷ Bliže o rasporedu i dejstvu jedinica te divizije vidi dok. br. 104 i 134.

* Rudolf (Rudi)

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 4. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ¹

**STAB
XXVII. NOU DIVIZIJE**

br. 71.
4. VIII. 1944.

ŠTABU III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo izvod iz operacijskog dnevnika za vrijeme od 15. — 31. VII. 1944. godine.

U sastavu divizije bile su slijedeće jedinice: 16, XIX. i XX. NOU brigada. Za sve ovo vrijeme jedinice ove divizije nalazile su se na prostorijski Srebrenica — Cikote — Milan planina i vodile borbe sa neprijateljem — dijelovima 13 B-H SS divizije, dijelovima divizije „Princ Eugen”,² ustašama i četničkim bandama.

XVI. NOU brigada:

16. VII. stigla je u Vlasenicu i tako konačno ušla u sastav divizije poslije dužeg boravka na terenu Crne Gore. Održan je sastanak sa štabom brigade a navečer izvršen defile brigade i data priredba u čast dolaska brigade.

17. 18. i 19. VII. brigada se nalazila na prostorijski Lukići — Bukovica — Slatina i trebala da učestvuje u napadu na Srebrenicu.³ Pošto je neprijatelj u toku 18. VII. izbio u Sekoviće, brigada dobila nov zadatak da usiljenim maršem krene na sektor Cikota i u koordinaciji sa XVII. Majevičkom brigadom XXXVIII. divizije napadne neprijatelja na prostorijski Cikote — Stolica - - Bačkovac.⁴ Brigada je izbila na Cikote oko 14 h i kod Stolice zatekla neprijatelja u zbornom postroju i tako ga potpuno iznenadila. Jačina neprijatelja bila između 400 i 500. Žestokom iznenadnom vatrom neprijatelj je u prvom momentu bio potpuno raspršen, tako da se nije mogao snaći do samog mraka. Među-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 19'7. k. 1111.

² Riječ je o dijelovima 7. SS divizije „Princ Eugen”. Bliže o namjerama pomenutih divizija vidi dok. br. 126, napomenu br. 38.

³ i ⁸ O tome napadu vidi knj. 27, dok. br. 72 i 78.

⁴ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi knj. 27, dok.

tim neprijateljske snage koje su se nalazile na grebenu Stolica — Bačkovac brzo su se snašle i otvorile preciznu vatru iz svih teških oruđa. Brigada se je borila do pada mraka uspjevši da likvidira prve linije položaja ali nije mogla izdržati zbog neprijateljske nadmoćnosti u ljudstvu i naoružanju, tako da se je povukla na polazne položaje.⁵ XVII. Majevička brigada koja je trebala da sadejstvuje na desnom krilu preko Nikolića brda nije stigla. Neprijateljski gubitci u ovoj borbi cijene se na oko 80 izbačenih iz stroja. Naši gubitci bili su 28 ranjenih i 5 mrtvih.

21. VII. ujutro u 4 h jedan bataljon brigade napadao je zajedno sa tri bataljona XVII. Majevičke brigade na Bačkovac. Bataljon je imao vrlo težak napadni pravac, tako da se nije mogao angažovati u borbi. U toku cijelog dana produžile su se čarke mitraljezima i artiljerijom. Navečer organizovan je ponovni⁵ napad na Bačkovac. Učestvovala su tri bataljona XVII. Majevičke brigade i dva bataljona ove brigade, kao i jedan bataljon XIX. NOU brigade i dva bataljona vojvodanska.⁶ Borba je otpočela u 23 h. U toku noći bataljoni ove brigade uspjeli su da istjeraju neprijatelja iz dve linije mitraljeskih gnezda i da izbiju pod sam vrh Bačkovca. Bačeno je oko 60 ručnih bombi i osvajan rov po rov. Zarobljeno je nešto oružja i sprema.⁷ Pošto od strane XVII. brigade i Vojvodana nije bilo efikasnog pritiska, bataljoni su se povukli na polazne položaje. U toj borbi naši gubitci bili su 3 mrtva i 10 ranjenih. Neprijateljski gubitci bili su također osjetni, po procjeni oko 25 izbačenih iz stroja.

22, 23. VII. brigada se nalazila na položajima Ripa—Velika Stijena — Malo Jezero. Za cijelo vrijeme bilo je manje sukoba sa neprijateljem, dok je neprijateljska artiljerija bila aktivna. Od artiljerije su bila ranjena 4 borca, dok je 1 poginuo.

24. 25, 26. VII. brigada na prostoriji Vlasenice, bez sukoba sa neprijateljem.

27, 28. VII. brigada na prostoriji Milan planina—Ravansko. U toku 28. VII. neprijatelj sa pravca Han Pijeska u jačini 200—250 ljudi, potpomognut sa jakom artiljerijskom vatrom, napada na položaje I. bataljona na Ravanskom. Napad neprijatelja bio je odbijen i tom prilikom ubijen je i komandant četničkog bataljona Bjelogrić Ljubo. Naši nisu imali gubitaka.

^{5, 7 i 13} U dnevnim izvještajima Operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 19. i 24. jula 1944. kaže se da su njemačke i ustaško-domobranske snage preduzele napad protiv „dvije komunističke brigade“ i da su ih odbacile u Devetak-planinu, a da je u području Šekovića odbijen jak napad neprijatelja (Arhiv VII, reg. br. 19/1 i 24/1, k. 40).

⁶ Odnosi se na bataljone 2. vojvodanske brigade (vidi dok. br. 18 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 88).

29, 30, 31. VII. brigada na prostoriji Drapnići — Mangu-rići. Manji sukobi sa četničkim bandama.

Zaključak:

Za sve ovo vrijeme brigada je imala u borbama 38 ranjenih i 8 mrtvih. Neprijateljski gubitci cijene se na Bačkovcu u trodnevnim borbama na 200 izbačenih iz stroja (uračunati gubitci u borbama sa ovom brigadom i XVII Majevičkom brigadom).

XIX. Birčanska NOU brigada:

Od 15.—19. VII. brigada se nalazila na prostoriji Milici — Srebrenica sa zadatkom da učestvuje u napadu na Srebrenicu. Dva bataljona brigade upućena su na zadatak i napala na Srebrenicu i uspjela da likvidiraju nekoliko neprijateljskih uporišta. Pošto je napad odložen zbog situacije u Šekovićima bataljoni su odustali od napada i vratili se na prostoriju Milići. U borbama na Srebrenici naši gubitci su bili 1 mrtav i 5 ranjenih, dok neprijateljski gubitci nisu ustanovljeni.⁸

22.º — 22. VII. brigada je bila na prostoriji Vukovići—Rašića Gaj—Simići. 22. navečer jedan bataljon brigade učestvo-
vao je u kombinovanom napadu na Bačkovac koji nije uspio

23. VII. brigada je izvršila pokret na prostoriju Han Pijesak — Kraljevo Polje sa zadatkom napada na neprijatelja koji je od Han Pijeska nadirao prema Vlasenici. Bataljon brigade sukobio se na Kraljevom Polju sa neprijateljem, ovoga vratio. Neprijatelj je imao 4 mrtva. U toku noći 23/24. u zajednici sa XX brigadom napali su na Han Pijesak—Japage. Na Han Pijesak—Japagama nalazi se jedan bataljon SS „Princ Eugen“ divizije s domaćim četnicima. Zbog premoći neprijatelja napad nije uspio, jedinice su se poslije dvočasovne žestoke borbe povukle na polazne položaje.¹⁰ Od bacačke mine poginuo je jedan drug a ranjene 4 drugarice — sanitarke. Neprijatelj je imao gubitaka ali se broj nije mogao ustanoviti.

24. — 28. VII. Jedinice se nalazile na prostoriji Podkozlovača — Ravansko — Nerići.

25. VII. Neprijatelj — Njemci i četnici, jačine oko 300 vojnika, izvršili su ispad na položaje brigade. Poslije tročasovne borbe, neprijatelj je bio protjeran u Han Pijesak uz oko 30 izbačenih iz stroja. U toj borbi poginuo je drug Stevo Vranić a dva druga lakše ranjena.

29. VII. brigada u pokretu na prostoriju Olova. Dva bataljona brigade krenula su na zadatak na sektor Nišići, gdje su

⁸ Vjerovatno omaška; treba: 20.

¹⁰ O tome vidi i knj. 27, dok. br. 111, 172 i 173.

u toku 31. VII. razbili četničke bande. U toj borbi naši gubitci su bili 2 ranjena.¹¹ Jedan bataljon brigade ostao je i dalje na sektoru Olova.

Zaključak:

Za sve ovo vrijeme naši gubitci iznosili su 3 poginula i 20 ranjenih, od toga 6 lakše. Neprijateljski gubitci: 34 izbačena iz stroja, što je tačno ustanovljeno, izuzevši borbe na Srebrenici, Pijesku i Nišićima. gdje se neprijateljski gubitci nisu mogli ustanoviti. Za ovo vrijeme iz brigade je dezertiralo oko 60 boraca. Među dezerterima su većina ljudi skloni dezerterstvu, čiji se moral poljuljao uslijed svakodnevnih borbi kao i to što je brigada sa teritorije Birča krenula na sektor Romanije.

XX. NOU brigada:

16.—17. VII. brigada se nalazila na prostoriji Sokolovići—Džimrije. U toku 17. vođene su borbe sa Njemcima i četnicima Radomira Neškovića. Borba je trajala preko cijelog dana i neprijatelj je bio odbačen prema Sokolovićima uz znatne gubitke. U borbama imali su 2 ranjena a dva četnika su bila zarobljena.¹²

18. VII. na prostoriji Podžeplja sa zadatkom koordinacije u napadu na Srebrenicu, koji se zadatak izmijenio zbog nove situacije

19.—28. VII. brigada na prostoriji Kraljevo Polje—Malo Polje. Za ovo vrijeme vođene su borbe i to: 20. VII. sa Njemcima i četnicima u jačini oko 600 koji su od Han Pijeska htjeli da se probiju do Vlasenice. Poslije borbe koja je trajala preko cijelog dana, neprijatelj se je povukao u Han Pijesak. 21. 22, 23. VII. nastavile su se stalne borbe sa istim neprijateljem kojim je uporno htjeo da se probije u Vlasenicu. Svi neprijateljski napadi bili su odbijeni uz velike neprijateljske gubitke. Noću 23/24. u zajednici sa XIX. brigadom napadnut je neprijatelj u Han Pijesku. Napad nije uspio.¹³ Jedinice su se povukle na polazne položaje. U ovim borbama naši gubitci 11 mrtvih. 11 ranjenih.¹⁴

24. VII. manji sukobi sa neprijateljem.

25. VII. Neprijatelj je ispao sa jačim snagama iz Han Pijeska u pravcu Han Veternika. Poslije tročasovne borbe od-

¹¹ Prema naredenju Komande Romanijskog četničkog korpusa (šifrovani naziv: 220) od 29. jula 1944. tada su na prostoru oko s. Nišića dejstvovali četnici 1 sarajevske četničke brigade (Arhiv VII. reg. br. BH—V—5511).

¹² Vidi dok. br. 1, objašnjenje br. 3.

¹⁴ Posljednja rečenica je dopisana mastilom, latinicom.

bačen je u Han Pijesak, pretrpjevši osjetne gubitke. Naši gubici 3 ranjena.

28.—31. VII brigada u pokretu sa prostorije Malo Polje na prostoriju Knežina, gdje se je i zadržala. Sem manjih sukoba sa četničkim grupicama drugih borbi nije bilo. Zarobljena je arhiva Knežinskog četničkog bataljona.

Zaključak:

Naši gubici u ovom periodu bili su: 15 mrtvih i 17 ranjenih. 2 p. mitraljeza uništena su od artiljerije. Neprijateljski gubici bili su znatno veći ali neustanovljeni. Dezertiralo je 25 drugova.

Opšli zaključak:

U ovom periodu jedinice su bile svakoga dana u borbama sa neprijateljem iz sastava 13. SS divizije, 7. SS divizije, ustašama i raznim četničkim bandama po Romaniji. Naši gubici iznose ukupno: 26 mrtvih, 75 ranjenih. Neprijateljski gubici u svakoj borbi [nisu] tačno ustanovljeni, ali iznose najmanje 300 izbačenih iz stroja.

Od oružja je uništeno dva p. mitraljeza od artiljerije.

U ovom periodu dezertiralo je 78 boraca, većinom iz XIX. i XX. brigade. Toliki broj dezertera tumači se iz razloga što su to borci koji su većinom novomobilisani i uslijed velikih napora i po njihovom mišljenju teških situacija izgubili daljnje perspektive i smatrali da će na taj način sačuvati živote. Ovi ljudi neće ići neprijatelju, već će se u jednoj povoljnijoj situaciji povratiti u jedinice (barem veći dio).

Vojno-politički rad, uslijed stalnih borbi, ograničio se samo na sastanke štabova, dok drugog rada nije bilo.

Moral u svim jedinicama je na dovoljnoj visini, iako se osjeća izvjesna zamorenost zbog stalnih borbi.

Zdravstveno stanje je dobro.

Kod oružja dobivenog od Saveznika zapazili su se slijedeći nedostaci:

Engleski bacači sa minama od 3 kg imaju domet svega 1.5 km. Međutim neprijateljski bacači imaju domet od 3 km. Ovaj naš nedostatak neprijatelj u ovim borbama prilično iskorištava i sa efikasnijom bacačkom vatrom nanosi nam prilične gubitke. Trebalo bi naše jedinice naoružati sa bacačima talijanskih modela u koje idu mine talijanske, engleske, njemačke i jugoslovenske izrade a čiji je domet ravan dometu bacača njemačkih modela.

Mine od 6 kg za engleske bacače u dosta slučajeva ne eksplodiraju na cilju. Nismo mogli ustanoviti razlog ali smatra-

mo da je to greška u konstrukciji upaljača. Bilo bi zgodno da se od Saveznika traži uputstvo za rad i upotrebu engleskog oružja.

I nadalje se osjeća prilična oskudica u minama za bacače i „Džon Bule“. Neprijatelj, znajući da smo dobro naoružani automatskim oružjem, u borbama protiv nas koristi u velikom broju teško naoružanje, naročito bacače.

Prilog: brojno stanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar—p puk.
otsutan

(M. P.)

Komandant—p. pukovn.
Kosorić Pero

Načelnik št'aba—p. puk.
R. Petovar

BR. 18

IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. VOJVODANSKE BRIGADE OD 4. AVGUSTA 1944. ŠTABU 16. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORU ŠEKOVIĆI — STUPARI — NEMILSKO BRDO U DRUGOJ POLOVINI JULA I POČETKOM AVGUSTA¹

ŠTAB

II ERIGADE XVI NOU DIVIZIJE
4. avgusta 1944.

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

Operativni izveštaj štaba II Vojv. brigade od 19. VII. o. g. dn
4. VIII. o. g.¹

U vezi opšteg zadatka a u sklopu divizije naša brigada do-
bila je zadatak da se 19. VII. o. g. prebaci sa prostorije Bano-
vića na prostoriju Đurđevik — G. i D. Višća, sa zadatkom zat-
varanja pravca i kontrole ceste Kladanj — Zivinice.² Odmah
po prijemu zapovesti brigada se prebacila na određenu pro-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br.
27/7, k. 966.

storiju. Po dolasku na prostoriju D. Višće dobili smo zapovest od štaba divizije da se odmah još u toku te noći usiljenim maršom prebacimo do na prostoriju Šekovića, t.j. do štaba XII Korpusa gde ćemo dobiti naređenje za dalji rad. Odmah po prijemu te zapovesti prikupili smo jedinice i oko 4 časa ujutru 20. VII. o.g. krenuli prema Šekovićima gde smo stigli istog dana u 15 časova. U ovom pokretu nismo nailazili ni na kakve neprijateljske snage, pokret je tekao dosta dobro i organizovano, nije bilo nikakvih većih nedostataka.

Po dolasku na novu prostoriju (Šekovića) javili smo se štabu XII Korpusa gde smo dobili zadatak da sa svoja dva bataljona izvršimo smenu V brigade XXXVI divizije, da se postavimo na položaj Tepen — Pale bukve i Akmačići sa zadatkom zatvaranja pravca koji izvodi od Šekovića — Mekića i Gaja, dok sa druga dva bataljona da krenemo preko Popovića — Strmice — Tupanara — Ploča, pređemo reku Drinjaču da se povežemo sa jedinicama XXVII i XXXVIII divizije i da preko Cincara — Bačkovca — Milića Stene napadnemo Supčane, t. j. neprijateljske snage koje su se nalazile u istom. Po primljenoj zapovesti odmah smo pristupili zadatku i sa dva bataljona smenili jedinice V brigade³ i postavili se na određene položaje: "V bataljon na kose iznad Tepena. III bataljon ispred sela Podgajevića na kosama Pale bukve, dok su II i IV bataljon krenuli određenim pravcem u napad na Supčane. I naš bataljon za ovo vreme se nalazio u sastavu XXXVI divizije, pošto je pre nekoliko dana našeg dolaska na prostoriju Šekovića on već bio došao, gde je dopratio ranjenike koji su trebali biti prebačeni u Italiju na lečenje.

II i IV bataljon su odmah krenuli određenim pravcem u napad na Supčane, sa kojima je krenuo načelnik i komesar brigade pošto je zapovest dosta kasno primljena, a ljudstvo je bilo dosta zamoreno od marša koga smo izvršili toga dana. Na Drinjaču su stigli u 23 časa. po dolasku na istu odmah su pristupili ispitivanju prelaza reke Drinjače.

Pošto je most na reci Drinjači bio porušen, a gaza nije bilo. bataljoni se nisu do zore mogli prebaciti, a što je usledila i druga zapovest štaba Korpusa u kojoj je glasilo da se bataljoni ne prebacuju, već da se postave na položaje Betanj — Debelo brdo i na kosu iznad Strmice — Gradina. Odmah pošto smo primili zapovest štaba Korpusa da obustavimo prebacivanje bataljona preko Drinjače, bataljone smo povukli i postavili na određene položaje i to: IV bataljon postavljen je na položaj Betanj sa zadatkom zatvaranja pravca od Tupanara — Vlase nice kao i kontrole doline reke Drinjače.

³ O smjeni te brigade vidi dok. br. 6.

II bataljon postavljen je na položajima Debelo brdo — Gradina sa zadatkom zatvaranja pravca od Tupanara i kontrole reke Drinjače.

U toku 21. VII. o.g. na tim položajima nije dolazilo do nekih jačih sukoba između neprijatelja i naših jedinica, već je bilo povremeno pripucavanja mitraljeske i topovske vatre od koje je jedan drug ranjen.

Na sektoru našeg V bataljona, a istog dana rano ujutru neprijatelj je od pravca Supčana pokušao da izvrši prelaz reke Drinjače ispod položaja V bataljona, gde ga je isti dočekao, otvorio na njega mitraljesku vatru i ne dozvolivši mu prelaz preko reke Drinjače, već se isti razbežao i povukao u pravcu Supčana. U tom pokušaju prelaza neprijatelj je imao pet mrtvih i toliko ranjenih.

Na položaju III bataljona isto tako bilo je od strane naš. pripućavanje na neprijatelja. Gubitaka nije bilo.

Istoga dana 21. VII. o.g. oko 12 časova primili smo zapovest od štaba XVI NOU divizije u kojoj je glasilo da se odmah po smenjivanju od strane jedinica XXXVI divizije prebacimo na prostoriju Kamenova Kljet (kota 929) — Ravno brdo (trig. 1021) — Greda (kota 958) i Džebarska Gradina. Usled novonastale situacije jedinice XXXVI divizije nisu toga dana došle da nas smene i mi smo se zadržali na istim položajima,

Istoga dana 21. VII. o.g. u 20.30 časova primili smo drugu, zapovest od štaba divizije da noću 21/22. VII. o.g. sa dva bataljona izvršimo napad na Gaj i kotu 740 iznad Menića sadejstvjući jedinicama I i IV brigade koje su trebale napadati od pravca Petrovića na isti položaj.⁴

Odmah po prijemu zapovesti određena su dva bataljona za napad i to III i V bataljon. Pošto je zapovest dosta kasno stigla, a prema zapovesti napad je trebao početi u 22 časa, nije se moglo postupiti po zapovesti, već komandant i komesar su pošli kod bataljona i davši im usmeno naređenje za napad i napad je odpočeo u 24 časa. Raspored bataljona u napadu je bio sledeći: III bataljon dobio je zadatak da krene sa položaja Pale bukve preko Podgajevića i napadne neprijatelja na koti 740. V bataljon da krene sa položaja Tepena preko Canića i napadne neprijatelja na samome Gaju. Napad je počeo, kao što smo već naveli, u 24 časa. III bataljon, koji je napadao na kotu 740. svojom upornošću i brzim naletom brzo je likvidirao neprijatelja na koti 740. ubivši tom prilikom 3 neprijateljska vojnika i veći broj ranio koje je neprijatelj uspeo da izvuče ka svojoj glavnini na Gaj, gde je naš bataljon imao jednog mrtvog i dva ranjena.

Po likvidaciji kote 740 III bataljon je nastavio gonjenjem neprijatelja i napadom na njegovu glavninu koja se nalazila na Gaju. sadejstvujući našem V bataljonu koji je već u isto vreme napao na Gaj. Borci našeg III i V bataljona uporno su napadali na neprijateljske položaje, tako da su se naši bombaši privlačili do samih rovova ubacujući bombe u neprijateljske rovove. Pošto je neprijatelj bio dobro fortifikaciski utvrđen, a pored ostalog brojčano i tehnički nadmoćniji i uporno se branio, borci našeg III i V bataljona nisu uspjeli likvidirati istog neprijatelja. Borba se vodila sve do 3.30 časova ujutru dok je naređeno povlačenje. vršena su dva juriša, ali je neprijatelj uvek odgovorio kontrajurišom. Prema izveštaju naših boraca neprijatelj je imao oko 20 mrtvih i ranjenih. Naši gubitci u ovom napadu u obadva bataljona su jedan mrtav i 16 lakše i teže ranjenih, od kojih je jedan kasnije umro. Zaplenjeno je dve kutije municije (600 metaka), nešto redenika od šarča, jedan mali vojnički kazan, 5—6 bombi i drugih sitnih stvari.⁵

22. VII. o.g. oko 3.30 časova naređeno je povlačenje bataljonima i to III bataljon se povukao u selo Podgajević. a V bataljon prema Akmačićima.

Istoga dana 22. VII. o.g. oko 11 časova dobili smo smenu od strane jedinica XXXVI divizije i prema zapovesti od 21. VII. o.g. prebacili smo se na prostoriju Ravno brdo — Greda i Bijelo Polje gde smo sa tri bataljona stigli oko 14 časova po podne. Ostala dva bataljona su nam bili na položaju Betnja i Strmice. pošto nisu još bili smenuti od strane III brigade XXXVI divizije. Oko 16 časova jedna neprijateljska kolona koja je došla od pravca Lukavice prema Džebri napala je V bataljon I brigade koji je držao položaj na Džebarskoj kosi.⁶ Pošto je neprijatelj bio prilično jak i tehnički dobro opremljen, naoružan sa dva brdska topa i bacačima, uspeo je da potisne V bataljon I brigade. Dobili smo naređenje od štaba divizije da što hitnije intervenišemo sa jednim ili dva bataljona i da neprijatelja potisnemo ili proteramo. U međuvremenu stigao je naš IV bataljon sa Strm'ce. kome smo izdali naređenje da što hitnije izađe na Džebarsku kosu. da se poveže sa jedinicama I brigade, t.j. V bataljonom i da protera neprijatelja. Pošto se V bataljon I brigade povukao već blizu Bijelog Polja, neprijatelj je uspeo da dođe do pod sam vrh Džebarske kose. u tom je stigao naš IV bataljon i svojim silovitim naletom uspeo da protera neprijatelja do samoga Džebra. U ovom proterivanju bilo je svakako i sadejstvo

⁵ i ⁷ Borba je vođena sa dijelovima 13. SS divizije „Handžar“ (vidi knj. 27, dok. br. 130).

" Vjerovatno se misli na Džebarsku gradinu.

V bataljona I brigade. Prema izveštaju boraca našeg IV bataljona neprijatelj je imao oko 10 mrtvih i veći broj ranjenih, koje je uspeo da izvuče sem trojice koji su ostali na položaju. Isto prema izveštaju boraca pobijeno je oko 30 tovarnih konja od neprijateljske komore koja je bila sabijena u samom Džebru kod džamije. Naši gubitci u ovoj borbi su bili jedan mrtav i dvi lakše ranjena. Povraćen je jedan puškomitraljez i jedan pikavac koga su fašisti zarobili od V bataljona I brigade, a koji je vraćen istom bataljonu.⁷

Moral i borbenost naših boraca u ovim borbama bila je na dostojnoj visini, a naročito boraca V i III bataljona koji su dva puta jurišali na neprijateljsko uporište Gaj privlačeći se do samih neprijateljskih rovova, bacajući bombe u iste i pod jakim neprijateljskom mitraljeskom i minobacačkom vatrom nisu hteli odstupiti do naređenja.

22. VII. o. g. oko 20 časova ova brigada dobila je zadatak da se zadrži i dalje na prostorijski Bijelo Polje—Matijevići obezbeđujući prolaz jedinicama I i IV brigade, a po prolazu navedenih jedinica izvršiti pokret pravcem za I brigadom, t.j. Nočajevići — Stupari — Olovci — Tuholj — Jažina i Drinjača. gde se zadržati u severnom delu sela Drinjače—G. Stan.

23. VII. o.g. u 3 časa ujutru ova brigada izvršila je pokret sa prostorije Bijelo Polje gore navedenim pravcem i na određenu prostorijsku stigla istog dana u 14 časova. Pokret bio je dosta težak pošto su borci borbama kao i dugim maršom bili dosta iscrpljeni, ali je ipak tekao u najvećem redu i bez zastoja. Prilikom pokreta nije dolazilo ni do kakvih smetnji od strane neprijatelja.

23. VII. o.g. u 22.30 časova ova brigada dobila je zapovest da 24. VII. o.g. u 8 časova ujutru izvrši pokret sa prostorije Drinjača na prostorijsku Magulica pravcem Kamensko — Careva Čuprija sa zadatkom da po dolasku u selo Kamensko uputi jedan svoj bataljon na Carevu Čupriju sa zadatkom rušenja iste. A po dolasku u selo Magulicu isto tako uputi svoj jedan bataljon na železničku stanicu Kamensko, uništi u njoj uređaj. poruši železničku prugu kao i postavi obezbeđenje na pruzi od pravca Olova, t.j. omogućiti prelaz I brigadi na onu stranu reke Krivaje.

Za izvršenje napred navedenog zadatka određeni su V i III bataljon. V bataljon po dolasku u selo Kamensko produžio je put preko Gradine i na prugu izbio u 14.30 časova, t.j. na Carev Han. Na Carevu Hanu uhvaćena su dva zelenokadrovca. koja su predana štabu I Vojvođanske brigade koji je tom prilikom tuda prolazio. Železnička stanica već ranije je bila uništena tako da je V bataljon poružio tri železnička mosta i dva km. pruge.

III bataljon, koji je imao za zadatak rušenja železničke pruge i železničke stanice Kamensko, na istu je stigao u 14 časova gde je porušio dva km. železničke pruge i uništio pet železničkih mostova, dok u samoj stanici uređaj već ranije je bio uništen. Prilikom rušenja pruge došlo je do pripucavanja između III bataljona i neprijatelja koji je pucao sa kosa ispod sela D. Vijake. Tom prilikom poginuo je jedan drug.

Ostala dva bataljona kao i štab brigade bili su na odmoru u selu Magulici.

25. VII. o.g. brigada je dobila zapovest u 10 časova pro podne da odmah izvrši pokret sa prostorije Magulica na prostoriju sela Vozuće.

Istog dana u li časova brigada je izvršila pokret sa gore navedene prostorije i stigla na određenu prostoriju 26. VII. o.g. u 6 časova ujutru. Pokret koji je vršen bio je dosta naporan pošto se kretalo dosta neprohodnim putevima. tako da je dolazilo do zastajkivanja i prekidanja kolone pošto se marš vršio kroz šumu i noću. Iako je bio dosta naporan put. naši borci nisu klonuli duhom, već su sve te napore izdržali.

Tom prilikom nije došlo ni do kakvih sukoba između naših i neprijatelja.

26. VII. o.g. po dolasku na novu prostoriju odmah smo primili zapovest od štaba divizije da istog dana u 9 časova pre podne izvršimo pokret sa prostorije Vozuća na prostoriju Rapte planina. U određeno vreme nismo izvršili pokret, već smo imali zakašnjenje jedan sat, t.j. krenuli smo u 10 časova pre podne. Ovro zakašnjenje proizašlo je iz toga što smo već na prostoriju Vozuća kasno stigli, a da bi mogli odmoriti i nahraniti borce koji su celu noć putovali, a već treba odmah dalje da produže put. zakašnjenje je usled toga došlo. Po obavljenom doručku, t.j. u 10 časova izvršili smo pokret pravcem Bučje — Papratanj (kota 707) — dolina reke Sađevice — kota 763. kota 619. kota 411 — dolinom reke Suhe i smestili se u selo Suhu gde smo stigli u 23.30 časova. Put koji smo prešli u toku dana i noći bio je dosta naporan, tako da su borci bili zamoreni i došlo je više puta do zastoja i prekida kolone.

Prilikom pokreta nije došlo ni do kakvih sukoba sa neprijateljem. a niti je nestao koji drug u pokretu, već prema naređenju štaba divizije u selu Vozuđoj ostavljen je jedan teže bolestan drug.

27. VII. o.g. u 4 časa ujutru primili smo naređenje od štaba divizije da sa brigadom izvršimo pokret sa prostorije Suha na prostoriju Ruda Glava. Naređeni pokret izvršili smo tačno u 6 časova ujutru, gde smo na Rudu Glavu stigli u 16 časova, gde smo se i zadržali. Zadatak zadržavanja bio je odmor i

prehrana ljudstva. Pokret od Suhe do Rude Glave bio je dosta naporan pošto su borci bili zamoreni. a sam teren geografski nepovoljan, u pokretu nije došlo ni do kakvih sukoba između nas i neprijatelja.

28. VII. o.g. u 9 časova ujutru primili smo zapovest od štaba divizije da sa tri bataljona izvršimo pokret istog dana u 15 časova pravcem Ruda Glava — Vranića — Sagovići — Crna glava — Cvijeće — Pleterak — Nemilsko brdo — Kovanići, t.j. da se sa dva bataljona postavimo na liniju Kovanići — Begov Han. dok III bataljon postavimo na Ljeskovu Ravan, a IV bataljon zadržimo na Vranići kao obezbeđenje diviziskoj bolnici i brigadnoj komori. Raspored naših bataljona izvršen je sledeće:

I, IV i V bataljon izvršili su naređeni pokret tačno u određeno vreme gore navedenim pravcem tako što je I i IV bataljon od Sagovića produžio put na železničku prugu ispod sela Kovanića, gde se postavio sa zadatkom rušenja železničke pruge i zatvaranja pravca od Begova Hana, t.j. omogućavajući prelaz i prihvat jedinica VI divizije iz Centralne Bosne.⁸ V bataljon produžio je put od Sagovića pravo na Ljeskovu Ravan sa zadatkom zatvaranja pravca koji izvodi od Begova Hana. Ova tri bataljona zadržali su se na gore navedenim položajima sve do 4 časa ujutru, t.j. dok se nisu prebacile jedinice VI divizije, a zatim se vratili na polazni položaj Vraniću.

Na samim položajima kod ovih bataljona nije došlo ni do kakvih sukoba između nas i neprijatelja.

III bataljon koji je ostao za obezbeđenje diviziske bolnice na Vranići odmah po našem dolasku, t.j. posle pola sata vremena primio je borbu sa neprijateljem koji je naišao od pravca Rude Glave u nameri ugrožavanja naše bolnice. Ovaj bataljon primivši borbu sa mnogo nadmoćnijim neprijateljem, ne dozvolivši istom prodor sve dotle dok se i jedan jedini borac, t.j. bolesnik nije izvukao, kada je pod pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja korak po korak morao odstupati sve dotle dok nisu pristigle naše jedinice njemu u pomoć i u zajednici uspeli neprijatelja povratiti nazad. Tom prilikom neprijatelju nanešeni su veliki gubitci pošto naši borci bili su svesni da čuvaju svoje ranjene drugove i herojski se borili. Tom prilikom naši gubitci sedam mrtvih i sedam ranjenih drugova.

29. VII. o.g. oko 5 časova ujutru naši bataljoni koji su bili na obezbeđenju i prijvatu VI Ličke divizije vratili su se na prostoriju Vranića gde su dobili raspored sledeći: V bataljon imao je za zadatak da napadne neprijatelja frontalno u zajednici sa

⁸ O prebacivanju te divizije u istočnu Bosnu vidi knj. 27. dok. br. 109.

jednim ličkim bataljonom i jedinicama I brigade, dok I i IV bataljon imali su za zadatak da zaobilaskom, t.j. bočno i sa leđa napadnu neprijatelja koji se nalazio na Rudoj Glavi.

Napad je odpočeo tačno u li časova, ali nije uspeo pošto je neprijatelj fortifikaciski dobro utvrđen, brojčano prilično jak i žilavo se borio, a sami prilazi gde se on nalazio geografski su nepovoljni i napad je ostao bez uspeha, ali su neprijatelju nanešeni dosta veiki gubitci. Tom prilikom naš V bataljon imao je sedam ranjenih i dva mrtva.⁹ Položaji držali su se sve do 20 časova istog dana kada su naše jedinice bile smenjene od strane jedinica VI divizije. Po smenjivanju naših jedinica sa položaja izvršili smo pokret preko Trešnjeve Glave — Zivkovića i smestili se u selo Pediće. Prilikom pokreta došlo je do pripucavanja između nas i četničkih bandi kojom je prilikom poginuo jedan drug iz V bataljona. Svrha našeg zadržavanja u selu Pedići bila je odmor i prehrana ljudstva.

30. jula 1944. oko 8 časova ujutru primili smo zapovest štaba divizije da uputimo jedan svoj bataljon i jedan lički bataljon u selo Varaliće sa zadatakom zatvaranja doline Ribnice, t.j. pravca od Podborja i Mračaja.

Odmah po prijemu zapovesti uputili smo u selo Varaliće naš V bataljon sa gore već iznetim zadatakom, s tim što se ima postaviti na Virove i k. 1011, dok ostala tri bataljona postavljena su i to: I i IV bataljon na kose iznad sela Pedića, a III bataljon u selo Pediće na odmor. Na položajima kod ovih bataljona nije došlo ni do kakvih sukoba od strane neprijatelja i naa, a niti je nestao ili izgubljen koji drug.

31. VII. o.g. primili smo naređenje štaba divizije da se sa brigadom istog dana u 14 časova prebacimo sa prostorije Pedići na prostoriju Ponori pravcem Bmjic — Dobrljevac (trig. 1149) — kota 1233 i kota 1167. Naređeni pokret izvršili smo tačno u određeno vreme, a na prostoriju Ponori stigli smo istog dana u 19 časova. Pokret koji je vršen od Pedića do Ponora bio je naporan pošto je za celo vreme pokreta padala kiša. tako da su borci prokisli i ozebli, ali do nekog zastoja kao i sukoba izhiedu nas i neprijatelja nije došlo. Svrha zadržavanja na Ponoru bila je odmor i prehrana ljudstva.

1. VIII. o.g. primili smo zapovest štaba divizije da se sa brigadom prebacimo sa prostorije Ponori na prostoriju Rudeljak pravcem Sočica — kota 996 — Tisova Glava — kota 1144 — kota 1196 — Borovačke Njive, Duboščica i Rudeljak. Po dolasku u Rudeljak obezbediti se od pravca Vareša. Naređeni po-

kret izvršili smo u 12.30 časova gore navedenim pravcem, a na prostoriju Rudeljak stigli smo istog dana u 18 časova gde smo se i smestili. Raspored naših bataljona radi obezbeđenja postavljen je sledeće: I i V bataljon na kose i cestu koje izvode od pravca Vareša, a III i IV bataljon smešteni u selo Rudeljak. Svrha našeg zadržavanja na Rudeljaku odmor i prehrana ljudstva. Put pređeni od Ponora do Rudeljaka nije bio toliko težak kao i tekao je u najvećem redu jer nije bilo nikakvih smetnji u pokretu.

2. avgusta o.g. oko 2 časa dobili smo zapovest štaba divizije da se sa brigadom istog dana prebacimo na prostoriju Kamensko. Pokret je izvršen tačno u 7 časova ujutru pravcem Duboščica — dolina reke Duboščice — Carev Han i Kamensko gde smo se i zadržali. Put pređen od Rudeljaka do Kamenskog nije bio težak i borci nisu osećali neke naročite napore pošto je naredeni pokret bio dosta kratak, a sami borci bili su prilično odmorni. U toku samog pokreta kao i na prostoriji sela Kamenskog nije došlo ni do kakvih sukoba između nas i neprijatelja. Prilikom samoga pokreta nije ostao ni jedan jedini borac.

3. avgusta o.g. oko 9 časova pre podne primili smo zapovest štaba divizije¹⁰ da se odmah sa brigadom prebacimo sa prostorije Kamensko na prostoriju Ligatići pravcem Magulica — Rudina — kota 434 — Cuništa. Po prelazu reke Krivaje ova brigada ima se postaviti sa svoja dva bataljona na Cuništa tako da jedan bataljon bude postavljen sa leve strane reke Krivaje, a drugi sa desne strane reke Krivaje zatvarajući pravce koj' izvode od Olova i na položajima zadržati se sve dok I i IV brigada ne likvidiraju selo Vijaku, a znak likvidacije sela Vijake biće objavljen sa tri istobojne raketle, što znači da se bataljoni mogu povući u glavninu svoje brigade. Za zatvaranje pravca koji izvodi od Olova određeni su II i IV bataljon koji su postavljeni: II bataljon sa leve strane reke Krivaje, a IV bataljon sa desne strane reke Krivaje. Prilikom obezbeđenja nije došlo ni do kakvih sukoba kao i intervencije od strane neprijatelja u pravcu naših bataljona. Glavnina brigade produžila je put i smestila se u selo Ligatiće gde je u isto stigla u 20 časova istog dana. Prilikom pokreta nije bilo nikakvih smetnji od strane neprijatelja, a niti je izgubljen koji drug.

4. VIII. o.g. primili smo zapovest štaba divizije u 20 časova da se 5. VIII. o.g. u 3 časa ujutru prebacimo sa brigadom na prostoriju G. Cevljanovići. 5. VIII. o.g. ujutru u 3.30 časova izvršili smo pokret sa prostorije Ligatići na prostoriju G. Cevlja-

novići gde smo se i smestili. Raspored naših bataljona bio je sledeći: G. Cevljanovići II i IV bataljon, Vrutci I i V bataljon, a Donje Selo štab brigade i III bataljon. Na položajima naših bataljona nije došlo ni do kakvih sukoba između nas i neprijatelja. Put preden od Ligatića do Cevljanovića tekao je u najvećem redu. Prilikom samog pokreta nismo izgubili ni jednog druga.

Sami štabovi bataljona prilikom svih ovih pokreta nisu bili aktivni kao i ne osećaju se dovoljno odgovorni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d. politkomesar: (M.P.) Komandant:
major **A. Mijović**¹¹ kapetan **Sava Sogić**

Načelnik:
potporučnik **B.**¹² **Nikšić**

BR. 19

**ZAFOVIJEST ŠTABA 3. PROLETERSKE (LIČKE) BRIGADE
OD 4. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA
DA NASTAVE POKRET U PRAVCU SELA SUDIĆI¹**

**ŠTAB III PROLETERSKABRIGADE
VI PROLETDIVIZIJE „N. T.“
4 avgusta 1944 g.**

Z A P O V J E Š T
(Sekcija Kladanj 1 : 100.000)

Podaci o neprijatelju su poznati, što se vidi iz prošle zapovjesti.²

Naša divizija u toku današnjeg dana krenuće u pravcu jugo-istoka i zanoćiće na liniji Kruševo — Medojevići — Sudići.³

¹¹ Arso Mijović. Poginuo 27. oktobra 1944. u borbi kod Rume.

¹² Boško

¹ Original (pisan na mašini latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 36/1, k. 802.

² Vidi dok. br. 10.

³ Bliže o kretanju i dejstvu 6. proleterske divizije vidi dok. br. 72.

Na osnovu prednjeg

n a r e đ u j e m o :

1. — II bataljon određuje se u predhodnicu brigade, koji polazi sa mjesta gdje se sada nalazi u 8.30 čas. pravcem Boželišta — južno od k. 1059 — Zubeta — Nanići — Borak — Sudići, gdje ćemo zanoćiti.

2. — Glavninu kolone obrazovaće: I bataljon, četa za vezu, brigadna ambulanta, brigadna intendatura, djelovi III bataljona, IV bataljon, koji kreću sa Boželišta od k. 1159 u 8.40 čas. sa pravcem kretanja za predhodnicom. I bataljon po potrebi daće pobočnicu, a IV bataljon ostaviće na izvjesnom odstojanju zaštitnicu.

3. — Sve jedinice povešće računa da stignu i krenu u određeno vrijeme, IV i II bataljon ukoliko su prikupili civila za prenos ranjenika da ih odmah upute u ambulantu, a u nedostatku civila daće II bataljon potreban broj nosioca.

4. — Dežurni oficir u brigadi biće zamj. komandanta I bataljona poručnik drug Nikola Sovilj.

5. — II bataljon u prvim selima na koja naiđemo prikupiće potreban broj ljudi za ranjenike.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

Načelnik — kapetan,
D. Zaklan

Dostavljeno: Svim jedinicama brigade.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. KRAJIŠKE BRIGADE OD 4. AVGU-
STA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA BO-
SANSKI PETROVAC¹**

ŠTAB

**XIII. KRAJIS. NOU BRIGADE
39. NOU DIVIZIJE**

Op. pov. br. 171/44.
4. VIII. 1944.

Izveštaj o akciji
1/2. VIII. dostavlja

— ŠTABU 39. DIVIZIJE V. KORPUSA NOVJ —
OP.

Dana 1. o.mj. I. II. i III. bataljon ove brigade u sastavu snaga V. Korpusa izvršili su napad na nepr. garnizon Bos. Petrovac kog su po pretpostavci iznešenoj u zapovjesti za napad branile nepr. snage iznešene u priloženom pregledu.²

Raspored bataljona za napad bio je prema priloženog zapovjesti ovog štaba.³ U predviđeno vrijeme za početak napada (23 časa) snage I. i II. bataljona bile su na jurišnom otstojanju ispred nepr. bunkera i žica, dok su snage III. bataljona bile oko 800 metara do bunkera.

U momentu predviđenom za napad naša artiljerija otvorila je vatru na predeo između grada i Osječenice, a nalet naših snaga sačekao je neprijatelj, u rovovima i bunkerima, potpuno spreman.

Snage na levom krilu rasporeda I. bataljona probile su se preko žice i bombama likvidirale 2 bunkera koji su se nalazili pred njima, zaposjele ih i dokopale se nekoliko kuća. Desno krilo istog bataljona usled vrlo jake pešad. vatre nije se moglo prebaciti preko žice, te je neprijatelj, upotrebom neposredne rezerve, kontranapadom izbacio levo krilo do same žice. Ponovnim napadima snage istog bataljona nisu se mogle dočepati bunkera, jer ih je neprijatelj odbijao ručnim bombama. Snage

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 19/2. k. 1265.

² i ⁴ Bosanski Petrovac su tada branili dijelovi 373. legionarske divizije „Tigar“ i 2. lovačkog združenja i četnici. Opširnije o njima vidi knj. 27. dok. br. 131.

³ Pomenuta zapovijest nalazi se u Arhivu VII, reg. br. 24—I/I,

koje su zaposjele kuće održale su se sve dok nepr. nije iste artiljerijom i mitraljeskom vatrom zapalio.

Snage II. bataljona uspjele su da na čitavom otcjeku pređu žicu i da napadnu rovove i bunkere koji su međusobno povezani saobraćajnicama. U bunkerima, rovovima, kao i saobraćajnicama nalazile su se Švabe i ustaše.⁴ Od tri pokušaja napada udarom, usled koncentracije automatskog oružja, tromblona i ručnih bacača, nije se moglo prodreti u rovove niti bunkere.

Snage III. bataljona naletom su zauzele rovove oko stare bolnice i prodrle do kuća i u kuće oko bivše K-nde mjesta. Neprijatelj skoncentrisavši artiljerijsku i bacačku vatru zapalio je nekoliko kuća ispred istih i povratnim napadom odbacio je snage istog bataljona (dvije čete) do u visinu žand. stanice.

Za sve vreme neprijateljski minobacači i artiljerijski karateči precizno su tukli, kako borbenu liniju tako i prostor do 1 km. oko grada. Naša artiljerija je potpuno podbacila i njen tučni prostor bio je između grada i Osječenice. Jedino protivoklopni top pod komandom vod. oficira B. Markovića, sa položaja petrovačko groblje, ispalio je nekoliko granata u kuće na pravcu našeg III. bataljona.

Iza 3 časa naređeno je povlačenje snaga na polazne položaje.

U toku borbe neprijatelj je imao mrtvih i ranjenih čiji se broj nije mogao ustanoviti. Na pravcu III. bataljona, prema izveštaju, bilo je 8 mrtvih, dok na pravcima I. i II. bataljona dolaz'lo je do dvoboja ručnim bombama i čuli su se jauci neprijateljskih vojnika.⁵

Naši gubitci u borbi su: 3 mrtva i 37 ranjenih, kao i 2 zarobljena. Pri sprovođenju ranjenika na komunikaciji Petrovac — Ključ, kod 7. km. kola sa ranjenicima naišla su na nagaznu minu koju je ranije postavila VI. Kr. brigada, te je tom prilikom od pratioca i ranjenika poginulo pratioca 3, a 1 ranjen, te se i taj broj dodaje gornjim.

Plijena nije bilo, dok je I. bataljon u borbi izgubio 5 pušaka i 2 su oštećene. Utrošak municije pravdaće se posebnim aktom.

Po akciji snage brigade. 2. o.mj. oko 14 časova, povukle su se i to: I. bataljon na prostoriju s. Kapljuh, II. na prostoriju s. Smoljana i III. na prostoriju s. Brav. Vaganac — radi odmora i pripreme za pokret.⁶

⁴ Vidi dok. br. 134.

⁵ Prema izvještaju njenog štaba od 6. avgusta 1944, 13. krajiška brigada je 3. avgusta, uveče, stigla u Ribnik, gdje se sutradan odmarala i organizovala proslavu trogodišnjice ustanka a potom je, 5. avgusta, nastavila pokret. Istog dana je 1. bataljon stigao u s. Novakoviće a 2. ba-

Garnizon Petrovac, po svim znacima u toku borbe, branile su jače snage nego što je u predpostavci izneseno, a među istima se nalazio i dobar deo ustaša. Osim toga neprijatelj je izveo vrlo dobro organizaciju odbrane: postavivši velik broj automatskih oruđa na periferiji grada koja su stvorila zapreku od poražavajuće vatre u visini žičane prepreke. Za artiljeriju i minobacače izvršeno je reperisanje i podjela terena, tako da je, na pojavu našeg automatskog oruđa, čitav prostor bio zasipan vatrom iz navedenih oruđa. Za artiljeriju bilo je karakteristično gađanje kartečom sa tempiranjem na ustima cijevi.

Držanje jedinica ove brigade po mišljenju ovog štaba bilo je na visini, a jedini način prodora u grad da je bio moguć pri onakvoj odbrani: klinovanje protivkolskim topovima i puškama, uz sadejstvo bacača svih kategorija i velikog broja automatskih oruđa u prvoj liniji pravcem bilo II. ili III. našeg bataljona, u kom bi slučaju ostala oruđa iz sastava I. i II. art. divizionu dejsvovala sa položaja na liniji s. Tuk — petrovačko groblje.

Prednje se dostavlja na znanje i nadležnost.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik politkomesara kapetan, Miladin Vujošević	(M.P.)	Načelnik štaba poručnik, Mir. ⁷ S. Simić
---	--------	--

Prilozi:

1. — Zapovjest štaba brigade za napad,
2. — Pregled podataka o neprijatelju,
3. — Skica uporišta Petrovac.

taljon u s. Potkraj, dok su 3. i 4. bataljon upućeni za Sitnicu. Štab brigade se smjestio u s. Bogojevićima, gdje je uhvatio vezu sa Štabom Mrkonjičko-pljevskeg NOP odreda i prenio mu zadatke koje je postavio zamjenik komandanta 39. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 20/2, k. 1265).

KARFĐENJE ŠTAB A 12. KORPUSA NOVJ OD 5. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA SE PREBACE NA PROSTOR KNEŽINA, DONJE BABINE I IVOJEVIĆI¹

XII KORPUSA NOVJ

Op. broj: 12
5. VIII 1944

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

1) Usled nove situacije u pogledu aktivnosti neprijatelja i naših daljih zadataka, sve jedinice, u toku noćasnje noći izvršiće pokret i smestiće se na sledećoj prostoriji:

a) VI Proleterska divizija: Knežina

b) XVI Divizija: D. Babine — Vrabci² i

v) XXXVI Divizija: Saševci — Vrutci — Ivojevići — Pihlice.³

2) Na označenim prostorijama, štabovi divizija obezbediće se od eventualnih pravaca neprijateljskog nadiranja, a razviti što daljnu izviđačko-obaveštajnu službu, u cilju prikupljanja podataka o neprijatelju, njegovom kretanju i jačini, kako bi se mogle blagovremeno donositi pravilne odluke.

3) Štabovi divizija stajaće u tesnoj vezi između sebe, a nama podnositi redovne izveštaje o svakoj promeni u odnosu na situaciju.

4) Naš Stab nalaziće se u s. D. Babine (zaseok Ivazovići).

5) Stab XVI i XXXVI Divizije organizovaće svoje komore koje će prilikom pokreta iz sela Dragoradi podići večerašnje pošiljke.⁴ Ova komora treba da bude sastavljena tako da se svi prazni tovarni konji iz svih jedinica prikupe i tako natovareni pošiljkama iste prenesu do sledeće prostorije, gdje se može izvršiti raspodela jedinicama.

Napominjemo Štabu XXXVI Divizije, da ne žuri sa izvlačenjem jedinica kako bi se u toku noći obavezno primio ma-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 5—2/1, k. 951.

² Detaljnije o organizaciji i izvršenju pokreta vidi zapovijest Štaba 16. divizije od 5. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. 5—2'1, k. 951).

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 24.

⁴ Riječ je o savezničkoj pomoći koja je doturana avionima.

terijal u s. Dragoradi. Stab ove Divizije položaje iznad ovog sela mora držati do evakuacije svih pošiljki.

6) Stab VI Proleterske divizije izvršiće sutra pred zoru predviđeni pokret do označene prostorije i po dolasku na istu Stab Divizije odmah da dođe u Stab Korpusa u s. D. Babine (zaselak Ivazovići).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Stab Korpusa

Komandant
general-major
D.⁵ Lekić

(M.P.)

P.S. Materijal će se
primati u s. Dragoradi."

BK. 22

**NARODNE ŠTABA U. NOU DIVIZIJE OD 5. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA DA SE PRI-
BLIŽE RIJECI BOSNI I KONTROLIŠU TEREN PREMA JE-
LAHU, TESLICU I DOBOJU¹**

ŠTAB

**XI DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE**

Op. pov. br.: službeno
5. VIII. 1944. g.

**ŠTABOVIMA V. XII XVIII -BRIGADE TE POSAVSKOG
NOP ODREDA. INTENDANTURI XI DIVIZIJE. REFERENTU
SANITETA. KIRURŠKA EKIPA XI DIVIZIJE**

Odmah po prijemu ovog naređenja krenut će sve naše jedinice na novu prostoriju i to:

XII brigada iz sela Buletića kroz Pribinić i dalje prugom izbit će u selo Ljeb. odakle će kontrolisati teren prema Jelahu i Tesliću.

⁵ Danilo

⁶ Rečenica pod „P. S.“ dopisana je mastilom. ćirilicom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 20/1, k. 866.

XVIII brigada iz Bulelića krenut će preko Miljkovca — Rovova — Oštre Glavice — Brdana i spustiti se u Osredke, odakle će kontrolisat teren prema Doboju.

V brigada iz Pribinića preko Cečave kroz Čavku prebacit će se u Kulaše.

Uz V brigadu kretat će se i sekcije uz štab divizije i štab divizije.

6. o.mj. u 6 sati mora svaka jedinica biti na novoodređenoj prostoriji.

V brigada će odmah po prijemu ovog naređenja po bataljonima izvršiti pokret u određenom pravcu.

Na novoj prostoriji u 6 sati dobit će novo naređenje.²

V brigada će sva ona oružja i one djelove koje će predati XIV brigadi predati uz put navedenoj brigadi na Klupama.³

Sekcije pri štabu divizija postrojiti će se u 22 časa ispred štaba divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppuk.,
B.' Đuričić

Komandant-pukovnik.
M.^s Šiljegović

² Vidi dok. br. 29.

³ Preduzimajući mjere za ponovni pokušaj prebacivanja iz srednje u istočnu Bosnu, Stab 11. NOU divizije izdao je 5. avgusta 1944. još tri naređenja. U jednom od njih se skreće pažnja štabovima brigada na raspored i pokrete neprijateljskih snaga; u drugom se naređuje da svaka brigada ponese po jedan teški mitraljez (osim 18. hrvatske, koja može ponijeti više mitraljeza), a sve preostalo prateće oružje, zajedno s prikupljenom djecom iz svojih jedinica, preko 5. kozarske (krajiške) brigade, predadu 14. srednjobosanskoj brigadi (Arhiv VII. reg. br. 20'1. k. 866); treće naređenje se objavljuje u ovoj knjizi kao dok. br. 23.

⁴ Blažo

⁵ Miloš

**NARUČENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 5. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA RACIONALNU UPOTREBU
KONJA U JEDINICAMA I U KOMORI¹**

**ŠTAB
XI. DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE
5. VIII. 1944. g.**

**ŠTABOVIMA V., XII., XVIII. BRIGADE I POSAVSKOG
NOP ODREDA**

Na maršu kojega je izvršila naša divizija do reke Bosne i natrag² primjetilo se da je bojna gotovost naših jedinica u maršu vrlo slaba. Uzrok tome je nebudnost i nedovoljna odgovornost štabova a jedan od važnih uzroka je to što se našoj komori kako bojnoj tako i intendanturi nije ovaj put posvetila nikakva pažnja, komora nam je za puta bila preglomazna. Njeno mjesto u koloni nije bilo pravilno određeno, tako da je sama komora činila kilometarsko dugačku kolonu i bila je uvijek opasnost da prekine kolonu padom jednoga konja ili što je zaspo konj^vodac. Kao konjevodci određivani su uobičajeno djeca ili zarobljenici ili najslabiji vojnici.

Da je nesavesno pripreman pokret vidi se i po tom što su borci, i pored mora rezervne municije, ponijeli 20—30 metaka najviše. Da se ne bi ponavljale gornje greške izdajemo sledeću

Z A P O V J E S T :

1. — da se za konjevodce određuju solidni vojnici.
2. — da se komora bataljonska kreće iza svoga bataljona. sem bataljona koji se kreće na čelu brigade,
3. — da bi se komora svela na potreban broj konja upotrebit će se za:
  - veliki bacač 4 konja,
  - mali bacač 2 konja,
  - teški mitraljez 2 konja,
  - protivkolsku pušku 1 (jedan) konj.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 20/1, k. 866.

² Riječ je o pokušaju 11. NOU divizije da preko rijeke Bosne pređe u istočnu Bosnu. Opširnije o tome vidi dok. br. 8 i 25 u ovoj knjizi i knj. 27. dok. br. 121 i 127.

Svu rezervnu muiyciju podjeliti borcima a brigadna komora treba da nosi 3—5000 metaka.

Svaki bataljon može da ima:

za kazane 5 konja,
za rezervnu hranu 5 konja.

Sekcije uz štab brigade mogu imati za eksploziv, nagazne mine, obučarske radionice, itd. 10 konja.

Brigadne ambulante će upotrebiti onoliko konja koliko bude potreba, i dva konja za kuhinju i sanitetski materijal.

Prema naređenju Vrhovnog štaba na jahaće konje imaju pravo članovi štaba brigada, intendant brigade, dva člana štaba bataljona i oni kojima je štab divizije iznimno odobrio, a sve ostale konje pretvoriti u komorske konje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppuk.,
B. Duričić

(M.P.)

Komandant-pukovnik.
M. Siljegović

Intendant poručnik
Baumgertel³

BR. 24

PREGLED DEJSTAVA 36. NOU DIVIZIJE U ISTOČNOJ BOSNI OD 1. JUNA DO 4. AVGUSTA 1944. GODINE¹

JUNI

Od 1—5 [-VI] Jedinice III i V Brigade na položaju: Rakino Brdo — Zidonje — Bijela Zemlja, sa zadatkom odmora i sređivanja.¹

Drugo čišćenje Majevice

Zadatak: S obzirom na novostvorenu situaciju i ofanzivu jačih neprijateljskih snaga prema našim jedinicama na sektoru u Zapadnoj Bosni, a u vezi naredbe Vrhovnog komandanta Maršala Jugoslavije druga Tita za aktivnost svih snaga Narodno-oslobodilačke vojske protiv neprijatelja, naš je zadatak da

⁵ Rudolf

¹ Dokument (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 14/2, k. 1240.

² Bliže o tome vidi knj. 26, dok. br. 71, knj. 27, dok. br. 21.

zajedno sa jedinicama XVI i XXXVIII divizije preduzmemo ofanzivne operacije radi čišćenja i oslobođenja Majevice, Posavine i Semberije, kao vrlo važnih političkih, ekonomskih i mobilizacionih baza.³

Naša divizija kao istočna kolona dobila je zadatak u prvoj fazi čišćenja da krene sa polaznog položaja Papraća pravcem: Capardi — Baljkovica — Međeđa — Kraljevići — Sapna — Teočak sa zadatkom likvidacije neprijateljskog uporišta Krčina — Bare i ovlađivanja leve obale Tavne⁴ koja smo mi bili.⁵

XXXVIII divizija kao srednja kolona krenuće sa svog polaznog položaja Rakino Brdo — Osmaci — Jelica — Ravni Zavid — Priboj — Tobut, sa zadatkom zauzeća Tobuta i Kamenitog brega.⁶

XVI divizija kao zapadna kolona krenuće sa svog polaznog položaja Raševo. pravcem Prnjavor — Hrasno — Busija — Zlo Selo — Lopare. sa zadatkom zauzeća i likvidacije uporišta Lopare i zatvaranje pravca Tuzla — Lopare.⁷

6. VI. Za ostvarenje postavljenog zadatka jedinice naše divizije krenule su:

III Brigada sa Mačvanskim odredom u 18 časova pravcem: Papraća — Capardi — Baljkovica, Sapna -- Ravni Gaj — Velika Strana.

V Brigada pravcem Velika Njiva — Capardi Međeđa — Kraljevići — Sapna — Teočak.

7. VI. III Brigada u cilju izvršavanja postavljenoga zadatka stiže u 19 časova na prostorije Bare — Gornja Krčina — Piliće (k. 440), usput je razbijeno manje četničke grupe.

V Brigada u cilju izvršavanja postavljenoga zadatka izbija u 20 časova na liniju Krstac — Bilalić.

Za vreme pokreta prethodnica V Brigade sudarila se sa neprijateljem u jačini oko 150 vojnika 13 SS Divizije na sektoru sela Rastošnica. posle kraće borbe neprijatelj se pod borbom povlačio preko Sniježnice — Krstača ka Mezgraji.⁸

Neprijateljski gubitci: 4 miiva i veći broj ranjenih.

Naši gubitci: 4 lakše ranjena.

³ Vidi knj. 23. dok. br. 167, knj. 27. dok. br. 39.

⁴ Vidi knj. 23. dok. br. 20 i 71 i dok. br. 21 u ovoj knjizi.

⁵ Tako je u originalu — nedorečeno.

⁶ Vidi knj. 26, dok. br. 28.

⁷ Opširnije o dejstvu te divizije vidi knj. 26, dok. br. 26.

⁸ O toj borbi protiv dijelova 13. SS divizije „Handžar“ vidi knj. 26, dok. br. 123.

8. VI. HI Brigada na prethodnim položajima, kao polaznim za prodiranje i čišćenje terena u pravcu severa. Neprijatelj, 13 SS divizija, pošto je bio obavešten o položajevima koje drže [naše] jedinice, vrši napad oko 7 časova izjutra u jačini od oko 400 vojnika na položaje na Orliću a nešto kasnije na Piliće (k. 440). jačina druge kolone je oko 700 vojnika 13 SS divizije. Počela je ogorčena borba. Neprijatelj je u naletima bio vrlo uporan. Naše jedinice takođe su uporno branile svoje položaje i posle petočasovne borbe jedinice III Brigade uspele su da odbiju neprijatelja nanevši mu velike gubitke.

Kako neprijatelj nije bio potpuno razbijen, dobivši pojačanje, on je oko 14 časova izvršio ponovni napad na jedinice III Brigade od pravca Muslimanske Trnove i od Bjeloševca u jačini od 1800—2000 vojnika. Pod jakim neprijateljskim pritiskom jedinice III Brigade povukle se na Veliku Stranu — Krastavu Kosu — Cajiru — Caklovicu na kojima se položajima zadržale.

V Brigada sa linije Krstac — Bilalić rano izjutra vršila je napad na neprijatelja na Pušnici, jedna kolona, a druga kolona na Grebenu, posle žestoke i krvave borbe neprijatelj sa Pušnice proteran prema Jasikovcu. druga kolona nije uspela da ovlada Grebenom. već oko 16.30 časova neprijatelj izvršio protunapad i odbacio naše jedinice na Mejdan. povlačenje ove druge kolone uslovalo je i povlačenje prve kolone tako da se cela V Brigada uveče zatekla na liniji Krstac — Mejdan — Laze. U toku ovoga dana naša divizija na celom sektoru vodila je teške i krvave borbe u kojima su naše jedinice pokazale upornost kako u ofanzivnim tako u defanzivnim borbama.⁹

Neprijateljski gubitci: 188 mrtvih. 270 ranjenih.

Vlastiti gubitci: 31 mrtvih. 62 ranjenih i 9 nestalih.

Plen: 4 šarca. 5 pikavaca, 18 pištolja, 4 radio-stanice, 4 telefonska aparata, nekoliko stotina mel. kabla, hrane, dosta odela. obuće i druge spremne.

Izgubljene stvari: 2 puškomitraljeza. jedan tešk' mitraljez, postolje za bacač.

s j io prema dnevnom izvještaju Operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 17. juna 1944. operacije na području Majevice trajale su od 7. do 12. juna (vidi knj. 26, dok. br. 139).

- 9-VI III Brigada u toku dana pomera se na Tursanovo brdo — Velika Strana — Vis. U toku dana vodila je borbe sa manjim neprijateljskim odeljenjima.
- V Brigada u toku dana izbija na liniju Jasen — Kamenjak — Greben, razbijajući neprijatelja na tom otseku.
- Neprijateljski gubitci: 6 mrtvih, veći broj ranjenih. pobijeno je dosta neprijateljskih konja. Vlastiti gubitci: 2 mrtva i 4 ranjena.
- 10-VI III Brigada drži jučeranje položaje, sa zadatkom ispitivanja neprijateljskog položaja, u cilju pohoda na isti. Neprijatelj od ranoga jutra tuče jakom artiljerijom i bacačkom vatrom naše položaje, naše patrole sukobljavaju se sa neprijateljskim oko 13 časova. Neprijatelj na sektoru III Brigade napada u više kolona sa dosta velikim snagama (od 1500—2000). Neprijateljska artiljerija besomučno tuče. Naši se borci na svojim položajima ukopali. Neprijatelj vrši juriš za jurišem. koje naši odbijaju nanoseći mu velike gubitke. Videći upornost naših jedinica, neprijatelj skoncentrisao artiljeriju i bacače i ne štedeći municiju tukao je naše položaje, da bi posle toga izvršio jedan silan napad, koji je III Brigada prvog iViomenta zadržala, ali usled velikih gubitaka (oko 9 izbačenih iz stroja) morala se je pod jakim pritiskom povući odnosno otkačiti od neprijatelja i povući na prostoriju Rastošnica — Ravni Zavid — Obršine — Goduš.
- V Brigada nalazi se na liniji prethodnog dana. Neprijatelj je na sektoru V Brigade takođe vršio pritisak. pošto je prethodno tukao artiljeriskom i minobacačkom vatrom naše položaje, oko 15 časova neprijatelj počinje sa jakim napadom na V Brigadu, odbijeno je nekoliko napada, ali usled brojčano nadmoćnog neprijatelja (oko 1500) V Brigada posle borbe od nekoliko časova povukla se je po padu mraka na liniju Tomanića kosa — Muzeljska kosa — Ravne Njive.¹⁰
- Neprijateljski gubitci: 530 mrtvih i ranjenih.
Naši gubitci: 39 mrtvih i 71 ranjenih.
- 11-VI Usled velike neprijateljske koncentracije kako na našem sektoru, takođe i na sektoru XXXVIII i XVI divizije, naša divizija, u saglasnosti štabova ostalih divizija, otkačila se od neprijatelja i prebacila

južno od ceste Tuzla — Zvornik. U toku ovoga dana nije bilo dodira sa neprijateljem, ali je neprijatelj svojom artiljerijom tukao naše kolone bez uspeha.

- 12-VI   HI Brigada oko 10 časova otišla je na prostoriju Raševo — Panduri — Vrelo.
                  V Brigada oko 18 časova stigla je na prostor Zelina — Jelovo Brdo.
                  U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem, ali su primećeni neprijateljski pokreti na cesti Tuzla — Zvornik.
- 13-VI   Divizija sa gore pomenute prostorije, u 4 časa izjutra vrši pokret na Bišinu u cilju kraćeg odmora i sređivanja jedinica.
- 14-VI   U cilju odmora i sređivanja jedinica, divizija se u toku dana prebacila preko ceste Zivinice — Kladanj na prostorije Višća—Odorovići.
                  Prilikom prelaska ceste Zivinice — Kladanj naišlo se na manje četničko-zelenokadrovačke grupe, koje su razbijene i proterane.
                  Neprijateljski gubitci: 1 mrtav, nekoliko ranjenih.
                  Vlastiti gubitci: 1 lakše ranjen.
- 15-VI   Divizija se nalazi na istoj prostoriji, dodira sa neprijateljem nije bilo.
                  Izvršen je pregled stoke i ustanovljeno je da je zdravstveno stanje konja dosta slabo, da ima dosta nepotkovanih i ubijenih konja. U toku dana drugovi su dovodili u red oružje i svoju ličnu spremu.
- 16-VI   Divizija vrši pokret u 4 časa izjutra na prostoriju Treštenica — Jaruške.
- 17-VI   Divizija na istoj prostoriji.
                  Izvesni delovi III Brigade, u cilju snabdevanja životnih namirnica, vršili su rekviziciju hrane i stoke u selu Poljice i Prokosović. Odeljenja su imala sukob sa zelenokadrovcima, koji su vrlo brzo rasterani.
                  Zarobljen jedan mitraljez i dva zelenokadrova. Gubitaka nije bilo.
- 18-VI   Divizija na istoj prostoriji. Dan upotrebljen za odmor i sređivanje jedinica, u toku dana jedna naša patrola sukobila se sa manjom grupom zelenokadrovaca, koji su posle kraće borbe proterani.
- 19-VI   Bez promene.

- 20-VI Divizija vrši pokret na prostorije Orahovica — Seona. Za vreme pokreta prethodnica V Brigade sukobila se je sa manjom grupom četnika, koje je posle kraće borbe rasterala.
Neprijateljski gubitci: 1 mrtav, 3 ranjena.
Naši gubitci: 3 ranjena.
- 21-VI Divizija se zadržala na gore pomenutoj prostoriji.
- 22-VI Bez promene. Jedan bataljon III Brigade upućen je u Gornju Višću radi veze sa jedinicama III Korpusa. Bataljon na svom putu nije naišao na neprijatelja.
- 23-VI III Brigada bez promene. Bataljon III Brigade koji je otišao za Gornju Višću radi hvatanja veze sa jedinicama III Korpusa napadnut je od jedinica 13 SS divizije u jačini od 350 vojnika, posle dvočasovne borbe bataljon se je povukao u pravcu Brigade radi povezivanja i oslonca na nju.
V Brigada izvršila je pokret na sektoru Jaruške — Orahovica, kao bočno obezbeđenje jedinicama XVI divizije koja se nalazi jugozapadno. Jedinice V Brigade nisu naišle na neprijatelja a nisu mogle ni sa dejstvovati sa jedinicama XVI divizije koje se 'nalazile prema Zavidovićima.
Vlastiti gubitci: 2 lakše ranjena, 3 nestala.
Neprijateljski gubitci: nepoznati.
- 24-VI Raspored jedinica isti. Jedinice III brigade vršile su ekonomske akcije u ustaškim selima Puračiću i Prokosoviću. Na svome putu naišle su na manje grupe ustaša (zelenokadrovaca) koje su se raspršile. Po izvršetku zadatka bataljoni su se vratili u sastav zarobivši 183 govečeta i 8 ovaca.
Neprijateljski gubitci: nepoznati, zarobljena 2 vojnika 13 SS divizije.
Vlastiti gubitci: Nije bilo.
- 25-VI Raspored jedinica isti, dodira se neprijateljem nije bilo, jedinice V Brigade prikupile su oko 1300 kg. hrane (kukuruza).
- 26-VI III Brigada na istom sektoru, V Brigada premešta se na sektor Treštenica, dodira sa neprijateljem nije bilo.
- 27-VI Raspored jedinica isti, dodira sa neprijateljem nije bilo.

- 28-VI Divizija je zauzela raspored na sektoru Tulovići — Grivice — Omazići, sa zadatkom zatvaranja pravca od Kiseljaka i Zivinica. Za vreme pokreta na nove prostorijske, kao i u toku dana dodira sa neprijateljem nije bilo.
- 29-VI Raspored jedinica bez promene. Kako na sektoru na kojem se nalazila divizija nije bilo hrane, to su pojedini bataljoni upućivani, pored izvršavanja manjih akcija, i u ekonomske akcije. Za vreme ovih akcija bilo je manje sukoba sa zelenokadrovcima i četnicima.
Neprijateljski gubitci: nepoznati, zarobljeno sedam zelenokadrovaca, 5 pušaka. 1 puškomitraljez. 80 komada goveda i nešto hrane.
Vlastiti gubitci: dva lakše ranjena.
- 30-VI Raspored divizije isti, dva bataljona /otpratili su ranjenike na aerodrom u Šekoviće, radi transportovanja ranjenika za Italiju.
Poslednjih petnaest dana meseca juna uglavnom, pored sitnih manjih akcija, iskorišćeni su za sređivanje jedinica, dovođenje u ispravnost oružja i lične opreme. Ishrana je u toku ovoga meseca bila jednolična, svodila se na kuvano goveđe meso sa slabom podmetom, bez hleba.
Sektor po kojem smo se kretali obilovao je trešnjama, koje su brane i deljene borcima. Trešnje su dosta pomogle da se zdravlje kod boraca, a naročito zdravlje kod bolesnika u Divizijskoj bolnici, popravi, jer podnadulost i natečenost boraca počela je da opada, odnosno da je nestaje.
Za vreme ovoga odmora, pristupilo se lečenju i ozdravljenju bolesnih i ubijenih konja, kao i popravci samara.
Ukupni gubitci u junu:
- 1-VII Divizija na istom rasporedu kao i 30 prošlog meseca. Upućivani su bataljoni prema Tuzli u cilju vršenja manjih zadataka i ekonomskih akcija.
- 2-VII Bez promene. Odmor i sređivanje jedinica.
- 3-VII Bez promene. Odmor i sređivanje jedinica.
- 4-VII Divizija je rano izjutra izvršila pokret i zauzela raspored na liniji Osredak — Rudenik — Srnica — Vijenac, sa zadatkom zatvaranja pravca od Puračića

i Kiseljaka. Za vreme pokreta kao i u toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

- 5-VII Divizija na istom rasporedu. Odmor i sređivanje jedinica.
- 6-VII Divizija na istom sektoru. Stanje bez promene. Jedan bataljon V Brigade upućen sa 40 tovarnih konja po spremu.
- 7-VII Bez promene.
- 8-VII Raspored isti. U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem, ali u toku noći vršen je demonstrativan napad u pravcu Tuzla — Lukavac u cilju omogućavanja transportovanja ranjenika sa aerodroma u Šekovićima.
Neprijateljski gubitci: nepoznati.
Vlastiti gubitci: dva lakše ranjena.
- 9-VII Jedinice, koje su vršile demonstrativni napad u pravcu Tuzla — Lukavac, povukle su se na svoje ranije položaje. U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.
- 10-VII Bez promene. Odmor i sređivanje jedinica.
- 11-VII Bez promene. Odmor i sređivanje jedinica.
- 12-VII Bez promene. Odmor i sređivanje jedinica.
- 13-VII Divizija u 04.00 časa [polazi] preko Litve — Donje Višće — Bašigovaca i raspoređuje se na prostoriji Lukavica — Gračanica — Tupković.¹¹ Za vreme pokreta nije bilo dodira sa neprijateljem. Četa 3 Bataljona III Brigade sukobila se na mostu Gračanica — Jeginov Lug na reci Spreči sa neprijateljem koji je zaposao most u jačini oko 200 zelenokadrovača i 13 SS divizije. Četa nije ovladala mostom. Četa se povukla nešto južnije od mosta, gde se ukopala s namerom da u toku noći likvidira most. Međutim neprijatelj je po padu mraka porušio most.
Neprijateljski gubitci: nepoznati.
Vlastiti gubitci: 1 poginuo. 1 ranjen.
- 14-VII III Brigada u toku popodneva izvršila je pokret na prostoriju: Makalići — Panduri — Vrelo, a V Brigada ostala na prostoriji Tupkovića. U toku prijepodneva neprijatelj je, od pravca Jeginova Luga, po-

kušao preći Spreču, ali su ih u jednoj kratkoj žestokoj borbi naši odbili.

Neprijateljski gubitci: nepoznati.

Vlastiti gubitci: 1 poginuo, 1 ranjen, izgubljeno oružje jedan šarac.

15-VII Divizija se rano izjutra postavila Kakanj — Rakino Brdo — Vrelo sa isturenim odeljenjima na Osmacima, Glavici i Visu. Dodira sa neprijateljem nije bilo, ali je neprijatelj od pravca Međeđe tukao naše isturene položaje na Osmacima.

Naši gubitci: 1 lakše ranjen.

16-VII U toku dana bez promene. Primećena su jača neprijateljska odeljenja oko Međeđe, Jajića i Kiseljaka. Radi obezbeđenja aerodroma, i omogućavanja transportovanja ranjenih u toku noći, upućene su jedinice da napadnu neprijatelja i to: III Brigada sa tri bataljona na sektor Međeđe, V Brigada sa dva bataljona na sektor Jajići, jedan bataljon V Brigade na sektor Prnjavor. Neprijatelj, [iz sastava] 13 SS divizije, nepoznate jačine, koji se nalazio na sektoru Međeđe povukao se ispred jedinica III Brigade a pravcu Šapne i Goduša ne primajući borbu. Takođe neprijatelj koji se nalazio na Prosjeku (Jajići) povukao se je ispred Drugog bataljona V Brig. ne primajući borbu, dok bataljon koji je bio u zasedi na cesti zapadno od Prnjavora, sukobio se je sa neprijateljem 13 SS divizije nepoznate jačine, kojeg je [posle! kratke i oštre borbe odbacio nazad nanevši mu velike žrtve.

Neprijateljski gubitci: nepoznati.

Vlastiti gubitci: Nema, zarobljeno 6 pušaka i dva konja.

17-VII Po izvršenom zadatku bataljoni III i V Brigade vratili su se na svoje ranije položaje, s tim što su dva bataljona V Brigade zadržani na liniji Vis—Glavica. Neprijatelj sa čijom se prethodnicom u toku prošle noći sukobio bataljon V Brigade zapadno od Prnjavora, počeo oko 9 časova da tuče artiljerijom položaje Vis i Glavicu. Posle artiljerijske vatre neprijatelj je u nekoliko kolona počeo da napada na sektoru V Brigade, jedna kolona u jačini od 200—300 kretala se je pravcem Jeginov Lug—Makalići, druga kolona Miljanovci — Vis u jačini 250—300 i treća kolona Kalesija — Glavica. III Brigada odmah je stupila u

sadejstvo uputivši jedan bataljon, da preko Liplja izvrši bočni napad na neprijatelja.

Oko 13 časova borba je bila u punom jeku. Neprijatelj dovlači pojačanje, kako nije mogao da zauzme Vis i Glavicu pošto mu je bio ugrožen levi bok, neprijatelj upućuje jednu kolonu zapadno od Visa koja uspeva da se probije na Jelovo Brdo. Ovim je ugrozila bataljone na Visu i Glavici koji se morali povlačiti. Neprijateljska kolona koja je išla pravcem iz Jeginova Luga posle kraće borbe zauzela je Makaliće, izbijanjem i zauzimanjem sela Makalića bok V Brigade bio je ugrožen, a time cela brigada, te je to uslovalo da se V Brigada morala povući na kosu južno od Vrela, a III Brigada na Podborogovo. Povlačenje V Brigade je uglavnom bilo pod borbom ali ne i u najvećem redu. Bataljoni V Brigade za vreme branjenja Visa i Glavice pokazali su veliku upornost i visoku borbenost.¹²

Neprijateljski gubitci: 107 mrtvih, 120 ranjenih.

Vlastiti gubitci: 18 mrtvih. 39 ranjenih. 19 nestalih.

18-VII

U toku noći 17—18 Divizija se pomerila prema jugu na liniju Gornji Krušici — Krajevi — Kamenova Kljet za zadatakom zadržavanja i onemogućavanja daljeg napredovanja neprijatelja.¹³

Po povlačenju naših jedinica neprijatelj u jaciini 400 je izbio na kosu južno od Vrela i počeo da nadire ka Ponoru.

Takođe je jedna neprijateljska kolona preko Sajtovića nadirala ka Krušicima.

Neprijatelja koji je nadirao ka Ponoru sačekao je III bataljon III Brigade na Lijepoj Ravni i u prvi mah ga je potisnuo nazad, međutim neprijatelj je pojačao svoje prednje odeljenje i počeo da potiskuje Treći bataljon III Brigade, odmah posle ovoga sukoba počela je borba na Gornjim Krušicima gde je bio Drugi bataljon III Brigade, neprijatelj je na ovom sektoru izvršio nekoliko neuspelih juriša, oko 12 ča-

¹² Prema izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. avgusta 1944, tada su na prostoru Drinjača — Papraća — Šekovići djelovali dijelovi 13. SS divizije „Handžar“, a sa sjevera prema Šekovićima nadirali četnici Majevičkog četničkog korpusa (Arhiv VII. reg. br. 2/3—18, k. 149 e).

sova primećena je jedna neprijateljska kolona koja se preko Supčana spušta ka Šekovićima. ali nešto kasnije primećena je takođe jedna kolona koja je izbila na Bijelu Zemlju, posle ovakve situacije izdato je naređenje jedinicama, da III Brigada drži dosadanje položaje a V Brigada da sa svoja dva bataljona da se prebaci na prostoriju Akmačića i Tepena sa zadatkom zatvaranja pravca od Drinjače. Odmah se je pristupilo evakuaciji centralne bolnice koje su omogućavale i evakuisale naše jedinice.

Neprijatelj na svim sektorima III Brigade svom žestinom napada.

Bataljoni III Brigade uporno drže svoje položaje, vodi se ogorčena borba. Pod jakim pritiskom i brojčano nadmoćnijim neprijateljem naša divizija pomera se u levo i zaposeda položaje Greda — Omerova Kosa — Kamenova Kljet — Marića Kruška. Ravno Brdo zaposeo je Drugi bataljon II Brigade XVI Divizije koji je stao pod komandu III Brigade.

V Brigada zauzima liniju Akmačići — Marjanovići—Prekeć (k. 812) i preko Vasiljevića povezuje se na Omerovoj Kosi sa III Brigadom.

Neprijateljski gubitci: 40 mrtvih, 60 ranjenih.

Vlastiti gubitci: 8 mrtvih, 15 ranjenih.

Izgubljeno: 10.000 puščanih metaka, 150 metaka za P.O. pušku, 5 pušaka. 1 puškomitraljez.

19-VII

Kako su se jedinice XVI divizije pojavile na sektoru Lukavica — Gračanica i preko Gračanice počele bočno da napadaju neprijatelja na Raševu uspevši da ga razbiju i odbace, to se naša III Brigada pomerila na liniju Krajevi — Stijena — Krušici — Krajaćevo Brdo — Dolovi, a V Brigada sa jednim svojim bataljonom pomerila se na Gredu, u sadejstvu sa jedinicama XVI divizije proterali smo neprijatelja u pravcu Borogova i Bijeke Zemlje.

20-VII

Divizija je u glavnom na istim položajima kao prethodnog dana. Neprijatelj sa svojim glavninama zaposeo Čaniće, Gaj i Mrkajiće (k. 764 i 735). Poš'c su prispele jedinice XVI divizije, to u zajednici sa XVI divizijom vršeni su u toku noći napadi na neprijateljske položaje. Napad na položaje oke Mrkajića vršio je jedan bataljon XVI divizije u zajednici sa IV bataljonom III Brigade, na neprijatelja koji se nalazio na Gaju takođe je vršen napad kombinovan

jednim bataljonom XVI divizije i III bataljonom V Brigade, V bataljon III Brigade vršio je demonstrativan napad na neprijatelja na Borogovu dok su bataljoni V Brigade vršili demonstrativni napad na neprijatelja koji se nalazio jugozapadno od Gaja. Naše jedinice nisu uspele da u toku noći likvidiraju neprijateljske položaje i pred zoru povukle se na svoje položaje.

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Naši gubitci: 1 mrtav, 5 ranjenih.

VII Divizija na istom položaju kao prethodnog dana. U toku dana održavao se stalno kontakt sa neprijateljem. Oko 18 časova III Brigadi izdato je naređenje da se pripremi za pokret i da svoje dosadanje položaje preda I Brigadi. Međutim u to vreme neprijatelj vrši jak pritisak na jedinice IV Brigade koja se nalazila na liniji Raševo — Golo Brdo — Kik, te usled toga jedinice I Brigade nisu mogle na vreme da stignu, jer su pritekale IV Brigadi u pomoć. Neprijatelj osetivši napad od pravca Raševo pokušao je napad od Mrkajića u pravcu Kostića. Jedinice III Brigade uspešno su odbile ovaj napad. Neprijatelj je aktivan i od pravca Gaja, ali je III bataljon V Brigade posle vrlo žestoke borbe uspeo da zbaci neprijatelja sa Gaja i da se probije na Kurilo.¹⁴ Međutim nije se mogao na ovim položajima zadržati, već se povukao na prvobitne položaje.

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Naši gubitci: 8 ranjenih.

Zarobljeno 8.000 metaka, 4 cevi za šarac i drugog materijala.

VII Oko 5 časova izjutra III Brigada pošto je smenjena od I Brigade XVI divizije prebacuje se na sektor između Strmice i Akmačića, dok se V Brigada zadržala na svojim ranijim položajima. Oko 23 časa V Brigada vrši pokret na prostoriju sela Dopasci. U toku dana nije bilo aktivnosti sa naše strane a niti sa neprijateljske.

VII III Brigada oko 4 časa zaposeda liniju Jajić (trig. 763) — k. 622 — Betanj, oko 17 časova po podne Brigada se prebacila na prostorijske: Klješćani — Po-

¹⁴ To mjesto nije nađeno na karti 1 :100.000.

njerka. V Brigada stiže u Dopaske oko 7 časova izjutra, a već oko 11 vodi borbu sa neprijateljem koji nadire od pravca Majdana. Takođe primećena jedna kolona da od pravca Kladnja ide prema Gradini. Odmah je zato naređeno V Brigadi da se preko sela Ravne prebaci za selo Slivne. Bataljon koji je upućen prema Gradini i da postavi zasedu prema Kladnju, sukobio se sa 13 SS divizijom, četnicima i zelenokadrovcima, odmah je upućen još jedan bataljon kao pojačanje, da u zajednici sa bataljonom koji se nalazio tamo potpuno razbije neprijatelja, i omogućio nesmetano prelaz preko ceste Kladanj — Vlasenica.

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Vlastiti gubitci: 1 lakše ranjen.

24-VII III Brigada postavlja se na liniji Klješteni — Ponjerka — Žeravice, a V Brigada, u čijem je sa stavu II bataljon III Brigade XVI divizije, na prostoriji Slivne — Petrović. Na prostoriji III Brigade u toku dana nije bilo nikakvih značajnih promena. Oko 13 časova neprijatelj je iznenadio bataljon V Brigade koji se nalazio zapadno od Petrovića i odbacio ga na kosu jugoistočno od sela Petrovića.¹⁵

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Naši gubitci: 5 mrtvih, ubijeno 6 tovarnih kornja, izgubljeno 6 sanduka municije.

25-VII Jedinice na istoj prostoriji kao i prethodnog dana. Nikakove značajne promene nisu se desile.

26-VII Bez promene. Upućuju se bataljoni V Brigade, jedan prema karauli, jedan prema selu Dreče, radi ispitivanja i izviđanja.

27-VII Divizija u 15 časova vrši pokret preko Paklenika na prostoriju Ponjerka. Zunova, Bukov Dol i Milankovići. Za vreme pokreta u toku dana nije bilo nikakvog dodira sa neprijateljem. Pokret je u najvećem redu izvršen.¹⁶

28-VII Brigade rano izjutra stižu na određenu prostoriju. V Brigada po izbujanju na selo Cunište sukobila se kod željezničke stanice sa ustašama, koje je posle kraće borbe proterala. Na železničkoj stanici uni-

¹⁵ Vidi knj. 27, dok. br. 167—170 i 172.

¹⁶ i ¹⁸ Vidi knj. 27, dok. br. 123 i 134.

šteni su svi uređaji, zapaljeno 11 vagona. 2 lokomotive, zaplenjeno preko 100 pari ustaškog odela.¹⁷

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Vlastiti gubitci: nema.

29-VII III Brigada sa svojom glavninom prebacuje se na levu obalu Krivaje na prostoriju Kovačići — Glavičina. V Brigada ostaje na prostoriji Milankovići. U toku dana nije bilo nekih naročitih promena niti kontakta sa neprijateljem.

30-VII V Brigada pomera se i zauzima prostoriju Vukotići—Cuništa. a III Brigada Bukov Dol—Radovići—Subašići. Neprijatelj — ustaše pokušavaju napad od pravca Jelaške ali ih jedinica V Brigade razbija i priteruje ih u pravcu Velikog Borovca.

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Vlastiti gubitci: Nema.

31-VII Divizija vrši pokret i smešta se na prostoriju Magulica — Kamensko. III Brigada Stojčići — Jelaške — Dištica. V Brigada¹⁸ za vreme pokreta oko Magulice naišla je na manje ustaške grupice koje su posle kraće borbe proterane preko reke Krivaje u pravcu Vijake. neprijatelj od pravca Vijake bio je stalno aktivan, tukući naše položaje minobacačkom vatrom.

V Brigada izvršila je svoj pokret pozadi III Brigade i nesmetano stigla na određenu prostoriju.

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Vlastiti gubitci: 3 lakše ranjena.

Ukupni neprijateljski gubitci u mesecu julu:

Ukupni vlastiti gubitci:

¹⁷ U izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. avgusta 1944. o tome piše:

„28. VII. 1944. jača skupina partizana napala je naše uporište Cuništa (24 km. s. i. Visoko) i zauzela ga. Posada 5. sati IV. bojne 8. posadnog zdruga povukla se pod borbom u Vijaku. Sliedećeg dana, prilikom daljnjeg povlačenja u smjeru Vareša. ova posada sukobila se je sa partizanima u selu Kamensko (34 km. s. i. Visoko). 1 domobran poginuo. Gubitci partizana nepoznati.“ (Arhiv VII, reg. br. 3/3—9. k. 149 e).

¹⁹ Tačke su ostavljene u dokumentu vjerovatno radi naknadnog unošenja podataka.

- 1-VIII Pošto III Brigadu smenjuju jedinice XVI divizije. to se III brigada prebacuje na prostoriju Gornji i Donji Balići — Manjin Vrh, tako da se cela divizija nalazi na levoj obali reke Krivaje, a na liniji Dištica — Manjin Vrh.
Neprijatelj je aktivan od pravca Ribnice i manjim delovima od pravca Vijake. aktivnost neprijatelja od Ribnice pojačala se oko 13 časova po podne, i oko Rudine razvila se prilično žestoka borba u kojoj su učestvovali III Brigada i III bataljon V Brigade, koji su uspeali da neprijatelja ponovo odbace u Ribnicu.
Neprijateljski gubitci: zarobljen 1 vojnik, 1 radio stanica, dosta sanitetskog materijala.
Vlastiti gubitci: 2 mrtva, 2 lakše ranjena.
- 2-VIII Divizija na liniji Dištica — Manjin Vrh.
Neprijatelj u toku dana nije bio aktivan, već se i dalje zadržavao oko Ribnice.
- 3-VIII V Brigada na prostoriji Vijake. III Brigada na liniji Kaluga — Radoševići — Krčevine sa zadatkom kontrole reke Krivaje preko Cuništa. a V Brigada sa zadatkom kontrole pravca od Višegrada. XVI divizija nalazi se na pravcu Očevlje.
U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.
- 4-VIII Divizija na istoj prostoriji. Oko 12 časova neprijatelj. SS "Princ Eugen", u jačini oko 800 vojnika napada od pravca Vareša u 4 kolone na sektor V Brigade, zbog nadmoćnosti neprijatelja V Brigada povlači se preko Očevlja ka planini Zvijezdi, no prije nego što se povukla V Brigada održala je žestoke borbe sa neprijateljem izbacivši preko 50 neprijateljskih vojnika iz stroja, prije nego što se V Brigada povukla zapalila je sve kuće vođa ustaša u Vijakama. III Brigada prihvatila je V Brigadu i potom kao zaštitnica. s tim da se po padu mraka i ona povuče za V Brigadom.²⁰
Neprijateljski gubitci: 70 izbačenih iz stroja.
Vlastiti gubitci: 11 mrtvih. 10 ranjenih.

²⁰ Napad od Vareša izvršili su dijelovi 7. SS divizije „Princ Eugen“. Vidi dok. br. 72. 126 (objašnjenje 38), 132—134, 137, 138 i 160.

Datum	[Sopstveni gubici]			P L E N				P L			
	poginulih	ranjenih	nestalih	cevi za šarac	municije	konja	goveda	šaraca	pikavaca	pištolja	radio stanica
7/VI		4									
8/VI	31	62	9					4	5	18	4
9/VI	2	4									
10/VI	39	71									
14/VI		1									
17/VI	—	—	—					1			
20/VI	—	3	—								
23/VI	—	2	3								
24/VI	—	—	—								
29/VI		2					80				
Svega	72	149	12				80	5	5	18	4
13/VII	1	1									
14/VII	1	1									
15/VII		1									
16/VII						2					
17/VII	18	39	19								
18/VII	8	15									
20/VII	1	5									
21/VII		8		4	8.000						
23/VII		1									
31/VII		3									
Svega	29	64 ²¹	19	4	8.000	2					
Ukupno	101	213 ²²	31	4	8.000	2	80	5	5	18	4

St 22, J3 i 24 zbir pogrešan; treba: 74, 223, 11 i 3.

E N		I Z G U B L J E N O									Neprijateljski gubici		
telef.	pušaka	puško- mitraljeza	puško- mitraljeza	teških m traljeza	post. za bacač	šarac	municije	mun. p. pu.	pušaka	mrtvih	ranjenih	zarobljenih	
										4			
4			2	1	1					188	270		
										6			
										530			
										1		2	
										1	3		
												2	
	5	1										7	
4	5	1	2	1	1					730	273	11	
						1							
	6												
			1				10.000	150	5	107	120		
										40	60		
	6		1			1	10.000	150	5	147	180		
4	5 ²³	1	2 ²⁴	1	1	1	10.000	150	5	877	453	11	

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KOZARSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE
OD 5. AVGL STA 1944. ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE O DEJ-
STVIMA NA PROSTORU PRNJAVOR — TESLIĆ — TOP-
CIC POLJE U JULU¹**

**STAB
V KK NOU BRIGADE**

Br. str. pov.
5 avg. 44 g.

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

P o l o ž a j

Predmet: Mjesečni operacijski
izvještaj.

Jedinice ove brigade u vremenu od 30-VI do 31-VII o.g.
imale su sledeći dodir sa neprijateljem:

1-VII-1944. god.

I

Jedinice brigade su na liniji Strpci — Osinja — Stanari.
Tog dana dodira sa neprijateljem nije bilo.

2-VII-1944 god.

Raspored jedinica isti.

3-VII-1944 god.

Sve snage brigade, sem dvije čete III bataljona koje su
ostale na Glogovcu i Kulašima u cilju zatvaranja pravca od
Dervente. krenule su na neprijateljsku komunikaciju Teslić
— Dobož s ciljem rušenja pruge i izoliranja Teslica.

Snage brigade nakon kraće borbe likvidiraju neprijatelj-
ska uporišta u selima Al'begovci, Miljanovci. Sivša koje bra-
ni mjesna milicija, izbijaju na prugu i istu ruše u duljini od
10 km. IV bataljon likvidira neprijateljsko uporište Jelah. koje
je neprijatelj ogorčeno branio, djelovi odbrane uspjeli su da
pobjegnu za Tešan (u kulu). Nakon izvršene akcije bataljoni
su na položajima Alibegovci — Miljanovci — Sivša — Voj-
vode Putnika Brdo — Jelah.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br.
42/4, k. 866.

U T A B
V L A K O U B R I G A D E
BR. 44. NOV.
5. AVG. 44. E.

U T A B U XI KON divizije

P o l o ž a j

Predmet: - Mjesečni operacijski
izveštaj.

- Jedinice ove brigade u vremenu od 30-VI do 31-VII
o.g. imale su sledeći dodir sa neprijateljem:
- 1-VII-1944 god. Jedinice brigade su na liniji Strbci-Osinja-Utanari
Toš dana dodira sa neprijateljem nije bilo.
2-VII-1944 god. Masperić jedinica ista.
3-VII-1944 god. Ove snage brigade sastavljale su III bataljona koje
su ostale na ulogovcu i izolirane u cilju zatvaranja pravca
od Nervente, krenule su na neprijateljsku komunikaciju
Teslić-Deboj s ciljem rušenja pruge i izoliranja Teslića.
Snage brigade nakon krage burbe likvidiraju nepri-
jateljska uporišta u selima Aliterovci, Biljanovci, Sivša
koje brani njemačka milicija izbjivši na prugu i istu ruši u
daljini od 10 km. IV bataljon likvidira neprijateljsko
uporište Jelah, koje je neprijatelj oprećeno branio, djelo-
vi odbrane uspjeli su da poljarnu sa tešanj / u kulu.
Nakon izvršene akcije bataljoni su na položajima Alibego-
vci-Biljanovci-Sivša-Vojvode lutnika izao - Sivša.
Prilikom ove akcije spaljena je željezničara Jelah
i Tešnjava i 3 mosta su srušena.
- 4-VII-1944 god. Neprijatelj je u jačini jedne satnije inter-venisao
na položajima Sivša-Čeranjaka gdje se nalazio naš I ba-
taljon, ali je bio za kratko vrijeme odbijen. Tom prili-
kom neprijatelj je imao 22 mrtva, 10 ranjenih i 2 zaroblje-
na. Spaljeno je 13 pušaka, 1 šanjar, 13 bombi, 18 top.
granata, 800 puš. metaka, 15 šakotranja, par opeca i ostale
ratne opreme.
- 5-VII-44 god. Neprijatelj je ponovo inter-venisao i to od Tešnja u
jačini jedne satnije sa-ovca, napao je položaje našeg IV
bataljona u Jelahu, u kontrnapadu neprijatelj je ponovo
odbijen iz Jelaha i tom prilikom ubijena su 4 sa-ovca.
Naše su snage na liniji Čeranjaka-Sivša-Alibegovci-Vukovo.
Naše se svi bunkeri u Jelahu a uz pomoć civila trga
se još 5 km. pruge.
- 6-VII-44 god. Neprijatelj je ponovo inter-venisao, ali bez uspjeha.
Zarobljena su dva sa-ovca koji su ostali u našim
redovima. Imali smo dva lakše ranjena.
- 7-VII-44 god. Ove snage su na istim položajima tj. 3 bataljona su
na položajima Bojakovac-Alibegovci-Sivša-Vukovo s ciljem
zatvaranja pravca od Deboja i sprečavanja eventualne inter-
vencije sa tog pravca, dok sa snagama jednog bataljona
držimo položaje prema Tešnju. - Vraši se pranje i parenje
veža.
- 8-VII-44 god. Neprijatelj u jačini jedne bojne inter-venisao na po-
ložaje naše I i II bataljona od Deboja. Nakon teške
borbe odbijen je i tom prilikom nanoseni su su gubitci od
16 vojnika / sa-ovaca dok je 8 ranjeno. Mi smo imali
1 mrtvo i dva ranjena.
- 9-VII-44 god. Bataljoni krenu ka Tesliću u cilju na ada na isti.
Teslić brani oko 1200 nepr. vojnika većina domobrana a
sa oko 100 njemaca i nešto četničara i domobrana. Od teškog o-
ružja neprijatelj ima jedan prot. ten. top i 6 teških baca-
ča. Grad je opasan sa ličom i električnom strujom kao i
veliki broj dobro utvrđenih bunkera. U napadu na grad
učestvuju dva bataljona naše brigade koji napadaju na grad
od banje Vrućice i sa sjeverne strane grada, dok bataljoni
XI XII KON brigade i XIV brigade napadaju ~~XXXXXX~~ tako-
dje na grad. Ova naša vatra teškog oružja / 4 topa i baca-
ča bila je usmjerena na centar grada gdje se nalazila el.
centrala. Borba je počela oko 11 sati navečer i trajala
je sve do 5 sati ujutru kad su jedinice XIV brigade pro-

Prilikom ove akcije spaljena je želj. stanica Jelah i Tešanjka i 3 mosta su srušena.²

4-VII-1944 god.

Neprijatelj je u jačini jedne satnije intervenisao na položajima Sivša — Omanjska gdje se nalazio naš I bataljon, ali je bio za kratko vrijeme odbijen. Tom prilikom neprijatelj je imao 22 mrtva, 10 ranjenih i 2 zarobljena. Zaplijenito je 13 pušaka, 1 šmajser, 13 bombi, 18 top. granata, 500 puš. metaka, 15 čakšira, 31 par cipela i ostale ratne spremne.

5-VII-1944 god.

Neprijatelj je ponovo intervenisao i to od Tešnja u jačini jedne satnije SS-ovaca, napao je položaje našeg IV bataljona u Jelahu, u kontranapadu neprijatelj je ponovo odbijen iz Jelaha i tom prilikom ubijena su 4 SS-ovca. Naše snage na liniji Omanjska — Sivša — Alibegovci — Vukovo.

Ruše se svi bunkereri u Jelahu a uz pomoć civila trga se još 5 km. pruge.³

6-VII-1944 god.

Neprijatelj je ponovo intervenisao, ali bez uspjeha.

Zarobljena su dva SS-ovca, koji su ostali u našim redovima. Imali smo dva lakše ranjena.

7-VII-1944 god.

Sve snage su na istim položajima, tj. 3 bataljona su na položajima Gojakovac — Alibegovci — Sivša — Vukovo s ciljem zatvaranja pravca od Doboja i sprečavanja eventualne intervencije sa tog pravca, dok sa snagama jednog bataljona držimo položaje prema Tešnju. — Vršiti se pranje i parenje veša.

8-VII-1944 god.

Neprijatelj u jačini jedne bojne intervenisao na položaje našeg I i II bataljona od Doboja. Nakon žestoke borbe odbijen je i tom prilikom naneseni su mu gubici od 16 vojnika (SS-ovaca) dok je 8 ranjeno. Mi smo imali 1 mrtvog i dva ranjena.⁴

9-VII-1944 god.

Bataljoni kreću ka Tesliću u cilju napada na isti.

Teslić brani oko 1 200 nepr. vojnika, većina domobrana, sa oko 100 Njemaca i nešto feldžandarmerije. Od teškog oružja neprijatelj ima jedan prot. ten. top i 8 teških bacača. Grad je opasan sa žicom i električnom strujom kao i veliki broj dobro utvrđenih bunkera.⁵ U napadu na grad učestvuju dva bataljo-

², ³ i ⁴ Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 152, 156 i 157.

⁵ O neprijateljskim snagama vidi dok. br. 131.

na naše brigade koji napadaju na grad od banje Vrućice i sa sjeverne strane grada, dok 2 bataljona XII KNOU brigade i XIV brigade napadaju takođe na grad.⁶ Sva naša vatra teškog oružja (4 topa i bacača) bila je usmjerena na centar grada gde se nalazila el. centrala. Borba je počela oko 11 sati navečer i trajala je sve do 5 sati ujutru, kad su jedinice XIV brigade provalile kroz žicu i omogućile i našim snagama da probijemo neprijateljsku liniju odbrane i da za kratko vrijeme likvidiramo ostala uporišta u gradu.

U akciji na Teslić zarobljeno je 87 domobrana kao i 5 oficira sa bojnikom. Zaplijenito je 2 teška bacača, 1 teški mitraljez, 1 protivavionski mitraljez, 6 pušm., 56 pušaka, jedan i vagon puščane municije i veliki broj ostale ratne spreme kao odjeće i obuće. U akciji na Teslić imali smo 10 mrtvih drugova.⁷

10, 11-VII-

Bataljoni su na položajima Gojakovac — Osinja — Alibegovci — Vukovo, dok nam je jedan bataljon u Tesliću kao posadni. Naše patrole pronalaze domobrane koji su se razbjegli po gradu i okolnim šumarcima.

Neprijatelj je pred zoru sa jakim snagama intervenisao od Doboja na naše snage u jačini od preko 3000 Njemaca, SS-ovaca. Borba je trajala cijeli dan i tom prilikom ubijeno je 80 SS-ovaca i preko 100 nepr. vojnika je ranjeno. Pred večer neprijatelj se povukao u Doboju ne uspjevši potisnuti naše snage koje su ostale na istim položajima Gojakovac — Sivša — Omanjska — Vukovo — Zabljak — Tešanjka.⁸ Tog dana neprijateljska diverzionna grupa napala je na Jelajah, na štab brigade, ali bez uspjeha. Neprijatelj je imao 4 mrtva. Mi smo imali 2 mrtva i 3 ranjena.

12-VII-44 god.

Snage brigade na istim položajima. Neprijatelj ne interveniše. Naše snage drže položaje prema Doboju, blokiraju Tešanj i razoružavaju miliciju po selima Sivša, Omanjska, Alibegovci, Miljanovci. Pronađena su 2 puš. mitraljeza. Snage su na odmaranju. Pranje i parenje.

13-VII-44 god.

Bataljoni su u pokretu, 3 bataljona kreću za Doboju u cilju fingiranja napada na grad, a II bataljon ima zadatak da

⁶ O organizaciji napada na Teslić vidi knj. 27, dok. br. 26.

⁷ Opširnije o borbama za oslobođenje Teslica vidi knj. 27, dok. br. 36 i 47 kao i dok. br. 131 i 139 u ovoj knjizi.

⁸ i ¹⁰ Vidi knj. 27, dok. br. 52, 161, 163 i 164.

napadne na Rudanku i Stanove. Na putu sukobili smo se na Tešanjci sa neprijateljem koji je izišao iz Doboja i postavio nam zasjedu. U borbi koja je trajala oko 4 sata i koja je bila neobično žestoka naše snage nisu uspjele da likvidiraju neprijateljsku zasjedu u Tešanjci gdje je bilo oko 450 SS-ovaca „Plave divizije“⁹ i ustaša. Tom prilikom imali smo 10 mrtvih i 8 ranjenih. Izgubljena su dva šarca i 8 pušaka. Naše snage povukle su se ka Jelahu, dok neprijatelj se povukao za Doboje.“

II bataljon nije ni napadao na određena uporišta iz razloga što nije primio na vrijeme naređenja.

14-VII-44 god.

Snage brigade su na istim položajima.

15-VII-44 god.

Bataljoni su na istim položajima. Posadni bataljon u gradu ubio 15 neprijateljskih vojnika koji su se krili po obližnjim šumarcima. Nastavlja se razoružavanje mjesne milicije koja je počela dobrovoljno da stupa u naše redove.

16-VII-44 god.

Snage brigade su na istim položajima. IV bataljon vrši pretres kuća u cilju pronalazjenja oružja i sumnjivih lica, dok II bataljon u zajednici sa jednim bataljonom XVIII brigade kreće u akciju na četnike koji su se skoncentrisali na Bukovici, Stanarima i Osinjoj.

17-VII-44 god.

Bez promjena kod bataljona. Neprijatelj ne interweniše. Poručnik Kabil sa 6 domobrana izišao iz Tešnja i predao se. Donio je jedan puš. mitraljez.

18-VII-44 god.

Neprijatelj je interwenisao na položajima Vukovo — Lepenica u cilju prodora do Tešnja i oslobađanja svoje posade od blokade. Neprijatelj je napadao u jačini od 4—50 vojnika, većinom feldžandara i SS-ovaca. Borba je trajala 5 sati i završila se protjerivanjem neprijatelja za Doboje. Ubijeno je veliki broj nepr. vojnika, među kojima je jedan oficir Njemac kojega nisu mogli izvući. Mi smo imali 2 mrtva i 3 ranjena.

19-VII-44 god.

Neprijatelj je ponovo napadao sa manjim snagama na naše položaje, ali bez uspjeha. Ubijeno je 7 Njemaca, zarobljena su dva šarca.

⁹ Odnosi se na dijelove 13. SS divizije „Handžar“.

20-VII-44 god.

Sa dvije bojne neprijatelj je intervenisao na pravcu našeg II bataljona. Naši su se povukli na položaje kod Zabljaka odakle su izvršili kontranapad i gonili neprijatelja do Doboja.

21, 22, 23-VII-44 god.

Snage brigade na istim položajima bez promjena.

Snage XVIII brigade likvidirale su posadu u Tešnju. SS-ovci su uspjeli da se probiju i da pobjegnu u pravcu Doboja i Maglaja.¹¹

24-VII-44 god.

Bez promjena.

25-VII-44 god.

Bataljoni su na liniji Gojakovac — Piljuzić — Jelah — Vukovo. Borbe sa neprijateljem nema.

26-VII-44 god.

Neprijatelj je u jačini od dvije bojne IV lov. puk. i 100 Njemaca, potpomognut artiljerijskom vatrom i bacačkom, napao na položaje Sivša — Omanjska — Zabljak — Vukovo. Borba je trajala 5 sati. Neprijateljski gubici su nepoznati, naneseni su mu veliki gubici. Odbijen je nekoliko puta sa Sivše ali se je zadržao na visovima Sivše i Omanjske gdje je i prenoćio. Naši gubici 3 ranjena.¹²

27-VII-44 god.

Po naredjenju štaba divizije cjela brigada je skoncentrisana na liniji Križ — Gojakovac, Zarkovina. Neprijatelj je jačim snagama prodro za Teslić, Tešanj i Jelah i to od Doboja. Maglaja, Zepča i Dervente.

Neprijatelj je napao na Križ. Ubijeno je 16 nepr. vojnika, mi smo imali dva lakše ranjena.

28-VII-44 god.

Brigada u sastavu XI NOU divizije kreće preko Rankovića za Mladikovinu gdje je zanoćila.

29-VII-44 god.

U 4 sata ujutru brigada nastavlja put do rijeke Bosne preko planine Manjače. Palošnice s namjerom da se prebaci preko rijeke. Dva bataljona držala su zasjedu s jedne i s druge strane rijeke da bi osigurali prelaz ostalim jedinicama divizije kod Topčić Polja, ali neprijatelj je jačim snagama zaposjeo gazove kud je naš bataljon trebao da pređe i da postavi zasjedu i tako

¹¹ Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 147.

¹² Bliže o tome vidi knj. 27, dok. br. 179.

nam neprijatelj onemogućio prebacivanje. Pred zoru naše su se snage povukle na visove iznad Topčić Polja.

30-VII-44 god.

Pred večer po naređenju štaba divizije trebali smo preći ponovo rijeku odnosno ovladati obalom da bi sve snage divizije prešle rijeku Bosnu i prugu, ali i ovoga puta nam je neprijatelj osujetio plan. Neprijatelji (jedinice „Plave divizije“) zaposjeli su jačim snagama s obe strane rijeke Bosne i cestu i prugu, a pored gazova krstarili su 5 tenkova veće tonaže i te noći nismo mogli preći Bosnu niti smo napali neprijatelja.¹³

31-VII-44 god.

Pred zoru, nakon neuspjelog pokušaja prelaza rijeke Bosne, ceste i pruge, snage brigade povukle su se na prostor Palošriica — Ravna Njiška sa zadatkom da se odmore i da zatvaraju pravce od Topčić Polja i Nemile.

Raspored bataljona bio je sledeći: I bat. Palošnica, IV bat. Ravna Njiška, II bat. iznad Zobove Ravni.

Oko 8 časova dvije bojne „Princ Eugen“ divizije¹⁴ stigle su pod kotu 1332 u više kolona i napale položaje našeg I bataljona, nakon kraćeg vremena svi su bataljoni stupili u borbu, a neprijatelj je bio vrlo uporan i nastojao da zauzme dominirajuće čuke kako bi naše snage sabio na što uži prostor odnosno potisnuo u pravcu Zepča. Naše jedinice vodile su ogorčenu borbu sve do 1 sat poslije podne kada nam je uspjelo da izvršimo prodor u pravcu odakle nam je neprijatelj uspio zaci za leđa. Nakon izvlačenja brigada se skoncentrisala u Kozilima odakle je produžila za Bjelobučje.

U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 200 mrtvih („Princ Eugen“ divizije), na našoj strani bilo je 26 mrtvih, od kojih 12 domobrana koji su pobijeni, jer su pokušali da se predaju neprijatelju, 81 ranjenih, od kojih 22 teže, i 49 izgubljenih, od kojih je većina domobrani i novomobilisani. U ovoj borbi izgubljeno je: 1 bacač, 40 pušaka. 1 pušm., 31 konj i 86 mina za bacač.

Jedinica je u poslednjih mjesec dana imala sledeće:

1) Gubitci:	a) vlastiti —	42 mrtva
		52 nestala
		93 ranjena
	Svega:	187 izbačeno iz stroja.

¹³ O pokušaju prelaska iz srednje u istočnu Bosnu vidi knj. 27, dok. br. 121, 127, 175—178 i izvještaj Štaba ove brigade od 4. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. 29/2, k. 870).

¹⁴ Odnosi se na dijelove 13. brdskog puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi knj. 27, dok. br. 182).

b) neprijateljski — 527 ubijenih
137 zarobljenih (6 of.)
Svega: 664 izbačeno iz stroja.

2) **Plen:** a) oružje

- 3 teška bacača
- 2 mala bacača
- 2 teška mitraljeza
- 1 prot. avions. m.
- 8 puš. mitralj.
- 165 pušaka
- 8 strojnica
- 500 ručnih bombi
- 1 vagon municije
- 500 mina za veliki bacač
- 200 za mali bacač

i ogromna količina ostalog ratnog plijena kao odjeće, obuće, ranaca, konja, konjske spreme, 1 automobil, 3 motora itd. itd.

Naši gubitci:

- 1 bacač
- 4 puž. mitr.
- 42 puške

3) **Uništeno:** Potrgano 15 km želj. pruge Teslić — Doboj. spaljene dvije želj. stanice: Tešanjka i Jelah, kao i u Tesliću. Spaljena fabrika za destilaciju i impregnaciju drveta u Tesliću (koje je okupator iskorištavao), srušena 4 mosta veća i veći broj malih, 1 električna centrala u Tesliću i svi bunker u gradu i Jelahu.

Brigada se nalazi na liniji K u l a š i 6 o.m.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar-major,
Mašo Ibrahimpašić¹⁵

(M.P.)

Komandant-major,
Lazo Radaković^{11*}

¹⁵ Narodni heroj Mahmut Ibrahimpašić Mašo. Poginuo 18. oktobra 1944. u Ripnju, pod Avalom.

¹¹ Lazo Radaković je, kao komandant 3. proleterske (ličke) brigade, 28. jula, prilikom prelaska preko rijeke Bosne, bio odsječen od svoje brigade (vidi dok. br. 29), pa je, usljed pogibije komandanta 5. kozarske (krajiške) brigade, bio privremeno postavljen za komandanta.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 3.
AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA
NA PROSTORU TRUSINA — HRGUD — DABRICA'

ŠTAB

vili **HERC. N.O.U. BRIGADE**

XXIX UD. DIVIZIJE

Pov. br. 78

5-VIII-1944 g.

Kubaš

ŠTABU XXIX HERC. UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

U Stocu se nalazi oko 600 neprijateljskih vojnika. Po jednom izvještaju iz Stoca u isti je početkom o.mj. došlo pojačanje od Mostara od oko 200 vojnika. U Stolac je također pristigla neprijateljska kolona noću 3/4. o.mj. preko Hrguda i Dabrice. Ova kolona je jaka 4 do 500 neprijateljskih vojnika. Izvještavaju nas da ovi koji su učestvovali u ofanzivi trebaju ovih dana ići za Metković.²

Dosada nijesmo izvješteni da se u ljubinjском srezu nalazi ikakvih četničkih bandi. Švapske snage ispred jedinica naše XII Brigade povukle su se ka Odžacima.

U toku 2 i 3 o.mj. vodili smo teže borbe sa neprijateljskim kolonama³ koje su 2 o.mj. krenule od pravca Trusine i Biograda ka Hrgudu i Dabrici. 2 o.mj. neprijatelj je odbačen uz gubitke, ali je isti 3 o.mj. većom koncentracijom artiljerijske vatre i ljudstva uspio da prodre na Hrgud. Težio je neprijatelj da naše snage odbaci sa Hrguda. Neprijatelj je uspio da ovlada sa Kamenj Obor — Barjamovići. Žilavom odbranom i napadom naših dijelova u poledini neprijatelja isti je zaustavljen i energičnim protivnapadom naših snaga u neredu odbačen ka Stocu. Naši dijelovi su neprijatelja gonili do Stoca i u isti ga utjerali svojom vatrom. Na položajima su nađena 2 neprijateljska leša. dok je ostale gubitke koji su bili mnogo veći uspio evaku?sati. Naši gubitci su u ovim borbama bili: 2 mrtva i 2 ranjena, od kojih ranjenih 1 vrlo teško.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 1,13. k. 1143.

² i ³ Riječ je o jedinicama njemačke 369. legionarske divizije. Opširnije o njihovom rasporedu i dejstvu vidi knj. 27, dok. br. 84, naporne br. 3 i 4.

Sadašnji naš raspored je Hrgud — Drvenica — Kubaš. Neprijatelja nema van Stoca.

Održavamo vezu sa Štabom XII Brigade.

Organizovali smo izviđačku i obavještajnu službu ka prostoru Ljubinja i očekivamo dolazak bilećkih bandi. Do juče iste tamo nijesu stigle. O svemu smo obavjestili Stab Južnohercegovačkog odreda i predložili im raspored njihovih bataljona, koji bi bio najpodesniji za napad na bande u Ljubinje, u momentu kada bi i mi napadali.⁴

U najkraćem roku dostavićemo vam spiskove boraca i rukovodioca naše brigade koji su se istakli u toku ove neprijateljske ofanzive.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POMOĆNIK POLITKOMA

Andelić Novak

(M.P.)

KOMANDANT — MAJOR

Danilo Komnenović

BR. 27

IZVJEŠTAJ ŠTABA KOZARSKE GRUPE ODREDA OD 5. AVGUSTA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O STANJU ODREDA I NJIHOVIM ZADACIMA¹

ŠTAB

KOZARSKE GRUPE ODREDA

Str. pov. br. 1

Dana 5. VIII. 1944. g.

Predmet: Izvještaj sa sastanka
štabova odreda.

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Shodno naredbi toga korpusa broj 65 od 28. jula 1944. g. o formiranju Kozarske grupe odreda,² održan je 3. o.mj. sastanak štabova Kozarskog, Gradiško-lijevčanskog i Timarskog odreda. Sastanku su prisustvovali šef pomoćnog obavještajnog centra i njegov pomoćnik.

⁴ Vidi dok. br. 42 i 73.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 27/6, k. 458 A.

Sastankom je rukovodio komandant Kozarske grupe odreda major drug Obradović Mlado.

U kratkim crtama major drug Obradović izložio je razloge i potrebe koje su prethodile formiranju Koz. gr. odreda, kao i probleme koji se sada postavljaju pred ovu grupu odreda.

Konstatovano je da je vojna aktivnost odreda podbacila. Istina, za to su postojali objektivni razlozi, koji se mogu i moraju čim prije otkloniti. To je u prvom redu pomanjkanje naoružanja, a zatim premalen broj ljudstva na širokoj prostoriji. Pored toga nedostajala je jedinstvena komanda i koordinacija snaga u pojedinim akcijama. Zadatci odredskih snaga sveli su se uglavnom na osiguranje terena, a pri tome se pokazalo da su te snage — zbog prostranstva teritorije — bile toliko razvučene i rastegnute, da nisu predstavljale za neprijatelja ozbiljnu prepreku u njegovim ispadima na oslobođenu teritoriju. Zbog toga su se ovi ispadi češće događali i to sa manjim snagama. Utvrđeno je da odnosi odreda prema ostalim našim institucijama vojnim i civilnim nisu koordinirani u onoj formi i stepenu koliko to opšti interesi zahtevaju.

Ove činjenice kao i ostali momenti manjeg značaja pro-uzrokovali su slabo razvijanje odreda, kako u vojnom pogledu, tako i u političkoj izgradnji.

Formiranjem štaba grupe odreda imaju se svi ovi nedostaci otkloniti, postaviti sve na pravilnu bazu, te dobrom organizacijom i pojačanjem odreda dovesti do položaja i stanja koje će zadovoljiti potrebama sadašnjice i bližoj budućnosti.

Poslije ovih izlaganja prešlo se na razmatranje opšte političke situacije.

Kapetan drug Sveto Marijanović izložio je sadanju situaciju u vezi najnovijih događaja na vojnom i diplomatskom polju. U diskusiji koja se potom razvila, rasvjetljeni su događaji posljednjih dana.

U pojedinim izvještajima odreda pokazano je slijedeće stanje:

1. Kozarski odred

Brojno stanje odreda je 330 boraca.

Naoružanje je: 151 puška, 10 puškomitraljeza, 2 laka bacača od 37 mm i 1 teški bacač (bez mina), 2 teška mitraljeza, 1 protivtenkovska puška, 4 parabele, 6 pištolja, 1 kabl mašina, 50 kg eksploziva i 6450 kom. metaka.

Odred se nalazi na sektoru Dubica — Kostajnica — Bačin.³ Radi nedovoljnog broja ljudstva i naoružanja upražnjen je i

³ i * Bliže o rasporedu i dejstvu tih odreda u julu vidi dok. br. 43 i 116.

nekontrolisan prostor: Poljavnice — Blagaj — Petkovac — Svodna — D. Dragotinja — Brežičani i okolica Prijedora do komande mjesta za Prijedor.

Komandno je osoblje potpuno i zadovoljava kvalitativno. Borbenost i disciplina kod boraca je srednja. Bilo je ispada samovolje kod pojedinaca, ali to je otklonjeno. Sanitarne prilike i organizacija sanitetske službe uglavnom zadovoljavaju. Ishrana je bila dosta slaba, ali je u posljednje vrijeme poboljšana. Oprema je veoma slaba.

Politička izgrađenost vojnika je srednja. Četnički nastrojenih boraca i dezertera nema. Komesari u četama i delegati postavljeni su. Drugarstvo je na zadovoljavajućem stepenu. Bilo je slučajeva samovoljnog oduzimanja privatnih stvari od lica na poluoslobođenoj teritoriji, ali je ovo još u začetku suzbijeno. Odnos prema drugaricama je pravilan. Kulturno-prosvetni rad ne zadovoljava, ali su poduzete sve mjere da se stanje poboljša. Odnos vojnika prema pozadniskim vlastima je dobar.

2. *Gradiško-lijevčanski odred*

Brojno stanje ovog odreda je 300 vojnika — boraca.

Odred je naoružan sa: 152 puške, 7 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 2 laka mitraljeza bez redenika, 1 protutenkovska puška, 20 pištolja, 51 ručna bomba, 8 nagaznih mina, 8.00Q metaka puščanih, 21 met. za protutenkovsku pušku, 1 kabl mašina, 200 met. kabla.

Odred drži sektor od Šimića prema Topoli — Trebovljanima—Dubici.⁴ Radi razvučenosti snaga, malog broja istih i širokog prostora, ostaju nekontrolisani predjeli Kozarca — Simići — Jablan — Bakinci — Elezagići — Lužani — Orahovo — Međeđa.

Komandni kadar nije potpun.

Disciplina, moral i borbenost srednja. Međusobni odnos vojnika dobar, a odnos prerrta ostalim vlastima poboljšan. Ishrana je poboljšana, a oprema je veoma slaba. Sanitet zadovoljava.

Politička izgrađenost srednja. Četnički nastrojenih boraca i pojava dezerterstva nema. Ima pojava samovolje kod pojedinaca u slučajevima prilaženja u obližnja sela. Ovo proizilazi iz mržnje i zavisti, što su neki ostali kod kuće, a nisu mobilisani. Tim prilikama pojavljivali su se i slučajevi oduzimanja stvari od tih lica. Ovakve pojave su sada prorijeđene. Ishrana je bila slaba, jer je narod imao veoma malo povjerenja prema NO odborima.³ ali se je ovo stanje donekle popravilo. Kulturno-prosvetni rad je dobar. Nepismenost je svedena na minimum. Dru-

* Ne odnosi se na odbore kao organe, već na pojedince u njima.

garstvo nije na zavidnoj visini. Zdravstveno stanje vojnika i higijenski uslovi zadovoljavaju.

3. Timarski odred

Brojno stanje ovog odreda je 230 boraca.⁶

Naoružanje ovog odreda je: 110 pušaka, 5 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 1 parabela, 5 pištolja i 4.000 metaka.

Odred se nalazi na sektoru Ivanjska — Piskavica — Omar-gka — Jelići i prema Brankovcu. Ostaje nekontrolisan sektor: Trnjani — Miljakovci — Baltina Bara do tromede Stratinska Sasina i prostor Ivanjska — Prijedor (železnička pruga i cesta).

Ovo je mlad odred, pa izgrađenost gotovo u svakom pogledu izostaje. Komandni kadar nije potpun, a osim toga je većinom mlađi sa nedostatnim iskustvom. Četnički nastrojenih boraca nema, ali ima pojava dezerterstva i to kod novomobili-sanih. Vojna aktivnost odreda je slaba. Udarne jedinice ima, ali je slabo naoružana, a diverzantska grupa skoro je formirana. Borbenost i moral još nisu dostigli zadovoljavajuću visinu. Kulturno-prosvetni rad je slab, jer za to do sada nisu postojali uslovi. Drugarstvo je među borcima dobro, a odnos prema drugaricama pravilan. Odnos prema ostalim vojnim i civilnim vlastima dobar je. Ishrana je dobra, a oprema slaba. Sanitetska služba još nije zadovoljavajuća. Zdravstveno stanje boraca je dobro.

Odredu je pripala Kozaračka četa. Njen rad je bio u početku slab, pa je to rezultiralo izvjesne vojničke i političke neuspjehe. Ovo stanje će se vjerovatno u najskorije vrijeme popraviti.

Osvrnuvši se na obavještajnu službu kod odreda iznio je kapetan drug Sveto Marijanović nedostatke. Obzirom na pomanjkanje kadra osposobljenog po OS u odredima, ali nedostatci su bili nužna posljedica toga. Međutim pomenutom naredbom pom. ob. centar Kozare pripada sada grupi odreda, a pošto ovaj centar raspolaže sa dovoljnim brojem osposobljenih ob. organa, to će se svi nedostatci bezuslovno otkloniti.

Po svim ovim izvještajima vodila se diskusija iz koje su proizišli problemi i zadatci. Ti zadatci su slijedeći:

1. Učvršćenje jedinica i popuna istih.
2. Povećanje vojne aktivnosti. Akcije se imaju upravljati odgovarajućom taktikom i prema datoj situaciji.
3. Pojačati budnost u svrhu što punije zaštite naroda.
4. Pojačati rad na političkoj izgradnji kadra.

⁶ O brojnom stanju toga odreda vidi i izvještaj njegovog štaba od 31. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 15/10, k. 1627).

5. Izvršiti mobilizaciju i razviti propagandu za dobrovoljno pristupanje u jedinice.

6. Usmjeriti odnos vojske prema pozadini i ostalih vojnih i civilnih vlasti u duhu pune saradnje.

7. Pojačati diverzantsku aktivnost (prethodno raspisati uputstva minerskim četama).

8. Izvršiti pojačanje kadra i saobraziti razmještaj toga kadra na odgovarajućim mjestima.

9. Pronaći ljudstvo za formiranje izviđačke jedinice.

10. Organizovati zaštitnicu štabu grupe odreda i radio-stanici.

11. Prikupiti izvještaje o nepravilnostima koje su se pojavljivale na terenu i ometale rad OS.

12. Organizovati ishranu i nabavku materijala.

13. Formirati pokretne puškarske radione.

14. Odrediti rukovodioca vojne spreme i njegova pomoćnika.

15. Odredi imaju da podnose izvještaje štabu grupe odreda najkasnije do 28. u mjesecu, a vanredne izvještaje odmah.

16. Šef Ob. centra izvršiće raspored ob. organa, prema stvarnim potrebama ob. službe ovog čitavog sektora.

Rezimirajući rad sastanka, major drug Obradović podvlači da će se pravilnim izvršenjem postavljenih zadataka postignuti svrha formiranja grupe odreda, a u prvom redu zaštititi se s4 teko-vine dosadanje borbe.

Poduzeće se sve da se otklone one smetnje koje su postavljane sa strane pojedinaca, kojima je bio isključivo cilj održavanje položaja. Pravilnim radom političkim i vojničkim iz ovih odreda izrast će i brigada a u tom pogledu imaćemo usrdnu pomoć naših viših štabova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar:
K. Brane⁷

Komandant, major:
Mladi⁸

⁷ Branko Kovačević

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 6. AVGUSTA 1944. ŠTABU 5 KORPUSA NOV. O NAPADU NA BOSANSKI PETROVAC I NA NEPRIJATELJSKA UPORIŠTA NA LINIJI BIHAĆ — BOSANSKI PETROVAC¹

IV DIVIZIJE 5. KORPUSA

N. O. V. J.

Pov. br. 392

Dne 6-VIII. 1944 g.

Operacijski izveštaj
dostavlja se

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Snage VI. VIII brigade. Drvarsko-Petrovačkog odreda i jedan bataljon XI brigade, noću 1 i 2 ovoga mjeseca napadale su neprijateljski garnizon Bosanski Petrovac. Vrtoče, Gorijevac i Ripački Klanac a demonstrativno Ripač, Pritoku. Mrki Brijeg (kota 725),² Dubovsko, Metlu. Medenu Glavicu i Rastovaču.³ 1, i 2. VIII.

Snage VI brigade sa snagama XIII brigade⁴ izvršile su napad na Bos. Petrovac. Za sam napad predviđena su tri klina, a koji su ubačeni na prostoriju između komunikacije Krupa — Petrovac i Bihać — Petrovac. Klinovi su na vrijeme stigli na polazne položaje, ali pošto je neprijatelj bio obavješten o samom napadu, što zaključujemo sukobom neprijateljskih patrola koje su bile naoružane strojnicama i pištoljima, kao i otvaranjem vatre iz bunkera, rovova i teških oruđa u pravcu naših klinova. Naši prednji dijelovi uspjeli su da razbiju neprijateljske patrola i da dođu do žice, gdje se je razvila žestoka borba. Nakon pola sata uspjeli su da po-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. t8/2, k. 769.

² To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000, a kota 725 se nalaz' jugoistočno od Ripča.

³ O organizaciji napada na pomenuta mjesta vidi knj. 27. dok. br. 131.

⁴ Odnosi se na 13. krajišku brigadu 39. NOU divizije (vidi dok. br. 20).

tjeraju neprijatelja iz uporišta vanjske odbrane grada i sporedni klinovi došli su do u blizinu centra grada, to jest do utvrđenih kuća gde je neprijatelj imao težište odbrane samoga grada. Glavni klin uspio je doći do Silosa oko kojega su se nalazili rovovi, a osim toga i brisani prostor omogućio je neprijatelju da zadrži snage na tom pravcu. Neprijatelj je davao jak otpor koristeći pri tome teške minobacače i artiljeriju gde je tukao neposredno kuće u kojima su se nalazili naši borci. U isto vrijeme neprijatelj je zapalio dve do tri kuće da bi imao pregled nastupanja naših jedinica, što mu je išlo u prilog i sama mjesečina, a osim toga ometao je i samo dejstvo naše artiljerije da ista ne dejstvuje na prostorije gde su se požari vidjeli. Neprijatelj je nametnuo frontalnu borbu koja je trajala od 24 sata do 3 i 30.

Pošto nismo uspjeli glavnim klinom prodrijeti u centar grada, dosta velik broj ranjenika kojih smo imali u početku same borbe od neprijateljske minobacačke vatre gde smo morali odvajati veći broj boraca za iznošenje Istih, nedovoljan broj teškoga oružja kao i same artiljerije koja je vrlo slabo gađala, nedostatak ručnih bombi, povlačenje snaga XIII brigade na pola sata ranije, izdali smo naređenje jedinicama da se povuku, što je nakon 5 minuta uslijedilo naređenje štaba Korpusa za povlačenje.⁵

⁵ U depeši Štaba 5. korpusa NOVJ od 2. avgusta 1944. upućenoj Štabu 4. divizije, o tome piše:

„Napad na Petrovac prvu noć nije uspio. Naše snage povučene na periferiju grada.

Kakva je situacija kod Vas? Da li neprijatelj navaljuje?

R.fodić Slavko]

Neprijatelj se žestoko brani u Petrovcu. Naše snage morali povući.

II

Obustavite upornu odbranu pravca od Bihaća. Brigadu odmorite. (Odnosi se na 8. krajišku brigadu kod koje je tada bio Štab divizije — prim. red.).

III

Obavjestite Kaju (Kaju Popovića, komandanta Drvarsko-petrovačkog odreda — prim. red.) R." Vidi knjigu depeša Štaba 5. korpusa, str. 52 (Arhiv VII, reg. br. 3'5, k. 461 A).

U toj borbi neprijatelju su nanešeni gubitci 65 ubijenih, 79 ranjenih, 4 zarobljena ... Zarobljeno je nešto oružja i vojne spremne.⁶

i 2. VIII.

Snage VIII brigade napadale su neprijateljsko uporište Gorijevac — Ripački Klanac i Mrki Brijeg. Napad je otpočeo u 23 časa i 10 minuta i posle pola sata borbe, pošto su prosjekli vanjsku žicu. uspjeli da upadnu sa prednjim dijelovima u samo uporište. Neprijateljski bunker plus vanjske žice imali su i svoju zasebnu žicu, što je onemogućilo da se isti likvidiraju. Neprijatelj je uspio da se snađe i protivnapadom izbaci naše snage. Naše jedinice pošto ih je neprijatelj odbacio ponovo su se pregrupisale i uz sadejstvo protivtenkovskih topova i teških minobacača ponovo su izvršile napad na pomenuta uporišta i uspjele doći do bunkera, gde je neprijatelj vršio kontranapade i prisilili ih na povlačenje. Naši su i po treći put pokušavali da zauzmu pomenuto uporište koristeći teška oruđa. ali ih je neprijatelj odbio. Pošto nisu uspjele zauzeti neprijateljsko uporište Gorijevac, snage su se povukle na blokadu istog.

Snage koje su napadale Klanac vršile su uzastopce⁷ četiri juriša, gde ih je neprijatelj odbacio i nije im dozvolio prodrijeti ni vanjsku žičanu prepreku. Žičana prepreka oko ovoga uporišta bila je visoka oko metar i po, a široka 3 metra, osim toga bila je gusto isprepletana da je borci nisu mogli uopšte prosjeći. Sami bunker su zidani od kamena, a i sami podaci o neprijatelju nisu bili tačni i primorao je naše snage da odustanu od izvršenja zadatka.

Snage koje su napadale Mrki Brijeg (kota 725) u prvom naletu uspjele su upasti u neprijateljsko uporište i zauzeti nekoliko bunkera, ali neprijateljskim protivnapadom i gubicima koji su uslijedili u prvom naletu primorane su naše snage na odstupanje, gde bi bilo uzaludno ponovo jurišati i davati nove žrtve.

⁶ O napadu na Bosanski Petrovac vidi i izvještaj Štaba 6. krajiške brigade od 3. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. 13², k. 769).

⁷ Riječ „uzastopce“ dopisana je mastilom, latinicom.

Izviđačka četa i minersko odjeljenje uspjeli su da izvrše zadatak s tim što su pobacali bombe na neprijateljsko uporište Ripač, onesposobili cestu za saobraćaj, postavili mine na istoj i bez gubitaka se povukli.⁸

2. VIII. 44. g. U toku dana pomenutim neprijateljskim garnizonima stiglo je pojačanje od Bihaća.⁹ Neprijatelj je istog dana krenuo jačine od oko 300 vojnika prema snagama II bataljona. Borba je otpočela u 13 časova i završila se u 19 naveče. Naši su uspjeli da protjeraju neprijatelja prema Ripču. Jaka artiljerijska vatra od pet topova štitila je neprijateljsko povlačenje i naši nisu mogli da iskoriste sav plijen.

Za vrijeme borbe od 1 do 3 ov. mjeseca neprijatelj je imao oko 111 izbačenih vojnika iz stroja. Naši gubitci 12 mrtvih, 49 ranjenih i 5 nestalih. Zaplenjeno jedna kola s konjima, 20.000 puščanih metaka, 40 granata za protivtenkovski top kal. 37 m/m, jedan karabin i nešto vojne spreme.

1. i 2. VIII. 44. Snage Drvarsko-petrovačkog odreda napale su u 23 i 30 neprijateljsko uporište Vrtoče. Naši su uspjeli da [se] privuku uz same bunke i da pobačaju bombe, ali se neprijatelj brzo pribrao i razvila se žestoka borba koja je trajala 4 1/2 sata. Jakom minobacačkom vatrom neprijatelj je primorao naše snage na povlačenje. Neprijateljski gubitci su nam još nepoznati. Prema izveštajima naših seljaka neprijatelj je imao 7 mrtvih i više ranjenih. Naši gubitci 9 mrtvih i 20 ranjenih. Plijena nije bilo, oštećeno 5 karabina naših, i jedan šarac od minobacača.¹⁰

3. VIII. 1944. Naišla je jedna neprijateljska kolona, jačine od 50 vojnika, koja je kretala od Vrtoča prema Metli. Dočekala ih je jedna naša četa i tom prilikom ubijeno i ranjeno 10 neprijateljskih vojnika.

⁸ Brigada je 3. avgusta povučena na odmor (vidi dok. br. 4).

⁹ U naprijed pomenutim garnizonima, pored snaga 373. divizije, nalazili su se i dijelovi 2. lovačkog zdruga i četnici. Opširnije o njima vidi dok. br. 131 u 27. knjizi i dok. br. 134. 137 i 140 u ovoj knjizi.

¹⁰ Opširnije o dejstvu toga odreda vidi izvještaj njegovog štaba od 31. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/1, k. 769 A).

U TOKU OVE BORBE JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU:

- Gubitci:**
- a) neprijateljski: 140 ubijeno
124 ranjeno
4 zarobljeno
268 svega izbačeno iz stroja
  - b) vlastiti: 27 poginulo
135 ranjeno
8 nestalih
- 2) Plijen:**
- a) oružje: 7 pušaka, 1 p. mitraljez i 2 pištolja
  - b) municija: 21.300 puščanih metaka, 40 granata za protivtenkovski top
  - c) oprema: 1 čizme, 8 pari cipela, 9 komada čebadi, 5 dvogleda, 10 šat. krila, 4 šinjela i 1 bluza.
- 3) Izgubljeno:** 5 pušaka oštećeno i jedan šarac uništen od minobacača.
- 4) Uništeno:** a) Radio-stanica 7 komada.

5) Zaključci: Neprijateljske snage koje su branile pomenute garnizone visokog su morala, 90% neprijateljski raspoloženi prema nama, dobro naooružani, vješti u rukovanju naročito teškim oružjima koja su u ovoj akciji došla do izražaja, borbenost na visini naročito u odbrani, dok su u napadu slabiji. Pripadali su 373 „Tigar“ diviziji.¹¹

Podaci o neprijatelju ovoga puta su podbacili, naročito na uporištima Ripački Klanac i Goričevac, kako o brojnom stanju tako i o naooružanju. U samom garnizonu Petrovac podbacilo se o brojnom stanju teškog oružja. Iznehađenje kao i konspiraciju na koje smo računali nismo postigli, osim toga noć koja je bila vidna kao dan išla je u prilog neprijatelju. Preglednost nastupanja naših jedinica, brisan prostor omogućilo je neprijatelju korištenje teških bacača da je 90% naših boraca bilo izranjavano od pomenutog oružja, dok je 10% od kugle.

¹¹ Rečenica je dopisana mastilom, ćirilicom.

Naša artilerija ovog puta nije došla do izražaja. Premorenost ljudstva, tegleće marve kao j neprohodnost terena otežalo je izvlačenje teškoga oružja na određenu prostoriju, što je omogućilo neprijatelju da precizno tuče teren kojim su nastupale naše jedinice. Važno je napomenuti da je neprijatelj ovoga puta posluzio se lukavstvom — palenje vatri, primjenjujući našu taktiku, što mu je donekle u tome i uspjelo zavaravajući naše rukovodioce da je čelo naših klinova uspjelo se probiti u grad i s time onemogućio dejstvo naše artilerije. Jaka neprijateljska artilerijska vatra onemogućila je likvidaciju uporišta i izvršenje zadatka, naročito kod jedinica VIII brigade gde smo pretrpeli velike gubitke.

Tehničke pripreme samih klinova nisu u potpunosti zastupljene. Nedostatak ručnih bombi i gaćara, protikolski top 52 m/m koji je predviđen na čelo klina nismo iskoristili usljed neprohodnosti terena, nedostatak teških bacača kao i nepravilna raspodjela istih, slučaj VI brigade, što su bili raspoređeni po klinovima, što je ovoga puta bilo pogrešno, „Džonbuli“ nisu u potpunosti iskorišteni kao i nedovoljan broj mina. Podcjenjivanje neprijatelja od strane boraca i rukovodilaca, slučaj VIII brigade i Drvarsko-Petrovačkog odreda, a osim toga novo ljudstvo koje prvi put učestvuje u borbi. To su u glavnom nedostaci koje smo mogli konstatovati kao i razlog neuspjeha same akcije.

Borbenost i moral naših boraca kao i rukovodioca bio je na visini, dok je rukovodjenjem od strane nižih rukovodioca bilo manjih nedostataka, grupisanje boraca za vrijeme borbe, slučaj VI brigade, gde je od jedne bacačke granate izbačeno oko 8 drugova iz stroja. Veza, ishrana i sanitet ovog puta su zadovoljili. Naročito radio-foniski aparati došli su do izražaja, potrebno bi bilo snabdjeti naše jedinice sa istima i pitanje veze bilo bi riješeno, a posvetiti naročito pažnju obuci drugova koji rukuju sa ovim aparatom.

6) Raspored snaga:

VI brigada sa dva bataljona na prostoriju Usorci — Tomašica a sa dva Smoljana — Krnja Jela do dolaska snaga Drvarsko-Petrovačkog odreda.¹²

VIII brigada sa tri bataljona na prostorijski Jasenica — Vojevac — Suvaja. a sa jednim na prostorijski Hrgar.

XI brigada sa tri bataljona Oštra Luka — Brdari — Stara Rijeka a sa jednim na terenu Kozare.¹³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
p. pukovnik,
Dmitar **Bajalica**

(M. P.)

Za komandanta major
Roca¹⁴

¹² Prema naredenju Štaba 4. NOU divizije od 4. avgusta 1944. trebalo je da se snage toga odreda povuku na liniju s. Krnjeuša — Vranovina — s. Skakavac radi odmora, s tim da jedna četa bude u s. Hrgaru radi zaštite žetve. A prema naredenju istog štaba od 5. avgusta 1944. taj odred bi se smjestio na prostor s. Marjanovića Do — s. Okruglica — s. Tavani, sa zadatkom da zatvara pravac Ilijina Voda — s. Palanka, štiti slobodnu teritoriju od ispada neprijateljskih snaga iz Bosanskog Petrovca i postavlja zasjede na komunikaciji Oštrelj — Vrtoče (Arhiv VII, reg. br. 31/2 i 32/2, k. 768).

¹³ Bliže o rasporedu i dejstvu brigada vidi dok. br. 57.

¹⁴ Uroš Bogunović Roca

NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 6. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREBA-
CIVANJE NA PROSTOR POJEZNA — CRNCA —
JELANSKA¹

ŠTAB

XI. DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE

Ob. pov. br. službeno
6. VIII. 1944. g.

ŠTABOVIMA V., XII. i XVIII. BRIGADE. POSAVSKOG NOP
ODREDA I SEKCIJAMA ŠTABA DIVIZIJE

Noću između 6. i 7. ovog mjeseca u 24 časa krenut će naše jedinice na nove prostorije² i to:

V. brigada krenut će iz Kulaša preko Krnjina za Pojeznu, XVIII. brigada će krenuti u selo Crncu, a

XII. brigada neće kretati sa dva bataljona u pravcu Cečave nego će u 24 časa sa svim snagama krenuti u selo Jelansku. f

Sa štabom XVIII. brigade kretat će Posavski odred, a bataljon koji je oformljen od Ličana³ spojiti će se sa V. brigadom.

Na nove prostorije moraju sve jedinice izbiti 7. o.mj. u 6 sati. Tako se treba rasporediti po šumama, a u najsklonitijim mjestima kuhati hranu za [borce] i rezervnu hranu bar u mesu.

Vojnicima kao i štabovima bataljona treba objasniti da u šumama treba ostati potpuno u tajnosti do večeri, kad ćemo pristupiti čišćenju četnika na ovom sektoru.⁴

XII. brigada dat će obezbeđenje u pravcu Doboja i izviđačka odjeljenja prema Jelahu. XVIII. brigada prema Kotorском a V. prema Derventi.

Štab divizije će se kretati sa V. brigadom.

¹ Dokument (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 21/1, k. 856.

² i ⁴ Divizija se tada nalazila na putu za istočnu Bosnu. Noću 7, 8. avgusta 1944. ona je na odsjeku Kožuhe — Koprivna (jugozapadno od Modriče) izvršila prelazak preko rijeke Bosne i prebacila se na Trebavu, gdje je razbila jednu grupu četnika. Vidi dok. br. 39 i 128.

^a Odnosi se na 3. bataljon (bez jedne čete) 3. proleterske (ličke) brigade 6. proleterske divizije, koji je 27/28. jula 1944. prelazeći preko rijeke Bosne, iz srednje u istočnu Bosnu, bio zajedno sa komandantom i komesarom brigade odsječen od svoje brigade. Vidi knj. 27, dok. br. 109.

Novo naređenje slijedi na Pojeznu, stoga neka brigade dok oristignu na nov sektor pošalju izvještaj u Pojeznu.

Treba sve poduzeti da ovaj put ne bude dekonspirisan.

Pokret najbolje vršiti bataljonskim kolonama u raznim uravcima i u raznim vremenima.

Odmah po dolasku na nove sektore brigade će poslati osiguranje, a ljudstvo smjestiti u šumu na spavanje ali se ne sme desiti da nekoj jedinici se desi iznenađenje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar—ppuk.,

Komandant—pukovnik,

Zb⁵

BR. 30

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 29. DIVIZIJE OD AVGUSTA 1944.
ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O BORBAMA U HERCEGO-
VINI U DRUGOJ POLOVINI JULA I POČETKOM
AVGUSTA¹**

**XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Broj _____
Dana-' _____ u _____ č

Dostavlja izvještaj o
radu i razbijanju nepri-
jateljske ofanzive na
Hercegovinu

ŠTABU II UDARNOG KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Podnosimo vam izvještaj o radu naše divizije od posled-
njeg izvještaja,³ t.j. od 21 jula o.g. do danas, u kome ćemo u
glavnim potezima iznijeti rad od prošlog izvještaja do danas,

⁵ Redakcija nije mogla ustanoviti da li je to paraf nekog starješine
ili neka druga oznaka.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/7,
k. 1143 A.

² Kako se vidi iz daljeg teksta, izvještaj potiče, najvjerovatnije, od
7. ili 8. avgusta.

* Vidi knj. 27, dok. br. 91.

U Zbornik, tom IV, knj. 28

ifil

O razbijanju neprijateljske ofanzive, o sadašnjem našem i neprijateljskom rasporedu, o izgledima na novu ofanzivu u Hercegovini i o perspektivama za dalji rad.

1. RAD OD PROŠLOG IZVJEŠTAJA DO DANAS:

U svojoj ofanzivi sa kojom je neprijatelj otpočeo napad na Hercegovinu 13 jula t.g., nije uspio ni do 21 jula da ovlada sa onim položajima sa kojima je trebalo da ovlada još 15 jula t.g. Neprijateljev plan⁴ se nije sprovodio u djelo onako kako je on bio previdio iz razloga što su naše jedinice na pravcu Nevesinje davale vrlo jak otpor, prelazile u protivnapade i pojedinim noćnim napadima neprijatelja odbacivale. Zbog svojih neuspjeha na pravcu od Nevesinje ka Rioca i ka Dabar i na pravcu od Blagaj ka Dabar neprijatelj je otpočeo da vrši jaku koncentraciju snaga na pravcu Nevesinje — Plana dovlačeći jedinice „Brandenburg“ iz Metkovića, jedinice iz Stoca, jedinice iz Mostara i Širokog Brijega i jedan dio švapskih i četničkih jedinica iz Gacka. Koncentraciju na ovom pravcu neprijatelj je izvršio da bi što prije i što sigurnije potisnuo jedinice naše XII i XIII Brigade koje su taj pravac branile. Po izvršenoj koncentraciji neprijateljskih snaga na prostor: Nevesinje — Bratač — Sipačno — Biograd — Udrežnje — Sni-¹ ježnica neprijatelj je raspolagao sa ogromnom brojnom nadmoćnošću. Ukupna jačina neprijateljskih snaga na tome sektoru bila je oko 2.000 Švaba i oko 730 četnika, računajući tu i 130 četnika koji su došli iz Gacka. Jačina pojedinih neprijateljskih grupa bila je slijedeća:

— Neoprijateljska grupa iz Metkovića — jedinice „Brandenburg“ — bila je jaka 600 vojnika;⁵

— Neoprijateljska grupa iz Stoca bila je jaka 100 „vražinovaca“;

— Neprijateljska grupa koja je došla iz Mostara bila je jaka 400 „vražinovaca“;⁶

— Neoprijateljska grupa koja je došla sa Široki Brijeg bila je jaka 300 Švaba 118 divizije⁷ i

⁴ Vidi knj. 27, dok. br. 158.

⁵ Riječ je o 3. bataljonu 4. puka divizije „Brandenburg“ (vidi knj. 27, dok. br. 158).

^{5, 8 i 20} O rasporedu i dejstvu jedinica njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“) vidi knj. 27, dok. br. 1, 84 i 181, kao i dnevne izvještaje Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 9. 10. 19. 20. 25. i 27. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/2, 30/2, 39/2, 40/2, 45/2 i 47/2, k. 111).

⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi dolazak te grupe njemačke 118. lovačke divizije u Hercegovinu. U to vrijeme jedinice ove divizije su, uglavnom, dejstvovale u srednjoj Dalmaciji, tj. od r. Neretve do Splita (tom V, knj. 31, dok. br. 47 i 121).

— Neprijateljska grupa koja je došla iz Gacko na prostor Šipačna bila je jaka 200 „vražinovaca“.

Pored gore navedenog broja u napadu na ovome pravcu učestvovalo je i 400 „vražinovaca“ koji su se još od prije nalazili u Nevesinju,⁸ oko 600 četničkih bandita sa prostora sreza Nevesinje i 130 bandita koji su došli kao pojačanje iz Gacka.⁹

Odlaskom iz Gacka 200 Švaba i 130 četnika gatački garnizon je bio oslabljen,¹⁰ a neprijatelj je ovo slabljenje izvršio da bi sa pojačavanjem nevesinjske kolone mogao što prije potisnuti naše jedinice na tome pravcu.

Neprijatelj je na nevesinjski sektor dovukao i one snage koje su trebale da vrše ofanzivu u srezu Stolac — Ljubinje samo da bi što prije potisnuo jedinice naše XII i XIII Brigade i nabacio ih na prostor: Hodžići — Meka Gruda — Plana gdje su ih imale dočekati četničke bande iz Bileće¹¹ i švapsko-četničke i ustaške bande iz Gacka.

Borba se razvijala sve većom žestinom i neprijatelj je po svaku cijenu imao namjeru da se probije u pravcu Plana. Naše jedinice hrabro su se borile i zadavale neprijatelju velike gubitke. Prelazile su u protivnapade, vršile manevrovanje i napadale neprijatelja noću kako bi mu nanijele što više gubitaka i neprijatelja zadržale. Neprijatelj je u ovakvoj situaciji kada je bio brojno mnogo nadmoćniji od naših snaga htjeo da sa našim jedinicama vodi frontalnu borbu kako bi im nanio što više gubitaka i kako bi što više municije potrošile.

Jedinice iz Gacko i Fazlagića Kula izašle su na prostor Šipačno — Brezovi Do — Baba planina i tu su bile počesno potučene i nanešeni im veliki gubitci.¹²

Usljed jake koncentracije neprijateljskih snaga i ostalih borbenih sredstava, a da bi se izbjeglo vođenje frontalne borbe, uzaludno prolijevanje krvi, i veliki utrošak municije, donijeli smo odluku da se ne povlači ka prostoru Banjani već da stvorimo jednu udarnu operativnu grupu od XII i XIII Hercegovačke N.O.U. Brigade koja će se manevrom izvući iz neprijateljskog dodira i pojaviti mu se u pozadinu dejstvujući

⁹ Odnosi se na četnike 1. i 2. nevesinjske i Gatačke brigade Nevesinjskog korpusa. Opširnije o njihovom dejstvu vidi knj. 27, dok. br. 113 i 146.

¹⁰ U Gacku je tada bila 3. bojna 9. posadnog zdruga (vidi knj. 27, dok. br. 181).

¹¹ Riječ je o četnicima Bilečke brigade (vidi knj. 27, dok. br. 104 i 108).

¹² Opširnije o toj borbi vidi knj. 27, dok. br. 105.

na komunikacijske pravce i na garnizone u njegovoj pozadini koje je on oslabio.¹³

Udarna grupa koju smo formirali od XII i XIII Brigade napustila je dotadanji prostor: Bezdeđe — Lukavac — Brezovi Do — Rioca i prebacila se na prostor Vlahovići — Vranjska — Hrgud, omogućivši time neprijateljskoj koloni od Nevesinja da se probije do linije: Meka Gruda — Rioca skoro bez otpora. Sa prostora Vlahovići — Vranjska udarna grupa se prebacila na Sniježnicu i ispoljila dejstvo ka Džinova Mahala — Studenci i sa tim manevrom udarajući neprijatelja u leđa, natjerala ga je na povlačenje u pravcu Nevesinja. Cin; je neprijatelj počeo da napušta prostor Rioca — Meka Gruda bio je gonjen od jednog bataljona X Brigade, a od pravca Nevesinja dočekali su ga dijelovi udarne grupe i strašno je iskasapijen na prostoru: Stevanovića Torine — Bezdeđe — Davidovići. Poslije toga poraza neprijatelj je odstupio u pravcu Nevesinja i smjestio se je na prostor: Biograd — Grabovica.¹⁴

Bande iz Bileće jačine oko 600 do 700 izbile su na prostor Simijovo — Osmić Gomile — Granica i odatle su trebale da napadnu naše snage prema Planoj i da se sjedine sa Njemcima. Pokušaj sjedinjavanja su sprečile jedinice X Brigade koje su napadnule četničke bande na prostoru Podosoji i poslije jake borbe bande su natjerane u Bileću. Pored toga bande su pokušale i ispad iz Bileće u pravcu Vrbica ali su dočekanе od dijelova X Brigade i natjerane u Bileću. Ova borba bila je vrlo žestoka i predstavlja neobično jak udarac bilećkim bandama, a što se vidi iz jednog pisma bandita Kureša,¹⁵ koje je pisao njemačkom komandantu i u kojemu se žali da su četničke bande u nemogućnosti da se spoje sa Njemcima zbog prisustva naših jačih snaga, zbog našeg zgodnog postavljanja i zbog mogućnosti naše akcije u njihova oba boka. Četničke bande su u ovoj borbi ostavile na terenu 21 mrtvog bandita i među njima je bio jedan komandir čete zvani Pezer.¹⁶

XI Brigada koristeći neaktivnost neprijatelja od pravca Gacko prešla je u ofanzivu, protjerala četničke i švapske bande na desnu obalu rijeke Mušnice i zauzela Miholjaču i Avtovac ubivši 37 četnika i zarobivši veću količinu sprema. Po zauzeću sela Miholjače i Avtovac neprijatelj je počeo da dovlači u Gacko pojačanja sa prostora: Sipačno — Baba, t.j.

¹³ Bliže o toj operativnoj grupi vidi knj. 27, dok. br. 83.

¹⁴ Vidi knj. 27, dok. br. 113, 119 i 146.

¹⁵ Miloš Kureš, komandant Bilećke četničke brigade

¹⁶ Opširnije o borbama protiv četnika vidi knj. 27, dok. br. 104 i 108.

one snage koje su bile otišle iz Gacka da bi pojačale nevesinjsku kolonu.¹⁷

Južnohercegovački partizanski odred odbio je neprijateljske pokušaje da se probije za Hrasno natjeravši ga uz gubitke u Stolac, a za čitavo vrijeme trajanja ofanzive uspješno je suzbijao „škripare“ i nije dozvoljavao nikakve koncentracije četnika. Odbijena je od strane dijelova Južnohercegovačkog partizanskog odreda jedna neprijateljska kolona koja je iz Trebinja htjela da ide u pravcu Ljubomira i nanešeni su joj veliki gubitci. Jedinice ovoga odreda za vrijeme trajanja ofanzive razvile su punu aktivnost i napadale pojedine četničke grupice ne dozvoljavajući im da se sjedine i da na gdje ispolje jače dejstvo.¹⁸

2. — RAZBIJENA NEPRIJATELJSKA OFANZIVA:

Neprijateljska ofanziva koja je trajala od 13 do 30 jula o.g. razbijena je u prvom momentu herojskom borbom naše XII i XIII Brigade, vještim manevrovanjem operativne grupe i njenom pojavom u neprijateljsku pozadinu.¹⁹ ofanzivnim dejstvom XI Brigade u pravcu Gacko, uspješnim dejstvom X brigade protiv četničkih bandi iz Bileće kao i uspješnim dejstvom dijelova Južnohercegovačkog partizanskog odreda i neprijatelju su nanešeni veliki gubitci.

Komande mjesta i komande područja u ovoj ofanzivi mobilisale su sve sposobne borce i sa oduševljenjem su se borci stavili na raspoloženje našim brigadama radi borbe protiv neprijatelja.

Neprijatelj je za vrijeme trajanja čitave ofanzive imao 510 mrtvih i preko 800 ranjenih. Među poginulim nađeno je 15 oficira. Zarobljeno je 35 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je 3 topa 75 mm. 4 bacača, 20 puškomitraljeza, 120 pušaka. 15 mašinki, 20 parabeluma. 8 radio-stanica. 100.000 metaka i 80 konja. Ubijeno je 148 konja i zaplijenjeno je još mnogo tovara druge opreme.

Naši gubitci su 39 mrtvih i 106 ranjenih, od kojih 18 teže.

Poslije razbijanja neprijateljske ofanzive i kada su neprijatelju nanešeni ogromni gubitci počeo je da odvlači pojačanja koja je bio koncentrisao na sektor Nevesinje i u Gacko i tako je prilično oslabio garnizon Nevesinje. Jedinice iz Ne-

¹⁷ Vidi knj. 27, dok. br. 105.

¹⁸ Bliže o dejstvu toga odreda vidi knj. 27, dok. br. 63.

¹⁹ Opširnije o njihovom dejstvu vidi knj. 27, dok. br. 70, 84, 113 i 119.

vesinja išle su u pravcu Mostara i Širokog Brijega, a jedan dio prošao je preko Hrguda za Stolac.²⁰

U razbijanju neprijateljske ofanzive naročito su se istakla XII i XIII Brigada svojom herojskom borbom, umješnošću i disciplinom, a tako isto istakle su se i ostale brigade u uzajamnom potpomaganju i olakšavanju akcija XII i XIII Hercegovačke N.O.U. Brigade dejstvujući ofanzivno u pojedinim pravcima.

3. — BORBE OD 1 AVGUSTA DO 6 AVGUSTA 1944 G.:

XI Hercegovačka N.O.U. Brigada je ofanzivno dejstvovala ka Nevesinjskoj Površi i na dan 5 o.mj. ubila 39 četnika i 10 ranila. Ovo je veoma jak poraz za gatačke bande koje u poslednje vrijeme ne pokazuju naročite aktivnosti. Na dan 6 o.mj. jedna grupa bandi iz Stepena pokušala je da izađe do Troglav ali je vraćena uz gubitke. U toj borbi ubijena su 3 četnika a naši su bili bez gubitaka.²¹ Na komunikaciji Gacko — Kifino Selo bačen je u vazduh od strane izviđačkog voda XI Brigade jedan neprijateljski automobil.

X Hercegovačka nije imala naročitih borbi a tako isto ni XII Brigada.

XIII Brigada sukobila se noću 2/3 o.mj. sa jednorrr) neprijateljskom kolonom jačine oko 600 Švaba koja je sa prostora Biograd krenula preko Hrgud za Dubrave. Borba se je vodila na prostoru: Mjedena Glava — Hrgud i neprijatelj je odbačen uz velike gubitke ostavivši na bojnopolju 35 mrtvih. Naši su imali 2 poginula.

Neprijatelj je poslije vođene borbe odstupio u pravcu Dubrave, a potom se prebacio u Stolac. Ovaj neprijatelj je imao prilično veliku komoru i zarobljeno je nekoliko konja sa opremom.²²

4. — SADAŠNJI NEPRIJATELJSKI I NAS RASPORED:

Neprijatelj drži Gacko i u njemu se nalazi oko 300 Švaba i 500 četnika.

Prema Gacko orijentisana je naša XI Brigada i povremeno vrši ofanzivne akcije na Gatačko-Nevesinjsku Površ.

²¹ Prema operacijskom dnevniku Komande Nevesinjskog četničkog korpusa (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336) u tim borbama su učestvovali 2. 3. 4. 5. i 6. bataljon Gatačke brigade. Tom prilikom je 3. bataljon imao 1 mrtvog i 2 ranjena četnika, dok se o gubicima ostalih bataljona ništa ne kaže. O zadatku 11. hercegovačke brigade vidi dok. br. 5 u ovoj knjizi.

U Nevesinje se nalazi oko 300 Švaba i 500 do 600 četnika.

Prema Nevesinju orijentisana je naša XII Brigada koja se sada nalazi na prostoru: Grabovica — Džinova Mahala — **Lukavac**, a jedan njezin bataljon je na sektoru Bileće radi pojačanja X Brigade.

U Stolac se sada nalazi veća koncentracija švapske vojske i oko 100 četničkih bandita.

Naša XIII Brigada nalazi se na prostoru: Hrgud — Vlahovići — Kubaš.

U Bileća se nalazi oko 1.400 četničkih bandita sa 30 Švaba.

Na sektoru prema Bileći nalazi se naša X Brigada i zatvara pravac od Bileće ka Viluse i od Bileće ka Crkvice.

Južnohercegovački partizanski odred nalazi se sa svojim dijelovima na prostoru: Hrasno—Ljubinje — Suma — Bobani.

Stab divizije nalazi se na prostoru Crkvice — Zanuglina Dubočke — Ubla, menjajući povremeno svoje mjesto.

5. — NEPRIJATELJSKE AKCIJE U JUGOISTOČNOJ HERCEGOVINI:

Poslije sloma neprijateljske ofanzive u Sjevernoj Hercegovini neprijatelj je počeo da vrš⁵ koncentraciju svojih snaga u Trebinje. dovlačeći ih sa prostora Ljubuški — Vrgorac i sa prostora Slano — Orašac.

Sa prostora Vrgorac — Ljubuški došlo je u Trebinje oko 500 Švaba sa nekoliko topova, a sa prostora Slano — Orašac došlo je u Trebinje oko 200 Švaba.²³

Na dan 4 o.mj. došlo je u Stolac oko 600 Švaba sa prostora Biograd — Trusina. a pored toga iz Mostara je došlo oko 200 Švaba sa velikom motorizacijom. U selima oko Stoca i u Dubrave Švabe vrše mobilizaciju konja.

Švapske bande i četničke bande iz Trebinja izvršile su napad u pravcu Viluse i do danas su ovladale sa Viluse,²⁴ a u isto vrijeme izvršile su napad Švabe iz Grahovo u pravcu Osječenica — Podbožur i grahovski četnici u pravcu s. Jabuke — Bajov Do.²⁵

Akciji neprijateljskoj od pravca Trebinja i Grahovo pokušale su da koordiniraju četničke bande iz Bileća izvršivši ispad do linije Mokri Do — Petrovići radi sjedinjenja sa ban-

²³ Riječ je o dijelovima 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi dok. br. 135 i 138).

²⁴ Odnosi se na dijelove njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“) i 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi dok. br. 138).

dama iz Trebinja, ali su energičnim dejstvom bataljona naše X Brigade natjerani na povlačenje u Bileću.

Prema podacima sa kojima raspolažemo izgleda da neprijatelj ima namjeru da oslobodi i osposobi za saobraćaj komunikaciju Trebinje — Viluse — Nikšić i da naše snage pč. tisne što dalje na sjever od te komunikacije. Za izvršenje ovog zadatka treba da se angažuju sve snage grahovskog, trebinjskog i bilećkog garnizona.

Još nemamo podataka o neprijateljskim akcijama u pravcu Ljubinje, ali je vjerovatno da neprijatelj ima namjeru da uspostavi saobraćaj na komunikaciji Stolac — Trebinje.

Neprijateljske akcije još su u toku i mjestimično postignuti uspjesi koje je neprijatelj do sada postigao uzrok su rastegnutosti snaga Primorske udarne grupe i nemogućnost) "brze intervencije na pojedinim pravcima."²⁶

U dosadašnjim akcijama u pravcu Primorske udarne grupe učestvovali smo djelimično potpomažući Drugu dalmatinsku brigadu na njenom desnom krilu i ne dozvoljavajući bandama iz Bileće da se sjedine sa bandama iz Trebinja.

6. — PERSPEKTIVE ZA DALJI RAD:

Sadašnje naše namjere su da potpomognemo Primorsku udarnu grupu u razbijanju neprijateljskih akcija na njenom pravcu i da ne dozvolimo da se bande iz Bileće spoje sa bandama iz Trebinja, a poslije izvršenja ovog zadatka da našim snagama pređemo u ofanzivu radi iskorišćavanja neprijateljskog neuspjeha i radi vršenja što uspješnije mobilizacije.²⁷

U posljednjoj neprijateljskoj ofanzivi naše jedinice su vodile borbu po kršovitom i šumovitom terenu, a već duže vremena nijesmo primili nikakve pošiljke odjeće od strane Saveznika, pa su nam sve jedinice dosta slabo odjevene i bilo bi potrebno da nam se pošalje što veća količina odječne spreme.

U našoj diviziji nema oficira koji su bili u bivšoj jugoslovenskoj vojsci ili uopšte drugova koji su služili u artiljeriji, pa se nije moglo ni uputiti ljudstvo po vašem traženju.

Konje koje ste tražili da vam uputimo uputiće se naknadno.

²⁶ O rasporedu i dejstvu te grupe vidi tom III, knj. 8, dok. br. 58, 65 i 353.

²⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 37.

Upućujemo vam dva kurira koje ste nam tražili i to:
draga Rista Grkavca i druga²⁸

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

politički komesar, (M.P.) Komandant
potpukovnik general-major

Pomoćnik načelnika štaba
major

Drago Đukanović

PREGLED
BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA XXIX U. DIVIZIJE
NA DAN 31. JULA 1944.²⁹

I
LJUDSTVO

	oficira		podoficira		boraca		politkoma		o
	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	
"Drugova	190	19	377	36	1878	171	228	33	2673
Drugarica	3	—	12		123	8			138
Svega	193	19	389	36	2001	179	228	33	2811
PRIMJED- BA:									

II.
ORUŽJE I MUNICIJA

1. — Brdskih topova 1 — municije za njih 75 m/m granata 81, šrapnelh³⁰
2. — Protivk. topova — municije za njih — udarnih — pancirnih —
3. — Teških mitraljeza „Breda" 12 municije za njih 21.000

²⁸ Tako je u originalu — nedovršeno.

²⁹ Formular je pisan na mašini, ćirilicom, a naziv jedinice, datum i brojevi (brojno stanje ljudstva, naoružanja i konja upisani su olovkom).

³⁰ Divizija je u svom sastavu imala i artiljerijsko odjeljenje od 22 borca i rukovodioca. Od naoružanja ono je, pored topa, imalo 8 pušaka. 1 mašinku, 2 revolvera, a od stoke — 14 jahaćih i 14 tovarnih konja (vidi brojno stanje tog odjeljenja od 16. VIII 1944 u Arhivu VII, reg. br. 6/12. k. 1143 A).

4. — Teških mitraljeza „Fiat"	2 municije za njih	2.400
5. — Sa aviona teških mitraljeza	9 municije za njih	1.300
6. — Teških mitraljeza drugog tipa	1 municije za njih	620
7. — Teških mitraljeza „Svare Loze"	2 municije za njih	700
8. — Puškomitraljeza „Brno" (S. L.)	73 municije za njih	
9. — Puškomitraljeza „Svare"	42 municije za njih	
10. — Jugoslovenskih pušaka	1.684 municije za njih	83.532
11. — Italijanskih puškomitraljeza	34 municije za njih	2.500
12. — Italijanskih pušaka	140 municije za njih	1 100
13. — Puškomitraljeza „Soša"	municije za njih	
14. — Sovjetskih puškomitraljeza	municije za njih	
15. — Engleskih puškomitraljeza	37 municije za njih	74.474
16. — Puškomitraljeza drugog tipa	municije za njih	
17. — Engleskih pušaka	85 municije za njih	7.453
18. — Sovjetskih pušaka	municije za njih	
19. — Tromblona za njemačku pušku	9 municije za njih	48
20. — Teških bacača 81 mm	12 municije za njih	294
21. — Teških bacača 100 mm	municije za njih	
22. — Teških bacača drugih	municije za njih	85
23. — Lakih bacača italijanskih	municije za njih	
24. — Lakih bacača njemačkih	municije za njih	
25. — Lakih bacača drugih	municije za njih	520
26. — Protivkolskih pušaka sovjetskih	8 municije za njih	719
27. — Protivkolskih pušaka engleskih	12 municije za njih	1.293
28. — Mašinki sovjetskih	9 municije za njih	7.000
29. — Mašinki engleskih	9 municije za njih	1.800
30. — Mašinki njemačkih	38 municije za njih	2.600
31. — Mašinki ustaških	19 municije za njih	900
32. — Revolvera jugoslovenskih	78 municije za njih	900
33. — Revolvera njemačkih	89 municije za njih	3 000
34. — Revolvera itali'anskih	74 municije za njih	650
35. — Revolvera engleskih	municije za njih	
36. — Revolvera sovjetskih	municije za njih	
37. — Revolvera drugih modela	35 municije za njih	490
38. — Signalnih revolvera	10	20
39. — Ručne bombe italijanske	329	
40. — Ručne bombe jugoslovenske	309	
41. — Ručne bombe njemačke	84	
42. — Ručne bombe engleske	389	
43. — Ručne bombe sovjetske		
44. — Ručne bombe ostale	34	
45. — Nagazne mine	150	

III.

Konja: 62 jahaćih 235 tovarnih _____ teglećihj

Politički komesar

Načelnik štaba

Komandant

ITVJESTAJ ŠTABA 39. DIVIZIJE OD 7. AVGUSTA 1944.
ČTABU⁵- KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U ZAPADNOJ
& BOSNI U JULU¹

STAB
VXXIX DIVIZIJE V KORPUSA
NOV JUGOSLAVIJE
Op. pov. br. 172
7. VIII. 1944

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE — OP

Izvještaj o akcijama ove divizije u julu 1944 g.

1. VII. 1944 XIII KNOU brigada vodila je borbu sa četnicima na prostoriji Trnovo — Šibovi. U toku borbe ubijeno je 4, ranjeno 5 i zarobljeno 8 četnika. Naši gubici 1 lakše ranjen. Plijen: 12 pušaka, 1 pištolj, 50 p. metaka, 2 opasača, 2 šinjela, 4 konja i 2 kazana.
XV KNOU brigada bez promjena.
XVI KNOU brigada: jedna udarna grupa I bataljona na Spasovi² sačekala jednu grupu četnika, koja je pošla da pljačka selo Spasovo. Ubijena 3 i 3 ranjena četnika. Naši bez gubitaka. Plijen 3 puške i nešto sprema.
Zmijanjski odred bez promjena.
2. VII. 1944 XIII i XV KNOU brigada bez promjena.
XVI KNOU brigada, dve čete sukobile su se s neprijateljem koji je pošao iz Drvara da pljačka selo Bastase. Ubijeno 5 i ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Plijena nije bilo.
Zmijanjski NOP odred bez promjena.
3. VII. 1944 Snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.
4. VII. 1944 XIII i XV KNOU brigada bez promjena.
XVI KNOU brigada, snage I bataljona sačekale su neprijateljsku kolonu koja je iz Dr-

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17/2, k. 1265.

² i ⁷ Ta mjesta nisu nađena na karti 1 :100.000.

- vara [došla! u selo Zaglavicu da pljačka. Neprijatelj je odbačen. Ubijeno 7, ranjena 3. Naši i bez gubitka. Plijena nije bilo.
Zmijanjski NOP odred bez promjena.
5. VII. 1944 XIII KNOU brigada, udarna grupa I bataljona izvršila je napad na štab četničkog j korpusa" u Mrkonjiću. Ubijeno 7 neprijateljskih vojnika i 3 oficira. Ranjeno 5 vojnika i 1 oficir i 1 oficir i 1 vojnik zarobljen. Naši gubici 1 mrtav i 6 ranjeno. Plijen 2 šinjela, 2 opasača, 2 fišeklije i 10.000 kuna. Ostale snage prisustvovala su smotri i proslavi godišnjice osnutka brigade.³
XV KNOU brigada vršila je čišćenje na prostoriji s. Borkovići — Goleši — Han Kola — Bistrica — G. Piskavica, bez dodira sa neprijateljem.
XVI KNOU brigada, jedna udarna grupa napala je neprijatelja u s. Šipovljanima. Ubijena 3 i ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen 300 metaka.
Zmijanjski NOP odred bez promjena.
6. VII. 1944 XIII KNOU brigada nije imala dodira sa neprijateljem.
XV KNOU brigada, snage jednog bataljona vodile su borbu sa četničkom bandom Mišića.⁴ Banda je protjerana uz gubitke 4 mrtva i 10 ranjenih. Plijena nije bilo.
XVI KNOU brigada, udarna grupa sačekala je u zasjedi na pruzi Oštrelj — Sretica 1 napala kolonu Švaba. Ubijena su 4 i ranjena 2 neprijateljska vojnika. Plijena nije bilo.⁵
Zmijanjski NOP odred bez promjena.

³ U izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. avgusta 1944. o tome piše:

„4. VII 1944. u 2300 sati jača skupina partizana napala je mjesto Varcar Vakuf (Mrkonjić-Grad — prim. red.), unišla u isto i okolila četnički štab odreda „Kočić“ (3. četnička brigada — prim. red.). Zestoka borba između četnika i partizana trajala je 3 sata, kada je četnicima stigla u pomoć njemačka vojska, pa su partizane istjerali iz Varcar Vakufa. Gubitci: 5 četnika poginulo i 13 ranjeno...“ (Arhiv VII, reg. br. 34/2—3, k. 149 e).

⁴ Odnosi se na četnike 1. brigade Bosansko-krajiškog korpusa, čiji je komandant tada bio Jovan Mišić.

⁵ Na tom prostoru tada su se nalazili dijelovi njemačke 373. legio-narske divizije „Tigar“ (vidi knj. 27, dok. br. 7, objašnjenje br. 11 i 13).

7. VII- 1944 XIII i XV KNOU brigada bez promjena.
XVI KNOU brigada, snage dvaju bataljona sačekale su u zasjedi na cesti Oštrelj — Drvar neprijateljsku kolonu koja je išla iz Drvara za Oštrelj kod sela Crljivice, neprijatelj je bio jak 150 vojnika i 20 kola. Nakon kraće borbe neprijatelj je razbijen. Ubijeno je 15 i ranjeno 20 neprijateljskih vojnika, također je ubijeno 12 nepr. konja. Naša 3 lakše ranjena. Plijen 5 konja i 12 komada bacačkih granata.
Zmijanjski NOP odreda bez promjena.
8. VII. 1944 XIII i XVI KNOU brigada bez promjena.
XV KNOU brigada, snage jednog bataljona vodile su borbu sa četničkom bandom Mišića „brigade“ u jačini oko 220 bandita. Isti su protjerani preko sela Motika. Ubijena 3 i ranjeno 5 bandita. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.
Zmijanjski NOP odred vodio je borbu sa četnicima Mišića „brigade“ jačine 450 vojnika. Neprijatelj je protjeran uz gubitke 3 mrtva i 6 ranjenih. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.
9. VII. 1944 XIII KNOU brigada, jedna četa napala je grupu četnika u s. Rogoljima. Ubijena su 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen 1 opasač sa fišeklijama i 40 p. metaka.
XV KNOU brigada, snage jednog bataljona napale su četničku bandu Mišića u jačini jednog bataljona na Brankovcu. Neprijatelj je protjeran prema Motikama uz gubitke 1 mrtav, 4 ranjena i 1 zarobljen. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.
XVI KNOU brigada, snage jednog bataljona napadnute su od strane neprijatelja na položajima s. Jasikovača i Tomazovićima. Poslije kraće borbe neprijatelj se je povukao. Gubici neprijateljski nepoznati. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijena nije bilo. Udarna grupa III bataljona napala je neprijatelja u samom logoru na Oštrelju. Ubijeno 9 neprijateljskih vojnika. Naši gubici 1 lakše ranjen. Plijena nije bilo.“

⁵ U dnevnom izvještaju Operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 13. jula 1944. piše da je blagovremeno preduzetim mjerama spriječen pokušaj napada „neprijateljskih skupina na obskrbnu cestu do Drvara“ (Arhiv VII, reg. br. 13/1—1, k. 40).

Jedna četa napadnuta je od neprijatelja u s Torbicin Vaganac.⁷ Neprijatelj je odbijen u, nepoznate gubitke. Naših gubitaka nije bilo kao ni plijena.[^]

Zmijanjski NOP odred bio je u zaštiti komisija za prikupljanje hrane. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

10. VII. 1944 XIII KNOU brigada bez dodira sa neprijateljem.

XV KNOU brigada, I bataljon napao je neprijateljsko uporište Lauš — Petričevac. Neprijatelj je bio u jačini 30—40 četnika i 5 do 6 ustaša. Nakon kraće borbe naše su se snage povukle. Neprijateljski gubici nepoznati. Vlastiti gubici 2 mrtva i 8 ranjenih. Izgubljeno: 2 karabina, 1 engleska strojica, 18 okvira od p. mitraljeza. 14 okvira od engleske strojice. Plijena nije bilo.⁸

Ostale snage nisu imale dodira sa neprijateljem.

11. VII. 1944 Snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

12. VII. 1944 XIII KNOU brigada, snage III bataljona i izviđačka četa pri pokretu za Karanovac sukobile su se sa neprijateljem u s. Dobrnji. Neprijateljski gubici nepoznati. Vlastiti gubici 1 lakše ranjen. Plijena nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, na komunikaciji Drvar — Oštrelj, neprijateljska komora nagazila je na naše [mine], koje su uništile dvojica kola i svu posadu u kolima, ubijena su 4 konja. Vlastiti gubici 1 mrtav.⁹

Zmijanjski NOP odred bez promjena.

13. VII. 1944 XIII KNOU brigada, snage III bataljona srušile su most željezni na Vrbasu kod Karanovca raspona 60 metara. Pri povratku vodili

⁶ Prema izvještaju Štaba 15. krajiške brigade od 10. jula 1944. tom prilikom je nestao komandant 1. bataljona. A u izvještaju Zapovjedništva 3. oružničke pukovnije od 15. jula 1944. se kaže da je u toj borbi poginuo komandant pomenutog bataljona Vid Šimunac (kod koga su našli njegovu diplomu o završenoj oficirskoj školi) i da je zarobljen jedan partizan (Arhiv VII. reg. br. 17/3, k. 1270 i reg. br. 42/2—1. k. 149 e).

su borbu sa četnicima. Neprijateljski gubici 1 ubijen i 3 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijena nije bilo.

Ostale snage nisu imale dodira sa neprijateljem.

14. VII. 1944 Snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

15. VII. 1944 XIII KNOU brigada, udarna grupa vodila je borbu sa četnicima u s. Rogoljima. Neprijateljski gubici 1 mrtav. Vlastitih gubitaka kao ni plijena nije bilo.

Ostale snage bez promjena.

16. VII. 1944 XIII KNOU brigada, četa I bataljona vodila je borbu sa četnicima u s. Donja Pecka. Neprijateljski gubici 1 mrtav, 2 ranjena i 1 zarobljen. Vlastitih gubitaka kao ni plijena nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, neprijatelj je napao na položaj III bataljona i nakon kraće borbe je odbijen. Neprijateljski gubici 1 mrtav. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Zmijanjski NOP odred, banda je napala naše snage u jačini 300 vojnika (Mutića brigada).¹⁰ Neprijatelj je razbijen uz gubitke 3 ranjena. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Mrkonjički NOP odred bez promjena.

17. VII. 1944 XIII KNOU brigada, jednu četvu III bataljona napala je banda u s. Vilusima, jačine 50 četnika. Neprijateljski gubici 3 mrtva i nepoznat broj ranjenih. Vlastitih gubitaka nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, neprijatelj je napao na položaje I bataljona kod s. Zaglavica, isti je nakon kraće borbe bio protjeran. Neprijateljski gubici 9 mrtvih. Naši gubici 1 ranjen. Plijena nije bilo.

Zmijanjski NOP odred vodio je borbu sa Mutićevom brigadom u jačini 450 vojnika. Neprijatelj je bio razbijen. Neprijateljski gubici 2

¹⁰ Odnosi se na četnike 2. brigade Bosansko-krajiškog četničkog korpusa, čiji je komandant tada bio Pavle Mutić.

mrtva i 3 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo
Plijen 1 puška, 80 metaka, opasač, nož i torbica.
Mrkonjički NOP odred bez promjena.

18. VII. 1944

XIII KNOU brigada, snage dvaju bataljon[^]
vodile su borbu sa neprijateljem (Njemci i čet-
nici) u s. Baraćima. Neprijateljski gubici 8 mrt-
vih, 15 ranjenih i 1 zarobljen. Vlastiti gubici 2
ranjena. Plijen 3 puške, 250 p. metaka i/5 ruč-
nih bombi.

XV KNOU brigada bez dodira sa neprija-
teljem.

XVI KNOU brigada, neprijatelj je od Dr-
vara i Oštrelja napao na naše snage prema s.
Otaševcu. Nakon višečasovne borbe neprijatelj
se je povukao uz gubitke 3 mrtva i 5 ranjenih.
Naša 2 teže i 7 lakše ranjenih. Plijena nije bilo."

Zmijanjski NOP odred nije imao dodira
sa neprijateljem.

Mrkonjički NOP odred napao je Njemce na
liniji položaja Dragnić Podovi, neprijatelj je bio
u jačini oko 500 ljudi zajedno sa četnicima. Ne-
prijateljski gubici 2 mrtva i 7 ranjenih. Vlastitih
gubitaka kao ni plijena nije bilo.

19. VII. 1944

XIII KNOU brigada, snage I bataljona iz-
vršile su napad na Njemce i četnike u selu Ger-
zovu kod crkve. Neprijateljski gubici 6 mrtvih!
i 10 ranjenih. Vlastiti gubici 2 ranjena.

Mrkonjički NOP odred napao je četnike
na sektoru oko Gerzova. Neprijateljski gubici
13 mrtvih i ranjenih. Vlastitih gubitaka nije
bilo.

Ostale snage nisu imale dodira sa neprija-
teljem.

20. VII. 1944

XIII KNOU brigada, na položaj I bataljo-
na napali su četnici u s. Gerzovu u jačini od
150 ljudi. Neprijatelj je odbijen uz gubitke 1
mrtav i 5 ranjenih. Vlastitih gubitaka nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, udarna grupa I bata-
ljona na zasjedi u s. Crljivici napala je nepri-
jateljsku kolonu. Neprijateljski gubici 7 mrt-
vih. Vlastitih gubitaka nije bilo, kao ni plijena.^{1*}

", " i ¹⁴ Vidi knj. 27, dok. br. 168, 170, 172, 173, 175 i 178.

Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjena.

21. VII. 1944 XIII KNOU brigada, jedna četa vodila je borbu sa četnicima na liniji s. Dujakovci. Neprijateljski gubici 1 mrtav i 1 ranjen. Vlastitih gubitaka nije bilo.
Zmijanjski NOP odred sa jednim bataljonom vršio je akciju na četnike u s. Radmanićima. Neprijatelj je pobjegao. Naš jedan vojnik zalutao je i pao četnicima u ruke.
Ostale snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.
22. VII. 1944 XIII KNOU brigada, izviđačka četa napala je četnike u jačini 50 ljudi u s. Lubovu. Isti su rasterani uz gubitke 2 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo.
Ostale snage nisu imale dodir sa neprijateljem.
23. VII. 1944 XIII KNOU brigada, snage svih bataljona vršile su čišćenje prostorije Lubovo—Bešnjjevo—Šipovo. Neprijatelj je pobjegao.
XV KNOU brigada kao i ostale snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.
24. VII. 1944 XIII, XV i XVI KNOU brigada bez promjena.
Zmijanjski NOP odred pravio je zasjedu na prostoriji Grčka Gradina — Pajtas. Četnici su pripucali i pobjegli. Naši gubici 1 poginuo.
Mrkonjički NOP odred bez promjena.
25. VII. 1944 XIII KNOU brigada sa dva bataljona išla u ekonomsku akciju pravcem Krupa—Stričići—Kadina Voda. Do borbe je došlo sa manj'm četničkim grupicama. Neprijateljski gubici nepoznati.¹³
XV KNOU brigada, jedna četa bila je u zasjedi u selu Gajlovići (K. 406). Četnici su otkrili ovu zasjedu i iste su napali (jačina 50 ljudi Mišićeve brig.). Isti su jurišem protjerani prema Han Kolima.
Četnici su također napali jednu četu u G. Pervanu. Neprijatelj je protjeran prema Vodič-

¹³ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi izvještaj njenog štaba za jul 1944 (Arhiv VII, reg. br. 17/4, k. 1281).

kom Vrhu uz gubitke 1 mrtav i 4 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo.

XVI KNOU brigada, udarna grupa iz zasjede na pruži Drvar — Oštrelj napala je neprijateljsku kolonu koja je pošla u drva. Isti su razbijeni uz gubitke 1 mrtav i više ranjeno.

Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjena. /

26. VII. 1944 Zmijanjski NOP odred čistio je prostoriju Vilusi — Dobrnja od četnika, isti su razbijeni. Neprijateljski gubici nepoznati. Vlastiti gubici 1 lakše ranjen.

Ostale snage nisu imale dodira sa neprijateljem.

27. VII. 1944 XVI KNOU brigada, dvije čete u zajednici sa Grahovskim NOP izvršile su demonstrativni napad na Drvar. Neprijateljski gubici nepoznati. Vlastitih gubitaka nije bilo.¹⁴

Zmijanjski NOP odred vodio je borbu sa četnicima u selu Radmanićima i Vilusima. Neprijateljski gubici 4 mrtva i 7 ranjeno. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijen 300 metaka.

Ostale snage bez promjena.

28. VII. 1944 XVI KNOU brigada, minerska grupa minirala je Dodigovu Glavicu, te po nailasku Njemaca istu zapalila. Neprijateljski gubici nepoznati. Patrola IV bataljona zarobila je 2 neprijateljska vojnika. Plijen 2 puške i 2 bicikla.

Ostale snage bez promjena.

29. VII. 1944 XV KNOU brigada sa dva bataljona nalazila se u zasjedi u s. Pavlovac, K. 377 i K. 200, na istu je naišla četnička banda Mišića brigade. Neprijatelj je opazio zasjedu i pobjegao je. Zarobljen 1 neprijateljski vojnik i 3 tovarna konja.

XVI KNOU brigada, udarna grupa napala je 30 Njemaca koji su štitili civile koji su kosili travu. Neprijateljski gubici 3 mrtva i 2 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo. Zarobljeno 14 civila, 3 konja i nešto odjela.

IV bataljon napao je jednu satniju Njemaca i 30 četnika koji su pošli u izviđanje. Poslije borbe koja je trajala 2 sata neprijatelj je protjeran u Petrovac. Neprijateljski gubici 7 mrtvih i 8

ranjenih. Vlastiti gubici 1 ranjen. Zarobljen je jedan legionar. Plijen 1 puška i 50 metaka.¹⁵

30 VII. 1944 Snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

31 VII. 1944 XV KNOU brigada, čete su bile u zasjedi u s. Škrbići — Jovići — Dragočaj — Mali Prnjavor. Na istu su naišli četnici Mišića brigade, jedna satnija ustaša i nešto milicije. Neprijatelj je razbijen i protjeran prema s. Dragočaj i Vodičkom Vrh. Neprijateljski gubici 8 mrtvih i 6 ranjenih. Vlastiti gubici 1 ranjen.

XVI KNOU brigada, neprijatelj u jačini 300 vojnika napao je na položaje 1 bataljona. Poslije nekoliko sati borbe neprijatelj je odbacio naše snage. Ubijeno i ranjeno je nekoliko neprijateljskih vojnika. Vlastiti gubici 2 ranjena.

Ostale snage bez promjena.

JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU U TOKU MJESECA JULA:

1.— Gubici:	a) neprijateljski	154 ubijenih 158 ranjenih 16 zarobljenih 328 svega izbačenih iz stroja
	b) vlastiti	6 poginulih 41 ranjen 3 nestala
2.— Plijen:	a) oružje	25 pušaka i 1 pištolj
	b) municija	1780 p. metaka, 100 metaka za strojnice i 12 komada bacačkih granata
	c) oprema	10 odjela, 4 šinjela, 4 para cipela, 12 opasaća i 10 fišeklija
	d) ostalo	11 konja, 1 pisaći stroj, kuhinja sa kazanovima i 10.000 kuna.

¹⁵ O rasnoreriu i deistvu te brigade u iulu vHI i izvještaj njenog štaba od 4. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/2, k. 1289).

- 3.— *Uništeno:* željeznički most sa rasponom od 60 metara na Karanovcu, ~~arhiva~~ i sav kancelarijski namještaj četničkog korpusa 2 konjska kola sa vojskom i materijalom i 500 metara tel. kabla.
- 4.— *Raspored jedinica:* Stab divizije u s. Sokolovu (zaseok Sokošnica). XIII KNOU brigada na prostoriji s. Dolova sa zadatkom zatvaranja Mrkonjić Grad — Ključ Dio snaga u s. Dabru u cilju odmora i priprema za akciju.
- XV KNOU brigada na prostoriji s. Borkovići — Piskavica — Bistrica u cilju zatvaranja pravca od Banje Luke prema Sanskom Mostu.
- XVI KNOU brigada na prostoriji Tomazovi — Stražbenica — Otaševac — Brav. Vaganac u cilju zatvaranja pravaca Drvar — Podovi, Drvar — Otaševac, Oštrelj — Otaševac, te pravca B. Petrovac — Brav. Vaganac i Petrovac - Drinić.
- Zmijanjski NOP odred nalazi se na prostoriji sela Nikolići sa zadatkom razbijanja četničkih grupa.
- Mrkonjički NOP odred nalazi se u s. Peckoj, zaseok Pisarići, sa zadatkom razbijanja četnika.
- 5.— *Zaključci:* Akcije jedinica ove divizije u toku prošlog mjeseca svodile su se u glavnom na čišćenje četničkih jedinica i postavljanje zasjeda na komunikacijama. Čišćenje četničkih jedinica vršeno je u glavnom putem udarnih grupa, koje su se pokazale vrlo efikasne. Čišćenje četničkih bandi sa bataljonima odnosno brigadama nije se pokazalo efikasno, radi slabe konspiracije pokreta. Sem toga četnici su organizovali obaveštajnu službu po selima koja [prati] pokrete naših jedinica.
- Prilikom postavljanja zasjeda u prvo vrijeme, neprijatelj je trpio osjetne gubitke. Pošto je neprijatelju bio nesiguran saobraćaj komunikacijama između garnizona bio je prisiljen da prilikom prolaza materijala i kolona istura desno i lijevo bočne kolone radi obezbeđenja. Poslije toga na povoljnim tačkama postavljao je uporišta duž komunikacije koja su ujedno prilikom prolaza kolona služila kao stalno obezbeđenje

i postavljao nekoliko sporednih od istog ljudstva. Na ovakav način obezbedenja saobraćaja naše jedinice nisu se snašle u prvo vrijeme da odgovore protumjerama.

Smatralo se da je nemoguće odnosno vrlo teško zato što su se bojali neprijateljskog obuhvata. U borbi sa neprijateljskim snagama, Njemcima i četnicima, na prostorijski Barači — Gerzovo nije se na vrijeme pravilno procijenila prava snaga neprijatelja kao i to da se nije iskoristilo razbijanje desnog¹⁶ koje je bilo sastavljeno od četnika i brzim prodorom odsjekli Njemci na liniji Trnovo — Borovica, što bi omogućilo uništenje 150 Njemaca u kotlini Gerzova. Naprotiv pristupilo se razbijanju desnog krila čiji je položaj bio dominantan i vrlo povoljan za odbranu u odnosu na napadni pravac, što je omogućilo neprijatelju da se visom Dragnić Podova povuku ka Sokocu. Iz ovoga se vidi da naši štabovi ne vode dovoljno računa o preciznom određivanju napadnih pravaca i težištu borbe.

U toku ovoga mjeseca rad naših jedinica svodio se u mnogom na mobilizaciju ljudstva.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik
si. odsutan

Komandant, pukovnik
Voja Todorović s.r.

Da je prepis vjeran originalu tvrdi i ovjerava
Načelnik štaba
ppukovnik
Jovo Pavić

(M.P.)

" Trebalo bi da piše: lijevog krila.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 7
AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA
PROSTORU BILEČA — VILUSE — GRAHOVO¹**

ŠTAB
X. HERCEG. UD. BRIGADE N.O.V.
— JUGOSLAVIJE —
Pov. br. si.
7-VIII 1944 g.
D. Vrbica
u 4h

Hitno je!
1

ŠTABU XXIX. U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Crkvice

Ovoga momenta primili smo izvještaj od našeg „4“ fbat-
ljonala, koji je pisan sinoć u 21 čas, da neprijatelj nadire u pravcu
Gornjih Pilatovaca preko Mokrog Dola i u pravcu Stražišta.
Naša 1. i 2. četa otišle su u napad ka Jabukovcu i preko Poče-
kovića. Naša 3. četa 4. bataljona drži položaj iznad Deleuše
(Ban), zatvarajući pravac od Vlajinje.²

Na Skorča Gori vidjele su se rakete i čula se jača borba.

Naš Ob-organ izvještava nas da je neprijatelj krenuo
iz Bileće u jačini 250 boraca i zauzeo položaj Jabukovac, Vidne
i Zeljev Do. Sa drugom kolonom neprijatelj je krenuo iz Lastve.
Jačina ove kolone je oko 800 Švaba i četnika, koji nadiru u
pravcu Vilusa — Grahova.³

Manjim dijelovima idu i preko Kosijereva da bi se spojili
sa bilečkim četnicima na Petrovićima.

Namjera neprijatelja je da oslobode garnizon u Grahovu,
a odatle u zajednici sa njima da napadnu na Banjane.⁴

Od naših kurira dobili smo usmen izvještaj da je naš „3“
juče cio dan vodio borbu kod Gacka.⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 3'18,
k. 1143.

² Opširnije o njihovom rasporedu i dejstvu vidi relaciju Štaba 10.
hercegovačke brigade od 4. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6'2—7,
k. 1143 A).

³ i ⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 63, 135, 138 i 145 i tom III. knj.
8, dok. br. 353.

Naš »4" juče od 5 časova ujutro vodi borbu sa neprijateljem- U toku borbe uspio je da odbaci neprijatelja koji je bio **nrodro** u Mokri Do. Rezultat noćasnje borbe nije nam poznat.

Molimo da nas najhitnije izvijestite da li će nam stići naš 3" koji je kod Gacka, kao i bataljon XII. brigade.

Na sektoru ostalih naših bataljona nema naročitih promjena.

Juče se čula (pred veče) jaka artiljerijska vatra od pravca Stoca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Živko Jošilo

Pom. načeln.-kapetan,
Bran.⁶ D. Kisić

Komandant-major,
N.⁷ Ljubibratić

BR. 33

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 7. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA PROSTORU HRASNO — STOLAC — HRGUD¹

ŠTAB

XIII HERC. N.O.U. BRIGADE

XXIX UD. DIVIZIJE

ob. pov. br. 83 u 21 h

7-VIII-1944 g.

Kubaš

**ŠTABU XXIX HERCEGOVAČKE DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE**

Noću 5/6 o.mj. oko 24 časa neprijatelj iz Stoca preduzeo je napad na prostoriju Vlahovići — Žegulja. U više napadnih kolona Švabe su uz pomoć četnika težile 6 o.mj. u zoru izbiti na naše položaje. Naš izviđački vod koji se je nalazio iste noći na prostoriji Poplata, sukobio se je sa neprijateljem i tako osujetio iznenadni napad. U toku borbe na 6 o.mj. osmotreno je oko 600 neprijateljskih vojnika na sektoru Vlahovići — Ubosko — Ze-

⁶ Branislav

⁷ Nikola

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/13, k. 1143.

gulja. U samom početku borbe naše jedinice odbacile su neprijatelja ka Bitunji i Ubosku od linije Završje (k. 878) — Treštenica (k. 908) — Rogata Gomila (k. 864), gdje je došlo do sukoba. Tokom dana neprijatelj je dovukao na naš sektor i snage od Zegulje, te je uz pomoć artiljerijske vatre uspio, inače vrlo sporo, ovladati linijom Culinovo Brdo (k. 844) — Drvenica (k. 954) — Duboki Do (k. 785). U protivnapadu naših bataljona neprijatelj je odbačen do položaja Humac (k. 723) — Rogata Gomila, gdje dao vrlo upornu odbranu. U toku borbi na 6 o.mj. 'naši gubici sveli su se na 2 ranjena borca i 1 poginulog oficira (komandir čete u „1“), dok je neprijatelj imao 12 mrtvih i više ranjenih, što tačno nije ustanovljeno.²

Naš protivnapad bio je ovakav: „1“ [bataljon] je napadao pravcem Vlahovići — Stanjevići, dok je „4“ udarao pravcem: Suvović — Završje — Humac, a četa „3“ presjeca komunikaciju Stolac — Domanovići kod Poprati i Masline. U jučerašnjoj borbi neprijatelj nas je tukao sa 6 haubica, negdje sa prostorije Basilje — Dragovilje.

Danas smo opet oko 14 časova napadnuti na položajima Završje — Drvenica. Danas je u napadu učestvovalo nešto manje neprijatelja nego na dan 6. o.mj. i osmotreno je preko 300 Švaba. Do sada naši uspijevaju da spriječe neprijateljsko nadiranje usmjereno glavninom ka Predolje i s. Drvenica.

Danas oko podne čula se je kraća borba negdje na prostorijski Risnik — Duboka — Bjelojevići. Tamo su se primjetile i nekoliko raketle, a također je u tom pravcu tukla artiljerija iz Stoca.³

Po obavještenjima koja smo primili do početka napada, tj. do 6. o.mj. saobraćaj Stolac — Mostar bio je vrlo živ u oba pravca i vršen je sa kamionima u kojima je bila vojska. Posljednji izvještaji, a koji su od 5 o.mj. govore da je u Stocu bilo oko 1.000 neprijateljskih vojnika, sa 8 haubica, oko 80 kamiona i nešto tenkova. Nemamo izvještaja poslije počete borbe. Caršija u Stocu pronosi da Švabe namjeravaju u ovom poduhvatu čistiti Hrasno — Vlahoviće, dok drugi govore da je ovo pokret

² i ³ U izvještaju Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. avgusta 1944. o njemačkim snagama se kaže:

„6. kolovoza u 0800 sati, njemačke oružane snage iz Stoca sukobile su se sa partizanima nepoznate jačine kod sela Pocrnje (8 km j. Stolac). Borba je trajala do 1700 sati toga dana. U borbi poginula 2 njemačka vojnika i 3 četnika, dok je 1 partizan Njemcima u ruke pao.

Istoga dana oko 0800 sati, druga skupina njemačke vojske sukobila se sa partizanima kod sela Burmazi (5 km j. z. od Stolac). Borba je trajala do 18 sati toga dana, kada su partizani proterani.“ (Arhiv VII. reg. br. 35'7—2, k. 145). Riječ je o snagama njemačke 369. legionarske divizije — „Vražje“ (vidi knj. 27, dok. br. 84).

u cilju probijanja komunikacijom Stolac — Ljubinje — Trebinje. Naše mišljenje je da bi ovo moglo biti tačno jer to sudimo po rasporedu neprijatelja pred sami napad. Vjerovatno da gvabe namjeravaju poslije „čišćenja“ prodrijeti ka Trebinju. Teško dokučivamo podatke u ovim prilikama, a primjećujemo i čujemo motore cestom ka Zegulji.

Naš raspored je sada: „3“ na Hrgud, „1“ i „4“ na prostoru Duboki Do — s. Drvenica. „3“ nas još do sada nije obavjestio šta je učinila njegova četa. koja je bila na dvodnevnom zadatku, u pozadini neprijatelja.

Imamo stalnu vezu sa Štabom XII brigade.

Na prostoriji Sitnica — Radimlja — Ljubinje do sada ne primjećujemo nikakvih promjena, niti smo za iste obavješteni. Danas smo obavješteni da u vezi napada Švaba na nas treba da napadnu neke bande od pravca Sitnice ili Dola i koje se tamo navodno koncentrišu. Ovo provjeravam.

O svima važnijim promjenama kod nas obavještavat ćemo vas radio depešama preko Štaba XII brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab komandant-major
(M P.) **Danilo Komnenović**

⁴ Sitnički part. odred⁵ nije na prostoru Sitnice već se koristi za neke pratnje. U ovome rasporedu on je potreban na ovome sektoru, a naročito za nas.⁶

major **Danilo Komnenović**

* Sljedeći tekst dopisan je mastilom, ćirilicom.

⁵ Riječ je o Sitničkom partizanskom bataljonu.

⁶ Na tu primjedbu je Štab 29. divizije 9. avgusta 1944. preko Štaba 13. hercegovačke brigade, izdao sljedeće naređenje:

„... Zato će Štab XIII brigade saopštiti Sitničkom partizanskom odred^u da prikupi sve svoje ljudstvo i da se odmah prebaci na prostoriju: Vlahovići — Sitnica. Ovaj odred nemojte nipošto ubacivati u frontalne borbe, isto tako nemojte mu izdavati naređenja da drži položaje. Ovom odred^u izdajte naređenje da bude pokretan na ovoj prostoriji, da čisti teren od škripara, vrši mobilizaciju i uništava manje četničke bande. Čn treba da podnosi izvještaje o svome radu kao i o uspjehu ovome Štabu.“ (Arhiv VII. reg. br. 30/8, k. 1143).

Prema naredbi Štaba 29. NOU divizije od 10. juna 1944 (knj. 26. dok. br. 44), iz dotadašnjeg Sjevernohercegovačkog NOP odreda uzeta su tri bataljona za popunu hercegovačkih brigada. Štabu ovog odreda je ostavljeno da do dalje naredbe komanduje Sitničkim bataljonom i zaštitnom jedinicom i da formira novu partizansku jedinicu u nevesinjskom srezu. Vjerovatno je Štab 29. divizije namjeravao da od pomenutih

IZVJEŠTAJ ŠTABA 16. KRAJIŠKE BRIGADE OD 7. AVGU-
STA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA CR.
LJIVICU I OŠTRELJ¹

ŠTAB

XVI KRAJIS. BRIGADE
39. DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ
Pov. br. 158.
7 VIII 1944 g.

Predmet: Operacijski izveštaj
za vreme 1 do 4 o.m.

ŠTABU XXXIX DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ

Dostavljamo vam operativni izveštaj za vreme 1 do 4 o.m.
1/VIII-1944 godine

I bataljon napao je neprijateljsko uporište Crljivicu (k. 901). Napad je odpočeo u 23,05 sati. iz tri pravca: I četa napala je sa sjevera, Druga četa napala je s juga, dok je III četa napadala sa zapada. Naletom Prve čete neprijatelj je bio izbačen iz prednjih rovova u pravcu ceste gdje je naišao na snage III čete. Videvši da je napadnut sa svih strana neprijatelj je prešao u upornu odbranu i uz pomoć automatskog oružja povratnim napadom izbacio snage I čete iz već zauzetih rovova. Izgubivši oslonac u samome uporištu naše su snage bile prisiljene odstupiti. Međutim odstupivši od samih rovova snage ovog bataljona ostale su duže vremena na dometu najžešće vatre neprijateljskog automatskog oružja.

II bataljon zatvarao je pravac od Drvara posedajući Brinu (k. 613) i to sa dve čete, sa

jedinica i novomobilisanog ljudstva formira Sitnički partizanski odred. Međutim, on takvu naredbu nije izdao. U prilog ovome govori i to što je Sitnički bataljon 9. septembra 1944. ušao u sastav Južnohercegovačke operativne grupe (vidi naredbu Štaba 29. NOU divizije od 9. septembra 1944. u Arhivu VII. reg. br. 28/1, k. 1711). Zbog takve namjere Štaba divizije, Sitnički bataljon je u nekim dokumentima tretiran kao odred. 1

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16/2, k. 1265.

158
redset: Operacijski izveštaj
zavreas 1 do 4 o. u. S.

Stabu XXXIX divizije V Korpusa NOVJ

Dostavljamo vasoperativni izveštaj za vreme 1 do 4

o. u. S.
1/VIII-1944 godine.

I bataljon napao je neprijateljsko uporište Criljivica (K-901). Napad je odpeo u 2305 sati, iz tri pravca: I četa napala je sa sjevera, druga četa napala je sjuga, dok je III četa napadala sa zapada. Naletom prve čete neprijatelj je bio izbačen iz prednjih rovova u pravcu cestegle je naišao na snage III čete. Videvši da je napadnut sa svih strana neprijatelj je prešao u upornu odbranu i uz pomoć automatskog oružja povratna napadna izbacio snage I čete iz već zauzetih rovova. Izgubivši omlonac u samom uporištu naše su snage bile prisiljene odstupiti. Sedjutia odstupivši od nasih rovova snage ovog bataljona ostale su duže vremena na dobetu najžešće vatre neprijateljskog automatskog oružja.

II bataljon zatvarao je pravac od Drvara poselajudi Brina (K-613) i to sa dve čete, sa kojima snagama postavili su se prema neprijateljskom uporištu Gradina sprečavajući ove snage u eventualnoj intervenciji prema Criljivici.

III bataljon: Jedne čete posedala je položaj Brina-Kraškovec, vezujući se sa snagama II bataljona, sa zadatkom zatvaranja pravca od Drvara. Jedna četa zatvarala je pravac od Criljivice prema Ostrelju odnosno Ostrelju prema Criljivici dok jedna četa bila je kao brigadna rezerva.

IV bataljon napadao je demonstrativno neprijateljsko uporište Ostrelj zatvarajući pravac prema Petrovcu i prema Criljivici prekopavši cestu Ostrelj-Petrovac i postavivši nagnane mine na istu, 2km. severozapadno od Ostrelja. Demonstrativni napad izvršen je iz pravca Petrovca drugom i šestom iz pravca Srastice drugom tačno u 2300 sati. Vatreni prepad trajao je do 2315 kada su snage bataljona prekinule vatre i počele izvlačenje iz neposredne blizine uporišta, i postavivši se na liniju Staze koja vodi iz Šekovca prema K. 3237.

Neprijateljski gubici u ovia borama su nepoznati. Vlastiti gubici I bataljon 2 artve, 15 ranjenih; IV bataljon 2 artva i 1 nestao, 1 ranjen, 3 konja.

2/VIII-1944 godine.

I bataljon povukao se u 0630 sati prekinuvši kontakt sa neprijateljem i vratio se na svoj stari položaj, selo Zaglavlje. II bataljon drzao je položaj zasele Bosnići sa zadatkom zatvaranja pravca od Drvara. III bataljon zatvarao je pravac od Drvara dok je jedna četa i dalje zatvarala komunikaciju Ostrelj-Criljivica. Do borbe nije došlo. IV bataljon vodio je borbu sa neprijateljem koji je u 1630 napravio ispad iz Ostrelja prema Petrovcu. Kadl jako neprijateljske bacuće vatre snage bataljona su se izvukle i postavile u vizini seljačke oke pruge izm. severoistodno od uporišta Ostrelj sa zadatkom da napadnu neprijatelja sa leđa u koliko pokuša proći prema Petrovcu. Neprijateljski gubici nepoznati, vlastiti 1 artve od bacuće granate.

3/VIII-1944 godine.

III bataljon vodio je borbu sa neprijateljem koji je prodirao iz Drvara u pravcu Criljivice. Jedina neprijateljska 200 vojnika. Borba je trajala oko 15 minuta nakon čega su se snage bataljona pod pritiscima neprijatelja morale povuci. Neprijateljski gubici 5 artvina i više ranjenih. Vlastiti gubici 1 ranjen. Četa ovog bataljona koja je držala blokadu protiv Ostrelja vodila je borbu kod Krivodola, sa neprijateljem koji je napadao od Ostrelja prema Criljivici. Neprijatelj je imao 3 artva od nasih 200 granatih mina. Ispadjar su uništena 2 kola sa zapregom.

Fotokopija prve stranice dokumenta br. 34

manjim snagama postavili su se prema neprijateljskom uporištu Gradini sprečavajući ove snage u eventualnoj intervenciji prema Crljivici.

III bataljon: jedna četa posedala je položaj Brina — Kruškovac, vezujući se sa snagama II bataljona. sa zadatkom zatvaranja pravca od Drvara. Jedna četa zatvarala je pravac od Crljivice prema Oštrelju odnosno Oštrelja prema Crljivici, dok jedna četa bila je kao brigadna rezerva.

IV bataljon napadao je demonstrativno neprijateljsko uporište Oštrelj zatvarajući pravac prema Petrovcu i prema Crljivici. prekopavši cestu Oštrelj — Petrovac i postavivši nagazne mine na istu 2 km. severozapadno od Oštrelja. Demonstrativni napad izvršen je iz pravca Petrovca prugom i cestom a iz pravca Snetice prugom tačno u 23.00 sati. Vatre priprema trajao je do 23,15 kada su snage bataljona prekinule vatru i počele izvlačenje iz neposredne blizine uporišta, i postavivši se na liniju staze koja vodi iz Sekovca prema k. 1237.

Neprijateljski gubici u ovim borbama su nepoznati. Vlastiti gubici I bataljona 2 mrtva, 15 ranjenih; IV bataljon 2 mrtva i 1 nestao. Plen 3 konja.

2/VIII-1944 godine

I bataljon povukao se u 00,40 sati prekinuvši kontakt sa neprijateljem i vratio se na svoj stari položaj, selo Zaglavica. II bataljon držao je položaj zaseok Bosnići sa zadatkom zatvaranja pravca od Drvara. III bataljon zatvarao je pravac od Drvara dok je jedna četa i dalje zatvarala komunikaciju Oštrelj — Crljivica. Do borbe nije došlo. IV bataljon vodio je borbe sa neprijateljem koji je u 16.30 napravio ispad iz Oštrelja prema Petrovcu. Radi jake neprijateljske bacačke vatre snage bataljona su se izvukle i postavile u visini željezničke pruge 1 km. severoistočno od uporišta Oštrelj sa zadatkom da napadnu neprijatelja sa leđa u koliko pokuša prodor prema Petrovcu. Neprijateljski gubici nepoznati, vlastiti 1 mrtav od bacačke granate.

3/VIII-1944 godine

III bataljon vodio je borbu sa neprijateljem koji je prodirao iz Drvara u pravcu Crljivice. Jačina neprijatelja 200 vojnika. Borba je trajala oko 15 minuta, nakon čega su se snage bataljona pod pritiskom neprijatelja morale povući. Neprijateljski gubici 5 mrtvih i više ranjenih. Vlastiti gubici 1 ranjen. Ceta ovog bataljona koja je držala blokadu protiv Oštrelja vodila je borbu kod Krivodola, sa neprijateljem koji je napadao od Oštrelja prema Crljivici. Neprijatelj je imao 3 mrtva od naših nazganih mina. Također su uništena 1 kola sa zapregom.

Jedinice ove brigade imale su:

- I. gubici:
a. — neprijateljski:	8 mrtvih
b. — vlastiti:	5 mrtvih
	16 ranjenih
	1 nestao
	svoga: 22 izbačeno iz stroja
- II. plijen: 3 konja

III. uništeno: 1 kola sa zapregom

IV. raspored jedinica:

4/VIII-1944 godine: u 23.00 sata

Štab brigade s. Otaševac, I bataljon selo Zaglavica, II bataljon selo Sipovljani, III bataljon selo Petkovići. IV bataljon selo Bravski Vaganac.

Zadatak bataljona sprečavanje neprijateljskog komuniciranja na komunikaciji Bos. Petrovac i zaštita sela od neprijateljske pljačke.

V. zaključci: Postavljeni zadatak likvidacije neprijateljskog uporišta Crljivica nije uspeo.² Razlog: napad nije izvršen u određeno vreme, čime je neprijatelju data mogućnost da se pribere i spremi za upornu odbranu, jer je bio alarmiran borbom koja je započela kod Oštrelja i Petrov-

² Šesnaesta krajiška brigada je tada, prema zapovijesti Štaba 5. korpusa NOVJ od 30. jula 1944, dejstvovala u sklopu opšteg napada jedinica 5. korpusa na liniji Bihać — Bosanski Petrovac — Drvar i imala zadatak da savlada neprijateljsko uporište u Crljivici i izvrši demonstrativan napad na Oštrelj. Pomenuta uporišta su tada branili dijelovi njemačke 373. legionarske divizije i 2. lovačkog zdruga. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 131 i dok. br. 132, 133 i 134 u ovoj knjizi.

ca. Osim toga napad nije izvršen istovremeno sa svim snagama. Pošto iznenađenje nije uspeo, te usled uporne borbe neprijatelja naše su se snage morale povući. Sem toga podaci o neprijatelju koje je dostavila ob. služba ove brigade nisu bili potpuni, usled čega je došlo do nepredviđenih zapreka i nejedinstvenog napada na samo uporište. Pouka: bez savršene koordinacije svih snaga koje napadaju dobro utvrđeno uporište, bez istovremenog najjačeg vatrenog prepada iza kojega mora odmah uslijediti siloviti udar živom snagom i najveće upornosti u započetom likvidiranju pojedinih oslonih tačaka unutar samog uporišta, ovaka se uporišta ne mogu likvidirati. I najmanja neodlučnost dovodi u pitanje uspeh ovakve akcije. Kao preduslov za uspeh neophodno je potrebno "imati tačne podatke o rasporedu neprijateljskih snaga, smještaju i planu vatre neprijateljskog oružja (automatskog), kao i eventualnim zasjedama koje neprijatelj postavlja van samog uporišta.

Vršenje domonstrativnih napada mora se također vršiti silovito ali kratko, a nakon toga snage odmah izvući van domašaja uspešne vatre neprijateljskog automatskog oružja i bacačke vatre. Jedino u slučaju ako je neprijatelj ovim vatrenim prepadom toliko demoralisan da se počinje povlačiti, pretvoriti demonstraciju u napad sa zadatkom likvidacije uporišta. U protivnom snage treba što brže izvući ispod ubitačne vatre automatskog oružja neprijatelja i bacačke vatre.

II. Prilog: Zapovest³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major:
D.⁴ Vujatović

Načelnik, poručnik:
D.⁵ Podgornik

(M.P.)

³ Riieči „II. Prilog: Zapovest“ dopisane su mastilom, latinicom.

⁴ Dušan

⁵ Dinko

**NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 8. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA I KOMANDAJ
IMA PODRUČJA DA UPUTE LJUDSTVO ZA FORMIRANJE
INŽINJERIJSKOG BATALJONA KORPUSA¹**

**ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE**
Br. 998
Dne 8-VIII-1944. g.

Traži ljudstvo za
inžinj. bataljon.—

ŠTABU IV DIVIZIJE

1. — Ovaj Štab donio je odluku da se formira inžinjerski bataljon pri 5. Korpusu NOV Jugoslavije za izvođenje hitnih poslova na teritoriji istog Korpusa.

Za formiranje pomenutog bataljona uputiće nam dolje navedene jedinice i ustanove slijedeći broj ljudstva:

— Štab IV divizije	30 boraca,
— Štab X divizije	30 boraca;
— Štab XXXIX divizije	30 boraca;
— Štab grupe kozarskih odreda	15 boraca;
— Štab livanjsko-duvanjskog odreda	10 boraca;
— Štab drvarsko-petrovačkog odreda	10 boraca;
— Štab glamočkog odreda	10 boraca;
— Komanda podgrmečkog područja	20 boraca;
— Komanda drvarskog područja	20 boraca;
— Komanda livanjskog područja	20 boraca;
— Komanda mrkonjičkog područja	20 boraca;
— Komanda jajačkog područja	15 boraca i
— Komanda kozarskog područja	10 boraca.

Ukupno: 240 boraca.¹

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 382, k. 768.

² Inžinjerijski bataljon je, prema brojnomo stanju 5. korpusa NOVJ od 1. septembra 1944. imao 223 borca i rukovodioca (Arhiv VII, reg. br. 1/6, k. 458).

2. — Vojnici, koje jedinice i ustanove budu poslale ovome gtabu. treba po mogućstvu da budu tesari, zidari, stolari, pružni radnici i oni vojnici koji su u bivšoj jugoslovenskoj vojsci služili u inženjerskim jedinicama (pioniri i pontoniri). U koliko se potpun broj navedenih zanatlija ne može poslati, onda nedostatak uputiti od vojnika nestručnjaka.

3. — Traženo ljudstvo mora biti zdravo i fizički izdržljivo te politički sigurno. Ovo u kratko izloženoj karakteristikci navesti.

4. — Svi traženi vojnici trebaju u ovom Štabu biti tačno na dan 25. ovog mjeseca. Ovo je neodložno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar

služb. odsutan

(M.P.)

Komandant,
general-major
S. Rodić³

STAB

IV DIVIZIJE 5. KORPUSA

N.O.V.J.

Br. 721.

Dne 11-VIII-1944. g.

⁴24/VIII-44. sa aktom Štabu
V Korpusa 29 drugova upućeno,
prilog: 4 spiska.—

A/A

³ Narodni heroj Slavko Rodić. Umro je 29. aprila 1949. kao general-potpukovnik JNA.

⁴ Sljedeći tekst je dopisan mastilom, latinicom.

NAREĐENJE ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ OD 8. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA ZA PREBACI
VANJE NA PROSTORIJI PODSTJENA — BJELEŠICI —
JABUKA¹

ŠTAB

XII KORPUSA NOVJ

Op. broj: 13

8 VIII 1944

u 23 č.

ŠTABU XVI I XXXVI DIVIZIJE

1) Snage divizije „Princ Eugen“ (oko 5.000).² zajedno sa četnicima.³ koje su bile postavljene u cilju uobrućavanja naših snaga i onemogućavanja daljih pokreta u određenom pravcu, naše jedinice u jednom snažnom i odlučnom naletu razbile su i prokrčile sebi daljni put, zadavši im ovom prilikom i dosta velike žrtve kako u ljudstvu tako i materijalu.⁴

Neprijatelj je ostao duž komunikacije Sokolac — Rogatica, a za dalji njegov pokret još ne znamo ništa.⁵

Na sektoru ka reci Drini i komunikaciji Sarajevo — Kalinovik — Foča nisu nam tačno poznate snage neprijatelja. Ali prema jednim podacima na navedenom sektoru nalaze se samo četnici i milicija sa nešto Nemaca (Goražde).⁶

2) U cilju sprovođenja našeg daljeg zadatka i gubljenja direktnog kontakta sa neprijateljem, naše jedinice izvršice] sutra 9 ov.m. pokret do sledeće prostorije:

a) XVI Divizija krenuće se u 10 časova sa sadašnje prostori-
rije. pravcem: Bare — Tješnjići — Goršići — Bogovići — Mi-
lotina — Previla, koju likvidirati kao važno četničko uporište. •

¹ Dokumentat (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/1, k. 589.

² i ⁵ Pored snaga 7. SS divizije „Princ Eugen“, na tom prostoru su tada dejstvovali i dijelovi 13. SS divizije „Handžar“ (vidi dok. br. 126, 132—134, 140 i 142—144).

³ Odnosi se na četnike Romanijskog korpusa. Bliže o njihovoj saradnji sa Nijemcima u borbi protiv 12. korpusa NOVJ vidi naređenje, komandanta toga četničkog korpusa od 2. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—5552).

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 72, 127 i 160.

⁵ Prema izvještaju Fočanske četničke brigade od 10. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—1326) u Goraždu je 9. avgusta bilo 400 — 500 Nijemaca. Oni su toga dana pošli za Ustikolinu. O tome vidi i dok. br. 40 i 44 u ovoj knjizi.

Po likvidaciji Preville smestiti se na prostoriju: Podstjena — Kolakovići — Milotina — Paleži — Podstolac — Božinovići — previla — Kruškova Ravan — Bjelešići.⁷

Obezbediti se od pravca Ustikoline i Goražda. Razviti daljnju izviđačku i obaveštajnu službu u pravcu r. Drine kao i komunikacije Foča — Sarajevo u cilju prikupljanja nodataka o neprijatelju i njegovim pokretima.

b) XXXVI Divizija krenuće se u 5 časova ujutru, pravcem: gare — Tješnjići — Goršići — Bogovići, gdje dati jedinicama **odmor** i skuvati ručak. Posle prolaska XVI Divizije izvršiti dalji pokret preko k. 1356 i Ukšića do prostorije: Slavičići — Jabuka — Poplatići — Vojnici — Lučila — Podgrađe — Prijek-lade. Na ovoj prostoriji smestiti jedinice i obezbecutj se od Ustikoline i od pravca Mazline (komunikacija Kalinovik—Sarajevo).

3) VI Proleterska divizija zadržaće se na sektoru: Orahovi-ca — Bogovići.*

4) Na novoj prostoriji jedinice će dobiti izvestan predah i odmor u koliko situacija bude to dozvoljavala. Zato će štabovi divizija odmah pristupiti sređivanju jedinica, kako u organizacionom pogledu, tako i u pogledu popune izgubljenih kadrova.⁹

Štabovi divizija obavezno će održati vojničke smotre nad svim jedinicama i otpočeti sa pripremom boraca za nove predstojeće zadatke, ukazujući im, u dozvoljenoj formi, na našu novu perspektivu.

5) Štabovi divizija preko svojih izviđačko-obaveštajnih organa budno će pratiti svaki pokret neprijatelja na najširem mogućem sektoru a naročito Sarajevo — Foča i Foča —Ustikolina — Goražde i o svakoj novonastaloj promjeni najhitnije izveštavati ovaj Stab.

6) Stab Korpusa izvršiće pokret sa XVI Divizijom i smestiti se u s. Ukšiće.

Napominjemo Štabu XXXVI Divizije da pokret izvrši u označeno vrijeme, kako bi izbegla eventualnu borbu sa neprijateljem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Stab Korpusa
Načelnik,
p. pukovnik

⁷ O tome vidi naređenje Štaba 16. NOU divizije od 9. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/1, k. 951) i dok. br. 40 u ovoj knjizi.

⁸ Vidi dok. br. 72.

⁹ Postupajući u duhu ovog naređenja Stab 36. NOU divizije izdao je 26. avgusta 1944. naredbu za postavljanje vojnih i političkih rukovodilaca (Arhiv VII, reg. br. 16/2, k. 1240).

**NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 8. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA 11, 12. i 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE
ZA DEJSTVO NA PROSTORU GACKO — BILECA —
HRGUD¹**

ŠTAB

**XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**
Pov. broj si.
Dana 8-VIII-u 14 č
s. Crkvice

„200N“²

Od pravca Gacko i Nevesinje nema naročitih promjena. Neprijatelj je te garnizone, poslije neuspješne ofanzive, u nekoliko oslabio, a naročito je oslabio garnizon Nevesinje.

Jače koncentracije snaga neprijatelj je izvršio u Stolac i sa jednom motorizovanom kolonom jačine oko 100 vozila i oko 800—1000 Švaba krenuo je u pravcu Ljubinja i Hrasna. Rezultat ove borbe i neprijateljskih akcija na tome pravcu joi nam je nepoznat.³

Neprijatelj je, pored snaga koje je od ranije imao u Trebinju, doveo oko 500 Švaba sa nešto artiljerije sa prostora Vrgorac — Ljubuški i oko 200 Švaba sa prostora Slano — Orašac.⁴ Neprijateljske snage iz Trebinja izvršile su ispad u pravcu Viluse i do sada ovladale sa Viluse.⁵

Neprijateljske snage iz Grahovo izvršile su ispad u pravcu Grahovo — Trubjela i to: Švabe u jačini oko 300 vojnika preko Osječenica do Podbožur a četnici preko Jabuke u pravcu Bajov Do. Ovim kolonama još nije uspjelo da ovladaju sa Podbožur i sa Bajov Do.⁶

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/9, k. 1143.

² Sifrovani naziv Štaba 11. hercegovačke brigade

³ Bliže o tome vidi dok. br. 33.

⁴ Riječ je o dijelovima 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi dok. br. 135 i 138).

⁵ Na tom su pravcu tada dejstvovali dio snaga njemačke 369. legionske divizije („Vražie“) i dijelovi 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi knj. 27, dok. br. i, 83 i 158 i dok. br. 145 u ovoj knjizi).

⁶ O dejstvu njemačkih i četničkih snaga na tom pravcu vidi tom III, knj. 8, dok. br. 353.

Ovoj akciji pokušale su da sadejstvuju bande iz Bileće⁷ i »vršile su ispad preko sela Miruše i uspjele su da ovladaju sa r iom Mokri Do — Petrovići, ali su od djelova naše X brigade rWtaini snažnim napadom bile primorane na povlačenje u Bi-Wu Cilj ovih bandi bio je da se sjedine radi zajedničkog dej-tva sa trebinjskim bandama kako bi lakše oslobodile komuni-kaciju Bileća — Viluse.

Obzirom na dosadašnje neprijateljske akcije izgleda da je **neprijatelju** cilj da oslobodi i osposobi za saobraćaj komunika-ciju **Nikšić** — Trebinje i da naše dijelove i dijelove Primorske **udarne** grupe odbaci što dalje u pravcu sjevera od te komuni-kacije, a tako isto mu je cilj da oslobodi i osposobi za saobraćaj **komunikaciju** Stolac — Ljubinje — Popovo — Trebinje.

Do ovoga časa dijelovi II Dalmatinske brigade drže Jargić — Kršeljeva Glava — Božurovo Brdo — Trubjela i očekuje se **dolazak** VI Crnogorske brigade iz Katunske nahije, koja je ta-mo bila radi mobilizacije i napada na komunikaciju Nikšić — Danilov Grad. Ova brigada će ispoljiti svoje dejstvo preko Bre-stice i Jabuke ka Grahovo, dejstvujući bandama u bok.⁸

X brigada izvršila je jaču koncentraciju svojih snaga na lijevom krilu i jedan svoj bataljon poslala je u selo Drpe radi eventualnog dejstva na neprijateljski lijevi bok ako bi pokušao da se od Vilusa kreće u pravcu Velimlje i radi sadejstva sa dije-lovima II Dalmatinske brigade u selo Bolosave.⁹ U vezi gore navedene situacije

N A R E Đ U J E M O :

XI brigada: Ostaće na dosadašnjim položajima i sa istim zadacima koje je i do sad imala. Jedan svoj bataljon držaće na prostoru Jasenik — Lip-nik a ostale na prostoru Kazanci — Kobilja Glava.¹⁰

XII brigada: Ostaće sa svoja 3 bataljona na pravcu pre-ma Nevesinje. vršeći pritisak ka Brataču i ka Odžaku, ne dozvoljavajući bandama da vrše ma kakve ispade u pravcu Davidovići i Dabar.¹¹

⁷ Odnosi se na četnike Bilećke četničke brigade.

¹ Opširnije o rasporedu i dejstvu pomenutih brigada vidi tom III, knj. 8, dok. br. 58, 65 i 353.

¹ Vidi dok. br. 32.

¹⁰ Opširnije o dejstvu te brigade vidi dok. br. 30 u ovoj knjizi i relaciju njenog štaba od 5. septembra 1944. za avgust (Arhiv VII, reg. br. 19/2, k. 1150 I).

XIII brigada: Je sada na prostoru Hrgud — Drvenica Kubaš. Održavaće najtješnju vezu sa dijelom Južnog hercegovačkog odreda i potpom dijelove Južnog odreda.¹² Za sada je ne možemo pojačati jer je glavno težište borbe na pravcu Trebinje — Viluse — Velimlje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
Pomoćnik načelnika, **major**
(M P) **Drago Đukanović**

BK. 38

IZVJEŠTAJ ŠTABA 16. KRAJIŠKE BRIGADE OD 8. AVGUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBI KOD DRVARA¹

ŠTAB

XVI KRAJIS. BRIGADE
39. DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ
Br. 193
8/VIII 1944 g.

Izvještaj o akciji
7. o.m.

ŠTABU XXXIX DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ

Neprijatelj je dne 7. o.m. u 14 sati izlazio u tri pravca iz Drvara i to: jedna kolona u jačini 40 vojnika iz Drvara u pravcu Drvar Selo radi pljačke; jedna u jačini od 30 vojnika u pravcu Trninića Brijeg i jedna u pravcu Šipovljana — jačina 30 vojnika.

Kolonu koja je išla prema Trninića Brijegu dočekala je 3. četa II bataljona. Neprijatelj se je kretao veoma oprezno (prema izvaji komandanta II bataljona bio je obavešten o zasjedi).]

¹² Vidi dok. br. 33 i 42.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/2,

T k je naišao na 30 m otstojanja kada je četa otvorila plotun-
va tr u. Neprijatelj se je odmah počeo povlačiti. U povlačenju,
pomoć I čete koja je istog napala bočno, neprijatelju su nani-
•eti **sljedeći** gubici: 5 mrtvih i 4 ranjena. Među istima ubijen je
' fedan oficir. Plijen svega 200 metaka, jer je neprijatelju uspjelo
^vući svoje mrtve i ranjene uz pomoć artiljerijske vatre iz
Drvara-"

Vlastiti gubici bili su 2 teže ranjena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

politkomesar, major,
D. Vujatović

(M P.)

Načelnik, poručnik,
D. Podgornik

BR. 39

**ZAPOVIJEST ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 9. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTCINJFNIH JEDINICA ZA PREBACI-
VANJE NA LIJEVU OBALU RIJEKE SPREČE¹**

ŠTAB XI. DIVIZIJE

Broj: Str. pov.
9 avgusta 1944

**ŠTABOVIMA V. XII, XVIII. BRIGADE i POSAVSKOM
ODREDU**

Po naređenju III. Korpusa naša Divizija treba da se prebaci
na lijevu obalu Spreče između Miričine i Puračića.² U vezi sa
gornjim zadatkom izdajemo sledeću

Z A P O V I J E S T :

10 o.m. u 6 sati snage naše Divizije izvršiće pokret i to:
XII. Brigada krenuće sa prostorije Cekanići na prostoriju
Rašljeva.

V. Brigada sa prostorije Vranovića preko Brnjičana —
Seone u selo Kruševica.

² O tome vidi još i dok. br. 137 i 140.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br.
23/1, k. 866.

² O prebacivanju 11. NOU divizije na lijevu obalu r. Spreče vidi
dok. br. 126.

XVIII. Brigada sa prostorije Sladna preko Rapatnice i sela Cage u Smoluću.

Na ovu novu prostoriju treba stići do 15 časova. Na istoj prostoriji treba kuvati hranu za vojsku i odmoriti vojsku do 19 časova. U 19 časova izvršiti ponovo pokret i prebaciti se preko ceste, pruge i reke Spreče. Obezbediti se svaka brigada za sebe prilikom prelaza s desne i lijeve strane.

XII. Brigada prebaciće se preko Miričine i smjestiti, se na prostoriju Porječina.

V. Brigada prebaciće se preko Dobošnice i smjestiti se na prostoriji Devetak.

XVIII. Brigada prebaciće se preko Puračića i smjestiti se na prostoriju između Puračića i Caparda.

Sve tri brigade treba da stignu na prugu 10 o.m. u 23 časa. Po izbijanju na prostoriju Rašljevo — Kruševica — Smoluća povezati se sa kurirskom vezom sa štabom Divizije koji će biti sa V. Brigadom u Kruševici.

O stanju na pruzi i mjestu prebacivanja znamo, koliko nam je javio III. Korpus, da pruga nije sva zaposjednuta ali, s obzirom da neprijatelj zna za naš pokret, svaka brigada će na svo- me sektoru prirediti plansko nastupanje na prugu, čišćenje neprijatelja a eksplozivom i nagaznom minom minirati prugu i cestu.³

Znaci noću između 10 i 11 o.m. biće Košta — Kozara.

Po izbijanju na prostoriju Porječina — Devetak — Puračić — Caparde uputiti kurire sa izveštajem u štab Divizije u Kr- tovu, i po tim kuririma ćete dobiti naređenje za dalji pokret.⁴

³ U izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. avgu- sta 1944. o tome piše:

„9. VIII oko 4 komunističke brigade došle su od Osječana u selo Borike (5 km s. i. Gračanice), gdje su se sukobili sa našim postrojbama iz Gračanice. Komunisti se povukli u selo Cekanići (7 km s. i. Gračanice).

Gubiteci sa naše strane 1 nestao i 7 ranjenih, a kod komunista 3 mrtva i više ranjenih, dok ih se 7 predalo od kojih 1 Talijan. Zapijenjena 1 strojopuška, 2 samokresa i 1 engleska puška.

10. VIII oko 2300 sata. 3 komunističke brigade nadirući od Smoluća (15 km s. z. Tuzle), porušili na 3 mjesta željezničku prugu između Do- bošnice i Puračića. Posada Ustaške bojne iz Lukavca komuniste napala i protjerala u smjeru Puračić — Turija — Banovići. Gubiteci sa naše strane 1 mrtav. 2 ranjena i 4 nestala, dok su istodobno 4 komunista zarobljena.

Istog nadnevka posada Bos. Planinaca u Puračiću zarobila 4 ko- munista.

10 11. VIII pod pritiskom jače partizanske skupine, oružnička po- staja u Puračiću povukla se u selo Modrac (13 km j. z. Tuzle)“ (Arhiv VII. reg. br. 2/3—17. k. 149 e).

Na lijevoj obali Spreče teže ćemo dolaziti do hrane, stoga neka intendanti brigada prikupe što više rezervne hrane u stoci i životu.

U narod proširiti glas da se krećemo u pravcu Majevice. Posavski odred kretaće se sa XVIII. Brigadom.

Stab Divizije sa svim sekcijama kretaće se uz V. Brigadu.

Na prostoriji na lijevoj obali rijeke Spreče obezbedenje u pravcu Tuzle će davati XVIII. Brigada, u pravcu Gračanice XII. Brigada a prema pruži i cesti davaće V. Brigada jačim odeljenjima a svaka brigada će obezbjediti svoj logor vojnički.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

politkomesar-ppukov.:

B. Đuričić

(M P.)

Komandant-pukovnik:

M. Siljegović

BR. 40

NAREĐENJE ŠTABA IE. NOU DIVIZIJE OD 9. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA POSJEDANJE POLOŽAJA RUDINA — TURJAK — GRADAC I ZATVARANJE PRAVCA OD USTIKOLINE¹

ŠTAB

XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ

Op. br. 65/1944.

9 avgusta 1944 u 22.15 č.

ŠTABU I, II i IV BRIGADE

1. U toku današnjeg poslepodneva izvesne nemačke snage posele su liniju Lješnik — Kotka — Kreminsko Brdo, zapadno od Ustikoline.² Dve haubice tuku položaje Previla — Žešće.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/1, k. 951.

² Riječ je o snagama 7. SS divizije „Princ Eugen“. U izvještaju Fočanske četničke brigade od 10. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—1326) piše da je 9. avgusta jedna njemačka kolona napadala od s. Sajnovića na s. Orahovicu; da je istog dana, poslije podne, oko 500 Nijemaca stiglo iz Goražda u Ustikolinu: da su oni sutradan posjeli položaje s. Kremín — s. Pivni Do — Tjemenik (k. 1021) i time zatvorili drum Foča — Kalinovik. Pored toga, u izvještaju stoji: da je njemački

U vezi sa novim postavljanjem neprijatelja prema nama, sve jedinice naše divizije izvršiće večeras pokret na novu prostoriju, u cilju izbegavanja sukoba sa neprijateljem na ovoj liniji.³

Za izvršenje pokreta,

n a r e đ u j e m o :

2. II brigada krenuće u 24 časa (večeras) pravcem: Ukšići — Jabuka — Kumjenovići — Zabor — Jasikova Ravan (k. 1252) — Turjak — Strganci — Kovačići — Gradac. Na liniji Gradac (k. 758) — Rajetići — Kovačići postaviti se sa brigadom i zatvoriti sve pravce koji izvođe od Ustikoline preko Kolunske reke ka Jasikovoj Ravni i Gradcu.
3. I brigada krenuće tačno u 2 časa ujutru pravcem: Škola — Ljaljica — Jabuka — Jasikova Ravan (k. 1252) — Turjak i postaviti se na liniji Turjak — Strganci — k. 1096 — Dovalovići, sa zadatkom zatvaranje pravca koji izvođe od Ustikoline preko Kolunske reke u pravcu Turjaka i Jasikove Ravni.
4. IV brigada krenuće u 1 čas i 30 minuta pravcem Milotina — Kolakovići — Ukšići — Jabuka — Jasikova Ravan — Rudina. Na sektoru Jasikova Ravan — Rudina — k. 1094 zadržati se sa zadatkom kontrole pravca od Jabuke do dolaska VI divizije na Jasikovu Ravan⁴ i kontrole pravca od Domašice i Kuma.
Stab IV brigade povešće sa brigadom i divizisku bolnicu i istu smestiti u Rudine.
5. Stab divizije kretaće se sa IV brigadom, a po izvršenom pokretu nalaziće se u Rudinama (k. 1094).
6. U toku sutrašnjeg dana štabovi brigada preduzeće sve da se ne dozvoli neprijatelju prodor preko Kolunske Reke u pravcu naših položaja, kao i da se spreči neprijateljska intervencija od Miljevine i ceste u pravcu nas.
7. Štabovi brigada održavaće sa Štabom divizije redovnu radio vezu a takođe i kurirsku. Odmah po dolasku na novi sektor poslati kurire u Stab divizije. Verovatno je da ćemo sutra posle podne ili 10/11 o.m., t.j. na noć izvršiti prebacivanje preko ceste Foča — Kalinovik. U tom cilju štabovi brigada izvršiće blagovremeno sve pripreme, kao kuhanje hrane, pronalaženje vodiča itd.

oficir (voda patrole) izjavio da će njemačke snage ući u Foču; da je ova četnička brigada, na zahtjev njemačke komande, posjela obalu Drine od Broda³ ka s. Sćepan-Polju.

³ Vidi dok. br. 44.

g XXXVI divizija je u pokretu za Jasikovu Ravan. Po našem dolasku na Jasikovu Ravan i smenjivanju XXXVI divizije ona će poći na sektor Mrežica.

VI Proleterska divizija kreće u 4 časa ujutru sa sektora Orahovica — Bogovići — preko Jabuke na prostoriju Kolunsko Brdo — Rudina — Kolun.

9 Sve jedinice nastojaće da se pokret izvrši u potpunom redu i da se u toku sutrašnjeg dana izvrše sve potrebne pripreme.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik
S. o.

Načelnik,
potpukovnik
Per. Grujić

Komandant,
major
Kamenjar

BR. 41

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 9. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORU DRAMESINA — BRAJCEVICI — RAVNI¹

ŠTAB
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. broj 394
Dana 9-VIII-1944 g. u 9 čas.
s. Kamenjače

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

U toku noći 7/8 ov. mj.² smo stigli na prostoriju: Kazanci — Dulići i razmjestili se i to: 3 bataljon u s. Galešine — Gat. 2 bataljon u s. Velika Gareva a 1 bataljon smo ostavili na prostoru Jasenik — Lipnik i on se danas nalazi na prostoru Jasenika a sutra će se nalaziti na prostoru Lipnika: Stab i ostale jedinice oko štaba smjestili smo u s. Kamenjače. Naš 4 bataljon je na prostoru Kobilja Glava — Njivice.³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/1, k. 1144. II.

² Datum „7/8 ov. mj.“ je dopisan mastilom. latinicom.

Poslednja 4 dana, tj. od 4 o.mj. brigada se nalazila na Gatačkoj površi gdje smo napadali i razbijali bande kao i vršili mobilizaciju na tom terenu. Pri prelasku brigade sa prostora Platicice — Dramešina, bande su izvršile napad na naše položaje na Mušna Glava gdje su odmah bile protjerane prema Ponikvama. U daljem pokretu prema Brajčevićima — Bodežištim — Obješeniku, nijesmo naišli na nikakve neprijateljske snage. Prilikom ulaska naše jedne čete u selo Brajčevići radi prikupljanja hrane, u samu zoru naišli su na četničke zasjede i tu su ih odmah napali i protjerali preko Brajčevića ka Ravnima uz gubitke 3 mrtva i 6 ranjenih. U selu je pronađeno nešto municije za „Breda“, 2 puške i nešto municije 7/9 mm kao i nešto hrane — četničkog sledovanja. U toku 5 o.mj. neprijatelj je uglavnom bio neaktivan sem manjeg ispada prema našem 1 bataljonu u s. Obješenik od pravca Jugovići gdje su odmah bili odbačeni, bande su imale ranjenih, dok mrtvih nije nam poznato.

6. o.mj. bande iz Gacko, sem Avdalovića i Kazančana, oko pola dana napale su na naše položaje od pravca Čemerno preko Suhi Vrh — Zivanj ka Bodežištu i od pravca Mrdenovići — Višnjevo — Ravni, potpomognuti sa jednim topom i 2 bacača. U prvom napadu bande su bile drske, a kad im nije uspjelo da ovladaju ni sa jednom čukom onda su malaksali u svom napadu a zatim smo mi prešli u napad, stjerali bande sa Zivanj — Suhi Vrh preko Vrba ka Dražljevu a i od Brajčevića prema Višnjevu i Ruda Glavica. U ovoj borbi je neprijatelj imao mrtvih (tačno ne znamo) kao i desetak ranjenih što smo mogli da vidimo. Mi smo imali 3 lakše ranjena. Borba je bila još u toku kad smo dobili od Vas naređenje da se prebacimo na ovu prostoriju i 6 o.mj. u 20 časova izvršili smo pokret prema Jasenik — Lipnik preko Brajčevići — Rajići — Kravarevo — Ponikve — Dušac u cilju da bande ukoliko se na toj prostoriji budu nalazile napadnemo i razbijemo. Međutim bande su se sve povukle za Gacko i na njih nijesmo nigdje naišli.⁴

Izgleda po borbenosti bandi a obzirom da u Gacko nema nego svega 70—80 Švaba sa jednim topom.⁵ da smo nastavili gonjenje u toku dana 6 o.mj. da bi postojala mogućnost da upadnemo i u samo Gacko, jer je kod bandi vrlo slab moral u poslednje vrijeme a to je i zbog toga što nemaju podršku od Švaba, jedino što ih pomažu sa tim topom. U izgledu je da sada neće moći dobiti pojačanja a to mišljenje vlada i kod četnika i

⁴ Odnosi se na četnike Gatačke brigade. Opširnije o njihovom dejstvu vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 116—122 (Arhiv VII, reg. br. BH—9336).

⁵ Riječ je o dijelovima njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“). I O njenim jedinicama vidi knj. 27, dok. br. 1, 84 i 158.

stalno očekuju napad na Gacko od naših snaga, naročito kad Umo vršili pokret prema Površi.

Kada su bande vršile napad na naš 1 bataljon kod Bodežišta, tom prilikom je naš izviđački vod koji je išao na zadatak **urema** komunikaciji Gacko — Nevesinje napravio zasjedu jednoj četničkoj koloni koja je kretala prema našem 1 bataljonu i **sa** odstojanja 10—15 metara otvorili vatru iz puškomitraljeza i **među** njih bacili bombe, kojom prilikom je popadalo nekoliko **četnika** ali usled pucnja neke pobočnice četničke sa leđa ovome **vodu** on se je morao da povuče bez gubitaka. Ne znamo koliko **je bilo** mrtvih i ranjenih četnika. Ovu je kolonu naš vod zbunio i **nije** mogla da ispolji dejstvo prema našem 1 bat. Također se i **sada** nalazi naš izviđački vod na komunikaciji Gacko — **Nevesinje** radi pravljenja zasjeda neprijatelju i kontrole puta da **li će** neprijatelj dovljučiti kakvog pojačanja ili pak odlazak **prema** Nevesinju.

Neprijateljske snage u Gacko se sada nalaze sve sem bandi Avdalovića na sektoru Avtovac — Miholjača — Gacko. Ustaše iz Kula ne idu sa svoga sektora sem nešto malo koji se nalaze u Gacko. Za ova dva dana neprijatelj bio potpuno neaktivan, jedino je povremeno tukao sa topom sela gdje smo se mi nalazili.

Tražene kurire Vam sada upućujemo, dok druga Rajka Salatića, starijeg vodnika ćemo Vam naknadno poslati jer je on do sada vodnik izviđačkog voda ove brigade i vod se nalazi negdje na terenu Gatačke Površi.

Potvrđujemo Vam prijem okruglog štambilja za ovu brigadu.

Prilikom našeg boravka na Površi, a u vezi Vaših naređenja,⁰ kao jedan od najvažnijih zadataka postavili smo pred sve bataljone vršenje najenergičnije mobilizacije. Kako je sa nama išla Komanda Mjesta Gacko, to smo izdali uputstva u pogledu nadležnosti Komande Mjesta po tom pitanju. Došlo je do nesuglasice i nerazumevanja i u odnosima između Komande Mjesta i nas. Sve ljudstvo koje se moglo mobilisati bilo je mobilisano od Komande Mjesta, koja nije uopšte dozvoljavala da naše jedinice vrše mobilizaciju. Na taj način Komanda Mjesta je mobilisala oko 30 novih boraca. Na naš zahtjev da se najveći broj tih boraca preda našoj brigadi na raspored, oni su kategorički odbili, navodeći da oni to ljudstvo će djelimično slati u Komandu Područja, a djelimično zadržati za sebe. Na ovakav način nama se potpuno onemogućava mobilizacija na terenu na kome se nalazimo mi i Komanda Mjesta, naročito s obzirom na činjenicu da Komanda Mjesta ne smatra svojom dužnošću mobilizaciju za

brigadu. Molimo Vas da nam po ovom pitanju izdate uputstva i naređenja za dalji rad po pitanju mobilizacije i odnosa prema Komandi Mjesta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar Spiro Srzentić	Načelnik štaba, poručnik Smajo⁷ Balalić	Komandant, kapetan Jovan R. Andrić
--	---	--

BR. 42

IZVJEŠTAJ ŠTABA JUŽNOHERCEGOVACKOG NOP ODREDA OD 9. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U JUŽNOJ HERCEGOVINI¹

**STAB
JUŽNOHERCEGOVACKOG
PARTIZANSKOG ODREDA**
Broj 275
Hrasno 9. VIII. 44. u 11.50

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Posljednje izvještaje poslali smo vam 5. VIII u večer.² Prikom prolaza kurira ispod Zegulje 5/6. VIII naišla je kolona Njemaca od oko 20 kamiona i nekoliko tenkova na Zegulju. Glavnina neprijatelja je odmah produžila preko Poljica ka Vlahovićima, a oko 150 ka Dubokoj, gdje su se sukobili sa našim bataljonom „M.³ Mihić“, kojega je podpomagao bataljon „M.⁴ Čuzulan“ i Švabe su odbačene u Stolac.⁵ Imali su dva mrtva i nekoliko ranjenih, dok je naš bataljon „M. Mihić“ imao tri lakše ranjena. Dana 7. VIII uputili smo bataljon „M. Čuzulan“ i Ljubinjsku četu da bočno napadnu neprijatelja na Vlahoviće i u

⁷ Smajil

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ieg. br. 14¹, k. 1144 II.

² Riječ je o izvještaju političkog komesara tog odreda od 5. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 38/2, k. 1627).

³ Marko

⁴ Mihailo

⁵ O njemačkim snagama vidi dok. br. 33, napomenu br. 2 i 3.

«utu smo se sukobili sa Stolačkom i Ljubinjskom četničkom [brigadom, koje su išle iz Bileća za Stolac. Sa njima smo vodili borbu na Oblo Brdo — Đurdeva Glava i sjurili ih u polje, i **nastavili** gonjenje Vitonje — Čukovci. Ljubinjska brigada je **razbijena**, nešto je pošlo ka Stocu, a nešto ka Zrvnu, dok je Stolačka brigada umakla ka Stocu. Kako saznajemo sa njima se je nalazio kapetan Salatić,⁶ nasljednik Baćovičev,⁷ koji treba iz Stoca da ide za Nevesinje. Ljubinjski četnici su bili mobilisali 50 boraca i našim napadom razbježali su se kućama. Zadatak ovih brigada jeste da ostanu na svome terenu i da mobilišu, te da vrše akcije sa Švabama protiv nas. Obje brigade — 100 boraca.⁸

Prema nepotvrđenim vijestima u Stolac se nalazi oko 2.000 **neprijateljskih** vojnika — Švaba sa ovima što su izašli na Vlahoviće. Prebacuju se noću kamionima u Stolac.

Iza onog transporta od 500 Švaba došao je sljedeći transport od 10 vagona mazgi iz Čapljine za Trebinje i 300 vojnika.⁹

Ostali vagoni iz Čapljine rezervisani su za konje koji će **biti** otpremljeni Čapljina — Mostar — Nevesinje.

U vezi dolaska Švaba u Trebinje i dalje za Lastvu,¹⁰ trebinjski četnici vrše veliki pritisak za mobilizaciju. Jedan vod bataljona „R. Pravica“ je 5. VIII napao u Sumi jednu četničku grupu i razbio je i oslobodio 2 naša druga sa veze. 6. VIII je napao jednu švapsku patrolu koja je išla od Uskoplja i ranio 4 Švabe i zarobio nešto municije. Dana 7/8. VIII bataljon „R. Pravica“ imao je borbu sa bandama Kovača¹² u Ivici, rezultat borbe nam je nepoznat.

Na pruži Gabela — Hum ima pojačanja: Jasenica-Lug oko 150, Hum i Uskoplje pojačano sa nešto Švaba.¹³

Upućujemo 3 druga za niži sanitetski kurs pri Divizijskoj bolnici, koji se nisu mogli probiti dana 5/6. VIII. Krajem juna poslali smo 4 druga i 3 drugarice na bolnički kurs i nijesu nam se još vratili, a sredinom prošlog mjeseca poslali smo 3 druga

⁶ Prema zapisniku sa sastanka četničkih komandanata istočne Bosne, Sandžaka, Hercegovine i Boke od 18. jula 1944, Danilo Salatić je određen za zamjenika komandanta Hercegovine, Boke i istočne Bosne (Arhiv VII. reg. br. BH—V—397).

⁷ Petar Baćović, komandant Hercegovine, Boke i istočne Bosne. Prije toga on je bio komandant četničkih jedinica u Hercegovini.

⁸ Posljednja rečenica je dopisana mastilom, ćirilicom.

⁹ Riječi: „i 300 vojnika“ su dopisane mastilom, ćirilicom.

¹⁰ O tome vidi dok. br. 135, 138 i 145.

¹¹ Rade

¹² Odnosi se na Savu Kovača.

na viši sanitetski kurs i ni oni se nijesu vratili. Molimo da se ovi drugovi što prije vrate, jer smo ostali bez sanitetske osoblja.

Nijeste nam ništa odgovorili da li ćete nam uputiti za zamjenika komandanta bataljona „Ćuzulan“, koji je ur kao i za ostalo u našim dopisima. Iz Trebinja nije izlazilo i slimana, niti koga iz obalne zone.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Miloš Stamatović

(M.P.)

Komandant,
Mile Vukalović

BR. 43

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 10. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U BOSANSKOJ
KRAJINI U JULU¹**

**ŠTAB
IV DIVIZIJE 5. KORPUSA**

Pov. Br. 405/44

Dne 10. VII.² 1944 g.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU 5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Dostavlja se izvještaj o akcijama za mjesec juli 1944 god.

VII. 1944 Neprijatelj je napao položaj II bataljona VIII brigade u jačini od 2000 vojnika iz Vrtoča i Teočaka prema Cučevu i Krnjeuškom Međugorju. Neprijatelj je odbijen nakon dvočasovne borbe uz gubitke 15 mrtvih i 8 ranjenih. Naši gubici 1 mrtav i 2 lakše ranjena. Plijen 300 komada metaka za mitraljez Breda. Prije ove bor-

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VIT, reg. br. 14/1, k. 769.

be izbačeno je na neprijateljsko uporište Kovi-
ljaču 6 granata iz protukolskog topa sa dobrim
pogotcima. Kod neprijatelja je bilo žrtava, ali
broj nije ustanovljen.³

Jedna četa sa minerskom grupom XI bri-
gade digla je u zrak neprijateljski voz između
Prijedora i Brezičana. tom prilikom uništena je
jedna lokomotiva i tri vagona. Ubijeno je 8 ne-
prijateljskih vojnika. Vlastitih gubitaka nije
bilo.⁴

Snage Podgrmečkog odreda na prostori
Badić, Ostrožnica vršili su zaštitu kosidbe.

Diverzantska četa Gradiško-Lijevečkog
odreda digla je u zrak jedan neprijateljski voz
na pruzi između Blagaja i Bosanskog Novog.
Neprijateljski gubitci 5 mrtvih i 8 ranjenih.
Uništena lokomotiva i 4 vagona.⁵

Snage Timarskog odreda imale su jedan
manji sukob sa četnicima u selu Saničanima.
Neprijatelj je imao 4 ranjena. Naši bez gubita-
ka. Zaplenjene 2 puške, 1 hlače.

2. VII.

Radni i prateći vod III bataljona VIII bri-
gade bio je iznenađen od neprijateljskog „tru-
pa" u selu Radiću kod kuća Radaković. Bataljon
je imao 5 mrtvih i dva ranjena. Neprijatelj je
zaplijenio teški bacač bez nišanskih sprava, te-
ški mitraljez, protitenkovsku pušku, 9 tovarnih
konja, dva brdska i jedan poljski kazan, 7 pari
cipela, 29 pari veša, svu štabsku arhivu sa štam-
biljima. Neprijatelju su pri odstupanju nane-
šeni gubitci 8 mrtvih i 5 ranjenih.⁶

Snage IV bataljona XI brigade imale su
sukob sa neprijateljem kod Briševa. Ubijen je-
dan neprijateljski vojnik. Naši bez gubitaka.

Snage Podgrmečkog odreda vodile su bor-
bu sa neprijateljem (legionari) kod sela Ćora.
Borba je trajala dva časa. Ubijen je jedan ne-
prijateljski vojnik i jedan oficir. Zapljenjeno je-
dan pištolj, 20 metaka. Naših gubitaka nije bilo.

³ O neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi knj. 27, dok. br. 131.

⁴ i ⁵ O tome vidi knj. 27, dok. br. 150.

⁶ Prema dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oru-
žanih snaga NDH od 16. jula 1944. napad je izvela jedna ustaška bojna
(vidi knj. 27, dok. br. 164).

Drvarsko-Petrovački odred u Reveniku ubio je jednog i ranio 3 četnika. Zaplijenjena jedna puška.

3. VII. 1944

Snage IV bataljona XI brigade odbile su napad neprijatelja iz Ljubije prema Briševu uz gubitke 5 mrtvih i 6 ranjenih. Naš jedan drug lakše ranjen. Noću između 3 i 4 napale su neprijateljske vojnike. Pbjeno 4 šinjela, 200'pušča-jnih metaka i nešto druge spreme.⁷

Došlo je do sukoba patrola Podgrmečkog odreda i neprijateljskih. Gubitaka nije bilo ni s jedne ni s druge strane.

Jedna četa Kozarskog odreda zapalila je 75 metara ustaškog sjena kod Dubice.

4. VII.

Neprijatelj u jačini od 300 vojnika krenuo je iz Ljubije i napao položaje III bataljona VI brigade. Neprijatelj je uspio da nešto napreduje ali je zatim potisnut uz gubitke 20 mrtvih, i 25 ranjenih. Zaplijenjena jedna radio-stanica, 5 karabina i još nešto druge spreme.⁸

U 5 sati krenula je jedna neprijateljska kolona od Vrtoča prema Petrovcu.⁹ Jedna oklopljena kola naišla su na minu i oštećena su. Kolona se odmah vratila u Vrtoče, a oštećena oklopljena kola naknadno su uz pomoć tenkova odvučena u Vrtoče. Istoga dana na istoj komunikaciji krenula je druga kolona te je jedan kamion opet nagazio na minu i teško oštećen, kolona se ponovo vratila u Vrtoče. Noću između 4 i 5 kolona je po treći put krenula iz Vrtoča za Petrovac te je i tada jedan kamion sa vojskom naišao na minu i teško oštećen. Ostali kamioni su se vratili u Vrtoče. Mine je postavljala VIII brigada. Jedna grupa izviđačke čete VIII brigade upala je među neprijateljske bunkere u Tarkovcu, ubila jednog neprijateljskog vojnika i zarobila jednog. Plijen jedan karabin, dva opasača. dvije bombe i dva noža.

⁷ i ¹⁵ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi knj. 27, dok. br. 137.

⁸ U Prijedoru i Ljubiji tada su se nalazili dijelovi 373. legionarske divizije „Tigar“ i 3. gorskog zdruga. Vidi dok. br. 136 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 15.

Snage Podgrmečkog odreda na osiguranju kosidbe sjena na prostoriji Badić — Ostrožnica — Bušević — Čore. Kosidba na Badiću završena sa uspjehom. Pokošeno je 200 kosača livade i sijeno izveženo iz Badića.

Snage Kozarskog odreda odbile su neprijatelja koji je iz Dobrljina izašao u selo više Dobrljina i povratilo ga u Dobrljin. Istog dana neprijatelj u Slabinji naišao je na minu i poginulo je 8 ustaša, 2 konja i uništena su troja kola sa spremom i oružjem. Istog dana jedna četa I bataljona Kozarskog odreda sa nekim snagama Komande mjesta uhvatila je u Pastirevu civile koji su pošli iz Kostajnice po drva. Kola i alat su zaplenjeni.

Udarna grupa Timarskog odreda bila je opkoljena od četnika u selu Saničani. Došlo je do kratkog i oštrog sukoba u kome je banda razbijena. Neprijatelj je imao 2 mrtva. Naši gubitci jedan mrtav (ubijen iz zasjede u Miljakovcima, zaseok Jaruga).

5. VII. 1944 Jedna četa Kozarskog odreda odbila je uz nepoznate gubitke neprijatelja koji je sa Martina pošao u selo Svodnu.¹⁰ Iste noći diverzantska četa Kozarskog odreda potrgala je prugu između Dobrljina i Bos. Novog u dužini od 216 metara. Saobraćaj je bio obustavljen 24 sata. Uništena je jedna lokomotiva sa 3 vagona.¹¹

6. VII. 1944 Od Petrovca za Vrtoče naišla je neprijateljska kolona i jedan kamion sa vojnicima naišao je na minu VIII brigade i uništen je, ostatak kolone vratio se u Petrovac. Noću između 5 i 6 ov. mjeseca jedna neprijateljska satnija sa petokrakim zvijezdama i nosilima bila je došla u Selište, gdje su se propitivali za odbornike i vojsku. U 2 sata 6 ov. mjeseca povratila se nazad u Vrtoče.

Snage III bataljona XI brigade dočekale su neprijatelja koji se je kretao cestom od Banja Luke prema Prijedoru u jačini jedne pukovnije sa komorom. Neprijatelj je (njegova glavnina) propušten, zatim je jak plotun otvoren na

¹⁰ Obnosi se na rtielne lovačke pukovnije (vidi dok. br. 141).

zaštitnicu ove kolone. U toj borbi koja je trajala tri časa iz stroja je izbačeno 70 neprijateljski vojnika, uništeno 7 kola i 6 konja. Naši bgj gubitaka.¹²

7. VII. 1944 Noću između 7 i 8 jedna grupica četnilj pokušala je napasti štab I bataljona VI brigade. Primjećena je od patrola i uspjela je da jednoga ubije i jednoga teško rani koji je nakon toga umro. Banda je posle toga pobjegla. Izviđačka četa VIII brigade na cesti Vrtoče — Petrovac uhvatila je dva švercera i zaplijenila 67.540 kuna.

Podgrmečki odred na zaštiti kosidbe sijenja i ječma na prostoriji Suvaja — Badić i Bušević.

8. VII. 1944 Snage Timarskog odreda napale su grupu od 45 milicionera u Pezića Polju, nakon pola sata neprijatelj je pobjegao za Ivanjsku. Neprijateljski gubitci 4 mrtva. Naši bez gubitaka. Plijen dvije puške, 5 pari odjela, 29 komada krupne stoke i 52 komada sitne stoke. Noću između 8 i 9 dvije čete I bataljona Drvarskog-Petrovačkog odreda postavile su zasjedu na cesti Drenovača — Skočaj, Lapac — Bihać, kolona je brojala 85 kamiona. U borbi ubijeno je 35 neprijateljskih vojnika i 7 oficira i ranjenj 60 neprijateljskih vojnika, zarobljen jedan „obergefrajter”.¹³ Zapaljeno 8 neprijateljskih kamiona punih raznog materijala, dok su 4 oštećena. Zaplijenjeno: 7 pušaka, jedan pištolj, 6 šinjela, 20 komada ćebadi. 2.000 komada municije, 20 šatorskih krila, 8 pari cipela, 10 bluza i druge ratne spreme. Naša dva lakše ranjena.¹⁴

¹² Borba je vođena protiv jedinica 7. lovačke pukovnije. Opširnije o tome vidi dok. br. 136.

¹³ Čin desetara u njemačkoj vojsci

¹⁴ i ²³ U izvještaju Zapovjedništva 3. oružničke pukovnije od 1. avgusta 1944. o borbama na komunikaciji Bihać — Bos. Petrovac piše:

„9. VII u 0230 sati, kod šume Drenovača (12.5 km. j. i. Zavalje) nepoznati broj partizana napao je njemačku kolonu. Borba je prihvaćena i partizani odbijeni, 2 njemačka vojnika poginula, a broj ranjenih je nepoznat. Partizanski gubitci nepoznati. 4 njemačka teretna samovoza-] zapaljena i potpuno izgorila.”

„16. VII u 1000 sati, kod Bijelog Brda (6.5. km j. i. Bihaća) partizani napali njemačku kolonu. 6 njemačkih vojnika poginulo i 3 ranjena. Kod

Istoga dana udarna grupa tog odreda uhvatila je u Vrtoču jednoga četnika, zaplijenjena puška sa municijom.

a VII. 1944 Snage VI brigade vodile su borbu sa jednom grupom milicije i odbili je. Broj neprijateljskih gubitaka je nepoznat. Naš jedan drug lakše ranjen.

Snage II i IV bataljona XI brigade izvršile su akciju na neprijateljsko uporište Kozarac. Borba je trajala od 17 do 19 i 30 sati i u toj borbi ubijeno je 206 a ranjeno 58 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 8 mrtvih, 16 ranjenih i dva nestala. Zaplenjen je sledeći materijal: 2 teška mitraljeza, 1 mali bacač mina, 117 mina, 29 karabina, 20 komada ručnih bombi i osam sanduka municije puščane.¹⁵

Zasjeda Kozarskog odreda uhvatila je jednog ustašu iz Dubice.¹⁶ Dočekana su tri kamiona koji su bježali od savezničkih aviona. Isti su oštećeni ali nijesu mogli biti upaljeni pošto su bili na lijevoj obali rijeke Une.

Diverzantska četa Gradiško-Lijevečanskog odreda digla je neprijateljski voz na pruzi Prijedor — Bos. Novi. Uništena je lokomotiva i tri vagona. Neprijateljski gubitci 6 mrtvih, 10 ranjenih.¹⁷

Četnička zasjeda između Omarske i Krivaje ubila je dva kurira Timarskog odreda.

10. VII. 1944 Neprijatelj u jačini od 200 ljudi napao je položaje III bataljona VI brigade na tromedi kod Ljubije. Poslije kraće borbe neprijatelj je protjeran u svoj logor u Ljubiji uz gubitke 10 mrtvih i 12 ranjenih. Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen.

partizana je bilo više mrtvih i ranjenih, među kojima je poginuo i komandant. Jedan njemački samovoz oštećen i vratio se u Bihać, a kolona je produžila za Bos. Petrovac." (Arhiv VII, reg. br. 54/2—9, k. 149 e).

¹⁵ Odnosi se na Bosansku Dubicu.

¹⁷ Prema dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 10. jula 1944, teretni voz je 9. jula u 13,30 časova naletio na minu između željezničkih postaja Dobrljin i Ravnice. U ovom izvještaju se ništa ne kaže o akciji na željezničkoj pruzi Prijedor — Bos. Novi. (Arhiv VII, reg. br. 10/1, k. 40).

Snage XI brigade sačekale su na cesti Prijedor — Kozarac neprijateljsku kolonu koja je pokušala da prodre u Kozarac. Neprijatelj je povučen uz gubitke 5 mrtvih dok su naši bez gubitaka.

11. VII. 1944

Zasjeda VIII brigade koja je zaštićivala kosiđu žita od neprijateljskog uporišta Periši'-Zid¹⁸ imala je sukob sa neprijateljem iz tog uporišta i u kraćoj borbi ranila dva neprijateljska vojnika i primorala neprijatelja da se povuče u svoje bunkere. Naši bez gubitaka. J

Neprijatelj je pokušao prodor iz Prijedora u Kozarac ali je povraćen od snaga XI brigade uz gubitke od 5 mrtvih.

Diverzantska četa Kozarskog odreda potrgala je 75 metara željezničke pruge između Svodne i Blagaja.

Snage Gradiško-Lijevčanskog odreda vodile su borbu sa neprijateljem na Kruškovcu¹⁹ kod Dubice. Neprijatelj je bio jačine dvije satnije ustaša, dočekan je u zasjedi i imao je 20 mrtvih vojnika i oficira. Sa naše strane 1 ranjen.

Snage Drvarsko-Petrovačkog odreda na cesti Petrovac — Oštrelj postavile su mine i zasjedu. Naišla je neprijateljska kolona od 70 kola 1 400 do 500 vojnika. Mina je eksplodirala i digla u vazduh troja kola koja su potpuno uništena. Neprijatelj je imao 18 mrtvih i 7 ranjenih. Naši bez gubitaka.

12. VII. 1944

Snage VIII brigade sačekale su na cesti između Vrtoča i Ripča (Lipa) neprijateljsku kolonu jačine 19 kamiona, jedan luksuzni auto i jedan motocikl. U kamionima je bilo oko 300 neprijateljskih vojnika i kretali su od Vrtoča za Bihać. Iz neposredne blizine čitava je kolona uništena grupama eksploziva 808, protutenkovskim bombama i mitraljeskim rafalima. Ubijeno je 160, ranjeno 90. a zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Zaplijenjen je jedan puškomi-traljez, jedna strojica, 3 karabina, 600 metaka, 2 šinjela i 4 čebeta. Uništeno 19 kamiona, je-

¹⁸ i ¹⁹ To mjesto nije nađeno na karti 1 :100.000.

dan luksuzni auto, 1 motocikl i 3000 kg žita. Naši gubitci 6 mrtvih i 7 ranjenih.²⁰

Snage III bataljona XI brigade vodile su skoro ceo dan borbu sa neprijateljem koji je krenuo cestom iz Prijedora za Kozarac. Neprijatelj je povraćen natrag uz gubitke od 57 mrtvih i 65 ranjenih. Naši gubitci 1 nestao, 2 teško i 1 lakše ranjen.²¹ Jedna patrola Kozarskog odreda ispucala je na jednu neprijateljsku kolonu od 30 vojnika i volovskih kola koja se je kretala lijevom stranom rijeke Une. Ubijena su 4 vola i nepoznat broj mrtvih i ranjenih.

Snage Drvarsko-Petrovačkog odreda napravile su zasjedu na komunikaciji Ripač — Bijelo Brdo (Bihać). Naišla je neprijateljska kolona pješadije kao i troja kola i 5 kamiona. Naše snage otvorile su vatru i ubile 15 neprijateljskih vojnika i veći broj ranile. Zaplijenjen je jedan bicikl. Naši bez gubitaka.

13. VII. 1944

Snage VI brigade došle su u sukob sa neprijateljem i tom prilikom ranile 5 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: jedan drug i jedna drugarica ranjeni.

Diverzantska četa Kozarskog odreda digla je u zrak 64 metra željezničke pruge između Dobrljina i Strižanskog Mosta.

Snage Drvarsko-Petrovačkog odreda spustile su se u bare između Ripča i Bijelog Brda gdje su se nalazili neprijateljski konji na paši. Ubijena su dva vojnika i 3 konja. Istoga dana snage pomenutog odreda sačekale su u zasjedi na cesti Bihać — Lapac jednu motorizovanu kolonu i tom prilikom uništile dva kamiona i 4 trokolice. Ubijeno je 15 Švaba, a jedan zarobljen, pošto nije htio da ide isti je ubijen. Zaplijenjeno: 1 šarac, 4 karabina, 1 šmajser, 4 sanduka municije, 6 čebadi i nešto druge spremne. Sa naše strane jedan lakše ranjen.

²⁰ U dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 15. avgusta 1944. piše da snage NOVJ uprkos jakim obezbjeđenjima vrše jak pritisak na liniju Bihać — Bos. Petrovac radi ometanja prometa. Dalje se u izvještaju kaže da je napadnuta „njemačka preselica“ (transportna kolona) i da je tom prilikom uništeno nekoliko njemačkih kamiona. (Arhiv VII, reg. br. 15/1, k. 40).

14. VII. 1944 Snage Kozarskog odreda odbile su pokušaj neprijatelja koji je iz Dubice krenuo na oslobođenu teritoriju. Neprijatelj je imao 5 mrtvih i više ranjenih. Diverzantska četa istog odreda potrgala je prugu 224 metra između Dobrljina i Volinje i prekinula telefonsku liniju na tri mjesta.

Jedna četa Gradiško-Lijevečanskog 9dre sačekala je neprijateljsku patrolu na 15 kilometru i ubila jednog i ranila dva neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Oko 300 četnika Vase Mijatovića napalo je na položaj VI brigade u selu Rasavcima. Posle kraće borbe neprijatelj je odbijen uz gubitke od tri mrtvaca i 8 ranjenih. Naši bez gubitaka.

15. VII. 1944 Od snaga VI brigade izvršen je napad na četnički logor u Gomjenici. U borbi koja je trajala gotovo 5 sati ubijeno je 10 četnika, a ranjeno 25. Među ranjenima bio je i Vaso Mijatović. Zarobljeno je 4 puške, jedna oficirska bluza i nešto municije.

Izgubljen je jedan puškomitraljez.

Eksplozijom mine, koju je postavila četa Podgrmečkog odreda, oštećena je pruga Rudice — Blatna.

Snage Kozarskog odreda spalile su kod Dubice 50 metara sijena. Diverzantska četa istog odreda potrgala je između Dobrljina i Strižanskog Mosta 105 metara željezničke pruge i 1500 metara telefonske linije. Ukupljeno je 700 metara linije.

Diverzantska četa Gradiško-Lijevečanskog odreda digla je jedan neprijateljski voz na pruzi Prijedor — Bos. Novi. Uništena je lokomotiva i 6 vagona. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 9 ranjenih. Naših nije bilo.²²

Snage Drvarsko-Petrovačkog odreda postavile su zasjedu na cesti Ripač — Bihać. Naišla je neprijateljska kolona od Petrovca u jačini od 40 kamiona i 7 tenkova. Naše snage otvorile su vatru na neprijatelja i uništile 16 kamiona i još nekoliko onesposobile. Neprijateljski gubitci: 80 mrtvih i veći broj ranjenih. Do

plijena se nije moglo doći usled toga što su intervenisali tenkovi. Naš jedan lakše ranjen.²³

ig VII- 1944

Jedna četa II bataljona VIII brigade vodila je borbu sa neprijateljem u selu Vrtoču. Neprijateljski gubitci nisu poznati. Naših gubitaka nije bilo.

Snage Podgrmečkog odreda na osiguranju kosidbe na prostoriji Ostrožnica — Govedarnica. Patrola je pohvatala kod Ostrožnice 6 konja, 1 magare, 1 kravu i tri muslimana iz Bosanske Krupe, koji su posle ispita bili pušteni.

Snage Kozarskog odreda spasile su dva saveznička pilota koji su pali jedan u selo Knežicu a drugi u Trokut.

17. VII. 1944

Jedna četa II bataljona VIII brigade vodila je borbu u Vrtoču gdje je neprijatelj imao 17 mrtvih i 9 ranjenih. Naši gubitci jedan ranjen. Plijena nije bilo.

XI brigada gotovo sa svim snagama vodila je borbu sa neprijateljem na cesti Prijedor — Banja Luka. Neprijatelj je kretao iz Prijedora prema Banjoj Luci. U toj borbi koja je trajala 8 sati ubijeno je 124 i ranjeno 114 neprijateljskih vojnika. Sa naše strane bilo je 4 mrtva i 15 ranjeno, od kojih je 4 teže. Neprijatelj je uspio da se probije za Banja Luku.²⁴

Jedna četa Petrovačkog odreda dočekala je u zasjedi u selu Bukovači kod Petrovca jedni, neprijateljsku kolonu jačine oko 150 vojnika. Ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika i veći broj ranjeno. Namjera neprijatelja bila je da pljačka i u tome je ometen. Istoga dana jedna grupa Drvarsko-Petrovačkog odreda na cesti Bihać — Vrtoče ubila je dva neprijateljska vojnika i 5 ranila, ubijena su 3 konja. Naši bez gubitaka.

18. VII. 1944

Noću između 18 i 19 dva bataljona VI brigade napali su neprijateljsko uporište Briševo. Borba je trajala jedan sat i neprijatelj je iz toga uporišta proteran. Bunker i kao i stambene prostorije su popaljeni. Neprijateljsku posadu u tim položajima sačinjavah su ustaška milicija

¹⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 136.

(Jagina) i „tigerovci“.²³ Jačina neprijatelja bila je oko 150 vojnika. Oko uporišta bile su postavljene nagazne mine i žica. U ovoj akciji neprijatelj je imao dva mrtva i dva ranjena, dok je na našoj strani bilo 5 ranjenih i jedan mrtav. Zaplijenjen je jedan raketni pištolj, 4 čebeta i nešto životnih namirnica.

Jedna četa VIII brigade vodila je borbu sa neprijateljem u selu Vrtoču. Neprijateljski gubitci n'su poznati. Naši bez gubitaka.

U Rakanama četnici su napali jednu četu Podgrmečkog odreda, odbijeni su uz nepoznate gubitke.

Jedna četa Kozarskog odreda povratila je jednu neprijateljsku satniju koja je iz Dubice krenula u pravcu Grabovca. Neprijatelj je imao dva mrtva i više ranjenih. Naši bez gubitaka.

Jedna četa Timarskog odreda napala je miliciju u selu Pezića Polje. Nakon žestoke borbe od pola sata neprijatelj je pobjegao za Ivanjsku. Neprijateljski gubitci dva mrtva. Naši bez gubitaka. Plijen: 14 ovaca i jedna krava. . I

19. VII.

Zasjeda VI brigade u selu Maričkoj ubila je dva četnika i dva ranila. Zarobljeno 3 puške i 300 puščanih metaka.

Diverzantska četa Podgrmečkog odreda srušila je minom na pruzi između Otoke i Krupe dva voza. Uništena su tri vagona sa radnicima i dva vagona sa vojskom.²⁶

Snage Kozarskog odreda vodile su borbu kod Kostajnice sa neprijateljem koji je bio potpomognut sa tri tenka.²⁷ Neprijatelj je dočekan iz zasjede i naši su uspjeli zarobiti jedan top, koji su pod navalom tenkova naši opet morali

²³ 25 j 2? p r e m a pregledu rasporeda snaga Zapovjedništva 4. lovačkog zdruga od 21. jula 1944. u Ljubiji su se tada nalazila dva bataljona 373. legionarske divizije „Tigar“, i vjerovatno se dio ovih snaga nalazio u Briševu. dok o ustaškim snagama nema podataka (Arhiv VII, reg. br. 6/12—1, k. 112 A). O tome vidi i knj. 27, dok. br. 170.

²⁶ U izvještaju Zapovjedništva 3. oružničke pukovnije od 1. avgusta 1944. se kaže da je tom prilikom uništena jedna terezina. da su 4 vagona jednog mješovitog voza izbačena iz kolosjeka, da je oštećena željeznička pruga na dva mjesta (oko 44 metra) i da su ranjena dva njemačk-B-i vojnika. (Arhiv VII. reg. br. 54/2—10, k. 149 e).

²⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi koje su to neprijateljske snage bile.

napustiti. Borba je trajala 4 sata. Neprijatelj je imao 5 mrtvih i 7 ranjenih, ubijena su dva konja i jedan kamion oštećen.

VII. 1944

Neprijatelj je krenuo iz Ljubije u pravcu Stare Rijeke u jačini od jedne satnije „tigrovaca“ i dvije satnije milicije (Sefkine) sa namjerom da dođu u Stari Majdan i da zaposjednu položaj na Halilovića Brdu.²⁸ Poslije tročasovne borbe neprijatelj je razbijen tako da se u manjim grupicama morao probijati kroz naše snage koje su mu bile prošle iza leđa. Bježeći nazad za Ljubiju neprijatelj je imao 8 mrtvih vojnika i dva oficira, također su ranjena dva oficira koji su kasnije, kako smo doznali, umrli. Jedan od njih bio je zloglasni Sefko, ranjeno je 14 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 2 mrtva i 4 lakše ranjena. Zaplijenjeno je 14 karabina, jedan puškomitraljez, 1 strojica, 1 pištolj i 1 dvogled, 3 ručne bombe i nešto odjeće i obuće. Istoga dana neprijatelj u jačini 150 do 200 vojnika napao je snage III bataljona VI brigade, isti je odbačen na polazne položaje. Neprijatelj je imao 11 mrtvih i 8 ranjenih. Na našoj strani bila su 4 druga ranjena. Plijena nije bilo.

Jedna četa XI brigade dočekala je neprijatelja na pruži Prijedor — Kozarac i tom prilikom ubila 6 neprijateljskih vojnika. Naši be[^]gubitaka.

Jedna četa Podgrmečkog odreda u zaštiti žetve na Gudavcu.

Na logor jedne čete Podgrmečkog odreda u Rašću izvršili su četnici napad. Odbijeni su uz gubitke od 8 ranjenih. Naših gubitaka nije bilo.

Snage Drvarsko-petrovačkog odreda sač[^]kale su jednu neprijateljsku kolonu na cesti Lapac — Srb. Uništena su 3 neprijateljska kamiona, dok je jedan uspio pobjeći. Neprijatelj je imao 12 mrtvih i 30 ranjenih. Zarobljena su 4 legionara. Među ubijenima bilo je dva oficira. Zaplijenjeno: 8 pušaka, 1 pištolj, 500 metaka, 80 konzervi, 120 kg soli, 15 kg šećera, 30 kg riže, 70 kg makarona, 6 šinjela, 7 odjela, 5 pari cipela, 20 kg margarma, i još nekih drugih sitnih stvari.²⁹

21. VII. 1944

Neprijatelj je u 14 časova napao položaje* VI brigade i uspio da ih donekle potisne. To vrijeme neprijatelj je iskoristio i iskopao jednog® mrtvog oficira koji je na istom mjestu prije nekoliko dana poginuo. Naše snage protjerale su neprijatelja uz nepoznate gubitke.

Dio snaga VIII brigade vodio je borbu sa neprijateljem kod Šašića gaja, i neprijatelj je protjeran u svoj garnizon uz gubitke od 4 mrtva i 3 ranjena. Naših gubitaka nije bilo.

U noći između 21 i 22 snage XI brigade zajedno sa snagama Kozarskog i Gradiško-Lijevečkog odreda izvršile su napad na Bos. Dubicu. Posle kraće borbe na spoljnoj odbr naše snage probile su sa jednim klinom u sam grad gdje su otpočele borbe. Likvidir su svi neprijateljski bunkereri između ceste Mrakovica i rijeke Une, osim bunkera koji se nalazi na cesti Dubica — Gradiška na samom izlazu iz grada. Nakon tri sata borbe neprijatelj je bio stjeran u 4 zgrade. Dio snaga koji je trebao da se prebaci preko rijeke Une sa zadatkom da likvidira Hrvatsku Dubicu i da sruši most na Uni, nije uspio prebaciti se na lijevu obalu Une te je neprijatelj dobio pojačanje iz Zivaje i Jasenovca. Nakon toga naše snage morale su se povući ne izvršivši u potpunosti zadatak. Uništeno je 15 neprijateljskih bunkera. Izbačeno je iz stroja oko 150 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci su dva mrtva i 16 ranjenih. Zaplijenjeno 1 teški mitraljez, 11 karabina, 2500 metaka, 10 komada ručnih bombi, 1 šmajser, 1 pištolj i nešto druge ratne spreme.³⁰

Zasjeda Podgrmečkog odreda na Novskoj planini i Tješnjaku oštetila je jedan kamion, ubila 5 i ranila 8 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjen je jedan karabin.

Diverzantska četa Podgrmečkog odreda digla je minom kod Otoke jedan neprijateljski voz. srušena je jedna lokomotiva, tri vagona sa vojskom i jedan teretni sa materijalom. Mrtvifici 12 i ranjenih 15 neprijateljskih vojnika.⁸¹

⁸⁰ Opširnije o tome vidi u 27. knjizi dok. br. 137.

L-VII. 1⁴⁴

Jedna manja patrola milicije privukla se je logoru IV bataljona VI brigade koji je tada logorovao u Starom Majdanu i ubila jednog drugu koji je čuvao konje.

Zasjeda VIII brigade ubila je kod Vrtoča 2 četnika i zaplijenila 2 puške.

Zasjeda Podgrmečkog odreda između Otoka i Baranovića ubila je 4 njemačka vojnika.

Jedna četa Gradiško-Liječanskog odreda dočekala je neprijatelja na 15 kilometru i ubila 7 i ranila 6 neprijateljskih vojnika. Naš jedan lakše ranjen.

23. VII. 1944

Dio snaga izviđačke čete VI brigade u selu Rasavcima, zaseok Zecovi, ubili su 4 neprijateljska vojnika i dva ranili. Neprijatelj je bio iz muslimanske milicije.

Udarina grupa Gradiško-Liječanskog odreda dočekala je kod Orahova oko 40 ustaša i ubila 5 a ranila 6. Naši bez gubitaka. Muslimanska četa Timarskog odreda tražeći razbijene ostatke bandi koje su pobjegle iz Kozarca prilikom napada XI brigade našla je 3 puške, 1 par odjela, 1 par cipela i 150 metaka.

24. VII. 1944

IV bataljon VIII brigade postavio je zasjedu na Prijekoju Glavici pred Vrtočem na cesti Vrtoče — Petrovac. Naišla je neprijateljska kolona sa 8 natovarenih kola i jednom satnijom kao osiguranje koja se je kretala od Vrtoča prema Petrovcu. Vještim manevrom prebačen je dio snaga neprijateljskoj pobočnici za leđa i neprijatelj se pod teškim uslovima morao vratiti u Vrtoče, izgubivši 10 mrtvih i 20 ranjenih i jedan zarobljen. Zaplijenjeno je 5 karabina, 4 fišeklje, 4 opasača, dva para odijela. Naši gubitci 5 ranjenih.³² Podgrmečki odred uhvatio je u selu Gornjim Petrovićima 3 četnika, među kojima su bila dva čuvena bandita Ilić i Čurguz.

I^k U dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 27. jula 1944. o tome piše:

„Partizani su zatvorili cestu Bos. Petrovac — Vrtoče te zaposjeli vis jugoistočno Vrtoče. Protuudarom borbene skupine jednog našeg lovačkog zdrugu (vjerovatno 2. lovačkog zdrugu, jer je on djelovao na tom prostoru — prim. red.) neprijatelj je odbačen, pri čemu je poginulo 10 partizana." (Arhiv VII, reg. br. 27/1—1, k. 40).

Zaplijenjene su 3 puške, 130 puščanih metaka
6 bombi, 3 fišeklije i 5 pari cipela. •

Diverzantska grupa Kozarskog odreda digla je u zrak 312 metara pruge i prekinula telelonsku liniju između Dobrljina i Volinjskog Mosta. Ostale snage u zaštiti žetve.³³

25. VII. 1944 Snage Kozarskog odreda u zaštiti žetve. Došlo je do sukoba sa neprijateljskim patrolama kod Kostajnice i neprijateljske patrole protjerane su u Kostajnicu.

26. VII. 1944 Jedna četa IV bataljona XI brigade dočekala je miliciju sa žeteocima kod Simića — Ivanjska, koji su pošli u namjeri da žanju žito. Tom prilikom ubijeno je 6 milicionera. Ostali su se razbježali.

Naši nijesu imali gubitaka.

Podgrmečki odred zaplijenio je 5 konja i jedna kola od ustaških familija kod Krupe. Minom razrušena je željeznička pruga između Krupe — Novog.

Snage Kozarskog odreda daju zaštitu žeteocima i ometaju žetvu neprijatelja na lijevoj strani Une oko Bačina i Hrvatske Slabinje. ' 1

27. VII. 1944 Neprijatelj je oko 11 časova napao snage III bataljona VI brigade.³⁴ Nakon borbe od jednog sata neprijatelj je bio primoran da se povuče uz gubitke od 3 mrtva i 2 ranjena.

28. VII. 1944 Snage Podgrmečkog odreda zaplijenile su 5 konja od ustaških familija. Željeznička pruga Rudice — Blatna porušena je na 9 mjesta. Jedan transportni neprijateljski voz na pruzi Blagaj — Svodna naišao je na minu. Srušena su tri vagona sa materijalom i lokomotiva teško oštećena.³⁵

29. VII. 1944 Jedan dio snaga Podgrmečkog odreda vršio je osiguranje žetve a drugim dijelom trgana je pruga, pokidano je 20 šina. Jedan dio snaga Kozarskog odreda dočekao je na obali Une jednu

³³ Vidi knj. 27, dok. br. 173.

³⁴ O rasporedu i dejstvu jedinica te brigade u julu vidi izvještaj, njenog štaba od 4. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 15/2, k. 769).

grupu ustaša i ubio dva para konja i ranio nekoliko ustaša.

30. VII. 1944 Jedan dio snaga Podgrmečkog odreda progoni neprijatelja sa Poljanka koji je tu bio izišao. Tom prilikom ubijen je 1 neprijateljski vojnik i 1 ranjen. Naši nisu imali gubitaka.

31. VII. 1944 Nije bilo dodira sa neprijateljem. Snage u pokretu na akciju na neprijateljska uporišta na liniji Petrovac — Ripač.³⁶

U TOKU OVOGA MJESECA JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU:

1) Gubitci	a) neprijateljski	1124 ubijeno 831 ranjeno 39 zarobljeno 1994 izbačeno iz stroja
	b) vlastiti	38 poginulih 96 ranjeno 5 nestalih
2) Plijen	a) oružje:	134 puške, 3 puškomitraljeza, 4 strojnice, 5 pištolja, 1 raketni pištolj, 39 ručnih bombi, nagaznih mina 4 komada, teška mitraljeza 32, malih bacača 1, noža 2, šarca 1
	b) municija:	puščanih metaka 20.730, metaka za pištolj 20
	c) oprema:	30 pari cipela, 30 pari odjela, 18 šinjela, 39 komada čebadi. 1 sanduk sanitetskog materijala, 4 opasača, 7 fišeklija, 22 čuture, 1 pisaaća mašina, 3 telefona, 20 šatorskih krila, 10 kola, 15 ranaca, 5 sjekira, 1 magare, 1 bicikl.
	d) ostalo:	1 radio-stanica, 37 goveda, 28 konja, 240 kg soli, 66 komada sitne stoke, 30 litara rakije, 1000 komada cigareta, 50 paklića duhana, 10 kg marmelade, 80 komada konzerve, 15 kg šećera, 30 kg riže, 20 kavinog dodatka, 70 kg makarona i 20 kg margarina, 67.540 kuna.

³⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 28 u ovoj knjizi i dok. br. 131 u 27. knjizi.

- 3) Uništeno: 52 kamiona, 1 motorbicikl, 1 luksuzni auto, 9 lokomotiva, 41 vagon, 7 kola, 20 bunkera, 55 tvrdih zgrada, prekinuta pruga na 21 mjestu u dužini 2200 metara, 15 metara pšenice, 275 metara sijena, 4 vola, 13 konja, 1500 metara telefonske žice, 4 trokolice.
- 4) Izgubljeno: teški bacač bez nišanskih sprava, teški mitraljez, protivtenkovska puška, 9 tovarnih konja, 3 kazana, 7 pari cipela, 29 pari veša i jedan puško-mitraljez.
- 5) Raspored jedinica:

VI brigada smještena je na prostorijski desno od rijeke Sane i to: Usorci, Rakelići, Tomašnica i Marička, sa zadatkom da štiti oslobođenu teritoriju od neprijateljskih napada sa pravca Prijedor — Ivanjska.

VIII brigada sa tri svoja bataljona smještena je u Gorinji, Gudavcu i Suvaji, a sa jednim je na položaju na Hrgaru.

XI brigada sa dva bataljona drži položaje Stara Rijeka, Tromeda, Briševo, Stari Majdan, sa zadatkom zatvaranja pravca Ljubija — San. Most. Sa jednim bataljonom djeluje na pruži Prijedor — Bos. Novi oko neprijateljskih uporišta Brezičani, Martin Brdo i Dragotinja. Jedan bataljon ove brigade smješten je u Radomirovcu sa zadatkom ometanja neprijateljskog saobraćaja Prijedor — Bosanski Novi.

Snage Podgrmečkog odreda smještene su u selima Dubovik, Rujiška i Novska planina i vrše zaštitu oslobođene teritorije od neprijateljskih napada od pravca Bosanski Novi i Bosanske Krupe.

Snage Drvarsko-Petrovačkog odreda djeluju na komunikacijama Petrovac — Bihać i Petrovac — Drvar i vrše zaštitu žetve na oslobođenoj teritoriji oko Petrovca.

Snage Timarskog, Kozarskog i Gradiško-Liječanskog odreda u toku ovoga mjeseca otpale su od ove divizije, i čine Kozarsku grupu odreda.³⁷

U periodu ovoga mjeseca izvršene su dve veće vojničke akcije na neprijateljska uporišta Kozarac i Dubica, od kojih je prva u potpunosti

uspjela, dok su u drugoj postignuti djelomični uspjesi. Napad na Kozarac izvršen je po danu, dok je na Dubicu izveden noćni napad.

Zauzimanje Dubice spriječila je neprijateljska intervencija i pored dobrih priprema i dobre konspiracije. Neprijatelju nije uspjelo da sazna za napad niti da otkrije pokrete naših snaga. Po planu je bilo predviđeno da se jedan dio snaga prebaci preko rijeke Une, likvidira neprijateljsku posadu u Hrvatskoj Dubici i da sruši most na Uni od čijeg je rušenja zavisio uspjeh ove akcije.

Ova grupa nije uspjela da se prebaci preko rijeke i borba se nije mogla odvijati prema predviđenim planovima. Neprijatelj je dobio pojačanje iz Jasenovca. Pred navalom tenkova naše snage povukle su se i ako su bile zaposjele veći dio grada.

Greška plana bila je u tome što je predvidio rušenje mosta prebacivanjem snaga sa onu stranu rijeke i što nije predvidio proboj do mosta desnom obalom rijeke Une kao što je to učinjeno prilikom prvog zauzimanja Dubice. Snage Kozarskog odreda koje su također učestvovala u ovoj akciji nisu izvršile svoj zadatak predviđen po planu nego su promjenile pravac kretanja, pa je i to bio jedan razlog neuspjeha.

Pada u oči da je neprijatelj u toku ovoga mjeseca bio prilično aktivan i da je izvršio 27 napada, od kojih jedan noćni napad. U noćnom napadu koji je neprijatelj izvršio na radnu četu III bataljona VIII brigade, neprijatelj je postigao priličan uspjeh. Pokazalo se da kod naših jedinica nema dovoljno budnosti i naročito kod prištabskih djelova.

Ishrana jedinica ove divizije u toku ovoga mjeseca bila je slaba. U posljednje vrijeme intervencijom Štaba Korpusa ona se je poboljšala. Oskudjevalo se mnogo u žitu i soli.

Zdravstveno stanje jedinica je dosta dobro. Nema pojava epidemičnih bolesti. Osjeća se premorenost kod boraca radi slabe ishrane i dugih i čestih pokreta u zadnje vrijeme. Zdravstveno stanje kao i ishrana i smještaj bolnica ove divizije je dosta dobar.

Obavještajna služba nije na onoj visini na kojoj bi trebalo da bude. Obavještajni centri ne mogu uvijek da dadnu tačne podatke o neprijatelju, osobito u većim operacijama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar

ppukovnik
D.³⁸ Bajalica v.r.

(M.P.)

Komandant pukovnik

P.³⁹ Vojnović v.r.

Da je prijepis vjeran svome pravom originalu
tvrdi i ovjerava
za šefa operativnog odsjeka
(kapetan)
Miloš Kosobašić

BK. 44

ZAFOVITEST ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 10. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA POKRET PRAVCEM KO-
LUN—BUDANJ—LJUBINA»

ŠTAB

XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ

Br. op. 66/1944

10 avgusta 1944 godine

u 23,30 č.

ŠTABU I, II I IV BRIGADE

Z A P O V E S T

Sekcija: Sarajevo i Gacko, razmer 1 :100.000

1. Neprijatelj jačine od oko 2 bojne postavio se na liniji Lješnik—Kreminsko Brdo—Ravni Vrh—Budanjski Vrh—Radoviš—Debelo Brdo—crkva u Miljevini. Prema jednim po-

³⁸ **Dmitar**

³⁹ **Petar**

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8 1, k. 951.

đacima neprijatelj je izvesnim delovima zaposeo cestu Foča—Miljevina.²

2. Jedinice naše divizije, kao i ostale, prebaciće se u toku sutrašnjeg dana preko ceste ispod Miljevina na sektor južno od ove ceste.³

Naša divizija sačinjavaće levu kolonu i obezbeđivaće prebacivanje svih snaga preko ceste, zatvarajući pravce od Foče i Kolunske reke.

Jedinice XXXVI divizije prebacuju se preko ceste kod Ocrkavlja, a VI Proleterske divizije preko Poljica kod Stolina i Ratine.⁴

Za izvršenje postavljenog zadatka,

N A R E Đ U J E M O :

3. II brigada sa tri bataljona, bez radnih vodova i komora, krenuće u 3 časa ujutru pravcem: Budanjski Vrh (k. 821), likvidirati neprijatelja na Budanjskom Vrh i postaviti se na Uniji Budanjski Vrh—G. Budanj. Sa ove linije zatvarati pravce od Kolunske Reke, Ostragnjače i Ravnog Vrha.
4. I brigada sa tri bataljona, bez radnih vodova i komora, krenuće u 4 časa ujutru pravcem: Podkolun—Vaganjec—Mirkovići—Gradine—Bratovčići i postaviti se na liniji k. 705—Grad—Škola—Crkva—k. 624, sa zadatkom proterivanja neprijatelja, ukoliko ga bude, sa te linije i zatvaranja pravca od Foče, da bi na taj način omogućili prebacivanje naših snaga preko ceste.
5. IV brigada zajedno sa diviziskom bolnicom krenuće u 7 časa ujutru pravcem: Kolun—Kum—Sokola—Mirkovići—Tekeušići—Smajlov Do—Borjanice—Rataj, odakle dalje kre-

² Odnosi se na jedinice 7. SS divizije „Princ Eugen“. U izvještaju četničke Komande fočanskog sreza od 12. avgusta 1944. o njima piše da su one, goneći jedinice NOVJ još od Doboja, stigle u fočanski srez, na prostor ustikolinske i zakmurske opštine, i da su 11. avgusta na prostoru s. Duge Njive izvršile snažan napad na jedinice NOVJ, nanijevši im osjetne gubitke u ljudstvu i materijalu. Pored toga, u izvještaju se kaže da se njemačke snage (stotinu kamiona) stalno kreću od Ustikoline prema Miljevini i da od s. Trnova druge njemačke snage okružuju partizane. Prema izvještaju iste četničke komande od 14. avgusta 1944. u Foči se tada nalazio njemački general, vjerovatno komandant 7. SS divizije. (Arhiv VII, reg. br. BH—V—1341 i 1357). O njemačkim snagama vidi i dok. br. 40 (objašnjenje br. 2) i dok. br. 146.

³ Usljed jakog otpora Nijemaca na drumu Foča — Kalinovik, jedinice se nisu mogle prebaciti toga dana već 12. avgusta. O tome vidi dok. br. 52 i 127.

⁴ O rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 72.

nuti u pravcu Ljubine, gde se i zadržati. Napominjemo šta IV brigade da sami ocene momenat pokreta i prelaska ceste prema razvoju situacije. Pogodan momenat treba iskoristiti i preći cestu.

6. Stab II brigade ostaviće jedan svoj bataljon, bez komandna Gradac, radi kontrole Kolunske reke i potpomaganja likvidacije Budanjskog Vrhca.
7. Štabovi I i II brigade, svoje ostale bataljone, zajedno sa radnim vodovima, komorama, intendanturama i sanitetima krenuće za IV brigadom istim pravcem i po prebacivanju preko ceste izvršiti pokret za Ljubinu gde se i smestiti. 11
Sa bataljonima, komorama i sanitetima koji odlaze za Ljubinu poći će obavezno po dva člana štaba brigade. Sa svakim radnim vodom i delovima bataljona ostaće takođe po jedan član štaba bataljona. Po dolasku u Ljubinu odmah razmestiti komore i druge jedinice po brigadama, tako da kada stignu i ostali bataljoni sa položaja brigade budu na okupu i u celini.
8. Po izvršenom prebacivanju IV brigade i delova I i II brigade. kao i jedinica XXXVI divizije, otpočeće povlačenje ostalih bataljona II i I brigade. Povlačenje i prebacivanje preko ceste izvršiće najpre II brigada, a potom bataljoni I brigade.
Odmah po prebacivanju bataljona II brigade preko Bistrice iste postaviti na liniji Dubrava—Rataj, radi prihvata bataljona I br. Kada izvrše prebacivanje, bataljoni I brigade krenuće odmah za Ljubinu, a za njima bataljoni II brigade, gde se smestiti.
9. Stab IV brigade po prebacivanju čelnih bataljona preko Bistrice postaviti će dva bataljona sa više teških oruđa na desnu obalu Bistrice, odakle će potpomagati prebacivanje ostalih delova I i II brigade. Ti bataljoni ostaće na položaju sve do dolaska bataljona II brigade sa Budanjskog Brda i izvršenoj smeni.
10. Stab divizije kretaće se za IV brigadom i nalaziće se na liniji Nozdre—Rataj sve do prebacivanja divizije. Jedan od članova Štaba divizije doći će kod I brigade.
11. Stab I brigade uputiće odmah po prijemu zapovesti potreban broj tovarnih konja radi prijema 40 mina za teški bacač. Mine će primiti od Štaba Divizije.
12. Štabovi brigada nastojaće da u toku sutrašnjeg dana ni jedan borac ne izostane iz jedinice, a naročito da se ne desi slučaj da neka jedinica bude otsečena i da se ne prebaci.

- U tom cilju štab brigade mora stajati u tesnoj vezi sa bataljonima, prema razvoju situacije blagovremeno donositi odluke o pomeranju bataljona i prebacivanju preko ceste.
- 13 Hirurška ekipa kreće se sa diviziskom bolnicom.
- 14 Štab I brigade sa bataljonima koji zatvaraju pravac od Foče zadržaće radio-stanicu i održavati vezu preko nje sa Štabom divizije, svaka dva časa, počev od 8 časova pa dalje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik
Z. Romac

Načelnik,
potpukovnik
Per. Grujić

Komandant,
major
Kamenjar

BR. 45

N/JRFDPA ŠTABA 1. PROLETFRSFOG FORPITA OD H. AVGUSTA 1944. ZA FORMIRANJE ARTILJERSKIH DIVIZIONA U OVOM KORPUSU I 1. PROLETERSKOJ DIVIZIJI¹

N A R E D B A broj 115 — pov.

Štaba I Proleterskog korpusa za 11. avgust 1944. g.

Pristigao je dio novododeljenog artiljeriskog materijala za formiranje artiljeriskih jedinica ovog Korpusa, te s time u vezi

NAREĐUJEMO:

1. Da se formiraju:

- a. *Stab divizionu korpusne artiljerije*
sa 1. baterijom brdskih topova 75 mm. M. 43 i Odeljenjem 65 mm. brdskih topova
- b. *Stab artiljeriskog divizionu I Proleterske divizije*
sa 1. baterijom brdskih topova 75 mm. M. 43.

Baterija će za sada imati po 2 oruđa.

Prilikom formiranja ovih štabova divizionu i baterija imati u vidu, da će u najskorije vreme stići za svaki divizion materi-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/20. k. 712 A.

jal za još 1 bateriju od 2 oruđa, te prema tome i vršiti raspoređivanje rukovodioca i ostalog stručnog osoblja.

2. Za rukovodioce novoformiranih divizionara određujemo:

Divizion korpusne artiljerije:

Za komandanta: druga majora **Cerović** Jovana

„ načelnika: „ p. poručnika **Sesardić** Dražena

„ polit, komesara: druga **Paligorić** Dimitrija

„ pomoćn. polit, komesara: druga **Vasilić** Marijana

1. baterija korpusne artiljerije:

Za komandira: druga kapetana **Radulović** Janka

Za zam. komandira: druga Čičin-Saina Ratka

„ polit, komesara: druga **Joksimović** Vladeta

„ pomoćn. polit, komesara: druga **Gazivoda** Petra

Odeljenje brdskih topova 65 mm.:

Za vodnika: druga zastavnika **Urek** Rudolfa

„ polit, delegata: druga **Savčić** Boška

Artiljerijski divizion I Prolet, divizije:

Za komandanta: druga majora **Pajević** Ljubivoja

„ načelnika: druga kapetana Surlan Dušana

1. baterija divizionara I Prolet, divizije:

Za komandira: druga poručnika **Tomović** Jovana

„ zamen. komandira: druga zastavnika **Radošević** Petra

Štab I Prolet, divizije odrediće političke rukovodioce za štab divizionara i bateriju.

3. Formacijski sastav štabova divizionara i baterija kao i odeljenja 65 mm. brdskih topova po priloženim pregledima.

Svu event. prinovljenu stoku upotrebiti za povećanje baterijske šarže. a za druge svrhe ne smije se povećavati brojno stanje stoke u štabovima divizionara i baterijama.

Ljudstvo i stoka pristigla sa materijalom podeljena je na sve delove ovih divizionara.

4. Za pojačanje ishrane mazgi pristizace povremeno zob.

5. Skreće se pažnja svim rukovodiocima na održavanje stoke i materijala.

Podmazivanje oruđa vršiti odgovarajućim primljenim mazivima, a prema uputstvima bravara, koji su u to upućeni.

6. Radio-stanice koristiti samo za unutrašnju vezu u mreži za vatru i skreće se pažnja na štedljivu upotrebu baterija za iste, pošto ne raspolažemo za sada rezervnim baterijama.

7. Primedbe na materijal u pogledu
prenosa—tovarnom, voženju,
balističkim osobinama oruđa
kao i ostalim zapažanjima, dostavljati ovom štabu.

8. Za sada čaure od ispaljenih granata prikupljati i slati u
bazu Maoče.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba,
pukovnik
K.- Lalić

(M. P.)

Polit, komesar-pukovnik
M.³ Todorović

Dostavljeno:
Štabu I Prolet, divizije
u Divizionu korpusne artiljerije

² Karlo

FORMACIJSKI PREGLED
ŠTABA ARTILERISKOG DIVIZIONA U I PROLETERSKOM KORPUSU

Redni broj	Formacijski naziv	Ljudi	Konja				Oružja			Primedba
			Jahaćih	Tovarnih	Teglećih	Svega	Puška	P. mitraljeza	Pistolja	
1	Komandant	1	1					1		
2	Načelnik	1						1		
3	Politkomesar	1	1					1		
4	Pom. politkoma	1						1		
5	Ref. saniteta	1						1		
6	Veterinar	1						1		
7	Intendant	1						1		
8	Kurira	2							2	
9	Voda odelj. za vezu	1						1		
10	Radio-telegraf.	2						2		
11	Radio-tehničar	1					1			
12	Konjovodac radio-stanice	1		1			1			
13	Motorist	1					1			
14	Konjovodac motora	1		1			1			
15	Telefonista	4					3		1	
16	Konjovodaca telef. materijala	2		2			2			
17	Konjovodac san. materijala	1		1			1			
18	Kuvara	2					2			
19	Konjovodac kuhinje	1		1			1			
20	Konjovodac ekonomata	1		1			1			
21	Konjovodac stvari štaba	1		1			1			
22	Potkivač	1		1			1			
23	Konjovodac kanc.	1		1			1			
Svega:		30		10			17	10	3	

I PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ
K. broj 115/pov.

(M.P.)

FORMACIJSKI PREGLED
BATERIJE 75 m/m. Model 43 u I PROLETERSKOM KORPUSU

Redni broj	Formacijski naziv	Ljudi	Konja			Svega	Oružja						
			Jahaćih	Tovarnih	Teglećih		Puška	Puško-mitr.	Pištolja	Strojnica	Topova	Granata	
1	Komandir	1	1						1				
2	Zamj. komandira	1							1				
3	Politkomesar	1							1				
4	Pom.polit.komes.	1							1				
5	Bolničarka bater.	1							1				
6	Kurir	2									2		
7	Voda odeljenja za vezu	1									1		
8	Radio-telegrafista	4					4						
9	Konjovodac radio-stanice	1		1			1						
10	Telefonista	4					3			1			
11	Konjovodac telef. materijala	2		2			2						
12	Konjovodac instrumenata	1		1			1						
13	Konjovodac stvari	1		1			1						
14	<i>Prvo topovsko odeljenje, vođa</i>	1									1		
15	Polit. delegat	1								1			
16	Poslužilaca	6					6						
17	Konjovodaca topovskih	6		6			6					1	
18	Konjovodaca municijskih	2		2			2						16
19	Konjovodac vozar	1			1		1						
20	Bolničar-ka	1							1				
21	Puškomitralj. grupa	2						1					
22	<i>Drugo topovsko odeljenje, vođa</i>	1									1		
23	Polit. delegat	1								1			
24	Poslužilaca	6					6						
25	Konjovodaca topovskih	6		6			6					1	
26	Konjovodaca municijskih	2		2			2						16
Prenos:		57	1	21	1	23	41	1	6	8	2	32	

Redni broj	Formacijski naziv	Ljudi	Konja				Oružja					Granata
			Jahaćih	Tovarnih	Teglećih	Svega	Pušaka	Puškomi-traljeza	Pistolja	Sirojnica	Topova	
	DONOS:	57	1	21	1	23	41	1	6	8	2	32
27.	Konjovodac vozar	1			1		1					
28.	Bolničar-ka	1							1			
29.	Puškomitralj. grupa	2						1				
30.	Odeljenje prve popune, vođa	1								1		
31.	Konjovodaca	11		11			11					66
32.	Radni vod, vodnik	1								1		
33.	Polit. delegat	1								1		
34.	Ekonom za ljudsku hranu	1					1					
35.	Ekonom za stočnu hranu	1					1					
36.	Kuvara	2					1					
37.	Konjovodac kuhinje	1		1			1					
38.	Konjovodac ekonomata	2		3			2					
39.	Konjovodac za zob	1		2			1					
40.	Potkivač	1		1			1					
41.	Marveni bolničar	1					1					
42.	Bravar	1					1					
43.	Berberin	1					1					
44.	Sedlar	1					1					
45.	Konjovodac mitr. municije	1		1			1					
46.	Bolničar-ka	1							1			
	Svega:	90	1	40	2	43	66	2	8	11	2	98

KORPUSA NOVJ

R. br. 115/pov.

(M.P.)

FORMACIJSKI PREGLED

SAMOSTALNOG TOPOVSKOG ODELJENJA 65 mm. M. 35

Redni broj	Formacijski naziv	Konja				Oružja					Primedba	
		Ljudi	Jahaćih	Tovarnih	Teglećih	Svega	Topova	Pušaka	P. mitra-ljeza	Pistolja		Strojnica
1	Vodnik	1								1		
2	Polit. delegata	1								1		
3	Vođa odeljena	1									1	
4	Poslužioca	6						6				
5	Konjovodaca topov.	4	4			4		4				
6	Konjovodaca munic.	4	4			4		4				
7	Ekonom	1						1				
8	Kuvar	1						1				
9	Konjovodac kuhinje	1	1			1		1				
10	Konjovodac ekonomata	1	2			2		1				
11	Potkivač	1						1				
12	Bolničarka	1						1				
13	Konjovodac stvari i kancelarije	1	1			1		1				
Svega:		24	12			12		21		2	1	

ŠTAB

PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ
K. broj 115/pov.

(M. P.)

NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 11. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČETNJE JEDINICE ZA PRFFA
CIVANJE PREKO RIJEKE SPREČE NA PROSTOR BANO-
VIĆI—REPNIK¹

STAB XI DIVIZIJE

Str. pov. br. 167

11-VIII-1944

ŠTABOVIMA V. XII. XVIII BRIGADE i POS.² ODREDU I

Preko radio-stanice obavešteni smo od štaba III Korpusa da su jači djelovi XIII SS Divizije prebačeni iz Birča—Vlasenice i Kladnja u Tuzlu, Zvornik, Kladanj i Zivinice.³ U vezi s tim i u vezi naređenja III Korpusa da se prebacimo na prostoriju Banovići—Podgorje—Repnik izdajemo

NAREĐENJE

11. o. m. u 24 časa izvršiće pokret sa ovih prostorija i to: XVIII Brigada i Posav. odred od Caparda preko Prokosovića—Murgići—Mekići—Repnik. Odmah po dolasku u Repnik isturiti jedan bataljon na Kozlečak koji će kontrolisati prema Vitliću i Mačkovcu. Ostala tri bataljona smjestiti na prvim kosama Konjuha iznad Repnika i kontrolisati pravac Zivinice—Tuzla.

V brigada krenuće sa prostorije Devetak—Milino Selo—Turja—Muslimanske Jaruške—Pravoslavne Jazuške — prebaciti se u Banoviće — iz Banovića ispod Konjuha krenuti se u Podgorje gde se na prvim kosama ispod Konjuha smjestiti i kontrolisati pravac prema Pojinu—Omaziću a jedan bataljon uputiti u Zeljovu odakle će ispitati stanje u dolini Krivaje, t.j. selo Ribnicu. V Brigada će odrediti jedan bataljon koji će se starati za

¹ Dokument (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25/1, k. 866.

² Posavskom

³ U referatu o djelatnostima pripadnika 13. SS divizije „Handžar“ koji je, na osnovu njihovih izjava, sastavila Komisija za utvrđivanje ratnih zločina (Arhiv VII, reg. br. 54/4, k. 9) piše da su se krajem avgusta i početkom septembra 1944. jedinice te divizije sa sektora Vlasenice povukle na Majevicu i da je 1. septembra njen 28. puk vodio tešku borbu na sektoru Srebrenik — Srnice — Gradačac. O tome vidi i dok. br. 147 i 149 u ovoj knjizi.

Divizijsku, Brigadnu intendanturu i ostale djelove pri Brigadi j Diviziji, a sa ostala tri bataljona kretaće napred i ne sprovo- deći ove intendanture. Štab Divizije će se kretati sa tri bataljona **V Srigade.**

XII Brigada krenuće preko sela Komari — pored rečice **Bukovice** — kroz selo Orahovicu i prebaciti se u selo Banovići gde će se smjestiti na prvim kosama Konjuha i kontrolisati pravac prema rijeci Krivaji u pravcu sela Ribnica—Osječani—Vukovine i prema rijeci Turiji.

Na ovom maršu treba biti svaka jedinica vojnički raspore- đena tako, da joj se ne sme desiti nikakvo iznenađenje.

Po stizanju na nove položaje odmah se sa izveštajima ja- viti štabu Divizije. A XII Brigada će redovno održavati vezu preko radio-stanice.

Na ovom maršu vrediće redovni znaci raspoznavanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppukov.:

Komandant-pukovnik:

**NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 12. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA 27. I 38. DIVIZIJE DA SAVLADAJU NE
PRIJATELJSKE SNAGE NA PROSTORU SREBRENICA—
BRATUNAC I DA ZATVARAJU PRAVCE IZ DOLINE
SPRECE KA ŠEKOVIĆIMA¹**

III KORPUSA NOVJ

Pov. broj 65/44
12. VIII. 1944 god.

ŠTABU XXXVIII DIVIZIJE

Položaj i

S obzirom na novostvorenu situaciju i povlačenje jačih djelova 13. SS divizije sa prostora Šekovići—Vlasenica i sa prostora Kladnja prema Tuzli i Zvorniku,² a da bi se ispoljio uticaj i dejstvo kako u vojničkom tako i političkom smislu na sektor Srebrenice,

NAREĐUJEMO:

1. Da XXVII NOU divizija sa Srebreničkim partizanskim odredom orijentiše svoje snage prema Srebrenici i Bratuncu sa zadatkom likvidacije svih uporišta, razoružavanjem milicije na pomenutom području. Prilikom upućivanja Srebreničkog partizanskog odreda prema svom sektoru, dati mu punu inicijativu u radu, s tim da se naslanja na dijelove te divizije.³

Uporedo sa akcijama na tom terenu, Štab divizije će pokloniti punu pažnju obavještajnoj službi u smislu prikupljanja podataka o neprijatelju u Zvorniku, Sokolcu, Rogatici i Višegradu, kao i neprijatelju u dolini Drine. Sve podatke provjeravati i hitno dostavljati nadležnim putem.

2. Štab XXXVIII NOU divizije sa XVII Majevičkom brigadom držaće položaj na lijevoj obali rijeke Spreče zatvarajući pravce iz pomenute doline prema Šekovićima.⁴ Štab divizije or-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 20/1, k. 1258.

² Do povlačenja te divizije s pomenutih prostora došlo je zbog prebacivanja 11. NOU divizije iz srednje u istočnu Bosnu i njenog nadi-
ranja preko pl. Trebave u dolinu rijeke Spreče (vidi dok. br. 39 i 87).

³ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 102.

⁴ i ⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 104.

nizovaće preko svog II ostsjeka prikupljanje podataka o nepri-
Kteliu u dolini Spreče. U pogledu četničkih bandi na prostoru
P Drače i Spreče postupiti u duhu naređenja ovog Štaba str. pov.
L 63 od 4. VIII. o. g.⁵

U duhu ovog naređenja Stab XXXVIII NOU divizije smje-
le odmah XIX Birčansku NOU brigadu od dosadašnjih polo-
jaja i uputiti na prostor Nedjelišta da se javi u sastav svoje
divizije-⁶

Mačvanski partizanski odred još u toku današnjeg dana
uputiti u Vlasenicu kao garnizonsku posadu i obezbeđenje.

Štabovi divizija organizovaće odmah sistematski rušenje
nuteva. mostova i stvaranje svih vrsta prepreka na putevima u
cilju onemogućavanja ili sprečavanja pokreta neprijateljske mo-
torizacije. Štabovi će po ovom pitanju pokloniti punu pažnju da
se **svaki** put kojim se mogu kretati motorna vozila onesposobi,
i **od** sada ove zadatke treba inicijativno izvoditi i ne čekati ni-
kakva naređenja u tom smislu.

Službi izviđanja i obezbjeđenja kako u mjestu tako i u po-
kretu pokloniti osobitu pažnju, a rukovodstva od najviših do
najnižih ovo da kontrolišu, da se ne bi dešavale pojave koje su
se u toku poslednjih borbi sa neprijateljem pojavljivale.

Stab XXVII NOU divizije prilikom stacioniranja na Srebre-
ničkom sektoru preduzeće sve mjere da izvrši mobilizaciju kako
za popunu divizija tako i Srebreničkog odreda koristeći momen-
talno situaciju kako u zemlji tako i van ove.

SMET FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
V. Popović

Načelnik Štaba
general-major,
Vukotić

Komandant
general-lajtnant
Košta

(M.P.)

**NARUČENJE ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 12. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA 15. KRAJIŠKE BRIGADE I ZMIJANJ
SKOG NOP ODREDA DA SE NJIHOVE JEDINICE PRFBACR
NA SEKTOR HAN-KOLA I ZATVORE KOMUNIKACIJU
BANJA LUKA—SITNICA¹**

**ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Op. pov. br. 190
12. VIII 1944. g.**

ŠTABU XV KNOIJ BRIGADE I ZMIJANJSKOM ODREDU

U vezi sa novonastalom situacijom i napuštanjem Mrkonjić Grada od strane neprijatelja,² snage XIII KNOU brigade pomerile su se prema Jajcu, zatvarajući pravac Jajce—Mrkonjić Grad i vršeći istovremeno pritisak na neprijateljski garnizon Jajce.¹

Štab divizije smestiće se 13. ov. mj. do 18. časova u Mrkonjić Gradu.

U vezi prednjeg, štab divizije:

n a r e đ u j e :

Snage XV KNOU brigade i Zmijanjskog NOP odreda prebaciće se na sektor Han-Kola sa zadatkom zatvaranja pravca Banja Luka—Sitnica. Jedan bataljon XV KNOU brigade sa jednim članom štaba brigade ostaće na sektoru Piskavica—Borkovići sa zadatkom daljnjeg vršenja mobilizacije i zaštite naših sela od četnika, dok će dva ostala bataljona sa štabom brigade prebaciti se kako je rečeno na sektor Han-Kola.⁴

Zmijanjski NOP odred stavlja se privremeno pod komandu štaba brigade.

Za slučaj neprijateljskog pokušaja prodora prema Sitnici treba unapred minirati cestu, o čemu će se pobrinuti štab XV

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/2, k. 1270.

² O tome vidi dok. br. 146.

³ Opširnije o dejstvu 13. krajiške brigade na tom prostoru vidi izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/2, k. 1265).

brigade. a borbu primati na komunikaciji Banja Luka—Sitnica
a svim odgovarajućim položajima.

Snage XV KNOU brigade i Zmijanjskog NOP odreda davaće
u nU podršku komisijama za prikupljanje hrane i istovremeno
vršiti mobilizaciju.

**Momentalno nije aktuelan dolazak jednog člana štaba divi-
zije u XV KNOU brigadu u vezi sa namjeravanim održavanjem
konferencija sa štabovima bataljona i komandama četa.**

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik,
si. odsutan

Komandant- pukovnik
Voja Todorović

ŠTAB

XV KRAJIŠKE BRIGADE

39. DIVIZIJE

5. KORPUSA

NOVJ

Op. Pov. Br. 273.

14/VIII 1944. g.

Po izvršenom premeštaju jedinica
na prostoriju Han-Kola i udovolje-
nom gornjem.—

a-a

Pomoćnik
P-komesara-Kapetan,
Lazo⁵

Komandant kapetan,
Erceg Kadomir

(M. P.)

⁵ Lazar Gajanović

IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. PROLETERSKE DIVIZIJE OD 13. AV
GUSTA 1944. ŠTABI 1. PROLETERSKOG KORPUSA O DEJ
STVIMA NA PROSTORU KALINOVIK — FOČA—PLJEV
LJA—BIJELO POLJE U JULU¹

ŠTAB

**I PROLETERSKE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE**

Pov. op. br.
13 augusta 1944

Operativni izvještaj za
mjesec juli 1944 god.

ŠTABU I PROLETERSKOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Po prelasku komunikacije Sarajevo—Konjic,² Divizija se nalazila u pokretu ka Kalinoviku i Foči.

Sektor Kalinovik—Trnovo

1-VII.

Posle zauzeća Trnova I Proleterska brigada nalazila se na prostoru Grab — Ilovice — Bistročaj — Bašci — Javorak — Dobro Polje sa zadatkom zatvaranja pravca od Sarajeva i razbijanja četnika i milicije na sektoru Trnova. Istog dana br'gada je preduzela rušenje komunikacije Grab—Trnovo—Dobro Polje.

U 10 časova ujutro neprijatelj u jačini od oko 300 vojnika prodro je od Sarajeva preko Presjenice do Trnova.³ 3 bataljona I Proletbrigade primili su borbu sa neprijateljem na sektoru Trnova. Neprijatelj je imao jednu bateriju topova, koja je tukla od Jablan'ce položaje I Proletbrigade. Posle tročasovne borbe delovi I Brigade uspjeli su da odbace neprijatelja u pravcu Sarajeva. U toku istog dana jedan bataljon vodio je borbu manju sa neprijateljem na Crnom Vrh u iznad s. Slavljevići.

Neprijatelj je imao u ovoj borbi 10 mrtvih i ranjenih vojnika. Gubitci I Proletbrigade 4 ranjena druga.

¹ Dokument (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/6, k. 712 A.

² Bliže o prelasku preko te komunikacije vidi knj. 27, dok. br. 29, 32 i 33.

³ Prema relaciji 8. posadnog zdruga za jul 1944, Trnovo je branila 1. satnija njegove 3. bojne, dok je 2. jula u to mjesto ušla njemačka vojska — vjerovatno dijelovi 7. SS divizije (vidi knj. 27, dok. br. 180).

III Proleterska brigada sa 4 bataljona krenula je iz s. Rakitnice preko Treskavice do na prostoriju Djevojačko Vrelo sa **zadatkom** izviđanja prema Kalinoviku i ispitivanja likvidacije Eßpg po izbijanju na prostoriju Djevojačko Vrelo delovi III Proletbrigade su oko 16 časova krenuli u pravcu Kalinovika da zauzmu polazne položaje za napad na grad. ali su četnici povukli se bez borbe pre izbijanja delova III Proletbrigade.⁴ Dva bataljona III Proletbrigade krenuli su istog dana iz s. Rakitnice preko Treskavice i s. Jelašca do na prostoriju s. Jelašca—Borija sa **zadatkom** zatvaranja pravca od Trnova. 3. bataljon III Proletbrigade istog dana vodio je manju borbu sa četnicima u s. Boriji g^{de ih rasteryo} -

XIII Proleterska brigada nalazila se na odmoru na sektoru s. Odžaci (Bjelemić).

2-VII.

Neprijatelj sa jačim snagama od Sarajeva preko Graba i Ilovice napao je položaje 3. i 6. bataljona I Proletbrigade. Neprijateljska artiljerija bila je vrlo aktivna na sektoru Jablanica—Grab—Ilovica. Neprijateljsko nadiranje bilo je usmereno južnim padinama Jahorine u pravcu s. Delijaša. Bataljoni I Proletbrigade pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga i artiljerije povukli su se na liniju Ostriljak (k. 1037)—1156—Cešina Strana—Lijeskov Dol—Igrište. Dva bataljona nalazila su se na liniji Zagon—Livade—Mušanov Grob—Troglav sa **zadatkom** zatvaranja pravca prema Trnovu. Neprijatelj je izbegavao oštrije borbe sa I Proletbrigadom iako je bio brojniji, u borbi je upotrebljavao samo teška oruđa — artiljeriju. Neprijatelj je svoje nadiranje usmerio južnim padinama Jahorine u pravcu Jabuke. U vezi neprijateljskog nadiranja I Proletbrigada uputila je jedan bataljon sa sektora Zagon—Mušanov Grob na sektor Kremenac (k. 1496)—Kolunsko brdo (k. 1405).

III Proleterska brigada nalazila se na prostoru oko Kalinovika.

XIII Proleterska brigada u 13 časova izvršila je pokret iz Odžaka (Bjelemića) preko Arguta—Dindo na prostoriju Hutovlje—Kutine. Tri bataljona odmah su krenuli u pravcu Obija za likvidaciju istoga. Jedan bataljon XIII Proletbrigade ušao je u Obalj, četnici su se bez borbe povukli. Iz Obija dva bataljona su krenula za likvidaciju Uloga. Bataljoni su došli do blizu mosta kod Uloga gde je na njih neprijatelj otvorio jaku vatru. Usled jake neprijateljske vatre ova dva bataljona se nijesu mogla prebaciti preko mosta na Neretvi. Ova dva bataljona XIII Proletbrigade nijesu uspjela likvidirati Ulog, jer je neprijatelj dobio

⁴ O ulasku te brigade u Kalinovik vidi knj. 27, dok. br. 6.

pojačanje od 25 kamiona sa vojskom od Nevesinja. Bataljoni su se povukli na položaje više Uloga. Neprijatelj u 8 sati zašao je za leđa jednog bataljona i tako su bataljoni bili prinuđeni da se povuku na nove položaje kod Obija na Stavanj. Borba je vođena na ovim položajima preko celog dana. U 10 sati neprijatelj je pokušao napad na položaje I bataljona, ali je odbijen. U 16 časova neprijatelj u jačini od 100—120 četnika i Nemaca³ izvršio je ponovno napad na položaje I bataljona i potisnuo jednu četu

Neprijatelj je u ovim borbama imao 15 mrtvih i 15 ranjenih vojnika. XIII Proletbrigada imala je 6 mrtvih i 9 ranjenih i drugih.

3-VII.

I Proleterska brigada nalazila se na prostoru Kreminski Brdo (k. 1202)—Ribički Vrh (k. 929)—Turjak (k. 1327)—Jaskov Ravan (k. 1252)—Pantelija (k. 1354)—Kremenac (k. 1496)—Grada Brdo (k. 1294). U toku dana vodila je borbu sa neprijateljem u jačini oko 1000 vojnika na sektoru Kremenac (k. 1496)—Mazlina—Jabuka. U borbi su učestvovala 4 bataljona I Proletbrigade. Bataljoni su pred noć odbacili neprijatelja severno od Jabuke prema Previli. Jedan bataljon I Proletbrigade koji se nalazio na Ribičkom Vrh (k. 929) izvršio je napad na Ustikolinu sa severne i sa zapadne strane, dok su delovi III Proletbrigade napali sa juga. Prilikom napada na Ustikolinu bataljon I Proletbrigade nije naišao na neprijatelja, jer je neprijatelj padom prvog mraka povukao se severno od Ustikoline prema Osanici.

XIII Proletbrigada povukla se u pravcu Kalinovika odakle je izvršila pokret u toku noći na sektor Borija—Poljice.

4-vn.

I Proleterska brigada u toku noći između 3 i 4-VII postavila se na liniji Miljevina—D. Budanj—Gradac (k. 909)—Rataj ostavljajući jača odeljenja prema neprijatelju ka Jabuci i severno od Mrežice. Brigada je imala zadatak da obezbedi prostorsku vezu južno od Rataja i Foče i severno ka Jahorini i Previli a u slučaju teže situacije naslon na Zelengoru. Istog dana brigada je izdala naređenje da se prebaci preko Drine u Foču. Istog dana do 20 časova I Proletbrigada se prebacila sa svim svojim delovima na desnu obalu Drine i postavila se na prostoriju s. Orahovo—Boljoradina.

III Proleterska brigada sa prostorije Kalinovika prebacila se na prostoriju između Foče i Ustikoline. Istog dana dva bata-

³ Odnosi se na četnike Nevesinjske brigade i na dijelove njemačke I 369. legionarske divizije („Vražje“). Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 1, 6 i 12.

r na HI Proletbrigade vodili su borbu sa neprijateljem toji je Ustikolin⁶ nadirao prema Foči. Neprijatelj je odbačen natrag u Ustikolinu.⁶

Neprijateljski gubitci u ovoj borbi bili su 13 mrtvih i 20 **ranjenih.**

Istog dana I bataljon III Proletbrigade prebacio se na desnu obalu Drine sa zadatkom zatvaranja pravca od Ifsara i Crnog Vrha.

XIII Proleterska brigada u 23 časa izvršila je pokret za Foču. Četnici kod Ocrkavlja zarobili su dva druga i dva konja. A kod Poljica je ranjen jedan drug od četničke zasjele.

5-VII.

I Proleterska brigada sa prostora Orahovo — Boljoradina krenula je na prostor Kovač—Metaljka. Imala je zadatak zatvaranje pravca od Pljevlja prema Cajniču i razbijanje četnika na tom sektoru. I Proletbrigada na ovom sektoru smijenila je jedinice XVII Divizije.

I III Proleterska brigada ostavila je dva bataljona na levoj obali Drine za zatvaranje pravca od Ustikoline prema Foči, a ostale delove prebacila je na desnu obalu Drine kod Foče. Uveče i ostala dva bataljona prebacila su se u sastav brigade.

XIII Proleterska brigada do 12 sati prebacila se sa svim svojim delovima na desnu obalu Drine. Odmah posle prebacivanja dobila je zadatak da zauzme položaje Kapak—Goli Vrh—Krčino Brdo—Obradovići koje je kontrolisala II Krajiška brigada XVII Divizije.⁷ Zadatak brigade bio je kontrolisanje pravca Krčino Brdo—Goražde i sprečavanje prelaza neprijatelju preko Drine. Cela brigada zauzela je određene položaje sem I bataljona koji je trebao da posedne Krčino Brdo gde se već nalazio neprijatelj sa kojim je II Krajiška brigada vodila borbu preko dana. I bataljon zauzeo je položaje do samog neprijatelja. Preko noći do borbe nije došlo, već je bilo manje prepuckavanje.

Sektor Foča—Cajniče—Pljevlja

I Proleterska brigada stigla je na određenu prostoriju Kovač—Boljanići.

III Proleterska brigada sa jednim svojim bataljonom u zajednici sa dva bataljona XIII Proletbrigade izvršila je napad na Krčino Brdo. Borba je počela oko 11 časova i trajala je do 19 časova. Neprijatelj se uporno branio, ali posle žestoke borbe neprijatelj je bio proteran preko Drine.

⁶ O neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi knj. 27, dok. br. 12.

⁷ Bliže o rasporedu i dejstvu 2. krajiške brigade vidi knj. 27, dok. br. 62.

Neprijatelj je imao 100 mrtvih i ranjenih vojnika.

XIII Proleterska brigada imala je u ovoj borbi 1 mrt i 11 ranjenih drugova.

Zapjenjena je jedna nemačka zastava, nekoliko puš municije i ostale razne sitne spreme.⁸

Brigada je zauzela određene položaje Hrasnjača—Dubra—Potkozara sa zadatkom zatvaranja pravca od Goražda prer Cajniču.

Prateći bataljon ostao je u Foči kao posadna jedinica zadatkom čuvanja mosta na Drini i kontrolisanja pravca Brod—Foča—Krčino Brdo. Između 6 i 7 jula jedna neprijateljska kolona došla je od Ustikoline do žel. stanice u Foči. Neprijatelj je držao most na Drini pod bacačko-mitraljeskom vatrom i imao je namjeru da se prebaci preko mosta na desnu obalu Drine ali Prateći bataljon ga je odbio i naneo mu gubitke od 20 mrtvih i ranjenih.⁹

7-vii.

I proleterska brigada raspoređena je na prostoru Boljanici—Poljane—Metaljka—Poblace sa zadatkom zatvaranja pravca od Pljevalja prema Cajniču i razbijanja četnika na tom **sektoru.**« I bataljon I Proletbrigade vodio je manju borbu sa četnicima na sektoru Gotovuša—Jugovo i posle kraće borbe odbacio neprijatelja za Pljevlja.

III Proleterska brigada od 7 jula do 17 jula nalazila se na prostoru Foča—Krčino Brdo—Kapak—Cajniče. U ovom međuvremenu neprijatelj je iz Goražda pravio češće ispade prema položajima III Brigade ali su uvek bili odbijeni.

Dva bataljona III Proleterske brigade išla su 9-VII u akciju na četnike u pravcu Zaborka—Dupca. Zaplenjeno je nešto stoke i hrane.

Za sve ovo vreme brigada je imala 4 mrtva i 6 ranjenih drugova. Neprijatelju su nanešeni osetni gubitci.

Na sektoru XIII Proleterske brigade bez promena.

Prateći bataljon vodio je celog dana borbu sa neprijateljem koji je pokušavao da se prebaci kod Foče preko mosta. Pred večer neprijatelj je odstupio u pravcu Kalinovika.

Neprijatelj je imao oko 15 mrtvih i ranjenih.

8-VII

Na sektoru I i III Proleterske brigade bez promena.

Neprijatelj u jačini oko 200 vojnika ujutro koristeći maglu prebacio se preko Drine i odbacio delove XIII Proletbrigade sa

⁸ i ¹⁰ Opširnije o toj borbi vidi knj. 27, dok. br. 13, 23, 27, 37 i 40.

⁹ Detaljnije o borbama toga bataljona vidi knj. 27, dok. br. 34 i 41.

xr činog Brda. Neprijatelj čim je poseo Krčino Brdo počeo se Mvrdivati i postavljati žicu oko položaja.

^U Neprijatelj je imao u ovoj borbi 10 mrtvih i više ranjenih.

XIII Proleterska brigada nije imala žrtava sem dva druga **nestala**.

Jedna kolona sastavljena od četnika i legionara u jačini do 50 vojnika došla je od Ustikoline do ž. stanice Foča. Prateći **bataljon** otvorio je vatru na neprijatelja. Neprijatelj je posle **kraće** borbe razbežao se.

Neprijatelj je imao 4 mrtva i 4 ranjena.

Prateći bataljon imao je 3 mrtva i 3 ranjena druga.

9-VII

Dva bataljona I Proleterske brigade pošla su na sektor Zaborak sa zadatkom proterivanja četnika sa te prostorije. Jedan bataljon prilikom izbijanja do linije s. Strmac—Sebov Grob naišao je na jače četničke snage sa kojima je primio borbu koja je vođena prsa u prsa. Neprijatelj je uspeo da potisne ovaj bataljon sve do linije Vranjača—Rudina. U međuvremenu stigao je još jedan bataljon I Proletbrigade i izbio na liniju Sebov Grob gde se našao neprijatelju za leđima, brzim i odlučnim napadom posle kraće borbe uspeo da neprijatelja razbije i nanese mu osetne gubitke. Neprijatelj je pobežao u pravcu Rudog.

Neprijatelj je imao 60 mrtvih i ranjenih.

I Proletbrigada imala je 2 mrtva i nekoliko ranjenih drugova.

Zaplenjeno 3 konja, 2 puške, nešto municije i ostale spreme

Neprijatelj sa Krčinog Brda pokušao je ići dalje ali je odbijen. Posle toga neprijatelj je tukao položaje XIII Proletbrigade sa topovima, od čega su imali 1 mrtvog i 1 ranjenog druga. U 24 časa brigada je izvršila sa dva bataljona napad na Krčino Brdo. Napad je trajao sve do 4 sata ujutro. Usled jakog neprijateljskog otpora bataljoni nisu uspeli likvidirati Krčino Brdo.¹⁰

Neprijatelj je imao 10 mrtvih i 28 ranjenih vojnika.

XIII Proleterska brigada imala je 1 teže ranjenog druga.

Od 10 do 13-VII na sektoru cele divizije nije bilo nikakvih promena.

13-VII

Na sektoru I i III Proleterske brigade bez promena.

Neprijatelj u 6 sati ujutro koristeći maglu povukao se sa Krčmog Brda preko Drine na Ustikolinu. a odatle za Goražde. Jedan bataljon XIII Proletbrigade koji je držao položaje kod Osanice dočekao je ovu kolonu i na nju otvorio vatru.

Neprijatelj je imao 10 mrtvih i ranjenih.

Uništen je 1 kamion i ubijeno 10 konja.

14-VII.

I Proleterska brigada izvršila je pokret i postavila se na prostoriju Lađana—Podpeće—Cmobarje—Kosanica sa zadatkom zatvaranja pravca koji vodi od Pljevalja prema Lever Tari. |

XIII Proleterska brigada napustila je položaje Krčino Brdo—Kapak—Goli Vrh i krenula na prostor Ječmište—Vakuf—Celebić gde je prenoćila.¹¹

15-VII.

Na sektoru I i III Proleterske brigade bez promena.

XIII Proleterska brigada izvršila je pokret sa sektora Ječmište—Vakuf—Celebić na sektor Brvenica—Sljivensko—Hoćevina—Kakmuži.

16-VII.

Tri bataljona I Proleterske brigade vodili su manju borbu sa neprijateljem u neposrednoj blizini Pljevalja.

Neprijatelj je imao 4 mrtva vojnika.

I Proleterska brigada nije imala gubitaka.

Na sektoru III i XIII Proleterske brigade bez promena.

Prateći bataljon krenuo je iz Foče na Negobuđu gde je stavljen pod komandu II Korpusa.

17-VII.

I Proleterska brigada sa tri bataljona organizovala je napad na neprijateljske pretstražne položaje u neposrednoj blizini Pljevalja. Neprijatelja su proterali za Pljevlja.

Neprijatelj je imao nekoliko mrtvih i ranjenih vojnika.

I Proleterska brigada imala je 3 ranjena druga.

Na sektoru III Proleterske brigade i XIII Proletbrigade bez promena.

18-VII.

I Proleterska brigada izvršila je pokret na prostor s. Šarac—Mataruge—Obarde—Vrulja—Maoče—Kovren sa zadatkom zatvaranja pravca od Pljevalja prema Sahovići i od Jabuke prema Sahovići kao i izvođenja diverzantskih akcija na komunikaciji Pljevlja—Jabuka.¹²

Dok se glavnina brigade prebacila na novi sektor, bataljoni koji su ostali na položaju Podpeće—Lađana i čekali smenu jedinica III Proletbrigade vodili su borbu sa neprijateljem na sek-

¹¹ Vidi knj. 27, dok. br. 50.

¹² i ¹⁴ O tome vidi i naređenje Štaba 1. proleterske divizije od 17. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 50/1, k. 712).

toru Lađana—Rude. Borba je bila oštra i neprijatelj je u ovom napadu upotrijebio i artiljeriju, koja je uspješno tukla sektor Lađana—Kruševo. U ovoj borbi učestvovali su i bataljoni III proletbrigade koji su smenjivali bataljone I Proletbrigade.

Neprijatelj je imao 12 izbačenih iz stroja — mrtvih i ranjenih.

ni Proleterska brigada izvršila je pokret sa sektora Cajni-ge do Brvenice gde je prenočila. Jedan bataljon ostao je na prostoru Cajniče sa zadatkom zatvaranja pravca od Goražda a jedan bataljon na Boljanići za zatvaranje pravca od Pljevalja. Ova dva bataljona ostala su na gornjoj prostoriji do 19 jula kada su se povukli u sastav brigade.

XIII Proleterska brigada izvršila je pokret do na prostor Maoče—Vrulja gde je prenočila.

Sektor Pljevlja—Prijepolje—Bijelo Polje

19-VII.

I Proleterska brigada od 19—23 jula nalazila se na istim položajima. U ovom vremenu brigada je izvršila nekoliko diverzantskih akcija na sektoru Mijailovica—Jabuka. Uništena su dva tenka sa posadom između Mijajlovice i Jabuke.¹³

III Proleterska brigada postavila se na prostoriji Hoćevina—Lađana. Katuni—Odžak—Crnoborje—Vlahovići sa zadatkom zatvaranja pravca od Pljevalja prema Lever Tari. Prilikom smenjivanja I Proletbrigade neprijatelj je napao delove I Proletbrigade, u toj borbi učestvovao je i jedan bataljon III Proletbrigade, koji je došao da izvrši smenu. Borba je vodena u toku celog dana i neprijatelj je koristeći smenu bataljona izašao na položaje, koje je trebalo da posedne III Proletbrigada, tako da je neprijatelj iznenadio V bataljon III Proletbrigade, jer je na samim položajima koje je V bataljon trebao da posedne neprijatelj poslao svoju zasedu.

U ovoj borbi neprijatelj je imao osetne gubitke.

III Proletbrigada imala je 5 mrtvih i 4 ranjena druga.

Neprijatelj je zarobio od V bataljona III Proletbrigade 1 puškomitraljez, 1 „šarac“. 2 puškomitraljeza 7.9 mm i 1 mali engleski bacač.

XIII Proletbrigada izvršila je pokret do na prostor Duge Njive—Kamena Gora—Dubravčići—Miljevići—Kruševo—Gračanica—Brodarevo sa zadatkom zatvaranja pravca od Prijepolja prema Brodarevu i Bijelom Polju.

¹³ Opširnije o dejstvima I. proleterske brigade u julu vidi izvještaj njenog štaba od 1. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 17/2, k. 713).

20-vii.

Na sektoru naše divizije bez promena.

Pod komandu Štaba naše divizije stavljena je privrem VIII Crnogorska brigada, koja je ranije bila u sastavu XX Sandžačke divizije. Ona je raspoređena na prostoru Gostun-L Bare—Orahovica—Bijelo Polje—Ravna Reka, sa zadatkom da neprijatelj ne pređe na levu obalu Lima.¹⁴

21-VII.

Na celom sektoru naše divizije bez promena.

22-VII.

Na sektoru I i III Proletbrigade bez promena.

XIII Proleterska brigada prebacila je svoja dva bataljona na desnu obalu Lima sa zadatkom razbijanja četnika i milici i nabavke hrane. Jedan bataljon uveče napao je na Nemce, miliciju i četnike na Rujanskom Guvnu (k. 797), borba je trajala jedan sat. Neprijatelj je imao 4 mrtva i prisiljen je bio da se povuče u pravcu Prijepolja. Bataljon nije imao gubitaka. Jedan bataljon napao je neprijatelja na Seljašnici na parni mlđ. Neprijatelj je uz manju borbu povukao se u pravcu Prijepoljs. Zaplenjeno je 100 kg. žita.

Gubitci neprijatelja nepoznati.

Bataljon je imao dva lakše ranjena.

Na sektoru VIII Crnogorske brigade bez promena.

23-VII.

Na sektoru I i III Proleterske brigade bez promena.

Dva bataljona XIII Proletbrigade, koji su se nalazili na desnoj obali Lima, napali su četnike i miliciju. Zarobili su 7 četnika i milicionera.

Zaplenili su 4 puške, nešto bombi i municije, oko 500 ova 120 goveda i 15 konja.

Bataljoni nisu imali gubitaka.

I bataljon VIII Crnogorske brigade uputio je dva ouškomitraljeska odeljenja da napadnu neprijatelja na položaju iznad s. Negnjevo. Neprijatelj je otvorio jaku vatru i posle jednočasovne borbe odeljenja su se vratila. III bataljon je isto poslao tri puškomitraljeska odeljenja, koja su uspela da izbiju na Obrov i da bace bombe na neprijateljske bunkere, ali je neprijatelj otvorio jaku vatru i odeljenja su se vratila. IV bataljon prebacio je dva puškomitraljeska odeljenja iznad s. Gubovače, borba je trajala dva sata. Neprijatelj je imao 4 mrtva i više ranjenih. Brigada je imala jednog teže ranjenog druga.

24-VII.

I Proleterska brigada od 24 do 29 jula na istom sektoru i uz značajnijih promena. IV bataljon izveo je jednu diverzantsku akciju na četnike na sektoru Otilovići. Bataljon je uspeo da protera četnike iz ovog sela, zapalio školu, mesto četničkog logorovanja i zaplenio od četničkih porodica oko 200 ovaca i nešto goveda.

Na sektoru III, XIII Proletbrigade i VIII Crnogorske brigade bez promena.

25-VII.

Na sektoru naše divizije bez promena.

VIII Crnogorska brigada prebacila se na desnu obalu Lima i napala neprijatelja kod ušća r. Bistrice u Lim do Gradina—Krstac. Jedan bataljon u toku noći ovladao je Obrovom i Gradinom. Na Obrovu su Nemce uhvatili na spavanju, bacili su engleske bombe u rovove, ali nisu eksplodirale. Nemci su pobjegli. Zarobljen je jedan Nemač. zaplenjeno više municije, jedan engleski puškomitraljez, nekoliko pušaka i ostale sprema. Ubijen je jedan Nemač i jedan četnik.¹⁵

Ostali bataljoni usljed jake neprijateljske vatre vratili su se na svoje polazne položaje.

Gubitci VIII Crnogorske brigade 6 lakše ranjenih i 1 teže ranjeni drug.

26-VII.

Na sektoru I i III Proletbrigade bez promena.

Dva bataljona XIII Proletbrigade prešla su na desnu obalu Lima sa zadatkom razbijanja četnika, milicije i Nemaca. Jedan bataljon imao je da napadne sa jednom četom G. Stranjane, a sa dve čete s. Mrčkovinu—Milakoviće i Koželj i da nastupa u pravcu Vrhova. Jedan bataljon imao je da napadne sa jednom četom Vrhove (k. 1025) gde se nalazilo oko 60 Nemaca i šuc-policajaca. a sa jednom četom da postavi zasedu severozapadno od s. Mrčkovine i da odseče odstupnicu neprijatelju koji se nalazio na Vrhovima.

Na sektoru VIII Crnogorske brigade bez promena.

27-VII.

Na sektoru I i III Proletbrigade bez promena.

Napad dva bataljona XIII Proletbrigade na desnu obalu Lima počeo je u 4.30 časova i trajao do 17 časova. Neprijatelja

¹⁵ ; te prema informativnom izvještaju Štaba 1. proleterske divizije od 16. jula 1944. na prostoru Pljevlja — Prijepolje — Rudo — Priboj na Limu nalazile su se jedinice 2. planinskog puka njemačke divizije „Brandenburg" i dijelovi njemačke 7. SS divizije, kao i četnici i milicija (Arhiv VII, reg. br. 1010, k. 712 B).

nisu uspjeli likvidirati sa Vrhova. Jedan bataljon uspeo je da očisti s. Milakoviće—Mrčkovinu i Koželj. Zarobljen je jedan četnik. Kada je neprijatelj osetio nastupanje bataljona od s. Milakovića pobjegao je sa Vrhova u pravcu Lima. U tom bežanju poginuo je jedan nemački oficir i jedan narednik, a dva šuc-policajca su se predala.¹⁶

Neprijatelj je imao 5 mrtvih i više ranjenih, 3 su zarobljena. XIII Proletbrigada imala je 1 teže i 2 lakše ranjena.

Zapljenjeno je: 1 puškomitraljez 7,9 mm. 8 pušaka. 12.000 metaka. 400 metaka za strojnice, 1 pištolj. 1 dvogled, 40 šinjela, 50 čebadi, 50 šatorskih krila. 100 ručnih bombi, 4 konja, rančeva i veša.

Bataljoni su se uveče prebacili na levu obalu Lima.

Delovi VIII Crnogorske brigade u toku noći između 26 i 27 jula proterali su neprijatelja sa leve obale r. Bistrice od ušća iste u Lim do Savina Polja—s. Dolac—Kurilo (k. 1315)—Mušino Brdo—Rakije—Rakljenski potok—Lim. Neprijatelj se povukao u pravcu Korita—Bare—Visočko.

28-VII.

U toku 28 i 29 jula na celom sektoru bez promena.

30-VII.

I Proleterska brigada održala je smotru uz svečanu manifestaciju povodom odlikovanja brigade Ordenom narodnog oslobođenja. Svečanosti je prisustvovao komesar I Proleterskog korpusa i komandant divizije.

XIII Proleterska brigada uputila svoja tri bataljona na desnu obalu Lima za likvidaciju neprijateljskih grupa i prikupljanje hrane. Dva bataljona prešli su Lim kod Brodareva i krenuli preko Vrhova—Koželja—Milakovića. Neprijatelj u jačmi od 3—400 vojnika, većinom Nemaca, bio je zaposeo kuće više s. Milakovići. Jedan bataljon napao je neprijatelja koji je davao jak otpor i nisu ga uspjeli likvidirati. Bataljon se povukao na kose ispod s. MUakovići i zaposeo položaj Koželj—Vrhovi.

Neprijatelj je u ovoj borbi imao 3 mrtva i 6 ranjenih.

Jedan bataljon prešao je Lim ispod s. Sopotnica i izbio u G. Stranjane, gde nije bilo neprijatelja, već se nalazio na položajima više sela.

Delovi VIII Crnogorske brigade napali su neprijatelja u jačini 3—400 mUicionera i četnika i oko 200 Nemaca na položajima Visočko—Zaumsko—Pečarska.

Neprijatelj je imao u ovoj borbi oko 50 mrtvih Nemaca, među kojima je nađeno i više podoficira, i 5—6 oficira. Ubijeno je i 5 četnika.

Gubitci VIII Crnogorske brigade 4 mrtva i 6 ranjenih drugova.

Zaplenjeno je: 5 ..šaraca , 1 teški i 3 laka bacača, 30 pušaka, 10 revolvera (parabeluma), 1 mala radio-stanica, oko 35.000 metaka. 2 Šmajsera, 1 protivavionski mitraljez bez zatvarača, 2 fotografska aparata, 1 motocikl, 15 konja sa raznom spremom (hranom, rančevima, ćebadi i šatorskim krilima).

31-VII.

I Proleterska brigada počela je rušenje ceste Pljevlja—Sahovići, a III Proletbrigada Pljevlja—Lever Tara.

Jedan bataljon III Proletbrigade poseo je u toku noći četničke položaje koje oni drže preko dana. Rano u zoru četnici su došli da posednu te položaje ali ih je ovaj bataljon dočekao i ubio je 10 četnika a više ranio.¹⁷

Jedan bataljon XIII Proletbrigade napao je položaje iznad G. Stranjana. koje su držali četnici i milicija. Prilikom privlačenja ovog bataljona neprijatelj je otvorio vatru i počeo da odstupa u s. Gonje. Istog dana neprijatelj je dobio pojačanje i zaposeo visove iznad s. Gonje i Milošev Dol.

Neprijateljski gubitci nepoznati.

XIII Proleterska brigada imala je 1 mrtvog druga.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Stab
NAČELNIK
ppukovnik,

¹⁷ O rasporedu i dejstvima 3. proleterske (krajiške) brigade u julu vidi i izvještaj njenog štaba od 2. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 23/2, k. 714).

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 13. AVGUSTA 1944
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O NAPADU NA FOJNICU¹**

X DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ
Str. pov br. 110— od 13. VIII. 44.

Operacijski izveštaj
dostavlja se

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

1.— 5 avgusta 1944 godine u 24 časa napali smo neprijateljski garnizon u Fojnici u cilju likvidacije istog.

2.— U ovoj akciji učestvovala su snage VII i IX brigade, s tim što je IX brigada sa tri bataljona napadala neprijatelja u Fojnici. dok su snage VII brigade (tri bataljona) zatvarale pravce od Kiseljaka—Bilalovca i Busovače, kao i od Kreševa.

Jedan bataljon VII brigade bio je na zatvaranju pravca od Bugojna prema Gornjem Vakufu a bataljon IX brigade nalazio se u s. Blagaju.

XVII brigada zatvarala je pravac Rama—Prozor i bila aktivna na komunikaciji Sarajevo—Mostar.

U toku borbe procijenjeno je da je jačina neprijatelja u Fojnici oko 1000 vojnika i da pripadaju „Princ Eugen” diviziji. Osim toga ovaj neprijatelj raspolagao je sa 6 haubica. Snage neprijatelja koje su učestvovala u prodoru od Kiseljaka i Bilalovca bile su jačine oko 6—700 vojnika »Princ Eugen” divizij? i milicije. Ovaj neprijatelj raspolagao je sa dvije haubice, nekoliko manjih topova i bacača, jedan veći tenk i nekoliko kamiona.®

3.— Snage IX brigade uspjele su da do 14 časova, 6. o.mj. likvidiraju sva spoljna neprijateljska uporišta i da stjeraju neprijatelja u grad. odakle je on počeo da pruža žilav otpor. U toku

¹ Dokumentat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 11/2, k. 854.

⁵ Odnosi se na jedinice 7. SS divizije „Princ Eugen”. Prema izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. avgusta 1944. napad na Fojnicu je počeo u 23,30 časova i trajao, sa prekidima, sutradan do 19 časova. Dalje se u izvještaju kaže da su u pomoć došle njemačke jedinice iz Visokog i Sarajeva i da su Nijemci imali gubitke u mrtvima i ranjenim, a da ustaško-domobranske jedinice nisu imale gubitaka. (Arhiv VII, reg. br. 1/3—1, k. 149 e i reg. br. 53/2—16, k. 60). O tome vidi i dok. br. 140 i 142 u ovoj knjizi.

borbe jedinice IX brigade uspjele su da onemoguće neprijatelju **upotrebu** artiljerije. Dalje napredovanje jedinica IX brigade **u oradu** zaustavljeno je obzirom na otpor neprijatelja i pojedina **uporišta** blokirana su. Međutim **u 15 časova** neprijatelj je probio **obruč** VII brigade i sa tenkovima i pješadijom nadirao ka Fojnici. **Nastupanje** neprijatelja prema Fojnici potpomagao je jakim **artiljerijskom** vatrom. Istovremeno jača neprijateljska pobočnica **spuštala** se **u grad** sa sjeverne strane, zbog čega su naše jedinice **bile** prisiljene da se povuku iz grada. Ovo je uslijedilo oko **20 časova**.

4.— Obzirom da je IX brigada uspjela da likvidira spoljnu odbranu neprijatelja, da mu je onemogućila upotrebu artiljerije, **obzirom** na visoku borbenost i elan boraca,³ neprijatelj u gradu **u toku** noći bio bi likvidiran, jer smo tada mogli da upotrebimo **naša** protuoklopna oruđa za likvidaciju pojedinih uporišta. Prodor neprijatelja na sektoru VII brigade uslijedio je u glavnom **zbog** toga što se bataljonska rukovodstva nijesu jače i čvršće založila na svojim zadacima, jer je povlačenje jedinica uslijedilo **bez** jačeg neprijateljskog pritiska, bez znanja i naređenja **svojih** štabova. Osim toga štab VII brigade nije predvidio potrebno snage kao rezervu, koju bi prema razvoju situacije mogao upotrebljavati i manevrišući s njima bacati ih na najosjetljivija mjesta. Vod protuoklopnih topova, koji je bio na položajima iznad komunikacije, nije uopšte došao do izražaja, jer je obuhvatnim pokretom neprijatelja bio prisiljen na povlačenje.

U ovoj akciji održavanje veze između VII i IX brigade bilo je vrlo slabo, tako da VII brigada nije bila obaviještena o postignutim uspjesima IX brigade, što je u mnogome uticalo na rad te jedinice.

Smatramo također kao naš ozbiljan nedostatak to da nam naša ob. služba nije mogla da pruži podatke o jačini neprijateljskih garnizona u okolici Fojnice.

5.— Neprijateljski gubitci su 77 mrtvih, 92 ranjena i jedan zarobljen. Naši gubitci: 18 mrtvih, 18 ranjenih i 3 nestala.

6.— Zaplijenjeno je: 2 puškomitraljeza, 4 puške, 200 pušćanih metaka, 10 ručnih bombi, artiljerijski instrumenti: baterijski durbin sa nogarima, baterijska busola sa nogarima, transporter i regleta, 10 čebadi, 1 šinjel, 2 njemačke bluže, 1 šatorsko krilo, 1 dvogled.

7.— Uništeno: jedna haubica 105 mm, kare i dosta artiljerijske municije.

³ Opširnije o tome vidi naredbu Štaba 10. NOU divizije od 16. avgusta 1944. o pohvali boraca i starješina za pokazanu hrabrost i umješnost u toj borbi (Arhiv VII, reg. br. 2/8, k. 854 A).

8.— Raspored jedinica: VII brigada na liniji Rastovo Gračanica, za zatvaranje pravca od Travnika i Bugojna u cilju omogućavanja žetve koja je u toku.⁴

IX brigada sa jednim bataljonom s. Jasenik—Požetva a ostale snage ove brigade su na prostoriji s. Sćit—s. Ploča, sa zadatkom razbijanja milicije i sakupljanja žetve.⁵

9.— Nužno je pojačati odgovornost i povećati stručnost⁶ radiotelegrafista kao i šifranata. Stvoriti bolju ob. službu na teren" visočko-i'ojničkom i čvršće je povezati sa tamošnjim pozadinskim organizacijama. Divizijskom zapoviješću predviđati jače rezervne snage.

10.— Prilog divizijska zapovijest.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Folitekomesar-ppukovnik

Komandant-ppukovnik,!

Načelnik-major,

BR. 51

ZAPOVIJEST ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 13. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA CISĆENJE ZASELAKA OKO PODGORJA OD NEPRIJATELJSKIH SNAGA¹

ŠTABXIDIVIZIJE

Str. pov. br. 171

13. VIII 1944. g.

u 19 sati

ŠTABOVIMA V. XII i XVIII BRIGADE

Prema izveštajima koje smo dobili od XVIII. XII i V Brigade. pred XII Brigadom neprijatelj se nalazi na Gradini i Tulovicima i u Poljicu.

⁴ Bliže o rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 123.

⁵ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade u avgustu vidi izvještaj njenog štaba od 1. septembra (Arhiv VII. reg. br. 41/3, k. 854).

⁶ Riječi „i povećati stručnost" dopisane su mastilom, latinicom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 29/1, k. 866.

Po izveštaju V Brigade na sektoru zapadnog djela Pod-
Itforja ne nalazi se neprijatelj u zaseocima Odžak. Denkovići i
Carići, a prema izveštaju XVIII Brigade neprijatelj je preko
jjušića prodro na Breznatu Glavu.²

U vezi s tim izdaje se sledeća

ZAPOVJEST:

Noćas u toku noći i sutrašnjeg dana treba prečistiti nepri-
jatelja iz ^{s^c1^a} sjeverno od Banovića. iz Podgorja i Repnika.

U ovoj akciji imaće brigade sledeće zadatke:

XII Brigada: Krenuće sa dva bataljona u pravcu sela Tulo-
vića gde će napasti neprijatelja i očistiti to
selo. Sa tim bataljonima će saradivati sa desne
strane sa V Brigadom. Jedan njen bataljon osta-
će u Kurtićima i spustiće jednu četu cestom
do rijeke Turije.

V Brigada: Krenuće sa tri bataljona i to: Sa jednim bata-
ljonom će preko Stražbenice odsjeći neprijate-
lja od Tulovića, sa jednim bataljonom preko
Denkovića spustiće se na neprijatelja u Mušiće
i Bjelkiće. U čišćenju ovoga neprijatelja treba
da mu pomogne i bataljon sa Stražbenice. Sa
jednim svojim bataljonom kretaće niz Breznatu
glavu i sa istočne strane napasti Bjelkiće i Mu-
šiće. Po čišćenju ovoga uporišta krenuti za ne-
prijateljem preko s. Grivice.³

XVIII Brigada: Sa jednim bataljonom krenuće od Bošnjev-
ca u pravcu Nasubašića i napasti neprijatelja
koji se po izveštajima nalazi iznad Nasubašića.⁴
po završetku toga zadatka krenuti u Bečiće i
Bjelkiće. Po likvidaciji tih uporišta bataljon će
se kretati u pravcu Vildove. Jedan bataljon njen
krenuće odmah preko Repnika na Vildovu i
Litvu sa zadatkom likvidacije neprijatelja na
tim visovima ako ga ima. a u koliko ga nema
krenuti u Grivice i u Avdićima spojiti se sa
snagama V Brigade. Sa jednim bataljonom kre-
taće kao rezerva i upotrebiti ga tamo gde bude
potrebno.

² O neprijateljskim snagama na označenom prostoru vidi dok.
br. 128, napomenu 26.

³ Vidi dok. br. 62.

⁴ Vidi dok. br. 55.

Početak akcije u 24 časa 13. o.m.

Ugovoreni znaci: Košta — Konjuh.

Izveštaje slati u štab Divizije gde se sada nalazi. Ovde se nalaziti i Hirurška ekipa.

Po progonu neprijatelja sa gore pomenutih položaja treba svaka brigada da progona neprijatelja u svome pravcu, po n^, gućnosti do Zivinica.

U ovoj akciji glavnu ulogu treba da odigraju bataljoni koji će se neprijatelju zabijati iza leđa i vršiti bočne i ledne napad na neprijatelja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppukov.:
B. Đuričić

Komandant-pukovnika
M. Šiljegović

BR. 52

NAREĐENJE ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 13. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA FOSJEDANJE POLOŽAJA LUČE — ZAMRŠTEN¹

XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ
13. VIII. 1944.
Op. 67/44

ŠTABU I. II i IV BRIGADE

1. Prema prikupljenim podacima, pre dva dana u Brod na Drini I došla je jedna grupa fašista. Duž obale Drine u pravcu Sće-J pan Polja nema neprijateljskih snaga.³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 10/1, k. 951.

² U izvještaju isljednika Cajničke četničke brigade od 12. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—1339) piše da jedinice NOVJ goni jedna njemačka divizija koja s velikom motorizacijom nastupa ka Foči i da druga kolona Nijemaca prolazi kroz Goražde i ide u pravcu Foče da partizanima presiječe put i time im onemogući odlazak, preko r. Drine, u Sandžak. Pored toga, u izvještaju stoji da su Nijemci 10. avgusta razmjeravali i izvidali most kod Foče, pa je vjerovatno, jedan njihov dio došao u Brod.

³ Prema izvještaju Fočanske četničke brigade od 10. avgusta 1944, ona je tada posjela taj dio obale r. Drine (vidi dok. br. 40. objašnjenje 2).

U Foči se nalaze četnici, koje će prema izveštaju I Korpusa u toku noćasnje noći napasti njegove jedinice u cilju [stvaranja mostobrana za naš prelazak.⁴

2 U toku sutrašnjeg dana naše jedinice zadržaće se na ovom sektoru, da bi videli ishod borbe za Foču. kao i da bi uhvatili vezu sa VI Proleterskom divizijom.⁵

Naša divizija zauzeće položaj iznad Luče—Zamršten.⁶

U vezi toga naređujemo:

3. II brigada odmah će poseti položaje iznad Zamrštena i Luča i to: k. 1089 (iznad Cukurovine), k. 1022 (iznad Prosjeka i Basarića), k. 956 (iznad Kruševa) i put kojim smo došli od Vrbniče za Luče.

Ove položaje uporno držati i svaki pokušaj neprijatelja energično odbiti, ne dozvoljavajući ni po koju cenu da te neprijatelj probije u pravcu Zamrštena i Luča. Najmanje jedan bataljon uvek držati u rezervi na pogodnom mestu odmah na položaju, tako da se može upotrebiti za manevar gde to bude potrebno.

4. IV brigada postaviće se sa glavninom svojih jedinica na položajima: put koji vodi od Vrbniče za Selo. odnosno za Luče—Oštra Glava (trig. 1392)—k. 1269. Najveću pažnju obratiti na položaj Oštru Glavu, koji položaj utvrditi i posesli sa više automatskih oruđa i odakle ne dozvoliti neprijatelju približavanje našim položajima od pravca Vrbniče. Oštra Glava je ključ položaja iznad Zamrštena i Luča. Jedan svoj bataljon držati u rezervi na raskrsnici puteva iznad zaseoka Sela.

Neprijatelju ne dozvoliti ni po koju cenu da se probije u pravcu sela Luče i održavati vezu sa jedinicama II i I brigade.

⁴ Po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. avgusta 1944. Stab 1. proleterskog korpusa je uputio dva bataljona da 13. avgusta zauzmu Foču i obezbijede mostobran i prihvata 12. korpusa i 6. proleter-ske divizije. Ali pošto su Nijemci kod Foče posjeli obalu r. Drine jakim snagama, to je 14. avgusta Vrhovni štab naredio da se prihvata izvrši na odsjeku Foča — Bastasi. Međutim, do prihvata nije došlo, jer su Nijemci i taj odsjek posjeli. Opširnije o tome vidi knjigu depeša Stab; 1. proleterskog korpusa za period od 1. jula do 21. septembra 1944. str. 64—87 (Arhiv VII. reg. br. 33 I. k. 372).

⁵ O toj diviziji vidi dok. br. 72.

⁶ Pošto je 16. NOU divizija izvjesno vrijeme provela na teritoriji Crne Gore, tj. na prostoru Ljubina — s. Mratinje — Pivska planina — Durmitor, to su naređenja njenog štaba od 16. i 17. avgusta objavljena u III tomu (knj. 8, dok. br. 75 i 80).

5. I brigada sačinjavaće divizisku rezervu i postaviće se sa dva bataljona iznad sela Brajkovac, odnosno na prostoru između k. 1023 i k. 887. odakle kontrolisati pravce i puteve koji vode od Zakmura, Trbušča i Drine. Ostale jedinice držati kod Vjetrenika (trig. 1474). Na samom Vjetreniku isturiti više automatskih oruđa i ukopati se za odbranu.
6. Štabovi brigada shvatiće najozbiljnije svoje zadatke i sa puno predanosti i samopregora pristupiti izvršenju. *Postavljanje jedinica izvršiti do svanuća*, obilazeći lične položaje ^{j^L}
Svu stoku i konje pre zore skloniti u šumu i kuhinje udaljiti od jedinica, jer je verovatno da će neprijateljska avijacija biti aktivna u toku ovih dana. Ujutru se ne smije videti ni jedan konj van šume niti vatra oko kuća i na otvorenom zemljištu.
7. Jedinice XXXVI divizije će se postaviti dijelom u selu Cu- " revu, radi zatvaranja doline Drine od pravca Broda, a dijelom u selu Mrkalj radi zatvaranja pravca od Tjentišta.
8. Ponovo podvlačimo da štabovi brigada najozbiljnije shvate svoje zadatke.
9. Štab divizije će se nalaziti na putu (odnosno raskrsnici puteva) iznad Sela. Štab II brigade održavaće radio vezu sa štabom divizije svakog sata, počev od 8 časova ujutru. a štab J IV brigade redovno radio vezu, plus stalnu kurirsku. To isto važi i za I brigadu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab divizije,

Načelnik,
potpukovnik
Per. Grujić

»ZVJEŠTAJ ŠTABA SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE OD 13.
AVGUSTA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O FORMIRA-
NJU 18. SREDNJOBOSANSKE NO BRIGADE¹

NOVE DIVIZIJE NOVJ-e²

Pov. br. 1

Dne 13 augusta 1944

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Prema naređenju Štaba 5 Korpusa NOV Jugoslavije formirana je nova . . .³ brigada.⁴ u okviru ove divizije. Ljudstvo ove jedinice sastavljeno je iz V (poljskog) bataljona XIV brigade. Prnjavorskog partizanskog odreda i, po jedne čete iz Motajičkog i Tešanjско-Tesličkog partizanskog odreda. Brigada ima četiri bataljona i ustrojena je prema propisima o formiranju brigada NOV Jugoslavije.

Brojno stanje ljudstva, naoružanje i oprema prikazano je u brojnom stanju.⁵ a potrebe su opisane u mesečnom izveštaju Štaba Korpusa za mesec juli 1944 godine.⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamenik komandanta, major,

Komandant, ppukovnik
Đurin⁷

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 30/6. k. 458 A.

² Riječ je o Srednjobosanskoj NOU diviziji, koja je 21. decembra 1944. dobila naziv: 53. NOU divizija (vidi knj. 27, dok. br. 124).

³ Tačkama je označeno mjesto gdje je bio upisan broj XVIII. koji je u originalu precrtan mastilom.

⁴ Riječ je o formiranju 18. srednjobosanske NO brigade. Pripreme za njeno formiranje otpočele su još početkom jula 1944. a samo formiranje izvršeno je u drugoj polovini toga mjeseca (tačan se datum ne zna). Opširnije o tome vidi knj. 27. dok. br. 124.

⁵ Vidi dok. br. 79.

⁶ Vidi dok. br. 76 i 79.

⁷ Đurađ Predojević Đurin

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 13
AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U
JUŽNOJ HERCEGOVINI¹

ŠTAB

XIII HERC. N.O.U. BRIGADE

XXIX UD. DIVIZIJE

Op. p. br. 104

13-VIII-1944 g.

s. Kubaš

ŠTABU XXIX HERC. UDARNE DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE

Štab Južnoherc. partizanskog odreda potvrđuje podatke o Stocu gdje sada ima manji broj Švaba. Nije se ustanovilo koliko ih tačno ima. a naše mišljenje da Stolac drži najviše jedan švapski bataljon. 12 o. mj. oko 20 kamiona Švaba i ratnog materijala otišlo je iz Stoca u pravcu Domanovića.² Putnici koji se vraćaju iz grada prepričavaju da u Stocu nema onoliko artiljerije i vojske koliko je ranije bilo. U Stocu i Poplatu bilo je oko 200 četnika ljubinjsko-stolačkih. Ovi su posljednjih dana češće sa manjim odjeljenjima i po grupicama dolazili do Zegulje i redovno se vraćali istog dana. Nazad nekoliko dana kroz Stolac je prošao bandit Salatić³ sa jednom grupom od oko 100 četnika i uputio se je prema Nevesinju pravcem Kozice—Stjepankrst. Salatić je došao preko Ljubinja u vreme naših borbi sa Švabama na ovom sektoru.

U Ljubinje — opštinu stigao je ovih dana bandit Mirko Kovačević sa oko 300 četnika iz Bileće. O ovome nas je blagovremeno izvjestio Štab Sitničkog bataljona.⁴ a sada nam to isto potvrđuje Štab Južnohercegovačkog partizanskog odreda. Četničke bande ove. kao i one u Stocu po našem mišljenju imaju namjeru da se spoje na prostori Ljubinja kako bi sa jačom snagom uspješnije sprovodili mobilizaciju. Ovi izrodi služe se svakojakim lažima i govore da preuzimaju vlast od Njemaca i da će im uskoro doći srbijanski četnici.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 13/2, k. 1144 II.

² Odnosi se na dijelove njemačke 369. legionarske divizije — „Vražje“ (vidi knj. 27, dok. br. 1, 84 i 158).

³ Danilo

Po obavještenjima preko Štaba Južnog odreda na prostoriji **T i ubomira** bandit Sava Kovač vrši mobilizaciju, a ka Trebinju i Sumi takođe se osjeća živost kod četnika po pitanju mobilizacije. O sličnome smo obavješteni iz Mostarske Kotline.

I po sigurnijim podacima u samom Mostaru ima vrlo malo **gvaba**. Ukupno uzevši Mostar je nazad nekoliko dana imao jedva oko 1.800 vojnika. Redovno prolaze vozovi sa materijalom i vojskom prema sjeveru. Ranije je Mostar imao veliki broj protivavionskih topova, a sada drugovi tvrde da ih ima samo 8. I topovi su odvučeni prema sjeveru.

Prostorija Dubrava je takođe oslabljena u pogledu neprijateljske vojske i čitav cilj sastoji se u tome da osiguraju komunikaciju Mostar—Domanovići—Stolac. Uz ovu komunikaciju postavljeno je na više mjesta pored ceste nekoliko postaja čiji ukupni zbir snaga može biti oko 200 ustaša i Švaba. Sem ovoga na Domanovićima ima oko 150 „totovaca“.

Pristigle su nam neke vješti po kojima su Švabe koncentrisale jače snage u Imotskom i Metkoviću i navodno namjeravaju odatle vršiti ofanzivne operacije prema srednjoj Dalmaciji. Po tim podacima ovi u Imotskom došli su od Splita, a mi od ranije imamo podatke da je prema Metkoviću odlazilo nešto Švaba od Čapljine.⁵

Uspješno odbijanje švapske ofanzive⁰ od strane naše Divizije imalo je pozitivnog odraza na čitavoj ovoj prostoriji, a naročito se ovo ispoljava u Neretljanskoj Kotlini. Muslimanske f mase naročito su odskočile u pogledu energičnosti u stavu prema okupatoru i njegovim slugama, te se svuda primjećuje jača pomoć našoj vojsci. Javno se govori među Muslimanima da je došlo vrijeme kada svi trebaju ići u partizane. Osjeća se poboljšanje i kod Hrvata, bar onog poštenog dijela. Okupator čini krajnje napore u sprovođenju opšte mobilizacije kojoj se malo ko odaziva. Nastalo je opšte utrkivanje policije, agenata i vojske ko će više uhvatiti ljudi. Mostar je naročito ovo ispoljio. Poslije ubistva Simića" ustaše su preuzele vlast u Mostaru i velika hapšenja su u jeku. Kruži vijest da Švabe napuštaju ovu prostoriju i da trebaju vlast do Neretve predati četnicima a preko Neretve I ustašama.

⁵ O neprijateljskim snagama i njihovom dejstvu na toj prostoriji vidi tom V. knj. 30.

⁵ O tome vidi dok. br. 7. 11 i 13 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 91. 146 i 158.

⁷ Franjo Simić, ustaški general, ubijen je 9. avgusta 1944. godine u Mostaru. Vidi izvještaj Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. 35/7—5. k. 145) i dok. br. 143 u ovoj knjizi.

U vezi izvještaja o mogućnostima mobilizacije na terenu! Dubrava gdje su naši drugovi sa terena već prikupili oko 35 boraca, i na osnovu zahtjeva drugova iz Oblasnog komitea KPJ za Hercegovinu. Čede⁸ i Fiće,⁹ uputili smo u Dubrave komandanta našeg „1“ [bataljona] kapetana druga Mrgana Omera On će. kapetan Mrgan. tamo biti na privremenom bavljenju sa zadatkom da pojača mobilizaciju i da vojnički održi i učv[^]f već postojeću jedinicu. Na osnovu izvještaja koji će nam kapetan Mrgan podnijeti o stanju i mogućnostima mobilizacije u Dubravama kao i na osnovu vašeg mišljenja koje očekivamo od vas po ovome donijecemo daljne odluke. Kapetana **Mrgana** u dužnosti komandanta 1 bataljona zastupa poručnik drug Milan Bjelogrić, zamjenik komandanta našeg „4“. Mišljenja smo da nikako ne bi trebalo bar za sada kapetana Mrgana za stalno uzimati iz naše brigade, jer je neophodno potreban za naš 1 bataljon. Ovu izjavu učinili smo bez vašeg riješenja u cilju postiza-»! nja boljeg uspjeha u mobilizaciji u Dubravama.

Južnohercegovački partizanski odred ima sličan raspored kao i ranije. Uspješno je djelovao u posljednje vrijeme.¹⁰ Imamo sa njim čvrstu vezu.

Sa Štabom XII brigade takođe sarađujemo i dobro smo povezani.¹¹

Sitnički partizanski bataljon krstari po prostoriji Sitnice i Vranjske i dobro nas obavještava.

Partizanska četa „Savo Belović“ orijentisana je prema Dubravama i manevriše na prostoriji Rotimlja—Klepetuša—Hrgud.

Danas i u toku slijedeće noći sa naša 3 bataljona **prebacimo** se na prostoriju Radimlja—Kapavica odakle ćemo zajedno sa bataljonima Odreda koncentrično napasti bande u ljubinjским selima. Po razbijanju i nabavci hrane vratićemo se na **prostoriju** Vlahovići—Ubosko.¹² Naš Omladinski bataljon ostaće na Hrgudu. U normalnim prilikama mi bi se u Ljubinju **bavili** dan-dva.

Naši bataljoni poslije 7 o. mj. nijesu imali borbi sem manjeg sukoba sa neprijateljskim izviđačkim dijelovima od Stoca koje smo redovno natjerali natrag u garnizon.¹³ Priličan broj

⁸ Cedo Kapor

⁹ Ferid Čengić

¹⁰ Bliže o rasporedu i dejstvu toga odreda vidi dok. br. 42 i 73.

¹¹ Vidi dok. br. 65.

¹² Vidi dok. br. 64.

¹³ Bliže o tome vidi izvještaj Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35/7—2, k. 145).

dezertera povratio se je¹⁴ a ponešto i uspjevamo mobilisati. Obavješteni smo da je na putu za našu brigadu nekoliko desetina **boraca iz Mostara i okoline**.

U našoj brigadi nalazi se 15 Poljaka sa jednim poljskim **oficijerom**. Vrlo su borbeni i disciplinovani partizani. Obavješteni smo da iz švapskih logora treba izaći još jedna do dvije desetine **poljaka**. Ranije našim pismima i zalaganjima terenskih radnika izvučeno je oko 10 Poljaka i ti su u toku ofanzive upućeni do toga Štaba. Ovi se nijesu vratili kod nas i saznali smo da su raspoređeni u jedinice XI brigade. Ukoliko je moguće povratite nam ove Poljake, kada bi mi formirali jednu četu Poljaka i priključili je jednom od naših bataljona.¹⁵ Smatramo da bi se na taj način postigla veća borbenost ovih boraca, kao i da bi se moglo više uraditi u političkom uzdizanju Poljaka. Pre svega mi bi dobili 3 četu u jednom od naših bataljona koju do sada nemaju. Ovo je naročito želja samih Poljaka koji bi svoju jedinicu prozvali imenom nekog svog narodnog junaka, te bi oni i dalje nastojali da okupljaju poljske borce. Mi smo mišljenja da ne može biti nikakve štetnosti uslijed grupisanja ovih.

Danas smo primili poštu od vas sa dva protivbunkerska bacača. Nijesmo dobili nikakvo vaše pismo o situaciji na drugim sektorima i eventualnim direktivama, te mislimo da je kurir poštu negdje zaboravio, zagubio ili nije uopšte odaslana.

Molimo rešenje po pitanju druga Muje Tucakovića, i da li ćete nam poslati dinamostroj za punjenje akumulatora koji smo vam skoro uputili sa telegrafistom Jablanovskim. Nama je potreban ovaj stroj jer nemamo čim puniti akumulator.

Jedan član našeg Štaba ostaće na prostoriji Dabra za veze u vremenu dok mi sa glavninom budemo u Ljubinju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik politkoma:	(M. P.)	Komandant-major.
Andelić Novak		Danilo Komnenović

¹⁴ Odnosi se na mlade borce koji su, nenaviknuti na teške borbe i nedovoljnu ishranu, na svoju ruku odlazili svojim kućama (vidi knj. 27, dok. br. 119).

¹⁵ Do formiranja pomenute čete nije došlo.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. HRVATSKE BRIGADE OD 13. AVGUSTA 1944. ŠTABI 11. NOU DIVIZIJE O BORBI NA PROSTORU MUŠIĆI—VIDOVA GLAVA—LITVA¹

XVIII. N.O.U. BRIGADE
Položaj. 13. avgusta 1944.

ŠTABU XI. N. O. U. DIVIZIJE

Položaj

Primili smo Vaš dopis u 12 časova i 43 min.¹ Naše jedinice nalaze se na slijedećim položajima:

- I. bataljon Kozlečak.
- II. bataljon Tanka Kosa—Zelemboj.
- III. bataljon Mujića Kosa.
- IV. bataljon na kosama Bečića i Sinanovića.

Neprijatelj³ jutros ponovo napada naše položaje iz pravca Jelenak—Vidova Glava. Artiljerija bije negdje iz Omazića. Repnik nalazi se pod kontrolom naših jedinica. Seo

U jučerašnjoj borbi nismo imali gubitaka, sem jednog lakše ranjenog. Ishod ove borbe koja je počela od jutros od 9 časovi nije nam poznat. Kad stignu izvještaji javićemo Vam.

Naša brigada u pokretima od Kulaša pa dovde nije imala gubitaka kako u borbama tako i zbog dezerterstva. Od brigade je samo otpao dio II. bataljona, koji je za zamjenikom komandanta bataljona bio odsječen na komunikaciji Srnice—Gračanica. Tu se nalazi 38 boraca sa 7 puško-mitraljeza i 8 pikavaca. Od tih jedan je zamjenik komandanta bataljona, dvojica komesara čete, dvojica pomoćnika, rukovodioci SKOJ-a u bataljonu, a svi ostali su dobrim djelom skojevci i članovi partije. Tu se nalazila i grupa udarnika II. bataljona od koje st izvukao samo njen rukovodilac i to ranjen. Preko Tuzlanskog odreda⁴ pokušali smo da uhvatimo vezu sa ovom grupom i sta-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 56 3, k. 866.

² Vidi dok. br. 51.

³ i ⁹ O neprijateljskim snagama vidi dok. br. 128 (napomenu 26) i dok. br. 144. 147. 149 i 150.

⁴ Redakcija ne može tačno naznačiti teritoriju na kojoj se Tuzlanski odred tada nalazio, jer nije pronašla dokumente njegovog štaba iz tog perioda. Međutim, u istorijatu ovoga odreda (Arhiv VII, reg. br. 20/5,

tjjj smo im u zadatak da . . . ukoliko uhvate vezu s njima, 'knrovedu svojim vezama na lijevu obalu rijeke Spreče. Odvajanjem ove grup^e bataljon. koji je u posljednje vrijeme bio najbolji i najudarniji naš bataljon. potpuno je podriven. jer je ova grupa sačinjavala kičmu bataljona.®

Ostali bataljoni su prošli kroz sve ove pokrete bez ikakvih gubitaka i bez dezerterstva. Međutim juče oko 9 časova komesar brigade je poslao intendanta III. bataljona sa puško-mitraljeskom desetinom, zatim intendanta IV. bataljona također sa puško-mitraljeskom desetinom u sela Ivovići. Mekići u cilju prikupljanja hrane, do ovoga časa nije nam poznato šta je bilo sa ovim ljudstvom, jer se još nikome nisu javili. Ukoliko nisu uspeli da se pripoje nekoj drugoj jedinici naše Divizije, onda su ili propali, ili otišli prema Birču. Ako ih nema u V. ili XII. onda ćemo ih uzeti kao izgubljene.⁷ Poslije toga i ova dva bataljona su nam okrnjena.

U selu Crnči dali samo V brigadi dva vodiča poznavao terena Vučjak—Trebava. Do ovoga časa oni se još nisu vratili.

Stanje u brigadi uopće nije slabo, moral je dobar, ali se gubitak ovih ljudi i oružja osjeća u punoj mjeri, jer je brojno stanje i onako bilo malo.

Sto se tiče ishrane u sadašnjem momentu može se reći da je ona vrlo loša. jer i pored držanja Repnika mi se tu apsolutno ne možemo ishranjivati. pošto hrane uopće nema. Ako je nešto i bilo. to su odnijele naše jedinice koje su nedavno dolazile u ova sela. Ako budemo i dalje ostali ovdje, trebaće samo još dva dana pa da otpočne gladovanje. Sva zalaganja prilično su besplodna.

Ništa nam ne javljate o opštoj situaciji, o Vašoj procjeni neprijateljskih snaga, kao ni o procjeni situacije od III. Korpusa.

k. 1625) piše da je on u periodu april — jul 1944. pretrpio osjetne gubitke i da mu se brojno stanje smanjilo na oko 40 boraca, koji su djelovali na sektoru Srebrenik — Rašljani. Dalje se u istorijatu kaže da je u avgustu 1944. zahvaljujući radu partijskih organizacija na terenu, došlo do dezertiranja novomobilisanih vojnika iz 13. SS divizije, od kojih je veći broj pristupio Tuzlanskom odred (a nešto i drugim jedinicama NOVJ). te je ovaj odred narastao na oko 200 boraca. O tome ima podataka i u izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. avgusta 1944. gdje u vezi s dezertiranjem vojnika iz sastava 13. SS divizije „Handžar“ piše:

.6. VIII u 0300 sata. 116 vojnika SS-postrojbi sa položaja kod Tuzle pobjeglo je u šumu. da se pridruže komunistima. Upućena potjera ubila je 3 vojnika i 2 uhitila, dok je ostalima uspelo pobjeći." (Arhiv VII. reg. br. 2/3—18, k. 149 e).

⁵ Na tom mjestu original je oštećen.

⁶ i ⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi da li su se pomenuti borci kasnije priključili toj brigadi.

Dalje, niste nam javili kako je moglo doći do napada neprijatelja na naše položaje iz pravca gdje su se trebale nalaziti jedinice V. i XII. brigade.⁸

Neprijateljske snage koje su juče nastupale na naše položaje brojale su oko 3—400 boraca (S.S.-ovaca i četnika).

Ovoga časa dobili smo izvještaj o ishodu bitke koju je vodio naš IV. bataljon. Neprijatelj u jačini 6—700 ljudi⁹ napao je naš položaje iz pravca: Mušići—Vidova Glava—Litva. Poslije užasne borbe neprijatelj je uspio da jednim djelom izađe na Breznatu Glavu.

Naši gubici su: jedan teško ranjen (zamjenik komandanta bataljona) i još nekoliko lakše ranjenih. Artilerija stalno tuče naše položaje, samo sada mnogo tačnije nego juče.

V brigada se još ne javlja iako joj neprijatelj, kako javljaju naši s položaja, okreće leđa u nastupanju prema našim položajima.

Naši bataljoni su zadržali iste položaje, samo se IV. pomjerio na prve kose više Repnika (zaseok Nasubašići).

Hitno nas o svima novostima obavjestite, a mi ćemo se starati da Vas o svemu blagovremeno obavještavamo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

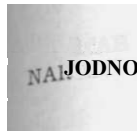
(M. P.)

Za štab: i
Politkom-major:
Buđoni¹¹

⁸ Bliže o rasporedu i dejstvu pomenutih brigada vidi dok. br. 62 u ovoj knjizi i izvještaj Štaba II. NOU divizije od 15. septembra 1944. (Arhiv VII, reg. br. 44'4. k. 866).

¹⁰ Teufik Selimović Buđoni

17VJEŠTAJ ŠTABA 21. BRIGADE OD 13. AVGUSTA 1944.
CTABU 28. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U SJEVERNOM
DIJELU SREDNJE BOSNE¹

ŠTAB XXI UDARNE BRIGADE
JEDNO - OSLOBODILAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

Br. Si.

Dana: 13. VIII. 1944. god.

ŠTABU XXVIII UDARNE DIVIZIJE

Dostavljamo Vam opširniji pregled našeg rada i kretanja od kako smo se odvojili od Divizije.¹

Organizacija samog puta preko Babje Gore bila je dosta **dobra**. No jedna stvar koju smo mislili da je prebrođena **osvećivala** nam se u putu. To je ono kompromitovanje naše namjere sa čamcima kod Vučjaka. Na putu nam nije niko izostao sve **dok** nismo došli na prugu. Na pruzi smo morali da se probijamo i onda je izbila prva kriza. T. j. borci koje smo dobili iz odreda , **nisu** još većinom bili u borbi tako da je izbila među njima t **gužva**. Tu gužvu su iskoristili špekulanti koji su se spremali na P dezertiranje i otišli su. Karakteristično je da je najviše dezertiralo baš iz Požeške Kotline. Dalji put i prelaz preko Save je bio **dobar**. Organizacija prelaza i ako smo imali svega 4 gumena i tri mala drvena čamca bila je dobra i mi smo brigadu prebacili za 5 sati rada. Jedno sat nakon prelaza poslednjeg ešalona naišla su dvojica borna kola i Čerkezi³ te otvorili vatru iz brzometnog topa i mitraljeza. Mi smo im odgovorili. Prema potpuno provjerenim podacima koje smo pokupili kada smo bacili informativce preko ubili smo 2 i više ranili. Prema nepotvrđenim podacima **bilo** je više mrtvih. Iz Srbca je brigada krenula prema cesti Pr-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/2, k. 1138.

² Vrhovni štab NOV i POJ je još početkom jula 1944. naredio 6. korpusu da pripremi jednu diviziju za prebacivanje u Bosnu. U vezi s tim naređenjem je 17. jula, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske, 21. brigada krenula na put i kod Srpcu se 24. jula prebacila preko rijeke Save u srednju Bosnu. Kasnije, 13/14. septembra, u srednju Bosnu se prebacio i Stab 28. NO divizije sa 17. i Brodskom brigadom (vidi knjigu primljenih i predatih depeša Štaba 28. NOU divizije, list 45, 48. i 69. u Arhivu VII, reg. br. 6/4, k. 1125).

³ Odnosi se na pripadnike 1. kozačke konjičke divizije (vidi knj. 27, dok. br. 179).

njavor—Klašnice a komesar. Geco' i Bato" bili su kod divi^L u Prnjavoru.⁶ Očekivala se ofanziva pošto je neprijatelj kretao iz svih pravaca sa jačim snagama. U to vrijeme brigada **odnosno** jedna četa tukla se sa četnicima Jošavačke brigade i ubila 4_a jednog zarobila koji je naknadno po ratnom sudu osuđen i gl streljanje. Tom prilikom ubijen je načelnik te brigade Petar Aleksić. U selu Dubravi vodene su dvije borbe sa četnicima koj; su napali na naš drugi bataljon. Oba puta su uz gubitke **odbi-**jeni i natjerani u bijeg. Tu smo imali i jednu tešku borbu u **su-**sretu sa jakim njemačkim i čerkeskim snagama koje su **nadirale** iz više pravaca dok su četnici napadali sa leđa. Teren **nanijs** bio nepovoljan. Jedinice smo izvukli i imali smo pri tome 5 **mrtva** i 24 ranjena. Četnike smo proganjali ispred sebe i kretali smo se u pravcu Sr. Šnjegotine. Kod Milovog Brda ponovo smo dočekani od četnika i odbili smo ih. U Sr. Snjegotini smo **sredili** ranjenike i tražili mogućnost da ih se otpremi do bolnice 11 divizije. Tu nam je od rana umro Arapin.⁷ 4. VIII kad smo **sre-**dili ranjenike i kada je kolona trebala kretati napala nas jg| Jošavačka brigada. U toj borbi poginuo je komandir 2 **čete** IV bataljona mali Nidžo,⁸ i još dva druga a dva ranjena . . . VIII ponovno nas dočekali čelnici kod Gajeva i odbili smo ih. 8. VIII imali smo borbu sa četnicima Cmovrške brigade kod **Devetine** gdje se i sada nalazi naš **II** bataljon i ubili smo 1 a više **je** ranjeno jer je kod groblja nađena veća količina krvavih **zavoja** i vate. U bitki sa Njemcima i Čerkezima sigurno je utvrđeno da smo ubili 30—45 a mnogo ranili jer su sva kola okoline **mobili-**sali za prevoz. Divizija računa prema svojim informacijama da smo ubili mnogo više jer su se Čerkezi u Prnjavoru žalili **na** naše bacače koji su ih tukli i na svoje gubitke, no mi to nismo uzeli u rezultat jer nismo mogli tačno da ispitamo. Ovih poslednjih dana nalazimo se na liniji Devetina—Dragovići—**Papa-**žani—Martinac i uznemiravamo četnike i vršimo konfiskacije i hranimo se na teret četnika. Sada će se krenuti na liniju Derventa—Doboj. Zadatak nam još nije poznat.

¹ Gedeon Bogdanović Geco. načelnik Štaba 28. NOU divizije "I

⁵ Mihailo Javorski, obavještajni oficir 28. NOU divizije

⁶ U tom mjestu se tada nalazio Stab Srednjobosanske NO divizije. Sedmog avgusta 1944. je 21. brigada u operativnom pogledu stavljena, pod komandu Štaba Srednjobosanske divizije, gdje je ostala sve do polovine septembra, kada je ponovo ušla u sastav 28. NOU divizije. Vidi knjigu primljenih i predatih depeša Štaba 28. NOU divizije, list 51, 69. i 70. u Arhivu VII. reg. br. 6 4. k. 1125.

⁷ Muhamed Džotram Arapin. rođen u Oranu. Alžir, bio je 1. avgusta 1944. ranjen, a umro je 4. avgusta. Vidi spisak poginulih boraca i rukovodilaca 21. brigade 28. NOU divizije za avgust 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4/2, k. RP—39).

⁸ Nikola Stanišić je poginuo 4. avgusta 1944. u s. Spasevićima. I

Sa partiskim organizacijama imamo vezu i oni su **nam** pomogli da se upoznamo sa prilikama na terenu kao i o načinu **represalija** prema četnicima i njihovim familijama tako **da** nećemo padati u političke greške.

Ishrana jedinica bila je slabija u Šnjegotini jer je to 100°, **četnički** kraj. No ovdje u Zupi vršimo konfiskacije i tako se jedinice ishranjuju. Jedini je problem sol.

Sol se može dobiti samo za rakiju. Sada vršimo konfiskaciju rakije i nju menjamo za sol. — a uz to i borci malo gucnu. Cigareta ima koliko hoćeš, samo je oskudica u novcu. Duhan se **takođe** nabavlja za borce i uglavnom nije kriza. Borci imaju uvijek nešto za pušiti.

Sta radimo? Vojnički se radi po planu, s tim što se prorađuje i taktika ratovanja protiv četnika, t. j. taktika gerilskog ratovanja.

Politički se radi Seljačko pitanje i Ustav. Već su održana neka predavanja o seljačkom pitanju i kod boraca postoji veliki interes. Diskusije su žive. Ustav je **takođe** raden i za njega postoji interesovanje. Dalje se politički radi pitanje četnika, odnos prema narodu i manjinama" kojih ovdje ima više nego igde. Sada smo dobili brošuru o II zasjedanju Zavnobiha te će i to da se proradi sa borcima. Jedno se može konstatirat da je interes za rad veći nego što je bio dok smo bili preko. Oživili su **kulturno**-prosvjetni rad a uz to se živo uči i zabavni program jer prilike na ovom terenu to traže. Bosanci ti vole skečeve i programe. S tim je najlakše okupiti narod na skup. Sada pripremamo niz zborova sa narodom a i sa drugovima iz komiteta ćemo ići na zborove na kojima će oni vršit smenu i izbor novih odbora.

Borci vole ganjati četnike i uživaju kada bježe a to je gotovo uvijek pojava da bježe ko ljudi čim im se prifuri. Mnogi borci Srbi koji su ranije bili u nedoumici po pitanju četničke izdaje danas otvoreno na sastancima kažu da su ranije sumnjali kada su im govorili o izdaji ali da su se ovdje potpuno u to uverili kada su vidjeli da su četnici zajedno sa Čerkezima palili i silovali i uvijek nas napadaju s leđa.

Sa ranjenicima je malo teže. Postoji samo jedna bolnica koja je mala i pretrpana tako da bolesnici odnosno ranjenici leže svuda bez velike pomoći. Osim toga put sa ranjenicima je krvav.

Sa sanitetskim materijalom smo upravo očajni. Nemamo ni zavoja ni joda a da ne govorim o injekcijama tetanusa i gas-

⁹ Riječ je o Poljacima i Čehoslovacima koji su živjeli u sjevernom dijelu srednje Bosne. Poljaci su tada imali i svoju jedinicu (vidi knj. 25. dok. br. 87).

gangrene koja je ovdje potrebija nego igdje drugdje. Hiru nemamo, tako da se i mi sami nalazimo pred vrlo teškim pogledom sa ranjenicima. Bojimo se da ćemo imati mnogo više gubitaka baš zbog toga što nemamo stručnog osoblja i malorijala.

Isto tako nam je veliki problem što smo pošli bez sekcija. Ovdje za nepoznatog rukovodioca je veoma teško jer su sve čuke varljive. A u ratovanju protiv četnika ne možemo upotrebiti bataljon nego čete. Durbina isto nemamo i to je stvar koja je potrebna. Puno puta se varamo kada vidimo kolone pa mislimo da li su naši ili ne.

Štampa. Svaka četa izdala je četne novine i po nekoliko zidnih. Bataljonske novine biti će gotove u svim bataljonima do 15 a tada će izaći i brigadne koje će uglavnom imati sadržaj problema sa ovog terena.

Izdajemo lepo opremljenu biografiju Tita. Skupljamo kulturne priloge i njih ćemo objaviti, tako da skupimo sve ono što se može ovdje davati.

To bi otprilike bio pregled našeg boravka i rada u Bosni, Drug Bato će Vam ostalo usmeno prikazati. Ako može pomognite nas.

SMKT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
šrempf Franjo¹⁰

Komandant, major
Dušan Kreća

¹⁰ Franjo Srempf je 16. septembra 1944. umro od zadobijenih rana.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 14. AVGUSTA 1941.
SJABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORU
OKO RIPCA, PRIJEDORA I LJUBIJE¹

ŠTAB

TV DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.

Str. pov. br. 418
Dne 14-VIII. 1944 g.

Operativni izveštaj o
akcijama od 7—12 ov.
mj.

ŠTABU 5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Op.

Izveštavamo vas o akcijama koje su izvršile jedinice ove
divizije u vremenu od 7—12. VIII. 1944. godine.—

Noću 7/8-VIII.

IV bataljon VIII brigade postavio je zasjedu na cesti između Ripča i Pritoke (Bijelo Brdo). Na zasjedi je bio manji dio snaga, a veći dio snaga bataljona bio je na bočnim osiguranjima prema Ripču i Kosi. Oko 6 sati ujutro naišla je kolona od 7 kola i 3 konjanika, a štitilo ih je oko 30 neprijateljskih vojnika. Ova kolona je kretala od Bihaća prema Ripču i vozili su hranu. Zasjeđajući je otvorila vatru na neprijateljsku kolonu i tom prilikom neprijatelj je pretrpio gubitke. Usljed brze neprijateljske intervencije, kao i artiljerijske i bacačke vatre naše snage su se povukle.¹

Gubitci neprijatelja 8 mrtvih i 5 ranjenih
Ubijeno 10 teglećih konja i dva jahača.

Zaplenjeno: 2 karbina, 7 šinjela, 1 bluz. 3 veša, 2 čebeta.

Noću 8/9-VIII.

Izviđačka četa XI KNOU brigade izvršila je napad na želj. stanicu Ljeskare na pruzi Prijedor—Ljubija. Stanicu je branilo 10 milicionera. Napad je bio iznenadan, tako da neprijatelj nije opalio ni jednog metka.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 29/2. k. 769.

² Vidi dok. br. 140.

Gubitci neprijatelja 8 mrtvih i 1 žarobljen.

Plijen: 1 puškomitraljez, 6 pušaka i 1 telefonski aparat.

9. VIII. 1944.

Neprijateljska kolona u jačini od loo vojnika (ustaše i milicija) krenula je 9 o. mj. iz Ljubije prema Briševu u pravcu položaja II bataljona XI brigade. Neprijatelj je naišao na zasjedu i po nepotvrđenim podacima pretrpio gubitke od 8 ranjenih i 3 mrtva, a potom se povukao u Ljubiju. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Istoga dana jedna neprijateljska kolona kretala je od Ljubije prema Tromedi. Jačina kolone od 30 do 40 ustaša. Neprijatelj je otkrio zasjedu I bataljona XI brigade i blagovremeno se razvio za borbu. Posle kraće borbe neprijatelj je ostupio za Ljubiju uz gubitke od 1 mrtvog. Naši gubitci 1 ranjen. Plijena nije bilo.³

III bataljon VI brigade postavio je zasjedu na Topića Brdu i u selu Cela, radi hvatanja četničkih grupica koje vršljare tim terenom. Na zasjedu u Celi naišla je jedna grupa od 30 četnika od Baltinih Bara, a druga grupica četnika došla je ovoj zasjedi s leđa. Zasjeda se je povukla. Odmah je uslijedila neprijateljska intervencija iz Prijedora i to jedna kolona u pravcu Cela. druga grupa u pravcu Topića Brda i treća kolona prugom preko Baltinih Bara. Bataljon je primio borbu i ista je trajala 3 sata. nakon čega neprijatelj se je povukao u Prijedor. Gubitci neprijatelja 10 ranjenih. Naši gubitci 1 ranjen. Dvojica neprijateljskih vojnika podlegli ranama. Plijena nije bilo.⁴

11. VIII. 1944.

III bataljon VI brigade sa minerskim odeljenjem postavio je zasjedu na pruzi Pri-

³ Prema bojnoj relaciji 4. lovačkog zdrugaa za septembar 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/12—3. k. 112 a) u Ljubiji se nalazila grupa „Arent“ (I. bataljon 383. puka 373. legionarske divizije „Tigar“, 4. bojna 8 ustaškog zdrugaa i jedan vod 11. topničkog sklopa), te je, vjerovatno, borba vođena s njenim dijelovima.

⁴ U Prijedoru su se tada nalazili dijelovi 7. lovačke pukovnije, te je svakako riječ o njima (vidi dok. br. 136).

U T A E
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
M. O. B. J.
STAB 5 KOP. 4/18
DNE 12. VIII. 1944. r.

Operativni izveštaj
o akcijama od 7-12
ov. m. j.

STAB 5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Op.

Izveštavamo vas o akcijama koje su izvršile jedinice ove Divizije u
vremenu od 7-12. VIII. 1944. godine.

Noću 7/8-VIII. IV Bataljon VIII brigade postavio je zasjedu na cesti između
Ripca i Pritoke /Bijelo Brdo/. Na zasjedi je bio manji dio
snaga, a veći dio snaga bataljona bio je na bočnim osiguranji-
ma prema Ripcu i Kosi. Oko 6 sati ujutro naišla je kolona od
7 kola i 3 konjanika, a stitilo ih je oko 30 neprijateljskih
vojnika. Ova kolona je kretala od Bihada prema Ripcu i vozili
su hranu. Zasjeda je otvorila vatru na neprijateljsku kolonu
i tom prilikom neprijatelj je pretrpio gubitke. Usljed brze
neprijateljske intervencije, kao i artiljerijske i bacačke
vatre naše snage su se povukle.

Gubitci neprijatelja 8 mrtvih i 5 ranjenih.
Ubijeno 10 teglećih konja i dva jahača.
Zaplenjeno: 2 karabina, 7 sinjela, 1 bluz, 3 veša, 2 čebeta.

Noću 8/9-VIII.

Izviđačka četa XI KNOU brigade izvršila je napad na
želj. stanicu Ljeskare na pruzi Prijedor-Ljubija. Stanicu je
branilo 10 milicionera. Napad je bio iznenadan, tako da nep-
rijatelj nije opalio ni jednog metka.

Gubitci neprijatelja 8 mrtvih i 1 zarobljen.
Plijen: 1 puško-mitraljez, 6 pušaka i 1 telefonski aparat.

9. VIII. 1944

Neprijateljska kolona u jačini od 100 vojnika /ustasa
i milicija/ krenulo je 9 o. m. j. iz Ljubije prema Briževu u prav-
cu položaja II bataljona XI brigade. Neprijatelj je naišao na
zasjedu i po nepotvrđenim podacima pretrpio gubitke od 8
ranjenih i 3 mrtva, a potom se povukao u Ljubiju. Naši her gu-
bitaka. Plijena nije bilo.

Istoga dana jedna neprijateljska kolona kretala je od
Ljubije prema Tromedji. Jačina kolone od 30 do 40 ustasa. Nep-
rijatelj je otkrio zasjedu I bataljona XI brigade i blagovre-
meno se razvio za borbu. Posle kraće borbe neprijatelj je ot-
stupio na Ljubiju uz gubitke od 1 mrtvog. Naši gubitci i ra-
njen. Plijena nije bilo.

III bataljon VI brigade postavio je zasjedu na Topića
Brdu i u celu celu, radi hvatanja četničkih grupica koje vr-
siljare tim terenom. Na zasjedu u celu naišla je jedna grupa
od 30 četnika od Baltinih Bara, a druga grupica četnika došla
je ovoj zasjedi sledja. Zasjeda se je povukla. Odmah je usli-
jedila neprijateljska intervencija iz Prijedora i to jedna
kolona u pravcu Cela, druga grupa u pravcu Topića Brda i treća
kolona preko Baltinih Bara. Bataljon je primio borbu
i ista je trajala 3 sata, nakon čega neprijatelj se je povukao
u Prijedor. Gubitci neprijatelja 10 ranjenih. Naši gubitci i
ranjen. Dvojica neprijateljskih vojnika podlegli ranama. Plije-
na nije bilo.

11. VIII. 1944.

III bataljon VI brigade sa minerskim odelenjem postavio
je zasjedu na pruzi Prijedor-Ljubija između željezničke sta-
nice Baltine Bare i mosta na Zegru. U zasjedi bio je jedan po-
jačan vod sa minerskom grupom. Ostatak snaga bio je na bočnim
osiguranjima sa zadatkom da omogućiti četnike da dodju zas-
jedi i a ledja, kao da i omogući zasjedi povlačenje. Voz je
./.

jedor—Ljubija između željezničke stanice Baltine Bare i mosta na Zegru. U zasjedi bio je jedan pojačan vod sa minerskom grupom. Ostatak snaga bio je na bočnim osiguranjima sa zadatkom da onemogući četnike da dođu zasjedi iza leđa, kao da i omogući zasjedi povlačenje. Voz je naišao tačno u 8 sati od Prijedora za Ljubiju i sastojao se od lokomotive, 3 zatvorena i 1 otvorenog vagona. Minereri su upalili minu kabl mašinom, te je od eksplozije uništena lokomotiva i dva vagona, te ih odbacila od pruge oko 20 metara. Vod je izvršio juriš na srušeni voz u kome je bilo 35 mrtvih vojnika a u vozu su nađena još nekoliko ranjena vojnika i civila

Naši gubitci jedan mrtav i 1 ranjen.

Zaplenjeno 6 karabina, 2 pištolja i 200 pušćanih metaka.

Plijena je još bilo ali se nije mogao izvući.

Noću 11/12. VIII.

III bataljon XI KNOU brigade krenuo je da izvrši napad na neprijateljsko uporište kod tunela u Dubočaju. Neprijatelj je ovo uporište dobro utvrdio i pojačao ga, kao i pojačao opreznost poslije napada izviđačke čete XI brigade na želj. stanicu Ljeskare. Iz ovih razloga napad nije izvršen ali je bataljon u povratku iste noći izvršio napad na neprijateljsko uporište u selu Zecovi, u kojima ima oko 40 ustaša i milicionera. U borbi su ubijena 4 ustaše koji su ostali, dok je broj ranjenih nepoznat. Naši bez gubitaka.

Iste noći dio snaga II bataljona XI KNOU brigade napao je neprijateljsko uporište Raljaš. Neprijatelj je proteran u Ljubiju. Gubitci neprijatelja 3 mrtva. Naši gubitci 2 ranjena. Plijen: 4 karabina. 3 šinjela i 400 pušćanih metaka.

U TOKU OVE BORBE JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU:

1) Gubitci:	a) neprijateljski:	69 mrtvih
		15 ranjenih
		1 zarobljen
		85 izbačeno iz stroja

- b) vlastiti: 2 mrtva
6 ranjenih
- 2) **Plijen:** a) oružje: 1 puško-mitraljez, 18 karabij
na, 2 pištolja
b) municija: 600 puščanih metaka
c) oprema: 10 šinjela, 1 bluza, 3 para veša
2 éebeta i 1 telefonski apar-
rat.
- 3) **Uništeno:** 1 lokomotiva, 2 vagona. Ubijeno 8 tovarnih i
dva jahaća konja.

4) Raspored jedinica:

Raspored jedinica ove divizije isti kao i u zadnjem izve-
štaju,⁵ sem što se štab Divizije nalazi u selu Miljevci.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik,

(M. P.)

Komandant pukovnik,
Petar

BR. 58

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 14.
AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA
NA PROSTORU AVTOVAC—SAMOBOR—GAT¹**

ŠTAB
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 403
Dana 14-VIII-1944 g. u 11 čas.
Kamenjače

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE

Dostavljamo vam izvještaj o stanju i radu naše brigade.

Prema dobivenim podacima neprijateljske snage u Gacko i
neposrednoj okolini su sledeće: Švaba „vražje" divizije oko **150**

⁵ Vidi dok. br. 28.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/1,
k. 1144 II.

ga dva topa i dva bacača teška. Municije za topove i bacače imaju u dovoljnoj količini, što se zaključuje iz skoro svakodnevnog gađanja na naše položaje.²

Četničke bande su u glavnom na prostoru Gacko—Miho-
liača—Avtovac izuzev bande Avdalovića³ koje se nalaze na Ste-
penu—Šarića Grede, kao i jedan dio na sektoru Fojnica—Ju-
govići.

f Poslednja dva dana neprijatelj je bio neaktivan prema
nama. Jučer poslije podne saveznički avioni su bacili nekoliko
bombi na Gacko. Rezultat bombardovanja do sada nam nije
poznat.

12 o. mj. oko 11 časova bande Avdalovića sa Stepen. potpo-
mognute sa jednim teškim bacačem i jednim topom, napale su
naš 4 bataljon na položajima Kobilja Glava—Kita, od pravca
Džodžina Gomila i Razbijeno Korito, odakle su bande poslije
nekoliko časova borbe bile odbačene nazad ka Stepenu. Istog
dana oko 18 časova oko 250 bandita sa oko 60 Švaba i oko 50
milicionera napali su na naše položaje na Gat—Milatovica kao
i od Samobora prema Garevi s namjerom da bi zauzeli Gat.
borba se je nastavila i trajala je sve do 22 časa, kada su bande
zajedno sa Švabama i milicijom povraćene nazad ka Avtovac—
Sarića Grede—Stepen. Ovaj napad potpomogao je jedan top so
prostora Međulići kao i dva bacača od Pusto Polje. Prethodno
je skoro čitavi dan tukla artiljerija na pomenute položaje. Gu-
bitci neprijatelja nisu nam tačno poznati ali se saznaje da su
imali oko 4 mrtva Švaba, od kojih je nađen jedan podoficir na
položaju na Vršac—Gat kojega nijesu uspjeli da odnesu. Kod
četničkih bandita i milicije gubitci nam nijesu poznati ali je bile
nekoliko ranjenih, što se vidi po tragovima krvi kuda su bje-
žali. Mi nijesmo imali gubitaka, dok smo imali jednog teže ra-
njenog druga, starijeg vodnika druga Borišu Babića, i tri lakše
ranjena, od kojih jedan politički delegat voda i jedna bolni-
čarka — svi iz 3 bataljona. dok je borac iz 2 bataljona. Zaplije-
njeno je od neprijatelja nekoliko bombi od teškog bacača i ne-
koliko ručnih granata. Naknadno smo saznali da su bande u
borbi 10 o. mj. sa našim 1 bataljonom imale 4 mrtva a ne jed-
nog kako smo vas ranije izvijestili.⁴ Također smo obaviješteni
da su Kuljani⁵ bili dobili zadatak da sadejstvuju u ovom napadu

² Vidi dok. br. 41.

³ Mirko

⁴ Borba je vođena protiv četnika Gatačke brigade. Opširnije o
njima vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str.
124—129 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336).

⁵ Odnosi se na muslimansku miliciju iz Kule Fazlagića (vidi dok.
br. 161).

12 o. mj., prema Kobiljoj Glavi. Ovo naređenje su dobili Q9 Švaba. Međutim, kako smo obaviješteni, nijesu ovo naređenje htjeli da prime ni izvrše, te je u vezi toga švapska **komanda i» I Gacko** odmah obavijestila njihovu diviziju u Mostaru za ovo neizvršenje, našto ih je ova divizija opunomoćila da ih **razoružaju** u koliko ne bi izvršavali njihova operativna naređenja, te jd među Kuljanima nastalo komešanje. Jedan četnik rodod iz **Njivica** koji je do sada bio u Avdalovića bandi, izbjegao je i javio se našem 4 bataljonu i priča da treba da ih još izbjegne 6 koji se tamo nalaze. Ovaj priča da je kod četnika vrlo slab moral ij svakim danom postaje sve slabije stanje u četničkim redovima.]

Na prostoru Kalinovik—Foča nema naših snaga, dok snage" neprijatelja ne znamo, izgleda da su u Kalinovik samo četnici. Takode stanje prema Nevesinju ne znamo, dok povremeno neprijatelj saobraća komunikacijom Gacko—Nevesinje. Ovaj broj Švaba koji se sada više pokazuju u Gacko nego što smo vas to ranije obavještavali došli su iz Nevesinja prije neki dan sa nekim kolima koja sakupljaju veće količine sijena za transportovanje.

11 o. mj. nehotično se je ranio komandant 2 bataljona drug Slavo Skender u lijevu ruku kroz dlan, imenovani je išao u divizijsku bolnicu gdje mu je ruka stavljena u gips i sada se nalazi u bataljonu. Ranio se je pištoljem sam.

Sada smo dobili izvještaj od našeg 1 bataljona koji je na sektoru Lipnika da je jutros rano počela da tuče artiljerija njihove položaje kao i da se neke manje grupice pokazuju od pravca Jasenika kao i od pravca Miholjača—Mulje prema njihovom položaju, moguće je da će bande nešto ispoljiti dejstva prema njima. Do sada se još borba ne čuje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Spiro Srzentić

(M. P.)

Komandant **kapetan**
Jovan R. Andrić

Načelnik štaba, poručnik
Smajo Balalić

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 12. KRAJIŠKE BRIGADE OD 14. AVGUSTA
1944. ŠTABU 11. NOI DIVIZIJE O DEJSTVU NA PRO-
STORU KOTOR-VAROŠ—TESLIĆ U JULU¹**

ŠTAB

XN KRAJIŠKE NOU BRIGADE

Str. pov. op. broj: 92/44.

14. avgusta 1944. godine

P o l o ž a j

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU XI. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Izvještaj o akcijama ove brigade u julu mjesecu:

1. VII. 1944. god. *Snage III. bataljona* napale su neprijateljsko uporište Bilice. Ubijena su 2 neprijateljska vojnika, a broj ranjenih je nepoznat. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo. Ostale jedinice ove brigade kontrolisale su dodjeljene im sektore.
- 2—9. VII. 1944. *Snage ove brigade* nisu imale dodira i borbe sa neprijateljem, već su kontrolisale dodjeljene im položaje.
9. VII. 1944. g. *Snage II. i III. bataljona* ove brigade, sa nekim snagama V. i XIV. brigade, napale su neprijateljski garnizon Teslić, koji je bio jako utvrđen i ograđen žičanom preprekom, kroz koju je puštena električna struja. Ubijeno je 43, a ranjeno preko 35 neprijateljskih vojnika i oficira. Naši gubici: 6 mrtvih i 13 ranjenih. Plijen: 2 topa. 3 teška minobacača, 2 mala minobacača, 4 teška mitraljeza. 5 puškomitraljeza, 190 pušaka. 10 strojnica. 10 pištolja, te veća količina odjeće i obuće.²
- Ostala dva bataljona su bili: jedan je štitió divizijsku bolnicu u Sipragama, a drugi zatvarao komunikaciju Maslovare — Kotor Varoš i nisu imali dodira sa neprijateljem.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 43/4, k. 866.

² Opširnije o borbama za oslobođenje Teslića vidi knj. 27. dok. br. 26, 36 i 47 i dok. br. 131 i 139 u ovoj knjizi.

- 10—18. VII. 44. *Snage ove brigade* nisu imale dodira il borbe sa neprijateljem, već su kontrolisale dodjeljene im sektore.
19. VII. 1944. g. *Snage ove brigade* i 1 bataljon XIV. brigade napali su neprijateljski garnizon Kotor Varoš, koji je bio jako utvrđen i ograđen bodljikavom žicom. Ubijeno je 300, a ranjeno mnogo neprijateljskih vojnika, čiji se broj nije mogao tačno ustanoviti. Naši gubici: 9 mrtvih i 58 ranjenih, od kojih je 6 teže. Plj. jen: 1 karabin. 120 metaka. 5 ručnih bombi, 2 opasača i 2 torbice. Grad nije zauzet jer je neprijatelj bio jako uporan i zabarikadiran u izrađenim fortifikacijskim objektima, a prilaz istima je vrlo jako otežan.³
- 20—27. VII. 44. *Snage ove brigade* nisu imale borbe sa neprijateljem, već su kontrolisale dodjeljene im položaje.
27. VII. 1944. g. *Snage III. i IV. bataljona* dočekale su neprijateljsku kolonu koja se kretala od Zepča za Teslić. Ubijeno je 29 a ranjeno veći broj neprijateljskih vojnika, čiji se broj nije mogao tačno ustanoviti. Naši gubici: 1 mrtav i 1 lakše ranjen. Plijena nije bilo.⁴
- 27—31. VII. 44. *Snage ove brigade* bile su u stalnom pokretu u vezi postojećeg naređenja štaba divizije i nisu imale borbe sa neprijateljem.⁵
31. VII. 1944. g. *Snage ove brigade* sa snagama V. i XVIII. brigade bile su napadnute od jakih neprijateljskih snaga čiji se broj nije tačno mogao ustanoviti, a koje su imale za cilj da osujete naš prelaz preko rijeke Bosne. U ovoj borbi ubijeno je 203 neprijateljska vojnika, a neprijatelj je imao i veći broj ranjenih, čiji broj se nije mogao tačno ustanoviti. Naši gubici: 2 mrtva i 13 ranjenih.⁶
Plijen: 1 pištolj.

³ Detaljnije o napadu na Kotor-Varoš i o neprijateljskim gubicima vidi knj. 27, dok. br. 92 i 170.

⁴ Vidi knj. 27, dok. br. 175. 176 i 177.

⁵ Bliže o tome vidi knj. 27, dok. br. 121 i 127.

⁶ Zbog takve situacije prelazak je odgođen za 7/8. avgust, kada su se pomenute jedinice prebacile iz srednje u istočnu Bosnu. Opširnije o tome vidi dok. br. 25. 39. 128, 129, 130, 132 i 133.

JEDINICE OVE BRIGADE U TOKU JULA MJESECA IMALE SU:

- J) Gubitci: a) neprijateljski: 577 ubijenih
50 ranjenih (za ostalo se ne zna)
166 zarobljenih
793 svega izbačeno iz stroja.
b) vlastiti: 17 poginulo
84 ranjeno.
- 2.) Plijen: a) oružje: 3 teška minobacača. 2 topa, 1 ručni minobacač, 4 teška mitraljeza. 5 puškomitraljeza. 10 strojnica. 11 pištolja, 161 puška.
b) municija: 20120 metaka. 100 ručnih bombi, 100 mina.
c) oprema: 230 pari odjela. 50 pari cipela i mnoge druge sitne spremne.
d) ostalog: 1 radio-stanica, 1 telefonska centrala.
- 3.) Uništeno: 1 električna centrala i sva donja postrojenja Destilacije drva d.d.

4.) Raspored jedinica:

31. VII. 1944. u 20 čas.

Od 31. jula t.g. jedinice bile u stalnom pokretu.

5.) Zaključci: U toku mjeseca jula 1944. godine jedinice ove brigade dale su dosta vidne rezultate, obzirom na jačinu same brigade i da u istoj imade još dosta mladih boraca koji nisu prošli kroz težu vatru, zbog čega još nemaju dovoljno iskustva da koriste ratne vještine.

U zadnje vrijeme opaža se da neprijatelj pribjegava čak i u napadu izradi fortifikacijskih objekata, da bi izbjegao većim svojim gubicima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar major,
Milutin⁷

(M.P.)

Komandant major,
Mile⁸

⁷ Vujović

IZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 14. AVGUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBI NA PROSTORU KLUPE, BOSNJACI I HAN-KOLA¹

XV. KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
NOVJ

Op. pov. br. 271.
14/VIII 1944 g.

ŠTABU XXXIX. DIVIZIJE V. KORPUSA OP.

Položaj

Snage naše brigade nalaze se na položajima Han Kola, I. bataljon nalazi se selo Kneževići, zatvara pravac B. Luka—Sitnica u visini K. 515 (Mukvir), djelovima svojih snaga posjeda rovove kod Kasarne.

III. bataljon nalazi se na položaju Han Kola, sa djelovima svojih snaga posjeda K. 519 (Kovelj) a djelovima posjeda rovove kod Zagorca.

II. bataljon nalazi se na prostoriji Borkovića—Piskavice.²

Ujedno vas izvještavamo da smo 12-VIII-1944 g. vodili borbu sa neprijateljskim snagama dvije sat. ustaša i jedan bataljon četnika (Vukajića) na položajima Piskavica—Bošnjaci. Neprijatelj je rano izjutra napao na položaje našeg II bataljona. gde se vodila borba dva sata, u istoj borbi učestvovao je i naš III bataljon. Borba je vođena na položajima Klupe—Bošnjaci. Neprijateljske snage su bile iz garnizona Ramića i Dragočaja. sastav neprijatelja ustaše i domobrani. Neprijatelj je odbijen na stare položaje, dok naše snage su se povratile u stari logor. Gubitci neprijatelja u toj akciji su nepoznati, dok naši jedan mrtav i jedan ranjen. Do plijena nije došlo.³

13-VIII. Izvršili smo pokret sa našim III. bataljonom na Han-Kolima⁴ gde smo se sukobili sa četnicima.⁵ Četnici su

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 273, k. 1270.

² U vremenu od 1. do 15. avgusta 1944. krajiška brigada je imala nekoliko manjih sukoba sa četnicima. O tome vidi izvještaje njenog štaba od 4. i 9. avgusta 1944. i izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 14/2. 22/2. k. 1265).

³ Vidi dok. br. 151.

⁴ Vidi dok. br. 48.

⁵ Odnosi se na četnike I brigade Bosansko-krajiškog korpusa (vidi dok. br. 75).

ih'li jaki 5 bataljona. i isti su posjedali rovove kod Kasarne i Likvo rovove kod Zagorca kao i Kovelj (K. 519). Borba je prinjena u 7 časova i vođena je do 13 časova. Neprijatelj u toj borbi imao je 8 mrtvih i više ranjenih, naši gubitci 1 mrtav i 3 ranjena. U ovoj akciji nije učestvovao Zmijanjski odred ni kao naš I- bataljon pošto u to vrijeme nismo bili uhvatili vezu sa istima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

pom. politkomesara (M.P.) Komandant kapetan,
Lazar Gajanović Erceg Radomir

BR. 61

NAREĐENJE ŠTABA 1. PROLETERSKE DIVIZIJE OD 15. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA DA SE PRIKUPE NA PROSTORIJI ZAPADNO OD KOMUNIKACIJE PLJEVLJA — KOSANICA RADI PREBACIVANJA PREKO LIMA KA ZLATIBORU I GOLU I¹

ŠTAB

I PROLETERSKE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 471
15 avgusta 1944
u 22 č.

I PROLETERSKE BRIGADE
III PROLETERSKE BRIGADE
Š T A B U : XIII PROLETERSKE BRIGADE
VIII CRNOGORSKE BRIGADE
V SANDZACKE BRIGADE

Situacija:

Neprijateljske snage koje su bile koncentrisane u Istočnom Sandžaku, u dolini Zete i u Metohiji otpočele su sa prodorima² na sektoru II Korpusa i ove Divizije. Do sada neprijatelj je ovla-

Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br.

¹ Riječ je o njemačkim snagama (1. brdskoj diviziji. 2. puku „Brandenburg“- 14. puku 7. SS divizije i legiji „Krempler“). Opširnije o njima-

dao Beranama, Andrijevicom i dospeo na desnu obalu Tare od izvornog dijela do planine Bjelasice.

Razvoj situacije na našem sektoru u glavnom je poznat, j Na sektoru Grahovo—Nikšić neprijatelj je malo aktivan i nije imao uspeha.¹

Na sektom Kalinovik—Foča—Goražde nalazi se jača neprijateljska grupa čiji se delovi nalaze i na desnoj obali Drine od Foče ka Bastasima.⁴

Po dosadanjim obaveštenjima na sektoru Lima od ušća pa ka Rudo—Uvac—Priboj nalaze se samo četničke jedinice.⁵

Naš zadatak:

Izbeći neprijateljsko ofanzivno dejstvo na ovom sektoru preduzimajući manevar prebacivanja preko Lima ka prostoriji pi. Zlatibor—Golija planina.⁶ (Ovaj pravac našeg manevra mogu znati samo članovi štabova brigada).

U vezi sa ovim predvideli smo prikupljanje svih naših jedinica ka našem levorn krilu, ka prostoriji zapadno od komunikacije Pljevlja—Kosanica, odakle preduzeti pokret preko Cehotine i ceste Čajniče—Pljevlja ka novom sektoru.

Za prikupljanje i izvršenje ovog manevra potrebno je izvesno vreme za koje moramo sigurno zatvarati pravac Pljevlja—Lever Tara, a tako isto i obezbediti za prikupljanje prostoriju

vom dejstvu vidi tom III, knj. 8, dok. br. 63—73 i 356 kao i knjigu „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945“, knj 2 (drugo izdanje), str. 266—271.

³ Opširnije o tome vidi tom III, knj. 8.

⁴ Na tom sektoru su tada dejstvovale snage njemačke 7. SS divizije „Princ Eugen“, dijelovi ustaško-domobranskog 8. posadnog zdruga, četnici Drinskog korpusa i milicija. Opširnije o tome vidi: dok. br. 160 u ovoj knjizi, izvještaje Čajničke četničke brigade od 12. i 16. avgusta i četničke Komande fočanskog sreza od 14. avgusta i obavještenje komandanta Drinskog četničkog korpusa od 15. avgusta 1944. o prelasku u napad prema Uvcu (Arhiv VII, reg. br. BH—V—1339, 1364, 1357 i 1358).

⁵ Prema informativnom izvještaju Štaba 1. proleterske divizije od 4. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/9, k. 712), na tom prostoru je bilo oko 2.000 četnika Drinskog korpusa. Pored toga, u izvještaju se detaljno govori o rasporedu neprijateljskih snaga u Sandžaku.

⁶ Radi izvođenja toga manevra. Vrhovni štab NOV i POJ je 15. avgusta 1944. izdao naređenje Štabu 1. proleterskog korpusa da izbjegne obuhvat u Sandžaku i da se, po evakuaciji ranjenika avionima za Italiju, zajedno sa 8. crnogorskom brigadom prebaci preko r. Lima u pravcu 37. NOU divizije i manevriše na sektoru Zlatibor — Golija, a o tome izvijesti komandanta 12. korpusa NOVJ. Vidi knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa za period od 1. jula do 21. septembra 1944, list 73 (Arhiv VII, reg. br. 33/1, k. 372). O dolasku 1. proleterskog korpusa, odnosno 1. proleterske divizije na taj sektor vidi tom I, knj. 11, dok. br. 6, 15, 28 i 29.

jfruševo—Kakmuži—Hoćevina—Brvenica—Meljak—Gradac. Da ne bi otkrili tu prostoriju i dalji pravac manevra, sa izvesnim l^agama pokrivaćemo i pravac Pljevlja—Kovren.

Za izvršenje ovog zadatka

n a r e đ u j e m o :

1.— Sa našom Divizijom predviđeni manevar izvršiće i VIII Crnogorska brigada⁷ i novoformirana V Sandžačka brigada.⁸

2.— Prelaz Cehotine i komunikacije Čajniče—Pljevlja izvršiće cela grupa u jednom maršu u toku noći 17/18 o.m.

Cehotina će se preći na oteku Gradac—Brvenica, a komunikacija Čajniče—Pljevlja na sektoru Metaljka—Kovač—Boljapjci—Gotovuša.

Detaljnije naređenje za ovaj pokret dobiće se naknadno.⁹

3.— U cilju obezbeđenja prikupljanja grupe i obezbeđenja manevra daju se sledeći zadaci:

ZA 16 AVGUSTA

XIII Proleterska brigada u toku ovog dana glavninu brigade prikupiće na levoj obali Cehotine na prostoru s. Maoče, ostavljajući u toku ovog dana zaštitne čete na prostoru Mataruge—Ljutići—Kozica—Vrulja. Padom mraka sa celom brigadom otpočeti pokret tako da do zore 17 o.m. cela brigada bude na pro-

⁷ Štab 2. korpusa NOVJ je 24. februara 1944. izdao naredbu za formiranje 8. crnogorske brigade, a 29. februara za formiranje 37. NOU divizije, u čiji je sastav tada ušla i ova brigada. Brigada je u sastavu 37. NOU divizije ostala do 22. maja, kada je, po naređenju Štaba korpusa, privremeno stavljena pod komandu 3. NOU divizije (tom III, knj. 7, dok. br. 71, 74 i 253. i knj. 8, dok. br. 11 i 77), potom je, 17. jula, u operativnom pogledu stavljena pod komandu Štaba 1. proleterske divizije (Arhiv VII, reg. br. 50/1, k. 712) a od 21. avgusta do 4. septembra 1944. ponovo je u sastavu 37. NOU divizije (tom I, knj. 11, dok. br. 108 i 109, i knj. 16, dok. br. 235 i 236). Nakon toga je u sastavu 1. proleterske divizije sve do 5. marta 1945, kada je stavljena pod komandu 11. NOU divizije, u čijem je sastavu ostala do kraja rata (vidi izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 8. crnogorske brigade od 1. do 10. marta 1945, Arhiv VII, reg. br. 6/2, k. 873).

⁸ U naređenju Štaba 37. NOU divizije od 21. avgusta 1944. o formiranju te brigade piše: „U toku ovog dana otpočće formiranje V sandžačke brigade“. U redakcijskom objašnjenju uz ovo naređenje navedene su jedinice koje su ušle u njen sastav i prikazan je sastav njenog štaba. Otada se ona nalazi u sastavu 37. NOU divizije. (Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 235).

⁹ Prema izvještaju Štaba 1. proleterske brigade od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 18/2, k. 713), Štab 1. proleterske divizije je 17. avgusta, telefonom, izdao naređenje za izvršenje toga zadatka. O tome vidi i tom III, knj. 8, dok. br. 84.

storiji s. Dragaši—s. Kruševo—s. Kakmuži. U toku pokreta i na novoj prostoriji sigurno obezbedivati desni bok. Pravac pokreta odrediti prema sađanjoj situaciji na sektoru Podpeća (ako kret preko Podpeća bude nesiguran izvršiti ga preko Vlahovića) f

I Proleterska brigada ovoga dana najkasnije do podne po, staviće se na prostoru Ivanovo Polje—Zekavice—Podpeće-»* Rude, vezujući se u levo za desno krilo III Proletbrigade na Vranje Brdo. Do određenog vremena smeniti desnokrilne delove III Proletbrigade na cesti i brdu Rude.

Zadatak ove brigade je čvrsto zatvaranje svih pravaca od Pljevalja ka s. Vlahovići i Kosaničko Polje u cilju obezbeđanja prikupljanja cijele grupe za predstojeći manevar. Položaje i rad na ovom zadatku dobro organizovati. Ovoj brigadi pridodaje se Diviziska artiljerija i Diviziska inženjerska četa.

III Proleterska brigada preuže sektor od zaključno sa Vranje brdo pa u levo do s. Šljivensko, odakle još u levo ka Cehotini ispred Brvenice kontrolisati teren samo manjim delovima koji da se bez potrebe ne otkrivaju neprijatelju. Na ovom zadatku postaviti svoje desnokrilne jedinice čim one budu smenjene od I Proletbrigade.

Zadatak ove brigade je da u toku ovog dana likvidira sve neprijateljske isturene delove koji ometaju prolazak i prikupljanje jedinica naše grupe ka prostoriji između Ljubišnje i Cehotine.

VIII Crnogorska brigada ovoga dana 16. o.m. sa svojim delovima i Diviziskom bolnicom kreneće iz s. Bujaci tačno u 14 časova pravcem Bujaci—Kosaničko Polje—Kakmuži. tako da do zore 17 o.m. VIII brigada sa svojim delovima i Diviziskom bolnicom bude na prostoriji s. Zahum. Za vreme pokreta sigurno obezbediti desni bok i potpuno osigurati bolnicu primajući zadatak njene zaštite.

Novoformirana **V Sandžačka brigada** sa sadanje pro- « storije Stožera jugo-zapadno od Kovrena kreneće ovoga dana '11 do podne preko Krupica i Kosaničkog Polja, tako da do zore - 17 o.m. bude u s. Kakmuži. Ovoj brigadi neće se dodeljivati teži borbeni zadaci.

ZA 17 AVGUSTA

Na gore navedenim novim prostorijama brigada će primiti sledeće zadatke:

I Proleterska brigada do 14 časova biće u istom rasporedu, a u 14 časova svoju glavninu prebaciće zapadno od ceste Pljevlja—Kosonica pripremajući se da kao zaštitnica preduzme manevar za našom grupom predviđenim pravcem preko Cehotine i ceste Cajniče—Pljevlja.

III Proleterska brigada ostaće do **16** časova na istom zadatku kada će kao desnokrilna pobočnica obezbeđivati celoj grupi predviđeni manevar bočno od pravca Pljevalja.¹⁰

XIII Proleterska brigada ovoga dana u **14** časova krenuće ^ prostorijske Dragaši—Kruševo—Kakmuži u prethodnicu naše grupe preko Drvenice.

Sa njom će se kretati i novoformirana V Sandžačka brigada.

VIII Crnogorska brigada u toku ovog dana, **17** avgusta, na prostorijske Zahuma obezbeđivaće Divizisku bolnicu od svih pravaca od Popovog Dola. Cehotine i Sljivensko—Hoćevina, a u **16** časova sa bolnicom otpočeće sa prebacivanjem preko Cehotine i dalje preko komunikacije Cajniče—Pljevlja. Cehotinu će preći kod mesta Gradac, te još u toku dana obezbediti prelaz na tom mestu ali tako da se naša namera na tom pravcu po mogućstvu ne otkrije.

Sa nama redovno održavati vezu na pravcu Podborovo—Kosanica—Vlahovići—Kakmuži.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
ppukovnik,
V.^u Ščekić

Načelnik
ppukovnik,
Moma Đurić

Komandant
pukovnik,
Vaso Jovanović

¹⁰ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi izvještaj njenog štaba od 5. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 24/2. k. 714).

¹¹ Vlado

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KOZARSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE
OD 15. AVGUSTA 1944. ŠTABU U. NOU DIVIZIJE O NAPI
DU NA MUŠICE I BJELKIĆE¹**

**ŠTAB
V KK NOU BRIGADE
15 avg. 44 god.**

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Predmet: *operacijski izveštaj*
za 12/13 avg.

Noću 13 i 14 o.m. snage ove brigade, sem jednoga bataljona, po naređenju štaba divizije izvršile su napad na neprijatelja koji se nalazio u selima: Mušići. Bjelkići i okolini.² Napad je izvršen u 4 sata 14 o.m.

U vezi naređenja štaba divizije izdali smo naređenje našim bataljonima i to sa dva bataljona napadali smo na Bjelkiće i Mušiće a jednim bataljonom (II bataljon) smo zabacili u selo Stražbenicu sa zadatkom odsjecanja neprijatelja od Tulovića. Dva bataljona koji su napadali na neprijatelja u Mušićima i Bjelkićima imali su zadatak da frontalno napadnu na neprijatelja i da ga potisnu ka II bataljonu, tako da bi dovršenje uništenja neprijatelja imao na sebe II bataljon.

Akcija koja je trebala početi u 12 sati otpočela je sa zakašnjenjem i to u 4 sata ujutru. Neprijatelj je bio jačine dve bojne SS „Plave divizije“³ sa 4—5 teških bacača, jednim lakim topom i dvije haubice koje su tukle naše položaje. Iste su se nalazile na putu ka Zivinicama. Neprijatelj je imao veliki broj automatskog oružja.

U prvom naletu borba je bila veoma žestoka i neprijatelj je davao žilav otpor iz rovova koje je iskopao u tim selima. Naš III i IV bataljon uspio je da izbaci neprijatelja i da ovlada prvim rovovima, dok je neprijatelj u selu Bjelkići kontranapadom, ja-

¹ Dokument (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 30/2, k. 870.

² Vidi dok. br. 51.

³ Riječ je o 13. SS diviziji „Handžar“. Narod ju je nazvao „plavom divizijom“ zbog fesova sa plavim kičankama koje su nosili njeni pripadnici. Referat o djelatnosti pripadnika te divizije vidi u Arhivu VII, reg. br. 25/4, k. 9.

kom artiljerijskom i minobacačkom vatrom uspio da suzbije naš HI bataljon tako da je isti bio primoran da se povuče na prvi vis iznad Bjelkića. Naš IV bataljon, iako je bio potisnuo neprijatelja na naš II bataljon koji se nalazio na Stražbenici u momentu povlačenja III bataljona. nije dovršio gonjenje neprijatelja ka II bataljonu. već izvesne snage bacio na svoje desno krilo ka ni bataljonu. na položaj ispod Lisnika više Denkovića. II bataljon. koji se nalazio u zasjedi u selu Stražbenici, u momentu kada je IV bataljon potisnuo neprijatelja, propustio ga na blisko odstojanje, nakon čega je otvorio žestoki plotun iz automatskog i teškog oružja (bacačem) na neprijatelja i tom prilikom uništio mu je mnogobrojnu komoru i nanio velike gubitke u ljudstvu. Pošto naš IV bataljon u vezi povlačenja našeg III bataljona nije nastavio gonjenje neprijatelja ka II bataljonu, to se neprijatelj zadržao na okolnom visu pred Stražbenicom odnosno pred našim II bataljonom. ukopao se i svu vatru prenio na II bataljon i time onemogućio snagama našeg II bataljona da dođu do uništene komore, i dokrajče pobjedu potpuno u našu korist. Od našeg III bataljona dobili smo obaveštenje da se XVIII brigada povukla, a u vezi rokiranja snaga našeg III i nekih snaga IV bataljona izdali smo naređenje II bataljonu da se i on povuče sa položaja Stražbenice, što je i učinio.

Nakon rokiranja našeg II bataljona snage naša dva bataljona drže sledeće položaje: iznad Bjelkića i Denkovića i u stalnom su kontaktu sa neprijateljem. Borba se i dalje produžava sve do 12 sati i neprijatelj pod zaštitom jake mitraljeske, bacačke i artiljerijske vatre uspeva da se izvuče. U poslednje vrijeme neprijatelju je stigao 1—2 tenka koji su štitili njihovo povlačenje, a onemogućili našim snagama dalje gonjenje neprijatelja. Neprijatelj⁴ je odstupio prema Zivinicama a naše snage poslije proganjanja istog povukle su se na raniji položaj Radin. Kunina, Breznata Glava.

U ovoj akciji primjećeno je da štabovi bataljona nemaju dovoljno inicijative i odlučnosti pri izvršavanju svojih zadataka niti pak drže jedinice čvrsto u svojim rukama, kao na pr. štab IV bataljona nije imao bataljon u sastavu četa nego je imao bataljon u sastavu vodova, tako da su se izdavala naređenja od strane štabova bataljona vodovima a ne četama. Stab II bataljona u momentu kad je već neprijatelj bio potisnut od IV bataljona, u prvom nastupu na njihov položaj, kad su ga već smatili. nije pokazao dovoljno odlučnosti da snažnim jurišem dokrajči uništenje potpuno neprijatelja, već je dozvolio da se neprijatelj ukopa i sredi.

* O neprijateljskim snagama vidi dok. br. 128, napomenu 26.

Primjećeno je da se kako naši borci tako i rukovodioci teško snalaze na novom terenu što mnogo umanjuje našu udarnu snagu.

U ovoj akciji neprijatelj je imao oko 150 izbačenih iz stroja i veliki broj komora (konja).

Naši gubitci su 2 mrtva i 8 ranjenih, od kojih 4 nepokret (1 na nosilima).

Bataljoni su poslije završene akcije i protjerivanja neprijatelja se smjestili na prostoriji:

- I batalj. — Kapetanovo Brdo sa zadatkom kontrole prave Ribnica. Predražići. Stjepin Han i prikupljanje hrane na ovom sektoru.
  - II batalj. — Odžak sa zadatkom prikupljanja hrane u selu Podgorje i kontrola pravca prema Tulovići, Grivice.
  - III batalj. — Bjelkići—Mušići sa zadatkom kontrole pravca prema pruzi Zivinice—Tuholj.
  - IV batalj. — Hamzići sa zadatkom kontrole prema Omazićima i kontakt sa neprijateljem održavati.
- Štab brigade Zeljova, kao i sekcije pri štabu brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar — major,

Komandant,

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 16.
AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA
NA PROSTORU BILECA—PLANA¹**

ŠTAB

**X HERCEG. UD. BRIGADE NOV
JUGOSLAVIJE**

O. pov. br. služb.
16. VIII 1944. g. 20.45^h
Gor. Vrbica

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

1.— Primili smo Vašu današnju poštu, sa naređenjem o upućivanju 10 konja za prihvata puškomitraljeza i municije za našu brigadu. U tom smislu izdali smo potrebna naređenja i konji će biti upućeni na vrijeme.

2.— Do sada neprijatelj iz Bileće nije pravio nikakvih ispada u pravcu naših položaja, pa čak nije tukao ni artilerijom. Od naših bataljona izvješteni smo, da se nisu u toku dana primjetile ni neprijateljske izvidnice u blizini naših položaja. Izgleda da je neprijatelju potrebno malo duže vremena da bi s-? sredio poslije jučerašnjeg poraza.

3.— Radi jasnijeg pregleda jučerašnje situacije kod nas, iznosimo Vam malo detaljnije tok borbe i njene rezultate:

Kako smo Vam već ranije javili, bili smo još 14. o.mj. pred mrak obavješteni o neprijateljskim pripremama da nas napadnu 15. o.mj. u zoru. Ovi podaci bili su iz prilično sigurnog izvora (od jednog našeg simpatizera iz Bileće) i primili smo ih kao tačne. pa smo još u toku iste noći (14/15) preduzeli protivmjere i u zoru oko 3 časa izvršili smo prepad sa manjim našim dijelovima na neprijateljske položaje: Curjen—Modropac—Hadžibegovo Br., dok smo svim ostalim dijelovima bataljona naredili da se izbace na položaje do 3 časa. radi preduhitrenja neprijatelja koji bi zaista krenuo zorom u napad. Ova naša predostrožnost pokazala se je kao potpuno pogođena i opravdana, jer su naši dijelovi koji su bili upućeni da izvrše prepad zatekli neprijatelja u neposrednoj pripremi pokreta (primili su doručak u najvećoj užurbanosti). U tome momentu naši su izvršili prepad i neprijatelj je time bio iznenađen tako, da predviđeni

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 30/1, k. 1144 II.

napad nije mogao izvršiti u zoru, nego mnogo kasnije. Ovo je bio naš početni uspjeh, jer je neprijateljska namjera bila blagovremeno otkrivena, a naši bataljoni već su bili u borbeno rasporedu koji im je omogućavao da se svugdje i u svakom momentu mogu suprotstaviti neprijatelju i pomrsiti mu račune.

Ali, i pored iznenađenja koje smo mu priredili našim prepadima, neprijatelj je tvrdoglavo ostao i dalje pri njegovoj odluci, da izvrši ranije donešenu odluku i da nas svom snagom napadne, pa makar i sa zadocnjelim početkom napada.

Napad je počeo u 8 časova 15. o.mj. sa linije: Deleuše—Hadžibegovo Br.—Modropac—Curjen—Mokri Do—Podgorje—Njeganovići. Napad je bio frontalni, sa širokim obuhvatom našeg desnog krila i boka. Jer prema početnim pokretima neprijateljskih napadnih kolona, odnosno njihovim pravcima, Stab brigade je jasno prozreo neprijateljevu ideju manevra, kao i krajnj' dnevni cilj njegove akcije, a ta ideja sastojala se u slijedećem:

Neprekidnom, ali ne i prejakom vatrom, zadržavati i vezati naše bataljone na našem centru i lijevom krilu sve dotle, dok njegove napadne kolone preko Plane i Selišta ne izbiju do same Trnovice i na kose iznad Preraca i Trnovice. Time će naše snage u Trnovici, odnosno na Tegarinoj Gredi, biti potpuno obuhvaćene napadačevim lijevim i najjačim krilom. U ovome momentu, po neprijateljskom računu, našim dijelovima na spomenutim položajima kod Trnovice ne preostaje drugo, nego da ove položaje napuste što prije. To je ujedno bio i moment kada i one neprijateljske snage prema našem centru treba da izvrše snažan napad. Neprijatelj je, dakle, računao na sigurno lomljenje našeg desnog krila, što je zatim trebalo da prinudi ostale naše bataljone na povlačenje, pa čak i na napuštanje položaja: Vardar—Kokot. Ovo je ujedno bio i krajnji zamišljeni cilj neprijatelju za ovaj dan.

Da bi izveo sa što većom sigurnošću ovaj plan, neprijatelj je na njegovom lijevom krilu (preko Plane) skoncentrisao najjače snage, u ukupnoj jačini oko 600 boraca, sa velikim brojem automatskog oruđa, bacača i tromblona, a uz to je napad bio potpomognut jakom artileriskom vatrom tako, da je na izvjesne ciljeve neprijatelj gađao bateriskim plotunima.

Do 15 časova neprijateljski plan postepeno se ostvarivao i u to vrijeme mnogi njegovi prednji dijelovi zaista su već bili doprli čak i do prvih kuća u s. Trnovici. Neprijatelj je tada sigurno već bio uvjeren u konačan uspjeh njegove akcije, ali se u tome času, duboko na njegovom lijevom boku, i iza leđa, od pravca Preraca i Selišta, pojavljuje naša rezerva — „3" [bata-

ioni. kao i četa „2/XII”.² Iznenadan i veoma snažan udar ovih naših dijelova potpuno zaprepašćuje neprijatelja, koji se ne može da snađe tim prije, što u ovome momentu naši mitraljesci sipaj^u strahovitu vatru dugim rafalima i na tome dijelu postižu čak i vatrenu nadmoćnost. čemu se Švabe sigurno nisu nadale. Poslije kratkog kolebanja neprijatelj donosi konačnu odluku, a ta je: Nazad što prije odakle smo i pošli! Nastaje jedno nevjerovatno osipanje i povlačenje koje se zaista može slobodno nazvati -bjegstvo u panici". Pomješani njihovi streljački strojevi niču na ivicama šumaraka i oko kukuruznih polja u s. Trnovici i okolini i otkrivaju nam njihova leđa, žureći da se što prije prebace na zapadnu stranu komunikacije: Bileća—Korita. Dugačke kolone iscjepanih švapskih komora na pojedine grupice od po nekoliko konja bježe preko Trnovačkog i Planskog polja, sa nakrivljenim pojedinim tovarima. U tome času jedna četa „5" pokušava da presječe neprijatelju put preko Mokrog Dola. ali Švabe ovo sprečavaju veoma snažnim otporom jedne njihove grupe od oko 90 boraca koja se je na tome pravcu suprotstavila veoma jakom vatrom i bila zaštitnica svim ostalim dijelovima sve dok se konačno nisu prebacili na onu starlu drumu. Neprijatelj se zaustavio tek na Čurjenu i Dubovcu.

U ovome napadu, u momentu kada su Švabe bile iznenađene našom upotrebom rezerve, pokušali su da bi intervencijom sa druge strane popravili situaciju. Izvršili su snažan napad na naš -I", ali nisu uspjeli da zauzmu ni jedan metar daljeg zemljišta. Poslije nekoliko ponovljenih „udaraca glavom o zid", prošla ih je volja da to i dalje čine. već su se pomirili sa promjenom situacije u našu korist.³

Ukupni naši gubitci u ovoj akciji iznose: 1 poginuo (borac iz našeg „3") i 6 ranjenih, od kojih je 3 teže (svi borci naših „1" i »3").

² Prema izvještaju Štaba 10. hercegovačke brigade od 15. avgusta 1944. u napadu su učestvovala dvije čete 2. bataljona 12. hercegovačke brigade (Arhiv VII. reg. br. 6/13. k. 1143).

³ U dnevnom izvještaju Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 14. avgusta 1944. piše da su dijelovi 370. puka njemačke 369. divizije („Vražje") krenuli u akciju prema Crnoj Gori. protiv partizana, ali nema nikakvih izvještaja o njihovom dejstvu. A u izvještaju istog zapovjedništva od 15. avgusta stoji da dijelovi pomenutog puka dovode pojačanja u ljudstvu i artiljeriji i da ih upućuju u pravcu Bileće i Lastve. te da se primjećuje priprema za napad protiv partizana (Arhiv VII, reg. br. 7/3—1 i 8/3—1. k. 111).

U ovom napadu tada je učestvovala i Bilećka četnička brigada. U dnevniku ove brigade piše da su jake njemačke snage, potpomognute artiljerijskom vatrom, i Bilećka četnička brigada preduzeli napad protiv jedinica 29. NOU divizije, koji je trajao preko cijelog dana (Arhiv VII, reg. br. BH—V—8468).

Neprijateljski gubitci nisu još tačno utvrđeni, ali prema vještaju „2/XII“, ovaj bataljon ubio je 10 Švaba, a više ranio dok nas „3“ takođe izvještava da je on ranio više Švaba, a pog[^]nule da nije mogao zapaziti.

Zaplijenjeno je nešto šatorskih krila, kapa i druge vojničke spreme koju su Švabe bacale bježeći.

Naši bataljoni i dalje drže njihove stare položaje, a za noćas smo im skrenuli pažnju na budnost i patroliranje.

Šaljemo Vam najnovije izvještaje naše obavj. službe na iskorišćenje. Drugih podataka o neprijatelju još nemamo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar,   Načel. štaba, kapetan   Komandant, **major**
Zivko Jošilo   Mus.⁴ R. Dizdarević   N. Ljubibratić

⁵Prilažemo Vam jedno pismo kojeg smo upravo dobili od našeg „3“, a izgubio ga je juče u borbi neki švapski vojnik.⁶

⁴ Mustafa

⁵ Sljedeći tekst je dopisan mastilom, ćirilicom.

⁶ Redakcija nije mogla pronaći to pismo.

**./VJEŠTA. ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 16.
AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U
JUŽNOJ HERCEGOVINI¹**

ŠTAB

VIII HERC. N.O.U. BRIGADE

XXIX UD. DIVIZIJE

O. pov. br. 114

16-VIII-1944 g.

Kubaš u 20^h

ŠTABU XXIX HERC. UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

U Stocu ima oko 250 „vražijaka“. Imaju nešto artiljerije, **većinom** protivkolskih topova i nekoliko brdska topa.² Na **Poplatu** ima oko 350 stolačko-ljubinjanskih četnika.

U Ljubinju nema neprijateljskih snaga.

Po obavještenju Sitničkog partizanskog odreda oko 300 četnika i Švaba ukupno 15 o. mj. prošlo je preko Zvijerine u pravcu **Žrvanj**. Nijesmo obaviješteni o nekim promjenama kod neprijatelja u kotlini Neretve.

Noću 13/14 o. mj. sa naša tri bataljona ovladali smo **prostoriom** Dubočica—Gradac—Radimlja, sa namjerom da napademo četničke bande koje su iste noći tamo bile. Istovremeno **dva** bataljona našeg Odreda napadali su u pravcu ljubinjanskih **sela** i to jedan od Mišljena ka Vodenima, a drugi od Žabice preko Kruševice. Neprijatelj nije dao otpora, već je blagovremeno **umakao** prema Stocu. a manjim dijelom prema Zrvnju i Zvijerini. Izgleda da su bande bile obavještene o napadu naših snaga **na njih**. ili su to zaključili po pokretima jedinica Južnoherc. f odreda.³

Na navedenoj prostori mi smo se zadržali u toku 14 i 15 **o. mj.** za koje vrijeme smo pored ostalog nabavili i nešto hrane. U toku 15 o. mj. vratili smo se na prostori Vlahovići.

Bandit Kovačević Mirko sa oko 200 četnika uspio je mobilisati oko 100 Ljubinjaca za nepuna tri dana njegovog bavljenja u Ljubinju. Govorili su narodu da su partizani potučeni i da ih **nema** nigdje u Hercegovini, a ispoljili su i priličan teror. Sa više **strana** smo obaviješteni da ova grupa Bilećana treba da posluži

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 34/1, k. 1144 II.

² O njemačkim snagama u Stocu vidi dok. br. 30 i 112.

kao jezgro „leteće“ brigade, koja će se još popuniti sa po 50 četnika stolačkog i ljubinjškog sreza, kao i jedan broj Trebinjaca. Izgleda da je Kovačević određen za komandanta njihove brigade a Batrić-Bulatović za načelnika štaba.⁴

Osjeća se vrlo velika živost kod četnika u pogledu mobilizacije na svim sektorima kuda dostižu.

Naš radio nam ne radi, te molimo ako može da nam se uputi radio monter da nam radio popravi. Ukoliko to ne može biti mi bi radio uputili kod toga Štaba da se popravi.

Imamo veze sa susjednim jedinicama kod kojih do danas nije bilo promjena.' Još nemamo izvještaja od kap. druga O.⁶ Mrgana. Narod se prepričava da je već mobilisano oko 80. Nastojaćemo uspostaviti vezu sa Podveležjem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar:
Ćemalović Enver

(M. P.)

Komandant-major:
Danilo Komnenović

⁴ U naredbi komandanta Trebinjskog četničkog korpusa od 9. avgusta 1944. o formiranju te brigade piše da se ona formira kao 1. leteća brigada Trebinjskog korpusa i da se za komandanta određuje Mirko Kovačević a za njegovog pomoćnika Batrić Bulatović. Pored toga, u naredbi se preciziraju zadaci te brigade (Arhiv VII, reg. br. BH—V—8552).

⁵ Preostali dio teksta dopisan je mastilom, ćirilicom.

17VJEŠTAJ ŠTABA 12. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 17.
ĀGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O RAZBIJANJU
ĀETNIKA NA PROSTORU CRNCA—BABJA GLAVA¹

HERCEG. UD. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Op. pov. br. 546
17/VIII 1944 g.
S. Slato 24h

ŠTABU XXIX. U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

1. Danas u zoru naši bataljoni izvršili su napad na bande na **liniji** CrnĀe—Āalom—OvĀji brod—Budisavlje—Babja glava. Bande su dale ŀilav otpor, ali su ih naši bataljoni, i pored jednog kontranapada neprijatelja, uspjeli satjerati u BrataĀ i Odŀake. **uz** gubitke po neprijatelja od 12 mrtvih (na poloŀaju) i viŀe ranjenih.²

ŀvabe iz Nevesinja, kojih je bilo oko 150, bile su samo donekle aktivne tukuĀi artiljerijom Bablju glavu, koju su poslije toga uspjeli zauzeti poŀto su se naši bez gubitaka povukli.³

Mi smo imali jednog mrtvog i 3 ranjena, od kojih 2 teŀe.

Pred mrak primjeĀeno je da su u Nevesinje stigla 4 kamiona od pravca Mostar. Ne znamo njihov sadrŀaj.

Naŀ izviĀaĀki vod nalazi se veĀ 4 dana na terenu oko Grebak—Biŀina. Danas je uspješno intervenisao u leĀa bandama koje su pokuŀale da zaobiĀu naŀ 1 bataljon. Ne znamo joŀ rezultate njihovog rada. TakoĀe se i ob. oficir ove brigade nalazi na terenu kod Nevesinja radi prikupljanja podataka. OĀekujemo ga u toku ove noĀi ili sutra i poslaĀemo naknadno detaljniji izvjeŀtaj.

2. Javili smo vam depeŀom jutros o tome, da su saveznici bacali neki materijal na prostoru Ljubomiŀlje—VlahoviĀi i to

¹ Original (pisan na maŀini, Āirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/3, k. 1143.

² U operacijskom dnevniku Nevesinjskog ĀetniĀkog korpusa piŀe da je 17. avgusta 1944. ta borba vodena protiv 1. 2. 5. i 6. bataljona Nevesinjske brigade sve do 20.00 Āasova, kada su se oni, usljed nadmoĀnosti 1 snaŀnog pritiska 12. hercegovaĀke brigade, povukli u s. Pluŀine, s. BrataĀ i s. Koleŀko, i da je u ovoj borbi 6. bataljon imao 2 mrtva i 5 ranjenih Āetnika (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336).

bez padobrana, tako da je skoro sav materijal upropašten. Bilo je bačeno i nekoliko mitraljeza. Ovo nam javlja XIII. **Kod nje** nema znatnijih promjena. U Stocu oko 230 Švaba i 100 četnika. Neaktivni su i ne zapažaju se nikakve pripreme za napad.

3. I pored malog brojnog stanja naše brigade, naši ranjenici koji se oporavljaju zadržavaju se na razne dužnosti pri bolnici ili drugim ustanovama divizije. Konkretno, drugovi Džombal Rade i Dursun Mihajlo nalaze se pri divizijskoj bolnici mada su sposobni za jedinicu. Molimo vas da preduzmete mjere da se naši oporavljeni ranjenici što prije pošalju u brigadu.

4. Mi smo preduzeli sve pripremne mjere da bi izvršili mobilizaciju na ovom terenu. 19[-og] smo zakazali zbor u Lukavcu. Međutim nema izgleda da će biti znatnijeg uspjeha.

Ovom prilikom napominjemo da je rad ovdašnjih **odbora**, kako seoskih tako i opštinskog za onštinu Grabovica, vrlo slab. Pojedinci odbornici očigledno zaštićuju četničke familije u vezi s rekvizicijom i mobilizacijom konja. Ima jedan slučaj da je seoski odbornik iz D. Drežnja raznosio četničke pozive za **mobilizaciju**. Ovaj slučaj predali smo sreskom NOO. Sa sreskim **NOO** održali smo do sada 2 sastanka, po pitanjima mobilizacije, **likvidacije** škripara (hvatanja) i snabdijevanja vojske.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab

Polit, komesar, major
Doko Novosel

V. d. komandanta, **kapetara**
Milinko J. Okiljević

NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 18. AVGUSTA
1944. ŠTABU JUŽNOHERCEGOVAČKOG NOP ODREDA DA
SPRIJEČI PROLAZ NEPRIJATELJSKIH JEDINICA KA
LJUBINJU I HRASNI¹

XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

O. pov. broj si-
pana 18/VIII u 12 č 1944.
Crkvice

ŠTABU JUŽNOG HERCEGOVAČKOG PARTIZANSKOG
ODREDA

Primili smo vaš izvještaj broj: si. od 14. o. mj.² i materijal koji ste preko Komande mjesta Stolac uputili za Intendanturu naše divizije . . . američki oficir stigao je u ovaj Štab.

Na sektorima naših brigada od 15. o. mj. pa do danas nema **nekih** znatnih promjena. Stanje neprijatelja u garnizonima Nevesinje i Gacko ostalo je nepromijenjeno³ i posljednjih dana ne primjećuju se nikakve koncentracije u tim garnizonima.

Na dan 15. o. mj. X Hercegovačka NOU brigada odbila je napad četničkih bandi i švapskih snaga iz Bileće i poslije borbe koja je trajala cijeli dan neprijatelj je natjeran na povlačenje koje je vršio u neredu.⁴ Neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i više ranjenih.

Na sektoru Primorske u. grupe situacija je bez promjena.⁵

Jedan dio švapskih snaga sa sektora oko Bileće otišao je za Trebinje a ima vjerovatnoće da će i ostale snage krenuti bilo u pravcu Trebinja ili u pravcu Stoca.⁶

Vaš zadatak je i dalje da najenergičnije sprečavate grupisanje četničkih bandi i vršenje mobilizacije i da manevrovanjem na vašem terenu onemogućavate neprijatelju prolaz ka Ljubinju

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 21/3, k. 1144 I.

² Nalazi se u Arhivu VII. reg. br. 33/1, k. 1144 II.

³ O neprijateljskim snagama u tim mjestima vidi dok. br. 30. 112 i 161.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 63.

⁵ O Primorskoj operativnoj grupi vidi tom III, knj. 8, dok. br. 97 i 353.

i ka Hrasnu.⁷ Stalno održavajte vezu sa dijelovima XIII Hercegovačke NOU brigade.⁸

Organizujte dobro obavještajnu službu kako bi blagovremeno saznali o neprijateljskim koncentracijama u blizini vašeg sektora ili o prolasku neprijateljskih jedinica iz obalnog pojasa ili iz Trebinja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.) Za štab
Pomoćnik načelnika
major
Drago Đukanović

BR. 67

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 29. DIVIZIJE OD 18. AVGUSTA 1944. ŠTABU 6. PROLETERSKE DIVIZIJE „NIKOLA TESLA“ O NAREĐENJU ŠTABA 2. KORPUSA NOVJ ZA SADEJSTVO JEDINICAMA 12. KORPUSA NOVJ I O SITUACIJI U SJEVEROISTOCNOJ HERCEGOVINI¹

ŠTAB

**XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 750
Dana 18-VIII u 16 č.
s. Crkvice**

ŠTABU VI N. O. U. DIVIZIJE

Ovoga momenta dobili smo radiogram od Štaba II Udarne korpusa N. O. V. Jugoslavije sledeće sadržine:

„VI Lička divizija na Zelengori. Sa njom VŠ nema veze.®
Odmah joj uputite kurire sa našim naređenjem da dej-

⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 105.

⁸ Bliže o toj brigadi vidi dok. br. 64.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 37/1, k. 1144 II.

² O vezi između štaba te divizije i Vrhovnog štaba NOV i POJ vidi dok. br. 72 i 127.

stvuje u leđa neprijatelju koji pokušava napasti Lekića³ koji je premoren stigao na Pivu gonjen u stopu od neprijatelja."

U vezi gore navedenog naređenja Štaba II Udarnog korpusa upućujemo vam kurire koji će vam predati radiogram II Udarnog korpusa po kome se imate upravljati.⁴

Nemamo nikakvih podataka o stanju na sektoru: Kalinovik—Trnovo—Goražde—Foča—Piva—Zelengora. pa vam ne možemo dati nikakve sugestije za vaš rad.

Prema najnovijim podacima koje smo dobili od naših jedinica i obaveštajnih organa u Gacko se nalazi 180 Švaba sa dva topa. 100 ustaša iz Fazlagića Kule i oko 400 četnika. Četnici su raspoređeni u najbližim selima oko Gacka, a Švabe i ustaše se nalaze u samome gradu. U posljednje vrijeme ne ispoljavaju nikakvo aktivno dejstvo, vjerovatno zbog poraza koji su pretrpjeli u borbama sa našim jedinicama na pravcu: Avtovac—Kobilja Glava—Plana i Avtovac—Kazanci—Krstac.⁵

Jedna naša brigada⁶ nalazi se raspoređena na prostoru: Jasenik—Lipnik—Kazanci—Troglav i sa njom možete održavati vezu ako je vaš zadatak da tu duže ostanete.

Kada naši kuriri budu predali ovo naređenje vratite ih i dobro bi bilo da nas izvijestite o situaciji kod vas, o vašem rasporedu i daljim zadacima, jer smo mi o svemu tome neobaviješteni, a ako vi duže ostanete na tome terenu neophodno je potrebno da održavamo sa vama vezu radi eventualne koordinacije u radu.⁷

Najvjerovatnije je da se Korpus Lekića nalazi između Pive i Sutjeske i između Pive i Tare. a možda i na istočnoj obali Drine, pa bi bilo najbolje da vi ispoljite dejstvo u leđa neprijatelju u pravcu Sutjeske i Drine. Manja je vjerovatnoća da neprijatelj iz Gacko preko Čemerno i Vratar može da ispolji svoje dejstvo na Korpus Lekića. jer za ovo nema snaga, a i udaljenost

³ Riječ je o Danilu Lekiću, komandantu 12. korpusa NOVJ. Bliže o rasporedu i dejstvu ovog korpusa vidi dok. br. 88 u ovoj knjizi i izvještaj njegovog štaba od 19. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 25/6, k. 589).

⁴ Radiogram je upućen preko Štaba 11. hercegovačke brigade. Tom prilikom je Štab 6. proleterske divizije ostavio kod ove brigade 36 iznemoglih boraca. Opširnije o tome vidi izvještaj štaba pomenute brigade od 20. avgusta 1944. i operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije, list 105 (Arhiv VII, reg. br. 2/2, k. 1144 II, i reg. br. 7/8, k. 1143 A).

⁵ O neprijateljskim snagama u Gacku vidi dok. br. 58, 68 i 161.

⁶ Odnosi se na 11. hercegovačku brigadu (vidi dok. br. 68 i 84).

je dosta velika. Ako bi gatačke snage ispoljavale svoje dejs u pravcu Piva. najvjerojatnije je da bi ga ispoljile pre' Ravno—Stabna ka Piva.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.) Za Štab
Pomoćnik načeli
major
Drago Đukanović

PS. Upoznati su sa situacijom u Crnoj Gori.⁸

BR. 68

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 18. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA SEKTORU GAČKA I O DOLASKU 6. PROLETERSKE DIVIZIJE „NIKOLA TESLA“ U IZGORE¹

ŠTAB

XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE

N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. broj 409

Dana 18-VIII-1944. g. u 10 čas.

Kamenjače

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N. O. V. JUGOSLAVIJE

Od posiednjeg našeg izvještaja, na našem sektoru nije bilo naročitih promjena.

Neprijateljske snage u Gacko od prije nekoliko dana su nepromjenljive. Isto tako su neaktivne te nisu ništa preduzimale protiv naših snaga. Raspored neprijatelja i naoružanje je sledeće: Švaba oko 130 sa 3 topa (jedna haubica), i više teških bacača i automatskog oruđa. Švapske snage se sve nalaze u Gacko. Četničke bande nalaze se na sektoru Avtovac—Miholjača—Ulinje—Brajčevići, dok se bande Avdalovića i dalje nalaze na Ste-

⁸ Dopisano mastilom. ćirilicom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25/1, k. 1144 II.

Inen (noću na Šarića Grede), takode bande za poslednja 2—3 dana ne vrše nikakvih ispada. Ustaše iz Kule povremeno izlaze do Kameno Brdo, ali ne vrše nikakvih ispada prema našem bataljo¹¹¹¹ ka Kobilja Glava.²

U napadu neprijatelja na naš 1. bataljon 14. o. mj., o čemu smo vas već izvijestili, učestvovali su Švabe i četnici zajedno u jačini oko 200 do 250 vojnika. U ovoj borbi Švabe su imale 3 mrtva i više ranjenih, dok za četničke gubitke smo vas ranije izvijestili.³ Naknadno smo obaviješteni da su Švabe u svom napadu u zajednici sa četnicima na Gat imali 1 oficira mrtvog pored podoficira za kojega smo vas obavijestili, inače broj gubitaka je kako smo vas obavijestili.

Naš izviđački vod nalazi se u Gatačka Površ sa zadatkom da prikuplja podatke o neprijatelju prema Obalj—Kalinovik—

Foča. Sa ovim vodom nalazi se i jedan ob. oficir bataljona, koji nas noćas izvještava: Noću između 16/17. o. mj. u s. Izgori prenočila je VI Lička divizija I Korpusa, koja je 17. o. mj. krenula dalje prema Piva.⁴ Takođe je saznao da se pored ove divizije nalazi i XII Korpus, koji takođe kreće prema Pivskim planinama.⁵ Isto tako su saznali da se na Ljubin Grob—Tjentište—Vrbnica nalazi oko 2.000 Švaba sa nešto artiljerije, iz divizije „Princ Eugen“, takođe se od ove divizije nalaze dijelovi u Kalinovik—Miljevina—Foča, kao i Obalj—Kalinovik—Trnovo. Ova švapska divizija je pratila i napadala naše snage u svom prolazu od Drvara prema Crna Gora. Naš ob. oficir se je sastajao sa dijelovima VI Ličke divizije, koji su mu pričali da su imali više jačih borbi sa divizijom „Princ Eugen“, koja je na više mjesta pravila zasjede, ali je od naših snaga bila razbijena. Pretpostavlja se da bi se snage divizije „Princ Eugen“ mogle povlačiti nazad, a i u vezi toga što su VI Divizija i XII Korpus već prešli kanjon Pive.

Prema izvještaju Pivske partizanske čete, koja nas obaveštava da se na Vučevo i Mratinje nalaze Švabe, vjerovatno iz divizije „Princ Eugen“, koji su takođe pratili u svom prolazu XII Korpus prema Piva i Pivske planine.

Drugih podataka o neprijatelju na sektoru Nevesinje—Ulog—Kalinovik—Trnovo nemamo, a ukoliko nešto saznamo bićete odmah obaviješteni.

² O neprijateljskim snagama vidi dok. br. 41 i 58.

³ U operacijskom dnevniku Nevesinjskog četničkog korpusa, na str. 129, piše da je toga dana, na liniji Jasenik — Lipnik, bio napadnut 4. jurišni bataljon Gatačke četničke brigade i da je tom prilikom imao 1 poginulog četnika (Arhiv VII. reg. br. BH—V—9336).

⁴ Vidi dok. br. 72.

⁵ Vidi dok. br. 127.

U vezi vašeg pitanja o potrebi puškomitraljeza za ovu bftl gadu, mi pored tih 10 koje ste nam već odredili, možemo p9
miti još 10 puškomitraljeza ukoliko sa tolikim brojem raspolo-
žete. pošto mi imamo 2 puškomitraljeza pokvarena (jedan „ša-
rac" i jedan italijanski) kojima treba izvjesna manja opravka
to ćemo vam ih prvom prilikom poslati, pošto mi nemamo ni-
kakvog stručnjaka za opravku oružja.

Dostavljamo vam izvod iz jedinačnog spiska sa karakteri-
stikom za druga Šajinović Hranislava, kojega smo mi **odredili**
za v. d. šefa Otsjeka naoružanja pri ovoj brigadi, a kojega **smo**
već ranije predložili da bi se vašom naredbom postavio za **pred-**
nju dužnost.

Poštu koju vam šaljemo, istu smo dobili preko Pivske par-
tizanske čete. Kako je ova pošta do njih došla nije nam poznato.
Službena pošta od Intendanture II Udarnog korpusa za inten-
danturu te divizije je stigla otvorena, te da li je što izgubljeno
ne znamo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, major (M. P.)
Spiro Srzentić

Komandant, **kapetan**
Jovan R. Andrić

Načelnik štaba,
poručnik
Smajo Balalić

IZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 18. AV-
GUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA
PROSTORU BANJA LUKA—HAN-KOLA«

VV KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
NOVJ
Pov. br. 278.
18/VIII 1944. g.

ŠTABU XXXIX. DIVIZIJE V. KORPUSA NOVJ

Položaj

Izvještavamo Vas da se sa snagama odnosno sa dvama bataljonima i Zmijanjskim odredom nalazimo na prostoriji Han Kola. 16. o. mj. neprijatelj koji je bio izišao na prostiriju Han Kola i bio zaposio rovove u Han Kolima kod Zagorca — isti se 16. o. mj. naveče povukao za Banju Luku. Neprijatelj je bio u jačini jedne satnije legije sa pratećim oružjem i oko 150—200 četnika Mišićeve „brigade“.- Cilj neprijatelja je bio odbijanje naših snaga od svog garnizona, od Banje Luke, koje su mu se najčešće nalazile na samoj ivici G. Šehera. Kako smo vas već izvjestili radiogramom od 17 ov. mj. da se čet. banda Mutićevč „Brigade“³ prebacila na prostiriju Manjače, to Vas nanovo izvještavamo i predlažemo da u koliko ima snaga XIII. brigade⁴ da bi dobro bilo kada bi zajednički izvršili čišćenje gore napomenute prostorije i sela Krupe na Vrbasu, Računa, Surjana i Dobrnje.

Naš II. bataljon nalazi se na prostoriji Borkovići—Piskavica sa zadatkom mobilizacije, omogućenja rada komisijama na ovo-me terenu kao i kontrole napomenutih sela. kako ne bi četničke bande i petorke ubicivale se u ista i ometale započeti nam rad. kao i onemogućenje istoj bandi da pljačka napomenuta sela i zlostavlja stanovništvo koje je naše.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 29/3, k. 1270.

² Odnosi se na 1. brigadu Bosansko-krajiškog četničkog korpusa, čiji je komandant tada bio Jovan Mišić.

³ Riječ je o 2. brigadi Bosansko-krajiškog četničkog korpusa, čiji je komandant tada bio Pavle Mutić.

⁴ O toj brigadi vidi dok. br. 91.

U vezi Vaše depeše u kojoj ste nam naglasili da se isfffl stanje u garnizonu B. Luka, kao i dolazak I. Lovačkog zdruga⁵ prema podacima koje smo poslednjih dana dobili od Bore⁶ g^, vori se da nije do sada n'šta stiglo u pomenuti garnizon. V

Ujedno Vas izveštavamo da smo poslali na kurs pri Štabu Korpusa naša dva oficira i to: komandanta našeg III. Bataljona Lisicu Mirka i komandira II čete I. Bataljona druga Pantelića Lazara, uz iste smo poslali potrebne karakteristike.

Banjalučane koje smo trebali uputiti u Štab Divizije prije već 10 dana — iste nismo mogli poslati iz razloga što su isti u udarnoj, t. j. djelovima naše izviđačke čete koji su otišli na zadatak u Lijevče Polje, to znanja radi, a isti kad dođu uputićemo ih.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar major,
Brano Korać

Komandant kapetan,
Erceg Radomir

BR. 70

IZVJEŠTAJ ŠTABA 16. KRAJIŠKE BRIGADE OD 18. AVGUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA NE-PRIJATELJSKU KOLONU KOD OŠTRELJA¹

ŠTAB

XVI KRAJIS. BRIGADE
39. DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ

Op. pov. br. 174.
18'VIII 1944 g.

ŠTABU XXXIX DIVIZIJE V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Dne 17. o. mj. snage ove brigade izvršile su napad na neprijateljsku kolonu jačine 180 vojnika i 30 kola. koja se kretala iz Drvara za uporište Oštrelj, radi prevoza hrane i municije za

⁵ Prema pregledu rasporeda jedinica 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 32/2—1, k. 60), jedinice 1. lovačkog zdruga su sredinom avgusta bile u Doboju, Teslicu i Derventi.

⁶ Riječi „od Bore“ su dopisane mastilom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/2, k. 1265.

»rište u Drvaru. Napad je izvršen na cesti 1.3 km ispred uporišta Oštrelj.

f Raspored jedinica bio je slijedeći: I bataljon zaposjeo je položaj iznad željezničke pruge na prostoru od slova „h“ od riječi Vrančev Vrh do neposredne blizine uporišta Oštrelj. sa potrebnim osiguranjem prema samom uporištu i izvidnicom na koti 1241.

IV bataljon zaposjeo je položaj od okuke na cesti (1.4 km južno od uporišta Oštrelj) pa do neposredne blizine Oštrelja na desnoj strani Oštrelja. sa jednim vodom orijentisanim prema uporištu Oštrelj i koti 1389.

III bataljon zaposjeo je sa jednom četom Sljeme u cilju obezbjeđenju položaja IV bataljona.

Ojačani vod II bataljona postavio je zasjedu na Ugljani² sa zadatkom da spreči neprijateljskim snagama koje bi pokušale sa leda napasti IV bataljon.

Zadatak: propustiti sve manje dijelove neprijateljskog osiguranja i napasti glavnu kolonu u momentu kada čelo kolone dođe u neposrednu blizinu uporišta Oštrelj. plotunskom paljbom i ručnim bombama, istoga razbiti, nanijeti mu što veće gubitke izvršiti juriš i doći do što većeg plijena.

Neprijatelj je naišao u 08.30 sati. Pobočnica neprijateljska koja je išla desno od puta propuštena je. Ista je došavši do ulaza u samo uporište sačekana dok nije naišlo čelo glavne kolone. U momentu kada je čelo glavne kolone došlo u visinu ove pobočnice otvorena je paljba od strane IV bataljona. pobacane su ručne bombe. Neprijatelj je bio potpuno razbijen, ali se je počeo povlačiti u pravcu željezničke pruge, jer od strane I bataljona nije bila otvorena paljba, te je neprijatelj na taj način imao sigurna zaleđa. Borba je trajala do 09,15 sati. kada su se snage IV bataljona tučene neprijateljskom bacačkom vatrom iz samog uporišta naglo povukle u pravcu Krmarove Kose (k. 1268). Povlačenje IV bataljona uslijedilo je i radi toga što nije bio podpomognut od strane I bataljona. I bataljon je za to vrijeme vodio manju borbu sa jednom grupom neprijateljskih vojnika iz uporišta Oštrelj i ljevokrilnom pobočnicom neprijatelja, koja se je u momentu borbe zaustavila u visini staze koja od željezničke pruge vodi prema k. 1294 (Vrančev Vrh) ne izvršivši glavni zadatak: istovremeni napad na glavnu kolonu.

Po odstupanju IV bataljona neprijatelj je pokupivši mrtve i ranjene produžio kretanje u pravcu uporišta Oštrelj.³

Neprijateljski gubici: 70 mrtvih i ranjenih (tačan broj mrtvih nije mogao biti ustanovljen).

² To mjesto na karti 1 : 100.00 nije nađeno.

³ O neprijateljevim snagama vidi dok. br. 34 (objašnjenje br. 2) i 153.

Vlastiti gubici: nije bilo.

Plijen: nije bilo.

Uništeno: 7 kola. 12 konja.

Napad na ovu kolonu nije u potpunosti uspio. Postignuto je puno iznenađenje, zahvaljujući postavljanju zasjede pod okriljem noći i u neposrednoj blizini neprijateljskog uporišta Oštrelj. Raspored snaga i način izvođenja napada bio je dobro pripremljen, i dobro shvaćen i izvršen od strane IV bataljona sve do momenta kada je bataljon trebao preći na juriš i do kraja razbiti i onako razbijenog neprijatelja. No. ne naišavši na podporu od strane I bataljona, a pošto je neprijatelj počeo uzmicati u pravcu željezničke pruge koja na tome dijelu nadvišava cestu, ^ uz to tučen bacačkom vatrom iz uporišta Oštrelj, bataljon se naglo izvukao izbjegavši na taj način gubicima koje bi vjerovatno pretrpio. Ovakvim obrtom toka borbe nije došlo do plijena.

Kako se iz izloženoga vidi. do punog uspjeha nije došlo radi neučestvovanja I bataljona u napadu na glavnu kolonu. Zadatak I bataljona, koji isto tako trebao propustiti pobočnicu a u slučaju da ista zaostane napasti istu, i baciti je bilo na cestu, bilo izolirati manjim snagama, bio je iz neposredne blizine, t. j. sa pruge napasti glavnu kolonu. Umjesto toga I bataljon je sve svoje snage angažovao na jednu manju grupu neprijateljskih vojnika iz pravca Oštrelja i ljevokrilnu pobočnicu u jačini od 25 vojnika koja je zaostala iza same kolone, ne dajući nikakve pomoći IV bataljonu u napadu na glavnu kolonu.

Držanje IV bataljona u ovoj akciji je za svaku pohvalu. Primjećeni su manji nedostaci u pogledu neodlučnog držanja boraca koji su nedavno mobilisani. Inače zadatak su izvršili sa puno odlučnosti i dosta vojničkog znanja. Raspored automatskog oružja, otvaranje vatre i bacanje ručnih bombi izvršeno je sa puno uspjeha. Da je ovom bataljonu bila data predviđena pomoć od strane I bataljona, bataljon bi zadatak izvršio u cijelosti.

Zaključak: nedovoljna saradnja između bataljona i nedovoljno shvaćanje odgovornosti štaba I bataljona. iz kojega je uslijedio nepotpuni uspjeh akcije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, major:

Dušan Vujatović

(M. P.)

Komandant, kapetan:

S.⁴ Batinica

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 19. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVU U BOSANSKOJ
KRAJINI¹**

ŠTAB

**IV DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.**

Str. pov. br. 436.

Dne 19 VIII 1944 g.

Operativni izvještaj

od 14. do 18. o. mj.

ŠTABU V. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

op.

14. o. mj. II. bataljon VIII. KNOU Brigade postavio je zasjedu na komunikaciji Bihać—Petrovac² u Vrtočkim Dolinama. Za osiguranje ove zasjede postavljena je jedna četa I. bataljona na k. 1116 — Cilj sa zadatkom da otvori vatru na neprijateljsko uporište Koviljaču u momentu kada zasjeda primi borbu, i ne dozvoli neprijatelju sa Koviljače da interveniše. Još jedna četa I. bataljona zaposjela je Cučevo Brdo radi obezbjeđenja zasjede od Vrtoča. U 16 sati naišla je neprijateljska kolona od 24 vojnika od Koviljače prema Vrtoču i za kratko vrijeme borbe ostalo je na mjestu mrtvih 18 nepr. vojnika. Preostalih 6 počeli su bježati prema Koviljači, 2 u bježanju ranjena. Naši gubitci 4 ranjena.³ Intervencija koja je uslijedila iz Koviljače odbijena je uz gubitke od 24 mrtva nepr. vojnika i 10 ranjenih.

Plijen: 1 puškomitraljez „Brno“, 11 karabina. 4 pištolja. 11 ručnih bombi, 15 pari cipela. 15 opasača, 27 fišeklija, 11 ručnih bombi i 3000 talijanskih metaka.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VI/, reg. br. 37/2. k. 769.

² Bosanski Petrovac

³ O neprijateljskim gubicima vidi dok. br. 150.

16. o. mj. I bataljon VIII. KNOU Brigade postavio je zasjedu na komunikaciji Bihać—Petrovac crkve u s. Lipa. Za obezbjedenje zasjede sa jednom četom je u momentu otvaranja borbe bio i predviđen demonstrativni napad na Tarkovac Istog dana u 12 sati krenula je iz Tarkovca neprijateljska kolona od 30 vojnika prema zasjedi a jednovremeno je krenula iz Sljivovca (k. 848) druga neprijateljska kolona jaka 22 vojnika. Obe kolone su jednovremeno nagazile na zasjedu i poslije kratke borbe ubijeno je 16 a ranjeno 9 nepr. vojnika, dok se ostatak razbježao. Naši gubitci 1 mrtav. Jedan neprijateljski vojnik zarobljen.

Plijen: 3 karabina, 3 opasača. 6 fišeklija. 4 bombe, 1100 metaka i 3 cipela.

Obe borbe vođene su sa neprijateljem koji je pripadao I. bojni I. lovačke pukovnije II. lovačkog zdruga.

Istoga dana ispala je jedna grupa četnika, jaka 25 ljudi, iz Rudica u Čadavicu II. Patrole Podgrmečkog odreda primile su borbu i po pristizanju pojačanja odbile i progonile neprijatelja do Rudica. Neprijateljski gubitci nepoznati, naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Noću 16/17. Izvršena je akcija na neprijateljsko uporište zaseok Ekići južno od Bos. Novog između k. 331 i k. 313 od strane Podgrmečkog odreda. U ovom uporištu ima oko 150 naoružanih i uniformisanih milicionera pod vodstvom bandita Noge. Napad je odpočeo u 3.30 sati i to jedan bataljon je napadao od Sučog Dola. a drugi bataljon jugoistočno od Maslovara. Borba je trajala 25 minuta. Neprijatelj je u početku dao žilav otpor, ali je videći da se ne može odbraniti razbježao se u noć.

Neprijatelj je momentalno intervenisao iz Bos. Novog sa dvije satnije pravcem Veljkića Brdo—Pošta. Jednovremeno je ovu intervenciju pomogao artiljerijskom vatrom iz Novog.⁴ Naše snage su se povukle ali su predhodno zapalile i

⁴ Intervenciju su izvršile jedinice 13. lovačke pukovnije. O pomenutoj miliciji — kao i o jedinicama ove pukovnije vidi relaciju ove pukovnije od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/1—111, k. 58).

neprijateljski logor. Neprijateljski gubitci su 15 mrtvih i 10 ranjenih.⁵ Naši bez gubitaka.

Plijen: 6 karabina. 1500 pušćanih metaka. 2 konja i nešto živežnih namirnica. Od civila u čijim je kućama logorovao neprijatelj konfiskovano je 6 konja i 3 goveda.

Po povlačenju naših snaga neprijatelj je opet zaposjeo isto uporište.

Iste noći diverzantska grupa VI. KNOU Brigade postavila je minu na pruzi Prijedor—Ljubija kod želj. st. Baltine Bare. Sutradan u 16 časova naišao je voz od Prijedora i naletio na minu. Srušena je lokomotiva i 1 vagon. Broj žrtava nepoznat, a kada se ustanovi javićemo.

17. o. mj. I. i III. bataljon VI. KNOU Brigade postavio je zasjedu od Gomjenice—Bastasi — k. 140 — k. 205 i dalje prema rijeci Sani. U 6 časova naišli su od Gomjenice četnici i to u dvije kolone, jedna jaka 100 a druga 70 četnika. Obe kolone kretale su u pravcu zasjede i [pri] samom podilaženju zasjedi neko od civila je istu otkrio, te su se četnici počeli povlačiti prema Prijedoru. Njihovo povlačenje štutila je artiljerija iz Prijedora. Naše snage su otvorile vatru i ubile 6 četnika. Artiljerijska vatra omela je izvršenje juriša naših snaga, inače bi gubitci neprijatelja bili veći. Naši bez gubitaka.

Plijen: 1 puška. 1 fišeklija. 100 metaka, 1 par odijela.⁶

Istoga dana jedna četa I. bataljona XI. KNOU Brigade postavila je zasjedu u s. Volaru na lijevoj obali rijeke Sane, na mjestu gdje se dolaze kupati neprijateljski vojnici. Na zasjedu je naišlo 8 neprijateljskih vojnika, od kojih je jedan imao oružje.

Ubijeno je 7 a jedan zarobljen. Naš jedan ranjen.

Plijen: 1 puška. 1 pištolj, 5 hlača, 3 koporana.

⁵ Opširnije o toj borbi vidi izvještaj štaba Podgrmečkog NOP odreda od 18. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35/2, k. 769).

⁶ O tome vidi i izvještaj štaba 6. krajiške brigade od 17. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 34/2, k. 769).

JEDINICE OVE DIVIZIJE U VREMENU OD 14 — 18. IMALE SU:

- I. Gubitci:**
- a) neprijateljski 86 ubijeno
31 ranjeno
2 zarobljeno
119 izbačeno iz stroja
  - b) vlastiti 1 mrtav
5 ranjenih
- II. Plijen**
- a) oružje: 1 puškomitraljez, 22 puške, 5 pi.
štolja.
  - b) municija: 15 ručnih bombi, 5.700 metaka, j
  - c) oprema: 14 pari cipela, 14 opasača, 34 fi-
šeklije. 6 hlača, 4 koporana.
  - d) ostalog: 8 konja, 3 goveda.
- III. Uništeno:** 1 lokomotiva i 1 vagon.

IV. Raspored jedinica.

Raspored jedinica ove divizije isti je kao u zadnjem izvještaju.⁷ sem što su dva bataljona **VI.** brigade otišla u pravcu Ivanjske, radi izviđanja mogućnosti izvedbe kakove akcije.

- V. Zaključci.** U akciji Podgrmečkog odreda na zaseok **Ekići** noću 16/17. o. mj. jedan bataljon zakasnio je na izvršenje svoga zadatka za čitav sat, što je omogućilo neprijatelju da se izvuče uz male gubitke i neometan od naših snaga. Stab odreda je ovaj slučaj raspravio sa komandnim kadrom toga bataljona, da se ovaki slučajevi ne bi događali i u buduće.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik
Dmitar Bajalica

Komandam
pukovnik
Petar

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 6. PROLETERSKE DIVIZIJE „NIKOLA TESLA“ OD 19. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DOLASKU NA PROSTOR BRljeVO — PLUŽINE¹

**„NIKOLA TESLA“
I PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ
19-VIII-1944
u 19 časova**

ŠTABU XXIX NOU DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Naša divizija nalazi se na prostoru Brljevo — Plužine. Vežu sa VŠ-om i XII Korpusom imamo.

Od prelaska Vrbasa² do Sutjeske vodili smo stalno bojeve sa djelovima „Princ Eugen“ divizije i posada najbližih garnizona. Na komunikaciji Kalinovik — Foča vodili veće bojeve, gdje nijesmo uspjeli preći komunikaciju, već se povukli na Treskavicu. i idućeg dana prešli komunikaciju Kalinovik — Nevesinje u Obiju. Neprijatelj nas je stalno sačekivao i pratio od komunikacije do komunikacije. Na Sutjeskoj kod Tjentišta razbili manje djelove „Princ Eugena“, zarobili nešto sprema i oružja.³

H 6 2 k 1144 IL ¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br.

² Vidi knj. 27, dok. br. 109 i dok. br. 2 i 10 u ovoj knjizi.

³ Iako redakcija nije uspjela pronaći naredjenja, zapovijesti i izvještaje Štaba 6. proleTERSke divizije „Nikola Tesla“ i štabova brigada ove divizije, ipak se, na osnovu podataka iz knjige depeša štabova 1. proleTERSkog i 12. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 31/1. k. 732, reg. br. 8/10, k. 589 B) i knjige „Šesta proleTERSka divizija“ (str. 318—349, „Epoha“, Zagreb, 1964), kao i dokumenata nekih drugih jedinica, može rekonstruisati sljedeći pregled dejstava 6. proleTERSke divizije u avgustu 1944. godine:

Po prebacivanju iz srednje u istočnu Bosnu (vidi knj. 27, dok. br. 109), 6. divizija je krenula na sektor sjeverno od Vareša (vidi dok. br. 2. 10 i 19). Tu se zadržala do 4. avgusta, vodeći manje borbe protiv njemačkih, ustaško-domobranskih i četničkih snaga. Toga dana, po naredjenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, 6. divizija je stavljena pod komandu Štaba 12. korpusa (vidi dok. br. 127). Istoga dana ona je iz rejona s. Očevlja, zajedno s jedinicama 12. korpusa, krenula za Srbiju. Saznavši za ovaj pokret, Nijemci su u sadejstvu sa ustaško-domobranskim i četničkim snagama preduzeli napad iz više pravaca i zaposjeli s ciljem da te jedinice NOVJ razbiju, te ih primoraju da odustanu od namjeravanog pokreta. Maršujući preko s. Musića i

s. Medojevića 6. divizija je 6. avgusta stigla u rejon s. Knežine. je njena 1. brigada bila napadnuta od jedne jače grupe četnika Rorn^ nijskog korpusa. Četnici su nakon kraće borbe razbijeni i odbafr-^ Istog je dana njemački trup, u šumi Palež, izvršio prepad na Slab 3. brigade, ali je i on odbijen. A u svanuće 7. avgusta na izlazu jS s. Preljubovića, dijelovi 7. SS divizije napali su 6. diviziju u pokretu Odbačeni, oni, zajedno sa ustašama, pokušavaju da spriječe prelazaft 6. divizije preko drumu Han Pijesak — Sokolac, koji su već bili posjeli Brzim naletom jedinica ove divizije, kao i jedinica 12. korpusa, Nijemoj i ustaše su odbačeni sa drumu. Divizija zatim, pored brda Kopita, nastavlja marš ka Prači. Pri prelasku preko drumu Sarajevo — Rogatica pupale su je ustaško-domobranske jedinice iz pravca Rogatica. Nakon kraće borbe neprijatelj je bio odbačen. Ali time nisu bile savladaj sve prepreke na ovom dijelu puta. Diviziju je očekivao još teži zadatak- preći željezničku prugu Prača — Renovica i r. Praču. Željezničku prugu su obezbjeđivali ustaše, domobrani i Nijemci. Maršujući ka r. Prači prethodnica 6. divizije je noću 7.8. avgusta naišla na otpor ustaško-domobranske posade kod Razvaline Pavlovac, koja se branila iz bunkera. Odmah je upotrebljena divizijska artiljerija, koja je nakon kraće paljbe porušila bunker i time omogućila prethodnici da u jurišu razbije ostatak posade (njen veći dio se razbježao i posakrivao)

Na pravcu s. Renovica u isto vrijeme nastupale su jedinice 12. korpusa (vidi dok. br. 127). One su, u kratkoj ali žestokoj borbi, uspjele da savladaju ustaško-domobranksu posadu u s. Pitoviću i s. Stranama. ^ Odmah potom izvršen je napad na željezničku stanicu Renovica i na oklopni voz. Nakon kraće borbe oklopni voz je uništen i željeznička stanica je zapaljena. Iskoristivši noć, ustaše i domobrani su se razbježali i posakrivali. (Opširnije o ustaško-domobranskim snagama vidi dok. br. 160). Savladivanjem ustaško-domobranksih posada na željezničkoj pruzi Prača — Renovica stvoreni su povoljni uslovi za prelaz preko r. Prače i produženje marša ka s. Orahovici.

Stigavši u toku noći u predviđeni rejon, jedinice 6. proleterske divizije razmjestile su se u s. Orahovici, u s. Barama i na Krnoj jeli radi odmora. Međutim, 9. avgusta napali su ih dva bataljona 7. SS divizije iz doline r. Prače i manji dijelovi ove divizije sa istoka, preko brda Kamut. Divizija prihvata borbu i odlučnim protivnapadima odbacuje uklinjene njemačke dijelove i sa njima vodi borbu preko cijelog dana. Uveče je uspjela da se odlijepi od njih i prikupi u rejon s. Bogovića, odakle je nastavila marš ka ustikolinskoj Jabuci. U ovoj borbi ona je imala prilične gubitke. A posebnu teškoću pričinjavao joj je veliki broj ranjenika, za čije je zbrinjavanje i transportovanje bio angažovan znatan broj boraca.

U isto vrijeme Nijemci su motorizovanim snagama preko Goražda i Ustikoline nadirali ka Foči i dijelom snaga posjeli sve prelaze i mostove na r. Drini, a 10. avgusta su posjeli i položaje s. Krimin — s. Pivni Do — Tiemenik (k. 1021). s namjerom da spriječe prebacivanje 6. proleterske divizije i 12. korpusa u Sandžak, kao i prelaz preko drumu Foča — Kalinovik. Opširnije o pomenutim njemačkim jedinicama vidi dok. br. 40. 44. 137 i 140 — 144 u ovoj knjizi; Ratni dnevnik 7. pionirskog bataljona (Kriegstagebuch Nr. 2 7. SS Geb. Pi. Btl.) za period od 4. avgusta 1944. do 13. aprila 1945 (Arhiv VII. mikrofilm NAV—N—T—354. F 146'3786799—3786824).

U takvoj situaciji Stab 12. korpusa, u dogovoru sa Štabom 6 proleterske divizije, donosi odluku da 6. proleterska divizija izvrši manevr oko Kalinovika i da se preko pl. Treskavice prebaci na Zelengoru

odatle produži marš ka Sćepan Polju, gdje se imala ponovo spojiti jedinicama 12. korpusa, koje su preko s. Miljevine nastavile pokret. postupajući u duhu pomenute odluke Štaba 12. korpusa, 6. divizija je krenula na zapad prema pl. Treskavici. Na liniji s. Dobro Polje s. Krbaljine ona je 11. avgusta razbila dio snaga Romanijskog četničkog korpusa, zarobivši komoru (vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog jetničkog korpusa u Arhivu VII, reg. br. BH—V—9336). Poslije kraćeg odmora u podnožju pl. Treskavice, ona je 14. avgusta, odbacivši slabije dijelove Nijemaca i četnika, kod s. Obija prešla drum Nevesinje — Kalinovik. a sutradan, preko Zelengore, stigla na prostor Lučkih Koliba, gdje je, uslijed iznemoglosti konja i teško prohodnog terena, zakopala dva brdska topa iz divizijske artiljerije. Pri njenom pokretu preko s. Tjentišta ka Izgorima. nju su 16. avgusta u kanjonu r. Sutjeske napali dijelovi 7. SS divizije, ali ih je ona. u teškoj borbi, razbila. Sutradan. 17. avgusta, nakon vrlo napornog marša, stigla je u rejon s. Stabne gdje se ovako razmjestila: 1. brigada u s. Brljevo, 2. brigada u s. Pišće i 3. brigada u s. Plužine. Tu je ostala nekoliko dana radi odmora i sređivanja. Ona je tada, na prostoru s. Izgori — s. Stabna. uspostavila vezu sa jedinicama 12. korpusa i dijelovima 11. hercegovačke brigade 29. NOU divizije. Njima je ovom prilikom predala 3G iznemoglih boraca (koji će ostati kod 29. divizije radi liječenja i oporavka).

Po naredenju Štaba 12. korpusa od 20. avgusta formiran je operativni štab u koji su ušli komandant 6. proleterske divizije I politički komesar i načelnik Štaba 12. korpusa (tom III, knj. 8, dok. br. 90). Operativni štab je preuzeo komandu nad jedinicama 12. korpusa i 6. proleterske divizije. Ove su jedinice 21. avgusta u 5 časova sa polaznih položaja s. Nedajno — Milogora — Sumorova gora. izvršile protivnapad u pravcu Donjeg i Gornjeg Polja protiv snaga 7. SS divizije koje su nastojale prodrijeti u dolinu r. Pive. Međutim, istog dana. po naredenju Vrhovnog štaba. 12. korpus je izvučen iz borbe i upućen u dolinu r. Pive da preuzme neposredno obezbjeđenje i evakuaciju ranjenika sa aerodroma kod Gornje Brezne. Njegove dotadašnje položaje posjela je 6. proleterska divizija. Pod snažnim pritiskom Nijemaca, jedinice ove divizije povukle su se na položaje Božur — s. Dobri Dub. na kojima su se. upornom odbranom i protivnapadima, održale sve do uveče 22. avgusta. kada su se. po evakuaciji ranjenika, počele izvlačiti preko s. Nikolinog Dola ka Pivskom manastiru, gdje stižu 23. avgusta.

Sutradan. 24. avgusta. po odobrenju Vrhovnog štaba. 6. divizija se odvojila od jedinica 12. korpusa i nastavila marš ka Srbiji krenuvši od Pivskog manastira nizvodno dolinom r. Pive. Kod s. Mratinja njoj su se priključili veća grupa izbjeglica i rukovodilaca iz Sandžaka (sa predsjednikom Antifašističkog vijeća Sandžaka Dušanom Ivićem) i Sandžacki terenski bataljon. koji su izbjegli zbog tadašnje njemačke ofanzive u Sandžaku. Na pravcu s. Barni Do — r. Tara. kod Gornjeg i Donjeg Polja, 6. diviziju su napali dijelovi 7. SS divizije s ciljem da je zadrže dok ne posjednu obalu r. Tare i time joj spriječe dalji pokret. Prozrevši ovu namjeru Nijemaca. Stab divizije je odredio dio snaga da protivnapadom zadrži Nijemce, a sa glavnim snagama produžio marš da bi se što prije dočepao desne obale r. Tare. Tako je 25/26. avgusta, kod s. Đemalskih Luka i s. Varde, 6. divizija prešla r. Taru i, prihativši dijelove iz zaštitnice, produžila do s. Radojevića, gdje je prenoćila. Nastavljajući marš, ona 27. avgusta prelazi r. Cehotinu, a 28. avgusta prelazi i drum Cajniče — Pljevlja i sutradan stiže u s. Soriče. U rejonu ovoga sela ona hvata vezu s jedinicama 37. NOU divizije i,

Neprijateljska kolona, koja nas je pratila sa komunikacijom Kalinovik—Nevesinje preko Zelengore, u jačini od 1200 vojnika,⁴ spojila se sa djelovima „Princ Eueena“ kod Tjentišta, gdje je ostala. Neprijatelj nepoznate jačine nalazi se na liniji Vučev—Prepeličje—Siljevica, sjeverno od Mratinja. Drugih podataka o neprijatelju nemamo — na ovome sektoru.

Molimo, da nas obavjestite o svakoj promjeni situacije na vašem sektoru, dok se ovdje nalazimo. Ovdje ostajemo vjerovatno nekoliko dana.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Načelnik štaba •
major
Dotlić⁵

uz njihov prihvat, 30. avgusta, kod Kalafatovića, prelazi preko r. Lima. Istog dana stiže u Pribojsku Banju, a 31. avgusta na Zlatibor, gdje ulazi u sastav 1. proleterskog korpusa.

⁴ Prema operacijskom dnevniku Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 127—129 (Arhiv VII. reg. br. BH—V—9336). 3. bataljon (uloški) Nevesinjske brigade je 13. i 14. avgusta 1944. vodio borbu protiv dijelova 6. divizije kod Obija i Masne bare (nalazi se na Zelengori). O ostalim snagama, za koje se pretpostavlja da su bile njemačke, redakcija nije uspjela prikupiti tačne podatke.

⁵ Dušan

IZVJEŠTAJ ŠTABA JUŽNOHERCEGOVACKOG NOP ODRE-
JJA OD 19. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O
SITUACIJI U JUŽNOJ HERCEGOVINI¹

ŠTAB

JUŽNOHERCEGOVACKOG
PARTIZANSKOG ODREDA

Broj 284

Hrasno, 19. VIII. 44. u 18.00 sati

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

U Stocu se sada nalazi oko 400 Švaba sa oko 60 kamiona. U Trebinju i na željezničkoj pruzi nema nikakvih promjena. Na Poplat su se koncentrisale Metkovska, Stolačka i Ljubinjska brigada sa grupom Kovačevića, Batrića, Trklje i Milićevića² jačine oko 700 do 800 bandita, koji su manevrom niz Dubrave preko Preblovaca nas napali u 4 kolone i to pravcima Koščela—**Bačnik**—Drenovac—Duboka i to dana 17. VIII. Borbu su vodili bataljon „M. Mihić" i Prateća četa, na položajima od Cmoglava do Drenovac—Stražica, i to cijeli dan. Neprijatelju je uspjelo da potisne naše jedinice na kose iznad Hrasna i Golog brda, a usput su četnici popalili nekoliko kuća u selima Bjelojevići, Tucakovići, Podkula i u Bjelojevićima pohvatali 5 naših simpatizera. Neprijatelj je uspio da dođe do škole u Hrasno i da nam upali kuću gde se nalazio Štab odreda. Energičnim napadom na bande preko Rujeva Dola i Vlake razbili smo četnike u Hrasnu. te nijesu mogli zapaliti ni školu niti koju kuću u zaseocima Hrasna. Tom prilikom u samome Hrasnu ubili smo komandanta Metkovske brigade Mitra Tripkovića, koji sada počiva u jami kod Švaba, i našli smo još 5 mrtvih palikuća-bandita. Jednoga smo ranjenog zarobili i umro je. Neprijatelj je imao veći broj ranjenih, a vjerovatno i mrtvih, koje nijesmo našli.

Četnici su se iz Hrasna povukli u potpunom neredu, dok su oni sa pravca Drenovac—Duboka izišli na Bančice i Mišljen i tu smo ih 18. VIII napali i najurili preko Varduše. U ovim borbama imali smo 2 mrtva i 6 ranjenih, od kojih teže drug Savo

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/2, k. 1144 II.

Colović.³ Kod mrtvoga Tripkovića nađena je arhiva koju vam u cjelosti šaljem. Štab četničke brigade Stolac nam je dostavi priloženi dopis, na kojeg smo mi usmeno odgovorili, da ćemo im preko mušice poslati odgovor sa novim Tripkovićima. a da kod nas nema zarobljenika iz ove akcije, i objasnili im što sal Švabama danas rade.

U vezi dopisa Divizije bili smo rekvirirali u Ljubinju oko 2.000 kg mesa, a prilikom gonjenja te stoke ka Hrasnom bio je napad četnika i ta nam je stoka kod Mišljena propala, kao i nešto žita i krompira. Bez sadejstva Brigade u ovim prilikama sada nemoguće nam je vršiti veće rekvizicije za potrebe Divizije kao i pregonjenje te stoke i drugog većeg materijala zbog ostajanja četničkih brigada u Stocu i Ljubinju i ove bilečke bande Tražili smo od XIII Brigade danas da ih zajednički napadnemo u Ljubinju ili Poplatu.⁴

Obzirom na veliki utrošak municije u skoro svakodnevnim borbama sa četnicima molimo vas da nam pošaljete što više municije 7,9 mm i od mašinki, kao i nišanske sprave i granate za teški bacač 81 mm sa osnovnim i dopunskim punjenjem, a bilo bi najbolje da nam pošaljete nekoliko novih lakih bacača za ovo bradonje. Primili smo 2 protivtenkovske puške i 5.500 metaka pred samu akciju, koja nam je dobro došla.

Pošto je drug Colović teže ranjen, a i iz vama poznatih razloga i važnosti ob. službe za Južnu i Zapadnu Hercegovinu predlažemo da postavite jednog od najboljih ob. oficira.

U bataljonu „M. Cuzulan“ ima bolesnih oko 25 drugova sa temperaturom sa vremena na vrijeme i isti su kod nas u previjalištu, a imamo i više ranjenih drugova. Potrebno bi bilo da se što prije uputi makar privremeno neki medicinar u Štab Odreda, kako bi pomogao drugu Pamučini⁵. Ovo je potrebno uraditi najhitnije, jer su to većinom lakše rane i oboljenja, a jedino nam je sumnjiv slučaj bataljona „M. Cuzulan“, radi nedovoljne stručnosti Pamučine. Za bolnicu XIII Brigade šaljem 4 druga, među kojima i Colovića.

Druga Tucakovića⁶ ćemo poslati XIII Brigadi čim dođe sa terena, gdje vrši nabavke materijala, sa napomenom da je on član Opštinskog odbora Stolac i da je vršio sve nabavke za naš

³ Narodni heroj Savo Colović je tada bio obavještajni oficir Južnohercegovačkog NOP odreda. Poginuo je 16. novembra 1944. kod Širokog Brijega, kao šef obavještajnog centra 29. NOU divizije. Vidi operacijski dnevnik štaba ove divizije, list 153 (Arhiv VII, reg. br. 7/8, k. 1143 A).

⁴ O rasporedu i dejstvu 13. hercegovačke brigade vidi izvještaj njenog štaba od 3. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/7, k. 1143 A).

⁵ Branko

’ Južni odred i Diviziju, i kao takav bi nam bio neophodno po-

^kpolitkomesara bataljona »R. Pravica“ poslaćemo kad sti-

f XJ koliko nam ne možete dati novog politkomesara bataljo-
a predlažemo za politkomesara bataljona „R. Pravica“ druga Rista Raševića. dosadašnjeg politkomesara čete istog bataljona, koji se nalazi sada na kursu. Jedini je taj koji bi mogao odgovoriti toj dužnosti i uticati na mase na tom terenu, jer moramo računati na veliki broj boraca, koji se još nalaze van naših redova.

U Trebinju je bilo veći broj hapšenja i interniranja.

Saveznici su bombardovali Dubrovnik (Kraljev dvorac, sadašnju županiju, i hotel Excelsior) i Hum i bilo je dosta žrtava iako su bile male bombe. Kod Šumeta je bila minirana pruga i iskočila jedna lokomotiva i 3 vagona.⁷

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Miloš Stamatović

(M. P.)

Komandant
Mile Vukalović

⁷ U dnevnom izvještaju Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 16. avgusta 1944. o tome piše:

„Danas, 16. VIII. 1944. g., u 05,30 sati, teretni vlak, koji je krenuo iz Dubrovnika, naišao je na minu postavljenu od neprijatelja kod mosta Brgat. Ljudskih žrtava nije bilo. Promet je obustavljen.“ (Arhiv VII, reg. br. 9/3—1, k. 111).

BROJNO STANJE LJUDSTVA 2. PROLETERSKE (LIČKE)
BRIGADE NA DAN 20. AVGUSTA 1944. GODINE¹

STAB II PROLET. BRIGADE
VI PROLET. DIVIZIJE „N. T.“
20. VIII. 1944 g.

Brojno stanje ljudstva dostavlja

ŠTABU VI PROLET. DIVIZIJE „N. T.“

Brojno stanje ljudstva polaskom od Glamoča	933
Brojno stanje ljudstva sada	797
Razlika, odnosno manjak u tom razdoblju	136

Opravdanje rashoda (manjka):

Nestalih u putu (iznemoglih) ili otsječenih ²	51
Poginulih u borbi pri prolazu	13
Umrlih (od rana i bolesti u Ambulanti)	3
Predato bolnici XI Divizije kao iznemogli	30
Dezertiralo.	16
Predato Vlačićkom odredu	8
Ostavljeno kod Odbora	1
Predato X Diviziji (iznemogli)	3
Prekomandovano u Intendanturu VI Prolet. divizije	]

Svega 136

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg., br. 17/8? k. 801.

² Riječi „ili otsječenih“ dopisane su mastilom, latinicom.

³ Ljubomir Medić Brzica. Poginuo 7. aprila 1945. na sremskom frontu kao komandant 3. proleTERSKE (ličke) brigade.

**.ZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 20. AV-
RT STA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBAMA PRO-
TIV ČETNIKA NA PROSTORU KRUPA—HAN-KOLA¹**

ŠTAB

XV KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5 KORPUSA NOVJ
Ob. pov. 283
20/VIII 1944 g.
u 22 h

Predmet: Akcija na četn. bandu.—

ŠTABU XXXIX. DIVIZIJE V. KORPUSA NOVJ—OP.

Položaj

Izvještavamo vas o protekloj akciji na četničku bandu 19. ov. mj. na prostorijsi Krupa—Račune.

Naš I. bataljon išao je pravcem Krnin te iznad samih Računa. do sukoba sa četničkom bandom od strane našeg bataljona nije došlo. Zmijanjski odred išao je pravcem iznad Krupe preko Bojanovića Visa, s tim što je jednu četvu bacio do samog Vrbasa zaključno sa Zidinom. Do sukoba sa četničkom bandom nije došlo sve do 12 sati, t.j. podne, tek u podne, izbijanjem bataljona XIII. brigade preko sela Računa, četnici koji su se nalazili u Računama, bježali su prema Zidini i oko 13.30 časova četa Zmijanjskog odreda koja je bila kod Zidine uspjela je da zarobi 8 četnika, zaplijeni 10 pušaka, 1000 metaka. 5 bombi¹. Zarobljeni četnici se nalaze još kod Zmijanjskog odreda, na naše traženje da ih upute štabu ove brigade kako bi ih isti uputio tome štabu, nisu postupili. Po završenoj akciji Zmijanjski odred ostao je na prostorijsi Krupe, zaseok Bojanovići. Naš I. bataljon povratio se u Kola. zaseok Džajići.

Tog istoga dana oko 9 časova ujutru neprijatelj je u jačini jedne satnije (80) vojnika sa oko 150—200 četnika Mišića „bri-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu VII, reg. br. 303, k. 1270.

² Riječ je o četnicima 2. brigade Bosansko-krajiškog korpusa. Opširnije o njima vidi dok. br. 69 u ovoj knjizi i izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/2, k. 1265).

gade"³ kretao od Banje Luke preko Han Kola. Naš III. bataljon koji je bio na osiguranju i zatvaranju ovoga pravca prim^ je borbu sa istim neprijateljem u 9.30 č, nakon jednočasovn« borbe neprijatelj je uspio da potisne naš II. bataljon iz p^jH rovova od Zagorca na nove položaje oko Kasarne. Borba je JvB đena do 14 časova. U 1.30 časova nenrijatelj je kretao napre® sa konjima natovarenim t. mitraljezima i bacačima ka rovovi- ma kod Zagorca, pri svome kretanju cestom kod samoga Zagor" ca gdje su bile zakopane naše 2 nagazne mine na iste je naišao neprijateljski konj natovaren sa t. mitraljezom i poslugom, nafl nailazak na samu minu konja, mina je eksplodirala i raznijela u paramparčad konja sa t. mitraljezom i 5 vojnika posluge sve u komade. Po eksploziji mine naš bataljon izvršio je napad **nafl** iste i protjerao neprijatelja za Banju Luku. ubivši mu u odstupanju 3 vojnika i nekoliko ranio, te gubici toga dana iznose 8 mrtvih ustaša i 8 zarobljenih četnika.⁴

Današnji raspored jedinica: Zmijanjski odred Gajići—Kneževići, I. naš bataljon Džajići, III. u Plavšićima. Stab brigade na granici Kola i Goleša. zaseok Dedići.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major
Brano Korać

(M. P.)

Komandant, kapetan,
Erceg Radomir

³ Odnosi se na 1. brigadu Bosansko-krajiškog korpusa, čiji je komandant tada bio Jovan Mišić.
⁴ Vidi dok. br. 151.

**.7VJEŠTAJ ŠTABA 5. KORPUSA OD 21. AVGUSTA 1944.
ODJELJENJU ZA NAORUŽANJE VRHOVNOG ŠTABA NOV
I POJ O RADU I NAORUŽANJU OVOGA KORPUSA¹**

⁵ KORPUSA NOV
'JUGOSLAVIJE

p₀v. br. 813.—
D_ne 21/8-1944. g.

I Izveštaj otsjeka za naoru-
žanje o radu i naoružanju.—

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ
— Odeljenje za naoružanje —

Radi uvida u stanje i rad otsjeka za naoružanje ovog Štaba. rad rukovaoca ubojne sprema po jedinicama, stanje naoružanja i potrebe, dostavljamo Vam sledeći izvještaj:

1) Po uputstvima V. Š. otsjek za naoružanje upotpunjen je sa potrebnim osobljem za uredno funkcionisanje. Otsjekom rukovodi kapetan drug Matić Dragan kao vršilac dužnosti šefa I otsjeka.

2) Prema uputstvima V. Š. postavljeni su rukovaoci ubojne sprema pri štabovima divizija. U svim divizijama rad rukovaoca odvija se prema usmeno i pismeno datim direktivama.

3) Pri svim divizijama organizovane su puško-mehaničarske radionice. Ove radionice uglavnom vrše manje opravke oružja. Radi nedostatka potrebnog alata nisu za sada stvoreni uslovi za veći razvoj rada u ovim radionicama, za veće opravke oružja i veće stručne radove. Pri Štabu Korpusa oformljena je radionica za krupnije i ozbiljnije reparature i opravke.

4) Pored redovnih poslova koji se obavljaju, pri otsjeku je organizovan i sa uspjehom se održava niži minerski kurs. Na ovom kursu osposobljavaju se borci iz jedinica za diverzante, kao i za rukovodioce diverzantskih grupa. Stručnu nastavu na ovom kursu izvodi aktivni inženjerijski kapetan bivše jugoslovenske vojske pod kontrolom otsjeka za naoružanje.

5) Primljeni materijal od Saveznika ne može zadovoljiti potrebe naših jedinica, koje su znatno veće u odnosu na ono što je dobijeno. Ako se uzme u obzir jači priliv novih boraca i for-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6'6, k. 458.

miranje novih jedinica, potrebe u oružju su znatno povećan»¹ naročito u puškama, puškomitraljezima i bacačima, kao i n[^] ničiji 7,9 m/m.^{^^L}

Formiranjem nove divizije² u Centralnoj Bosni nalazi se u jedinicama veći broj nenaoružanog ljudstva. Nedostatak oružja utiče u većoj mjeri i na punu mobilizaciju u Centralnoj Bosni. Zato je potrebno za novoformiranu diviziju baciti veću količinu pušaka, puškomitraljeza i bacača sa municijom.

Radi povoljnijih uslova dejstva na komunikacije, nužno je potrebno baciti veću količinu eksploziva sa priborom za X Diviziju i novoformiranu u Centralnoj Bosni. Nedostatak eksploziva onemogućava punu aktivnost na komunikacijama. S obzirom na sistem i način odbrane, jačinu fortifikacijskog uređenja pojedinih uporišta, za likvidaciju istih, kao nužna potreba se nameću teška oruđa (topovi, bacači sa priborom i municijom), kao i popuna imajucih oruđa sa municijom.

6) Prilaže se pregled o primljenom ubojnom materijalu od Saveznika za vrijeme od 7. jula do 18. avgusta t. g. **Do sada** primljeni materijal podijeljen je po jedinicama ovog **Korpusa** prema njihovim potrebama.

7) U prilogu šaljem Vam pregled sadašnjeg stanja **oružja** kao i potrebe istog sa municijom.

Sam rad otdjeka za sada teče dosta dobro. Do sada ne raspoložemo nikakvim uputstvom za organizaciju i pravilno vođenje poslova od strane tog odeljenja, što bi nam znatno olakšalo pravilnije vođenje svih poslova.—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik.
služb. odsutan

K o m a n d a n t,
general-major
S. Rodić

(M. P.)

² Riječ je o Srednjobosanskoj NOU diviziji. Opširnije o njenom formiranju vidi knj. 27, dok. br. 124.

PREGLED

ukupno primljenog ubojnog materijala od saveznika u vremenu od 7. VI. do 18. VIII. 44

O R U Ž J E							M U N I C I J A																					
BACAČA			PUŠAKA	STROJN.	Za bacače			7,9 m/m	7,62 m/m				Za strojnice															
81 m/m	45 m/m	Džon Bul			7,9 m/m	7,62 m/m	6,5 m/m	Protivkol. pušaka	9 m/m	6,72 m/m	81 m/m	45 m/m	Džon Bul	Za mitralj. i puške	Za mitralj. i puške savezničke	Za Bredu	Za protivkol. pušku	9 m/m	6,72 m/m	Eksplzivna	Nagaznih mina	Ručnih bombi	Benzina	Ulja za oružje	Petroleja	Nafta	Gasna mašina	Primedba
5	12	5	118	130	4	150	893	702	350	530.000	315.000	1.000	1.240	147.000	26.180	4.462	160	719	6.300 l	226 l	205 l	400 l	2					

Politički komesar,
pukovnik:

STAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. ozn. br. 813
Dne 22-VIII-1944. g.

Komandant
general-major:
S. Rodić

**NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 21. AVGUSTA
1944 ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA RUŠENJE
GLAVNIH KOMUNIKACIJA U SREDNJOJ I ZAPADNOJ
BOSNI'**

ŠTAB
5 KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 820
Dne 21. VIII 1944. god.

ŠTABU X. DIVIZIJE

U vezi opšteg savezničkog plana Vrhovni komandant maršal Jugoslavije drug Tito izdao je naređenje: da u vremenu od 1. do 7. septembra ove godine NOV i POJ ruše komunikacije na celom jugoslovenskom ratištu i tako ukoče manevarnost okupatorskih trupa.²

Naš Korpus dobio je u zadatak da sa svojim snagama ruši sledeće komunikacije:

- Željezničku prugu Brod—Doboj—Sarajevo (1)
- cestu Doboj—Sarajevo (2)
- željezničku prugu Sarajevo—Mostar (1)
- cestu Banjaluka—Jajce—Mostar (3)
- željezničku prugu Kostajnica—Bos. Novi—Bihać (1)
- cestu Bos. Novi—Bihać (2)
- cestu Bihać—Knin (1).³

Pored navedenih komunikacija u vremenskom periodu od 1. do 7. septembra dejstvovati i na ostale važne komunikacije, tako da neprijateljski saobraćaj bude paralizovan.

Broj u zagradi naznačen pored komunikacije označuje prioritet i važnost njenog rušenja: (1) — komunikacije prvenstvene važnosti, (2), (3) i (4) — drugostepene, trećestepene važnosti. No, razumije se, sve ove komunikacije treba rušiti.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/1, k. 854.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 114.

³ O rušenju pomenutih komunikacija vidi izvještaje Štaba 5. korpusa NOVJ od 1, 5. i 7. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 32/6, k. 458A i reg. br. 4/2 i 5/2, k. 458).

U vezi toga **naređujemo:**

1.— **IV Divizija** napašće i rušiti željezničku prugu Bos Novi—Krupa⁴—Bihać i cestu Bos. Novi—Krupa—Bihać—Bos Petrovač. Sa glavninom snaga djelovati na liniji Bos. Novi—Krupa.⁵

2.— **XXXIX Divizija:** sa jednom brigadom rušiće cestu Petrovač—Drvar. Sa drugom brigadom rušiti cestu Jezero—Jajce—Donji Vakuf. Pored toga dobro minirati dio ceste Banja Luka—Han Sladojević."

3.— **X Divizija:** sa glavninom snaga rušiće željezničku prugu i cestu Zenica—Sarajevo—Mostar. Sa dijelom snaga **minirati** i rušiti cestu Travnik—Bugojno—Kupres—Šujica. Zarušiti cestu Gornji Vakuf—Prozor—Rama.⁷

Imati u vidu da je komunikacija Sarajevo—Mostar od prvorazredne važnosti, te na tu komunikaciju dati najjače **snage**.⁵ s tim da se dijelovi snaga za vrijeme operacije drže i istočno od pomenute komunikacije radi povezivanja sa 29. Divizijom.⁹

4.— **Novoformirana divizija u centralnoj Bosni:** sa **glavnom** snaga, uključujući i Slavonsku brigadu, rušiće željezničku prugu Brod—Doboj—Zenica i cestu Doboj—Zenica. Komunikacije koje vode dolinom Bosne u ovom zadatku su od **prvorazredne** važnosti.¹⁰

5.— Grupa kozarskih odreda: sa glavninom snaga rušiće željezničku prugu Kostajnica—Bos. Novi i minirati cestu koja vodi pored pruge."

6.— Rušenje komunikacija otpočeti 1. septembra i **nastaviti** pojačano rušenje sve do 7. septembra. Poslije ovog roka **izdavaće** se naređenja radiotelegrafskim putem.

⁴ Bos. Krupa

⁵ O dejstvu jedinica te divizije na komunikacijama u zapadnoj Bosni vidi izvještaj njenog štaba od 7. oktobra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 28/1, k. 769A).

⁶ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije na pomenutim komunikacijama vidi dok. br. 114 i izvještaj njenog štaba od 13. oktobra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 35'2, k. 1265).

⁷ i ⁸ Na komunikacijama Sarajevo — Konjic — Mostar **dejstvo-** j vale su 9. i 17. krajiška brigada, a na komunikacijama Travnik — Rastovo — Bugojno 7. brigada, dok su na ostalim komunikacijama **dej-** stvovali: Kupreški. Livanjsko-duvanjski. Travnički i Visočko-fojnički NOP odred. Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 15. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 19'2, k. 854).

⁸ O rasporedu i dejstvu 29. NOU divizije vidi dok. br. 30.

¹⁰ i " O dejstvu te divizije i Grutije kozarskih odreda vidi m-ještala Štaba 5. korpusa od 8. novembra 1944. i izvještaj Štaba 18. srednjobol- sanske brigade od 10. januara 1945. u Arhivu VII. reg. br. 13/2, k. 408,

7.— Savezničko vazduhoplovstvo sadejstvovaće u ovim akcijama Vazduhoplovstvo će dejstvovati danju, tukući prvenstveno neprijateljski saobraćaj, te radi ovoga sa našim jedinicama dejstvovati samo noću. Po danu uklanjati se sa komunikacijama kako ne bi trpjeli gubitke od savezničkog vazduhoplovstva. Ako neka jedinica povoljnom situacijom osvoji neko uporište i ukaže se potreba da ostane na osvojenim dijelovima komunikacija, potrebno je prethodno obavjestiti ovaj štab o tome, [ugko bi se savezničkom vazduhoplovstvu skrenula pažnja da [ne] tuče dotični sektor komunikacija.¹¹-

Sva veća rušenja komunikacija i objekata (mostovi, vijadukti) i veća gomilanja neprijateljskih snaga na mjestima prekinutih saobraćajnih linija hitno izvještavati ovaj štab kako bi savezničko vazduhoplovstvo onemogućilo ma kakve opravke i uništavalo neprijateljske koncentracije.

8.— Jaka bombardovanja i panika koja će vjerovatno zahvatiti pojedine neprijateljske garnizone i kolone stvoriće na pojedinim sektorima povoljnu situaciju za napad i likvidaciju pojedinih uporišta. Ove momente će štabovi blagovremeno uočiti i taktički iskoristiti. Za sve planove poduzetih akcija, kao i za rezultate istih na svome sektoru obavestiti prethodno ovaj štab da bi se postigla koordinacija i sadejstvo savezničkog vazduhoplovstva.

9.— Radi rušenja komunikacija svaka jedinica će na svom sektoru pored svojih snaga upotrijebiti mjesne straže, straže komandi mjesta i mobilisati omladinu, tako da se rušenje može jednovremeno izvesti na većoj dužini, kao i obim i efekat rušenja da bude što veći.

Za rušenje komunikacija upotrijebiti sva sredstva (eksploziv, nagazne mine, pionirski i drugi alat).

10.— Saveznici će nastojati da za ovu operaciju bace i doture što više borbenih sredstava.

11.— Redovnim vezama sa ovim štabom, stalno izveštavati o stanju i svakoj promeni, navodeći šta je i naolikoj dužini porušeno, koji su mostovi srušeni, šta je likvidirano i drugo. Pri svakoj radiovezi u koliko se ukaže potreba zaključiti vanrednu vezu.

12.— Pripreme i izvršenje zadataka izvoditi tako da bude zagarantovana puna tajnost. Sa naredjenjem upoznati samo najuži dio štaba.

¹¹ O dejstvu savezničke avijacije na komunikacije u Bosni vidi izvještaje Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 5, 12, 19, 20, 21, 22, 24. i 29. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/1, 12/1, 19/1, 20/1, 21/1, 22/1, 24/1 i 29/1, k. 42).

13.— Potrebno je preduzeti sve mjere, kako bi u ovim ozbiljnim operacijama, kao i do sada, izvršili ovaj važan zadatak koji nam je postavljen. Saveznici treba da vide naš doprinos i osjete našu snagu koja će biti angažovana na kombinovanom i zajedničkom zadatku.

Prijem naređenja potvrditi radiogramom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar.
pukovnik.

(M.P.)

K o m a n d a n t'
general-major '!
S. Rodić

DOSTAVLJENO:

- 1.— Štabu IV, X, XXXIX i
    novoformirane div.
- 2.— Štabu Kozarske grupe odreda

BR. 78

**NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 21. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA DA UPUTE
LJUDSTVO ZA FORMIRANJE JEDINICE OZNE'**

XXIX UDARNE DIVIZIJE

N.O.V. JUGOSLAVIJE

Str. pov. broj 760

Dana 21-VIII- u 12 č 1944.

s. Crkvice

ŠTABOVIMA BRIGADA OVE DIVIZIJE

Pošto je formirano Odeljenje za zaštitu naroda (OZNA)* to je neophodno potrebno da se formira jedna jedinica³ čije će ljudstvo pratiti članove OZNE na izvršenje raznih zadataka i

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 28/3, k. 1144 I.

² Redakcija nije mogla da ustanovi datum formiranja Ozne pri Štabu 29. NOU divizije, kao ni pri drugim ustanovama u Hercegovini.

³ Ta jedinica je kasnije poslužila kao jezgro za formiranje jedinica Ozne u Hercegovini, tj. po naređenju Štaba 29. NOU divizije od

koje će samo rešavati pojedine zadatke koji mogu biti katkada veoma važni i da iziskuju od boraca veliku hrabrost, odanost i umješnost. Stoga

N A R E Đ U J E M O :

1.— Sve naše brigade uputiće po pet dobrih boraca, a X **Hercegovačka** NOU brigada osam dobrih boraca, tako da u ovaj Štab budu na dan 27. o.mj. ujutro.

2.— Borci koje brigade budu uputile treba da budu odani našoj borbi, hrabri, požrtvovani, snalažljivi, da su se prije isticali u borbi, jednom riječju treba da budu dobri borci, jer će služiti za pratnju članova OZNE. a katkada će dobivati samostalne i specijalne zadatke za čije izvršenje treba imati hrabrosti, odanosti i umješnosti.

X Hercegovačka NOU brigada će uputiti druga Sava Golubovića, jednog kuvara i jednoga dobrog ekonomu koji treba da budu uračunati u traženi broj boraca.

3.— Za sve upućene drugove treba poslati njihove karakteristike koje će predati ovome Štabu kada budu stigli.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik
Vojo Kovačević

Pomoćnik načelnika
major,
Drago Dukanović

Komandant,
general-major,
Vlado Šegrt

(M. P.)

24. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 41/9, k. 1143) pristupilo se formiranju Bataljona narodne zaštite, a po naređenju istoga štaba od 1. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/1—6. k. 1144 I) formirana je od pomenutog bataljona i još nekih jedinica Brigada narodne odbrane za Hercegovinu.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KORPUSA OD 22. AVGUSTA 1944
VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U SR^t,
NJOJ I ZAPADNOJ BOSNI U JULU¹**

STAB

5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE

Str. pov. op. br. 827
Dne 22/8 — 1944 g.

Mjesečni operacijski
izvještaj-dostavlja

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Izvještaj o akcijama jedinica ovoga korpusa u julu mjesecu.

1-VII-1944

Snage IV divizije vodile su borbu sa neprijateljem koji je napao naše položaje kod Krnjeuškog Međugorja. Poslije dvočasovne borbe neprijatelj je odbijen uz gubitke od 15 mrtvih i 8 ranjenih. Naš 1 mrtav i 2 ranjena. Zapljeno nešto municije.

Minom dignut je u zrak neprijateljski voz između Prijedora i Brežičana. Uništena je lokomotiva i 3 vagona. Ubijeno je 8 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Na pruzi između Blagaja i Bos. Novog dignut je u zrak 1 voz. Uništena lokomotiva i 4 vagona. Neprijatelj je imao 5 mrtvih i 8 ranjenih.

Prilikom čišćenja sela Saničani ranjena su 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plen 2 puške.²

Snage X divizije na cesti Donji Vakuf—Travnik napale su neprijateljski kamion. **Isti** je spaljen a posada od 7 vojnika iz „PE“ divizije³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/6, k. 458 A.

² i ¹⁵ Detaljnije o dejstvima jedinica 4. NOU divizije u julu 1944 vidi dok. br. 43.

³ Odnosi se na dijelove 13. puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi knj. 27, dok. br. 153).

2-VH-1944

je pobijena. Naši bez gubitaka. Plen: 1 p. mitraljez, 6 pušaka, 10 bombi i nešto ostale spreme.⁴

Snage XXXIX divizije vodile su borbu sa četnicima na prostoru Trnovo—Šibovi i kod s. Spasovi. Ubijeno je 7. ranjeno 8 a zarobljeno 8 četnika. Naš 1 ranjen. Plijen: 15 pušaka, 1 pištolj i nešto ostale ratne spreme.⁵

Snage IV divizije sukobile su se sa neprijateljskim „trupom“ u s. Radići. Neprijatelj je imao 8 mrtvih i 5 ranjenih. Naši 5 mrtvih i 2 ranjena.

Kod s. Briševa. Ćora i Revenika u manjim sukobima ubijena su 4 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Plijen: 1 puška, 1 pištolj i manja količina municije.⁶

Snage X divizije na cesti Donji Vakuf—Travnik kod s. Komara napale su neprijateljsku kolonu u jačini od 300 vojnika „PE“ divizije. Neprijatelj je imao 30 mrtvih i 25 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijen: 4 puške, 10 bombi, 1500 metaka. 22 konja i manje količine ostale ratne spreme.

Na cesti Donji Vakuf—Jajce u sukobu sa neprijateljem u jačini od 400 vojnika „PE“ divizije nanešeni su neprijatelju nepoznati gubitci. Naši gubitci 5 lakše ranjenih. Plijena nije bilo.

Na cesti Travnik—Donji Vakuf uništen je jedan kamion. Tom prilikom ubijeno je 6 a zarobljen 1 neprijateljski vojnik „Brandenburg“ pukovnije.⁷ Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška, 3 pištolja. 1 strojnica, 1 signalni pištolj i nešto ostale ratne spreme.

Snage XXXIX divizije sukobile su se sa neprijateljem kod sela Bastasi. Ubijeno je 5 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

⁴ i ³³ Opširnije o rasporedu i dejstvu jedinica 10. NOU divizije u julu vidi dok. br. 15.

⁵ i ²⁹ Bliže o rasporedu i dejstvu jedinica 39. NOU divizije u julu vidi dok. br. 31.

⁶ Vidi knj. 27, dok. br. 152.

⁷ Odnosi se na dijelove 4. puka „Brandenburg“ (vidi knj. 27, dok. br. 158).

- 3-VII-1944 *Snage IV divizije* odbile su neprijatelj koji je iz Ljubije nastupao prema s. Briševu. Ubijeno je 9 a ranjeno 11 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijen: nešto municije i ogltale ratne spremne.
- 4-VII-1944 *Snage IV divizije* vodile su borbu sa neprijateljem koji je krenuo iz Ljubije.⁸ U viščasovnoj borbi neprijatelju su nanešeni gubitci od 20 mrtvih i 25 ranjenih. Plijen: 5 pušaka, i radio-stanica i manja količina druge ratne spremne.
- Jedna neprijateljska kolona pokušala je tri puta da se probije od Vrtoča ka Petrovcu. U tim pokušajima uništena su minama jedna oklopna kola i 2 kamiona vojske.
- Kod s. Tarkovac ubijen je 1 a zarobljen i neprijateljski vojnik. Plijen: 1 puška. 2 bombe i nešto municije.
- Kod s. Slabinje naišla je na minu jedna neprijateljska kolona. Uništena su troja kola sa spremom i oružjem. Ubijeno je 8 ustaša.
- Kod s. Saničani u sukobu sa četnicima ubijena su 2 četnika. Naš 1 mrtav. Plijena nije bilo.
- Snage X divizije* pri čišćenju s. Crna Čuprija i Pogorelice⁹ ubile su 3 i ranile 8 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.
- Na pruzi Semizovac—Reljevo dignut je u zrak 1 voz. Uništena je lokomotiva i 4 vagona.
- Snage XXXIX divizije* u sukobu sa neprijateljem kod s. Zaglavice ubile su 7 a ranile 3 neprijateljska vojnika.
- 5-VII-1944 *Snage IV divizije* odbile su neprijatelja koji je od Martinl-brdal pošao ka Svodnoj, uz poznate gubitke.
- Noću potrgana je pruga između Dobrljina i Bos. Novog u dužini od 216 m. Uništena je lokomotiva sa 3 vagona¹⁰

⁸ O neprijateljskim snagama na prostoru Prijedor — Ljubija vidi knj. 27, dok. br. 15, 148, 149 i 165.

⁹ To čišćenje su izveli 1, 3. i 4. bataljon 7. NOU brigade (vidi knj. 27, dok. br. 135).

¹⁰ Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 155.

Snage XXXIX divizije izvršile su napad na štab četničkog korpusa u Mrkonjiću.¹¹ Ubijeno je 7 neprijateljskih vojnika i 3 oficira, ranjeno 6 a zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Naši gubitci 1 mrtav i 6 ranjenih.

U s. Šipovljani u sukobu sa četnicima ubijena su 3 a ranjena 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 300 metaka.

6-VH-1944

Snage IV divizije dočekale su neprijatelja koji je kretao od Banje Luke prema Prijedoru u jačini 1 pukovnije.¹² U tročasovnoj borbi izbačeno je iz stroja 70 neprijateljskih vojnika i uništeno 7 kola. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Minom, na cesti Petrovac—Vrtoče, uništen je jedan neprijateljski kamion sa vojnicima.

Snage X divizije na cesti Kupres—Bugojno ubile su 2 neprijateljska vojnika iz „PE“ divizije.

U s. Banjer napadnut je štab Zeničke četničke brigade i tom prilikom ubijena su 2 četnika. Naši bez gubitaka.

Kod Celinske planine napadnuta je 1 satnija ustaša. Ubijena su 3 a ranjeno je 6 ustaša. Naši bez gubitaka.

Kod Kaštela i Kamenjaša napadnuta je neprijateljska kolona jačine od oko 3000 vojnika koji su pripadali „PE“ diviziji i „Brzom zdrugu“.¹³ Tom prilikom ubijeno je i ranjeno 140 neprijateljskih vojnika, a zarobljeno 29. Naši gubitci 12 mrtvih i 25 ranjenih. Plijen: 1 bacač, 1 p. mitraljez, 26 pušaka, 20 bombi, 5 strojnica, 3 pištolja. 21.000 metaka i veća količina ostale ratne spremne.

Snage XI divizije zauzele su neprijateljsko uporište Jelah i potrgale prugu i mostove na pravcu Jelah—Doboj. Jelah—Teslić.

¹¹ Napad nije izvršen na štab četničkog korpusa nego na štab 3. četničke brigade „Kočić“ u Mrkonjić-Gradu. Opširnije o tome vidi dok. br. 31.

¹² Odnosi se na 2. bojnu 7. lovačke pukovnije (vidi dok. br. 136).

¹³ U toj borbi učestvovali su dijelovi 13. puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ i dijelovi pomenutog zdrugu. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 182 i dok. br. 15 u ovoj knjizi.

- Neprijateljska kolona koja je nadirala «4 T Doboja prema Teslicu odbačena je natrag. Tom prilikom ubijeno je 25 a zarobljeno 10 neprijateljskih vojnika. Plijen 15 pušaka, 1500 metaka i ostale ratne spreme. Naši bez gubitaka
- Snage XXXIX divizije* u sukobu sa četnicima ubile su 4 a ranile 10 četnika. Naši b)3 gubitaka. Plijena nije bilo.
- 7-VII-1944 *Snage IV divizije* ubile su u sukobu sa manjom grupom četnika 2 četnika.
- Snage XXXIX divizije* iz zasjede na cesti Drvar—Oštrelj kod s. Crljivice, neprijateljsku kolonu u jačini od 150 vojnika i 20 kola napale su i razbile. Tom prilikom ubijeno je 15 a ranjeno 20 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 3 lakše ranjena. Plijen: 5 konja i nešto ostale ratne spreme.
- 8-VII-1944 *Snage IV divizije* napale su u Pezića Polju grupu milicionera. Neprijatelj je uz gubitke od 4 mrtva protjeran u Ivanjsku. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i nešto ostale ratne spreme.
- Na cesti Bihać—Lapac (Drenovača—Skočaj) iz zasjede napadnuta je neprijateljska motorizovana kolona u jačini od 85 vozila.¹⁵ U borbi je ubijeno 42. ranjeno 60 a zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Spaljeno je 8 kamiona punih ratnog materijala a 4 kamiona su oštećena. Naši gubitci: 2 lakše ranjena. Plijen 8 pušaka, 1 pištolj, 2500 metaka, 20 šatorskih krila i ostale ratne spreme.
- Snage X divizije* napale su kod s. Buščaka satniju domobrana. Ubijena su 2 a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.
- Snage XI divizije* u noći od 8 na 9 napale su neprijateljsko uporište Teslić koje su branile: dvije satnije I i dvije satnije II bojne VI lovačke pukovnije, Treća bojna VI posadnog zdruga, izvjestan broj žandara, milicije i domaćih četnika. Nakon borbe koja je trajala čitavu noć neprijatelj je likvidiran i uporište zauzeto. Ubijeno je 100 a zarobljeno 400 neprija-

¹⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 25 i dok. br. 147 u 27. knjizi.

teljskih vojnika, među kojima deset oficira. Naši gubitci: 9 poginulih i 30 ranjenih. Plijen: 300 pušaka, 20 p. mitraljeza, 15 t. mitraljeza, 15 strojica, 2 topa, 6 t. bacača, 3 laka bacača, 400.000 metaka, velika količina mina za bacač, 2 radio-stanice, 100 konja i mnogo ostale ratne spreme. Uništena je električna centrala i porušen most na r. Usori.¹⁶

Snage XXXIX divizije u sukobu sa četnicima kod s. Motike ubile su 6 a ranile 11 četnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

- 9-VH-1944 *Snage IV divizije* zauzele su neprijateljsko uporište Kozarac.¹⁷ U toj borbi ubijeno je 206 a ranjeno 58 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 8 mrtvih i 16 ranjenih. Plijen: 2 teška mitraljeza, 1 laki bacač sa 117 mina, 28 pušaka, 20 bombi i 12000 metaka.

Na pruzi Prijedor—Novi dignut je u zrak 1 voz. Uništena je lokomotiva i 3 vagona. Neprijatelj je imao 7 mrtvih i 10 ranjenih.

Četnička zasjeda između Omarske i Krievaje ubila je 2 naša vojnika.

Snage X divizije u sukobu sa neprijateljem kod Celinske planine ubile su 3 a ranile 6 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 2 mrtva i 4 ranjena. Plijena nije bilo.¹⁸

Na našu zasjedu kod s. Velike naišla je kolona domobrana. Ubijena su 4 a ranjeno 16 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 2 ranjena. Plijen: 2 puške, 9 bombi i 600 metaka.

Kod s. Kralupa u manjem sukobu ubijena su 4 a ranjen 1 četnik.

Snage XXXIX divizije u manjim sukobima sa četnicima kod s. Rogolje i kod V. Bran-kovca ubile su 4. ranile 4, a zarobile 1 četnika.

¹⁵ Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 26, 36 i 47 i dok. br. 55, 131 i 139 u ovoj knjizi.

¹⁷ Napad na Kozarac izvršila je 11. krajiška NOU brigada (vidi knj. 27, dok. br. 137).

¹⁸ U izvještaju Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 25. jula 1944. o tome piše:

„ 8. srpnja naša domobranska obhodnja iz Ostrošca vršila akciju na zemljištu. Ovom prilikom iz bacača bacili nekoliko naboja u selo Krušicu (27 km s. z. Konjic). 2 partizana poginula, 4 ranjena i 1 ženska partizanka ranjena." (Arhiv VII. reg. br. 46/2—2, k. 149 e).

- U manjem napadu na neprijateljski u Oštrelju ubijeno je 9 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.
- 10-VII-1944 *Snage IV divizije* odbile su napad neprijatelja koji je nadirao od Ljubije ka Tromedi. U borbi je ubijeno 10 a ranjeno 12 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 1 mrtav i 1 ranjen. Plijena nije bilo.
- Na cesti Prijedor—Kozarac napadnuta je jedna neprijateljska kolona. Neprijatelj je odbačen u Prijedor uz gubitke, od 5 mrtvih. Naši bez gubitaka.
- Snage X divizije* u sukobu sa neprijateljem na vratima Tikve ubile su 1 neprijateljskog vojnika koji je pripadao „PE“ diviziji. Naši gubitci 4 mrtva i 4 ranjena. Plijen 1 puška.
- Snage XXXIX divizije* napale su ustaše i četnike na liniji Lauš—Petričevac (kod Banje Luke). Neprijatelju su nanešeni osjetni gubitci. Naši gubitci 2 mrtva i 8 ranjenih.
- 11-VII-1944 *Snage IV divizije* u borbi sa dvema satnijama ustaša, na Kruškovcu kod Dubice, ubile su 20 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen.
- U blizini neprijateljskog uporišta Perišićev Zid,¹⁹ u manjem sukobu, ranjena su dva neprijateljska vojnika.²⁰
- Pruga između Svodne i Blagaja potrgata je u dužini od 75 m.
- Na cesti Petrovac—Oštrelj naišla je na minu i postavljenu zasjedu neprijateljska kolona u jačini 400—500 vojnika i 70 kola. Minom su uništena 3 kola. Neprijatelj je imao 18 mrtvih i 7 ranjenih. Naši bez gubitaka.²¹
- Snage X divizije* porušile su 1 most na Crnoj Čupriji.
- 12-VII-1944 *Snage IV divizije* napale su iz zasjede na cesti između Vrtoča i Ripča neprijateljsku kolonu jačine 19 kamiona. 1 luksuzni auto i 1 motocikl. U kamionima je bilo oko 300 neprijateljskih vojnika.²² Iz neposredne blizine čitava je

¹⁹ j ⌘ Na karti 1 :100.000 to mjesto nije nađeno.

²⁰ Vidi knj. 27, dok. br. 161.

²¹ Vidi knj. 27, dok. br. 163.

kolona uništena grudama eksploziva „808“, protivtenkovskim bombama i mitraljeskom vatrom. Ubijeno je 160, ranjeno 90 a zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Plijen: 1. p. mitraljez, 3 puške, 1 strojica. 600 metaka i veća količina ostale ratne sprema. Uništeno je 19 kamiona, 1 luksuzni auto i 1 motocikl. Naši gubitci 6 mrtvih i 7 ranjenih.

U borbi koja se vodila ceo dan²³ sa neprijateljem koji je krenuo cestom iz Prijedora za Kozarac, neprijatelju su zadati gubitci od 57 mrtvih i 65 ranjenih, i isti je povraćen u Prijedor. Naši gubitci 1 nestao i 3 ranjena.

Na cesti Ripač—Bijelo Brdo na našu zasjedu naišla je neprijateljska kolona. U borbi je ubijeno 15 neprijateljskih vojnika a veći broj je ranjen. Naši bez gubitaka. Plijen 1 bicikl.

Snage XI divizije razbile su i potisle neprijatelja na polazne položaje, koji je tokom 11 i 12 o.mj. jačim snagama nadirao iz Doboja prema Tesliću i Tešnju. Ubijeno je i ranjeno 150 neprijateljskih vojnika. Istovremeno je razbijen i povraćen neprijatelj koji je krenuo iz Maglaja i N. Šehera. Oštećen je 1 tenk i ubijeno 10 neprijateljskih vojnika.

Snage XXXIX divizije postavile su naganu minu na cesti Drvar—Oštrelj, na koju su naišla dvojica kola sa neprijateljskim vojnicima i ista su uništena.

13-VII-1944

Snage IV divizije u sukobu sa manjim neprijateljskim snagama kod Ljubije ranile su 5 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 2 ranjena.

Željeznička pruga između Dobrljina i Strižanskog mosta dignuta je u vazduh u dužini od 64 m.

Između Ripča i Bijelog Brda ubijena su 2 neprijateljska vojnika.

Na cesti Bihać—Lapac na našu zasjedu naišla je neprijateljska motorizovana kolona. Tom prilikom uništena su 2 kamiona i 4 trokolice. Ubijeno je 15 a zarobljen 1 Njemac. Plijen 1 šarac, 4 puške, 1 strojica i 1000 metaka. Naš 1 lakše ranjen.

²³ Tu borbu su vodili bataljoni 11. krajiške brigade (vidi knj. 27. dok. br. 137).

Snage X divizije iz zasjede na Kobiljagi (cesta Kiseljak—Sarajevo) ubile su 1 ustašu 1 Plijena nije bilo.

Snage XXXIX divizije srušile su željeznički most na r. Vrbasu kod Karanovca. Na povratku snage koje su rušile most sukobile su se sa četnicima. Tom prilikom ubijen je 1 a ranjena 31 četnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo. 9

14-VII-1944

Snage IV divizije odbile su neprijateljski kolonu koja je iz Dubice krenula ka oslobođenoj teritoriji. Tom prilikom ubijeno je 5 a ranjeno više neprijateljskih vojnika.

Između Dobrljina i Volinje razrušena je železnička pruga u dužini od 224 m. i prekinuta telefonska linija na 3 mjesta.

Kod s. Rasavci u sukobu sa četnicima ubijena su 4 a ranjeno 10 četnika. Naši bez gubitaka.

Snage X divizije napale su jednu neprijateljsku kolonu kod s. Kudilj, koja se kretala od G. Vakufa za Šujicu. Ubijen je 1 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. 1

Kod s. Otinovci napadnut je iz zasjede komandant IX brigade sa pratnjom od 6 vojnika. Tom prilikom poginulo je 5 a ranjena su dva naša borca, među kojima i komandant brigade.²⁴

Snagama XI divizije predalo se 80 milicionera sa oružjem.

15-VII-1944

Snage IV divizije napale su četnički logor u s. Gomjenici. U tročasovnoj borbi ubijeno je 10 a ranjeno 20 četnika. Plijen 4 puške i nešto municije.

Između Dobrljina i Strižanskog mosta porušeno je 105 m. željezničke pruge i 1500 m. telefonske linije.

Na pruzi Prijedor—Novi dignut je u vazduh 1 voz. Uništena je lokomotiva i 6 vagona, j Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 9 ranjenih.²⁵

Na cesti Ripač—Bihać na našu zasjedu naišla je neprijateljska kolona od Petrovca u

²⁴ Komandant 9. krajiške brigade bio je tada Makso Dakić Opšir- nije o tome vidi knj. 27, dok. br. 73.

jačini od 40 kamiona i 7 tenkova. U borbi je uništeno 15 kamiona i nekoliko ih je onesposobljeno. Ubijeno je 80 a više ranjeno neprijateljskih vojnika. Do plijena se nije moglo doći uslijed prisustva tenkova. Naš 1 ranjen.

Snage X divizije napale su neprijatelja na Čelinskoj planini i Studenčici. Ubijen je 1 a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Na cesti Jajce—D. Vakuf na našu zasjedu naišla je kolona od 3 kamiona i jednih oklopnih kola sa oko 60 neprijateljskih vojnika "Brandenburg" pukovnije. U borbi koja se je razvila ubijeno je 8 a ranjeno 12 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Na pruzi Reljevo—Semizovac dignut je u vazduh 1 voz. Uništena su 4 vagona.²⁶

Snage XXXIX divizije u borbi sa četnicima kod s. Rogolje ubile su 1 četnika. Vlastitih gubitaka nije bilo.

16-VII-1944

Snage IV divizije vodile su borbu sa neprijateljem u s. Vrtoču. Tom prilikom nanešeni su neprijatelju manji gubitci. Naši bez gubitaka.

Dva saveznička pilota koji su pali u s. Knežicu i Trokut spašena su.

Snage X divizije protjerale su neprijatelje i spalile želj. stanicu Lješevo. Naši bez gubitaka.

Kod Ostrošca u sukobu sa oko 150 ustaša ubijena su 2 a ranjena 3 ustaša.²⁷ Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije u manjim sukobima sa četnicima kod s. D. Pecka i Vilusi. ubijena su 2. ranjeno 5 a zarobljen 1 četnik. Naši bez gubitaka.

17-VII-1944

Snage IV divizije u sukobu sa neprijateljem kod s. Vrtoča ubile su 17 a ranile 9 nepri-

²⁶ Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 166.

²⁷ Odnosi se na dijelove 2. gorskog zdruga. Jedinice ovog zdruga su u julu obezbjeđivale željezničku prugu Sarajevo — Konjic — Jablanica. Pored toga ove jedinice su upotrebljavane i za borbu protiv snaga NOV i POJ i van željezničke pruge. Opširnije o tome vidi bojnu relaciju Zapovjedništva ovog zdruga od 28. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/2—5 k. 57).

ateljjskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

U sukobu sa neprijateljskom kolonom koja je kretala cestom iz Prijedora za Banju Luku ubijeno je 124 a ranjeno 114 neprijateljskih vojnika.²⁸ Naši gubitci 4 mrtva i 15 ranjenih Plijena nije bilo.

Kod s. Bukovače dočekata je iz zasjede jedna neprijateljska kolona u jačini od 150 vojnika. Ubijeno je 10 a veći broj je ranjen neprijateljskih vojnika. ^ ^ ^

Na cesti Bihać—Vrtoče iz jedne neprijateljske patrole ubijena su 2 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika.

Snage X divizije odbile su kod Ostrošca napad jedne neprijateljske kolone. **Ranjena su 2 neprijateljska vojnika.** Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije u manjim sukobima sa četnicima kod s. Vilusi i s. Zaglavlja ubili su 14, ranile 10 četnika. Naš 1 ranjen. Plijen 1 puška i 80 metaka.

18-VII-1944

Snage IV divizije napale su neprijateljsko uporište Briševo, iz kojeg je nakon jednočasovne borbe neprijatelj protjeran. U ovoj borbi ubijena su 2 i ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naši gubitci 1 mrtav i 5 ranjenih. Plijen 1 signalni pištolj i manja količina ostale ratne spremne.

Odbijen je napad jedne neprijateljske satnije koja se je kretala iz Dubice ka Grabovcu. Tom prilikom ubijena su 2 a ranjeno više neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

U napadu na miliciju u Pezića Polju ubijena su 2 milicionera. Naši bez gubitaka.

Snage X divizije u borbi sa neprijateljskom kolonom od 200 domobrana i ustaša kod s. Gostovići ubile su 1 a ranile 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

U borbi sa četnicima kod s. Zanoline ranjena su 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 160 metaka.

²⁸ Borba je vođena protiv ustaško-domobrantskih jedinica (vidi dok.

Snage XXXIX divizije u borbi sa Njemcima i četnicima kod s. Baraći ubile su 8. ranile 13, a zarobile 1 neprijateljskog vojnika. Naši gubitci 2 ranjena. Plijen 3 puške, 200 metaka i 5 ručnih bombi.

U višečasovnoj borbi kod Otaševca nanijeti su neprijatelju gubitci od 3 mrtva i 5 ranjenih. Naši gubitci 9 ranjenih. Plijena nije bilo.

U napadu na Njemce i četnike kod s. Draganić Podovi ubijena 2 a ranjeno 7 neprijateljskih vojnika.²⁹ Naši bez gubitaka.

19-VÜ-1944

Snage IV divizije dočekale su iz zasjede jednu neprijateljsku kolonu u blizini Kostajnice. Zarobljen je bio 1 top ali ga je neprijatelj ubacivši u borbu tenkove uspio povratiti. Ubijeno je 5 a ranjeno 7 neprijateljskih vojnika. Oštećen je 1 kamion. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Kod s. Maričke ubijena su 2 a ranjena 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen 3 puške i 300 metaka.

Na pruzi između Otoke i Krupe srušena su 2 voza. Uništena su 3 vagona sa radnicima i 2 vagona sa vojskom.

Snage 10 divizije napale su u s. Dugo Polje i Svinjača miliciju i tom prilikom ubile 3 a ranile 10 milicionera. Plijen 1 puška. 1 pištolj i 15 konja.

Kod Kupresa iz zasjede oštećen je 1 tenk. Naši bez gubitaka.

Blizu Ostrošca. iz zasjede, ubijeno je 11 a ranjeno 16 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav. Plijena nije bilo.

Snage XI divizije napale su neprijateljsko uporište Kotor Varoš.³⁰ Napad nije uspio. Neprijatelju su nanešeni osjetni gubitci. Naši gubitci 15 mrtvih i 50 ranjenih. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX divizije napale su neprijatelja (Njemce i četnike) u s. Gerzovu. Ubijeno je 6 a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci dva ranjena. Plijena nije bilo.

³⁰ Napad na to mjesto vršila je 12. krajiška brigada (vidi knj. 27, dok. br. 92).

20-VII-1944

U manjim sukobima na sektom Medna—Mliništa ubijeno i ranjeno 13 četnika. Vratitih gubitaka nije bilo.

Snage IV divizije napale su jednu neprijateljsku kolonu, u jačini od 1 satnije „tigrovača“³¹ i 2 satnije Šefkine milicije, koja se je kretala iz Ljubije prema Starom Majdanu. Neprijatelj je razbijen i odbačen na polazne položaje uz gubitke od 10 mrtvih i 22 ranjena. Naši gubitci 2 mrtva i 4 ranjena. Plijen 1 p. mitraljez, 14 pušaka, 1 strojnica, 1 pištolj, 1 dvogled, 3 ručne bombe i manja količina ostale ratne spremne.

Neprijateljska kolona koja je kretala Prijedora prema Radomirovcu razbijena je i odbačena na polazne položaje uz gubitke od 8 mrtvih i 8 ranjenih. Naši gubitci 4 ranjena.]

Na pruzi Prijedor—Kozarac uništena je jedna neprijateljska patrola od 6 vojnika. Svi vojnici su ubijeni. Naši bez gubitaka.

Kod s. Rašće ranjeno je 8 četnika koji su pokušali izvršiti napad na jednu našu četvu. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Na cesti Lapac—Srb na našu zasjedu naišla je neprijateljska kolona. Uništena su 3 kamiona. Ubijeno je 12, ranjeno 30 a zarobljeno 4 legionera. Plijen: 8 pušaka, 1 pištolj, 500 metaka i veća količina živežnih namirnica i ostale ratne spremne.

Snage X divizije na pruzi Ilidža—Blažuj srušile su 1 voz. Uništena su 3 vagona. Ubijeno je 14 a ranjena 54 neprijateljska vojnika. Plijena nije bilo.³²

U sukobu sa neprijateljskom kolonom koja se kretala od Fojnice prema G. Vakufu nanešeni su neprijatelju veći gubitci. Naši gubitci 2 mrtva i 2 nestala. Plijena nije bilo.

Na cesti Kupres—Blagaj dočekata je neprijateljska kolona od 200 vojnika „Brandenburg“ pukovnije i tom prilikom ubijeno je 6 neprijateljskih vojnika a ranjena 2.³³ Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

³¹ Riječ je o dijelovima njemačke 373. legionarske divizije „Tigar“ (vidi knj. 27. dok. br. 15).

³² Vidi knj. 27. dok. br. 169.

21-VII-1944

Snage XXXIX divizije u sukobu sa četnicima kod s. Gerzovo ubile su 1 a ranile 5 četnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Kod s. Crljivice dočekata je iz zlasjede neprijateljska kolona i tom prilikom ubijeno je 7 Njemaca. Naši bez gubitaka.

Snage IV divizije kod s. Sašića Gaj ubile su 4 a ranile 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Noću od 21 na 22 o. mj. izvršen je napad na neprijateljsko uporište Bos. Dubicu.³⁴ Nakon trosatne borbe neprijatelj je bio stjeran u 4 zgrade. Uslijed dolaska pojačanja napadnutom neprijatelju naše snage su odstupile iz grada. Uništeno je 16 neprijateljskih bunkera. Neprijatelju su nanešeni gubitci od oko 150 izbačenih iz stroja. Naši gubitci 2 mrtva i 16 ranjenih. Plijen: 1 t. mitraljez, 11 pušaka, 2500 metaka, 10 bombi, 1 strojnica, 1 pištolj i izvjesna količina druge ratne spremne.

Na Novskoj planini i Tješnjaku iz zasjede oštećen je 1 kamion a ubijeno je 5 i ranjeno 8 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen 1 karabin.

Kod Otoka dignut je minom u vazduh 1 voz. Uništena je lokomotiva i 3 vagona sa vojskom te jedan vagon sa teretnim materijalom. Poginulo je 12 a ranjeno 15 neprijateljskih vojnika.³⁵

Snage X divizije vršile su demonstrativni napad na neprijateljsko uporište Prozor. Ubijen je 1 a ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX divizije vodile su borbu sa četnicima kod s. Dujakovci. Ubijen je 1 a ranjen 1 četnik. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

22-VII-1944

Snage IV divizije kod Otoke ubile su 2 neprijateljska vojnika. Plijen 2 puške.

³⁴ Napad na to mjesto izvršili su 11. krajiška NOU brigada, Kozarski i Gradiško-lijevčanski NOP odred (vidi knj. 27. dok. br. 137).

- U manjim sukobima sa neprijateljskim patrolama kod Banovića³⁶ i Gradiške³⁷ ubijeno je 11 a ranjeno 6 neprijateljskih vojnika. Naši 1 mrtav i 1 ranjen.
- Snage X divizije* u sukobima sa domobranima i ustašama kod Repovaca i Blučića, ubijeno je 8 a ranjeno 12 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 300 metaka.
- U manjem sukobu sa neprijateljskom kolonom koja se je povlačila od Kranjčića za Ramu ubijena su 2 a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.
- Snage XI divizije* noću od 22 na 23 o. mj napale su neprijateljsko uporište Tešanj, koje su branile mješovite njemačko-domobranske snage.³⁸ U kraćoj borbi ubijeno je 25 Njemaca a zarobljeno 300 domobrana. Naši bez gubitaka Plijen: 1 t. bacač. 2 laka bacača. 5 t. mitraljeza, 9 p. mitraljeza. 250 pušaka i veća količina pušćane municije, bacačkih mina i ostale ratne spremne.
- Snage XXXIX divizije* u manjem sukobu sa četnicima u s. Lubovu ranile su 2 četnika, Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.
- 23-VII-1944 *Snage IV divizije* u manjim sukobima kod s. Rasavaca, Orahova i Kozarca ubile su 9 a ranile 8 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen 3 puške i manja količina municije.
- Snage XXXIX divizije* u čišćenju terena oko s. Šipova ranile su 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 100 metaka.
- 24-VII-1944 *Snage IV divizije* na cesti Vrtoče—Petrovac dočekale su iz zasjede jednu neprijateljsku kolonu koja je kretala od Vrtoča za Petrovac. Nakon kraće borbe neprijatelj je odbačen natrag u Vrtoče uz gubitke od 10 mrtvih, 20 ranjenih i 1 zarobljenog. Naših 5 ranjenih. Plijen: 5 pušaka i nešto druge ratne spremne.
- U s. G. Petrovići u manjem sukobu ubijena su 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 3 puške, 130 metaka i 6 bombi.
- Između Dobrljina i Volinjskog mosta dignuto je u vazduh 312 m. želj. pruge i prekinuta telefonska veza.³⁹
- 25-VII-1944 *Snage X divizije* kod Zuglić Polja digle su u vazduh 1 voz. Uništena je lokomotiva i 4 vagona. Poginulo je 12 a ranjena su 22 Njemca.
- Snage XXXIX divizije* u manjim sukobima sa neprijateljem na Vodičkom Vrhu i Smetici, ubijeno je 5 a ranjeno 9 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.
- 26-VII-1944 *Snage IV divizije* u manjem sukobu sa milicijom kod s. Ivanjske ubile su 6 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.
- Između Krupe i Novog razrušeno je 50 m. želj. pruge.
- Snage X divizije* u manjim sukobima sa neprijateljem kod s. Gostovića i Trenije ubile su 2, ranile 2 a zarobile 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen 2 puške.
- Na želj. pruzi Visoko—Porječani dignut je u vazduh 1 voz. Uništena je lokomotiva i 5 vagona. Ubijen je 1 njemački vojnik. Plijen: 3 puške i nešto ostale spremne.⁴⁰
- 27-VII-1944 *Snage IV divizije* u manjem sukobu sa neprijateljem oko Ljubije ubile su 3 a ranile 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.
- Snage X divizije* vršile su uznemiravajući napad na neprijateljsko uporište Ostrožac. Ubijena su 2 a ranjeno 18 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i manja količina ostale ratne spremne.
- U manjem napadu na neprijateljsko uporište Bradinu ubijena su 2 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.
- Snage XI divizije* u borbi sa jačim neprijateljskim snagama koje su od Maglaja prodrle do B. Vručice ubile su 50 neprijateljskih vojnika.⁴¹

³⁷ Bos. Gradiška

³⁸ Tešanj je zauzeo 2. bataljon 18. hrvatske brigade (vidi knj. 27,

³⁹, 40 i « Vidi knj. 27, dok. br. 173, 175 i 177.

⁴¹ Vidi knj. 27, dok. br. 121 i 127.

Snage XXXIX divizije u sukobu kod s. Vilusa ubile su 4 a ranile 7 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 300 metaka.

Demonstriran napad na Drvar. Neprijatelju nanešeni manji gubitci. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo. ^ ^ ^

28-VII-1944

Snage IV divizije digle su minom u vazduh 1 voz na pruzi Blagaj—Svodna. Tako je oštećena lokomotiva a 3 vagona sa materijalom srušena.

Željeznička pruga Rudice—Blatna por na je na 9 mjesta.⁴²

Snage X divizije napale su na neprijateljsko uporište G. Vakuf,⁴³ koje su branile njmačke snage i snage „Brzog zdruga“. Poslije višerasovne borbe uporište je zauzeto. Ubijen je 24. ranjeno 60 a zarobljeno 6 neprijateljski vojnika sa 2 domobranska oficira. Naši gubi 3 mrtva i 12 ranjenih. Plijen: 2 protivkoluta. 4 t. bacača. 6 p. mitraljeza. 35 puša tromblonske puške, 1 strojnica. 2 pištolja, 50. metaka, veća količina municije za topove i cače, 400 pari odijela. 500 pari cipela. 3 tele na, 6 km. kabla. 6 radio-aparata i veća količ kancelarijskog materijala, živežnih namirni ostale ratne spreme. Uništena su 2 skladišta tiljerijske i puščane municije, odijela i os spreme, 4 kamiona i 13 motorbicikla.

Na pruzi Sarajevo—Mostar dignut je vazduh 1 voz. Uništena je lokomotiva i 7 vagona te 1 most raspona 15 m. Poginulo je 22 a njeno 18 neprijateljskih vojnika.

Paklenom mašinom koju je postavio je naš simpatizer na želj. stanici Bradina uništena je 1 lokomotiva i 2 vagona.

Snage XXXIX divizije minirale su Dodigvu Glavicu kod Drvara, te po dolasku Njem" na istu, upalile su minsko polje. Gubitci neprijatelja su nepoznati.

U blizini Drvara zarobljena su 2 neprijateljska vojnika. Plijen 2 puške i 2 bicikla.

⁴³ Napad na Gornji Vakuf je izvela 7. NOU brigada. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 135.

„q_yjl_1944

Snage IV divizije u manjem sukobu sa neprijateljem kod Dobrljina ranile su nekoliko ustaša.

Snage XI divizije odbile su neprijateljski pokušaj prodora od Kotor Varoša ka Maslovarama i povratile neprijatelja u polazne baze. Neprijateljski gubitci 40 izbačenih iz stroja.

Snage XXXIX divizije u manjem sukobu kod s. Pavlovac zarobile su 1 četnika. Naši bez gubitaka.

U manjem sukobu sa neprijateljem u blizini Petrovca ubijena su 3 a ranjena 2 Njemca. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

U sukobu sa jednom satnijom Njemaca i 30 četnika kod Petrovca ubijeno je 7 a ranjeno 8 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijen 1 puška i 50 metaka.

30-VII-1944

Snage IV divizije u blizini s. Polajnak ubile su 1 a ranile 1 neprijateljskog vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

31-VII-1944

Snage X divizije digle su u vazduh 1 voz na pruzi Konjic—Rama. Oštećena je lokomotiva a uništena su 3 oklopna vagona i jedan željeznički most raspona 12 m. Neprijatelj je imao 12 ranjenih vojnika.

Kod želj. stanice Raštelica dignut je u vazduh 1 voz i tom prilikom uništena je lokomotiva i 3 vagona sa živežnim namirnicama. Poginula su 3 a ranjena 2 milicionera.⁴⁴

Snage XXXIX divizije u sukobu sa ustašama i četnicima kod s. Dragočaj ubile su 8 a ranile 6 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

U sukobu sa jačim neprijateljskim snagama kod Petrovca ubijeno je i ranjeno nekoliko neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 2 ranjena. Plijena nije bilo.

⁴⁴ Opširnije o diverzijama na željezničkim prugama vidi dok. br. 129 i 130.

JEDINICE OVOG KORPUSA U TOKU JULA MJESECA IMALE S»!;

167 većih i manjih akcija.

- 1) **Gubitci:**
- a) neprijateljski: 1.862 **ubijeno**
1.564 **ranjeno**
873 **zarobljen**
4.299 svega~iz^
bačeno i
stroja
  - b) vlastiti: **93 poginulih**
285 **ranjenih**
14 **nestalih.**
- 2) **Plijen:**
- a) oružje 4 topa. 13 t. bacača. 6 l. bacača, **27** mitraljeza, 37 p. mitraljeza, **886** pušaka, 26 strojica, 14 **pištolja**. 4 tromblonke, 2 sign, pištolja. 3 radio-stanice, 3 telefona itd.
  - b) municije 496.760 puščanih metaka, 320 topovskih granata, 640 bombi za bacače, 152 ručne bombe
  - c) sprema: 982 para odijela, 870 pari **cipela**, 73 šatorska krila, 48 čebadi **itd.**
  - d) ostalog: 167 konja, veća količina **kancelarijskog materijala i živežnih namirnica.**
- 3) **Uništeno:**
- 3 tenka. 63 kamiona, 1 **automobil**, 18 motorcikla, 16 lokomotiva, 81 vagon, 9 kola, 4,2 km. želj. **pruge**. 3,6 km. telefonske linije. 9 **mostova**, 1 električna centrala, 1 **željeznička stanica**, 2 magazina sa municijom i spremom.

4) **Zaključci:**

Težište aktivnosti jedinica ovoga korpusa, tokom **mjeseca** jula, prenijelo se je u dolinu r. Bosne i Neretve, na jedan **od** najvažnijih operativnih pravaca neprijateljske okupacione **armije** u našoj zemlji i njenih veza sa Dalmacijom. Izvjesno **po**mjeranje i brza pregrupisavanja neprijateljskih snaga **poslije** ofenzive na X i XI diviziju, prema komunikaciji Sarajevo—**Mo**star i pravcem jug—sjever, uslijedilo je uslijed spuštanja i **pr**tiska snaga XI divizije na prugu Brod—Sarajevo, i njenih na-

nada kako na samu prugu tako i na uporišta koja su služila kao bočno osiguranje te komunikacije. Tako. vršeni su sa uspjehom napadi XI divizije, poslije akcije na Derventu. na Teslić, Jelah. Tešanj i prugu Derventa—Doboj. gdje su sva ta uporišta likvidirana i zaplijenjena veća količina oružja i spremne a zarobljeno nekoliko stotina neprijateljskih vojnika i oficira. Ovo je izazvalo brzu reakciju neprijateljskih snaga iz garnizona Dervente, Doboja i Maglaja, čiji je pokušaj prodora u Teslić bio razbijen, jjačkon ovog neuspjeha neprijatelj je ponovo poduzeo ofenzivne operacije sa pojačanjima dovučenim brzo sa prostorije Sarajeva i Slavonije. Ova koncentrična ofenziva neprijatelja iz garnizona Zepče. Maglaj. Doboj, Derventa. Klačnice. Banjaluka i Kotor Varoš poduzeta je u cilju razbijanja naših snaga u Centralnoj Bosni i odbacivanja istih od komunikacije Brod—Sarajevo.^{45*} Obzirom na reorganizacije koje su se vršile u XI diviziji,⁴⁶ koncem prošlog mjeseca, neprijatelju je uspelo da dosta brzo zauzme Tešanj, Teslić i Jelah i privremeno Prnjavor. Pošto je neprijateljska udarna grupa ostavljajući posade po zauzetim mjestima oslabila i pod pritiskom aktivnosti naših i susjednih jedinica bila primorana da se sa djelovima povrati na prostoriju Sarajeva i prema Slavoniji, naše snage u protivnapadu zauzele su ponovno Prnjavor.⁴⁷

U vezi ovih ofenzivnih operacija neprijatelja u Centralnoj Bosni, neprijatelj je bio prinuđen da oslabi posade u garnizonima u dolini r. Vrbasa i na prostoriji Sarajeva. Od strane ovoga štaba preduzete su mjere za pojačanu aktivnost X divizije u cilju rasterećenja pritiska na XI diviziju. Jedinice X divizije izvele su uspješan napad i likvidaciju neprijateljskog uporišta G. Vakuf kao i niz diverzantskih na vozove i prugu Travnik—Sarajevo—Mostar.

Ofenzivne operacije neprijatelja, preduzete na sektoru naše XI divizije, imale su u osnovi defanzivan karakter zaštite komunikacije Brod—Sarajevo—Mostar, izvođene su bile postojećim garnizonskim snagama koje su pojačane jedinicama, koje su uglavnom bile dovučene sa sektora Sarajeva, tj. sa sektora naše X divizije. Samim time omogućeno je uspješno sadejstvo X i XI divizije i brzo utjecanje na ishod same ofenzive, dejstvom naše X divizije.

⁴⁵ i " O tome vidi knj. 27, dok. br. 10, 26, 147 i 179 i dok. br. 25 u ovoj knjizi.

⁴⁶ Riječ je o formiranju novih jedinica i pripremama 11. NOU divizije za odlazak u istočnu Bosnu (vidi dok. br. 53 i 128 u ovoj knjizi i dok. br. 121, 124 i 127 u 27. knjizi).

Aktivnost snaga IV divizije usmjerila se je na ometanje i paraliziranje neprijateljskog saobraćaja na komunikacijama Kostaonica—Novi—Bihać—Lapac i Bihać—Petrovac—Drvar, kao i zaštite žetve u dolini Sane, Podgrmeču i Knežpolju. U ovim akcijama nanešeno je neprijatelju teških gubitaka u ljudstvu i materijalu, naročito u kamionima i vozilima. Ovo je prisililo neprijatelja da radi osiguranja svojih komunikacija a naročito ceste Bihać—Petrovac—Drvar uspostavi niz uporišta duž iste na skoro svakih desetak kilometara, utvrđujući ih bunkerima žicom i minama. Neprijatelj je preduzeo utvrđivanje ove komunikacije vjerovatno kao bočnog osiguranja njegove komunikacije, od najveće važnosti, Bihać—Lapac—Knin, gdje bi se na ovim utvrđenjima naša aktivnost i pritisak istrošili. Uočivši ovo naše snage, pored aktivnosti na cesti Bihać—Petrovac, prebacuju se preko r. Une i vrše uspješne zasjede na komunikaciji Bihać—Lapac.

U napadima na Kozarac i Dubicu, koje su preduzele jedinice IV divizije, išlo se je za likvidacijom ustaških političkih centara i uništenjem baza svakodnevnih ustaških ispada i pljačke žita sa oslobođene teritorije, što se oslobođenjem Kozarca na tom sektoru i postiglo.

U napadu po danu na Kozarac naročito su došli do izražaja pješadijski protivoklopni bacači („Džon Bul“) pomoću kojih je bila omogućena likvidacija svih bunkera i utvrđenja. Nepotpun uspjeh u napadu na Dubicu, koji je proizašao intervencijom tenkova kao i radi neizvršenja zadatka prelaska r. Une i postavljanja zasjede od strane I bataljona, pokazuje nedovoljne pripreme naših vojnih rukovodilaca u savlađivanju svih prepreka koje se pojavljuju u vezi prelaska ili forsiranja reke.

Aktivnost snaga XXXIX divizije, pored uspješnih zasjeda na cesti Petrovac—Drvar, usmjerila se je na istrebljivanje četnika. Organizacija i napadi na četnike sa udarnim grupama pokazali su se kao uspješna taktika u borbi sa četničkim jedinicama, koje svu svoju borbenu aktivnost razvijaju u naslonu na okupatorske garnizone. Uspjeh postignut prodorom u njemačke položaje kod Mrkonjića i napad na sam štab četničkog „korpusa“ očitno pokazuju razvoj u iznalaženju sve smjelijih oblika ove taktike u borbi protiv četnika. Jedinice ove divizije izvele su i rušenje željeznog mosta preko r. Vrbasa u Karanovcu, koje je imalo za posljedicu potpuno umrtvljenje komunikacije Banja Luka—Mrkonjić, dolinom r. Vrbasa.

Neprijatelj je pokazao na krajiškom djelu sektora ovog korpusa pojačanu aktivnost u manjim ispadima iz garnizona i uporišta. Cilj ovih ispada je stalno uznemiravanje naših jedinica, vezanje istih za jedan određeni sektor, prikrivanje pokreta

f svojih većih jedinica, osiguranje samih uporišta i održavanje
ii veze među uporištima. Iako ovim ispadima neprijatelj nastoji
da nam sugerira ofenzivan duh svojih jedinica i da nam oduzme
inicijativu, niz dokaza jasno svjedoče da se ovi ispadi izvode or-
canizovano i po naređenju više komande, dok je težnja samih
neprijateljskih vojnika i oficira u raznim uporištima, radi pre-
1 opijenih gubitaka od naših zasjeda na tim komunikacijama,
usmjerena ka defanzivnoj taktici odbrane vlast'tih uporišta. Svi
ovi ispadi nisu postigli nikakav uspjeh niti su mogli inicijativu
naših jedinica i štabova smanjiti a kamoli preoteti.

Mobilizacija u prošlom mjesecu apsorbovala je dobar dio ak-
tivnosti operativnih jedinica, što je ojačalo sve naše divizije,
brigade i odrede novim stotinama boraca. Ovo je u mnogome
doprinijelo da reorganizacija i odlazak XI divizije iz sastava
ovog korpusa ne izvrši veliku izmjenu u brojnom stanju čitavog
korpusa, premda su snage za teren Centralne Bosne ne samo
oslabljene u ljudstvu već naročito u oružju, što će trebati hitno
nadoknadići odašiljanjem veće količine oružja, da bi se održao
naš utjecaj na istom. Isto tako porasle su potrebe za oružjem i
kod ostalih naših jedinica, kako za pješadijskim u vezi mobili-
zacije novih boraca tako i za artiljerijskim i težim pješadijskim,
u cilju pojačanja udarnosti naših jedinica.

U akcijama izvođenim tokom ovoga mjeseca, osobito u onim
gdje su učestvovala naše jače snage, jasno se je manifestovao
nedostatak stručnog vojničkog znanja kod našeg nižeg komand-
nog kadra kao i nedostatak težeg oruđa. U cilju otklanjanja pr-
vog nedostatka, tj. u cilju sistematskog podizanja stručnosti naših
vojnih rukovodilaca prišlo se je organizaciji podoficirskih kur-
seva pri štabovima ovih divizija i organizaciji oficirske škole i
drugih stručnih kurseva pri ovom štabu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,

Komandant,
general-major,
S. Rodić

(M. P.)

Prilog—Izdanja operativnog
odsjeka ovoga štaba:

1. Potsjetnik za blisku borbu
sa tenkovima
2. Referat održan na savjetovanju
rukovodilaca IV i XXXIX divizije
„Kako danas napadati naseljena mjesta“.

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORIŽANJI
5. KORPUSA NOVJ NA DAN 22. AVGUSTA 1944. GODINE»

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. op. br. 827
Dne. 22/8-44

BROJNO STANJE

ljudstva, oružja, municije, komore, materijala za vezu i **minerske**

Redni broj	Jednica	LJUDSTVA		O R U Ž J A													
		po spisku	na licu	Topova			Bacača			puška	puško- mitraljeza	pr. avions. mitraljeza	strojnica	pištolja	ručnih bombi	protivtenk. puška	
				haubica	brdskih pr. tenk.	teških	Džon Bul	ručnih									
1	Št. kor. pr. bat.	391	334	—	—	—	—	—	—	269	11	4	—	56	46	116	—
2	Zaštn. bolnica	320	297	—	—	—	—	—	—	157	4	—	—	10	19	60	—
3	IV diviz.	5156	4715	—	1	4	9	5	11	2321	196	2	19	183	248	861	10
4	X diviz.	3733	3461	—	2	3	12	—	11	2202	218	—	14	141	198	948	11
5	Novo I. diviz.	2950	2820	—	2	5	6	—	4	1901	23	—	9	113	80	500	2
6	XXXIX diviz.	3760	3436	—	—	1	8	3	11	2148	179	—	12	120	138	732	10
7	Koz. gr. odreda	970	881	—	—	—	—	—	3	412	22	1	3	22	44	146	2
8	I Art. divizion	215	202	2	2	1	—	—	—	122	1	—	—	12	8	30	—
9	II Art. divizion	199	189	—	4	1	—	—	—	165	3	—	—	5	17	22	—
10	Dr.-Pet. odred	344	311	—	—	—	—	—	—	211	24	—	2	15	27	67	—
11	Glamoč. odred	178	173	—	—	—	—	1	—	151	10	—	2	9	7	68	1
SVEGA:		18216	16819	2	11	15	36 ²	8 ³	40	10059	691	7	61	686	832	3550	36

Pol. komesar,
pukovnik,

¹ Original (formular štampan ćirilicom, a podaci otkucani na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/6, k. 458.

5. KORPUSA

spreme na dan 1 avgusta 1944 godine

MUNICIJE							VEZA				KOMO- RA		MINER. ODELENJE	
za topove			za bacače		puščane	za protiv- kol. pušku	kablo	telefona	centrala	radio-stan.	jahaćih konja	tovarnih konja	eksploziva	nagazn. mina
haubičke	brdske	protiv- tenkov.	teške	ručne										
—	—	—	—	—	16800	—	5	14	1	10	18	16	—	—
—	—	—	—	—	6665	—	—	5	—	—	9	8	—	—
—	6	175	184	45	133014	338	29	37	4	5	62	342	426	34
—	—	150	221	132	238399	761	21	13	4	5	82	478	15	33
—	150	300	300	100	200000	120	10	15	2	3	50	200	—	—
—	—	53	204	120	120073	717	13	20	2	5	72	441	353	57
—	—	—	—	3	12632	34	—	3	—	1	14	60	187	11
100	101	61	—	—	5700	—	3	3	—	—	7	44	—	—
—	55	149	—	—	7600	—	1	3	1	—	10	48	—	—
—	—	—	—	—	12000	—	—	3	—	1	8	4	—	—
—	—	—	10	—	13362	100	—	2	—	—	2	16	2	10
100	312	888	919	400	766245	2070	82	118	14	30	334	1657	983	145

Komandant,
general-major,
S. Rodić

² i ³ Zbir pogrešan; treba: 35 i 9.

Бројно стање

4 људства, оружја, муниције, коморе, материјала за везу и минерске спреме на дан 1 августа, 1944 године

Редни број	Јединица	ЉУДСТВА		О Р У Ж Ј А												МУ Н И Ц И Ј Е					В Е З А			КОМ О Р А		МИ Н Е Р О Д Е Л Е Њ Е											
		по списку	на месту	Топова	Баталја	ручних	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака	пушака							
1	St. kon. pr. bat.	391	334	-	-	-	-	269	114	-	56	46	116	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2	Zaštn. bolnic.	320	297	-	-	-	-	157	4	-	10	19	60	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
3	IV diviz.	5156	4715	1	4	9	5	11	2321	1962	10183	248	861	10	6	175184	45	133014338	29	37	4	5	62	342	426	34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
4	X diviz.	3733	3461	2	3	12	1	11	2202	218	14141	198	948	11	-	150221	132	238399761	21	13	4	5	82	478	15	33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
5	Novo f. diviz.	2950	2820	2	5	6	-	4	1901	23	-	9	113	80	500	2	150	300300	100	200000120	10	15	2	3	50	200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	XXXIX diviz.	3760	3436	-	1	8	3	11	2148	179	-	12120	138	732	10	-	53204	120	120073717	13	20	2	5	72	441	353	57	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7	Kozar. odred	970	881	-	-	-	-	3	412	22	1	3	22	44	146	2	-	-	-	3	12632	34	-	3	-	1	14	60	187	11	-	-	-	-	-	-	-
8	I Art divizj.	219	202	2	1	-	-	-	122	1	-	12	8	30	-	100	61	-	-	5700	-	3	3	-	-	7	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9	II Art divizj.	199	189	-	4	1	-	-	165	3	-	5	17	22	-	140	-	-	-	7600	-	1	3	1	-	10	48	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	Dr-Pet. odred	344	311	-	-	-	-	-	211	24	-	2	15	27	67	-	-	-	-	12000	-	-	3	-	1	8	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	Glamoc. odred	178	173	-	-	-	-	1	151	10	-	2	9	7	68	1	-	-	10	-	13362	100	-	2	-	-	2	16	2	10	-	-	-	-	-	-	-
СВЕГА:		18216	16819	2	11	15	36	840	10059601	7	61	686	832	3550	36	800	808919	400	7662452070	62	118	14	30	334	1657	983	145	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Пош. адреса, pukovnik,

Не поштом, не-п. мајор,
[Signature]

BR. 81

**ZAPOVIJEST ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 22. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA POKRET
PRAVCEM POLJE PEJOVIĆA—VIŠNJICA DO—KRSTAC—
VRATKOVIĆI¹**

ŠTAB

xVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ

Br. ...

22 avgusta 1944 g.

Z A P O V E S T

(Sekcija: Zabljak i Gacko, razmer 1 : 100.000)

Situacija:

Neprijatelj jačim snagama nadire na sektoru Savnik—Durmitor, ali ga naše jedinice zadržavaju.²

Na sektoru VI Proleterske divizije stanje nam nije poznato.³

Sa ostalih pravaca (od Nikšića i Gackog) za sada nema pokreta neprijatelja.

Naš zadatak:

Sve jedinice na ovom sektoru omogućiće u toku današnjeg i sutrašnjeg dana evakuaciju ranjenika za Italiju.⁴ Po za-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/1, k. 951.

² Na tom sektoru su tada nadirale jedinice 1. brdske divizije i 7. SS divizije. Opširnije o tome vidi tom III. knj. 8, dok. br. 79. 90 i 356. kao i dok. br. 81 i 86 u ovoj knjizi.

³ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 72.

⁴ U depešama Štaba 2. korpusa NOVJ od 22. i 25. avgusta 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa piše da je kod Gornje Brezne izgrađen aerodrom i da su odatle saveznički avioni evakuisali u Italiju oko 800 ranjenika i bolesnika iz 2. i 12. korpusa i 6. proleterske divizije (vidi knjigu primljenih i predatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, list 81. i 85. u Arhivu VII, reg. br. 31/1, k. 372); a u naredenju istoga štaba od 22. avgusta 1944 (u 17,20 časova) kaže se da je evakuisano preko 800 ranjenika i bolesnika, i da je evakuaciju izvršilo 36 savezničkih transportnih aviona (tem III, knj. 8. dok. br. 93). Međutim, u „Oslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije 1941—1945“, u 2. knjizi (drugo izdanje) na str. 271, u objašnjenju 355. o tome piše sljedeće:

„Evakuacija je izvršena pomoru 36 savezničkih transportnih aviona. V7 zaštitu 50 lovaca. Ukupno je prebačeno 1.078 ljudi: 1.059 partizana, 16 savezničkih avijatičara i 3 člana vojne misije (podaci su uzeti iz

vršenoj evakuaciji jedinice će se otkačiti od neprijatelja i postaviti na drugoj prostoriji.⁵

Naša divizija u tom pravcu već je dobila zadatak i pravac kretanja.⁶

U vezi toga,

NAREĐUJEMO:

1. Jedinice naše divizije izvršice pokret 23. o. m. polazeći **tačno** sa sadašnje prostorije u 3 časa ujutru, pravcem: Pejovića Polje—Babin Do—Višnjića Do—Stitare—Zaljutnica—**Krstac**—Carade—Vratkovići.
2. IV brigada sačinjavaće divizisku prethodnicu. II brigada **glavninu** a I brigada zaštitnicu divizije. U tom cilju IV brigada krenuće sat ranije, t. j. u 2 časa ujutru.
3. Na novoj prostoriji jedinice će se smestiti i to: IV brigada na prostoru s. Kazanci—s. Zgrade, obezbeđujući se od pravca i linije Avtovac—Gacko.

II brigada sastaje se na prostoriji Vratkovići i to: u zasecima Bisag i Gor. Selo—Lužine, sa zadatkom obezbeđenja od ceste i linije Avtovac—Gacko.

I brigada zadržaje se na prostoriji Vratkovići (Bobotovo groblje—istočni deo s. Orlini) i služice kao diviziska rezerva.

4. Stab Divizije kretaće se na čelu II brigade, a po izvršenom pokretu nalaziće se u s. Orlini.

OPSTE NAPOMENE:

- a) XXXVI divizija kreće se pozadi nas istim pravcem, a biće smeštena na sektoru Carade—Krstac.
- b) Na prostoriji Carade — Vratkovići—Kazanci nalaze se jedinice XI Hercegovačke brigade sa kojima će ob. **organi** kao i štabovi brigada uhvatiti vezu i prikupiti **podatke** o situaciji prema Gackom i Avtovcu.

knjige Royal Air Force 1939 — 1945. George Saunders. London. 1954." O tome vidi i dok. br. 127 u ovoj knjizi. Iz ovih podataka može se zaključiti da je evakuacija ranjenika izvršena 22. avgusta i da je zaista f-vakuisano 1.059 ranjenika i bolesnika, jer se u našim dokumentima o njihovom broju samo nagađa.

⁵ Vidi dok br. 86. 88. 96 i 101.

⁶ Vrhovni štab NOV i POJ je 22. avgusta 1944. naredio Štabu 12. korpusa da manevrom „oko Golije. nikšičkog sektora. Banjara i Hercegovine" izbjegne opkoljavanje njemačkih snaga i da se u pogodnom momentu prebaci ka Sandžaku (vidi tom III. knj. 8, dok. br. 96. napomenu br. 3).

- c) I brigada primiće još večeras divizisku bolnicu od IV brigade i do daljeg bolnica će se nalaziti u sastavu brigade.
- d) Štabovi brigada odmah će pristupiti prikupljanju celokupnog ljudstva, tako da ni jedan borac ne smije izostati na dosadanjoj prostoriji kao i u samom pokretu. Za ovo će biti lično odgovorni štabovi brigada. Takođe hitno preduzeti sve mere da se prikupe konji koji su prenosili ranjenike na aerodrom. Celokupni ovaj posao obaviti do mraka, odnosno najkasnije do časa polaska. Udaljene bataljone (jedinice) štabovi brigada će još večeras prikupili, tako da brigade krenu kompletne sa jedne tačke.
- e) Pre pokreta borcima dati hranu. Štabovi brigada prekontrolisaće lično, da li su svi bataljoni primili hranu.
- f) U toku sutrašnjeg pokreta, svi rukovodioci moraju biti na svojim mestima, odnosno tamo odakle mogu najbolje kontrolisati borce. U vezi sa pokretom štabovi brigada će na brzu ruku održati sastanke sa štabovima bataljona i komandama četa.

Posle svakog sata marša davati borcima po 10 min. odmora, i to obavezno.

- g) Štabovi brigada, preko komisija i ekonomskih organa, u toku sutrašnjeg pokreta nastojaće da se što više prikupi stoke. Ukoliko u pojedinim mestima postoje NOO, onda preko njih tražiti hitnu isporuku potrebnih količina mesa, u protivnom odmah pristupiti pravilnoj rekviziciji. Štabovi brigada ovlastiće i štabove bataljona da i oni putem komisija i odgovornih organa vrše rekviziciju uz propisnu i pravilnu rekvizionu priznanicu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Stab Divizije,

Načelnik,
potpukovnik
Per. Grujić

IZVJEŠTAJ ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 22. AVGUSTA 1944
ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O NAPADU NA SREBRENICA
I BRATUNAC¹

STAB
XXVII. NOU DIVIZIJE
22. VIII. 44.

Izvještaj o ra-
du od 16. o. mj.

ŠTABU III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Prema naređenju Štaba korpusa od 12. o. mj. ova divizija dobila je zadatak likvidacije neprijateljskih uporišta Srebrenice i Bratunca i ispoljavanja našeg vojnog i političkog uticaja na ovom sektoru.² Prvobitno je bilo odlučeno da jedinice sa prostorijske Vlasenica—Milici krenu 15. o. mj. Međutim jedinice XIX. brigade stigle su sa prostorijske Papraće na prostorijsku Nedjeliste tek 14/15. u noć, umorne i prilično iscrpljene, tako da smo predviđeni pokret odgodili za 16. o. mj. Za vrijeme boravka u Papraći i u borbama sa četnicima i SS-ovcima jedinice XIX. brigade imale su priličnog uspjeha³ a smatramo da bi oni bili veći da je došlo do koordinacije između jedinica naše brigade i jedinica XXXVIII. divizije koje su trebale da sadejstvuju preko Borogova.⁴ Prilikom napuštanja brigade sektora Papraće i Spreče pojavio se je veći broj dezerterstva, naročito iz II. bataljona u kome su svi borci isključivo iz Spreče. Taj broj iznosi 79 boraca a od toga iz II. bataljona 49. Prema izvještaju štaba brigade jedan od glavnih uzroka dezerterstva je jak četnički teror na3 porodicama boraca, tako da su ovi odlučili da ostanu kod svojih kuća i brane svoje porodice od četničkih zuluma.

Usljed malog brojnog stanja naših jedinica odlučili smo da najprije preduzmemo napad na Srebrenicu a po likvidaciji ove da raščistimo sa Bratuncem i okolnim legionarskim uporištima.) U napadu su učestvovala cijela XIX. i XVI. brigada te jedan

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 21/7, k. 1111.

² i ³ Zapovjedništvo 1. ustaškog stajaćeg djelatnog združenja, u svojoj relaciji od 11. oktobra 1944. piše da je Srebrenicu u avgustu branila njegova 22. bojna a da je 24. bojna bila u Rogatici kao stalna posada, odnosno da je 24. avgusta bila u pokretu od Bratunca za Rogaticu (Arhiv VII. reg. br. 8/1—131. k. 58). O tome vidi i dok. br. 152, 154 i 155 u ovoj knjizi.

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 102.

⁴ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 104.

bataljon XX. brigade. XIX. brigada napadala je na sektoru Rajne—Bojino — crkva a desno Cini Guber—Crvena Rijeka. XVI. brigada na sektoru Fojhar—Bolnica—Pauljevo—Vitlovac—grad. ga jednim bataljonom zatvarala je aktivno pravac od Bratunca. Bataljon XX. brigade napadao je pravcem Bojna—grad. Dva bataljona XX. brigade sa divizijskom bolnicom nalazila su se na prostoriji Sućeska—Staroglavice—Bastahovina. istovremeno zatvarala pravac Stublić—Srebrenica. Početak napada bio je predviđen za 17. o. mj. u 24 h. s tim što su sve jedinice trebale izbiti na svoje polazne položaje, koji su bili neposredno pred gradom. 17. o. mj. do mraka. Predviđali smo i to da bi jedinice mogle upasti u grad pre određenog vremena, pošto smo imali podataka da su neprijateljske snage u Srebrenici male.

Podatke o neprijatelju dostavlja vam šef II. ostsjeka.

Sistem neprijateljske odbrane oko Srebrenice sveo se je na plavnu odbranbenu liniju: Rajne—Bojino — k. 562 — k. 484 --- k. 479. dok je ostale otporne tačke držao samo povremeno i to sa manjim snagama. Neprijatelj se je služio elastičnom odbranom. tako da veći dio položaja nije branio uporno, već se redovno sa manjim odjeljenjima zabacivao u pozadinu naših jedinica, koristeći se vrlo vješto gerilskom taktikom. Tako je na pr. XVI. brigada skoro djelo vrijeme vodila borbu sa manjim neprijateljskim grupama, koje su uspjevale sa vrlo vještim pokretima da je stalno iznenađuju. Sem toga neprijatelj je bio vrlo vješt i uporan, u čemu je nadmašio naše jedinice.⁵

Naš napad svih jedinica nije počeo u određeno vrijeme. Zadatak su najbolje izvršila dva bataljona XIX. brigade sa pravca Karaula—Crni Guber. dok se ostale jedinice nisu dovoljno angažovale. Zapaženo je nedovoljno angažovanje rukovodioca u pripremama i samom izvođenju napada. I pored dovoljnog vremena za pripreme neke jedinice došle su na polazne položaje tek u 3 h poslije pola noći a neke uopšte nisu došle do izražaja u napadu. Sva rukovodstva neozbiljno su shvatila ovaj napad tako što su podcijenila neprijatelja, zbog čega nije ni bilo uspjeha.

18. o. mj. naređen je ponovni napad ali ovaj nije izvršen zbog pojave neprijateljske kolone na pravcu Stublić—Kutezero. Dva bataljona XIX. brigade napala su ovu kolonu od Kutezera i nanijela joj osjetne gubitke. Usljed nepr. nadmoćnosti, bataljoni nisu mogli iskoristiti uspjeh napada. Neprijatelj je tom prilikom imao 50 izbačenih iz stroja. Naši gubitci 1 mrtav i 3 ranjenih.

Povodom ovog neuspjeha održan je sastanak štaba divizije sa štabovima brigada na kome je pretresana akcija na Srebrenicu i stanje u diviziji.

U toku 19. o. mj. naše jedinice nalazile su se na prostoriji-Slatina—Šušnjari—Ježestica—Rogač—Nova Kasaba. U toku 19/20. o. mj. nije bilo sukoba sa neprijateljem. U toku 21. o. mj. neprijatelj koji je stigao od pravca Zvornika u Bratunac i Srebrenicu preduzeo je napad na jedinice XVI. i XX. brigade na liniji: Ježestica—Lupova Glava—Buljin—Slatina. Pred mrak toga dana uspio je da izbije na liniju: Ježestica—Lupova Glava na sektoru XVI. brigade, dok je na sektoru XX. brigade bio zadržan na liniji: Šušnjari—Bukovik (k.917).^{fi} U ovim borbama sa XVI. brigadom neprijatelj je imao 30 izbačenih iz stroja, od toga 15 viđenih na bojištu. Naši gubitci 3 lakše ranjena. Izvještaj o rezultatu borbe sa XX. brigadom nismo još dobili.

Ukupni naši gubitci u ovim borbama iznosili su: na Srebrenici 6 mrtvih i 12 ranjenih, u jučerašnjoj borbi 3 lakše ranjena. Ukupni neprijateljski gubitci na Srebrenici i Kutezeru oko 70 izbačenih iz stroja a u jučerašnjoj borbi najmanje 30.

Raspored naših jedinica danas:

XX. brigada: Sa dva bataljona na prostoriji Rogača a sa jednim na Pomolu—Gaj.

XVI. brigada na prostoriji: Višnjica—Ravna gora—Prdibegovina.

XIX. brigada na prostoriji: Plandište—Simići—Bačići.

Mi u Lukićima (Osoje).

Neprijatelj danas nije bio aktivan.

Neprijateljske snage na sektoru Bratunac—Srebrenica su jake. Od pravca Zvornika u Bratunac stigao je jedan bataljon 13 SS div. sa dva topa.⁷ Sem ovih snaga na tom sektoru nalazi se 24 ustaška bojna sa p. pukovnikom Caratanom i oko 600 domaćih legionara.⁵ Legija je vrlo borbena i neprijateljski raspoložena prema nama. Raspoloženje muslimanskog življa je većinom ustaško. Dolaskom naših jedinica na ovaj sektor muškarci su pobjegli, dok se po selima nađe rijetko po koja žena i starac.

Prema našem mišljenju neprijateljske namjere su čuvanje Drine, izbacivanje naših jedinica iz bogatih dijelova Srebrenice i Bratunca i u vezi s tim odstranjivanje svakog našeg i vojničkog i političkog uticaja. U ovoj situaciji naše snage su nedovoljne za uspješno vođenje borbi sa neprijateljem.

Srebrenički p. odred nalazi se na prostoriji Fakovića.

U sinočnjoj savezničkoj pošiljci dobili smo dosta municije, od toga polovinu jugoslovenske koja nam je nepotrebna. Nemamo bacačkih mina. tako da naše teško oruđe ne dolazi do izražaja. dok ga neprijatelj upotrebljava u velikom broju. Molimo vas da što hitnije ove uputite ako ima mogućnosti.

⁶ i ⁷ Ö pristizanju pomoći neprijateljskim snagama vidi dok. br. 153 i 154.

Izveštaj o savezničkom primljenom materijalu dostavlja vam načelnik intendature.

Ukoliko imate kancelarijskog materijala pošaljite nam ga, jer oskudjevamo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

politkomešar-p.pukovnik (M. P.) Komandant-p.pukovnik
Z. Škerović **Kosorić Pero**

Načelnik štaba
p.pukovnik
R. Petovar

BR. 83

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 23. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVU U BOSANSKOJ
KRAJINI¹**

ŠTAB

IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA

N.O.V.J.

Br. 446

Dne 23-VIII. 1944 g.

Operativni izveštaj
od 14.—20. VIII.

ŠTABU V. KORPUSA N. O. V. JUGOSLAVIJE — OP.

14. VIII. 44 Jedna četa IV. bataljona XI. KNOU Brigade vodila je borbu na Simatovića Glavici—Palančište sa neprijateljskom satnijom iz VII. lov. pukovnije.² Neprijatelj je došao iz Prijedora. Nakon kratke borbe neprijatelj je povraćen u Prijedor uz gubitke od 1 mrtvog i jednog ranjenog. Naš jedan ranjen. Plijena nije bilo.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. rog. br. 41/2, k. 769.

² O toj pukovniji vidi dok. br. 136 u ovoj knjizi i bojnu relaciju 4. lovačkog zdruga za septembar 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/12—3, k. 112a).

17. VIII. 44 IV. bataljon XI. KNOU Brigade postavio je zasjedu između Ravnica i Bos. Novog. Na zasjedu je naišla kolona od 50 vojnika, koja je išla od Ravnica za Bos. Novi. Nakon borbe od 15 minuta neprijatelj je pobjegao u Ravnice uz gubitke od 7 mrtvih i dva ranjena i 2 zarobljena. Naš jedan ranjen. Neprijatelj pripada III. satniji I. bojne 13. lovačke pukovnije. Plijen: 1 šarac, 1 karabin, 12 mina za teški bacač, 390 metaka i 8 redenika za šarac.
18. VIII. 44 IV. bataljon XI. KNOU Brigade postavio je zasjedu između Strižanskog Mosta i Dobrljina u Vodičevu. Na zasjedu je naišla jedna satnija XIII. lovačke pukovnije od Strižanskog Mosta u jačini od 70 vojnika, a jednovremeno je i od Dobrljina naišlo 50 vojnika, koji pripadaju istoj pukovniji. Neprijatelj je nastupao oprezno, čisteći predteren bacačkom i artiljerijskom vatrom. Kada je došao na zasjedu, nakon kratke borbe ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika, naša tri ranjena. Neprijatelj se je povratio u svoju bazu.¹
19. VIII. 44 I. bataljon XI. KNOU Brigade sa jednim dijelom snaga spustio se do rijeke Sane u s. Vitasovci i dočekaio jednu grupu neprijateljskih vojnika, koji su išli desnom obalom Sane od Martina prema Novom. Zasjeda je otvorila vatru i ubila 5 nepr. vojnika. Naši bez gubitaka. Neprijatelj je pripadao II. bojni 7. lovačke pukovnije. Plijena nije bilo. Istoga dana u 16,15 časova II. i IV. bataljon VIII. KNOU Brigade dočekaio je u zasjedi na cesti Bihać—Petrovac⁴ između Tarkovca i Dubovskog artiljerijski divizion koji pripada „Tiger“ diviziji.⁵ Zasjeda je bila postavljena još u toku noći 18/19 o.mj. i to: IV. bataljon zaposjeo je teren između Tarkovca i Dubovskog. uz samu cestu na daljini od 5 do 20 metara od nje. Drugi bataljon sa jednim dijelom snaga i teškim bacačem i pro-

³ O tome vidi opštu bojnu relaciju 13. lovačke pukovnije od 1. septembra 1944. (Arhiv VII, reg. br. 8/1—111, k. 58).

⁴ Bosanski Petrovac

⁵ i ⁶ Odnosi se na Artiljerijski divizion 373. legionarske divizije „Tigar“, Redakcija nije uspjela pronaći njemačke dokumente o toj borbi. Međutim, u dnevnim izvještajima Operativnog odjela Ministarstva.

tivavionskim mitraljezom zaposjeo je teren sjeverno od uporišta Tarkovac sa zadatkom da tuče uporište Tarkovac i ne dozvoli intervenciju. Jedan dio snaga ovog bataljona osiguravao je zasjedu prema Dubovsku. Jedna četa ovog bataljona bila je u rezervi na Poljanici južno od k. 1030. U 16,15 časova naišao je od Petrovca divizion sastava: 4 haubice, 2 brdska topa 75 mm i jedan protivkolski top 37 mm, sa posadom od 250 vojnika. Divizion je išao u jako razvučenoj koloni, tako da nije cijeli naišao pred zasjedu. Bataljon je pod komandom otvorio vatru, i neprijatelj je bio potpuno iznenađen. U prvim momentima padalo je od rafala puškomitraljezaca po desetak neprijateljskih vojnika, te je neprijatelj u samom početku pretrpio velike gubitke. Desna pobočnica neprijatelja, koja nije bila napadnuta, uspjela je da zauzme stan, rovove na suprotnoj strani ceste i odatle su tukli snage IV. bataljona. Zbog velike dužine kolone dva brdska topa i jedan protivkolski nisu naišli na zasjedu, te je neprijatelj iz ovih topova otvorio vatru i tukao po cesti, te je tom prilikom i nanosio i sebi i nama gubitke. Borci IV. bataljona poslije paklene vatre prešli su na juriš i došli su do neprijateljskih topova, ostavljajući za sobom leševe neprijateljskih vojnika i konja. Ovaj bataljon je nastojao da uništi neprijatelja na cesti, a jednovremeno je ubačena i četa koja je bila u rezervi da napadne neprijateljske topove koji nisu naišli na zasjedu. Borba se produžila više od jednoga sata i neprijatelj je intervenisao iz uporišta Tarkovac, Dubovsko. od Koviljače, kao i tukao naše snage artiljerijskom i bacačkom vatrom, te se je IV. bataljon nakon trećeg juriša povukao. Isto tako i četa koja je iz rezerve bačena u borbu povukla se je prije no što je mogla definitivno uništiti neprijatelja.

Neprijateljski gubiteci su 129 mrtvih, 50 ranjenih. Naši gubiteci 3 mrtva, 12 ranjenih i 1 nestao.

oružanih snaga NDH se kaže da partizani vrše jak pritisak na komunikaciji Bihać — Bosanski Petrovac (vidi dok. br. 152—156). O tome vidi i izvještaj Štaba 8. krajiške brigade od 21. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 42/2, k. 769).

Plijen: 2 tegleća konja i jedno artiljerijsko sefl
lo, jedna kola. 2500 metaka. 200 nietakađ
strojnice, jedan sanduk raketli, 2 sanduka **trom-**
blonskih bombi. 20 ručnih bombi. 2 čebeta i
šinjela. Uništeno je 47 artiljerijskih konja, spa-
sila su se samo dva koji su pobjegli **u Dubovsko**
Potpuno su uništene dvije haubice bombama i
eksplozivom, dok su dva topa teže oštećena i
stumbana sa ceste u dolinu."

JEDINICE OVE DIVIZIJE U VREMENU OD 14 — 20. IMALE SU:

1. Gubitci	a) neprijateljski	152 mrtva 56 ranjenih 2 zarobljena 210 izbačeno iz stroja
	b) vlastiti	3 mrtva 17 ranjenih 1 nestao
2 Plijen	a) oružje	1 puškomitraljez ..šarac", 1 ka- rabin.
	b) municija	2890 metaka. 200 metaka od stroj- nice. 12 mina za teški bacač, 1 sanduk svijetlećih raketli, 2 san- duka tromblonskih bombi, 20 ruč- nih bombi.
	c) oprema	8 redenika za ..šarac", 1 art. sed- lo, 2 čebeta, 2 šinjela, 1 kola.
	d) ostalo	2 konja.
3. Uništeno	47 artiljerijskih konja i 2 haubice. Teže ošteće- no 2 topa.	
4. Raspored jedinica	Isti kao i u prošlom izvještaju. ⁷	

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik
Dmitar Bajalica

Komandant
pukovnik '
Petar

⁷ O tome vidi dok. br. 71 u ovoj knjizi. A o ostalim dejstvima
jedinica 4. NOU divizije u avgustu vidi izvještaj njenog štaba od 9. sep-
tembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 769 A).

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 23. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI VA SEKTORU GACKA I O DOLASKU JEDINICA 12. KОРPUSA NOVJ U KAZANCE¹

XI HERCEGOVACKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Dne 23-VIII-1944 g. u 17.15 čas.
Kamenjače

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Ranije smo vas obavijestili o promjenama kod neprijatelja u Gacko. Još ni do sada ne znamo koliko je došlo pojačanje u Gacko, ali se zna da je došlo oko 120 vozila. Da li je u kamionima došla sva vojska ne možemo još saznati.²

Danas oko 8 časova neprijateljska kolona — oko 400 vojnika je krenula sa Miholjače ka Ulinju i dalje ka Jasenku — Lipniku, koja je napala naš 1 bataljon na prostoru Samobor—Kapić. Neprijatelj napada od pravca Lipnik i manjim dijelovima od Mulje. Borba je još u toku. te vam ne možemo ishod borbe objaviti.¹ Saznajemo da se nešto Švaba nalazi na prostoru Čemerno.⁴ Izgleda da je neprijatelju cilj sa glavnim snagama da prodire ka Ravnom prema našim snagama na prostoru Piva. dok manjim dijelovima napadaju naše desno krilo. Na ostalim našim položajima nema nikakvih promjena i neprijatelj ništa još ne pokušava. Jučer su ustaše došle do Brestica i tamo su ranili neke seljake i zatim ih povelili sa sobom, koji su se povratili nazad za Ključ. Jutros je jedan saveznički avion mitraljirao Gacko a poslije su se izgleda spustila dva neprijateljska aviona na polje ispod Gacko, te ne znamo da li su još tamo. Obavješteni

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/2, k. 1144 II.

² i * Odnosi se na jedinice 7. SS divizije „Princ Eugen“. Pomenuti kamioni su, vjerovatno, pripadali njima. Krajem avgusta i početkom septembra 1944. počelo je izvlačenje pomenutih jedinica u armijsku rezervu na tromedi Bosne, Srbije i Crne Gore. a kasnije ta divizija je prebačena u Srbiju, u rejon Niša. Vidi ratni dnevnik Operativnog odjeljenja Vrhovne komande njemačkih oružanih snaga (Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht", Band IV, Erster Halbband, 1. januar 1944 — 22. mai 1945. Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1961), str. 185.

³ Opširnije o tome vidi relaciju Štaba 11. hercegovačke brigade od 5. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 19/2, k. 1150 I).

smo da se ispod Fojnice nalazi jedna veća kolona kamiona koji je kamuflirana na cesti kako ih ne bi sav. avioni mogli pogledati, za ovo još nijesmo tačno provjerili, ali znamo da se nešto kamiona vraćalo ka Fojnici od Gacko.

Sto se tiče situacije ka Kalinoviku i Foči, obaviješteni smo od našeg izviđačkog voda koji je sada stigao sa toga prostora! da nema nikakvih švapskih snaga sem nešto četnika u **Kalinoviku**, dok za Foču ne znaju **tačno**. **Sto se** tiče srušenih kamiona na cesti između Gacko—Kifino Selo, mi tačno **ne** znamo, smo obaviješteni da su tri kamiona srušena, najvjerovatnije je da su ih to srušile postavljene mine koje je naš izviđački vod postavljao.

Prema izvještaju Pivske partizanske čete neprijatelj je uspio da zauzme Žabljak i Savnik i da se borbe vode na Pivskim planinama.⁵

Ovog momenta smo dobili dopis od IV brigade XVI Vojvođanske divizije da je sada stigla ovdje u G. Kazance. **Pored** ove brigade ima da stigne na prostoriju Kazanci—Krstac **XVI** i **XXXVI** Udarne divizije N.O.V. Jugoslavije.⁶ U prilogu **vam** dostavljamo dopis od IV brigade radi jasnijeg pregleda.

Izgleda da u Gacku neprijatelj ima protivavionske artiljerije sa kojom tuče naše položaje, koja je vrlo precizna i po Samoboru je nekoliko kuća pogodeno i zapaljeno. Izgleda da imaju ovakva dva topa pored onih tri koje su imali ranije u Gacku.

Mi do sada smo imali tri ranjena, a naknadno ćemo vas izvijestiti o rezultatu ove borbe.

Stigao je radio-monter i radi na opravku radio-stanice, kojega ćemo vam odmah povratiti čim svrši posao.

Potrebno je da hitno stupite u vezu sa ovim jedinicama koje su sada stigle na ovu prostoriju, kao i da nas obavijestite o daljnjem radu naše brigade. Javite nam preko radio-stanice potrebno jer nam stanica može primati a ne može da predaje u koliko je sada ne opravi radio-monter.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Spiro Srzentić

Načelnik štaba,
poručnik
Smajo Balalić

Komandant,
kapetan
Jovan R. Andrić

(M.P.)

⁶ O borbama u Crnoj Gori vidi dok. br. 127 u ovoj knjizi; tom III, knj. 8; zapovijest Štaba 16. NOU divizije od 22. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/1, k. 951).

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 23. AV-
GUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBI PROTIV
ČETNIKA KOD HAN-KOLA¹**

ŠTAB

XV KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
NOVJ
Op. pov. br. 286.
23/VIII 1944 g.

ŠTABU XXXIX. N.O.U. DIVIZIJE V. KORPUSA

Položaj

Izveštavamo Vas da su dne 20-VIII- na noć snage našeg II. bataljona napale miliciju u selu Motikama a jednim djelom napale četničku bandu u s. Brankovcu. Iste noći nije došlo do borbe sa milicijom jer su isti osjetili i pobjegli sa familijama u B. Luku. samo je došlo do kraćeg puškaranja. Ceta istog bataljona napala je četničku (bistričku) četvu u Brankovcu i tom prilikom ubila jednog i ranila dva četnika i zarobila njihovu spremu.

Kako smo Vam već javili radiogramom 22-VIII- da su naše dvije čete sa jednom četom Zmijanjskog odreda krenule na zadatak u cilju razbijanja i uništavanja četničke bande na prostori-ri Kadina Voda, Pajtas, Grabovica. Naše čete pri svom kretanju ka određenom cilju mimoišle su se sa četničkom bandom koja je trebala da se napadne, a ista banda kretala je u pravcu Han-Kola s namjerom napada na logor našeg I. bataljona. Pošto u logoru našeg I. bataljona nije bilo ništa, samo komora bataljona sa zaštitom od 1 voda, iako je bilo predviđeno u zapovijesti Štaba brigade da pri intendanturi u logoru ostane u zaštiti jedna četa našeg bataljona i jedna četa Zm. odreda, te su drugovi iz Štaba bataljona ne smatrajući da treba jače obezbeđenje od tih pravaca kuda su trebale snage naše da krenu ne nadajući se da će banda baš od tog pravca napasti, pošto su u isto vrijeme od tih zaštitnih snaga krenule u s. Rekavica za pronalazak nekih četničkih stvari i radi podataka i životnih namirnica. U 2 časa i 30 bande jačine jedne brigade (Mutićeve)² napale su logor našeg

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/3, k. 1270.

² Riječ je o 2. brigadi Bosansko-krajiškog četničkog korpusa. O tome vidi naređenje četničke Komande zapadne Bosne od 21. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9802).

1. bataljona, gde je u brzom naletu sa jačim snagama **uspjela da** razbije djelove u logoru i tom prilikom zarobi veći dio **bataljon** ske intendanture, kao i jedan pokvaren teški mitraljez, i **jedan** teški mitraljez ispravan Zmijanjskog odreda i protivkolsku pušku našeg I. bataljona koja je bila u intendanturi bez **municije**. U isto vrijeme uspjeli su da zarobe jednog kuvara, higijeničarj i jednog borca Zm. odreda, koji su po tvrđenju drugova bili spremni da se predaju. Dok se borba otvorila, odmah djelovi prištabskih jedinica brigade krenuli su u pravcu napadnutih i **napali** neprijatelja s leđa i s boka. gde su u kratko vrijeme **stigle** i snage bataljona koje su se mimoišle sa bandom i **poprimile** borbu sa istom tako da je borba vođena do 13 sati, gde **smo mi** bacanjem našeg III. bataljona s boka ka Rekavičkoj crkvi **uspjeli** brzo da ga sjurimo na prostoriju G. Sehera i Bukvaluka. U **ovoj** borbi naši gubitci 3 zarobljena i 2 ranjena, dok neprijatelj je imao 5 mrtvih i više ranjenih. U toj akciji utrošeno 1500 **metaka**.

Snage naše brigade nalaze se na prostoriji Han-Kola po starom rasporedu, s tim što smo prebacili naš II. bataljon sa **prostorije** Piskavica na prostoriju Goleši (Kikuči).

Pošto snage ove brigade ne mogu zadovoljiti po **našem** mišljenju po pitanju zatvaranja pravca B. Luka—Sitnica, u **isto** vrijeme kontrola prostorije Piskavica, zaštita rekvizicionih **komi** sija. i drugi rashodi, onemogućavaju uspješnu borbu protiv **kon** centrisane bande, te toga smo mišljenja da koncentrišemo **briga** du na jednom pravcu na kojem Vi to odredite. Naše **mišljenje** radi popunjenja (mobilizacije), učvršćenja jedinice da **bi bilo** najbolje na prostoriji Pervan—Piskavica,³ odakle bi se **pružila** mogućnost uspješnije borbe protivu bande, kao i potpora **rekvi** zicionih komisija koje još na tom sektoru nisu u **potpunosti** izvršile svoj posao. **O** prednjem nas izvestite, radi **ravnanja** i orijentacije naših snaga na jednom od ovih pravaca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar major,
Branko Korać

(M.P.)

Komandant kapetan, ;
Erceg Radomir

a — a

³ Bliže o rasporedu i dejstvu 15. krajiške brigade vidi dok. br. 92, 114 i 124.

**/^POVIJEST ŠTABA 16, NOU DIVIZIJE OD 24. AVGUSTA
1944 ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREBACI-
VANJE U REJON SELA RIOCA¹**

ŠTAB

XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ

O. br. 72

24 avgusta 1944 god.

Z A P O V E S T

(Sekcija: G a c k o , razmer 1 : 100.000)

Situacija: Jedna nemačka armija vrši ofanzivu na Sandžak i Crnu Goru, na svom putu prema primorskom pojasu — Jadranskoj obali. Neprijatelj je došao do opšte linije Piva—Nikšić.²

Naš zadatak: Izbjeći frontalno pritiskivanje i brzim manevrom zabaciti se u bok ili pozadinu neprijatelja, da bi odatle nastavili sa izvršenjem postavljenog zadatka — prodora preko Srbije i njenog oslobođenja, prema Vojvodini.³

Za izvršenje zadatka, —

n a r e đ u j e m o :

Jedinice naše Divizije krenuće 21. o.m., tačno u 17 časova sa sadanje prostorije pravcem: Dulići—Danići—Pržine — istoč-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16/1, k. 951.

² Riječ je o njemačkoj 1. brdskoj diviziji. 7. SS diviziji „Princ Eugen“. 363. puku 181. pješadijske divizije, 369. legionarskoj diviziji i drugim kvistlinškim snagama koje su učestvovala u operaciji „Ribecal“. U vezi sa upotrebom ovih snaga, u ratnom dnevniku Operativnog odjeljenja Vrhovne komande njemačkih oružanih snaga, na str. 681—686. piše da je komandant Jugoistoka namjeravao da u drugoj polovini jula i u avgustu 1944. ofanzivnim dejstvima u istočnoj Bosni, Sandžaku i Crnoj Gori razbije jedinice 1. 2. i 12. korpusa i da spriječi njihov prodor u Srbiju, a potom da uspostavi vezu između Sandžaka i Crnogorskog primorja, koja je mjesecima bila presječena.

* Šesnaesta je divizija, kao i ostale jedinice 12. korpusa NOVJ. 5/6. septembra, na odsjeku Stari Brod — Slap, prešla Dreko r. Drine u zapadnu Srbiju. Opširnije o tadašnjim dejstvima u Srbiji vidi naređenje Štaba 12. korpusa od 4. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 52'1, k. 1240) i tom I. knj. 11.

no i jugoistočno od Stepena (gde se nalaze izvesne četničke snage)⁴ — drum—Kobilja Glava—Hodžići—Rioca.

Jedinice će se kretati u sledećem rasporedu i na sledeći način:

a) IV brigada sačinjavaće prethodnicu Korpusa (u jačini tri bataljona). Po izbivanju na drum kod s. Stepena, prethodnica će se postaviti levo i desno oko druma i zatvoriti pravac od Gackog i Avtovca. Na tim položajima prethodnica će ostati sve do prolaska naše i XXXVI divizije, kada će se saviti u kolonu i na začelju celog Korpusa krenuti određenim pravcem.

Svaki pokušaj neprijatelja od pravca Gackog i Avtovca IV brigada odnosno prethodnica mora sprečiti.

Jedan svoj bataljon zajedno sa komorama uključiti u kolonu II brigade, da bi ti delovi produžili pokret bez zadržavanja određenim pravcem.

b) II brigada sačinjavaće glavninu divizije i kretaće se pozadi TV brigade do druma, odakle isturiti prethodnicu u jačini od dva bataljona i kretati se dalje predviđenim pravcem. Odrediti mesto u svojoj koloni za bataljon i komore IV brigade.

c) I brigada sačinjavaće drugi deo glavnine divizije i kretaće se za II brigadom, zajedno sa diviziskom bolnicom.

Na novoj prostoriji jedinice će se smestiti u selu Rioca i to:

- II brigada u zaseoku Brstevci
- I brigada u zaseoku Kučinar i
- IV brigada u zaseoku Šunjevina.

Štab divizije kretaće se na začelju II brigade, a po izvršenom pokretu biće u Jasenovim Dolama.

Po dolasku na novu prostoriju IV i I brigada isturiće osmatrače prema drumu Gacko—Bileća, držeći taj drum pod svojom kontrolom. Sa druge strane II brigada obratiće glavnu pažnju pravcima od Nevesinja, radi čega se odmah povezati sa brigadom XXIX divizije koja se nalazi na sektoru prema Nevesinju.⁵

Na novoj prostoriji štabovi brigada preduzeće potrebne mere hitne pripreme hrane i odmora ljudstva, pošto će naš sledeći pokret za prelaz komunikacije Nevesinje—Gacko uslediti

⁴ Na tom prostoru je tada bila Gatačka četnička brigada. Vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa (Arhiv VII. reg. br. BH—V—9336).

⁵ Tu je tada dejstvovala 11. hercegovačka brigada (vidi dok. br. 68 i 100).

pjijinah P° dolasku, što će uostalom zavisiti od konkretne situacije."

Štabovi brigada će brzo ispitati situaciju na komunikaciji Nevesinje—Gacko, radi donošenja blagovremene odluke o daljem pokretu.

Štabovi brigada preduzeće potrebne mere da pokreti jedinica budu brzi i organizovani.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab divizije,

Načelnik,
potpukovnik Per. Grujić

BR. 87

VARENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 25. AVGUSTA
IM4 ŠTABU 11. DIVIZIJE DA 18. HRVATSKU BRIGADU
STOTI U SASTAV 38. DIVIZIJE I DA SVOJE JEDINICE RAS-
POREDI ZA ODMOR¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Broj: S1./44
25. VIII. 44.

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Položaj

Prema poslednjim podacima dobivenim putem izvidanja neprijatelj — dijelovi 13 SS divizije povukli su se sa prostora Birča prema Tuzli i Zvorniku. Sa prostora Kladnja neprijatelj se povukao cestom prema Zivinicama i dalje ka Tuzli, a sa prostora Vlasenice u pravcu Milića i Kasabe.

Dijelovi XXXVIII divizije nalaze se na prostoriji Šekovića i kontrolišu pravce koji izvođe iz doline Spreče prema Birču.

^R Vidi dok. br. 88 i 96.

¹ Dokument (pisan na mašini, ćirilicom) Arhivu VII. reg. br. k. 408.

kao i u samoj okolini Nevesinja.² **Naoružanje** četnika je dosta slabo. I četnici i ustaše nisu voljni za bilo kakvu borbu. Takođe prema podacima u Nevesinje je došlo oko 100 **bosanskih** četnika.

Gacko: U gradu se nalazi kao stalna **posada** oko 400 četnika³ i 200 ustaša. Na Fazlagića **Kuli** nalazi se oko 400 milicionera.⁴

22 ov. m. prošlo je za Gacko komunikacijom Mostaj}—Nevesinje—Gacko oko 120 kamiona, koji su prema jednim podacima uglavnom prevozili vojsku, a prema drugim seno iz Gackog za Nevesinje. U glavnom, neprijatelj se nije zadržao niti u Nevesinju niti u Gackom. Komunikacija Nevesinje—Gacko je aktivna i povremeno istom prolaze kamioni u jednom i drugom pravcu.⁵

Naš zadatak: Nastaviti sa daljim pokretima u cilju sprovođenja izvršenja zadatka i prelaska komunikacija koje neprijatelj koristi i na kojima se može postaviti u cilju sprečavanja našeg prelaska. U vezi toga

NAREĐUJEMO:

1) Jedinice našeg korpusa izvršice pokret 26. ov.m. u 8 časova ujutro (a u koliko večeras dođu avionske pošiljke, onda u 9 časova), sledećim pravcem:

a) XVI Divizija: Rioca—Brezovi Do (Brezova Dola) — Zajasen—Slato—Podgrađe. Na prostoriji Podgrađa Divizija će se razmestiti radi odmora i prenoćišta, sa zadatkom obezbeđenja od pravca Nevesinja kao i od pravca Zaloma i Crnča, u kojim se mestima nalaze neke četničke grupice.

Štab Divizije jednu svoju brigadu ojačanu sa još jednim ili dva bataljona pripremiće, t.j. blagovremeno izdati naređenje za spremanje jela, koja će 26/27 ov.m. najkasnije do 24 časa noću krenuti preko Ljeskovog Duba na Modro Polje — k. **1179**

² i ³ U Nevesinju je tada bila Nevesinjska a u Gacku Gatačka četnička brigada. Opširnije o njima vidi operacijski dnevnik Komande Nevesinjskog četničkog korpusa za period od 1. aprila do 9. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336).

⁴ U Gacku i Kuli Fazlagić tada je bila 3. bojna 9. posadnog zdruga. Bliže o njoj vidi dok. br. 161.

u cilju obezbedenja prelaza preko komunikacije Gacko—Nevesinje ostalim jedinicama našega Korpusa. Ova brigada mora biti na navedenim položajima prije zore.⁶ Napomenuti određenoj brigadi da u Fojnici može naići na četničke grupe.

b) XXXVI Divizija: Ublić—Jelovac Do—Razmući—Konjska Vlaka—Sipačno (ovo u koliko neprijatelj ne drži Babu Planinu). U protivnom kretati se pravcem: Lazine—Omutić—Vukodlačica—Konjska Vlaka—Šipačno. Na prostoriji Sipačno Divizija će se smestiti radi odmora i prenoćišta, sa zadatkom obezbedenja od pravca Babe Planine, Gackog i od pravca komunikacije Gacko—Nevesinje.⁷

2) Kako će se divizije kretati odvojenim pravcima, to će se svaka za sebe i obezbjediti. XXXVI Divizija u odnosu na Korpus u stvari je pobočnica.

U slučaju potrebe. Štab XVI Divizije odmah će izdati naređenje svojim jedinicama radi sadejstva sa XXXVI Divizijom. Ovo će se efikasno postići ako štabovi divizija budu održavali stalnu vezu između sebe kako u pokretu tako i za vreme odmora.

3) Štab Korpusa kretaće se preko Lukavca radi sastanka sa Štabom XXIX Divizije, a po dolasku na novu prostoriju smestiće se u s. Podgrađe (zaseok Krčevine).

Napomena: Jedinice XXIX Hercegovačke divizije raspoređene su i to X Brigada na sektor Bileće; XI Brigada sektor oko Gackog; XII Brigada na sektoru oko Nevesinja, u selima Rogače, Gornji Drežanj i Slato; XIII Brigada i Južni odred na sektoru oko Stolca.⁸

I J i — Štabovi divizija putem izviđačko-obaveštajne službe i preko terenskih vlasti prikupljaće podatke o okolnim neprijateljskim uporištima, pokretima neprijatelja komunikacijama Gacko—Nevesinje—Mostar—Gacko—Bileća i Foča—Kalinovik—Nevesinje. kao i o pokretu neprijateljskih snaga sa sektora Piva—Šavnik. Sve podatke hitno dostavljati ovome Štabu. Sprovesti po jedinicama budnost i oprezu kako u pogledu ugleda iz vazduha tako isto i u pogledu spremnosti i gotovosti jedinica za svaku eventualnost.

— Prilikom pokreta jedinice čvrsto držati u svojim rukama a svakih 50 minuta marša davati 10 minuta zastanka. u cilju prikupljanja i odmora boraca.

⁶ Na taj zadatak je bila upućena 2. vojvodanska brigada. Bliže o tome vidi zapovijest Štaba 16 NOU divizije od 26. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. 18/1. k. 951).

⁷ Vidi dok. br. 98.

® O rasporedu i dejstvu brigada te divizije vidi dok. br. 97 i 112.

— Tražene preglede brojnog stanja i naoružanja kao i **ostale** izveštaje štabovi divizija dostaviće nam 27 ov.m. do mraka. ^^

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab Korpusa

(M.P.)

Načelnik,
p.pukovnik **M. Đukić^h**

BR. 89

SAOPŠTENJE ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ OD 25. AVGUSTA 1944. SVOM BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU D. \ JE VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ DRUG TITO PREUZEO LIČNU BRIGU OKO SNABDIJEVANJA OVOGA KORPUSA'

XII KORPUSA NOVJ

25 VIII 1944

S A O P Š T E N J E

Kada je jutros naš komandant, drug Spanac² pročitao nekim borcima i rukovodiocima poslednju depešu od druga Tita, oči **su** im se prelile suzama. Te suze nije izazvao ni bol, ni patnje, **ni** tegobe, već duboki osećaj ljubavi prema ocu, učitelju i vodi, **pre**ma našem voljenom drugu Titu.

Jutrošnja depeša druga Tita glasi:

Javlajte mi svakog dana koliko aviona hrane i drugog ste primili prethodnu večer. Ja ću se lično brinuti da dobijete potrebno. TITO"³

⁹ Mileta Đukić je poginuo septembra 1944. kod Valjeva.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 17/1, k. 951.

² Danilo Lekić Spanac

³ Zbog neprekidnih borbi i zbog boravka u ratom opustošenom kraju. 12. korpusu je zaprijetila glad i nestašica municije. Vrhovni komandant je, radi efikasne pomoći, preuzeo ličnu brigu oko snabdijevanja ovoga korpusa. Opširnije o stanju 12. korpusa vidi dok. br. 127.

U danima kada, zajedno sa pretsednikom engleske vlade **Čerčilom** savezničkim komandantima, rešava pitanje uništenja njemačko-fašističke vojske na Balkanu. — on preuzima ličnu brigu za ishranu našeg vojvođanskog Korpusa. U danima kada rukovodi velikim istorijskim bitkama za skoro oslobođenje naše **domovine**, bitkama kroz koje treba zadati konačne vojne i političke udarce ne samo za uništenje njemačkih zlikovaca, već i **svih** ostalih neprijatelja slobode i boljeg života naših naroda — on preuzima ličnu brigu za ishranu našeg vojvođanskog Korpusa. U danima kada rešava pitanje jedinstva naroda Jugoslavije i organizacije naše mlade države, kada učestvuje u rešavanju i organizaciji posleratne Evrope. — on preuzima ličnu brigu za ishranu našeg vojvođanskog Korpusa.

Koliko ljubavi, koliko očinskog staranja!

Samo vojskovođa koji je ponikao iz naroda, koji pati, strada i bori se zajedno sa svojom vojskom može da ima takvu očinsku brigu. Samo vojskovođa koji je na Vučevu i Mrčin-Kolibama jeo zajedno sa svojim borcima konjsko meso, koji se na Zelenjori i mnogim drugim mjestima nalazio u streljačkom stroju zajedno sa svojim borcima,⁴ može da ima tako duboku očinsku ljubav prema svojoj vojsci.

Ta briga i ta ljubav ispunjava nas snagom i voljom da junački prebrodimo sve teškoće i patnje, da ne štedimo sebe u zadavanju poslednjeg udarca neprijateljima naše domovine, naše slobode. Svesni toga, svesni takve spremnosti svih naših boraca i rukovodilaca, odgovorili smo drugu Titu:

„Tvoja očinska briga i ljubav, družo Maršale, ispunjava nas snagom da savladamo sve teškoće i izvršimo postavljene zadatke. Borci i rukovodioci XII Korpusa“.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik S. Mitrović

Komandant,
general-major **D. Lekić**

⁴ Odnosi se na petu neprijateljsku ofanzivu.

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
JEDINICA 36. NOU DIVIZIJE NA DAN 25. AVGUSTA 1944
GODINE¹**

BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA SVIH JEDINICA

	Ljudstvo									Naoružanje					
	Drugova			Drugarica			Svega			Puške		Automat. oružje			
	Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Mauzer	Engleske	Šaraca	Zbrojovke	Bren	Avionski
Štab diviz.	28	—	28	5	—	5	33	—	33	5					
Intendantura	3	—	3	—	—	—	3	—	3						
Diviz. boln.	48	2	46	33	1	32	81	3	78	3	4				
Diviz. sanitet	3	—	3	3	1	2	6	1	5	2					
Hirur. ekipa	3	—	3	3	—	3	6	—	6	3					
Trijažna stanica	1	—	1	2	—	2	3	—	3	1					
Umetnička grupa	5	5	—	—	—	—	5	5	—						
Prateća četa	57	6	51	3	1	2	60	7	53	27	1		1	3	
Svega	148	13	135	49	3	46	197	16	181	41	5		1	3	
III brigada	636	237	399	87	25	62	723	262	461	205	68	4	7	41	
V brigada	533	149	384	92	22	70	625	171	454	120	49	2	6	33	1
Ukupno:	1317	399	918	228	50	178	1545	449	1096	366	122	6	14	77	1

SMRT FAŠIZMU —

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/2/1, k. 1240.

GLED

XXXVI N.O.U. DIVIZIJE NA DAN 25. AVGUSTA 1944. GOD.

Pikavaca	Pistolja	Protivtenkovske puske	Protivtenkovski bacač	Municija za		Municija za				Bacača		Bombe		Konja		
				Mauzer puske	Engleske puske	Pikavce	Pistolje	Protivtenkov- ske puske	Protivtenkov- ski bacač	Engleskih teških	Engleskih lakih	Engleski laki za bacač	Ofanzivne	Defanzivne	Jahačih	Tovarnih
13	14	—	—	110	—	1040	108	—	—	—	—	—	13	9	—	
3	2	—	—	—	—	360	10	—	—	—	—	1	1	—	—	
2	2	—	—	110	50	140	12	—	—	—	—	1	3	—	3	
1	—	—	—	30	—	120	—	—	—	—	—	—	—	1	1	
—	—	—	—	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
—	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
18	1	—	—	3000	420	5000	7	—	—	—	—	2	40	—	11	
37	19	—	—	3360	470	6660	137	—	—	—	—	4	57	10	19	
94	27	1	1	11620	14485	9020	112	40	6	1	3	42	12	365	6	32
87	26	—	1	9580	7590	8760	112	10	1	2	6	12	225	5	26	
218	72	1	2	24560	22545	24440	361	40	16	2	5	48	28	647	21	77

SLOBODA NARODU!

Za štab

(M.P.)

načelnik major,
A.² Kolundžić

² Antun

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. KRAJIŠKE BRIGADE OD 25. AVGUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA NEPRIJATELJSKU KOLONU NA KOMUNIKACIJI JAJCE—DONJI VAKUF«

Izveštaj o akciji
od 25. VIII 1944. god.

ŠTABU 39. DIVIZIJE V KORPUSA NOV.—OP

25. o. mj. u 5 časa udarna grupa I bataljona ove brigade² u jačini 65 boraca, na komunikaciji Jajce—Donji Vakuf kod. s Bravnica, sačekala je u zasjedi nepr. kolonu jačine jedne satnije sa 5 kamiona i 2 borna kola.

Naše snage bile su obaveštene o prolasku neprijatelja, te radi vrlo kratkog vremena, posle prelaska r. Vrbasa, morala se postaviti zasjeda na mjestu koje nije u potpunosti odgovaralo. Neprijatelj je bio sačekan mitraljeskom i puščanom vatrom iz blizine od 5—10 metara. Kako protivtenkovski bacač nije mogao da dođe do izražaja, to su borna kola omogućila neprijatelju: jedno da primi borbu, a drugo da pokupi veći deo mrtvih i sve ranjene, kao i da naše snage pokrene iz zasjede. Borba je trajala oko pola časa, nakon čega su se naši delovi povukli.

Neprijatelj je prilikom vatrenog prepada i u toku daljne borbe imao: 25 mrtvih i preko 20 ranjenih. Naši gubitci su 2 mrtva i 2 lakše ranjena.

Naše snage zaplijenile su: 1 brzi šarac, 3 puške, 1 levolver, 2 rez. cijevi za šarac, 15 ručnih bombi, 1900 pušćanih metaka, 7 pari fišeklija, 2 opasača, 2 noža, 3 šinjela, 3 para odjela, 2 para cipela, 3 čebeta, 2 šatorska krila i 10 komada čaturica.

Uništeno 3 kamiona, od kojih 1 survan u r. Vrbas, a 2 zapaljena.

Po akciji udarna grupa vratila se u sastav bataljona.

Nepr. snage pripadale su 1 bataljonu IV puka „Brandenburg“.³

SF — SN!

Pomoćnik pol. Nač. pol. Zam. ko. kapetan
kapetan

¹ Dokumenat (pisan mastilom. ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 19/4, k. 1281.

² Riječ je o udarnoj grupi 1. bataljona 13. krajiške NOU brigade. Vidi izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/2, k. 1265).

³ Taj puk je u drugoj polovini maja 1944. došao u srednju Bosnu — posjeo Jajce, Donji Vakuf i Bugojno (vidi knj. 25, dok. br. 184).

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 25. AVGU-
STA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBI KOD
HAN-KOLA¹**

ŠTAB

XV KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
NOVJ
Op. pov. br. 291
25/VIII 1944 g.

Predmet: izvještaj o
akcijama.—

ŠTABU XXXIX. DIVIZIJE V. KORPUSA NOVJ—OP.

Položaj

Izveštavamo Vas da je dne 24. ov. mj. četnička banda Mu-
tićeve »brigade"² u jačini 4 bataljona na prostoriji Han Kola
kod Zagorca. Ista banda bila je potpomognuta sa jednim bata-
ljonom Mišićeve „brigade",³ borba je počela u 4.30 i trajala do
9 časova, nakon čega je banda s manevrom naših jedinica bila
razbijena i djelom protjerana ka Duci Polju a djelom ka G. Še-
heru. U toj borbi naši gubici 1 mrtav i 2 lakše ranjena. Nepri-
jateljski gubici 1 mrtav i više ranjeno, kao i 1 zarobljen. Za-
plijenjeno 1 puška, 2 para cipela i 3 okvira puna sa municijom
od puškomitraljeza i 1.030 kuna.

Pošto smo istoga dana bili obavješteni da se sutra, t. j. 25.
o. mj. banda sprema u zasjednici sa jednom bojnou da nas na
padne, odmah smo preduzeli mjere osujećenja njihove akcije
na naše snage, s tim što smo sa I. i II. bataljonom nočas postavili
zasjede i to sa II. šuma Jeveličko Brdo—Trešnik pored same ce-
ste a sa I. na prostoriju Rekavica—Trešnik. Jutros, t. j. 25. o. ni.
oko 6 časova banda se kretala od Šehera jačine 300—400 četnika
i jedna bojna legije, došla do samih Koprana, tu počeli praviti
raspored za napad na nas ne znajući tu za našu zasjedu. Naš
II. bataljon, vidivši da bi udarili na njega u raznim pravcima,

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 32/3,
k. 1270.

² Odnosi se na 2. brigadu Bosansko-krajiškog četničkog korpusa.

³ Riječ je o bataljonu 1. brigade Bosansko-krajiškog četničkog korpusa.

otvorio je iz zasjede paklenu vatru i odmah izvršio juriš **na isto** neprijatelja i sjurio ga do G. Sehera. Borba je trajala **do 7** časova. Neprijateljski gubici 10 izbrojanih na licu mesta mrtvih legionara, 20 i više ranjeno. Vlastitih gubitaka nije bilo. Ovaj izvještaj⁴ ovakav je bio rezultat do podne, borbe se **nastavile** dalje, pošto smo imali jednog ranjenika iz jučerašnje borbe i morali momentalno da ga otpremimo za Divizijsku bolnicu. Pošto se borba i dalje vodi, to ćete dobiti potpun izvještaj **naknadno**

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major
Branko Korać

Komandant, kapetan
Erceg Radomir

(M. P.)

BR. 93

NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 26. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA DA IZVRŠE ZAPRECAVANJE NA DRUMOVIMA KOJI OD VLASENICE VODE KA HAN-PI.TESKU, MILICIMA I KLADNJU¹

ŠTABXIDIVIZIJE
III KORPUSA NOVJ
Br. str. pov. 179
26-VIII-1944. g.

ŠTABOVIMA V, XII BRIGADE i UDARNE GRUPE

Prema neprovjerenim podacima neprijatelj je skoncentrisao dijelove XIII SS divizije na liniji Zvornik—Vlasenica sa **ne**-poznatim namjerama.²

Pošto se naša XXXVIII Divizija nalazi na sektoru Milići—Nova Kasaba—Bukovica, to je ovaj izveštaj manje vjerovatan jer bi moralo doći do sukoba između neprijateljske divizije i naše XXXVIII Divizije.³ Također po obaveštenjima koja **su** provjerena djelovi iste divizije nalaze se u Han-Pijesku.

⁴ Tako je u originalu.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 35/1, k. 866.

² Vidi dok. br. 154—159.

³ O rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 104 i 113.

Da bi se saznalo pravo stanje na liniji Vlasenica—Zvornik kao i u Han-Pijesku. XII Brigada smestiće se u Solakovinu, sa **jednim** bataljonom u Milkovićima kontrolišući teren prema Han-Pijesku i držeći u rukama Kik. Napominjemo da su Ploče minirane od naših snaga i komanda mjesta Vlasenica zna gde su mine postavljene. Cestu koja vodi od Vlasenice za Han-Pijesak treba oborenim stablima potpuno zatrpati i ako se ima **eksploziva** istu treba zarušiti eksplozivom. Za ovaj posao treba **upotrebiti** i narod i stalno vršiti zarušavanje i danju i noću.

Jedan bataljon XII Brigade treba da se poveže sa XXXVI^U Divizijom koja se nalazi u Milićima i da upotrebivši narod i svojom radnom snagom potpuno zatrpa drvećem i zaruši kamenjem cestu Vlasenica—Milici.⁴ Stab iste Brigade dužan je **do** 18 časova danas podneti stanje o neprijatelju na liniji Zvornik—Vlasenica. kao i podnijeti izveštaj o uspostavljenoj vezi sa XXXVIII Divizijom. Za slučaj da XXXVIII Divizija prihvati borbu sa neprijateljem na toj liniji, čvrsto držati liniju naprama **Han-Pijesku** i pomoći naše snage da im se ne bi neprijatelj zavukao za leđa.

V Brigada zarušiće u potpunosti cestu Vlasenica—Kladanj, naročito treba porušiti Crvenu stenu ispod Betnja a treba naborati stabala duž čitave ceste do pred Sekoviće. Za ovaj posao upotrebiti i civile. Kontrolisati teren prema Kladnju—Stuparima i niz Drinjaču.

Grupa Lički bataljon i Mačvanski odred⁵ odsjedaju na svoje sektom i obezbjediće mlinove koji su jučerašnjom naredbom određeni za meljavu žita ovoj diviziji.

Prehranu brigade će obavljati preko komande područja i komande mjesta ali će i same intendanture brigada i bataljona pomoći vrijeći žito ono koje odredi komanda područja ili mjesta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar-ppukov.:

B. Duričić (M. P.)

Komandant-pukovnik:

M. Siljegović

⁴ O tome vidi dok. br. 128.

⁵ O formiranju te udarne grupe vidi dok. br. 87, objašnjenje 7.

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
JEDINICA 16. NOU DIVIZIJE OD 26. AVGUSTA 1944. r n
DINE¹ u**

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA, NAORUŽANJA I STOKE SV

Redni broj	JEDINICA	Ljudstvo									Naoružanje						
		Drugova			Drugarica			Svega			Puške						
		Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Mauzer	Manlher	Engleske	Italijanske	Puškmitr.	Pikavca	Pistolja
1.	Štab Divizije	37	—	37	5	—	5	42	—	42	5	—	—	—	—	17	20
2.	Divizijska prateća četa	62	1	61	7	—	7	69	1	68	51	—	—	—	5	3	2
3.	Divizijska bolnica	28	—	28	23	—	23	51	—	51	10	4	4	—	1	7	6
4.	I Brigada	733	222	511	131	24	107	864	246	618	256	—	12	—	61	81	46
5.	II Brigada	861	348	513	134	46	88	995	394	601	220	—	17	3	50	81	51
6.	IV Brigada	577	214	363	123	32	91	700	246	454	183	—	18	—	50	67	38
U K U P N O :		2298	785	1513	423	102	321	2721	887	1834	725	4	51	3	167	256	163

Napomena: Kod ljudstva na licu dodaje se i broj ljudstva koji se nalazi na lečenju u Diviz. bolnici, kao i broj ljudstva koji se nalazi na lečenju po brigadnim sanitetima.

u bolnici		69
u brigad. sanitetima	I brig.	31
	II „	36
	IV „	97
	Ukupno	173 ^s

tako da broj ljudstva na licu u celoj diviziji iznosi : 2.007.—

MOBILIZACISKI OTSEK
ŠTABA XVI N.O.U. DIVIZIJE
26. avgust 1944. god.

S. F. -

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 44, k. 951.

III JEDINICA XVI N.O.U. DIVIZIJE NA DAN 25. AVGUSTA 1944. GOD.

Redni broj	JEDINICA	Ljudstvo												Municija za											Stoka i pribor					
		Drugova			Drugarica			Svega			Puške						Automat. oružje					Bacac		Minerski materijal		Konja				
		Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Mauzer	Manlher	Engleske	Italijanske	Puškmitraljeze	Pikavce	Pistolje	Protivtenk. bacač „Džon bul“	Teški	Laki	Radio-stanica	Eksploziv	Mine	Štapin	Rudar. kapisle	Jahaćih	Tovarnih	Sedala	Samara	
9	8	—	—	—	—	—	—	—	—	250	—	—	—	—	580	200	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	12	—	12	—
37	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2850	—	—	—	—	1600	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	20
3	17	—	—	—	—	—	—	—	—	240	200	130	—	—	250	1670	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	15	5	15
297	1	4	3	—	—	—	—	—	—	7190	—	340	—	—	20930	9920	589	3	5	94	1	30	10	10	—	—	8	57	8	57
36	395	2	4	4	—	—	—	—	—	13485	—	3630	76	—	15940	14602	731	9	3	39	1	—	10	30	10	3	40	4	40	
13	221	1	3	3	—	—	—	—	—	7150	—	845	—	—	14010	7045	451	3	8	104	1	—	—	—	—	—	11	37	11	37
61	975	4	11	10	—	—	—	—	—	31165	200	4945	76	—	52730	34017	2141	15	16	237	5	30	20	40	10	39	169	40	169	

Ljudstvo :

Pn spisku	2721
U rashodu	887
Na licu	1834

Municija
za puške

Mauzer	31165
Manlher	200
Engleske	4945
Italijanske	76
Za puškmitraljeze	52730
Ukupno :	89116

Sef mob. otseka
Drag. Simić

S. N.

² Zbir pogrešan; treba: 233.

**ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 26. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČIN. TENIH JEDINICA ZA RAZBIJA
NJE ČETNIKA U PAPRACI I OSMACIMA I ZA OBKZBJEBR
NJE LETJELIŠTA NA OSMACKOM POLJU'**

STAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Broj: 52/44.

26. VIII. 1944. u 18 čas.

Položaj

Z A P O V J E S T
sekcija Zvornik—Kladanj 1:100.000

1) *Situacija*: Na našem sektoru (Šekovići—Brainci) **nema** SS snaga. Prema neprovjerenim podacima primjećena je **jača** koncentracija SS na cesti Drinjača—Vlasenica. Ukoliko ovo **bude** tačno, onda je vjerovatno da je neprijatelj u pokretu na **nek-**daljnji zadatak, a ne za ofanzivne akcije za ovaj kraj.

Komunikacija Zivinice—Kladanj nema živog **saobraćaja**, isto tako komunikacija Tuzla—Zvornik. U Spreči takode **ne-**ma SS.

Četničke bande nalaze se na Osmacima (Kula) do 80 **boraca**, • slabog morala a i slabog naoružanja, i na prostoriji Paprača u jač'ni do 200. nešto bolje naoružani i borbeniji; ima ih oko 50 i kod Jeginova Luga.²

2) *Naš zadatak*: Štab III korpusa stavio nam je u **zadatak** da likvidiramo četničke bande u Paprači i na Osmacima (**Spre-**ča).⁵ a potom da zatvorimo pravce od Tuzle i Zvornika na **pome-**ntoj komunikaciji, u cilju obezbjeđenja aerodroma na **Osmack-**kom Polju, kako bi na taj način omogućili odašiljanje naših **ra-**njenika u Italiju.⁴

NAREĐUJEMO:

1) XVII Majevička NOU brigada izvršiće ujutro u 5 **časova** pokret sa dosadašnje svoje prostorije i postaviti se na **liniju**:

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, **reg. br.** 24/1. k. 1258.

² Riječ je o pripadnicima četničkog Papračkog i Sprečanskog **bata-**ljona (vidi dok. br. 14. napomenu br. 3).

³ O tome vidi dok. br. 113.

⁴ O evakuaciji ranjenika s tog letjelišta u Italiju vidi naređenje Štaba 27. NOU divizije od 17. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 146, k. 1111).

Boflleino Brdo—Osmaci. Zadatak: Likvidacija četničkih bandi kod I Kule na Osmacima, a potom osmatranje i izvidanje komunika- I Tuzla—Zvornik kako bi u pogodnom momentu, kad se za Ko izda naređenje, mogla sa svojim jačim dijelovima izbiti na •_{s a i n U} cestu u cilju zatvaranja pravca od Tuzle.⁵ Jedan bataljon Kjtaviti na liniji: Mitrovići—Vasiljevići sa zadatkom zatvaranja 1 oravca Stupari—Gračanica i obezbjeđenja aerodroma kod s. Du- jcića. Ovaj štab izdaće blagovremeno naređenje za dolazak ovog K Kgtaljona u sastav brigade kad to bude potrebno.

I 2) 18 NOU brigada pomjeriće se ujutro u 5 časova sa dosa- I dašnje svoje prostorije i postaviti se na liniji: Borogovo—Ko- [minjača. Zadatak: Razbijanje četničkih bandi na pomenutoj li- | niji ukoliko ih bude. a zatim osmatranje i zatvaranje pravca j od Papraće.⁶ Jedan bataljon, i to najbolji, sa jednim članom šta- 1 ba brigade uputiti odmah po prijemu ove zapovjesti najkraćim I pravcem preko s. Supčani na liniju Stolica—Bačkovac. Glavnina [ovog bataljona neka se postavi kod Stolice, a krilna obezbjeđe- nja na Bačkovcu i Nikolića Brdu. Zadatak: Zatvaranje pravca r preko Cikota od komunikacije Zvornik—Vlasenica, jer prema l izvjesnim podacima jače nepr. SS-snage grupisane su na pome- nutoj komunikaciji, i to navodno od Drinjače pa do pred Vlase- nicu. Vjerovatna namjera ovih neprijateljskih snaga je kao što smo gore napomenuli. Ali za svaku eventualnost bataljon se i postavlja na Stolicu sa zadatkom dočekivanja neprijatelja ako bi pošao preko Cikota ka Šekovićima. Radi toga će taj bataljon čim izbije na Stolicu da šalje jače izviđačke patrole prema cesti Zvornik—Vlasenica. i to pravcima: Stolica—crkva na Cikotama i i dalje u pravcu Vlasenice. kao i preko Donjeg Zalukovika. za- tim Stolica—Milovanovići—Šadići—Nedjelište i dalje prema N. Kasabi. Ove izviđačke patrole moraju naročito biti oprezne od cikotskih četničkih bandi. Stab toga bataljona najhitnije će nas obavještavati, a naročito prvi izvještaj treba da se što hitnije I pripremi.

3) Posavski NOP odred neka do daljnjeg ostane kod s. Be- • čani^T sa zadatkom obezbjeđenja divizijske bolnice. Patrole upu- ' ćivati preko Bišine u pravcu Raševa i Vile—Tupkovića.

4) Opšte napomene:

a) Ovaj štab izvršiće ujutro u 6 časova pokret sa dosada- šnjeg mjesta i postaviće se kod Dolova (više s. Mihajlovići).

b) Bataljon 18 brigade biće povučen u sastav brigade kada štab te brigade dobije od nas naređenje.

⁵ i ⁸ Opširnije o tome vidi dok. br. 104 i 128.

⁷ Pogrešno; treba: s. Bečanovići.

v) Jedinice 11 NOU divizije nalaze se na prostoriju Grabovica—Betanj—Trnovo.⁸ Jedinice 27 NOU divizije orijentisary*H su sa prostorijske Crna Rijeka—Podžeplje ka Srebrenici.⁹
g) Izvještaji ovome štabu da budu redovni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU! ●

Politički komesar,
potpukovnik.
V.°o Rolović

Načelnik štaba
potpukovnik.
Krupić¹¹

Komandant,
potpukovnik.

(M. P.)

Dostavljeno: Štabu 17 i 18 NOU brigade
Štabu Posavskog NOP odreda

P.S.

Pitanje evakuacije ranjenika (u vezi sa aerodromom) držati u najvećoj tajnosti.

AA

T

Koncept

⁸ Vidi dok. br. 93 i 120.

⁹ Vidi dok. br. 103.

¹⁰ Vlado

¹¹ Husein

ZAPOVIJEST ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 27. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREBACI-
VANJE NA PROSTOR SJEVERNO OD DRUMA GACKO—
NEVESINJE¹

STAB
XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ

Broj: *si.*
27 avgusta 1944 god.

Z A P O V E S T
(Sekcije Nevesinje i Gacko, razmer
1:100.000)

Situacija:

Uglavnom nepromenjena. Nikakvih pojačanja nema na li-
niji Gacko—Nevesinje.²

U Fojnici se nalazi vrlo mali broj četnika i oko 100 Nemaca.

Prema dobivenim podacima, u Bijelo Polje (kod Mostara)
stigla je jedna neprijateljska kolona nepoznate jačine sa Pri-
morja.³

Naš zadatak:

U toku 27. o. mj. prebaciti se severno od komunikacije Ga-
cko—Nevesinje.⁴

U vezi sa tim.

n a r e đ u j e m o :

1). I brigada krenuće danas u 13 časova, sa tri bataljona,
bez komora, pravcem Bratići—Crnče—Građev Do, spustiti se
putem do ceste i preći cestu i dalje se kretati pravcem Cekr-
nje—Ribaljteg—Javor—Vranova Glava—Repušni Do—Slivlje—
Kokorina. Na prostoru G. i D. Kokorina zadržati se sa brigadom,
isturajući obezbeđenja na Vardištu (k. 1237) i Podanski kući

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br.
19/1, k. 951.

² O neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi dok. br. 88.

³ Redakcija nije mogla da ustanovi identitet pomenute kolone. Me-
đutim, tada se na području Mostara nalazio jedan dio snaga 369. legio-
narske divizije (vidi knj. 27. dok. br. 84).

(k. 1505), radi obezbeđenja od pravca Borca. Takođe se obezbediti od pravca Slivlja, isturajući izvesne delove na Straževicu (k. 1445).

Bataljoni koji se kreću pravcem preko Javora rekviriraju i prikupiti stoku sa prostorije Cekmje. Ribaljteg. Javor, Vranova Glava.

Jedan svoj bataljon sa div. bolnicom i brigadnim komorama krenuti za IV brigadom, s tim što će po izbijanju u Slivlje ti delovi krenuti za Kokorinu.

2.) IV brigada krenuće u 14 časova pravcem Crnče—Gradev Do. preći preko ceste Crgovo—Slivlje—Dubljevići. Na prostoru Dubljevića zadržati se sa brigadom, obezbeđujući se od ceste Avtovac—Gacko—Nevesinje i od Fojnice.

Usput izvršiti rekviziciju stoke i hrane iz sela Crnča, Gradev Dola i Crgova.

3.) II brigada krenuće tačno u 14 časova pravcem Ljeskov Dub—Bisačine—Crgovo—Slivlje—Dubljevići—Jugovići. Na prostoriji s. Jugovići zadržati se sa brigadom, obezbeđujući se od ceste Foinica—Gacko.

Usput izvršiti rekviziciju i prikupljanje hrane u selu Slivlje.

4.) Štab Divizije kretaće se sa IV brigadom, a na novoj prostoriji nalaziće se u Jugovićima, zaseoku Donje Selo (levo od manastira Sv. Đuro).

5.) Najstrožije zabranjujemo brigadama vršenje ma kakve rekvizicije u drugim selima osim onih koja su ovom zapovešću predviđena za pojedine brigade. Na prostoriji gde se divizija smešta. t. j. Dubljevići—Jugovići—Kokorina zabranjuje se vršenje ma kakve rekvizicije, pošto su ta sela potpuno naša te prema tome narod iz tih sela dobrovoljno će dati sve što može. i

6.) Štab I brigade upozoriće svoje jedinice na budnost od pravca Nevesinja i ceste Nevesinje—Ulog. Takođe bataljoni koji se kreću preko Ribaljtega služe u isto vreme kao bočno obezbeđenje ostalim jedinicama naše i XXXVI divizije za vreme dok ove budu prelazile cestu. Voditi računa da se prikupi što više hrane i stoke.

7.) Štabovi I i IV brigade dostaviće tačan pregled ljudstva, naoružanja i stoke svojih jedinica i to danas do 13 časova, neizostavno.⁵]

⁵ Vidi dok. br. 94.

Štab II brigade isti pregled dostaviće odmah po dolasku na novu prostoriju, t. j. u Jugoviće.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik Z. Romac

Komandant,
major Kamenjar

Načelnik,
p.pukovnik Per. Grujić

BR. 97

NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE (OI) 27. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. HERCEGOVAČKE BRIGADE DA UPUTI DVA BATALJONA NA PROSTOR BRESTICE¹

ŠTAB
S. XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 768
Dana 27-VIII- u 3¹⁵ č 1944. g.
s. Crkvice

ŠTABU XII HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE

Na dan 26. o.mj. poslije podne četničke bande u zajednici sa 150 do 200 Švaba izvršile su koncentričan napad na Kobilju Glavu od pravca Ključ preko Kameno Brdo i od pravca Stepan preko Razbijeno Korito. Prema izvještaju Štaba 4. bataljona XI Hercegovačke NOU brigade neprijatelj je uspio da ovlada sa Kobilja Glava i sada se tu nalazi. Bataljon XI Hercegovačke NOU brigade vršio je noću 26/27. o.mj. napad na neprijatelja na Kobilju Glavu u cilju da ga odbaci, ali usled svoje malobrojnosti u ovome nije uspio.² Neprijatelj, prema izvještaju Štaba 4. bataljona, ima dva teška bacača.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/9, k. 1143.

² Napad od Bileće ka Kobiljoj glavi tada su, u sadejstvu sa četnicima Bilećke brigade, izveli dijelovi njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“). Tom prilikom Nijemci su imali nekoliko ranjenih vojnika, a četnici 1 mrtvog i 2 ranjena. Opširnije o tome vidi dnevni izvještaj 9. posadnog zdruga od 27. avgusta 1944. i dnevnik Bilećke četničke komande, str. 42—43. (Arhiv VII, reg. br. 19/3—1, k. 111. i reg. br. BH—V—8468).

Vjerovatna neprijateljska namjera je da u toku sjutrašnjeg ili sledećeg dana produži sa napadom sa Kobilje Glave, bilo u pravcu Troglav ili Poljice, bilo u pravcu Plana—Bileća, kako bi oslobodio komunikaciju: Avtovac—Bileća i time razdvojio naše snage, a ovome napadu vjerovatno bi sadejstvovale snage iz Bileće i Gacko u cilju sjedinjavanja.³

Izdali smo naređenje 2. bataljonu vaše brigade da se odmah najkraćim pravcem prebaci u selo Njivice—Slivice i da danas u prvi mrak izvrši napad na neprijatelja na Kobilju Glavu u zajednici sa bataljonom XI Hercegovačke NOU brigade i da neprijatelja protjera i razbije. Ovaj bataljon će stići u Njivice—Slivice danas oko 12 časova. Do dolaska ovoga bataljona uputili smo jednu četvu Pratećeg bataljona¹ da ojača 4. bataljon XI Hercegovačke NOU brigade.

Na sektoru X Hercegovačke NOU brigade nema novosti, ali prema izvještaju Štaba X brigade u Bileću je stiglo još nešto Švaba.⁵

U Crnoj Guri III divizija prešla je u ofanzivu i velikom brzinom se kreće prema Kolašinu, a nastaviće dalje prema Beranama. VII Crnogorska NOU brigada u jednom snažnom napadu na prostor Krnovo potpuno je razbila četnički takozvani gvozdeni puk. U ovoj borbi ubila je 250 bandita, a zarobila je 200. Ostatak „puka“ je potpuno osut i više nije sposoban ni za kakvu borbu.⁶

U vezi novostvorene situacije

n a r e đ u j e m o :

1.— Odmah po prijemu ovoga naređenja uputite dva vašta bataljona preko Rioca ka Brestice i tu ih smjestite. Po dolasku

³ Do spajanja sa četnicima iz Gacka nije došlo (vidi dok. br. 100).

* Riječ je o Zaštitnom bataljonu 29. NOU divizije. Prema pregledu brojnog stanja ljudstva i naoružanja ovog bataljona od 2. avgusta 1944, on je tada imao 108 boraca (od toga 2 drugarice i 10 Italijana), a od naoružanja: 1 protivtenkovsku pušku, 7 puškomitraljeza, 74 puške, 2 automata, 9 revolvera, 2 signalna pištolja, 73 ručne bombe, municije za protivtenkovsku pušku 129, puškomitralješke i puščane 9.020, za automate 1.50, revolvere 110 i 20 raketa za signalni pištolj. Pored toga, on je imao 4 tovarna i 1 jahaćeg konja (Arhiv VII. reg. br. 5/12. k. 1143 A).

⁵ U dnevnom izvještaju Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 28. avgusta 1944. o tome piše:

„1. — U području Bileća partizanski odredi drže liniju Trnovica — Vrbica — Vuči Do — Pilatovci (8 km. s. i. Bileća). O ishodu borbe do sada nemamo podataka.

Jedna njemačka bojna koja je bila stigla iz Stolca za borbu oko Bileća, ista je prosljedila sa vlakom u 1200 sati za Čapljinu.“ (Arhiv VII. reg. br. 20/3—1. k. 111).

^R O borbama u Crnoj Gori vidi tom III. knj. 8.

u selo Brestice zapalite dvije vatre na čukama iznad Brestica i to tako da ove vatre vide bataljoni iz Njivice—Slivice. Vaši bataljoni treba da stignu u selo Brestice noću 27/28. o.mj. Po dolasku u selo Brestice dejstvovaćete na neprijatelja na Kobilju Glavu, no trebate uhvatiti vezu i sa bataljonima u Njivice—Slivice. čijom će akcijom rukovoditi jedan član Štaba XI Hercegovačke NOU brigade ili drug Radovan Sakotić.⁷ Ako neprijatelj bude sa Kobilje Glave izvršio pokret u pravcu: Korita—Meka Gruda, napašćete ga u bok. starajući se da mu nanesete što više gubitaka.⁸

2.— Na sadašnjem pravcu ostavite jedan vaš bataljon koji da na vješt način manevriše. O ovome izvijestite Štab XII U. Korpusa radi znanja. Vjerovatno će ovaj Korpus u toku današnjeg dana a i sutra biti na prostoru: Sipačno—Podgrađe—Slato,^M pa ćete prisustvo njegovih snaga iskoristiti.

3.— Po dolasku u selo Brestice podnijećete nam izvještaj.

4.— Upućujemo vam znake raspoznavanja i potvrdite prijem istih. Tako isto upućujemo vam šifru za radio-vezu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,	Pomoćnik načelnika,	Komandant,
potpukovnik	m a j o r	general-m a j o r
Vojo Kovačević	Drago Dukanović	Vlado Setjrt

(M. P.)

⁷ Bio je tada komandant 2. bataljona 12. hercegovačke brigade.

⁸ O izvršenju tog naređenja vidi relacije štabova 11. i 12. hercegovačke brigade od 3. i 5. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 5/7, k. 1143A; reg. br. 19/2, k. 1150 I) i dok. br. 100 u ovoj knjizi.

ZAPOVIJEST ŠTABA 36. NOU DIVIZIJE OD 27. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA ZA **PREB***
CIVANJE U REJON BODEŽIŠTA«

ŠTAB

XXXVI NOU DIVIZIJE

27 avgusta 1944

u 09.00 č.

ŠTABU III i V BRIGADE

ŠTABU XII KORPUSA NOVJ — radi znanja

ZAPOVEST

(sekcija Gacko—Nevesinje raz. 1 : 100.000)

Situacija: U glavnom nepromenjena. Nikakvih **pojačanja** nema na liniji Gacko—Nevesinje.

Prema dobivenim podacima, u Bijelo Polje (kod Mostara) stigla je jedna neprijateljska kolona nepoznate jačine sa Primorja.

Naš zadatak: U toku 27. ov.m. prebaciti se severno od komunikacije Gacko—Nevesinje.-' U vezi s tim.

NAREĐUJEMO:

1.— *III brigada*: Danas, 27. ov. m. tačno u 12.00 sati krenuće sa dosadašnje prostorije pravcem: Sipačno—Oštra Gomila—Barni Do—s. Ljeskov Dub—Radelja—cesta Nevesinje—Gacko (grupa kuća oko 1 km. zapadno od s. St. Fojnica—južno od Modrog Polja—severno iznad St. Fojnica)—Domrke—Man. Sv. Dimitrije—Ravni—Brajčevići—Bodežište.

Prilikom prelaska ceste, postaviti prema Fojnici zasedu jačine dva bataljona. Prema podacima u Fojnici se nalazi oko 100 Njemaca sa nešto četnika.³ Ova zaseda mora se postaviti sa obe strane ceste od prilike na liniji: 1048—St. Fojnica. U sastav bataljona određenih za obezbeđenje odrediti laki bacač. Sa bataljonima treba da bude jedan član štaba brigade. Bataljoni na zasedi treba da ostanu dok ne pređu preko ceste svi delovi naše divizije, kada će se i oni sviti na začelje u koloni.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/I, k. 1240.

² Vidi dok. br. 101 i 110.

³ Prema operacijskom dnevniku Nevesinjskog četničkog korpusa tom prilikom su 2. i 6. bataljon Nevesinjske četničke brigade kod s. Fojnice napali dijelove 36. NOU divizije (Arhiv VII. reg. br. BH—V—9336).

Na novoj prostoriji brigada će se smestiti: sa dva bataljona u s. D. Bodežište, a sa dva bataljona u s. G. Bodežište.

Zadatak na novoj prostoriji: bataljoni iz G. Bodežišta treba da izviđaju i zatvaraju pravce: Čemerno—Vratio—G. Bodežište, **Vranjski Do**—G. Bodežište, Bukovac Glava—G. Bodežište. **Kontrolisati** također i pravcem od Grede. Bataljoni iz D. Bodežišta treba da izviđaju i zatvaraju pravce: Vučevo Polje—D. **Bodežište**. Ravni—Bodežište. Održavati vezu sa jedinicama V brigade na prostoriji s. Brajčevići.

2.— V brigada sa div. bolnicom krenuće danas, 27 ov.m. tačno u 12.00 sati pravcem za III brigadom.

Na novoj prostoriji brigada će se smestiti na sektoru s. Brajčevići.

Zadatak: Izviđati i obezbediti se na pravcima koji izvode sa ceste: Gacko—Nevesinje, t. j. Ravni—Brajčevići, Osjek (D. Ravni)—Brajčevići, Ruda Glavica—Brajčevići. Macanovine—Brajčevići, Višnjevo—Brajčevići, i Dobri Vrh—Brajčevići. Kontrolisati cestu Gacko—Nevesinje.

Danas pri pokretu ostaviti jednu četu na Oštroj Gomili za vezu štabu Korpusa, koji će se kretati za našom divizijom. Uz ovu četu ostaviti jednog člana štaba bataljona.

3.— Štab divizije kretaće se na začelju III brigade a na novoj prostoriji smestiće se u s. D. Bodežište.

Napomene:

1.— Prilikom pokreta štabovi brigada ostavljajući na začelju zaštitna odeljenja, koja imaju zadatak da po svaku cenu onemogućavaju izostajanje pojedinaca.

2.— Prostorija na kojoj ćemo se smestiti potpuno je naša. Narod iz tih sela dobrovoljno će dati sve što može. prema tome najenergičnije sprečiti svako samovoljno i nepravilno snabdevanje i pljačku. Prilikom pokreta rekvirirati stoku iz sela koja nisu određena za smeštaj jedinica. Ovaj posao intendanture brigada vršiće sporazumno sa članovima divizijske intendanture na propisan način.

3.— Obzirom da je put dug i vodi preko teško prolaznog zemljišta, a osim toga mogu se pretpostaviti i borbe prilikom prelaska ceste, štabovi brigada daće sve od sebe da se pokret izvrši što organizovanije i brže. Ovo shvatiti najozbiljnije. Ne dozvoliti nikakvo izlaženje iz kolone bez odobrenja nadležnog starešine (vršenje nužde, samovoljni odmori pojedinaca, uzimanje vode za piće i tome slično). O ovome pre pokreta podučiti sve rukovodioce, počev od desetara, a izvršenje naređenja pri pokretu najsavesnije kontrolisati.

4.— Nikakva naređenja ne prenositi duž kolone jer se neće uvažavati. Ako se ima šta javiti u odnosu na kolonu, to učiniti isključivo putem kurira. O ovome također obavestiti sve rukovodioce, počev od desetara. Komandant kolone jedino može izdavati naređenja koja se odnose na celu kolonu, a to **samo** — kao što je rečeno — putem kurira. Svaka brigada odrediće komandanta kolone, koji će biti u vezi sa štabom divizije, koji će se nalaziti na začelju III brigade.

SMKT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar potpukovnik otsutan	Načelnik-major, Kolundžić ⁴	komandant-major R. ⁵ Jović
---	---	--

(M. P.)

P.S.

Jedinice XVI divizije kretaće se pravcem: Crnče—Građev Do—putem koji se spušta ka cesti—Crgovo—Slivlje—Kokorina. XVI divizija smestiće se na prostoriji: G. i D. Kokorina—Dubljevići—Jugovići. Prilikom prelaska preko ceste XVI divizija obezbediti će se od pravca Nevesinja."

BR. 9!)

IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. PROLETERSKE BRIGADE OD 27. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKE DIVIZIJE O SOPSTVENIM I NEPRIJATELJSKIM GUBICIMA¹

ŠTAB I PROLETERSKE BRIGADE

Br. službeno
27 avgusta 1944

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

Dostavljamo vam izveštaj o gubicima našim i neprijateljskim u toku od 23 do 27 avgusta 1944 god.²

⁴ Antun

⁵ Radoslav

⁶ Vidi dok. br. 9G.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/5, k. 713 A.

² Brigada je u to vrijeme vodila borbu za prelazak preko rijeke Uvea i borbu na Palisadu. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 11, dok. br.

Ubijeno je 421 neprijateljskih vojnika, oficira i podoficira, ranjeno 136 nepr. vojnika, podoficira i oficira, zarobljeno je 68 nepr. vojnika, podoficira i oficira.

Ukupno izbačeno iz stroja: 615³ neprijateljskih vojnika, podoficira i oficira.

Zaplijenjeno materijala:

64 puške. 5 puškomitraljeza. 8 "šaraca", 310 ručnih bombi, 3 teška mitraljeza "Svarcloze", 1 haubica 105 mm, 28 mina za laki bacač. 3 mine za teški bacač, 40.000 puščanih i mitraljeskih metaka, jedan konj sa sanitetskim materijalom, 41 konj i veće količine ostale ratne spreme.

Uništeno materijala:

100 pušaka, veći broj lakog automatskog oružja, 2 teška mitraljeza, 1 haubica 105 mm. 50 konja.

Zaplijenjena haubica, nakon što je bila ispaljena zarobljena municija, uništena je.

Naši gubici u istom periodu iznose: 29 mrtvih i 75 ranjenih boraca. Od ranjenih boraca ima oko 20 teže ranjenih. Prema tome, naši gubici iznose ukupno 104 borca.

U ovim borbama nijesmo imali gubitaka u oružju.

S. F. — S. N.

Komandant-major
J.⁴ Zarić

18, 28, 29, 43, 65 i 66 i izvještaj Štaba 1. proleterске brigade od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 18/2, k. 713).

³ Zbir pogrešan; treba: 625.

⁴ Jagoš

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 2-
AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA
NA PROSTORU KOBILJA GLAVA—STEPEN¹ 1

ŠTAB

XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. broj 427

Dana 27-VIII-1944 g. u 12 č.

Vratkovići

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N. O. V. JUGOSLAVIJE

Jučer poslije pola dana neprijatelj je gađao naše položaje sa artiljerijom koja je bila plasirana kod s. Medulića (dva topa), dok je jedan gađao iz Gacka. Sva ova oruđa su gađala položaje na Kobilja Glava. Poslije artiljerijskog dejstva, neprijatelj je krenuo sa Stepena preko Ključa ka Kamenom Brdu u jačini 200—250 vojnika—Švaba i četnika zajedno, odatle su napali dijelove našeg „4" na Kobilja Glava, koju su poslije manje borbe zauzeli i odbacili odjeljenje 4. bataljona. Poslije je naš 4. bataljon vršio protivnapad ali mu nije uspjelo da odbaci neprijatelja sa Kobilja Glava koji je na ovom položaju zanoćio, naš bataljon je trebao da u toku noći opet napadne neprijatelja i povrati Kobilja Glava ali rezultat ovoga napada još ne znamo kao i da li se neprijatelj još nalazi na Kobilja Glava.² O prednjoj situaciji vas je izvijestio naš 4. bataljon.

Prema drugim našim položajima neprijatelj u toku jučerašnjeg dana nije pravio nikakvih ispada. Neprijateljske snage u Gacku su oko 400—500 Švaba sa 5 topova, dva tenka i mnogo kamiona — možda oko 200—300, koji su većinom došli prazni. Jučer je otišla iz Gacko jedna kolona kamiona nepoznate jačine prema Čemernu, saznaje se da su ovi kamioni otišli prazni i vjerovatno je da treba da im stignu neke njihove snage u koliko već nijesu stigle, dok mi nemamo još nikakvih obavještenja da

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 232, k. 1144 II

² i ⁸ Borba je vođena protiv četnika Gatačke brigade. Vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 138—145 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336). Na sektoru Gacka i Bileće u to vrijeme dejstvovali su i dijelovi njemačke 369. divizije — „Vražje" (vidi dok. br. 97 i 112).

tamo nalazi švapskih snaga.³ Jučer je jedan neprijateljski avion kružio iznad Gacko koji je došao od pravca Golije, a zatim je otišao izviđajući preko Čemerna ka Volujaku. Također su i utros tri neprijateljska aviona došla od pravca Bileća i kružili Eu iznad Gacko a potom su se dva spustila kod Gacka a jedan je odložio ka Čemernu. Četničke bande se nalaze, sem ovih koje su na Kobilja Glava, sve oko Gacko, dok im se nalaze jurišci i jedan dio oko Platice—Ravno a jedan dio oko Bodežišta i Nadinčića.

Što se tiče situacije na prostoru Pive je ovakva: Neprijatelj koji dolazio od Plužina i Goranskog povratio se je nazad prema Pivskim planinama a odatle je otišao za Gornje Polje ka Nikšiću. Ove neprijateljske snage su se najhitnije jučer povratile vi jučer se je čula borba na prostoru Javorak—Lipova Ravan te E je vjerovatno da su se tuda probili ka Gornjem Polju. Također se saznaje da je jedan dio Švaba otišao niz dolinu Pive ka Mratinju — pravcem kuda je krenula VI Lička divizija i tamo se je i prekjuče čula jača borba negdje oko Vučevo—Mratinje.⁴ Sve

[ove podatke smodobili od našeg izviđačkog vodakojijebioveć
f tri dana na sektoru Pive kao i preko Komande mjesta Golija, koja nas izvještava da se stanovništvo iz Pive vraća svojim kućama koje je bilo izbjeglo kao i da se Komanda mjesta Piva vraća nazad za Pivu. Prema dosta sigurnim obavještenjima u Kalinoviku se nalazi jedan bataljon Švaba⁵ i četničke bande sa tog sektora.⁶ dok prema Foči stanje neprijatelja nije nam poznato kao ni na sektoru Miljevina—Zelengora—Tjentište—Vučevo.

Jučer su saveznički avioni bombardovali Avtovac i Gacko. Aviona je bilo četiri, koji su kasnije otišli ka Nevesinju.

Još nam nije stigao radio-monter da bi nam opravio radio-stanicu koja bi nam bila vrlo potrebna u ovoj situaciji, te vas molimo da nam ga pošaljete u koliko nije zauzet nekim važnijim poslovima, ako je pak pronašao pokvareni dio (kondenzator) za našu radio-stanicu.

Upućujemo vam tražene drugove za OZNA. njih pet, za koje će se dobiti posebno karakteristike i podatke.

Sada smo dobili vaš akt O. pov. br. 768 od danas⁷ kao i izvještaj od našeg 4. bataljona koji nas izvještava da se i dalje neprijatelj nalazi na Kobilja Glava i njegov napad noćas nije

ITM Taj 5 vidi dok. br. 84, objašnjenje 2 i 4.

⁴ Vidi dok. br. 72.

⁶ Odnosi se na četnike Kalinovičke brigade. Vidi dopis Komande Romanijskog četničkog korpusa od 4. septembra 1944. Komandi Kalinovičke brigade (Arhiv VII, reg. br. BH—V—5809).

⁷ Vidi dok. br. 97.

uspjeo. U toku dana će neko od članova štaba otići kod 4. bataljona koji će rukovoditi sa njime u napadu na Kobilja Glava ~ Također ćemo gledati da u toku noći napadnemo bande i Svalv» kojih ima oko 80 na Stepenu i oko 50 četnika, kako bi ih razbili i olakšali napad na Kobilja Glava.⁸

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar Spiro Srzentić	(M. P.)	Komandant, kapetan Jovan R. Andrić
Načelnik štaba poručnik Smajo Balalić		

BR. 101

ZAPOVIJEST ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ OD 28. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA DA SE PREBACE NA PROSTOR IGRI—KRNA JELA¹

ŠTAB
XII KORPUSA NOVJ
Op. br. 26
28 VIII 1944

Z A P O V E S T
(Sekcija Gacko 1 :100.000)

Situacija: Naše jedinice 27. oktobra razbile su četničke bande ojačane sa Nemcima, koje su se bile postavile na komunikaciji Gacko—Nevesinje, i prebacile se severno od komunikacije Gacko—Nevesinje.⁸ Za sada ne raspoložemo ni sa kakvim izvještajima u pogledu promene situacije u odnosu na neprijatelja na ovom sektoru.

Naš zadatak: Odvojiti se, t.j. udaljiti od komunikacije Gacko—Nevesinje u cilju izbegavanja jačih borbi sa

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 27/1, k. 589.

² Borba je vodena protiv 2. i 6. bataljona Nevesinjske četničke brigade. Vidi dok. br. 98, objašnjenje br. 3.

neprijateljem i davanja nepotrebnih žrtava, kao i produžiti sa izvršavanjem postavljenog nam zadatka. U tom cilju

N A R E Đ U J E M O :

1) Sve naše jedinice izvršiće pokret sa sadašnje prostorije I 29. ov. m. tačno u 3 časa ujutro, pravcem:

a) XVI Divizija: Kokorina (Vrbovac)—Skendraš—k. 1501—Lončari—Padanj—Meličići—Igri. Na prostoriji D. i G. Igri—' gjpovica—Sumići smjestiti se radi odmora, sa zadatkom obez-
L bedenja od pravca Zelengore i Pod Klanca (na k. 1464, Bukovi
E krt) Ovaj pravac treba čvrsto zatvoriti. Dalje od pravca Pri-
dvorice (dolina Neretve) i Grabaš planine. Takode kontrolisati
i zatvarati pravce od Gackog. t.j. komunikacije Gacko—Neve-
I sinje.³

b) XXXVI Divizija: G. Bodežište—Vranjski Do—D. Luka
I —Bubina gl.—Jabuka. Na sektoru Krajdrcnda—Jabuka—Gre-
delj—Krna Jela smjestiti se radi odmora. Na Kljunac kod
1332 ostaviti jednu jedinicu koja će kontrolisati i zatvarati
pravac od Čemernog. Sa Kme Jele i Klančišta zatvarati i kon-
[trolisati pravce od Čemernog i doline Sutjeske—u pravcu Tjen-
I tišta.⁴

2) U koliko neprijatelj u toku današnjeg dana bude aktiv-
niji, t.j. jače napadao na naše jedinice, štabovi divizija predvi-
đeni pokret na novu prostoriju mogu izvršiti i u toku današnjeg
dana. ostavljajući jake zaštitnice koje će neprijatelja zadržavati.
U ovom slučaju, štabovi divizija treba da budu u stalnoj vezi,
da se međusobno obavještavaju o situaciji i odluka o eventual-
nom današnjem pomeranju jedinica treba da bude zajednička.
' tako. da se ne bi desio slučaj da jedna divizija napusti sektor
a druga da ostane i bude izložena jačem napadu neprijatelja.

3) Ovog momenta, pokret naših jedinica treba da bude
r strogo konspirativan, zato će štabovi divizija narediti i saopštiti
I svim borcima i rukovodiocima da naziv i ime naših jedinica
od sada ne smeju upotrebljavati. Naše jedinice zvaće se jednim
imenom i to „Centralni partizanski odred“. Ovaj naziv upo-
; trebljavaće od sada svi naši borci i rukovodioci. Naročitu
pažnju skrenuti kuririma i patrolama koje hvataju vezu, da

³ O organizaciji pokreta i o mjerama za obezbjeđenje vidi zapo-
[vijest Štaba 16. NOU divizije od 28. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br.
| 20/1, k. 951).

⁴ O organizaciji marša 36. divizije i o njenom smještaju na tom
I prostoru vidi dok. br. 110 u ovoj knjizi i zapovijest njenog štaba od 28.
I avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27/1. k. 1240).

ne pitaju gde se nalazi štab brigade, divizije, Korpusa itd. da dotični štab traže po imenima komandanata ili komesara'.

4) Prilikom upućivanja obavestajno-izvidačkih odeljenja skrenuti im pažnju da svaki njihov pokret i ispitivanje sektora treba da bude posve konspirativan. Naročito ispitivanje sektora Sutjeska—Drina.

5) Štab XVI Divizije izdaće naređenje svojoj I Brigadi za pokret danas u 15 časova — tačno. Ova brigada kretaće se sa Štabom Korpusa do s. Šipovica gde ćemo u toku noći primati pošiljke. Štab Korpusa povezaće se sa brigadom kod Skendraša (k. 1602), odakle će se zajedno kretati.

6) Napominjemo štabovima divizija, da u koliko ne bude uslovljen pokret jedinica u toku današnjeg dana. onda pokret izvršiti 29 ov. m. tačno u 3 časa ujutro, kako neprijatelj ne bi osmotrio pravce našeg daljeg pokreta.

7) Do časa polaska. Štab Korpusa nalaziće se u s. Vrbovac, gde će nam štabovi divizija obavezno dostaviti izvještaje o situaciji na svojim sektorima kao i o rezultatima prebacivanja, t.j. borbe u toku jučerašnjeg i današnjeg dana. Takođe nas izvještiti da li su primljene avionske pošiljke. ^ H

SMET FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik
S. Mitrović

(M. P.)

Komandant,
general-major

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 28. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ¹

ŠTAB

XXVII NOU DIVIZIJE
br. 74
28. VIII. 44.

1

ŠTABU III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo vam petnaestodnevni izvještaj — izvod iz operacijskog dnevnika za vrijeme od 1—15. VIII. 1944. godine.

U sastavu divizije bile su slijedeće jedinice: XVI. XIX. XX brigada i Srebrenički p. odred.

XVI NOU brigada:

1. 2. augusta nalazila se na prostorijski Drapnici—Mangurići bez sukoba sa neprijateljem.

3. VIII. brigada u pokretu na prostorijski Riječice—Milan planine.

4. VIII. brigada u sklopu ostalih jedinica divizije vrši pokret preko Grabovice—Mišari sa zadatkom napada neprijatelja (SS) koji se je kretao iz Šekovića za Vlasenicu.² Neprijatelj je napadnut i nanešeni mu gubici od 15 mrtvih i ranjenih.

5. VIII. Neprijatelj od Šekovića vrši jak pritisak prema Vlasenici, radi čega brigada ostaje na prostorijski Rača—Krčevina radi koordinacije sa XIX brigadom na sektoru Vlasenica.

6. VIII. brigada na prostorijski Rašića Gaj³—Tamburovina—Odžak.

7. VIII. Jedan bataljon napada na oslabljenog neprijatelja u Vlasenici. Neprijatelj pretrpio gubitke od 9 mrtvih i 18 ranjenih, dok su naši gubici 2 mrtva. 1 ranjen i 2 nestala. 1 p. mitraljez izgubljen. Uslijed neprijateljske nadmoćnosti bataljon se povlači u sastav brigade.

8. VIII. Brigada na prostorijski Rašića Gaj kao divizijska rezerva bez sukoba sa neprijateljem.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 23'7, k. 1111.

² i ⁶ Na tom su prostoru tada djelovali dijelovi 13. SS divizije, 1 stajaćeg ustaškog i 8. posadnog zdruga i četnici (vidi dok. br. 128. 134 i 160).

* Na karti 1 :100.000 to mjesto nije nađeno.

9. VIII. neprijatelj — SS u jačini od 1.500 vojnika sa artiljerijom napao je na položaje XVI i XX brigade. U borbama koje su trajale od zore pa do 15 h istoga dana neprijatelj je uspio da iz Vlasenice izbije na Bobare odakle je sutradan produžio u pravcu Papraće. U borbama sa ovom brigadom imao je 20 izbačenih iz stroja. Naši gubici 1 mrtav i 2 ranjena.⁴

Od 10.—zaključno 15. VIII. brigada na prostoriji Milići—Nova Kasaba. 12. VIII. likvidirao je jedan bataljon brigade legijsko uporište Drinjaču.⁵ Poslije kratke borbe neprijatelj je pobjegao ostavivši nešto oružja i spreme. Tom prilikom srušena su dva propusta na cesti Drinjača—Bratunac, porušena i minirana cesta Drinjača—Bratunac i Drinjača—Nova Kasaba.

Zaključak:

U ovom periodu sopstveni gubici iznosili su: 3 mrtva, 3 ranjena, 2 nestala, 1 p. mitraljez izgubljen.

Neprijateljski gubici bili su 62 izbačena iz stroja, od toga 15 mrtvih (sigurno utvrđeno).

Od oružja je u tom periodu zarobljen 1 p. mitraljez, pušaka i manja količina ratne spreme.

XIX NOU brigada:

U ovom periodu brigada se nalazila u stalnom pokretu i borbama.

1. i 2. augusta brigada na prostoriji Medojevići—Zunovi u borbama sa četnicima Save Derikonje i Nijemcima i ustašama iz Sokolca. 2. VIII. pred mrak brigada se pred nadmoćnim neprijateljem prebacila na desnu obalu rijeke Bioštica.

3. augusta brigada u pokretu na prostoriji Ravansko—Berkovina bez sukoba sa neprijateljem.

4. augusta brigada u pokretu po zadatku sa Milan planine za Vlasenicu. U isto vrijeme kada je brigada ušla u Vlasenicu, neprijatelj—SS iz Šekovića kretao se drumom prema Vlasenici. Došlo je do borbe u susretu u kojoj je neprijatelj bio privremeno zadržan ali je u toku 5. VIII. ovladao Vlasenicom.⁶ U toj borbi neprijatelj je imao oko 30 izbačenih iz stroja. Naši gubici 3 ranjena. Brigada se sa sektora Vlasenica prebacila na sektor Cikota i zaposjela položaje Bobari—Bačkovac.

6. augusta razbijena je jedna nepr. kolona koja je imala zadatak da ovlada Bačkovcem. Neprijatelj je imao 3 mrtva a zarobljena su 3 konja i razne spreme.

⁴ i ¹³ Prema izvještaju Štaba 27. NOU divizije od 11. avgusta 1944, borba je vođena protiv dva bataljona 27. puka 13. SS divizije „Handžar“ (Arhiv VII, reg. br. 20/7, k. 1111). O tome vidi i dok. br. 137, 140, 142 i 143 u ovoj knjizi.

⁵ Prema relaciji 8. posadnog zdruga za avgust napad na to mjesto je odbijen (vidi dok. br. 160).

7. i 8. augusta bez promjena. Sukoba sa neprijateljem nije bilo. Neprijatelj se nalazio na liniji Ripa—Betanj.

9. augusta brigada je krenula po zadatku na sektor Papraće cilju razbijanja četničkih bandi. U toj akciji su preko Borogova trebale da sadjeju jedinicama XXXVIII divizije.⁷ Dva bataljona brigade uspjela su da ovladaju položajima Aščerići—Ijgyjk—Lemića Brdo. Pošto nisu učestvovala jedinice 38. divizije⁸ četnici su se povukli na Borogovo a potom pojačani sa Matkovca izvršili protunapad i uspiju da potisnu naše snage na položaje Kominjača—Borogovo.⁸ Jedan bataljon brigade kretao se preko Bobara za Bijelu Zemlju. Kod Selišta bio je iznenađen od neprijatelja koji je zaposjeo položaje ispod Borogova i tom prilikom izgubljen je protukolac i nekoliko konja. Pošto se neprijatelj pojavio u dolini rijeke Drinjače, jedinice su se povukle sa Borogova na Krušike.⁹ U ovim borbama četnicima su nanešeni osjetni gubici, oko 60 izbačenih iz stroja, ali uspjeh nije mogao biti u potpunosti iskorišten zbog pojave jačih neprijateljskih snaga od pravca Vlasenice kao i neučestvovanja jedinica 38. divizije na predviđenom pravcu. U ovim borbama naš⁵ gubici bili su 6 ranjenih.

11. augusta ponovo je napadnut neprijatelj (četnici) u Matkovcu i Osmacima uz gubitke od 10 mrtvih i više ranjenih. Poslije kraće borbe četnici su na Matkovcu i Osmacima bili razbijeni, ali neprijateljska artiljerija je otpočela sa jačom vatrom tako da su se jedinice povukle na prostoriju Rakino Brdo—Vidakovići.

12, 13, 14. jedinice u pokretu na prostoriju Milići—Vukovići.

15. VIII. na prostoriji Vukovići — odmor.

Zaključak:

Za ovo vrijeme neprijatelj je imao 124 izbačena iz stroja, od toga je oduzeta sprema od 23 poginula neprijateljska vojnika, 2 vojnika su zarobljena. Plijen: 3 konja, municije, odijela i raznih artikala za ishranu.

Naši gubici: 1 poginuo, 11 ranjenih i 1 zarobljen. Od oružja izgubljeno: 1 protukolac, 2 p. mitraljeza, 8 konja.

Moral i borbenost kod boraca do dolaska u Spreču bila je dobra. Ali poslije borbi koje su vođene u Spreči dezertiralo je

⁷ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 104.

⁸ Prema izvještaju Štaba Majevičkog četničkog korpusa od 10. avgusta 1944. na tom prostoru su tada bili Birčanski, Paprački i Sprečanski četnički bataljon (Arhiv VII, reg. br. BH—V—11182).

⁹ Odnosi se na Gornje krušike (k. 688).

84 borca, pd toga 46 iz II sprečanskog bataljona.¹⁰ Razlog dezertstvu: Poslije jakih udaraca koje su jedinice ove brigade zadale Sprečanskoj četničkoj brigadi, četnički i SS-ovački teror pojačao se je prema porodicama naših boraca. Borci želeći da zaštite barem koliko, toliko svoje porodice ostali su kod svoje kuće da se sami nose sa četničkim bandama.

XX *NOU* brigada:

1. augusta brigada na prostoriji Kruševci—Podhomar—Jabuka. Manji sukobi sa četnicima i Njemcima.

2. augusta preko cijelog dana oštre borbe sa Njemcima i četnicima u jačini od oko 600 sa artiljerijom. Poslije žestoke borbe neprijatelj je uspio, uglavnom pomoću artiljerije i bacača, da ovlada Kruševcima, dok je brigada napustila položaje i krenula na prostoriju Malo Polje. Neprijateljski gubici 60 izbačenih iz stroja a naši 2 mrtva i 8 ranjenih, uglavnom od artiljerije.¹¹

3. 4. i 5. augusta brigada na prostoriji Han Veternik—Igriste—Ploča. 5. VIII razbijena je jedna njemačko-četnička patrola. Neprijat. gubici 3 mrtva i 5 ranjenih. Zarobljen 1 šarac. I

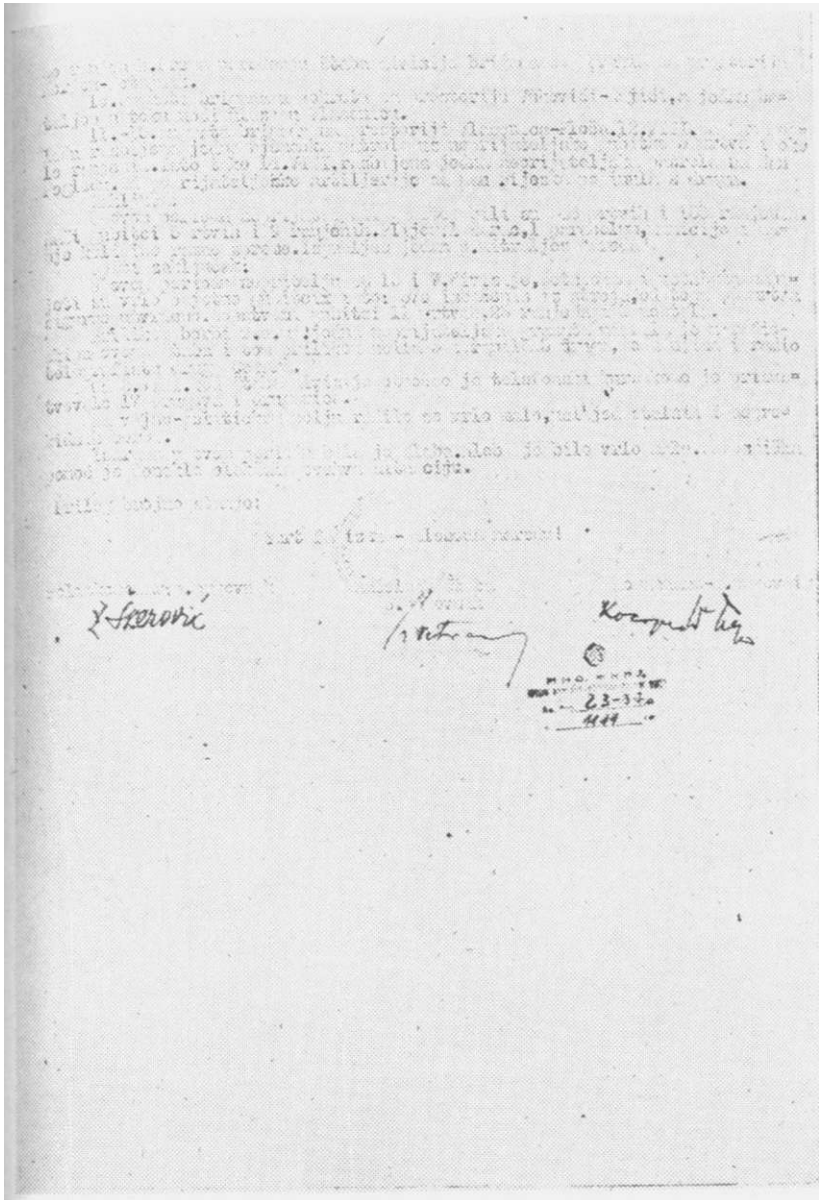
6. VIII. brigada u pokretu na prostoriju Cikote bez sukoba sa neprijateljem.¹²

7. augusta neprijatelj sastava SS napao je na naše položaje Simići—Ripa. U borbama koje su trajale preko cijeloga dana neprijatelj je imao gubitke oko 30 izbačenih iz stroja. Naši gubici 1 mrtav. Neprijatelj je uspio da ovlada Ripom. Borbe se produžuju u toku 8. i 9. augusta. Noću 7/8. brigada je izvršila napad na neprijatelja na položajima Simići—Ripa. Poslije borbe koja je vođena cijelu noć neprijatelj je uspio da se zadrži na Ripi uz gubitke od 15 izbačenih iz stroja. Borba se produžava preko cijelog dana.

9. augusta jedna neprijateljska kolona u jačini od 1.500 napada od Vlasenice na naše položaje u zajednici sa neprijateljem od pravca Ripe. Žestoka borba vođena je sve do po podne i neprijatelj je poslije brojčane nadmoćnosti i uz velike gubitke uspio da izbjije na položaj Bobari.¹³ Naše jedinice nisu imale gubitaka, dok je neprijatelj imao 20 mrtvih i oko 30 ranjenih. Prema naređenju štaba divizije brigada se povukla na prostoriju Korijen—Potajnik.

¹⁰ Pomenuti borci nisu pobjegli neprijatelju.

¹¹ U toj borbi, pored Nijemaca i četnika, učestvovali su i dijelovi I. ustaškog stajaćeg zdniga. Opširnije o tome vidi relaciju zapovjedništva ovoga zdruga od 11. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/1—131, k. 58).

Fotokopija posljednje stranice dokumenta br. 102

10. augusta brigada u pokretu na prostoriju Vukovići—Raf [ići, ^a jedan bataljon u toku noći ulazi u Vlasenicu.¹⁴
f ' 11.—15. augusta brigada na prostoriji Vlasenica—Ploča. 12. VIII- na Han Pogledu razbijena jedna njemačka patrola uz neprijateljske gubitke 3 mrtva i oko 10 ranjenih. Isto tako 14. VIII. razbijena jedna neprijateljska patrola na Han Pogledu. Od neprijateljske artiljerije sa Han Pijeska poginula 2 druga.

Zaključak:

U ovom periodu neprijateljski gubici bili su 46 mrtvih i 138 ranjenih. Naši gubici 5 mrtvih i 9 ranjenih. Plijen: 1 šarac, 1 parabelum, municije i manje količine razne sprema. Izgubljen jedan p. mitraljez „Breda“.

Opšti zaključak:

U ovom periodu neprijatelju — SS 13. i 7. diviziji, četnicima i ustašama nanijeti su vrlo osjetni gubici i to: 370 izbačenih iz stroja, od toga 84 mrtva sigurno utvrđeno. Sopstveni gubici 11 mrtvih, 23 ranjena i 3 nestala.

Prilikom borbi 9. o. mj. jedna neprijateljska granata udarila je u radio-ekipu ovoga štaba i tom prilikom ubila 3 i ranila 3 druga, među njima i radio-telegrafistu druga Cezara.¹⁵

Od 2. VIII. kod štaba divizije otpočeo je telefonski kurs kome je prisustvovalo 17 drugova i drugarica.

Na vojno-političkom polju radilo se vrlo malo, uslijed stalnih i neprekidnih borbi.

Ishrana u ovom periodu bila je slaba. Hleba je bilo vrlo malo. Saveznička pomoć je donekle olakšala ovakvu situaciju. Prilog: brojno stanje.¹⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — p. pukovnik
Z. Škerović

Komandant — p. pukovnik
Kosorić Pero

(M. P.)

Načelnik štaba
p. pukovnik
R. Petovar

¹¹ Vidi dok. br. 150.

Italijan. U NOVJ stupio poslije kapitulacije Italije.

¹⁶ Redakcija ne raspolaže pomenutim brojnim stanjem. Međutim, brojno stanje brigada 27. divizije prikazano je u dok. br. 128.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 28. AVGUSTA
 ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O SITUACIJI NA PROSTORIMA
 VLASENICA—BRATUNAC—SREBRENICA—DŽLMRIJ.,

ŠTAB
 XXVII N.O.U. DIVIZIJE

Pov. br.
 28. avgusta 1944. god.

ŠTABU III KORPUSA N.O.V.J.

Podnosimo izveštaj o našem radu od 22. ov. mj. kao
 stavak izveštaju od 22. ov. mj.²

22. ov. mj. neprijatelj — SS, legija i ustaše produžili su na-
 stupanje sa linije Ježestica—Buljin—Srebrenica i to jednom
 kolonom (sa automobilima) Bratunac—Kravica—Kasaba³—Mi-
 lici, jednom Buljin—Rogač—Milici, a jednom drumom Srebre-
 nica—Milici (sa automobilima). Jačina svake od ovih kolona pre-
 ma našoj procjeni bila je oko 300 ljudi. Neprijatelj je istoga
 dana oko 17 časova ušao u Milice. Uslijed neopreze od dijelova
 XIX i XX brigade koji su zatvarali drumove Kasaba—Milici i
 Srebrenica—Milici neprijatelj je bez većih gubitaka prošao dru-
 mom.⁴ Prvi bat. XIX brigade koji se nalazio na sektoru Kasaba
 nije ušao u sastav brigade i do danas nema veze sa njim.⁵

Ocijenivši da neprijatelj ima namjeru da nas izbací sa pro-
 storije Milići—Srebrenica uputili smo odmah XVI brigadu na
 sektor Podžeplje sa zadatkom da nam obezbjedi izlazak na plato
 Podžeplja. U toku 23. o. mj. sve jedinice izbile su na prostoriju
 Prdibegovina—Brložnik—Krivače.

24. o. mj. i 25. o. mj. nije bilo sukoba sa neprijateljem sem
 manjih sukoba sa domaćom milicijom koja je pobjegla u pravcu
 Zepa.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg br 227.
 k. lili.

² Vidi dok. br. 82.

³ Nova Kasaba

⁴ i ⁷ O dejstvu neprijatelja vidi dok. br. 154.

⁶ Prema operacijskom dnevniku Štaba 27. NOU divizije za period
 od 1. januara do 31. avgusta 1944, pomenuti bataljon je 30. avgusta na
 prostoru Bobara došao u sastav svoje brigade (Arhiv VII reg br. 1/L

26. o. mj. neprijatelj je (SS, ustaše, legija) sa jačim snaga-
 ma nastupao na pravcima Milići—Zagrade—Crna Rijeka; Lu-
 kići—Ravna Gora—Prdibegovina: Pomol—Nurići—Batarski put.
 Kf. Ravnoj Gori bataljon XVI brigade sačekao je neprija-
 Kelisku kolonu, ovu razbio i vratio u pravcu Lukića. Isto tako
 I na Javorniku (k. 1395) bataljon XVI brigade napao je na nepri-
 I iatelja koji je baš izašao na Javornik i ovoga vratio u pravcu
 I jf. pusne." Ove uspjehe bataljoni nisu mogli da iskoriste usli-
 ' jed pojave neprijatelja na pravcu Crna Rijeka — Krivače. U
 I ovim borbama naši gubici bili su 1 mrtav, a neprijateljski po
 I procjeni štaba brigade oko 20 izbačenih iz stroja.

U vezi sa ovakvom situacijom štab divizije je donio odluku
 I da sa svim snagama krene na sektor Kusače—Crna Rijeka a
 I odatle prema situaciji da se prebaci preko drumova Vlasenica—
 I Sokolac (ne znajući još za kolonu na pravcu Zagrade—Crna Ri-
 I jeka). U vezi s tim naredio je štabu XX brigade da uputi odmah
 I jedan bataljon u Kusače a sa ostalim dijelovima i divizijskom
 I bolnicom da krene u pad mraka također u Kusače. Bataljon
 I XIX brigade trebao je da krene iz Krivaca za Crnu Rijeku. Oko
 I 18 h divizijska bolnica sa štabom divizije i dve čete XIX briga-
 I de krenuli su iz Podžeplja za Kusače predpostavljajući da se u
 I Kusačama nalazi bataljon XX brigade. Međutim, bataljon XX
 I brigade nije u to vrijeme još bio upućen u Kusače. Kolona sa
 I divizijskom bolnicom ulazila je sa čelom u Kusače i bila izne-
 I nadno napadnuta od neprijatelja,⁷ koji je iz Crne Rijeke izašao
 I na k. 1193. Poslije iznenadne vatre kolona je prsila (jednim di-
 I jelom) dok se veći dio povratio nazad prema Planama. Na Pla-
 I nama prikupljeni su dijelovi bolnice, XX brigada i štab divizije,
 I odakle je kolona krenula u 22,30 h pravcem Plane—Jelovci—
 I Mešćema—Tukovi—Podomar—Gornji Capori—Berkovina—Vra-
 I bačka. U pokretu nije bilo sukoba sa neprijateljem premda se
 I neprijatelj nalazio u Džimrijama.

XVI brigada sa jednim dijelom bolnice rokirala se na Vra-
 nji Kamen (k. 1291) odakle je u toku 27. o. mj. preko Zeženice
 —Han Mitrović prešla na prostoriju Milan planine. U toku po-
 kreta nije imala sukoba sa neprijateljem.

Dijelovi XIX brigade (dve čete sa komandantom⁸ i politko-
 mesarom¹¹ brigade) koji su se nalazili na čelu bolnice, prilikom
 sukoba sa neprijateljem u Kusačama rokirali su se prema Zepu

⁸ Vojislav Ilić Vojko

⁹ Rade Jakšić

(k. 1537) i sa njima do danas nemamo vezu.¹⁰ Sa njima se nalazi i komandant Drugog bataljona kapetan Žarko.¹¹

Od divizijske bolnice nije stiglo još oko 30 drugova i drugarica zdravih i bolesnih, među njima i dr. Cemerlić¹² i Madarek.¹³ Pretpostavljamo da bi neki dijelovi trebali biti sa dijelovima XIX brigade.

Mi se sada nalazimo na prostoriji Ravansko—Podkozlovača—Grabovička Polja—Riječica. Dijelove XIX brigade sa pomoćnikom komesara¹⁴ i načelnikom štaba¹⁵ upućujemo na sektor B'rča sa zadatkom da uhvate vezu sa svojim 1. bataljonom i čelom koja je otišla sa kapetanom Bobarom,¹⁶ kao i da prikupe dezertere i ostale borce koji su izostali ili u borbama bili odsječeni. Ovih boraca ima veći broj.

Od oružja u ovim borbama prema do sada prikupljenim podacima nismo izgubili ništa.

Upućujemo druga majora Stojana Milinovića prema vašem naređenju. Major Mirko Batričević ostao je u bazi kod Milica zajedno sa još nekoliko težih ranjenika. Njegovo zdravstveno stanje se je pogoršalo tako da smo ga morali nositi na nosilima. Pokreti su mu mnogo škodili te smo smatrali da je bolje da ga ostavimo u bazi. Njemu je potrebno liječenje te je nesposoban za ma kakvu dužnost.

Upućujemo vašu komoru sa propagandnim materijalom.

Upućujemo delegate. Drug Nisim¹⁷ se ne nalazi kod nas.

Ishrana: Problem ishrane se kod naših jedinica postavlja kao vrlo važan. Hljeba jedinice nisu imale uopšte od 18. o. mj. U mesu se također oskudjeva. Na ovoj prostoriji su uslovi za ishranu nikakvi. Jedina naša hrana krompir je iscrpljena.

¹⁰ Prema izvještaju Štaba 27. NOU divizije od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27/4, k. 1111) to se odnosi na 3. bataljon. On je 26. avgusta sa jednim dijelom divizijske bolnice i pomenutim rukovodiocima otišao u Vlasenicu, gdje je ostao nekoliko dana, a potom se vratio, tako da se 30. avgusta na prostoru s. Cikote okupila cijela 19. brigada.

¹¹ Narodni heroj Žarko Vuković Pucar, zamjenik komandanta 19. birčanske brigade, 22. septembra 1944. teško je ranjen u borbi kod Zvornika, usljed čega je, nekoliko dana kasnije, umro. Vidi izvod iz operacijskog dnevnika 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26/27, k. 1111).

¹² Asim

¹³ Također doktor.

¹⁴ Milan Vuković

¹⁵ Jakob Vodušek

¹⁶ Slobodan Bobar Đoda. Tada je bio obavještajni oficir 19. b'rčanske NOU brigade.

¹⁷ Albahari

Stanje u XVI i XX brigadi je dobro.

Sa ove dve brigade na ovom sektoru nismo u stanju da ispoljimo punu aktivnost na okolne neprijateljske garnizone, s obzirom na našu malu udarnu snagu. Predlažemo orijentaciju Milići—Kasaba, prema Srebrenici.¹⁸

Podatke o neprijatelju dostavlja vam naš II odsjek a ekonomski izvještaj načelnik intendanture.

Upućujemo druga Salka sa dinamom za američku radio-stanicu. Molimo da ga vaša radio-sekcija popravi. Isto tako molimo da nam pošaljete benzina i akumulator za englesku radio-stanicu ako ga imate. Od tri stanice možemo da radimo samo sa jednom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar. — p. pukovnik
Z. Škerović

Komandant — p. pukovnik
Kosorić Pero

Načelnik štaba
p. pukovnik,
R. Petovar

¹⁸ Posljednja rečenica je dopisana mastilom, latinicom.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 38. DIVIZIJE OD 28. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 3. KOPUSA NOVJ O BORBAMA U BIRČU I NA PRO-
STORU KLADANJ—VLASENICA—SEKOVIČI—OSMACI«

STAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Str. pov. br. 53
27.² VIII. 1944.

Operacijski izveštaj o vode-
nim operacijama u Birču od
28. VII. do 27. VIII. o. g.

ŠTABU III KOPUSA NOVJ

Položaj

Prema naređenju štaba III korpusa NOVJ str. pov. br. 6 od 7 aprila o. g. dostavlja se sledeći izveštaj o radu i vodenim operacijama 38 NOU divizije u Birču u vremenu od 28. VII. do 28. VIII. o. g.:

U vezi dostavljenog Vam operacijskog izvještaja pod str. pov. br. 42 od 28. VII. t. g. neprijatelj i dalje produžava ofanzivu prema našoj slobodnoj teritoriji — Birču. vršeći obuhvatne i koncentrične napadne manevre pravcima: Zvornik—Vlasenica, Capardi—Šekovići—Vlasenica, Zivinice—Kladanj, Srebrenica—Vlasenica i Han Pijesak—Vlasenica. U ovim neprijateljskim ofanzivnim operacijama učestvuju jake nepr. snage i to: glav-
nina 13 Bosansko-hercegovačke SS-divizije,³ II ustaški zdrug,⁴ delovi SS-divizije „Princ Eugen”,⁵ četnici (majevički, trebavski,

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13/3, k. 1258.

² Vjerovatno omaška. Treba: 28.

³ Riječ je o 13. SS legionarskoj diviziji „Handžar”. Bliže o njoj vidi knj. 27, dok. br. 130 (napomenu 4, 9 i 10) i 143.

⁴ Prema pregledu rasporeda jedinica 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944. 2. ustaški zdrug je tada bio raspoređen sjeverno od rijeke Save, na prostoru Donji Miholjac — Osijek — Vukovar — Đakovo — Podravska Slatina (Arhiv VII, reg. br. 32/2—1, k. 60).

U istočnoj Bosni, na pomenutoj prostoriji, u periodu jul — avgust 1944. dejstvovali su I. ustaški stajaći djelatni zdrug i dijelovi 8. posadnog zdruga, a na prostoru Kladnja — dijelovi 12. ustaškog zdruga (vidi knj. 27, dok. br. 19, 130 i 180 i dok. br. 160 u ovoj knjizi).

⁵ Riječ je o 7. SS diviziji „Princ Eugen” (vidi dok. br. 126, napo-

ozrenski, paprački i dr.)⁶ i zeleni kadar. U odbrani naše slobodne teritorije, tj. u našim defanzivnim operacijama učestvuju snage III Korpusa NOVJ. tj. snage 27 i naše 38 NOU divizije, kako je to niže izloženo:

28. VII. izvršen je pokret cele divizije (sastav: štab divizije, 17 Majevička NOU brigada. Srebrenički i Mačvanski NOP odred) sa prostorije Glogovička Polja pravcem Riječica—Žeravica — Slivno u cilju napada na Kladanj. Noću 28/29. VII. divizija je bila razmeštena u s. Konjevićima i okolini, a Mačvanski NOP odred u s. Klještanima.⁷

29. VII. u 7 časova izvršen je pokret i zauzet raspored za napad na Kladanj, i to: 17 Majevička brigada napada u 3 kolone. Desna kolona (jedan bataljon) sa severne strane preko Prestake. s tim kad stigne na drum Zivinice—Kladanj orijentiše se na visove severno od Kladnja, sa zadatkom zatvaranja ovoga pravca i obezbeđenja desnog boka. Srednja kolona (jedan bataljon) napada frontalno preko s. Puljići i Vučinići na centar varoši, a leva kolona (jedan bataljon) preko Jaračkog Brda u cilju obuhvata prema selu Buševu. Srebrenički NOP odred na prostoriji s. Konjevići sa zadatkom obezbeđenja, osmatranja i zatvaranja pravaca od Olova, Slivna i Žeravice. Mačvanski NOP odred u s. Klještanima sa zadatkom osmatranja u pravcu Betnja i Javornika. Napad na sam Kladanj izvršen je u 10 časova. Neprijatelj jačine jedne satnije ustaša (oko 120 vojnika) i 300 r milieionera dao je slab otpor i povukao se iznad s. Buševa.⁸ Po fulasku u varoši naši delovi zadržali su se do pada mraka i povukli se bez ikakvog pritiska neprijateljskog na položaje kod s. Konjevići.

Sopstveni gubici: 1 mrtav i 5 ranjenih drugova, od toga 2 ranjena od sopstvenog bacača.

Neprijateljski gubici: 1 mrtav i 7 ranjenih.

Zarobljeno: 4 konja, 9.000 metaka puščanih. 1 signalni pištolj, 11 pušaka, 1 sanduk sanitetskog materijala, 24 mine, 120 pari novog ustaškog odijela i nešto životnih namirnica.

30. VII. u 6 časova izvršen pokret pravcem: Skrać—Ravno — Ašpile—Ponjerka. gdje je divizija stigla oko 11 časova. Na ovoj prostoriji izvršen je raspored u cilju obezbeđenja i kontrole pravcima od s. Konjevića i s. Žeravice. Mačvanski NOP od-

⁶ Odnosi se na pripadnike četničkog Majevičkog i Romanijskog korpusa. Bliže o njima vidi knj. 27, dok. br. 86 i 122.

⁷ O tome vidi i knj. 27, dok. br. 133.

⁸ U izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. avgusta 1944. piše da je Kladanj tada branila 2. ustaška bojna (Arhiv VII, reg. br. 2/3—18, k. 149 e). O tome vidi i knj. 27, dok. br. 133.

red i dalje je ostao u s. Klještanima. U toku ovoga dana sukoba sa neprijateljem nije bilo.

31. VII. Snage naše divizije na istoj prostoriji sa istim rasporedom i zadacima, kao prošlog dana. Mačvanskom odredom u s. Klještanima upućen ob. oficir štaba ove divizije sa radiostanicom u cilju bržeg obavještanja o situaciji na teritoriji Birča. Obaveštajnom službom utvrđeno, da je 30. VII. iz Srebrenice u Vlasenicu stigla ustaška bojna, gdje je zanočila i vršila izviđanje patrolama u pravcu Malog Polja i Kladnja.⁹

1. VIII. Od štaba III korpusa NOVJ dobiveno je radiogramom obaveštenje da je neprijatelj, jačine 350 ustaša i delovi SS-divizije „Princ Eugen“, iz s. Vrapci otišao za Sokolac. da je Vlasenica prazna i da treba izviđati u pravcu Han Pijeska. Raspored divizije kao i prošlog dana. Sukoba s neprijateljem nije bilo.^m

2. VIII. Jedinice naše divizije na istoj prostoriji sa sledećim rasporedom: 17 Majevička brigada zatvara pravce prema Kladnju, Žeravici i Glogovičkom Polju (Grabovičko Polje), a Srebrenički odred prema Riječici. Mačvanski NOP odred prema s. Klještanima osmatra Birač i zatvara pravac ka Ponjerci. Sa Mačvanskim odredom nalazi se i Birčansko područje.¹⁰

27 NOU divizija raspoređena na prostoriji: Kruševci—Nišići—Drapnići vodi borbu istog dana po podne (čuje se jaka artiljerijska paljba) na liniji Kruševci—Zunovi sa jedinicama SS-divizije „Princ Eugen“ i četnicima.¹¹ U toku noći jedinice su u pripravnosti očekujući napad delova 13 SS-divizije od Kladnja.

Štab III korpusa javlja da će se jedinice 27 divizije u toku 3. o. mj. pomeriti na Malo Polje, a naše jedinice da zatvore i po svaku cenu da brane pravce od Kladnja i s. Petrovića.

3. VIII. Jedinice naše divizije na istoj prostoriji, sa istim rasporedom i zadacima kao prošlog dana. U toku ovoga dana sukoba sa neprijateljem nije bilo.

4. VIII. U toku ovoga dana vršena dublja izviđanja u pravcu Kladnja i Žeravice i utvrđeno da se neprijatelj nalazi u Kladnju i s. Vučinićima jačine 1 bojne 13 SS-divizije.¹²

Od štaba III korpusa primljeno je naređenje, da se naša divizija sa dosadašnje prostorije prebaci u Birač na prostoriju

⁹ Odnosi se na 22. bojnu 1. stajaćeg djelatnog ustaškog zdruga. Ona je tada po nalogu neke SS divizije (vjerovatno 7. SS divizije „Princ Eugen“) vršila izviđanje. Vidi relaciju Zapovjedništva pomenutog zdruga od 21. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/2—15, k. 57).

¹⁰ Odnosi se na Komandu Birčanskog područja.

¹¹ i ²⁰ Opširnije o rasporedu i dejstvu jedinica 27. NOU divizije vidi dok. br. 102.

javornika.¹³ Doneta je odluka, da divizija krene u dva ešelona. I ešelon: I, II i III bataljon 17 Majevičke NOU brigade, a II ešelon: štab divizije. Mačvanski NOP odred, bolnica. Birčansko područje i IV bataljon 17 Majevičke brigade. Prikupljanje ešelona izvršeno je oko 21 čas u Ponjerci.

5. VIII. I ešelon krenuo je noću 5/6. VIII. u 21 čas pravcem: s. Klještani—s. Turalići—s. Dole—Hadžići—s. Lulići—s. Vučinovići. pošto je prethodno izviđanjem utvrdio, da se neprijatelj nalazi na desnoj obali r. Drinjače u blizini s. Klještana. Jsto tako ovaj ešelon utvrdio je da je jedna veća neprijateljska kolona sa komorom prošlog dana prošla za Vlasenicu. Prvi ešelon bez I bataljona, koji je ostavljen da prihvati II ešelon u s. Dole. stigao je u s. Vučinoviće u svanuće.

II ešelon krenuo je iz Ponjerke u 1 čas i stigao u svanuće u s. Klještane, baš u trenutku kada je jedna veća neprijateljska kolona sa pravca Betnja napala naš I bataljon na položajima kod s. Dole. Posle kraće borbe I bataljon sa dve čete probio se u pravcu s. Lulići i Vučinovići, a sa jednom četom otstupio ka s. Klještanima. Stab divizije, ocenivši da je neprijatelj poseo položaje na desnoj i lijevoj obali r. Drinjače sa jačim snagama, doneo je odluku, da se I ešelon povрати i prihvati I bataljon. a II ešelon da se povuče na Ponjerku kao sigurnije mesto i da IV bataljon u sastavu ovoga ešelona osigura pravac od Kladnja ka Ponjerci. I ešelon, u cilju prihvata I bataljona. napao je neprijatelja oko 13 časova kod Prijevora, brzo i iznenadno, nanevši mu vatrenim prepadom osetne gubitke. Neprijatelj brojno dosta jak (jedan bataljon) uz pomoć jake artiljerijske i bacačke vatre uspeo je potisnuti I ešelon. koji se je zadržao na položajima: Poljevina—s. Todići—s. Lulići.¹⁴

Sopstveni gubici: 3 mrtva i 9 ranjenih drugova.

Neprijateljski gubici: 170 mrtvih i 30 ranjenih.

Po izvlačenju II ešelona na Ponjerku. neprijatelj jačine oko 200 SS-ovaca sa jednim bacačom i topom napada od Jasena na štab divizije kod s. Klještana. koji je ostao iza II ešelona i posmatrao tok borbe kod I ešelona. Prateća četa štaba divizije i četa I bataljona koja je bila otsječena pod borbom povlače se na položaje iznad Ponjerke. U 14 časova neprijatelj je uspeo da izađe na položaje severno od Ponjerke. Prateća četa štaba divizije i četa I bataljona dale su otpor, dok su se izvukle bolnica, intendantura i izbjeglice sa Birčanskim područjem, pa se potom povukle prema s. Riječici. a potom dalje ka Igrištima. gdje je na Han Veterniku nađen štab III korpusa i štab 27 NOU divizije.

¹³ Vidi dok. br. 14.

Oko 18 časova 4 bataljon prebačen je na položaje kod s. Riječice i oko 20 časova prima borbu sa 3 neprijateljske kolone, koje su došle od Ponjerke.¹⁵ Borba je vođena do 21.30 časova, kada se ie bataljon pod zaštitom mraka povukao i krenuo za Han Veternik.

Sopstveni gubici: 1 poginuo i 6 ranjenih drugova.

Neprijateljski gubici: 15 mrtvih i 20 ranjenih.

6. VIII. Pošto je neprijatelj zatvorio sve pravce zapadno od ceste Vlasenica—Han Pijesak i počeo se osećati njegov koncentričan pritisak od Han Pijeska. Ponjerke i Kladnja ka Igrištima, to je štab III korpusa u toku noći 5/6. VIII. doneo odluku da se sve jedinice u toku noći sa prostorije Malo Polje—Ismštr (zapadno od komunikacije Han Pijesak—Ploča) prebace u Birač. Na osnovi ove odluke u 5 časova otpočeo je ookret našeg II ešelona sa štabom III korpusa i jedinicama 27 divizije Dravcem: Jusina Ravan—Smrčevac—s. Rača—s. Lukići—s. Odžak. IV bataljon naše II ešelona upućen je u 1 čas sa Han Vetemika na Glo(?ovička Polja za zatvaranje pravca od Riječice u cilju osiguranja levoff boka našeg pokreta. Pošto je pokret izvršen bez uznemiravanja, to je naš II ešelon stigao istog dana na prostoriju: Crkvina—Odžak—Lukići—Ripa, gdje ie zanoćio. IV bataljon co izvršenom zadatku postavljen je na Ripu. 19 Birčanska brigada postavljena na Bačkovac i Korijen. Neprijatelj se je nalazio na Prijevoru i u Vlasenici.

I ešelon (17 Majevička brigada bez IV bataljona) ostao je na istoi prostoriji kao i prošlog dana. U 12.30 časova neprijatelji jačine 300 SS-ovaca iz pravca od Rastića napao je naš I batalion na Srednjem Brdu (Javornik), a u isto vreme delovi SS-jedinica napali su II i III bataljon sa Debelog Brda. Ovi nani su odbijeni i ešelon je zauzeo sledeći raspored: III batalion kod s. Bečanovići prema Kurilu.¹⁶ II bataljon u s. Vasilićima,¹⁷ a I batalion sa štabom brigade u s. Ristićima.

7. VIII. Oko 3 časa neprijatelj jačine od jednog bataljona 13 SS-divizije napada naše položaje na Ripi i odbacuje naš IV bataljon. Naš I ešelon sa štabom korpusa. Mačvanskim odredom. Birčanskim područjem prebacuje se sa Cikota preko Stolice i Šekovića na prostoriju: s. Ristići—s. Dukići—s. Vasilići—s. Mitrovići. Po dolasku na ovu prostoriju, naša divizija zauzela je sledeći raspored: s. Mitrovići—Bečanovići—Bišina—Vasilići—Akmačići. U toku celog dana 27 divizija vodi žestoke borbe sa neprijateljem na Cikota.

¹⁵ O neprijateljskim snagama u istočnoj Bosni vidi dok. br. 126, objašnjenje br. 38.

¹⁶ Na karti 1 : 100.000 to mjesto nije nađeno.

¹⁷ Na karti 1 : 100.000 to mjesto je označeno kao s. Vasilievići. •

8. VIII. Svestrano izviđanje i upućivanje patrola u pravcima neprijatelja u rejonima pojedinih bataljona.

Neprijatelj se nalazi još uvijek na Prijevoru, Kladnju i Vlasenici i na podnožju Ripe. Živ saobraćaj osjeća se putem Kladanj—Tuzla. Po primljenim podacima od Kladanjskog odreda neprijatelj iz Kladnja kreće za Olovo.¹⁸

Dijelovi 27 divizije vode ogorčene borbe na Ripi. Saobraćaj neprijatelja osjeća se i putem Papraća—Bijela Zemlja—Vlasenica.

Pred veče ustanovljeno do je neprijatelj sa izvjesnim dijelovima došao ponovo na Betanj i da je prema Strmici uputio svoje manje dijelove.

9. VIII. Jedan bataljon 17 Majevičke brigade sadejstvuje u **napadu** 19 Birčanske brigade na četnike u Papraći. Bataljon je u 6 časova bez otpora izašao na Borogovo i Kominjaču. Na Bijeloj Zemlji bilo je nešto četnika koji su brzo rastjerani.¹⁹

10. VIII. Jedinice se nalaze na istoj prostoriji sa istim rasporedom i zadacima kao prošlog dana. Izviđanjem i putem ob. službe utvrđeno je da se je neprijatelj iz Birča povukao ka Tuzli, Zvorniku i u dolinu Spreče.

U 20 časova jedan bataljon 17 Majevičke NOU brigade izvršio je akciju na četnike u selu Majdanu. Četnici su blagovremeno izmakli pripucavajući sa velike daljine na naš bataljon.

11. VIII. Vršeno dublje izviđanje u svima mogućim pravcima nadiranja neprijatelja i utvrđeno da neprijateljskih dijelova nema u blizini rasporeda ove divizije.

Birčanska brigada od ranog jutra pa do podne vodi žestoke borbe sa dijelovima 13 SS-divizije na prostoriji Osmaci—Sajtovići. Čuje se jaka i brza mitraljeska paljba.

12. VIII. Jedinice se nalaze na istoj prostoriji, sa istim rasporedom i sa istim zadacima kao i prošlog dana. Vršena izviđanja u rejonima pojedinih bataljona i utvrđeno da neprijatelja nema u blizini. Sukoba sa neprijateljem nije bilo.

13. VIII. Birčanska brigada sa sektora Papraća—Bunarić upućena u sastav svoje 27 NOU divizije u srebrenički kraj,²⁰ usled čega naša divizija zauzela je sledeći raspored: jedan bataljon u Raševu, jedan bataljon u s. Mitrovići, jedan bataljon sa štabom brigade na Bunariću i jedan bataljon u Selištu. Zadatak zatvaranje pravaca od Sajtovića, Tupkovića, Gračanice, Stupara i Papraće.²¹

¹⁸ Vidi dok. br. 143 i 144.

¹⁹ Odnosi se na četnike Papračkog, Birčanskog i Sprečanskog bataljona. Bliže o tome vidi dok. br. 14. napomenu br. 3.

²⁰ O tome vidi i naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ (dok. br. 47).

Neprijatelj jačine jedne satnije nalazi se na Kaknju, vjerovatno radi osiguranja puta Tuzla—Zvornik na kome je saobličaj dosta živ.

U toku noći jedna četa našeg IV bataljona izvršila je rušenje puta Bijela Zemlja—Sekovići na šest mjesta.

14. VIII. Izviđanje i upućivanje patrola u dodijeljenim sektorima osiguranja. Neprijatelj se nalazi na Kaknju i Osmacima u jačini jedne satnije. Pred večer dvije satnije SS stigle su u Stupare i na Rastić — namjera nepoznata.

XI divizija vodi žestoke borbe na prostoriji: Treštenica—Poljice. Čuje se jaka artiljerijska vatra iz toga pravca.¹⁻²

15. VIII. Radi prikupljenosti jedinica izvršen je novi raspored i to: jedan bataljon na Grabovači sa jednom četom na Raševu, jedan bataljon u s. Mitrovići, jedan bataljon u s. Vasilići sa štabom brigade i jedan bataljon u s. Petrovići. Zadatak: zatvaranje pravca od Sajtovića, Tupkovića, Gračanice, Stupara, Borogova i Papraće.

U toku dana nije bilo sukoba s neprijateljem. Čuje se slaba artiljerijska vatra od pravca Stupara. Rano ujutro artiljerija sa Stupara gađa Bijelo Polje.

U toku noći jedna četa porušila most kod Stupara.

16. VIII. Neprijatelj iz pravca Stupara i Zukića krenuo u 16 časova prema položaju našeg II bataljona i posle kraće borbe naši dijelovi povukli su se ka s. Mitrovićima, a neprijatelj je izašao na Džebarsku Gradinu. Usled brojčane nadmoćnosti neprijatelja na ovome pravcu (oko 1 bataljon SS) naše snage povučene su nešto unazad radi bolje prikupljenosti i zauzele su sledeći raspored: jedan bataljon na Kurilu, jedan bataljon na Tepenu i Menićima — Gaju, jedan bataljon na Bačkovcu, a ostali dijelovi, tj. jedan bataljon, štab brigade, bolnica, intendantura, štab divizije i štab III korpusa krenuli su u toku noći iz s. Vasilića preko Šekovića i r. Drinjače na prostoriju s. Supčane—Stolica.

17. VIII. Pošto je izviđanjem utvrđeno da se je neprijatelj povukao sa pravca Džebarska Gradina—s. Vasiljevići, odlučeno je da se naše snage na levoj obali r. Drinjače pomere unapred na položaje prethodnog dana, a delovi sa desne obale Drinjače prebace preko Šekovića na prostoriju s. Vasilići—s. Dukići. U cflju izvršenja ovoga zadatka, štab brigade sa komandantom i načelnikom štaba krenuli su napred. U međuvremenu neprijatelj je izvršio pokret i poseo s. Vasiliće (jedna satnija SS i četnici). Ne znajući za ovo, štab brigade naletio je na njihove zasede i tom prilikom poginuo je načelnik štaba 17 Majevičke

²² Bliže o rasporedu i dejstvu 11. NOU divizije vidi dok. br. 51 : 62.

•gade, drug kapetan Zvonko Radeljković, i dva kurira. Naš I bataljon^on u pokretu ka s. Vasilićima povukao se na Kurilo, a notom P^oi pritiskom neprijatelja i borbom na Mrkajića Brdo l_Krstac.

18. VIII. Raspored naših snaga u toku ovoga dana bio je sledeći: jedan bataljon na Mrkajića Brdu—Krstac, jedan bataljon u s. Supčanima, jedan bataljon na položaju Tepen—Me_nića Brdo i jedan bataljon na položaju zapadno od Stolice preko gačkovca ka Gradini, u vezi preko mosta na Drinjači sa III bataljonom na levoj obali Drinjače. Štab divizije i štab III korpusa na Stolici.

U 13 časova neprijatelj nastupa od pravca Papraće prema Mihajlovićima i dalje ka Mrkajića Brdu. usled čega bataljon sa Mrkajića Brda bez borbe povlači se preko Drinjače na Stolicu i dalje u s. Zabor radi zaštite bolnice. Neprijatelj nije dalje nastupao, već je sa Borogova tukao artiljerijom naše položaje na Stolici i Bačkovcu. U isto vreme neprijatelj nastupa od Javora prema Kavnju i Tepenu, usled čega je bataljon sa Tepena povučen i prebačen preko r. Drinjače. a potom opet ponovo prebačen na levu obalu Drinjače sa zadatkom zauzimanja Betnja i kontrolisanja pravca Sekovići—Vlasenica i prostorije: Kavanj—Trnovo—Dole i ceste Kladanj—Vlasenica. Neprijatelj nije dalje nastupao.²³ Jedna četa ovoga bataljona upućena je u toku noći u s. Klještane da ispita, da li se neprijatelj nalazi u Ponjerci i Milan Planini.

19. VIII. U toku noći 18/19. VIII. divizija kreće u dve kolone na prostoriju Grabovica—Đurići. gdje stiže u toku prepodneva i zauzima sledeći raspored: Jedan bataljon u s. Grabovici, jedan bataljon na Grabovičko Polje (Glogovička Polja) na Milan Planini, jedan bataljon u s. Klještanima. jedan bataljon u Ponjerci. štab divizije, štab brigade, intendantura i bolnica u s. Đurićima. Zadatak: zatvaranje pravaca od Šekovića. Han Pijeska. Malog Polja. s. Konjevića, Kladnja. Žeravice. Petrovića i Slivna.

U toku dana nije bilo sukoba sa neprijateljem.

20. VIII. Naše jedinice na istoj prostoriji sa istim rasporedom i zadacima kao i prošlog dana. Sukoba sa neprijateljem nije bilo.

21. VIII. Neprijatelj rano ujutro sa jačim snagama (1 bataljon SS i četnici) u dve kolone napada naš bataljon (IV bataljon) od Petrovića—Slivna i Žeravice na Ponjerci. Posle kraće borbe bataljon se povukao na Riječicu u produženju našega II bataljona. U 16 časova neprijatelj sa istim snagama u dvije ko-

Ione napada oba ova naša bataljona između Riječice i Glogovskih Polja i uspeva da ih razdvoji. Ovi naši bataljoni pod K^{LC} bom otstupili su u pravcu s. Grabovice i Mišara, gdje su za^{oN} čili. Neprijatelj je ostao na Glogovičkim Poljima i u toku n nije pokretao. Usled novostvorene situacije, naš III bataljon meren je sa Klještana na Betanj, a štab brigade, bolnica^J intendantura i štab divizije iz s. Đurića u s. Mišare—Debelo Brito (k. 613) gdje su zanočili.

22. VIII. U toku noći dva bataljona (I i II bataljon) sa Debelog Brda prebačeni su na desnu obalu r. Drinjače, na Stolicu i Bačkovac. Druga dva bataljona (III i IV) ostali su na svojim položajima od jučer kao i štab divizije i Birčansko područje. Bolnica je prebačena sa I i II bataljonom na Rudište kod Crkve. Oko 8 časova neprijatelj u dvije kolone jačine 1 bataljona SS nastupa pravcem Petrovići—Mrkajići—Sekovići—Supčane—Stolica, a sa drugim kolonom Carevina—Kominjača—Bijela Zemlja—most kod Kalabača na Drinjači—Milovanovići. Do sudara sa našim I i II bataljonom na Bačkovcu i Stolici i prve neprijateljske kolone dolazi u 13 časova ispod same Stolice. Neprijatelju su naneti teški gubici, naročito vatrom naših teških bacača koji su u ovoj borbi dosta dobro iskorišćeni. Usled brojne nadmoćnosti neprijatelja i pritiska njegove druge kolone u naš desni bok.⁴ naši bataljoni pod borbom povlače se postepeno i naizmjenično, tako da su oba bataljona sa bolnicom i intendanturom do 17 časova bila prebačena na levu obalu Drinjače, na položaje Debelo Brdo—Betani. Štab divizije sa Birčanskim područjem prebacio se je iz s. Mišara na prostoriju Brda—Dole.

Sopstveni gubici: Nije bilo gubitaka.

Neprijateljski gubici: 19 ranjenih i 12 mrtvih.

23. VIII. Izviđanjem i putem obavještajne službe utvrđeno je da neprijatelja nema na komunikaciji Kladanj—Zivinice, u Vlasenici, na komunikaciji Vlasenica—Sekovići kao i na prostoriji Javornika—Debelog Brda—Ravnog Brda—Naseoka—Gladojevića. Usled ovakve situacije na prostoriji Birča, izvršen je sledeći raspored jedinica naše divizije: Mačvanski odred na Betnju, Birčansko područje u Lukićima, štab III korpusa, štab divizije, bolnica i jedan bataljon 17. Majevičke brigade na prostoriji Pišalište—Bogaz—Vučinovići—Srednje Brdo, jedan bataljon sa štabom brigade u s. Javoru, jedan bataljon s. Mitrovići—Ravno Brdo, jedan bataljon na Debelom Brdu (k. 761). Zadatak: izviđanje pravaca od Kladnja, s. Dola, Bačkovca, Gračanice, Raševa, Papraće i Bijelog Polja.

U toku dana nije bilo sukoba s neprijateljem.

24. VIII. Bataljon sa Debelog Brda (k. 761) upućen pravcem **Drinjačici—Dukići—s. Vasilići**. Zadatak ovoga bataljona: izvidati neprijatelja od Raševa, Sajtovića i Borogova. Utvrđeno da se neprijatelj povukao u dolinu r. Spreče, osim nešto četnika koji se nalaze na Borogovu. Raspored ostalih jedinica na istoj prostorijski sa istim zadacima kao i prošlog dana. Sukoba s neprijateljem nije bilo.

F 25. VIII. Štab divizije pomerio se iz s. Vučinovića (Srednje Brdo) u s. Vasiliće. Raspored ostalih jedinica na istoj prostorijski i zadacima kao i prošlog dana.

18 Hrvatska brigada stigla sa prostorijske Žeravice—Ponjerkina—Milan Planina preko s. Grabovice—Dole u Trnovo, a potom u s. Vasiliće, posle četiri i pol meseca u sastav naše divizije. Ova brigada u početku formiranja ove divizije polovinom aprila o.g. ušla je u sastav, a potom odmah 16 aprila u toku ofanzive 13 SS divizije prebacuje se kod Modriča na levu obalu Rjosne²⁵ i u sastavu U divizije učestvovala u Centralnoj Bosni u svima borbama oko zauzeća Dervente, Tešnja i Teslića. U toku ovog meseca ova brigada prebacila se sa 11 divizijom iz Centralne Bosne u Istočnu Bosnu na Trebavu, a potom preko Konjuha, južno od Klادنja na Žeravicu i Milan Planinu, odakle je stigla današnjeg dana ponovo u sastav ove divizije, kojoj formacijski pripada. Ova brigada sastava je 4 bataljona, prilično slabo naoružana sa vrlo slabom (raznom civilnom i vojničkom) odjećom i obućom.²⁶

26. VIII. Raspored jedinica na istoj prostorijski i sa istim zadacima kao i prošlog dana. Sukoba sa neprijateljem nije bilo.

27. VIII. Na našem sektoru (Sekovići—Brainci) nema SS-snaga. Prema neproverenim podacima primjećena je jača koncentracija na cesti Drinjača—Vlasenica. Na komunikacijama Zivinice—Kladanj i Tuzla—Zvornik nema živog saobraćaja. Četničke bande nalaze se na Osmacima, Papraći i kod Jeginovoga Luga. Ukupna njihova jačina oko 350 boraca.

Našoj diviziji stavljeno je u zadatak da likvidira četničke bande u Papraći i na Osmacima (Spreča). U tom cilju naša divizija preduzela je ofanzivu, i to:

a) 17 Majevička brigada sa tri bataljona na liniju: Rakino Brdo—Osmaci. Jedan bataljon ostavila na liniji Mitrovići—Vasilići radi zatvaranja pravca Stupari—Gračanica. Pri napadu na

²⁵ Ona se, prema izvještaju Štaba 12. krajiške NOU brigade od 15. aprila 1944. prebacila 12. aprila (knj. 24, dok. br. 73).

^K Opširnije o dejstvu i boravku te brigade u srednjoj Bosni vidi knj. 23. dok. br. 34; knj. 25, dok. br. 155; knj. 26, dok. br. 78; knj. 27, dok. br. 147; dok. br. 29, 39 i 128 u ovoj knjizi.

četničko uporište Osmaci. Kakanj i Rakino Brdo. četnici su d v vrlo slab otpor i pobjegli u pravcu Memića preko ceste. Po j^zjl1 šenom zadatku izvršen je slijedeći raspored brigade: **Jedan IJM** taljon u Osmacima (Kula), jedan bataljon Kakanj, jedan bata" ljon Rakino Brdo. Na cesti Tuzla—Zvornik dosta živ neprifei teljski saobraćaj kamionima u oba pravca.

Sopstveni gubici: 1 ranjen (komesar II bataljona **Hasić**)

Zarobljeno: 2 četnika sa oružjem.

b) 18 Hrvatska brigada sa tri bataljona na liniji Borogovo—Kominjača. Jedan bataljon ostavila na liniji Stolica—**Bačkovac** sa zadatkom zatvaranja pravca preko Cikota od komunikacije Zvornik—Vlasenica. Pri napadu na liniju Borogovo—Kominjača četnici su dali dosta žilav otpor i otstupili preko Rudnika ktlf Kosovači. Po izvršenom zadatku brigada se je postavila na prostoriju: Velika Njiva—Božići—Aščerići.

Sopstveni gubici: 1 mrtav drug.

Neprijateljski gubici: 4 mrtva i 10 ranjenih četnika.

Stab divizije izvršio pokret iz s. Dukića na Dolove (sjeverno od Mihajlovića).

Divizijska bolnica sa Posavskim odredom u s. Bečanima.

Prema izvještaju jednog SS-ovca koji nam je danas prebjegao, a došao je od pravca Nove Kasabe, može se zaključiti da SS-ovskih snaga ima na komunikaciji Kasaba—Milići. kao i s onu stranu komunikacije (ka Srebrenici). Bataljonu Hrvatske brigade naredeno je da nasilno izvida u tom pravcu.

28. VIII. Raspored jedinica na istoj prostoriji sa istim zadacima kao i prošlog dana. Vršeno sređivanje jedinica, odmor i vojno-politički rad po bataljonima. Sukoba s neprijateljem nije bilo.

Zaključak o radu i i'ođenim borbama:

1) Neprijatelj u svojoj dugotrajnoj ofanzivi na našu slobodnu teritoriju — Birač nije uspeo raspršiti, rastrojiti, a kamoli uništiti naše snage, koje su u odnosu na njegove brojno vrlo jake i odlično naoružane jedinice, potpomognute narodnim izdajnicima, četnicima i zelenim kadrom, bile neuporedivo slabe. Može se reći sa sigurnošću da smo u ovim defanzivnim borbama potpuno uspeli, sačuvali naše snage, i na kraju celu teritoriju — Birač potpuno očistili od neprijatelja. Neprijatelj je u ovoj dugotrajnoj ofanzivi, koja je trajala sa malim prekidom skoro mjesec i pol dana. u dva navrata preduzeo sve, da putem obuhvatnih i koncentričnih napada potpuno opkoli i uništi naše snage, upotrebivši ne samo skoro celu 13 SS-diviziju. već i I ustaški zdrug sa pravca Srebrenice i dijelove SS-divizije "Princ Eugen" sa pravca Sokolac—Han Pijesak.

2) Gubici u ovoj borbi obzirom na dugo trajanje ove ofanzive bili su relativno vrlo mali, iako je neprijatelj redovno upotrebljavao artiljeriju.

3) U ovoj ofanzivi, neprijatelj nijedanput nije upotreb-
ljavao avijaciju, čak nijedan avion. Isto tako nije došlo ni do
Epotrebe tenkova, a i broj artiljerijskih oruđa u odnosu na nje-
gove brojno vrlo jake snage — pješadiju, bio je nesrazmerno
malen. Iz ovoga se može zaključiti, da je neprijatelj usled du-
gotrajnih savezničkih ofanziva i bombardovanja znatno iscrp-
ljen u materijalu, naročito u avijaciji i tenkovima.

£ 4) Upotreba puškomitraljeza od strane naših jedinica ma-
sovno u ovim borbama nije bila na visini. Jedinice su raspolaga-
le sa velikim brojem puškomitraljeza, ali u borbama došlo je
do izražaja po bataljonima samo jedan deo, a ne svih. Ovo je
vrlo pogrešno, naročito u defanzivnim borbama, gdje je cilj da
se neprijatelju nanese što veći gubici, da mu se za što duže vre-
me uspori kretanje i da se jakom vatrom njegovo ljudstvo dem-
moralise. a svojoj jedinici podigne borbeni moral. Iako je pra-
vilo da se municija štedi, da se vatra otvara samo na pojavljene.
rentabilne ciljeve, ipak trebalo je da dode do što veće upotrebe
i sadejstva puškomitraljeza. kako bi se što više pokolebao bor-
beni moral neprijatelja, jer je više puta u raznim situacijama
našim jedinicama pretela opasnost od uništenja, te nije trebalo
rukovoditi se principom štednje municije, pogotovo kad se je
raspolagalo sa velikim količinama iste. Potrebno je nastojati da
se na ovo svima našim jedinicama skrene pažnja pred svaku
borbu i da se obuka po našim jedinicama usmjeri u tom pravcu.

5) Upotreba teških i lakih bacača bila je vrlo slaba, može
se reci nikakva. Skoro svaki bataljon raspolagao je sa jednim
teškim i jednim lakim bacačem, sa po jednim „Džon bulom“
i sa velikim brojem mina za ova oruđa, kojima su naše komore
bile preopterećene, a oruđa i u najkritičnijim borbama nisu ko-
rištena, iako je za njih bio najveći broj mogućih ciljeva. Ovo je
nepravilno i vrlo štetno, a razlog zašto ova oruđa nisu upotreb-
ljavana je nepoznavanje taktičke upotrebe ovih oruđa i njihove
vrednosti u borbi. Čak su sve jedinice u potcjenjivanju ovih
oruđa išle toliko daleko, da su redovno teške bacače, pa čak i
lake nosile u komorama svojih intendanura, koje su se nalazile
daleko po nekoliko kilometara ili sati od borbene jedinice, pa
kada bi se neko sjetio da bi trebalo bacač upotrijebiti, onda to
nije bilo moguće, jer su bacači bili daleko u komorama. Na ovo
treba udariti naročito glasom i po jedinicama održati predava-
nja o taktičkoj upotrebi bacača i njihovoj velikoj borbenoj vred-
nosti. Najstrože zabraniti nošenje bacača po komorama. Za vre-

me marša mesto bacača je u stroju borbene jedinice, a «a_H
ložaju, stanovanju i u borbi redovno u borbenom dijelj^B
odgovarajućem mjestu dotične jedinice.

Ukupni sopstveni gubici: 6 mrtvih i 21 ranjen drug. 9

Neprijateljski gubici: 59 mrtvih i 79 ranjenih.

Zarobljeno: 2 četnika.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
V. Rolović

Načelnik štaba
potpukovnik,
Krupić

Komandant
potpukovn"
Mil. Zekić

(M.P.)

BR. 105

IZVJEŠTAJ ŠTABA JUZNOHERCEGOVACKOG NOP OD-
REDA OD 28. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE 0
BORBAMA PROTIV ČETNIKA NA PROSTORU LJUBOMIR
—HUM¹

ŠTAB

pUZNOHERCEGOVAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA

Broj 295

Hrasno, 28. VIII. 44. u 19.05 sati

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Situacija u Južnoj Hercegovini.

Trebinje: Četničke bande Kovača, Ceranića, Savovića, Ko-
košara² i leteća brigada Kovačevića³ koncentrisale su se na teren
Ljubomir—Brda pod komandom Vidačića.⁴ a četničke bande
Ljubinjske i dijela Stolačke brigade koncentrisale su se Kruše-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 28/2,
k. 1144 II.

² Bajro

³ Odnosi se na 1. leteću brigadu Trebinjskog četničkog korpusa
(vidi dok. br. 64).

⁴ Milorad Vidačić, komandant Trebinjskog četničkog korpusa. ' "

•ca Žabica. Zadatak ovih bandi jeste da unište partizanske t^e u Brda. Pobrde.⁵ Popovo,⁶ Hrasno. Dana 26. VIII Vidači- bande napale su bataljon „R. Pravicu“ na Brda. a ljubinjske j, **stolačke** bande dana 27. VIII bataljon „M. Cuzulan“ na Korlati ^,prapići- U borbi sa bataljonom „R. Pravica“, koja je trajala čitavi dan, četnici su imali desetak mrtvih, među kojima komandir leteće čete Đoko Savović, i više ranjenih, među kojima komandant bataljona Ceranić. Bataljon se mora noću, povući u **juniu**. a sutradan se po naredenju ponovo popeo na Brda i bacio se neprijatelju za leđa. Četnici su popalili više partizanskih kuća na Brda. o čemu ćemo vas obavjestiti kada dobijemo izvještaj od bataljona. kao i o detaljima borbe. Bataljon se hlabro držao i , šćera> je četnike sa više čuka iznad Pobrda. Bataljon „M. Cuzulan“ sa Komandom mjesta Ljubinje dobio je zadatak da sinoć napadne bande koje su ovladale Drapići—kose iznad Mrkonjića. Još nismo dobili izvještaj od bataljona, ali smo privatno I saznali da su ih sinoć počerali sa tih položaja, i odbacili ka I Kruševici.⁷

O ovim bandama obavjestili smo jučer XIII Brigadu i ona će vjerovatno večeras izbiti u Ljubinje. ukoliko ne zakasni da nam Stočani i Ljubinjci ne umaknu za Poplat, ili napadnu nas ka Hrasnu.

U borbama koje je vodio bataljon „M. Cuzulan“ i Ljubinjska četa sa ljubinjskim i slolačkim četnicima prije 5 dana, poginuo nam je komandir Ljubinjske čete Milan Lučić i jedan borac bataljona „M. Cuzulan“. a četnici su imali nekoliko ranjenih. i uspjeli smo da ih odbacimo ka Vitonji. U narodu se priča, da je tada nestao komandant Ljubinjske četničke brigade Pavličić. što ćemo provjeriti i naknadno obavjestiti. U borbama u Hrasnu, kada je poginuo Tripković. saznajemo, da je poginuo

⁶ U originalu je precrtana riječ „Zagora“ i mastilom, latinicom, dopisana riječ „Pobrde“.

⁸ Popovo polje

⁷ U dnevnom izvještaju Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 28. avgusta 1944. o tome piše:

„Dne 25—26. VIII o.g. vodene su u području Dobromani borbe između četnika i partizana. Četnici su zauzeli Debeli Vrh (6 km. od Huma). Teško je ranjen zapovjednik četničkog Šumskog bataljona Jovo Ceranić. koji je dopremljen u Trebinje i jutros otpremljen dalje za Mostar. U ovim borbama, prema četničkim iskazima, bila su 2 četnika mrtva i 3 ranjena, a nađeno je 6 mrtvih partizana. Četnici su zapalili partizanska sela Trebijovi i Grkavci (9 km s.i. Huma).“ Dalje se u izvještaju kaže da je 27. avgusta Ceranić umro u bolnici u Širokom Brijegu. A u izvještaju istoga zapovjedništva od 31. avgusta 1944. stoji da su četnici 29. avgusta zapalili 11 partizanskih kuća u selima: Petrovići, Dobromani, Mijonići, Mesari, Cicina i Jušići (Arhiv VII, reg. br. 20/3—1 i 23/3—1, k. 111).

i njegov adutant, a teže ranjen u stomak komandir leteće foj Radovan Tripković i pronađena su još 4 lješa.⁸

Četnici su se jako aktivirali za mobilizaciju i šalju sv • ljude u pojedina sela, a narodu kažu da ništa ne vjeruju sadi^ šnjim radio vijestima, jer da se ti događaji sada ne događa^5" Težište leteće brigade Kovačevića jeste Ljubomir—Ljubinje osloncu na četničke brigade pojedinih srezova. Četnici su isk^ rist'li vezivanje naše Divizije za njemačke garnizone, pa su se naročito aktivirali u Južnoj Hercegovini, tako da su naše jedi nice stalno u borbama. XIII brigada je prilično vezana prema Bileći. pa rijetko može efikasno da interveniše sa našim akcija- ma. a bila bi potrebna češća intervencija Brigade.⁹

Jedinica bataljona „M. Mihić" ubila je jednog ustašu ja- mara u Dubravama.

Stolac: Jučer je pošlo 30 kamiona za Mostar sa vojskom, a ostalo je vrlo malo vojske i žandarmerije u Stocu. U Tasovčice je došlo oko 1000 Njemaca sa komorom i tu su odlogorovali. Ovi Njemci su došli od Metkovića. Saznajemo da je na Pelješcu cfanziva neprijatelja na naše snage.¹⁰

Pored ranijih transporata o kojima smo vam javili, prošao je 20/27 VIII iz Trebinja za Mostar transport od 450 Njemaca, 70 konja i 2 kamiona, a iz Trebinja su pošle sve lokomotive u Lastvu valjda za prihvatanje ostalih transporata. Sem toga sa- znajemo da se veće snage Njemaca prebacuju iz Metkovića za Mostar, te po svemu sudeći se u Mostaru vrši neka koncentra- cija. Vozovi koji idu za Dubrovnik i Trebinje prenose neznatan materijal.¹¹

XIII brigada nam posuđuje 3000 engleskih metaka, ali mi engleskih oruđa nemamo. Utrošili smo mnogo jugoslovenske municije, a do nje se u borbama sa četnicima slabo dolazi.

⁸ Vidi dok. br. 73.

⁹ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi relaciju njenog štaba od 3. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/7, k. 1143A).

¹⁰ O borbama na Pelješcu vidi tom V, knj. 31, dok. br. 127, knj. 33, dok. br. 64. Prema dnevnom izvještaju Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 2. septembra 1944. na Pelješcu je tada dejstvovao jedan bata- ljon (bez jedne čete) njemačke 369. legionarske divizije („Vražje"). Ba- taljon se 31. avgusta vratio u Ston i Slano. Evo šta o tome u izvještaju piše: „...Ove jedinice (misli se na dvije čete pomenutog bataljona — prim. red.) poslije akcije kod s. Janjine na Pelješcu vodile su akciju u blizini luke Ploče u zajednici sa još jednom njemačkom bojnom, odakle su preko Čapljinje došle sada u okolicu Slanog". (Arhiv VII, reg. br. 25/3—1, k. 111).

¹¹ O njemačkim snagama vidi dok. br. 112 (napomenu br. 11). 135, 138 i 145.

Ponovo podvlačimo potrebu za dobrim ob. oficirom, pošto neko iz Štaba mora biti stalno na terenu, i privremeno jednog medicinara.

Potvrđujemo prijem vašeg dopisa pov. br. službeno od 26. VIII.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

! politkomesar,
Miloš Stamatović

(M.P.)

Komandant
Mile Vukalović

P.S.¹²

I iz potrebe, i iz političkih razloga, bilo bi dobro da za naš Odred pošaljete izvjesnu količinu odjeće, oružja i oruđa od saveznika.

BK. 106

NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 29. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTCLNJENIH JEDINICA ZA DEJSTVO NA KOMUNIKACIJAMA I UPORIŠTIMA NEPRIJATELJA U BOSANSKOJ KRAJINI¹

STAB

IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.

Str. pov. br. 461.

Dne 29. VIII. 1944. g.
u 8h

ŠTABOVIMA BRIGADA OVE DIVIZIJE

U vezi opšteg savezničkog plana Vrhovni komandant maršal Jugoslavije drug Tito izdao je naređenje: da u vremenu od 1. do 7. septembra ove godine Narodnooslobodilačka vojska i Partizanski odredi Jugoslavije ruše komunikacije na čelom jugoslovenskom ratištu i tako ukoče manevrovanost okupatorskih trupa.

¹² Tekst pod „P.S.“ je dopisan mastilom, ćirilicom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 48/2, k. 768.

Štab korpusa dao je zadatak ovoj diviziji da ruši komunikacije na liniji Bos. Novi—Krupa—Bihać i Bihać—Bos. Petrovac! (telefonske linije — ceste — puteve — želj. pruge — mostove — tunele) i napadanje svih neprijateljskih uporišta na ovoj liniji u cilju čišćenja i uništavanja neprijatelja.²

Za izvršenje gore pomenutog zadatka —

NAREĐUJE SE

I. Snage VI. KNOU Brigade dejstvovaće na liniji: **Vješala**—Jablanica—Vidorija—Rudice—D. Rakani sa zadatkom rušenja komunikacija i čišćenja neprijateljskih uporišta: — Bos. Novoe u sadejstvu sa XI. KNOU Brigadom i Kozarskim NOP Odredom odvajajući dva bataljona za likvidaciju neprijateljskog uporišta Rudice i pomoćna uporišta na Jovanića Brdu³ (k. 304).⁴

II. Snage VIII. KNOU Brigade izvršit će rušenje komunikacija na liniji: D. Rakani—Blatna—Otoka—Bos. Krupa i **napasti** neprijateljska uporišta: D. Rakani—Blatna—ž. st. Blatnu i Zelovac (kota 321), izvršiti upad u Otoku i Bos. Krupu u koliko situacija bude dozvoljavala.⁵

III. Snage XI. KNOU Brigade vršiće pritisak na neprijateljsko uporište Bos. Novi levom obalom rijeke Sane—Maslovare—Suča Dol—k. 251—katolička crkva u samom gradu, potpomognuta Kozarskim odredom na desnoj obali rijeke Sane i dvama bataljonima VI. brigade, koji će dejstvovati na pravcu: Pošta [Br.]—Veljkića Brdo—Jablanica—Vidorija i dalje kroz grad desnom obalom rijeke Une. Jedno odeljenje diverzantske grupe upotrijebiti na rušenje pruge Bos. Novi—Prijedor a ostala odeljenja dati na raspoloženje štabu VI. brigade za potpuno uništenje komunikacija na liniji Bos. Novi—Rudice. Štab XI. KNOU Brigade uputiće jedan najmanji bataljon na Mijsku Glavu sa zadatkom aktivnog djelovanja prema Ljubiji Islam.—Rizvanovićima—Biščanima i Jugovcima.⁶

Izvršenje ovih zadataka, t.j. upad u neprijateljska uporišta uslijediće po izvršenom savezničkom bombardovanju, koje će saveznici vršiti danju i to jačim formacijama. Kao glavni cilj na gore pomenutoj liniji savezničkom bombardovanju biće: — Bos. Novi—Rudice—Otoka—Krupa—Bihać i svi mostovi na ri-

² Vidi dok. br. 77.

³ To mjesto nije nađeno. Kota 304 se nalazi na istočnoj ivici sela Rudica.

^{4, 5} i Opširnije o rasporedu i dejstvima pomenutih brigada na tim komunikacijama vidi izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 28/1, k. 769A).

[teci Uni,⁷ koje ćemo mi koristiti i noću upadati u neprijateljska uporišta u cilju čišćenja i dovršavanja rušenja objekata i komunikacija koje služe neprijatelju za saobraćaj.

Da ne bi naše snage bile tučena od strane savezničke avijacije štabovi brigada vršiće operacije sa svojim jedinicama **samo** noću a danju najpotrebnijim snagama zatvoriti sve pravce kojim bi neprijateljski vojnici bježali iz svojih uporišta prilikom bombardovanja savezničke avijacije, isto tako skoncentrisati teška oruđa (puškomitraljeze, mitraljeze, bacače i topove) za lučenje neprijateljskih uporišta poslije bombardovanja gdje to bude bilo potrebno, kao i neprijateljskih jedinica u bjezstvu.

Štab VIII. KNOU Brigade uputiće izviđačku četvu na liniju: Krupa—Bihać kojoj dati u zadatak da prati pokrete neprijatelja i situaciju u opšte na ovom sektoru do dolaska naših snaga.

Štabovi brigada pristupiće izvršenju gore pomenutih zadataka noću između 31. VIII. i 1. IX. na taj način što će svoje snage i oruđa u toku noći postaviti na takva mjesta odaklen će moći tući neprijatelja u bjezstvu i uporišta koja ne budu tučena od savezničke avijacije, u kom rasporedu ostati preko cijeloga dana strogo maskirani. U koliko saveznička avijacija ne bude tukla 1. IX. po danu tući će sigurno 2. IX. te prema tome noću između 31. i 1. IX. ne napadati neprijateljske komunikacije i ne vršiti rušenje. Sa rušenjem komunikacija početi noću između 1. i 2. IX. koje produžiti sve do daljnje naređenja povlačeći se danju dalje od ovih objekata pošto će saveznička avijacija tući ove linije duže vremena. U koliko bude neko uporište likvidirano hitno izvijestiti ovaj štab divizije radi izvještavanja savezničke avijacije da se ovo uporište ne bombarduje.

Kao glavni zadatak treba shvatiti rušenje komunikacija i svih objekata na istim, čišćenje manjih neprijateljskih uporišta i upad u Bos. Novi. koristeći bombardovanje savezničke avijacije.

Štab divizije nalaziće se kod kuća Vojnovića u Krupskoj Maloj Rujiškoj, sa kojim uspostaviti telefonsku, radio i relejnu vezu (relejne stanice uspostaviti na dva kilometra udaljenja koje će vršiti svoju dužnost danju i noću). Za održavanje veze telefonom koristiti stalnu telefonsku mrežu Podgrmečkog područja. Vreme za radio vezu naređiće se posebnim dopisom. Veza između susjednih jedinica mora biti neprekidna radi koordinacije snaga i njihovog uspješnijeg dejstva.

Znaci raspoznavanja: ostaju redovni a borbeni znaci prilažu se uz ovu zapovijest.

⁷ O bombardovanju pomenutih neprijateljskih uporišta i mostova vidi dnevne izvještaje Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH iz septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/1—30/1, k. 42).

Snabdjevanje i sanitet regulisaće se preko referenata Zarobljenike i plijen slati u štab divizije.

Naročitu pažnju obratiti na hitno slanje izvještaja i održavanje veze. Svi pokreti vojnika i drugih moraju biti prikriveni i maskirani, naročito u blizini operacija savezničke avijacije.

Za ispomaganje nošenja komunikacija i objekata ispomagati se radnim četama i omladinom iz pozadine i to samo noću.

Skreće se pažnja štabovima brigada da ovaj zadatak ne smije znati niko sem komandant, komesar, zamj. komandanta i pomoćnik komesara, ostale sve upućivati sa kratkim naređenjima za zauzimanje položaja. O savezničkoj avijaciji ne smije biti riječi nit se smije ma kom ovo povjeriti, jer će uspjeh zavisiti od konspiracije . . . Trajanje vremena bombardovanja od strane saveznika nepoznato je a o čemu će voditi računa štab ove divizije i izdavati naređenja prema razvoju situacije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR
ppukovnik
SI. otsutan

KOMANDANT
pukovnik
Petar

(M. P.)

PRILOG Br. 1

Vidni znaci

Poziv	Odziv
1. IX. Dići pušku okomito u vis.	— Dići kapu na pušci.
2. IX. Pušku okomito u desnu stranu.	— Mahati kapom iznad glave.
3. IX. S obe ruke dići pušku položito, više glave.	— Desnu ruku u vis.
4. IX. Pušku okomito u lijevu stranu.	— Kapu baciti u vis.
5. IX. Obe ruke raširiti u stranu.	— Pušku položito sa obe ruke staviti na grudi.
6. IX. Kapu na pušci i pušku izbaciti u lijevu stranu.	— Mahati rukom ko kad se neko zove „hajde vamo“.
7. IX. Kapu na pušci i pušku izbaciti na desnu stranu.	— Ispružene obe ruke staviti pred sobom i rastaviti.

3. IX. Podbočiti se s obe ruke u — Desnu ruku u stranu.
pasu.
- 9 IX. S obe ruke mahati ispred — Obe ruke iz stava mirno
sebe. dizati u stranu u visinu
ramena i ponovo spu-
štati.
10. IX- Obe ruke staviti na grudi — Mahati kapom ispred
pa zatim izbaciti u stranu. sebe.

Zvučni znaci

Poziv	Odziv
1. IX. Janko	— Hodi
2. IX. Pavle	— Ne daj
3. IX. Huse	— Kreni
4. IX. Pero	— Pređi
5. IX. Jovo	— Odbi
6. IX. Kaja	— Bliže
7. IX. Košta	— Dođi
8. IX. Mirko	— Stani
9. IX. Sana	— Navi
10. IX. Ivo	— Trči

Znake davati samo za jedan dan. U slučaju da padnu ne-
prijatelju u ruke najhitnije izvijestiti ovaj štab.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik

Komandant
pukovnik
Petar

NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 29. AVGUSTA
1944. ŠTABU DRVARSKO-PETROVAČKOG NOP ODREDA
DAGLAVNIMSNAGAMASPRIJEČIISPADENEPRIJATE-
LTA IZ BOSANSKOG PETROVCA I ZAŠTITI OKOLNA SELA
OD PLJAČKE¹

ŠTAB

IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Str. pov. br. 461
Dne 29 VIII 1944 g.
u 10 h

ŠTABU DRVARSKO-PETROVAČKOG NOP ODREDA

Položaj

Glavninu snaga toga odreda držite na liniji Smoljana—Marjanovića Do—Vranovina. Zadatak je šticeenje sela od neprijateljskih ispada i pljačke. Sa manjim udarnim grupama spuštati se na komunikaciju Bihać—Petrovac i Petrovac—Drvar sa zadatkom kontrolisanja saobraćaja i prikupljanje podataka o neprijatelju.² Ove udarne grupe treba da se zadržavaju u blizini navedenih komunikacija i neprijateljskih uporišta, kako bi mogli blagovremeno otkriti sve neprijateljske pokrete i na vrijeme obavijestiti štab odreda a štab odreda treba ovo blagovremeno javiti štabu divizije. Za ovo koristiti radio vezu i redovno održavati vezu sa ovom divizijom.

Vršiti udarne akcije.³—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR
ppukovnik

(M. P.)

KOMANDANT
pukovnik J
Petar

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 47/2, k. 768.

² Iz izvještaja Štaba Drvarsko-petrovačkog NOP odreda od 11. septembra 1944. vidi se da je odred od 1. do 7. septembra djelovao na komunikaciji Bosanski Petrovac — Vrtoče i na prostoru s. Smoljane. Štab odreda je 3. septembra bio napadnut na cesti kod Međugorja (više s. Dola). Tom prilikom su poginuli zamjenik političkog komesara Stanko Karanović i jedan kurir, dok je drugi kurir zarobljen. Nekoliko dana kasnije (7. septembra) odred su se predale sa oružjem četiri satnije 1. lovačke pukovnije 2. lovačkog zdruza i protivoklopna četa 373. legionarske divizije „Tigar“ (Arhiv VII. reg. br. 46/2. k. 1628).

³ Ta rečenica dopisana je mastilom, ćirilicom.

r

NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 29. AVGUSTA
1944. ŠTABU PODGRMECKOG NOP ODREDA DA ZATVORI
PRAVCE LJUBIJA—SANSKI MOST I PRIJEDOR—SANSKI
MOST¹

ŠTAB
jV DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Str. pov. br. 461
Dne 29 VIII 1944 g.

ŠTABU PODGRMECKOG NOP ODREDA

Sa jedinicama toga odreda zatvarati pravac Ljubija—Stara Rijeka—Stari Majdan—Sanski Most i pravac Prijedor—Sanski Most.

Jednu manju četvu prebaciti u Usorce sa zadatkom krstarenja prema Rakelićima i Busnovima.

Budnost jedinica treba da bude dobra, da bi se otklonilo svako iznenađenje. Pod svoju komandu primiti četvu VI. brigade koja se nalazi na aerodromu u Sanskom Mostu i sa njom održavati najtješnju vezu. Također najtješnju vezu održavati sa Komandom mjesta Sanski Most i obavještavati se o stanju prema Prijedoru, Omarskoj i Banja Luci.

Radi uspješnijeg zatvaranja pravca Ljubija—Stara Rijeka—Sanski Most i Prijedor—Sanski Most preduzećete mjere miniranja cesta.² Potrebne mine za ovaj rad izuzeti od oficira za naoružanje ove divizije i biti ofanzivni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR

ppukovnik

Dmitar Bajalica

(M. P.)

KOMANDANT

pukovnik

Petar

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 45/2. k. 768.

² Odred je od 1. do 4. septembra, prema izvještaju njegovog štaba od 2. oktobra 1944. izvodio manje akcije na pomenutim komunikacijama i ove minirao. Njegov 2. bataljon je 5. septembra vodio borbu na Mijskoj glavi i tom prilikom ubio 2 a ranio 7 neprijateljskih vojnika. Odred je u ovim akcijama imao 2 poginula i 3 ranjena borca. Odred je 6. septembra, u sadejstvu s jedinicama 4. NOU divizije, učestvovao u napadu na s. Muslimansku Ljubiju i s. Raljaš (Arhiv VII. reg. br. 23'6. k. 1630). O napadu na s. Muslimansku Ljubiju i s. Raljaš vidi i Izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 28/1. k. 769A).

NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 29. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA ZA NAPAD
NA DEBELO BRDO I SIMICE¹

STAB
XI NOU DIVIZIJE

Br. str. pov.
20² avg. 44 god.

Š T A B U XII i V KNOU BRIGADE

Položaj

U toku današnjega dana neprijatelj je nastupio snagama od 400—500 vojnika i zanoćio se na Debelom Brdu i Simići. Snage XII brigade i dva bataljona V brigade i Lički bat. sa svim teškim oružjima napašće neprijatelja, likvidirati ova pomenuta uporišta i protjerati iz Vlasenice.³

Za ovaj zadatak

NAREĐUJEMO

XII brigada: uputiće jedan bataljon preko Kozje Ravni sa 4 bataljona, na Pustoše koji će izbiti na cestu Vlasenica—Sekovići i rasjeći neprijatelja tako da izgube vezu sa snagama na Debelom Brdu i Simićima sa snagama u Vlasenici, taj bataljon će hvatati vezu sa snagama V koje treba da izbiju na Han-Rudine napadajući sa sjeveroistočne strane. Sa ostala tri bataljona XII brigada će nastupiti kroz Pravoslavni Džemat—Solakovinu i kroz Rešiće,⁴ izbijajući na k. 557 — Debelo Brdo (k. 613), vežući se lijevo sa Ličkim bataljonom koji će nastupiti kosom od Straževca preko Gojkovića ka Debelom Brdu. XII brigada uzeće odmah odstojanja za svoje bacače koji će tući Debelo Brdo.⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/1, k. 866.

² Vjerovatno omaška; treba: 29.

³ Vidi dok. br. 152, 153 i 154.

⁴ To mjesto nije nađeno na karti 1 :100.000. Međutim, pravac kretanja ka k. 557 vodi preko s. Čanića. i svakako je riječ o njemu.

⁵ i ⁶ O tome vidi izvještaj Štaba 11. divizije od 15. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 44/4, k. 866).

Udarna grupa: krenuće od Straževca preko Gojkovića na
1 bataljon Debelo Brdo. vežući se desno sa XII brigadom
a lijevo sa V brigadom koja će nastupati kroz
selo Simići.

V brigada: prebaciće svoja dva bataljona ispod Betnja
2 bataljona na selo Simiće i baciti jedan bataljon na Ripu
sa 3 bacača (k. 749), nastupati preko k. 654 na zaselak Simi-
mina čići i s tim bataljonom izbijati na Han-Rudinu
gdje će imati zadatak da se veže na Pustošama
sa bataljonom XII brigade. Sa jednim bataljo-
nom nastupaće kosama kroz selo Simići i preko
rijeke Tišće izbiti na Debelo Brdo/'

Početak akcije 30 o.m. u 2 sata.

Ugovoreni znaci: Bosna — slobodna.

Štab divizije biće u blizini Debelog Brda između Ličkog ba-
taljona i XII brigade.

Do početka akcije sve snage treba da se privuku na najbliže
odstojanje do neprijatelja, i tačno u 2 sata svi minobacači i auto-
matska oružja otvoriće brzu paljbu a udarne grupe probijaće se
do neprijatelja likvidirajući pojedina uporišta.

S obzirom da je ovo akcija na 13 SS diviziju koja se prilično
drsko ponaša i dosta komotno kreće na ovome terenu treba se
zauzeti da akcija u potpunosti uspije i da se neprijatelju nanesu
što veći gubitci. Po likvidaciji pomenutih uporišta neprijatelja
treba što više progoniti i u progonu uništavati. U nastupanju
paziti da ne dođe do gomilanja da ne bi došlo do žrtava nepo-
trebnih.

Naročito važan zadatak imaju bataljoni XII i V koji će se
baciti neprijatelju za leđa i spojiti se na cesti Vlasenica—Se-
kovići, između Debelog Brda i Vlasenice. U ovoj akciji treba biti
brz i odlučan, jer neprijatelj koji je pred nama kad se pokrene
sa položaja demoralise se i može se potpuno uništiti. Borbu pro-
dužiti i danju dok se za to ne da znak raketnim pištoljem od
jedne crvene i jedne plave rakete i kuririma.

Hirurška ekipa će se smjestiti na mjesto gdje je bio štab
V brigade.

Minobacačke eng. mine imaju najveći domet do 1 i po km,
stoga minobacači neka se kreću odmah iza streljačkog stroja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar-major,
si. odsutan

Komandant-pukovnik.
M. Siljegović

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 36. DIVIZIJE OD 29. AVGUSTA
ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ O DOLASKU NA PROSTOR
JABUKA—OGLAVCI—KLANČIŠTE¹**

ŠTAB
XXXVI NOU DIVIZIJE
29 avgusta 1944
u 12.45 s.

ŠTABU XII KORPUSA NOVJ

1.— Danas oko 11.00 sati stigli smo sa III i V brigadom na prostoriju: Jabuka—Oglavci—Klančište.

Oko 11.30 sati pri odlasku III brigade na sektor Breka—Klančište primećen je neprijatelj na liniji: Slano Brdo (trg 1136)—Izgori.²

Prema izjavi jednog seljaka iz Krne Jele neprijatelj je na pomenutu prostoriju došao u toku 27 ov.m. Pomenuti seljak nadalje priča da je sinoć, 28 ov.m. takođe jedna njemačka jedinica u sam mrak napustila Krnu Jelu i otišla u pravcu Čemerna. Neki četnik sa kojim je pomenuti seljak govorio priča da je ova njemačka jedinica došla sa Pive do Kme Jele.³ Pomenuti četnik je njihov vodič.⁴

Sada se na prostoriji: Brašići—Krna Jela—Klančište ne nalazi neprijatelj.

Jačina neprijatelja koji se nalazi na liniji: Slano Brdo—Izgori je nepoznata, ali prema izjavi ovoga seljaka izgleda da se radi o najmanje jednoj bojni, tim pre što pomenuti seljak veli, kako mu je četnik, koji je od neprijatelja došao k njemu, pričao da neprijatelja na Slanom Brdu—Izgori ima mnogo više nego što ih je bilo u s. Krna Jela.

2.— Za sada neprijatelj ne poduzima ništa, logoruje.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/2, k. 1240.

² Na tom prostoru je tada bio dio Gatačke četničke brigade. Vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa za period od 1. aprila do 9. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336).

³ Riječ je o dijelovima 7. SS divizije „Princ Eugen“. Vidi dok. br. 86 u ovoj knjizi i dodatke dnevnim izvještajima 3. zbornog područja od 29. i 30. avgusta i od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 54'3—8, 9 i 10. k. 60).

⁴ Ta je rečenica dopisana mastilom, latinicom.

3.— Prema oceni štaba III brigade, koji je danas bio u Krnoj Jeli, jačina neprijatelja koji je sinoć napustio Krnu Jelu, prema prostranstvu logora gde su bivakovali, iznosi najmanje 500—600.

4.— Izgleda da se neprijatelj na gore pomenutim položajima snabdeva iz Gackog preko Čemernog.

5.— Sada se naše jedinice nalaze: III brigada na liniji Oglavci—Krna Jela (u marševskom rasporedu sa potrebnim objavnicama), a V brigada na liniji: Oglavci (k. 1355) — put ka Previji (1384).

6.— Na sadašnjem položaju naših jedinica, u rasporedu kao što je navedeno pod tač. 5, ostaćemo čekajući vaše naređenje.⁵

7.— Na sadašnjem sektoru naših jedinica u blizini u opšte nema vode, te vas molimo da nam hitno javite da li ćemo se duže zadržati na ovim položajima, kako bi, već prema tome, mogli izvršiti raspored jedinica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za štab
komandant-major,
R. Jović

P.S.

Naš štab se nalazi na Previji (k. 1384).

⁵ O daljem pokretu 36. NOU divizije vidi dok. br. 127 i naređenje njenog štaba od 2. septembra 1944. za prebacivanje preko željezničke pruge Sarajevo — Višegrad (Arhiv VII, reg. br. 28/1, k. 1240).

BK. 111

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 30. AVGUSTA 1944. ŠTABU 39. DIVIZIJE DA ZATVORI PRAVCE OD BANJE LUKE KA PRIJEDORU I DA IZVRŠI DEMONSTRANTIVAN NAPAD NA BANJU LUKU¹

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 859.—
Dne 30. VIII. 1944. g.

Naređenje dostavlja

ŠTABU 39. DIVIZIJE 5. KORPUSA

Snagama IV Divizije i Grupe kozarskih odreda napašćemo između 3. i 5. septembra Prijedor-² i uporišta na liniji Prijedor—Novi.³ Radi sadejstva Vaših snaga u izvođenju ovog zadatka,

NAREĐUJEMO:

1.— 15. brigada do 3. septembra da bude na prostoriji Piskavica—Ivanjska sa zadatkom da po svaku cijenu zatvori sve pravce od B. Luke ka Prijedoru. Sa manjim dijelovima demonstrativno napadati Ivanjsku.

Porušiti i zabarikadirati sve puteve kojim se mogu kretati motorna vozila ka Prijedoru. Brigadu snabdjeti sa nagaznim minama, koje efikasno upotrijebiti na ovom pravcu.

2.— Sa Zmijanjskim odredom i jednim bataljonom 13. Brigade napasti demonstrativno B. Luku sa linije D Kola—Dragočaj povezujući se lijevo sa 15. Brigadom.⁴

3.— Sa ostalim snagama Divizije dejstvovati po zadatku koji je dat naređenjem ovog Štaba str. pov. broj 820 od 22. VIII.⁵ 1944. god.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/1/1, k. 1265.

² Prema zapovijesti Štaba 5. korpusa od 5. septembra 1944, napad na Prijedor je izvršen 6. septembra u 22 časa. O tome napadu i oslobodenju Prijedora vidi i izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 10. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/1, k. 458 i reg. br. 10/1, k. 769A).

³ Bosanski Novi

⁴ Bliže o tome vidi naređenje Štaba 39. NOU divizije od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 18/2, k. 1270).

⁵ Pogrešno: treba: 21. VIII (vidi dok. br. 77).

- 4.— Prilog: plan veze i ključevi za vezu sa 15. Brigadom."
5.— Prijem naređenja potvrdite radiogramom.—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

politički komesar,
pukovnik,
Došen

Komandant:
general-major,
S. Rodić

(M. P.)

BR. 112

IZVJEŠTAJ ŠTABA 29. DIVIZIJE OD 30. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O SITUACIJI U HERCEGO-
VINI¹

ŠTAB

XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. broj 775
Dana 30-VIII- u 14 č. 1944 g.
s. Crkvice

ŠTABU II UDARNOG KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Primili smo vaša naređenja str. pov. br. 487, broj: si. od 26. avgusta 1944. g.² i naše predloge za odlikovanje koje ste nam povratili na dopunu. Tako isto primili smo plan veze i šifru za održavanje veze sa VŠ NOV i POJ i danas smo prvi put uhvatili vezu i počeli smo raditi. Radio-stanicu, dva telefona i centralu koje ste nam uputili 17. o. mj. primili smo.

Od prošlog izvještaja³ do danas sve jedinice naše divizij? ostale su na istim pravcima kao i ranije, povremeno ofanzivno

⁶ Redakcija nije uspjela pronaći pomenuti prilog.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 36/2, k. 1144 II.

² Redakcija nije uspjela pronaći pomenuto naređenje. Međutim, postoji naređenje Štaba 2. korpusa NOVJ od 23. avgusta 1944, prema kome 29. divizija treba na nastavi dejstvo u duhu dotadašnjeg zadatka, s tim da bude opreznija na pravcu Pivska planina — s. Dulići (tom III, knj. 8, dok. br. 97).

dejavujući ka neprijateljskim uporištima, a redovno su izvršavale svoje postavljene zadatke. U srezu Ljubinje i Stolac jedinice Južnog hercegovačkog partizanskog odreda u zajednici sa djelovima XIII Hercegovačke NOU brigade uspješno su razbijale svaki ofanzivni neprijateljski pokušaj, uspješno su razbijale pojedina četnička grupisanja i onemogućavale su da četnici vrše mobilizaciju i terorišu naše simpatizere.⁴

Ofanzivne neprijateljske akcije u Crnoj Gori⁵ i djelimični uspjesi imali su odraza na neprijateljske snage, kako okupatora tako i domaće izdajnike, dajući im potstreka da se i oni pripreme za akciju. Neprijatelj je imao namjeru da snage narodno-oslobodilačke vojske iz Crne Gore nabaci na siromašne i puste predjele planine Pivske i Njegoša, a potom da izvrši napad sa linije: Tjentište—Čemerno—Gacko—Bileća—Trebinje—Grahovo sadejavujući snagama iz Crne Gore i da na tom prostoru nabaci naše snage iz Hercegovine, a kasnije da „razbije“ jedinice narodno-oslobodilačke vojske iz Crne Gore i Hercegovine na prostor: Banjani—Njegoš—Piva.

Za izvršenje svojih zadataka neprijatelj je izvršio jaču koncentraciju u garnizonima Istočne Hercegovine radi što uspješnijeg dejstva u pravcu Banjani. U nekoliko mahova neprijatelj je pokušavao svim raspoloživim švapskim snagama i snagama domaćih izdajnika da izvrši ispad iz Bileće i Gacka u pravcu Banjani i da naše dijelove potisne, ali su njegove namjere redovno bile osujećene⁶ i bio je odbacivan u svoje garnizone uz velike gubitke.⁷ Jedinice naše divizije su povremeno ofanzivno dejstvovala uništavajući pojedina neprijateljska uporišta kod Bileće i Gacka i tim svojim ofanzivnim akcijama neprijatelja primorale na defanzivu.⁸

Usled jakog otpora naših snaga na teritoriji Crne Gore i Hercegovine, nepostignuća ciljeva koje je sebi neprijatelj postavio do određenog roka, prelaska III U. Divizije u ofanzivu, razbijanja četnika na prostoru: Krnovo—Konjsko" i zbog novostvorene si-

⁴ Bliže o rasporedu i dejstvu pomenutih jedinica vidi dok. br. 54, 64, 73 i 105.

⁵ i ⁹ Vidi tom III, knj. 8.

⁶ O namjeri i dejstvu njemačkih snaga vidi dok. br. 112, 135, 138 i 161.

⁷ Naredna rečenica je u originalu precrtana mastilom. Njen tekst glasi: „Tim akcijama jedinice naše divizije mnogo su doprinijele da se ne ostvari neprijateljski plan i vidno su potpomogle akcijama snaga NOV u Crnoj Gori u cilju sloma neprijateljske ofanzive.“

tuacije u Rumuniji i Bugarskoj,¹⁰ kao i situacije na ostalim frontovima, neprijateljska ofanziva je razbijena i propala, a u njoj **neprijatelj** nije postigao nikakvih vidnijih uspjeha.

Raspored četnika i njihova jačina su uglavnom ostali isti. Može se reći da im mobilizacija uopšte ne uspijeva iako je vrše putem strahovitog terora.

Okupatorske snage djelomično napuštaju garnizone Istočne Hercegovine i odlaze u pravcu kotline rijeke Neretve, ostavljajući u garnizonima vrlo malu posadu. U Bileći ima vrlo malo f Švaba i izgleda da će oni ovih dana napustiti Bileću.¹¹ Svi su izgledi da će uskoro postati pozitivni uslovi za likvidaciju gradova u Hercegovini.¹² Nije isključeno da će neprijatelj u garnizonima Hercegovine ostaviti male svoje posade a da će jače aktivizirati domaće izdajnike prenoseći na njih glavni udio u odbrani gradova.

Snage XII Udarnog korpusa NOV Jugoslavije prešle su preko terena Hercegovine. Jedinice ovoga Korpusa bile su prilično izmorene usled stalnih pokreta. Oko 250 bolesnika i ranjenika ostavljeno je u našu bolnicu. Od VI proleterske divizije „Nikola Tesla“ dobili smo oko 40 iznemoglih boraca kojima je takode potrebna ljekarska njega. Svi su izgledi da ćemo dobiti još ovakvih bolesnika i ranjenika jer se XII U. korpus još uvijek nalazi na teritoriji Hercegovine.¹¹ Sa primljenim ranjenicima i bolesnicima od XII U. korpusa i od VI divizije, a uzimajući u obzir da i mi imamo ranjenika i bolesnika, naša bolnica je postala suviše glomazna i neophodno je potrebno da se svi bolesnici i ranjenici kojima je potrebno duže liječenje transportuju u Italiju i da se time rastereti naša bolnica. Za ovo postoje svi objektivni uslovi, a to je Dabarsko Polje na kome se može spustiti veliki broj aviona kako danju tako i noću. U vezi toga molimo da se preko engleske misije izdejsstvuje da se naši ranjenici i bolesnici, gdje će biti uključeni ranjenici i bolesnici

¹⁰ Riječ je o kapitulaciji Rumunije 23. avgusta 1944. i izbijanju Crvene armije na bugarsku granicu.

¹¹ U dnevnim izvještajima Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 19. i 22. avgusta 1944. o tome piše:

„I. Nijemci koji su od početka mjeseca vodili podhvate protiv partizana u području Bileća vratili su se u Trebinje.“ (Arhiv VII, reg. br. 11/3—1, k. 111).

„I. Dne 18. VIII. t.g. njemačke jedinice, koje su se vratile iz Bileće u Trebinje sa 4 dalekometna topa poslije završenih akcija otputovali su iz Trebinja u pravcu Mostara.“ (Arhiv VII, reg. br. 12/3—1, k. 111). O odlasku njemačkih snaga iz Bileće vidi i dok. br. 97, napomenu br. li.

¹² Drugog septembra 1944. oslobođeno je Gacko a 5. septembra Kula Fazlagića. Vidi operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije, list 112—115 (Arhiv VII, reg. br. 7/8, k. 1143 A).

XII U. korpusa. VI divizije i Primorske u. grupe, transportui»
za Italiju sa aerodroma u Dabru.¹⁴

Predloge za odlikovanje dostavićemo Vam čim ih budemo
sredili.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik
Vojo Kovačević

Komandant,
general-majo'r,
Vlado Šegrt

Pomoćnik načelnika
m a j o r
Drago Đukanović

BK. 113

IZVJEŠTAJ ŠTABA 38. DIVIZIJE OD 30. AVGUSTA 1944
ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O BORBI NA PROSTORU VIS—
KAKANJ—OSMACI I O PREDUZETIM MJERAMA ZA
PROTI VNAPAD*

ŠTABXXXVIIIINOUDIVIZIJE

Broj: si.

30. VIII. 1944. u 18,30 časova

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Položaj

1) Neprijatelj, u sastavu SS (oko 1 kompanija), zatim ze-
leni kadar i četnici, u ukupnoj jačini do 600, uspio je da ovlada
linijom Vis—Kakanj—Osmaci—Sarci.²

¹⁴ Pošto je početkom septembra oslobođeno Gacko, odustalo se od
namjere da se formira aerodrom u Dabarskom polju, te je evakuacija
ranjenika vršena sa aerodroma kod Gacka. Vidi naređenje Štaba 29. NOU
divizije od 25. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 47/4, k. 11441).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br
8/3, k. 408.

² U dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oružanih
snaga NDH od 2. septembra 1944. piše da je 30. avgusta jedna borbena
grupa otišla na područje Srebrenica — Milići, a druga prema Osmacima
radi uspostavljanja zaprečne linije prema sjeveru (Arhiv VII. reg. br.
1/1. k 42).

17 brigada poslije oštih borbi postavila se na liniju: Rakino Brdo—Sajtovići—Pantelići. Večeras u 20 časova sa ove linije izvršiće odlučan kontranapad na neprijatelja sa zadatkom da istoga protjera i ponovo ovlada Sprečom, zatvarajući pravac od Tuzle. U isto vrijeme 18 brigada, koja se sada nalazi na liniji: Malo Borogovo—Kominjača—Bijela Zemlja—Jevik, izvršiće detaljno čišćenje Papraće od četnika, a zatim preko Matkova—Rudnika—Kosovače produžice sa napadom u pravcu Capardi, sa zadatkom da potpuno rastjera četničke bande, zagospodari papračkom prostorijom i zatvori pravac od Zvornika.³

2) Paprački četnici u jučerašnjoj borbi protiv naše 18 brigade pretrpili su osjetne gubitke i danas nisu bili u stanju da produže sa napadima, iako je prirodno bilo da sadejstvuju sa onim neprijateljskim snagama koje su napadale od ceste.

3) Prema izvještaju 17 brigade nanijeti su takođe osjetni gubici onoj neprijateljskoj koloni koja je pokušala da nastupi od Visa—Jelova Brda u pravcu Rakina Brda. Ta kolona u prvih mah formalno je bila rasturena našom bacačkom vatrom i u neredu se povukla, pa se prikupila kod Visa. Izgleda da je to bio zeleni kadar i četnici iz Jeginovog Luga, sa nešto malo SS.

O svim promjenama izveštavaćemo Vas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Komandant
potpukovnik,
Mil. Zekić

³ Prema izvještaju Štaba 17. majevičke brigade od 15. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/1. k. 1259), neprijateljske snage su se povukle prije protivnapada, tako da su Osmaci zauzeti bez borbe.

NAREĐENJE ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 30. AVGLST*
1944. ŠTABOVIMA POTCINJENIH JEDINICA ZA RIŠENJP
KOMUNIKACIJA I NAPAD NA NEPRIJATELJSKE GARVF
ZONE U DOLINI VRBASA I VRBANJE¹

ŠTAB

XXXIX DIVIZIJE V KORPUSA
NOV JUGOSLAVIJE

Pov. br. 222

Dana 30. VIII. 44.

ŠTABU: XIII. XV. XVI KNOU BRIGADE,
ZMIJANJSKOM, MRKONJIČKOM I
BANJALUČKOM NOP ODREDU

Ovih dana održana su u Italiji važna vojna savetovanja savezničkih komandanata na kojima je bila zastupljena i naša vojska u licu Vrhovnog komandanta Maršala Tita.¹ Kao posledica tih savetovanja, formiran je vazduhoplovni korpus za taktičko bombardovanje neprijateljskih uporišta i komunikacionih objekata Balkana. Zadatak ovoga vazduhoplovnoga korpusa, u vezi njegovih operacija u našoj zemlji, jeste ostvarivanje taktičkog jedinstva sa našim snagama u borbi protiv okupatora. U sklopu opštih ciljeva ovoga korpusa, predviđena su masovna bombardovanja svih neprijateljskih uporišta i komunikacija u našoj zemlji u vremenu od 1 do 7 septembra ove god.³ O našim snagama zavisi koliko i u kojoj mjeri će biti ostvareno taktičko jedinstvo

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 33'1. k. 1265.

² Početkom jula 1944. saveznička komanda u Italiji, želeći da uspostavi tješnji kontakt sa Vrhovnim štabom NOV i POJ. pozvala je maršala Tita da posjeti Italiju. Vrhovni komandant NOV i POJ prihvatio je ovaj poziv i 6. avgusta se u Kazerti sastao sa savezničkim komandantom Sredozemlja feldmaršalom Vilsonom. Na sastanku dvaju savezničkih komandanata riješena su mnoga važna pitanja, među kojima i formiranje dviju lovačkih eskadrila NOVJ (vidi tom X. knj. 1, dok. br. 40. 42. 177 i 189). Potom je 7. avgusta. maršal Tito obišao front savezničkih armija u Italiji i kod Bolsenskog jezera se sastao s komandantom savezničkih kopnenih snaga u Italiji generalom Aleksanderom, a 12. avgusta se u Napulju sastao s predsjednikom vlade Velike Britanije Vinstonom Cerčilom. Opširnije o sastanku, kao i o pitanjima koja su tada rješavana, vidi „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941 — 1945”. knj. 2. str. 338—342. drugo izdanje. Vojnoistorijski institut, Beograd 1965.

³ Vidi dok. br. 77 u ovoj knjizi. O tome vidi i dnevne izvještaje Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH iz septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 1/1—30 1, k. 42).

naše vojske i Balkanske zračne flote. Na nama je da ostvarimo puno sadejstvo naših jedinica sa savezničkim zračnim snagama, i da dejstvo zračnih napadaja što bolje iskoristimo za postignuće **naših** vojnih ciljeva.

U vezi gore izloženog,

N A R E Đ U J E   S E :

1.— Da sve jedinice ove divizije budu spremne da u vremenu od 1 do 7 o.mj. svaka na svome sektoru preduzme ofanzivne akcije napada na važne neprijateljske komunikacije i po mogućnosti upada u najbliže gradove, koristeći paniku i metež koji će izazvati vazdušno bombardovanje, vodeći računa o tome da naše snage ne bi došle pod dejstvo avijacije, tj. da ne bi bile bombardovane.

2.— Sve akcije koje su povezane i koje se izvode u sadejstvu sa savezničkom avijacijom izvoditi po noći, osim u slučajevima kad postoje svi povoljni uslovi da se zadatak izvrši i po danu. Kretanje kolonama za vrijeme dana treba izbjegavati, a naročito izbjegavati dnevno kretanje po važnim komunikacijama koje će biti avijacijom kontrolisane. U slučaju pojave savezničke avijacije, kolone treba prikrivati kako ne bi došlo do zabune, da naše kolone budu napadane.

3.— U vremenu od 1 do 7 ov. mj. sve jedinice ove divizije moraju biti skoncentrisane u blizini neprijateljskih garnizona i komunikacija i to na najpovoljnijim položajima odakle će moći izvršiti upade u bombardovane gradove predviđene sadašnjim njihovim rasporedom. Skoncentrisanost jedinica za ovo vrijeme daće mogućnost štabovima brigada da pravilno i do maksimuma iskoriste snagu svojih jedinica, a štabu divizije mogućnost da za slučaj potrebe sve svoje snage ima što prije na okupu za izvršenje većih i krupnijih zadataka.

4.— Imajući u vidu da će ovo bombardovanje dati novog poleta našim borcima, a kod masa još više učvrstiti vjeru u snagu naše vojske i njenu povezanost sa saveznicima, sve jedinice na svojim sektorima uložice maksimum napora za razbijanje četničkih formacija, koristeći demoralizaciju koja neminovno mora nastati u njihovim redovima. Kao prirodna posledica takvog stanja u redovima četnika, a i u redovima masa koje su uz njih vezane, pojaviće se veći priliv ljudstva u naše jedinice, koje se mora pravilno prihvatiti i u naše redove uvrstiti. Pravilnim tumačenjem događaja ovaj proces treba pojačati i iskoristiti za brojčano povećavanje naših jedinica.

Prema sadašnjem rasporedu naših jedinica, a na osnovu opštih zadataka ove divizije, naređujemo: a) Stab XIII KNOU bri-

gade sa svojim snagama razviće ofanzivne akcije na komunikacijama Banja Luka, Jajce—Mrkonjić i Jajce—Donji Vakuf s tim što će na komunikaciji Jajce—Donji Vakuf sa manjim svojim djelovima i na najpovoljnijim tačkama postavljati **zasjede** radi sprečavanja neprijateljskog saobraćaja i tučenja neprijatelja u slučaju njegovog povlačenja. Sve pomenute komunikacije minirati a na podesnim mjestima prekopati i onesposobiti za motorizaciju. Nakon bombardovanja grada, a u najpovoljnijem momentu upasti i zaposjesti i sam grad Jajce.⁴

b) Štab XV KNOU brigade skoncentriše svoje jedinice na prostoriji Han-Kola, razbiti četničke jedinice na tom sektoru, zaposjesti povoljne položaje za upad u Gornji Seher, koristeći metež i zabunu u slučaju eventualnog bombardovanja Banja Luke. Po mogućnosti povezati se i sadejstvovati sa snagama XVI KNOU brigade u koliko bi one vršile upad u grad sa desne obale rijeke Vrbasa.

Minirati i na podesnim mjestima prekopati, odnosno zarušiti cestu Banja Luka—Sitnica.

Uspostaviti i održavati vezu sa snagama XVI brigade na prostoru Rekavica i Krupa na Vrbasu.

Staviti pod svoju komandu snage Zmijanjskog NOP odreda za izvršenje istih zadataka."

v) Snage XVI KNOU brigade skoncentrisanim snagama razbiti četničke grupacije na prostoriji Kotor Varoš—Celinac, Lipovac, Krupa na Vrbasu."

Na prostoru Krupe na Vrbasu uspostaviti i održavati čvrstu vezu sa snagama XV KNOU brigade i Zmijanjskog NOP odreda radi zajedničkog ispomaganja i koordiniranja u akcijama.

Minirati i onesposobiti komunikaciju Banja Luka—Celinac—Kotor Varoš.

Po mogućnosti u najpovoljnijem momentu upasti u Kotor Varoš, odnosno Banja Luku sa desne strane rijeke Vrbasa.

Staviti pod svoju komandu Banjalučki NOP odred za izvršenje istih zadataka.⁸

⁴ i ⁶ Opširnije o rasporedu i dejstvu pomenutih brigada na tim komunikacijama i uporištima vidi izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35/2, k. 1265).

⁵ Riječi „sa snagama XVI KNOU brigade“ dopisane su mastilom, latinicom.

⁷ O prebacivanju 16. brigade na taj prostor vidi izvještaj njenog štaba od 31. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 27/2, k. 1265).

⁸ O tome odredbu vidi izvještaj njegovog štaba od 7. septembra 1944. i izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 30/2 i 35/2, k. 1265).

g) Snage Mrkonjičko-Pljevskog NOP odreda pojačaće svoju djelatnost u cilju razbijanja četnika na svom sektoru i **pravilnim** objašnjavanjem narodu suzbijati njihov uticaj na mase. **koristeći** povoljno dejstvo savezničke avijacije, pojačati rad na mobilizaciji novog ljudstva na prostori na kojoj djeluje.

Za što uspješnije izvršenje gornjih zadataka, sve jedinice moraju biti pripremljene za brze pokrete i prebacivanje po ukazanoj potrebi.

Sa ovom naredbom moraju biti dobro upoznati svi rukovodioci i borci, kako bi se ona mogla što bolje i pravilnije u djelo sprovesti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik,
Vojo Stupar

(M. P.)

Komandant, pukovnik,
Voja Todorović

DOSTAVLJENO: XIII. XV. XVI KNOU
BRIGADI. ZMIJANJ-
SKOM, MRKONJIČKOM
I BANJALUČKOM NOP
ODREDU

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. SREDNJOBOSANSKE BRIGADE O D
30. AVGUSTA 1944. ŠTABU SREDNJOBOSANSKE NO DIVI-
ZIJE O DEJSTVIMA U SJEVERNOM DIJELU SREDNJE
BOSNE U AVGUSTU¹

ŠTAB
XVIII SBNO BRIGADE 9
Op. Str. Pov. Br.
30 VIII 1944 god.

Predmet: Mjesečni operaciski
izvještaj za mjesec -1
august 1944 god.

ŠTABU DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE²

Položaj

Dostavlja Vam se mjesečni operaciski izvještaj na našem sektoru, za vremenski period od 1 VIII do 28 VIII 1944 god.

- 1 VIII 1944 god. Snage našeg I bataljona izvršile su pokret preko Čavke, Vijačana. Ljubica za Vučijak sa zadatkom razbijanja četnika na toj liniji. Istoga dana III bataljon kontrolisao je položaje na Gualju.
- 2 VIII 1944 god. Snage I bataljona su na položaju Vučijak. Kremna sa zadatkom prikupljanja podataka o neprijatelju koji se nalazio u Prnjavoru, kao i zatvaranje tog pravca neprijatelju. Istoga dana je tukla neprijateljska artiljerija naše položaje, ali nam nije nanijela gubitaka, te smo u toku istoga dana zarobili jednog neprijateljskog vojnika iz čerkeske divizije.³ III bataljon istoga dana dobio je pokret za Kulaše i Popoviće, gdje je isti teren kontrolisao.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/5, k. 1421.

² Odnosi se na Srednjobosansku NO diviziju (vidi knj. 27, dok. br. 124).

³ Riječ je o pripadniku 1. kozačke konjičke divizije. Dijelovi ove divizije su krajem jula 1944. dejstvovali od Banje Luke ka Prnjavoru (vidi knj. 27, dok. br. 179).

- 3 VIII 1944 god. I bataljon ostao je na svojim položajima koje je prije držao. III bataljon izvršio je pokret za Mačino Brdo. kontrolisali cestu prema Klaničama. staru cestu prema Derventi kao i pravac prema Vel. Ilovi i Carevoj Gori. te je istog dana uslijedio pokret za Glogovac.
- 4 VIII 1944 god. Snage I bataljona izvršile su pokret na liniji Drijen, Pojezna, u pokretu naišli su na otpor četnika u Drijenu, te poslije kratke borbe četnici su pobjegli u pravcu Lupljanice. ostavivši za sobom jednog mrtvog. 1000 kom. jug. metaka i 30 šaržera municije za strojnicu. III bataljon imao je zadatak kontrolisanje položaja u Glogovcu. pravac prema Derventi.
- 5 VIII 1944 god. I bataljon je toga dana vršio kontrolu u pravcu prema Krnjinu. III bataljon je kontrolisao položaje Glogovac pravac prema Derventi. dok je IV bataljon⁴ toga dana bio formiran na Glogovcu. i bavio se u formiranju četa i postavljanju komandnog kadra.
- 6 VIII 1944 god. I bataljon je ostao na istim položajima. III bataljon je vršio čišćenje četničkih bandi na liniji Detlak. IV bataljon je sve do 10 VIII ostao na sređivanju četa i postavljanju komandnog kadra u Glogovcu.
- 7 VIII 1944 god. I bataljon je ostao na istim položajima, sa zadatkom razbijanja četnika na tim linijama. III bataljon je ispraćao XI Diviziju do gl. [avne] ceste Derventa—Doboj.*⁵
- 8 VIII 1944 god. I bataljon se zadržao na istim položajima, sem prve čete koja je toga dana išla na teren Vijačanske opštine sa zadatkom prikupljanja dezertera.⁶ III bataljon kontrolisao teren u

⁴ Prema kazivanju tadašnjeg komandanta brigade Dragutina Čurguza tada je formiran 2. bataljon. a 4. bataljon je formiran sredinom avgusta 1944. godine.

⁵ Riječ je o odlasku te divizije u istočnu Bosnu. Opširnije o tome vidi dok. br. 29.

⁶ Ne radi se o dezerterima, već o borcima iz pomenutih sela. koji su odlazeći na odsustvo, ostajali duže nego što je odobreno radi obavljanja žetve i drugih poljskih radova u jeku sezone. No bilo je i takvih pojedinaca koji su, radi sjetve, samovoljno odlazili kućama, ali su se po obavljenom poslu ponovo vraćali u svoje jedinice.

- Glogovcu, skupljali dezertere i vršili mobilu sanje sposobnog ljudstva za vojsku.
- 9 VIII 1944 god. I bataljon izvršio je pokret u pravcu Glogovca, gdje je održana smotra brigade. III bataljon vršio je toga dana prikupljanje dezertera i mobilizaciju sposobnog ljudstva za vojsku
- 10 VIII 1944 god. I bataljon sa svojim snagama krenuo je u pravcu Cerana, gdje i zauzeo položaje. III bataljon dobio pokret u pravcu Kunove i Srđevića sa zadatkom razbijanja četnika na toj liniji. IV bataljon izvršio je pokret za Stanare i Dragolovce.
- 11 VIII 1944 god. I bataljon izvršio je pokret u 20 časova u pravcu Leskove Vode, Gojakovac, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na toj liniji. III bataljon vršio je toga dana kontrolu na terenu Kunova, Rakovac, te vršili mobilizaciju i sakupljanje dezertera na tom terenu. IV bataljon imao je borbu toga dana u Dragolovcima, s četničkim bandama koje su koncentrisano napali u jačini od 400—450. Borba je primljena i trajala je 5 časova, nakon čega su četničke bande protjerane u Gojakovac, ostavivši za sobom 2 mrtva, 3 ranjena, zaplijenjena je jedna puška.⁷ Naši gubici 1 teže ranjen.
- 12 VIII 1944 god. I bataljon se nalazi na položaju u Stanarima sa zadatkom kontrolisanja tog terena. III bataljon toga dana je vršio kontrolu u Srđevićima i Cukalama sa zadatkom vršenja mobilizacije ljudstva i prikupljanja dezertera. IV bataljon izvršio je pokret u pravcu Gojakovca, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na tom sektoru, prilikom pokreta bataljon nije naišao na četnike.
- 13 VIII 1944 god. I bataljon je ostao na svojim starim položajima. III bataljon kontrolisao je toga dana teren Srđevići—Cukale, vršio mobilizaciju i sakupljanje dezertera. IV bataljon toga dana izvršio je pokret Kulaši, Popovići.
- 14 VIII 1944 god. I bataljon toga dana krenuo je za Pojeznu, i u pokretu uhvatio jednog četnika, koji je

i ¹² Odnosi se na četnike Srednjobosanskog četničkog korpusa.

ubijen. Kod njega su pronađene 2 puške. III bataljon je izvršio pokret za Novi Martinac sa jednom četom u Milosavcima, drugom u Kriškovcima i trećom u Nov. Martincu, sa zadatkom kontrolisanja tog terena, hvatanje dezertera i mobilizacija ljudstva sposobnog za vojsku. IV bataljon je zadržao svoj stari položaj vršeći kontrolu na tom sektoru.

- 15VIII 1944 god. I bataljon je toga dana bio na Pojezni sa zadatkom zatvaranja pravca prema Sočanici i Lupljanici. II bataljon nalazio se u Jadovici i osiguravani su pravci Tromeđa⁸—Smrtići. Toga dana 2 čete toga bataljona kretale su se u pravcu Smrtići. Stojičičko brdo, kota 236 i 157. gdje su naišli na otpor četnika. U toj borbi ubijeno je 3 četnika, zarobili tri puške sa fišeklijama i municijom, nastavljenom borbom ubijena su još tri četnika te smo se i sami lično uvjerali kada smo ih vidjeli na bojištu. poslije završene borbe. Dok je konstatacijom pom. informativnog oficira brigade druga Drage⁹ da je u toj borbi ubijeno 9 a ranjeno 23 četnika. III bataljon je zadržao svoje prijašnje položaje sve do 25 VIII o. mj. sa zadatkom vršenja mobilizacije i sakupljanja dezertera na tom terenu. IV bataljon isto je zadržao svoje položaje sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na tom terenu.
- 16VIII 1944 god. I bataljon se nalazi na istim položajima sa istim zadatkom. II bataljon je također ostao na svojim prvašnjim položajima, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na tom terenu. IV bataljon ostao je na svojim starim položajima, kontrolišući teren.
- 17VIII 1944 god. I bataljon je izvršio pokret u pravcu Jadovice. II bataljon ostao je na starim položajima kontrolišući pravac Tromeđa—Smrtići. te iskorišćujući slobodno vreme u vojnoj prednaobrazbi novomobilisanih drugova. Istoga dana je izvršen pokret u pravcu Pasja Pravda preko Motajice. IV bataljon je zadržao svoje stare položaje, sa istim zadatkom.

⁸ i ¹¹ To mjesto na karti 1 :100.000 nije nađeno.

⁹ Dujmić

- 18 VIII 1944 god. I bataljon sa Jadovice preko Motajice krenuo je prema Srbcu sa zadatkom čišćenja tog terena od četničkih bandi. II bataljon istog dana stigao je u Novu Ves gdje je izvršena * djelomična mobilizacija, te je istog dana krenuo pravac Srbcu gdje je uhvatio vezu sa I bataljonom. osiguravši pravac Sitnešl, obalu Save i Vrbasa.
- 19 VIII 1944 god. I bataljon nalazi se u Nožičkom sa zadatkom razbijanja četničkih bandi. II bataljon je zadržao svoje stare položaje sa istim zadatkom. Izvršio pokret za Devetine gdje je imao borbu sa četnicima, te nakon 7 časova borbe neprijatelj je bio razbijen i protjeran, gubici neprijatelja: 30 mrtvih i ranjenih, naši gubici 2 teže i 2 lakše ranjena i 1 zarobljen.¹⁰
- 20 VIII 1944 god. I bataljon ostao je na istim svojim položajima sa istim zadatkom. II bataljon je zadržao svoje položaje sa zadatkom razbijanja četnika na tom sektoru. IV bataljon toga dana imao je borbu na Devetinama sa četničkim bandama. koja je trajala 4 časa. kada je neprijatelj bio razbijen i protjeran prema Tabli¹¹ izgubivši u borbi 1 mrtvog i 5 ranjenih, dok je naš samo jedan teže ranjen.
- 21 VIII 1944 god. I bataljon se nalazi na istim položajima sa istim zadatkom. II bataljon također je zadržao svoje položaje vršeći svoj prijašnji zadatak. IV bataljon je zadržao svoje položaje na Devetinama vršeći kontrolu na tom sektoru.
- 22 VIII 1944 god. I bataljon je izvršio pokret u pravcu Milosavci—Dragovići gdje je i zadržao položaje do 23 VIII o. mj. sa zadatkom razbijanje četnika na toj liniji. II bataljon prebacio je jedan vod u Davor i iz sela Šipovca pretjerao 13 konja. II i III četa prebacila se preko Vrbasa da razbije neku četničku bandu. Isti dan je izvršen pokret u pravcu Nožičko.
- 23 VIII 1944 god. I bataljon izvršio je pokret u pravcu Crnog Vrha. Jošavke sa zadatkom razbijanja četnika na toj liniji, te u pokretu naišli na četnike koje su nakon kratke borbe protjerali u pravcu Skatavice. te je tom prilikom ubijen jedan

četnik. II bataljon zadržao je svoj stari položaj vršeći mobilizaciju i hvatanje dezertera. Istog dana izvršen je pokret prema St. Martinu. Dragovići, Devetina na Kremenjak sa zadatkom razbijanja četnika na toj liniji. IV bataljon izvršio je pokret za Divan prema Jošavci sa zadatkom razbijanja četnika koji se tamo nalaze.

- 24 VIII 1944 god. I bataljon se smjestio u Devetini i Boškovićima sa zadatkom zatvaranja pravca prema Klačnicama te je na tom položaju ostao do 28. o.mj. sa zadatkom mobilizacije te je neprijatelj tukao sa topovima na njihove položaje. II bataljon je zadržao svoj stari položaj sa istim zadatkom. IV bataljon imao je u Kamenici borbu sa četnicima, te nakon 3 časa borbe gubici neprijatelja nisu nam poznati.¹² Naši gubici 1 mrtav i dva teže ranjena.
- 25 VIII 1944 god. I i II bataljon zadržali su stare položaje. IV bataljon nalazi se toga dana u Nožičkom na odmoru.
- 26 VIII 1944 god. III bataljon izvršio pokret u Rakovac, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi. IV bataljon od 26—29 nalazi se u Nožičkom sa zadatkom proganjanja četničkih bandi.
- 27 VIII 1944 god. III bataljon sa dvije čete kontrolisao teren Rakovca i Kunove. sa zadatkom kupljenje dezertera i mobilizacije.

OVA BRIGADA U TOKU MJESECA AUGUSTA IMALA JE:

1. Gubici:	Neprijatelja	17 mrtvih 34 ranjena 1 zarobljen
2. Gubici:	Vlastiti	30 mrtvih i ranjenih 2 teže i 2 lakše ranjena 1 zarobljen
3. Zarobljeno:		3 puške i nešto municije
4. Uništeno:		ništa

Bataljoni kreću u akciju, na četničke grupe na liniji Jošavka. Divan. Jošavka. Slatina.

5. Z a k l j u č c i : U posljednjoj akciji radi zakašnjanja bataljona na određene im položaje, akcija nije u potpunosti ugjela. Kroz tu akciju moglo se konstatovati da štabovi bataljona nisu se u potpunosti osećali odgovorni te radi toga sama akcija je bila bezplodna. Stanje u brigadi znatno se poboljšalo u periodu posljednjih mjesec dana. Jedinice su u glavnom popunjene komandnim kadrom, te se svaki bataljon ponaosob dosta dobro učvrstio.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pom. politkomesara:
Đuro¹³

Komandant — kapetan
(si. odsutan)

BR. 116

IZVJEŠTAJ ŠTABA KOZARSKOG NOP ODREDA OD 30. AV-
GUSTA 1944. ŠTABU KOZARSKE GRUPE ODREDA O DEJ-
STVU NA PROSTORU BOSANSKI NOVI—BOSANSKA DU-
BICA U AVGUSTU«

KOZARSKOG N. O. P. ODREDA
Pov. br. 146/44
30/VIII 1944 g.

Predmet: mjesečni opera-
cijski izvještaj dostavlja

ŠTABU KOZARSKE GRUPE ODREDA

Položaj

Jedinice ovog odreda u vremenu od 31. VII. 44 g. do 30. VIII. 44 godine imale su sledeći dodir sa neprijateljem:

1. VIII. 44 god. Snage ovog odreda drže položaj prema uporištima Bosanska Dubica. Bačin. Bosanska Kostajnica. Neprijatelj nije pravio ispade te se

¹³ Đuro Đurica

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23'4, k. 1625.

naše snage odmaraju, rade pješadijski egzer-
cir, i uče sokolske vježbe.—

2. VIII. 44 god. Jedan dio snaga ovog odreda drži položaj prema istim uporištima, dok su sve ostale snage prisustvovala okružnom zboru u Kozari. Neprijatelj nije pravio nikakvih ispada.—
3. VIII. 44 god. Snage koje su se nalazile na okružnom zboru povratile su se na svoje položaje, na kojima nema ništa novo.—
4. VIII. 44 god. Jedan dio snaga ovog odreda drži položaje, a drugi dio daje osiguranje vršaćim mašinama i vršiocima. Neprijatelj nije pravio ispada.
5. VIII. 44 god. Snage ovog odreda kontrolišu gore pomenuti teren i vrše zaštitu žetve i vršidbe. Nema nekih promjena.—
6. VIII. 44 god. Snage ovog odreda drže iste položaje. Neprijatelj nije pravio nekih ispada. Naše snage vrše osiguranje vršidbe i žetve. Jedna deseti-
na I bataljona prešla preko Une u Hrv. Slabinju i upalila oko 80 metara pšenice koju je neprijatelj namijenio sebi. Na ostalim sektorima nema ništa novo.—
7. VIII. 44 god. Snage ovog odreda drže iste položaje. Diverzantska četa ovog odreda digla je u zrak jedna kola sa ustašama na cesti H. Dubica—H. Kostajnica. Gubitci neprijatelja nisu poznati. Od strane neprijatelja nije bilo nekih ispada.—
8. VIII. 44 god. Snage drže isti položaj, pare odjelo, daju zaštitu vršalicama. Jedna grupa boraca I bataljona na cesti H. Dubica—H. Kostajnica digla u zrak sa jednom minom jedna kola sa ustašama. Gubitci neprijatelja nisu poznati. Naša diverzantska četa uz pomoć diverzantske čete Liječanskog odreda, noću između 7. i 8. na pruži Dobrljan—Strižanski most. digli su u zrak 192 metra želj. pruge, sasjekli 22 bandere i skinuli 1500 m. telefonske linije.— Na ostalim sektorima nema promjena³.—

² Riječ je o gimnastičkim vježbama.

- 9 VIII. 44 god. Snage ovog odreda drže iste položaje. Naša diverzantska četa na pruži između Dobrljina i Volinjskog mosta digla je u zrak 120 metara želj. pruge. Kod Prijedora su uhvaćena 4 neprijateljska konja. U bataljonu se proučava vojni potsetnik. Na ostalim sektorima nema ništa novo.—
- 10 VIII. 44 god. Drže se isti položaji. Neprijatelj nije pravio ispada. U bataljonu se radi nastava gađanja.
- 11 VIII. 44 god. Naše snage drže iste položaje. 1-va četa odredska kod Martina ubila dva neprijateljska vojnika. Na ostalim sektorima nema promjena.—
- 12 VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje. Jedan vod 1-ve odredske čete u Svodnoj ubio 2 ustaše i nekoliko ranio. Nije imao sam gubitaka. Na ostalim sektorima nema promjena.—
- 13 VIII. 44 g. Snage ovog odreda drže iste položaje. Neprijatelj nije pravio nekih ispada. 1-va odredska četa imala pokret iz Pobrđana u Kalendere. Na položajima nema promjena.—
- 14 VIII. 44 g. Snage ovog odreda nalaze se na istim položajima. Neprijatelj nije pravio nekih ispada.
- 15 VIII. 44 g. Naše snage na istim položajima. Po danu nije bilo nekih promjena. Noću između 14 i 15. ov. mj. snage našeg I bataljona izvršile su uspješan napad na ustaško uporište Bačin i isto likvidirale. Tom prilikom ubijeno je 20 ustaša, veći broj ranjeno, upaljeno i izgorelo ... oko 3 vagona pšenice, 10 vagona sijena i slame upaljeno. — Zarobljeno je tri karabina, 5 pari cipela, jedne čizme, 6 šinjela, i nešto ostale vojničke spreme. — Zaplijenjeno je 40 goveda i 6 konja.⁴ Diverzantska četa između Blagaja i B. Novog razorila je 216 metara želi. pruge i presekla telefonsku liniju na nekoliko mjesta.—
- 16 VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje. Neprijatelj ispaoo iz B. Kostajnice sa jednim tenkom i nešto vojske. Opljačkali su od naroda 2 krave i pobjegli dok su naše snage stigle.— Iste noć
- je minirana cesta pri samoj Kostajnici.— Na ostalim sektorima nema ništa novo.—
- 17 VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje. 1-va odredska četa držala je zasjedu kod Kostajnice.—Neprijatelj nije ispadao, nego je izlazio na Bare kod same Kostajnice. Naša 1-va odredska četa ih je sterala u samu Kostajnicu i zarobila 8 komada goveda.—
- 18 VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje. Vršiti se uglavnom zaštita žetve i vršidbe.
- 19 VIII. 44 g. Drže se isti položaji. Jedna desetina I bataljona sa desetarom Romelom Talijanom spustila se na Unu i ubila dvojicu ustaša i 5 ranila. Na ostalim sektorima nema ništa novo.—
- 20 VIII. 44 g. Drže se isti položaji. Nema promjena.
- 21 VIII. 44 g. Drže se isti položaji. Nema promjena. — Neprijatelj ne pravi ispada.—
- 22 VIII. 44 g. Odred drži iste položaje i kontroliše teren. Neprijatelj ne pravi nekih ispada. Jedan vod iz I bataljona krenuo da natrga telefonskog kabla na pruži. Tu akciju su izvršili. — Neprijatelj ne ispada.
- 23 VIII. 44 g. Na terenu koga kontrolišu naše snage nema nekih naročitih promjena.— 1-va odredska četa sukobila se sa neprijateljem u Taviji kod Kostajnice i ubila dva neprijateljska vojnika.—
- 24 VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje. Nema nekih promjena. Jedna patrola I bataljona ubila jednog ustašu na Uni.—
- 25 VIII. 44 g. Na terenu koga kontroliše naš odred nema ništa novo. Iz B. Novog prešlo na našu stranu 9 hrvatskih oficira.—
- 26 VIII. 44 g. Na našem terenu nema ništa novo. Iz B. Kostajnice izašlo je 12 „Čerkeza“ i predali se našoj 1-voj odredskoj četi. Sa sobom donijeli 1 p. mitr., 1 šmajser, 1 pištolj parabelum, 10 karabina i nešto ostale ratne spreme.—
- 27 VIII. 44 g. Naše snage kontrolišu isti teren na kome nema naročitih promjena. U ranu zoru naš od-

- red se koncentriše kod Pajića Lokve za nat J na vlak. Istog dana oko 1 sat izvršen je nar*!!! na jedan njemački transport na pruzi između Dobrljina i Volinjskog mosta, koji je kretali u pravcu Banja Luke. Dignuta su u zrak 2 vagona sa vojskom i materijalom, a nekoliko vagona je prevrnuti i izbačeno iz šina.— Ne, prijatelj je imao najmanje oko 35 mrtvih i veći broj ranjenih, dok smo mi imali 1 mrtvog druga i 10 uglavnom lakše ranjenih drugova. Voz se nije mogao zauzeti pošto je bio natovaren sa tenkovima, koji su odmah stupili u borbu. Zarobljen je jedan mali bacač i još nešto vojne spreme.—
28. VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje na kojima nema nekih promjena.— Naša diverzantska četa uz pomoć 1-ve odredske čete srušili su most Bože Đurića na pruzi između Dobrljina i Volinjskog mosta koji je dugačak bio 9 metara⁸.— Na ostalim sektorima nema promjena.—
29. VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje na kojima nema promjena. Diverzantska četa uz pomoć 1-ve odredske čete srušila betonski most na pruzi između Dobrljina i Strižanskog mosta. Saobraćaj obustavljen preko 24 sata na istoj pruzi.—
30. VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje i kontrolišu teren prema B. Dubici, Kostajnici i B. Novom.— Neprijatelj ne pravi nekih ispada.—

Jedinice ovog odreda imale su u proteklo vrijeme sledeće:

- 1.— Gubitci:
- a.- Vlastitih: 1 mrtav i 15 lakše ranjenih.
  - b.- Neprijatelj: 27 ustaša mrtvih, više od 10 ranjenih ustaša, preko 35 Nijemaca mrtvih i veći broj ranjenih, našim snagama predalo se je 9 hrvatskih oficira, koji su izašli iz B.

⁸ Vidi dok. br. 157.

⁹ Vidi dok. br. 159.

Novog i 12 „Čerkeza“, koji su izašli iz B. Kostajnice sa svom svojom ratnom spremom.— Zarobljena su i 3 karabina.—

- 2— Plijen: Zarobljeno je: 10 konja, 48 goveda, 1 čizme, 5 pari cipela, 600 puščanih metaka, nekoliko bluza i šinjela, 1 mali bacač, i nešto ostale sitnije ratne spreme.—
- 3— Uništeno: Spaljeno je pšenice 3 vagona, plus 80 metara u Slabinji što je spaljeno, spaljeno je 200 kuća i ostalih zgrada, 10 vagona sijena i slame, uništena 2 kola sa ustašama, dignuta u zrak 2 mosta na želj. pruzi, potrgano 528 metara želj. pruge, oko 2000 metara telefonske linije, i uništena dva želj. vagona sa Njemcima i materijalom i više vagona oštećeno.—
- 4— Raspored jedinica: Snage ovog odreda na današnji dan raspoređene su prema B. Dubici, Bačinu, B. Kostajnici, a diverzantska četa je na sektoru Kostajnica—B. Novi—Blagaj i pruga do Prijedora, kojima je sada u zadatku da potpuno obustave saobraćaj na pruzi Kostajnica—Prijedor¹ da podmeću mine na cestu, kako bi omeli i cestovni saobraćaj.—

Disciplina boraca ovog odreda je uglavnom dobra, iako bi mogla biti i bolja. Nema nekih naročitih ispada, izuzev sitnije ispade koje uglavnom prave novomobilisani drugovi koji još nisu stigli da se upoznaju sa partizanskom disciplinom i životom. Ovo se nastoji odmah otkloniti od istih.— Nastoji se da se u najkraćem roku zavede najstrožija disciplina koja odgovara našoj vojsci i narodno-oslobodilačkoj borbi.—

Vojnički rad: u ovom odredu je dosta dobar, ali može biti i bolji, zato se nastoji od svih rukovodilaca da se ljudstvo usposobi i podigne na veći vojnički i borbeni nivo.— Koliko se moglo vidjeti od prošlog mjeseca da se rad pokrenuo napred i videlo se da sami borci imaju volju za rad i za više vojničkog znanja, kao što se vidi da je i njihov polet veći za akcije.

Ovo se je moglo vidjeti u akciji na ustaško krvavo uporište Bačin, gde su svi borci jurišali na bunkere, a svi puškomitraljesci su ušli stojeći i kosili iz svojih puškomitraljeza

po ustašama, bez da su uzimali ikakav zaklon. Isto se je
glo vidjeti i na vozu iz koga je kosio tenk i protivavionjski
mitraljezi sa „flakova“, da su borci nezadrživo jurišali.]^M

Samo kod pojedinih rukovodilaca se osjeća još nedovoli
na samoinicijativa i neodlučnost, ali se nastoji da se i to sa
pravilnim radom i ukazivanjem otkloni. Uvjereni smo da će
se stanje u potpunosti popraviti, jer se isto nastoji svim s
lama od strane ovoga štaba.—

Ekonomsko stanje: za sada je u ovom odredu priliče
dok je ranije bilo mnogo lošije. Jedini nedostatak je u kru-
hu koji nam šalje Komanda mjesta za B. Novi, jer kruh od-
nosno žito koje prima komanda od narodne vlasti ne bude
očišćeno od gare i raznih sitnih stvari od kojih brašno bude
strašno crno i skoro se ne može nikako jesti. Čak prijete opa-
snost borcima da se pobole od toga kruha u kojem ima sko-
ro pola zemlje. Upozorili smo Komandu mjesta za Novi ne-
koliko puta a isto tako i Sreski odbor za Novi i do sada još nisu
preduzeli nekih mjera.—

Odjeća i obuća uzevši općenito u ovom odredu je dosta
slaba.—

Sanitetsko stanje: može se reći da je dosta dobro.—

Raspoloženje boraca prema pozadini i obratno je vrlo do-
bro, iz razloga što se vojska prema pozadini ponaša dobro i ko-
rektno. ali i pozadina izlazi u susret vojsci u svemu!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar:

(M. P.)

Komandant — kapetan:

**nAREĐENJEŠTABA 3. KORPUSA OD 31. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE ZA FORMIRANJE IZVIĐAČKIH
ČETAPRI ŠTABOVIMA BRIGADA I ŠTABU DIVIZIJE'**

ŠTAB

IIIKORPUSANOVJUGOSLAVIJE

Broj: sl/44.

31. VIII 44.

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Položaj

U duhu naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ. štabovi divizija i brigada formiraće izviđačke čete kao organe izviđanja pri pomenutim štabovima.- Kod nižih jedinica izviđačku ulogu vrše i nadalje izviđačke patrole i izviđačka odeljenja, kojima izdaju zadatke štabovi bataljona, odnosno komande četa. Potreba formiranja izviđačkih četa tim je veća i vrlo nužna, obzirom da u sastavu naših jedinica nema drugih organa za izviđanje.

U toku poslednjih borbi uočeno je, da većina naših štabova nije imala podataka o neprijatelju, što se dešavalo zbog slabo organizovane službe izviđanja i nedovoljno razvijene obaveštajne službe. Neimanjem kontakta sa neprijateljem, iznenađenja dolaze do izražaja, a rukovodeći štabovi u ovakvim situacijama ne mogu donijeti ni pravilne odluke, i jasno, da zbog ovakvih nedostataka naših rukovodstava, neprijatelj uspjeva da sa manjim djelovima odsjeca naše jedinice, bolnice, ugrožava same štabove, koji umjesto da rukovode jedinicama uzimaju ulogu borca.

Formiranju izviđačkih četa treba pristupiti odmah kod brigada, dok divizijsku izviđačku četvu imati u perspektivi.³ Za formiranje izviđačkih četa držati se slijedećih uputstava:

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/1, k. 1258.

² Vidi dok. br. 126.

³ U izvještaju Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o tome piše: „Po brigadama formirane su izviđačke čete, koje su u samom početku pokazale dobre rezultate na polju borbenosti, tako da mnoge već služe za primer ostalim jedinicama" (Arhiv VII, reg. br. 13/3, k. 408). Tačan datum njihovog formiranja redakcija nije mogla da utvrdi. Međutim, u izvještaju Štaba 17. majevičke brigade od 14. oktobra 1944. izviđačka četa se pominje prvi put 12. oktobra. dok se u izvještaju Štaba 38. divizije od 9. decembra 1944. kaže da u 18. i 21. brigadi postoje izviđačke čete, a da je pri Štabu divizije formirana izviđačka četa od 34 borca (Arhiv VII. reg. br. 10/1. k. 1259 i reg. br. 37/3. k. 1258).

Jačina i sastav

Jačina izviđačkih četa iznosi 30 boraca, računajući ovde jednog bolničara ili bolničarku plus rukovodstvo čete. Brojno stanje čete može se i povećati, što zavisi od brojnosti jedinice koja je formira. Rukovodstvo izviđačke čete treba da bude na visini, vojnički i politički potpuno uzdignuto, vješto u rukovanju i vođenju četa, te da se zna snaći i u najtežim prilikama. Borci treba da budu oprobani, fizički potpuno zdravi i hrabri

Naoružanje čete

Izviđačka četa u svom sastavu ima tri puškomitraljeska odeljenja. dok su ostali borci naoružani sa puškom i 1—2 bombe. Prema potrebi četi se dodeljuje 4—5 strojnica za kurirsku službu.

Zadatak izviđačke čete

Glavni zadatak izviđačke čete je izviđanje neprijatelja i zemljišta. prikupljanje tačnih podataka o jačini neprijatelja, mjestu, rasporedu, naoružanju i sastavu neprijatelja. Ove podatke prikupljaju prvenstveno izviđačke čete ličnim osmatranjem, koristeći jednovremeno i podatke dobivene od izviđačkih ili obaveštajnih organa naših jedinica, koje se nalaze na pravcu kretanja izviđačke čete. Ako se drugim putem ne mogu dobiti tačni podaci o neprijatelju, oni se traže borbenim putem, što će biti i normalna pojava u uslovima naše borbe. Prikupljanja podataka o neprijatelju pod ovim uslovima zahtjevaju *udarnost i drskost* izviđačkih četa da dođu do postavljenog zadatka.

Svojom borbenošću i lukavstvom izviđačke čete u svim prilikama treba da nastoje da zarobe neprijateljskog vojnika ili patrolu, od kojih bi se mogli dobiti podatci o neprijatelju i njihovim namjerama.

Sa izviđačkom četom, kad ova ide na zadatak, ide normalno i obaveštajni organ, sa brigadnom izviđačkom četom šef II ostsjeka brigade, a sa izviđačkom četom divizije šef II ostsjeka divizije. Prema potrebi i važnosti operacije sa izviđačkom četom treba da ide i načelnik štaba, u cilju prikupljanja svih podataka za stvaranje plana, naročito pred ofanzivnim operacijama naših jedinica.

Zadatke za izviđačke čete daju štabovi divizija, odnosno brigada prema konkretnoj situaciji. Izdavanju zadatka komandi izviđačke čete prisustvuje obavezno i obaveštajni organ brigade ili divizije. Pored dobivenog zadatka izviđačke čete obaveštajni organ kombinuje sve metode prikupljanja podataka po datom zadatku. proverava, sređuje i dostavlja dotičnom štabu II ostsjeka.

Održavanje veze

Izviđačke čete u svom sastavu treba da imaju jednu radio-stanicu za podnošenje izveštaja sa pravca izviđanja. Izveštaji treba da budu kratki i jasni, te da sadrže osnovne elemente potrebne za pravilno donošenje odluke. Pored radio-stanice izviđačkoj četi je nužno dodjeliti i jedan telefonski aparat sa telefonskim kablom za prisluškivanje neprijateljskih razgovora na stalnim linijama između neprijateljskih djelova, kao i na poljskim linijama. Nastojati, da u sastavu izviđačkih četa bude drugova koji poznaju njemački jezik. Pored ovih sredstava za održavanje veze, izviđačke čete će koristiti i kurire.

Snabdjevanje

Izviđačke čete snabdjevaju se iz intendantura jedinice kojoj pripadaju. Za vrijeme izvršavanja zadatka preporučljivo je, da četa dobije suhu hranu, kako na putu ne bi bila zavisna od stanovništva, sve u cilju zakonspirisanog pokreta prema zadatku i negubljenja vremena. Način snabdjevanja izviđačkih četa pri povratku sa zadatka regulisaće intendanti četa na terenu preko koga se budu vraćali.

Komanda izviđačkih četa, s obzirom na važnost zadataka koji joj se povjeravaju, imaće u vidu načela budnosti i opreznosti u toku pokreta, odmora, prenoćišta i izvršenja zadatka, jer treba računati sa tim, da će i neprijatelj sa svoje strane preduzimati sve da onemogući izvršenje ovakvih zadataka.

Dostavlja se prednje naređenje i uputstvo radi postupka po istom. O formiranju izviđačkih četa kod štabova brigada vaše divizije dostavite nam izvještaj.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
V. Popović

Načelnik štaba,
general-major.
Vukotić
(M. P.)

Komandant,
general-lajtnan
Košta

⁴U rukopisu dostavljeno
17, 18 i 21 NOU brigadi.⁵

⁴ Sljedeća rečenica je dopisana mastilom, latinicom.

⁵ Stab 38. NOU divizije dostavio je rasi (prepis ovog dokumenta) pomenutim brigadama 27. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 52/1, k. 1258).

**ZAPOVIJEST ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 31. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA 11. I 38. DIVIZIJE ZA ČIŠĆENJE MA
JEVICE, SEMBERIJE I POSAVINE OD NEPRIJATELJSKIH
SNAGA¹**

III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

XXVII DIVIZIJA»

Pov. br. 70/44.

31. VIII. 44.

Z A P O V J E S T

(Sekcija Tuzla—Kladanj. razmjera 1 : 100.000)

Situacija. Prema dosada prikupljenim podacima na sektoru Majevice, Posavine i Semberije nalaze se manji dijelovi 13 SS divizije i to u Bukviku—Čeliću—Bijeljini—Brčkom:³ u Gradačcu i Modriči. muslimanska legija većim dijelom neborbena, a na pravcu Tuzla—Gračanica—Doboj ustaške i domobranske posade.⁴

Na području Trebave, Posavine, Majevice, Semberije i Požarnice nalaze se četničke grupe u jačini od oko 2.000 boraca, slabije naoružani, vojnički neorganizovani i većim dijelom slabog borbenog morala.⁵ Na prostoru Donje Brijesnice, Tumara, Milina Sela i Katanića na lijevoj obali rijeke Spreče nalaze se dijelovi Ozrenskog četničkog odreda.

Posljednjih dana pravcem Tuzla—Zvornik pokrenuti su dijelovi 13 SS divizije, koji su garnizonirali u Tuzli, prema Srebrenici, Vlasenici, Rogatici i Sarajevu. Sva teška artiljerija 13 SS divizije još ranije je prebačena ka Doboju.⁶

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 12/6, k. 1111.

² Zapovijest je dostavljena i ovoj diviziji radi znanja.

³ i ⁶ O toj diviziji vidi knj. 27. dok. br. 130 i 162 kao i dok. br. 120, objašnjenje br. 38. u ovoj knjizi.

⁴ Prema pregledu rasporeda snaga 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944. u Doboju su tada bili stožeri 1. lovačkog zdruga i 6. posadnog zdruga i jedan dio njihovih jedinica, a na pravcu Tuzla — Gračanica. tj. na obezbjeđenju komunikacija, tada su se nalazili dijelovi 10. posadnog zdruga i 12. ustaškog zdruga, dok su njihovi stožeri bili u Tuzli (Arhiv VII. reg. br. 32/2—1, k. 60).

⁵ Odnosi se na četnike Trebavskog odreda i Majevičkog korpusa. Bliže o tome vidi obavještajni izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 16. jula i izvještaj Štaba Majevičkog četničkog korpusa od 8. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. 6/6. k. 408 A i reg. br. BH—V—11182).

U duhu naređenja Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije naš korpus je dobio **zadatak**, da sa glavninom svojih snaga izvrši ofanzivne operacije na pomenutom području, u cilju ovladavanja Majevicom. Posavinom i Semberijom, kao operativnim, mobilizacionim i ekonomskim našim uporištima. Ovladavanje gornjih područja ima naročito značaja u pogledu naslona i prihvata vojvodanskih masa preko Save. odnosno Mačvana preko Drine.⁷

U ovim operacijama učestvovala XI i XXXVIII divizija, dok će XXVII NOU divizija ostati na sektoru Birča sa zadatkom ofanzivnih akcija prema dolini rijeke Spreče, odnosno dolini rijeke Drine prema Srebrenici.

U cilju izvršenja gore postavljenih zadataka

N A R E Đ U J E M O :

Da se tokom 31 avgusta i 1 septembra t.g. pomjeri XXXVIII divizija sa dosadašnje prostorije na prostor Džebar—Naseoci, isturajući potrebno obezbeđenje u vidu izviđačkih odeljenja prema Han Nevrenči od Zivinaca. a XI divizija na prostoriju Požarna—Nočajevići—Krivajevići.

Štab XI divizije organizovaće izviđanje i prikupljanje podataka o neprijatelju na prostoru Vlasenice u času napuštanja prostora Nočajevića.

Štab korpusa sa pripadajućim dijelovima prebaciće se tokom sutrašnjeg dana u selo Majdan.

U toku 1 ov. mj. štabovi obeju divizija izvršiće potrebne pripreme za izvršenje nastupnog marša sa odgovarajućim obezbeđenjem. kako sa fronta, tako i sa pravca Tuzla—Zivinice. Pokret će se izvršiti sutra 1 ov. mj. tačno u 21 čas sa pomenutih prostorija i to:

1) PRETHODNICA

Komandant p. puk Zekić.⁸

sastav: XXXVIII div.,

svoga 2 brigade.

1) Kreće se pravcem kretanja: Naseoci—Vrnogjevići — Berići — Odorovići — Litva — Tulo-

⁷ U naređenju (depeši) Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 30. avgusta 1944. o zadatku 3. korpusa piše:

„Sa glavninom vaših snaga čistite Posavinu. Semberiju i postavite vaše jedinice tako da mogu brzo preći preko ako bude situacija zahtevala (misli se na prelaz u Srbiju — prim. red). I s druge strane, u slučaju potrebe kod Sarajeva možete istim snagama riješiti i zadatak tamo. Tito." Vidi knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa, list 113 (Arhiv VII, reg. br. 2/8/1. k. 408 A). O tome vidi i dok. br. 126.

vići — Musi. Treštenica — Obojkovina — • MraJ mor — Musi. Babice — Musi. Milino Selo — Krtova — Porječina. gdje će se sa prostora Krtova — Porječina prebaciti preko rijeke Spreče na prostoru između Miričine i Dobošnice. p₀ prelasku rijeke Spreče orijentacija XXXVIII divizije biće pravcem Orahovica—Vranovići —Biberovo Polje prema Posavini. Obezbediti se bočno od eventualnog ispada neprijatelja sa pravca Gračanice i pravca Bukvik Srnice.⁹

2) GLAVNINA

Komandant puk. Šiljegović,¹⁰

sastav: XI divizija,

svoga 3 brigade, sa pripadajućim dijelovima.

2) Kreće se određenim pravcem za prethodnicom do na prostor Musi. Milino Selo—Sižje. sa koga će prostora izvršiti prelaz preko rijeke Spreče između Dobošnice i Puračića.

Po prelasku rijeke Spreče orijentacija XI divizije biće na pravcu Dobošnica — Kruševica — Cage — Ljenobud — Rapatnica — Srebrenik, obezbeđujući svoj desni bok sa pravca Tuzla — Podorašje.¹¹

3) Komandant prethodice odrediće prema potrebi jedan do dva bataljona na prostor Đurđevik—Han Nevrenča kao bočno obezbeđenje od Zivinica, sve dok cijela glavнина ne prođe put Stupari—Žukići prema Djedini. Komandant pobočnice uputiće jedno odelenje vojnika kod Podgajeva, koje će čim glavčina pređe put prema Djedini javiti pobočnici, da se krene u pravcu svoje jedinice.

4) Komandant glavnine po prelasku drumu Kladanj—Zivnice odrediće potreban deo snaga prema situaciji za zaštitnicu u toku pokreta predviđenim pravcem.

5) Pre prelaska rijeke Spreče štabovi divizija će obezbediti prebacivanje jedinica preko drumu Tuzla—Doboj i to: štab XI divizije onemogućiće svaku intervenciju neprijatelja od pravca Lukavac—Tuzla, a štab XXXVIII divizije od pravca Gračanica—Doboj.

⁹ Opširnije o dejstvu 38. NOU divizije vidi naređenje njenog štaba od 1. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 27/3—1, k. 1258).

¹⁰ Miloš

¹¹ Ta divizija je uskoro dobila drugi zadatak (vidi dok. br. 126).

2/ GLAVINA
Komandant puk. Biljegović
štab XI Divizija
svoga 3 brigada, sa pripre-
dajućim dijelovima.

2/ Kreće se određena pravca za prethod-
nicom do na prostor usli. ilino Gelo -
Sijec, sa toga će prostora izvršiti pre-
laz preko rijeke Spreče između bolonice
i Puzara.

3/ Po prelasku rijeke Spreče orijentacija
XI Divizije bice na pravcu bolonice - Bru-
čevica - Bage - Ljuboš - Napatnica -
Bretrenik, obznanjujući ovaj desni bok
na pravcu razla - Podorašje.

3/ Komandant prethodnica određuje prema potrebi jedan do dva bataljona,
na prostor Bjurdjević Han - svrednja kao bočno obezbjeđenje od divizije, sve
dok cijela glavina ne prođe put Stenari - Kuzići prema Bjedini, komandant
bolonice upućuje jedno odelenje vojnika od Pod. Bjeva, koji će na glav-
nina vrediću put prema Bjedini javiti bolonici, da se krene u pravcu svoje
jedinice.

4/ Komandant glavine po prelasku druzna ladanj - Divizije određuje
potrebni broj araga prema situaciji za zaštitnicu u toku pokreta predviđa-
nje pravca.

5/ Pre prelaska rijeke Spreče štabovi divizija će obavijestiti prethodi-
vanje jedinica preko druzna razla - Bokoš i to: štab XI Divizije obavija-
šće svaku intervenciju neprijatelja od pravca razlog - razla, a štab
XIV Divizije od pravca Grašnica - Bokoš.

6/ Po prelasku druzna razla - Bokoš štabovi divizija će unaprijed predvi-
jeti silu grupe, koje će porušiti boljuznišnu aragu. Svaka odelenja
treba da se blagovremeno na pripru se postavljaju silama, ta da u slučaju
nelagde o lovoru voza mogu biti aragi u zam. Najista ovih sila treba da
bude dalje od njesta prelaska jedinica.

6/ Prvi odred jedinica posle prethodnja puta razla - Kladanj bice i
to: štab XIV Divizija Kulovići - usli. Puzara sa osiguranjem od o. ilica
a sa XI Divizije na prostora Gelo Krvati - Bjevi.

7/ Štabovi prethodnica obavija svaku jedinicu, da u toku pokreta oprezn-
ost i budnost budu na visini. Opreznost pojedini na vrijeme po retu od
eventualne izpada Setašići i cele bolonice grupe, naročito sa prostora
Tarija - Bokoš Kriješnica - Bilino Gelo - Turare.

7/ U obzir da se situacija preko puta razla - Bokoš ne poznaje dovolj-
no, to se ovaj štab po prelasku posrednog druzna donositi i konkretna odla-
ke za svaku diviziju prema situaciji na njenom pravcu kretanja. Prema ovom
svaki štab će blagovremeno izvještavati o situaciji na svom pravcu kreta-
nja, tako bi se blagovremeno mogli donijeti i pravilne odluke.

8/ VEZA. Veza će se održavati tako između divizija, tako i sa šta-
bom ovog korpusa radio-pisem po predviđenom planu u određeno vrijeme,
a po potrebi ako to situacija bude zahtjevala broj veza se se i povećati.

9/ ZAKLJUČAK. U toku pokreta sve jedinice moraju biti snabdjevene sa
rezervnim opremom hrane, a dalje na novoj prostoru snabdjevanje će se
vršiti prema mogućnostima i naredjenjima komandanta u tom pogledu. U svaku
oddelu postaviti u slučaju razgovora na sastanku odbranom kod ovog štaba
31. 05. 44.

10/ Štabi razpoznavanja isdati od strane ovog štaba pod pov. br. 09 važe
za celu diviziju.

Štab korpusa kreće se sa XI Divizijom.

ŠTAB PAMIR U - SIGURNA KAZNIT!

Politički komandant:

Polainik štaba,
poručnik-major:

Komandant,
general-major:

Štab
Korpusa
31. 05. 44
2 241 17.

4-11-44
y. e. e. e. e.

ŠTAB
KORPUSA
31. 05. 44
2 241 17

Po prelasku druma Tuzla—Doboj štabovi divizija će unaprijed predvidjeti minerske grupe, koje će porušiti željezničku prugu. Minerska odeljenja treba da su blagovremeno na pruži sa postavljenim minama, te da u slučaju nailaska oklopnog vozi mogu dići prugu u zrak. Mjesta ovih mina treba da budu dalje od mjesta prelaska jedinica.

6) Prvi odmor jedinica posle prebacivanja puta Tuzla—Ktadanj biće i to: za XXXVIII diviziju Tulovići—Musi. Treštenica sa osiguranjem od Poljica a za XI diviziju na prostoru selo Hrvati—Đaci.

Svi štabovi skrenuće pažnju svojim jedinicama, da u toku pokreta opreznost i budnost budu na visini. Opreznost pojačat', za vrijeme pokreta od eventualnih ispada četničkih i zelenokadrovskih grupa, naročito sa prostora Turija—Donja Brijesnica—Milino Selo—Tumare.

7) S obzirom da se situacija preko puta Tuzla—Doboj ne poznaje dovoljno, to će ovaj Štab po prelasku pomenutog druma donositi i konkretne odluke za svaku diviziju prema situaciji na njenom pravcu kretanja. Prema ovome svaki štab će blagovremeno izvještavati o situaciji na svom pravcu kretanja, kako bi se blagovremeno mogle donijeti i pravilne odluke.

8) Veza. Veza će se održavati kako između divizija, tako i sa Štabom ovog Korpusa radio-putem po predviđenom planu u određeno vrijeme, a po potrebi, ako to situacija bude zahtjevala. broj veza će se i povećati.

9) Ishrana. U toku pokreta sve jedinice moraju biti snabdjevene sa rezervnim obrokom hrane, a dalje na novoj prostoriji snabdjevanje će se vršiti prema uputstvima i naređenjima izdatim u tom pogledu. U svemu ostalom postupati u duhu razgovora na sastanku održanom kod ovog Štaba 31 ov.mj.

Znaci raspoznavanja izdati od strane ovog Štaba pod pov. br. 69 važe za obe divizije.

Štab korpusa kretaće se sa XI divizijom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
V. Popović

Načelnik Štaba,
general-major:

Komandant,
general-lajtnant.
Košta

(M. P.)

STAB
XXVII N.O.U. DIV.
br. 80—44
4-IX-944 god.

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 31. AVGUSTA
1944. ŠTABU 19. BIRČANSKE BRIGADE ZA POSJEDANJE
POLOŽAJA PREMA RIJECI SPRECI I ZA ZATVARANJE
PRAVACA KOJI IZ NJENE DOLINE VODE PREMA RIJECI
DRINJACI¹

ŠTAB

III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Br. Si.

31. VIII. 1944 g.

ŠTABU XIX BIROANSKE NOU BRIGADE

Položaj

Po prijemu ovog naređenja postupite u sledećem:

Sa vašom brigadom postavite se prema Spreči na položaje koje drži XVII Majevička brigada.¹ sa zadatkom razbijanja četničkih i zelenokadrovskih grupa na tom području, zatvaranja pravaca iz doline Spreče prema Drinjači i prikupljanja osutih djelova te brigade sa područja Birča.³ S obzirom na pomeranja XVII Majevičke brigade, primite njihove teške ranjenike, i to samo nosila, koja ćete po dolasku divizije predati divizijskoj bolm'ci.

S obzirom na verovatno bombardovanje savezničkih aviona na pravcu Tuzla—Zvornik. sa vašim jedinicama budite aktivni prema pomenutom pravcu.

Vaša divizija dobila je orijentaciju prema Birču,⁴ te nastojte da se sa štabom što pre povežete.

Do dolaska jedinica vaše divizije, a s obzirom da se neprijatelj nalazi u Vlasenici na položajima Bačkovac—Stolica, osta-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/2, k. 408.

² Ona je do tada držala položaje s. Rakino Brdo — s. Osmaci i s. Mitrovići — s. Vasiljevići (vidi dok. br. 104).

³ Prema izvještaju Štaba 27. NOU divizije od 30. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 25/7, k. 1111). 19. birčanska brigada je od 1. do 3. septembra dejstvovala na prostoru Stolica — Bačkovac — Borogovo — s. Rakino Brdo — r. Spreča.

⁴ Odnosi se na 27. NOU diviziju.

vite deo snaga koji će zatvarati taj pravac i izviđati neprijatelja prema drumu Milići—Vlasenica.⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar; V. Popović	Načelnik, general-major V. ⁶	Komandant, general-lajtnant
----------------------------------	---	--------------------------------

(M. P.)

BK. 120

NAREĐENJE ŠTABA 11. NOI DIVIZIJE OD 31. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA POKRET I SMJEŠTAJ NA PROSTORU MATIJEVICI—NOCAJEVICI—DOLINE'

Str. p. 183/44.
31-VIII

ŠTABOVIMA V, XII BRIGADE I UDARNE GRUPE

Radi pretstojećeg zadatka naše divizije,² 1 septembra do 13 časova naše jedinice treba da se smeste na sledećim prostori-jama i to:

V brigada: U selo Matijevići u blizini ceste Stupari—Zi-
vinice.

XII brigada: U selima Nočajevići—Mladež obezbeđujući se
od Stupara.

Udarna grupa: U selo Stupare, zaseoke Tmovačš—Doline.

Štab divizije: Smjestiće se u Dmdovinu.³

⁵ O neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi dok. br. 126.
158, 159 i 160.

^B Vukotić (Jovo)

¹ Original (pisan' na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br.
36/1, k. 866.

² O tome vidi dok. br. 118.

³ Štab 11. NOU divizije je 1. septembra 1944. izdao dopunsko na-
ređenje u kome se reguliše dalji pokret potčinjenih jedinica (Arhiv VII,
reg. br. 37/1, k. 866).

Jedan bataljon V Brigade prebaciće divizijsku bolnicu u selo Mladež, gde će sačekati XII Brigadu i štab XII će je uzeti i kretati sa sobom.

Posle pokreta svih jedinica sa sektora Jasen—Betanj na tom prostoru ostaće jedan bataljon XII Brigade koji će čvrsto držati te položaje i 2 sata kasnije od svih jedinica krenuće pravcem koji odredi štab brigade. Ovo prebacivanje jedinica izvršiti bataljonskim kolonama a štabovi bataljona će voditi računa da daju redovne odmomore na maršu.

Za ovaj pokret treba za svakog vojnika obezbediti rezervnu suhu hranu u mesu a po mogućnosti i u hljebu, jer se u ovom maršu neće kuhati.

1 septembra u 2 časa V Brigada spustiće se na cestu Zivnice—Stupari. prebaciti se u selo Djedina i produžiti do sela Gornja Višća.

XII Brigada i Udarna grupa, divizijska bolnica, štab divizije 1 sekcije pri štabu divizije sačinjavaće drugu kolonu koja će se kretati lijevo od kolone prve, spustiti se na cestu i prebaciti se na Lupoglavo (Tarevo) odakle će kolona dobiti dalji pravac.

Desno od nas kretaće se XXXVIII Divizija koja će dati i na cesti osiguranje prema Zivnicama⁴ a XII Brigada postaviće osiguranje na cesti prema Kladnju, koji će sa ceste krenuti tek 2 septembra u 4 sata izjutra.

Ovu noć treba iskoristiti za prebacivanje izvesnih nepokretnih delova brigade, a V Brigada će odrediti jedan bataljon koji će u toku noći krenuti divizijsku bolnicu u pravcu Majdana.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppukovnik:
B. Đuričić

Komandant-pukovnik
M. Šiljegović

(M. P.)

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
3. PROLETERSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE NA DAN 31. AV-
GUSTA 1944. GODINE'

L J U D S T V O

Brojno stanje III. ProleTERSke brigade na dan 31-VIII-1944 god.

J e d i n i c a	N A L I C U		U R A S H O D U		P O S P I S K U	
	muških	ženskih	muških	ženskih	muških	ženskih
Štab brigade	16	1	–	–	16	1
I. bataljon	163	17	11	3	174	20
II. bataljon	147	20	10	–	157	20
III. bataljon	128	29	25	4	153	33
IV. bataljon	133	22	9	–	142	22
V. bataljon	143	18	13	2	156	20
VI. bataljon	200	–	28	–	228	–
VII. bataljon	113	6	4	–	117	6
Intendantura	48	3	–	–	48	3
Sanitet	27	22	–	–	27	22
Topovski vod	14	1	–	–	14	1
Četa za vezu	108	9	–	–	108	9
S V E G A :	1240	148	100	9	1340	157

Pomoćnik politkomesara
kapetan,

Načelnik
kapetan,

Komandant
p.pukovnik,
VI.² Bajić

¹ Original (pisan na mašini, latinicom, a brojevi upisani mastilom)
u Arhivu VII, reg. br. 14/5, k. 714.

N A O R U

Brojno stanje III. Proleterske (kraj.) brigade

S a d r ž a j	Štab	I. bat.	II. bat.	III. bat.
Pušaka 7.9 mm	1	66	62	47
Pušaka 6.5 mm	–	10	23	12
Engleskih pušaka	–			
Puškomitraljeza 7.9 mm	–	10	7	11
Puškomitraljeza 6.5 mm				1
Puškomitraljeza engleskih		1	2	1
Grčkih puškomitraljeza				
Lakih mitraljeza 7.9 mm „Šarac”		4	4	4
Lakih mitraljeza 6.5 mm				1
Mitraljez „Breda” 8 mm		1		1
Teških mitraljeza švarcloze 7.9 mm				
Municije 7.9 mm	20	13.337	15.620	13.965
Municije 6.5 mm		760	840	1.410
Engleske municije za puškomitraljez i puške		500	3.950	1.500
Municije za bredu 8 mm		2.040		300
Municije za francuske puške 8 mm				
Strojnica		12	10	16
Municije za strojnice		3.260	8.300	2.700
Teški bacač 80,81 mm		1	1	1
Mina 80,81 mm		42	48	45
Srednji bacač 60 mm				1
Mina 60 mm				40
Laki bacač 45 mm			1	
Mina 45 mm			45	
Laki bacač engleski 51		1	1	1
Mina za engleski bacač		16	17	
Laki bacač 35 mm				

ŽANJE

na dan 31-VIII-1944 g.

IV. bat.	V. bat.	VI. bat.	VII. bat.	Inten- dantura	Sani- tet	Top. vod	Četa za vezu	S v e g a
55	63	11	36	10	5	10	38	404
11	10	39	23	13	3	3	22	169
		2	15					17
7	6		1				1	43
		9	1					11
	2		4				1	11
4	5		1					22
								1
1								3
15.200	14 550	283	4.100	320	107	450	1.045	78.897
230	210	3.915	816	440	44	70	610.	9.345
	2.350		3.100	5.000			400	16.800
2.500								4.840
10	10	4	26	4	3		12	107
3.200	3.270	600	3.283	3.000	300		1.050	28.963
1	1							5
56	47							238
								1
								40
		1						2
		9						54
1	2							6
40	12							85

Sadržaj	Štab	I bataljon	II bataljon	III bataljon	IV bataljon	V bataljon	VI bataljon	VII bataljon	Intendantura	Sanitet	Top. vod	Četa za vezu	Svega
Mina 35 mm													
Tromblonske puške		1	1				1						3
Tromblonske mine							5						5
Revolvera	14	10	19	19	9	20	5	11	5	3		5	120
Municije za revolvare	110	91	165	191	60	345	25	146	50	12		23	1218
Bombe defanzivne	2	95	175	60	188	175	10	77	4	8	3	73	870
Bombe ofanzivne		57	8	17	17	10	10	10	30	1		3	163
Raketnih pištolja	1	1	2	1	3	1	1						10
Raketla	8	30	60	6	15	25	30						174
Protivkolskih pušaka		1	1	1									3
Municije		20	110	4									134
Bacač protivkolski		1	1	1	1	1	1						6
Municije		41	73	34	53	44	20						265
Protivkolski topovi 47 mm													
Granata 47 mm											136		136
Bugarskih pušaka							15						15
Municije za bugarske puške							2840						2840
Telefonska centrala												1	1
Telefona												11	11
Radio-stanica												2	2
Nagaznih mina													
Eksploziva kgr.													
Dimnih ručnih bombi		18	18	18	18	18							90

Pomoćnik politkomesara.
kapetan,

Načelnik
kapetan,

Komandant
p.pukovnik.
VI. Bajić

STOKA

Brojno stanje III Proleterske (kraj.) brigade na dan
31-VIII-1944.

J e d i n i c a	Jahaćih konja	T o v a r n i h k o n j a :	
		Bojna komora	K o m o r a
Štab brigade	11		
I bataljon	3	20	10
II bataljon	2	16	11
III bataljon	4	12	13
IV bataljon	4	13	14
V bataljon	3	11	12 "
VI bataljon	3	9	V «. 5
VII bataljon	3	5	*-> 10
Intendantura	6	10	17
Sanitet	1	1	25
Topovski vod		6	2
Četa za vezu	3		31
S v e g a :	43	102	ifo, 150

Pomoćnik politkomesara
kapetan,

Načelnik
kapetan,

Komandant
p.pukovnik,
VI. Bajić

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KOZARSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE
OD 31. AVGUSTA 1944. ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE O BORBI
NA DEBELOM BRDU¹

V KK NOU BRIGADE

Br. Str. pov.

31. avg. 44 god.

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

P o l o ž a j

Predmet: *Izveštaj o akciji*
31 avg. 44 g.

Dostavljamo Vam izveštaj o akciji koju su vodile naše jedinice danas 31 o.m. u 7 sati, na sektoru Debelo Brdo (k. 613) — Mišari.²

Neprijatelj u jačini od jedne bojne nalazio se na prostoriji Debelo Brdo (k. 613) i kosama prema Han Rudine—Pustoše—r Vlasenica. Naš IV bataljon sa dvije čete napao je neprijatelja na Debelom Brdu. Neprijatelj je imao oko dvije satnije SS trupa samo na ovom mjestu.

IV bataljon sa dvije čete napao je neprijatelja od rijeke Tišće prema vrhu Debelog Brda. Borba je otpočela jutros 31 o.m. u 7.30 sati i trajala do 9 sati. Borba je bila dosta žestoka, naročito od naših bacača, tako da se neprijatelj bio uskomešao. Trebalo je još kraćeg vremena i da uporište bude likvidirano, ali se neprijatelj za kratko vrijeme snašao, odbio naš napad, jer nije sa drugih strana napadat.

Nedostatak u ovoj akciji što nije još napadato od Gojkovića i Bešića. kao i neistovremeni napad na ovo uporište.

Naši gubitci — dva lakše ranjena, neprijateljski gubitci najmanje 20 mrtvih i ranjenih jer su naši bacači vrlo dobro imali pogotke.

Plan napada na ovo uporište bio je dobar od strane štaba divizije, napad sa tri strane, ali zbog našeg zakašnjenja akcija nije otpočela u dva sata.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1—41, k. 866.

² Borba je vođena protiv jedinica 13. SS divizije „Handžar“. Vidi izveštaj Štaba 11. NOU divizije od 15. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 44/4, k. 866).

U ovoj akciji nije bilo nikakvog plijena niti je izgubljeno oružja od strane naših jedinica.

III bataljon imao je zadatak da krene sa Betnja pravcem preko rijeke Drinjače—preko Simića—Kum—Han Rudine i dođe do Pustoša da se spoji sa bataljonom XII brigade i da zajednički gone neprijatelja preko Han Rudina—Pravoslavnog Džemata ka Debelom Brdu. Ali ovaj zadatak nije izvršen zbog zakašnjenja dobivene pošte od strane štaba III bataljona. tako da je bataljon krenuo u 24 sata sa Betnja i dok je stigao do blizu Han Rudina dobio je [naređenje za povlačenje od strane štaba brigade.

Raspored naših jedinica poslije ove akcije sledeći je:

I bataljon Bijelo Polje—Ravno Brdo.

II batalj. Trnovo, zatvara pravac od Kladnja—zaštita Div. bolnice.³

III batalj. na Betnju. zatvara cestu Vlasenica—Sekovići.

IV batalj. Podbetanj, rezerva III bataljonu ukoliko bi neprijatelj kretao jačim snagama od Vlasenice prema Šekovićima.

Zaključci: Opšti neuspjeh ove akcije zbog brzine i neimanja vremena: detaljno upoznati štabove bataljona kao i borce o ovome zadatku. Poželjno bi bilo iprel svake akcije detaljno upoznati rukovodioce i borce o zadatku koji se izvršava.

Dostavljamo zapovijest štaba ove brigade štabovima bataljona radi izvršavanja ove akcije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

P. pol. komesara-major
Miloš⁴

Komandant-major.
Egić Dušan

(M. P.)

³ Riječi „zaštita Div. bolnice“ dopisane su mastilom. ćirilicom.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 7. BRIGADE OD 31. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORU
GORNJI VAKUF—FOJNICA—KREŠEVO U AVGUSTU»

ŠTAB
VII. N.O.U. BRIGADE
X. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. 20
31. VIII. 1944. g.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU X. DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ

Izvještaj o akcijama ove brigade od 31. jula do 1. septembra 1944.

- 1 VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
2. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
3. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
4. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
5. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
6. VIII. 1944. Snage II. i III. bataljona tukle su neprijatelja na položajima Gvoždak (k. 898)—Klisac (k. 604)—s. Oglavak (k. 638—k.862)—Zavitaljka—Gradac (trigonomet. tačka 1223). dok su snage IV bataljona tukle neprijatelja na liniji Kilavac. Crnički Kamenik i s. Gojevići. Neprijatelj je nadirao od Kiseljaka i Kreševa u pravcu Fojnice sa ciljem i namjerom da se probije do iste i oslobodi snage svoje u Fojnici, koje su bile napadnute i ugrožene od strane snaga naše IX. brigade,² ubi-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 42/3. k- 854.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 50, 140 i 142.

jeno je 35, ranjenih 54 i 1 zarobljen neprijateljski vojnik (gefrajter).³ Naši gubitci 2 mrtva i 4 ranjena, od kojih su 2 umrla od rana i 2 nestala, vjeruje se da su zarobljeni. Plijen: 4 puške, 200 pušćanih metaka, 10 rućnih bombi, 1 dvogled. 1 šinjel i 1 džepni sat. Uništena 1 nepr. puška a teže oštećen 1 nepr. kamion, koga je neprijatelj uspio odvući pomoću drugih kamiona.

7. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
8. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem. jedino što je I. bataljon dobio zadatak da sprovede bolnicu X. divizije od s. Maćkovca do s. Blagaja.
9. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
10. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
11. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
12. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
13. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
14. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
15. VIII. 1944. Snage II. bataljona postavile su zasjedu na komunikaciji Busovaća—Travnik, sa namjerom rušenje vozova koji su saobraćali. Za vrijeme dok je zasjeda držana u toku noći. neprijatelj nije vršio saobraćaja, te prema tome nije došlo do borbe. Prilikom našeg povlaćenja i napuštanja zasjede postavile su mine na pomenutoj komunikaciji. gdje je 16. o.mj. naišao neprijateljski voz, kojom prilikom je mina eksplodirala i uništila 1 lokomotivu i 3 vagona. Neprijateljski gubitci 6 mrtvih i 10 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo. Uništena 1 lokomotiva i 3 vagona.³ Ostali bataljoni nisu imali dodira sa neprijateljem.

16. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
17. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
18. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
19. VIII. 1944. Snage I. bataljona ove brigade napadale su neprijatelja—četnike na prostoriji Hrbljine—položaj Skadimovac, s namjerom da ih unište ili protjeraju, jer su isti na pomenutoj prostoriji ometali saobraćaj naših kurira i manjih jedinica. Ubijeno 30 a ranjeno 20 nepr. vojnika. Naši gubitci 3 mrtva, 12 ranjenih, od kojih su 4 pala neprijatelju u ruke i 3 nestala. Plijena nije bilo.

Ostali bataljoni nisu imali dodira sa neprijateljem.

Od 20. VIII. 1944. do 31. VIII. 1944.

Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

**JEDINICE OVE BRIGADE U TOKU MJESECA AVGUSTA 1944.
IMALE SU:**

- 1.) Gubitci:
  - a) neprijateljski:
    - 72 ubijena
    - 84 ranjena
    - 1 Zarobljen**
    - 157 svega izbačeno iz stroja
  - b) vlastiti: 5 poginulih
    - 12 ranjenih, od kojih su
    - 4 pala neprijatelju u ruke.
    - 2 zarobita
    - 3 nestala.
- 2.) Plijen:
  - a) oružje: 4 puške. 200 puščanih metaka. 10 ručnih bombi, 1 dvogled. 1 ručni sat.
- 3.) Uništeno: 1 puška, 1 kamion, 1 lokomotiva i 3 vagona.
- 4.) Raspored jedinica:

Štab brigade nalazi se u s. Bistrica. Bataljoni kao i ostale pomoćne jedinice smješteni su na

prostoriji i to: I. bataljon na prostoriji s. Voliće—Osredak, sa zadatkom zatvaranja pravca prema komunikaciji Kupres—Bugojno. Kupresa i Vukovskog. II. bataljon na prostoriji s. Rastovo sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravca od Travnika. Busovače i Fojnice. III. bataljon nalazi se na prostoriji s. Ričica sa zadatkom zatvaranja pravca od Bugojna i Komara, IV. bataljon nalazi se na prostoriji Dražev Dol. Humac i Okolišće sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravca od Bugojna i komunikacije Bugojno—Kupres. Brigadna intendatura i sanitet smješteni su u s. Bistrica.

- 5.) Zaključci: Za protekli mjesec dana u glavnom brigada se je nalazila na odmoru, sa zadatkom zatvaranje i kontrolisanje pravca od pojedinih neprijateljskih uporišta. Svega u toku ovoga mjeseca izvedene su 3 akcije koje su se u glavnom završile, manje-više, sa neuspjehom. Za neuspjeh pomenutih akcija u glavnom spada na teret vojnog rukovodstva, koji nisu držali čvrsto svoje jedinice u rukama, kao i nisu dali sve od sebe da se pomenute akcije izvedu što uspješnije. Isto tako zapaženo je da se neprijatelj služi lukavstvom a naročito četničke bande, koje su u jednoj akciji vičući naprijed pojedine naše brigade, s tim da bi zavarao naše borce, da bi se isti kretali u pravcu istih bez budnosti i opreznosti, i na taj način ih pripustio što bliže, te da bi na iste tada otvorio vatru. Drugih naročitih zapažanja nije bilo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-major:
Čedo Jovanović

Komandant-major,
Bosnić⁴

(M. P.)

⁴ Milan

BK. 124

IZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 31. AVGUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBI PROTIV ČETNIKA NA PROSTORI PERVANA¹

ŠTAB

XV. KRAJIŠKE BRIGADE

39. DIVIZIJE

5. KORPUSA

NOVJ

Op. pov. br. 304.

31/VIII 1944 g.

ŠTABU XXXIX N.O.U. DIVIZIJE V. KORPUSA — OP.

P o l o ž a j

Izveštavamo Vas o protekloj akciji 30-VIII-944 god.

Istog dana rano izjutra naši bataljoni bili su na položajima i to: I. bataljon Slivno—Vodički Vrh. II. bataljon Pervan—za-seok Mušici. III. bataljon Melina—Kozjerac. Banda jačine 600—700 napala je naš II. bataljon sa više pravaca, iskoristivši odsustvo jedne čete II. bataljona koja je bila iste noći na zasjedi na Klupama. Borba je primljena samo na jednoj strani dok banda je jurila i probijala se ka Štabu Brigade u Arnaućanima. Izviđačka četa koja je toga momenta bila pošla na zadatak sa drugom zam. komandanta Brigade ista se odmah po otvaranju vatre bacila neprijatelju s leđa i uz jaču borbu zajedno sa dve čete II. bataljona uspjela da u jednosatnoj borbi razbije neprijatelja, u čemu su učestvovala i prištabske jedinice. Neprijatelj je odstupao u panici tučen sa svih strana, dok nakon 1 sat I. bataljon sletio je sa Vodičkog Vrh a i posjeo položaje u pravcu kuda je banda trebala da odstupa. Neprijatelj je bio dočekan i sa tog pravca, gde je bio uhvaćen komandant Pribojske brigade živ, a potom bez naređenja streljan od strane jednog komesara čete. Isti² je Ibio dol sada na dužnosti ili komandanta četničkog korpusa ili veći funkcioner u istom, doznaje se da je Srbijanac i da je došao sa grupom oficira iz Srbije da preuzmu komandu nad četničkim snagama Krajine. U istoj borbi govori se da je teško ranjen komandant četničke brigade Mišić,³ što će se provjeriti. U toj ak-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 33 3, k. 1270.

² Riječ je o komandantu četničke Pribojske brigade.

³ Jovan Mišić je tada bio komandant 1. brigade Bosansko-krajiškog četničkog korpusa.

ciji mrtvih koji su prebrojani bilo je 11 dok su neke mrtve odvezli sa kolima. Ranjenih imali su po provjerenim podacima 16. Zarobljeno 6 karabina. 2 strojnice, nekoliko šinjela, cipela i ostale spreme. Zarobljena je neka arhiva kod komandanta Prib. brigade kao i fotografije koje su važan dokumenat izdaje, koje će OZN-a provjeriti i poslati. Naši gubici 3 mrtva i 4 ranjena druga, od kojih jedan teže i 3 lakše. Bataljoni po završenom gonjenju neprijatelja povratili su se na teže položaje.

Akcija, t. j. napad četnika toga dana bio je usmjeren na Stab Brigade i u istoj učestvovala su snage Mišićeve. Mutićeve⁴ i Trivunčićeve³ brigade, a sa istom akcijom rukovodili su oficiri iz Srbije. Na dan ranije bili smo obavješteni da isti oficiri spremaju akciju, te radi toga naš I bataljon. sa kojim je bio komandant Brigade, spustio se iz Slivna ka Zelencu—Vodičkom Vrhuru radi intervencije. Oficiri koji su dospjeli u štab četničkog korpusa izvršili su primopredaju korpusa, što govore dokumenti kod ubijenog srbijanskog oficira.

Bataljoni 31-VIII — nalaze se na starim položajima

III. bataljon nalazi se na prostori Melina u zaštiti komisija kao i mobilizacija sela Kmećani.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pom. politkomesara kapetan.

Lazo

Komandant kapetan.

Erceg Radomir

(M. P.)

⁴ Pavle Mutić je tada bio komandant 2. brigade Bosansko-krajiškog četničkog korpusa.

⁶ Mitar Trivunčić je tada bio komandant 3. brigade Bosansko-krajiškog četničkog korpusa.

ZAPOVIJEST ŠTABA 16. MUSLIMANSKE BRIGADE OD 31. AVGUSTA 1944. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA N'PARINA KLADANJ'

Z A P O V I J E S T
Štaba XVI brigade za 31. avgust 1944. godine

Situacija: U Olovu i Kladnju nalazi se domaća legija i nešto ustaša.² Naše jedinice vodile su u toku jučerašnjeg dana borbu sa jednim SS bataljonom oko Vlasenice.³ Zadatak je naše brigade da likvidira Kladanj⁴ i po likvidaciji istog smjesti se na prostoriju Kladnja, dok Kladanjski odred ne preuzme garnizon. Po tome će se brigada orijentisati prema Birču.⁵

N a r e đ u j e m o :

Napad će se izvršiti u tri kolone.

1) Lijeva kolona: I bataljon napada pravcem Žeravice—Ašpile — Ravno — Konjevići — Kovačići — Kapa — Vratnice — Kladanj. Upada u grad s južne strane. Ukoliko neprijatelj bude davao otpor sa Konjskog Brda i k. 899. rokiraće se za likvidaciju istoga. Po likvidaciji Kladnja smješta se u Kladanj kontrolišući pravce od Olova.

2) Srednja kolona: sastav IV bataljon. Napada pravcem Žeravice—Ašpile—Ravno—Vučinići—Kladanj upadajući u grad sa istočne strane. Po likvidaciji Kladnja smješta se na sektoru Plahovići—Buševo obezbjeđujući pravce od zapada.

3) Desna kolona: sastav II bataljon. Napada istim pravcem kao i IV bataljon, s tim što se od Vučinića odvaja na Prestaku i dejstvo na Kladanj ispoljava sa toga pravca. Po likvidaciji Kladnja ostaje na Prestaki. Jedna četa ovog bataljona biće brigadna rezerva kod Vučinića.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/2, k. 1112.

² Prema pregledu rasporeda snaga 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944, u Kladnju je tada bila 36. ustaška viteška bojna (Stožerna i 1. i 2. satnija) a u Olovu njena 3. satnija (Arhiv VII, reg. br. 32'2—1, k. 60).

³ Vidi dok. br. 158 i 159.

⁴ U dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 1. septembra 1944. piše da je Kladanj zauzet 31. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/1. k. 42).

⁵ Prema naređenju Štaba 27. divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/6. k. 1111), 16. muslimanska brigada je 7. septembra 1944. krenula sa sektora Kladnja pravcem s. Bijelo Polje — s. Tupkovići.

Teh. vod. bolnica i intendantura za vrijeme napada nalaziće se na sektoru Puljići—Vučinići. Štab brigade biće na pravcu IV bataljona, negdje oko Vučinića.

Napomena: Napad počinje 31. VIII. u 24 sata, kada će prateći vodovi svih bataljona ispaliti po tri mine. U to vrijeme jedinice treba da su podišle i spremne za juriš koji mora uslijediti nakon ispaljenih bacačkih mina.

Radni vodovi bataljona kretaće sa brigadnom intendanturom i skuvaće raspoloživu hranu koju će dostaviti bataljonima po likvidaciji Kladnja.

U izvršenju zadatka razviti puno sadejstvo jedinica.

U slučaju da napad ne uspije, naša orijentacija biće Starici—Ravne—Prijevor.

II bataljon ispitaće odmah po izvršenju zadatka pravac Kladanj—Vlasenica i nastojati uhvatiti vezu sa Kladanjskim odredom oko Dopasći.

Znači: Živio Košta — živio Vlado!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar: major (M. P.) Komandant: major
Begić⁶ Cerić⁷

V. d. načelnika: major
Stanko*

⁶ Muhidin

⁷ Salem

⁸ Ervin Salzberger

IZVOD IZ KNJIGE PREDATIH DEPEŠA ŠTABA 3. KORPUSA
NOVJ ZA AVGUST 1944. GODINE¹

- 1/VIII Od 9 do 31 ov.mj. primljeno: „Piata“ 8 kom. sa 90
1 140 granata, puškomitraljeza 6 kom. sa 6800 me-
taka, nagaznih mina 50 kom., radio-stanica 1
kom. sa priborom, motora 2 kom., šatorskih kri-
la 403 kom., ćebadi 40 kom., bluza 30 kom., čak-
šira 33 kom., veša 120 pari, svitera 21 kom., coku-
la 130 pari, razne hrane 5151 kg., cigareta 2760
kom.² " K.³ V.⁴
- 1/VIII Nepr. kolona „Princ Eugen“ koja je iz Zenice 39
2 došla iza leđa XVI div. u vreme prihvata VI div.
potpuno je razbijena i sterana u Zenicu.⁵ K.V.
- 2/VIII Po našim kuririma poslali smo vam iscrpan iz- 36
3 veštaj o svim četničkim jedinicama i njihovim
komandantima na prostoru I. Bosne.⁶ K.V.
- 2/VIII Jedinice 27 div. vode borbu na prostoru Han 92
4 Pijesak—Knežina—Zunovi sa dijelovima 7 div.
„Princ Eugen“ ojačane sa t. zv. Šaraj. četn. kor-
pusom pod komandom Derikonje,⁷ Kosorića⁸ i
Borka Radovića. Neprijatelj je pretrpeo osjetne
gubitke.⁹ Prema zaplenjenim dokumentima sarad-
nja četnika i Njemaca najtešnja, zajednički logor-
uju, hrane se i vode borbu.¹⁰ K.V.
- 2/VIII Neprijatelj sa pravca Tuzla—Kladanj i Sokolac 41
5 —Han Pijesak stalno aktivan. Molimo, da sa-
veznička avijacija bombarduje Tuzlu, Sokolac i
Zvornik. K.V.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/8/1, k. 408 A.

Iz originala su uzete depeše upućene Vrhovnom štabu NOV i POJ.

² Riječ je o savezničkoj pomoći.

³ Košta (Nad. komandant 3. korpusa NOVJ)

* Vladimir (Popović, politički komesar 3. korpusa NOVJ)

⁵ Na tom prostoru su tada djelovali dijelovi 13. brdskog puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ (knj. 27, dok. br. 182).

⁶ Pomenuti izvještaj potiče od 16. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/6, k. 408 A).

⁷ Savo Derikonja je tada bio komandant 1. sarajevske četničke brigade. Poginuo u borbi protiv organa narodne vlasti 1946. godine.

⁸ Radivoj Kosorić. četnički vojvoda

⁹ i ¹⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 102, 130, 132, 133 i 134.

¹⁰ Bliže o tome vidi četničke dokumente od 9. 10. i 12. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—1317. 1326. 1339 i 1341).

- 2/VIII 6 XI div. javlja nam. da je imala teške borbe sa SS trupama i da nije prešla Bosnu." U ovim borbama poginuo je junačkom smrću komandant V kozarske brigade major Rade Kondić.¹² K.V. 47
- 2/VIII 7 1/2 ov. mj. djelovi 27 div. razbili su četničke grupe na prostoru Nišići. Neprijatelj je imao gubitaka. K.V. 31
- 2/VIII 8 Jedinice 13. SS div. i Sudareve ustaše¹³ kontrolišu put Tuzla—Kladanj i Vlasenica—Sokolac. Na ovim pravcima utvrđuju se. Prema zaplenjenim dokumentima i dobivenim podacima aktivnost neprijatelja na ovom sektoru povezana je sa aktivnošću neprijatelja u Crnoj Gori u cilju ometanja predviđenog zadatka.¹⁴ K.V. 62
- 3/VIII 9 U borbama 3 ov. mj. protivu jedne bojne 7 SS div. ojačane sa četnicima t.zv. Romanij. korpusa na položajima Han Pijesak—Knežina jedinice 27 div. ubile 95 Njemaca i četnika i veći broj ranile, bez sopstvenih gubitaka.¹⁵ K.V. 62
- 4/VIII 10 U vezi Vaše naredene istrage. XI div. odgovara: vNismo se prebacili u određeno vrijeme radi nedovoljne pripreme i olakog shvatanja nepr. ofanzive na naše snage. Neprijatelj je sa jačim snagama div. „Princ Eugen“ i tenkovima zaposeo moguće prelaze na Bosnu na pravcu našeg prebacivanja. Nepr. ofanziva na naše snage od 26 jula omogućila prebacivanje VI div.¹⁶ 93
- 4/VIII 11 Uprkos takve situacije mi smo 30/31 ov. mj. pokušali prelaz, ali i pored većih gubitaka i žrtava nismo se uspjeli prebaciti.¹⁷ K.V. 33

¹¹ i ¹⁷ Riječ je o pokušaju 11. NOU divizije da preko rijeke Bosne pređe iz srednje u istočnu Bosnu (vidi knj. 27, dok. br. 121 i 127).

¹² Narodni heroj. Poginuo 30. jula 1944. kod Manjače.

¹³ Franjo Sudar je bio komandant 1. ustaškog stajaćeg zdruga. O rasporedu i dejstvu jedinica ovog zdruga u avgustu vidi njegovu relaciju od 11. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8 1—131. k. 58).

¹⁴ Riječ je o zadatku jedinica NOVJ da prodru u Srbiju. Da bi spriječili izvršenje ovog zadatka, Nijemci su, u sadejstvu sa ustaško-domobranskim i četničkim snagama, preduzeli operacije širih razmjera protiv naših jedinica u istočnoj Bosni. Sandžaku i Crnoj Gori. Opširnije o tome vidi zapovijest Štaba 1. proleTERSKE divizije od 29. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 51/1, k. 712); dok. br. 21 i 49 u ovoj knjizi; tom I. knj. 9. dok. br. 181 i 182; knj. 11, dok. br. 6; knj. 16, dok. br. 225; tom III knj. 8. dok. br. 84, 354, 355 i 356.

¹⁶ Odnosi se na 6. proleTERSku diviziju, koja se, između 26. i 28. jula, prebacila iz srednje u istočnu Bosnu (vidi knj. 27, dok. br. 109).

- 7/VIII 12 Već nekoliko dana vodimo upornu borbu sa snagama 13 SS div. koja je u borbenom rasporedu u pokretu sa Majevice i iz Spreče prema jugu. Uz osjetne gubitke probili su se od Kladnja i Vlasenice prema Han Pijesku. Sa novim SS-ovskim snagama vodimo danas borbu na liniji Vlasenica—Sekovići. U dosadašnjim borbama nepr. je imao oko 200 izbačenih iz stroja.¹⁸
- 7/VIII 13 Prema dobijenim podacima 13 SS div. se pomjerava prema jugu. Mesto nje u Tuzlu i Brčko došle su snage 3-eg lovačkog zdruga.¹⁹ K.V. 34
- 7/VIII 14 Na prostoru Kladnja 6 ov. mj. tri batalj. XVII Maj. bde ubili 60 SS vojnika za vreme ručka, dok ih je više ranjeno.²⁰ XIX Birč. brigada 5 ov. mj. u susretu sa jednom bojnom SS na putu Sekovići—Vlasenica ubila 20 a ranila 12. Na prostoru južno od Vlasenice . . . ov. mj. djelovi 1 bat. XX brigade ubili 15 Njemaca, 9 četnika i 5 zarobili. Zaplenili 2 l. mitr.²¹ K.V. 102
- 9/VIII XI divizija prebacila se na Trebavu. K.V. 15
- 9/VIII Naše jedinice razbile Trebav. četnike. Ubijeno 20 četnika, a više ranjeno.²² Naše jedinice na prostoru Vlasenica—Sekovići u dvodnevnom borbama sa djelovima 13 SS div. ubile 47 oficira i vojnika. Borbe se nastavljaju. K.V. 61
- 9/VIII U ponovnom krvavom pohodu na Vlasenički srez jedinice 13 SS div. sa četnicima Kerovića²³ i Damjanovića (Leke)²⁴ spalile su oko 30 zaselaka, pobile oko 100 žena, dece i staraca, opljačkale stoku i svu pokretnu narodnu imovinu.²⁵ 61

¹⁸ Opširnije o tim borbama vidi dok. br. 21, 36, 102, 137 i 140.

¹⁹ Prema pregledu rasporeda snaga 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944. u to vrijeme u Slavoniji, na prostoru Vinkovci. Đakovo, Vršpolje, bio je 3. lovački zdrug (Arhiv VII. reg. br. 32/2—1, k. 60).

²⁰ Bliže o dejstvu 17. majevičke brigade vidi dok. br. 104.

²¹ Vidi dok. br. 137 i 140.

²² Razbile ih jedinice 11. NOU divizije (vidi dok. br. 29).

²³ Radivoj Kerović, četnički vojvoda

²⁴ Stevo Damjanović, komandant Majevičkog četničkog korpusa

²⁵ 26 j « odnosi se na zvjerstva počinjena u drugoj polovini jula i početkom avgusta. U referatu o djelatnostima pripadnika 13. SS divizije „Handžar“ koji je, na osnovu njihovih izjava prilikom istrage, sastavila Komisija za utvrđivanje ratnih zločina navode se imena žrtava i nazivi mjesta u kojima su vršena zlodjela (Arhiv VII. reg. br. 25'4. k. 9).

O saradnji četnika s jedinicama 13. SS divizije vidi knj. 27, dok. br. 86 i 130.

- 9/VIII Četničke bande su pretraživale ceo teren Birča, otkrivale skloništa, ubijale i odvodile narod, tukle se između sebe za pljačku. Na najzverskiji način su ubili nekoliko drugova s terena i nekoliko ranjenika. Cetn. zverstva su nadmašila sva dosadašnja.²⁶ 69
- 9/VIII Među spaljenim selima su sledeća: Mihajlovići, Vidakovići, Kneževići, Canići, Bečanovići, Strmica, Popovići, Tupanari, Riječica, Grabovića, Mičanovići, Akmačići, Aščerići. Lazići itd. U Šekovačkoj opštini ostalo je svega 5 zaselaka. K.V. 69
- 9/VIII Pri našem Štabu nalaze se sledeći članovi engl. misije: Kapetan Wilson, šef misije, došao iz Barija 25 januara sa kaplarom telegrafistom Linkoln Ernestom. Drugi telegrafist Ball Dennis došao je 18 maja iz Barija. Tumač i član misije je iseljenik u Kanadu, Srbin iz Like. narednik engl. vojske Đuro Diklić. . . . 92
- 9/VIII Preporučan od gen.-majora Dr Nikoliša,²⁷ kao jedan od boljih ratnih hirurga engl. vojske, stigao je kod nas 12 maja major Dafoe Colin sa dva bolničara narednika, Francom Oxly i Kristianom Wirl. Dr Dafoe radio je kod nas u bolnici kao hirurg, a bolničari su mu pomagali. Interesuje se za izvjesna pol. pitanja i propagandu. Sanit. materijal dolazi na njega. 93
- 9/VIII Osim Đure Diklića ni jedan od članova engl. misije ne govori naš jezik niti su pre bili u Jugoslaviji. 29
- 9/VIII Šef misije za 12 korpus kapetan Holmes čekajući telegrafistu i usled pokreta Lekića ostao je sa engl. misijom koja je kod nas. K.V. 36
- 10/VIII Za N.K.-⁸ — Neprijatelj u tri sreza uništio sva poljoprivredna sredstva za žetvu. Molimo hitnu dopremu srpova i kosa sa brusovima. Potražnja je vrlo hitne prirode. K.V. 44
- 11/VIII Djelovi 13 SS div. od pravca Han Pijesak povratili se djelom prema Tuzli. Pri povratku naše je- 75

²⁷ Dr Gojko Nikoliš, načelnik Sanitetskog odjeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ

²⁸ Depeša je upućena Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije.

- dinice na prostoru Vlasenica—Sekovići i u dolini Spreče vodile su 9 ov. mj. teške borbe. Neprijatelj na prostoru Vlasenice pretrpeo osjetne gubitke. a u dolini Spreče ubijeno 60 četnika.²⁹
- 11/VIII Sektor Krivaja—Kladanj drže još snage 13 SS div. dok se u Tuzli nalaze jače snage. Borbe se nastavljaju. K.V.
- 11/VIII Od 31-VII do 10 o.m. primili smo 12 aviona sa materijalom: 3 teška bacača sa 134 mine, 4000 puščane municije. 308 čakšira, 152 bluže, 148 košulja. 48 granata za „Piat“ i 10397 kg razne hrane. K.V. 58
- 12/VIII Sifranti u Korpusu: Major Mažar Drago, Nada Jovović i Samuel Nahmias. Povjerljivi, odani i odgovorni. Stručno sposobni. Na radu zadovoljavaju.
- 12/VIII U XI div.: Poručnik Glamočanin Dušan, odgovoran. pouzdan i stručno sposoban. Aco Đulić i Vaso Mirjanović, odani i povjerljivi. 36
- 12/VIII U 27 div.: potpukovnik Rudi Petovar, načelnik štaba, i kapetan Slobodan Kezunović, ob. oficir. Odgovorni, odani, pouzdani i povjerljivi. 35
- 12/VIII U XXXVIII div.: Kapetan Zvonko Grakalić, ob. oficir divizije, i kapetan Zvonko Radeljković, načelnik štaba XVII brigade. Odgovorni, odani, pouzdani i povjerljivi. 41
- 12/VIII Sinoć iz Barija stigao telegrafista za XII Korpus kaplar engl, vojske Geof Eden. K.V. 22
- 12/VIII U borbama 9 ov. mj. kod Vlasenice naše jedinice istrebile 67 SS vojnika, više ranile. U dolini Spreče, 11 ov. mj. naši manji djelovi istrebili 10, ranili više. a 2 četnika zarobili. Naše jedinice kontrolišu pravce Sokolac—Vlasenica i Vlasenica—Zvornik, kao i pravac Kladanj—Zivinice. K.V. 81
- 13/VIII S.O.³⁰ Molimo pošaljite sledećom pošiljkom: 100 gips zavoja. 100 paketa gaze, 100 injekcija pentotar sodium pola gr., 1000 drugih zavoja, 10 kg pamuka, 3 kg sulfamidskog praška. 10 tuba vase-

Te borbe su vodile jedinice 27. i 38. NOU divizije (vidi dok. br. 102, 104. 143 i 144).

¹⁰ Depeša je upućena Sanitetskom odjeljenju Vrhovnog štaba NOV i POJ.

- lina, 1 litar jodtinkture, 1000 tableta potasium, 1 nož za amputaciju, 6 peana, 6 kohera. Dr Levi³¹
- 13/VIII U borbama 10 ov. mj. sa SS i četnicima u dolini Drinjače, pored ubijenih, među ranjenim nalaze se dva t. zv. četn. k-ta bataljona Rajko Bobar i Janko Bašić, koje su Njemci odmah otpremili u svoju bolnicu u Tuzlu. K.V. 56
- 14/VIII Na putu ka Vlasenici 12 ov. mj. poginuo je od četničke zasede Arso Koprivica. prvak zemljorad. stranke. K.V. 28
- 15/VIII San. pomoć D.T. Gaul spustio se kod nas.³² Navodno trebao je poći za Srbiju. 21
- 15/VIII Naše jedinice na prostoru Doboj—Tuzla razbile i natjerale u bjegstvo jednu pukovnicu 13 SS div. Neprijatelj je imao 100 izbačenih iz stroja i izgubio pukovsku komoru.³³ 47
- 15/VIII Naše jedinice zauzele Vlasenicu.³⁴ Odbijen manji napad neprijatelja od Han Pijeska ka Vlasenici. Ranjeno više neprijat. vojnika i jedan ubijen. K.V. 47
- 15/VIII Od 10—15 ov. mj. primili smo 9 aviona sa: 4 puškomitraljeza, 6 malih bacača sa 360 mina. 3 „Piata“ sa 172 granate, 38 pušaka, 58.000 puščane municije, 320 metaka za p.t. pušku, 5000 za pikavac, 960 kg eksploziva sa priborom, 250 pari veša, 20 pari odijela, 100 pari čarapa i 4300 kg razne hrane. K.V. 84
- 15/VIII Stab 3-će bde VI Ličke div. sa jednim bataljonom nalazi se sa XI div. K.V. 19
- 16/VIII Na pravcu Kladanj—Tuzla naše jedinice vode borbe sa djelovima 13 SS div. Neprijatelj trpi gubitke.³⁵ Aktivnost neprijatelja sa pravca Tuzla—Zvornik slabija, u poslednje vreme osjeća se jača živost na ovom pravcu. Djelimične ispade naši djelovi uspješno odbijaju. K.V. 70
- 18/VIII Neprijateljska ofanziva nastavlja se. Neprijatelj aktivan sa pravca Tuzla—Zvornik, Tuzla—Kla-

³¹ Dr Moni Levi, referent saniteta 3. korpusa NOVJ

³² Riječ je o sanitetskom pomoćniku koga su uputili saveznici.

³³ Vidi dok. br. 39, 46 i 128.

³⁴ To mjesto su 10. avgusta zauzeli bataljoni 20. romanijske brigade

Bliže o tome vidi dok. br. 102.

³⁵ i ³⁶ Vidi dok. br. 128 (napomenu 26). 147 i 149.

- danj i Ribnica—Olovo. Sa ovih pravaca napada glavčina 13 SS div. sa četničkim bandama i milicijom.³⁶
- 18/VIII Naše snage djelom ofanzivne prema Bratuncu i Srebrenici, vode borbu sa djelovima 7 SS div. i ustašama 2 zdruga.³⁷ Izbjegavamo odsudne i frontalne borbe, već dekoncentrisanim snagama vršimo napade na neprijatelja.
- 18/VIII Snabdevanje naših jedinica otežano. Skoro cela ova prostorija popaljena i uništena usled neprekidnih borbi, molimo da nam se poveća pomoć u hrani. K.V. 59
- 19/VIII Na našem sektoru nalazi se 13 SS div. jačine oko 18000 vojnika. 2 ustaški zdrug i dijelovi 7 SS div. na prostoru: Sokolac—Rogatica—Srebrenica—Bratunac sa četn. i zel. kadr. bandama. Izvjesne snage 7 SS div. orijentisane prema Sandžaku. 66
- 19/VIII Neprij. ofanziva vrlo jaka i traje već preko mjesec dana. U ovoj ofanzivi, jednoj od najtežih u I. B., 13 SS div. sve na putu kuda prođe pali i uništava. K.V. 43
- 19/VIII Po svemu sudeći namjere neprijatelja su da naše snage potisnu iz Ist. Bosne prema Sandžaku i Crnoj Gori.³⁸ K.V. 27
- 20/VIII Molimo, da nam javite kakvu ulogu ima sada Savez. misija kod nas po pitanju pošiljki. Da li će baza ili misija davati signale. K.V. 36
- 20/VIII Jedan broj Banijaca—stručnjaka poslat V Korpusu. invalidi i bolesni prebačeni u Bari. kod naših jedinica nema Banijaca.³⁹ 36

³⁷ Tada su se u Srebrenici i Bratuncu nalazili dijelovi 1. ustaškog stajaćeg i 8. posadnog zdruga. Vidi dok. br. 160 u ovoj knjizi i relaciju 1. ustaškog stajaćeg zdruga od 11. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/1—131. k. 58).

³⁸ U relaciji 1. ustaškog stajaćeg zdruga od 11. oktobra 1944. piše da su u periodu od 23. jula do 21. avgusta snage 7. SS divizije „Princ Eugen” i 13. SS divizije „Handžar” i ustaško-domobranske jedinice (1. ustaški i 8. posadni zdrug) preduzele pothvat u cilju čišćenja istočne Bosne od partizana i da im je glavni cilj bio da spriječe prodor 6. 16. i 36. divizije prema Srbiji i Crnoj Gori (Arhiv VII, reg. br. 8 1—131. k. 58).

³⁹ Odnosi se na Banijce koji su za vrijeme pete ofanzive ostali u istočnoj Bosni. Vidi depešu Vrhovnog štaba od 18. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/8/1, k. 408 A. str. 112).

21/VIII	Nepr. jačim snagama S.S. trupa produžuje napad sa prostora Šekovića prema Vlasenici. Istovremeno nepr. aktivan sa prostora Kladnja i Srebrenice. Sa pravca Bratunac—Srebrenica nepr. potpomaže deo motorizacije. Borbe se nastavljaju. K.V.	59
22/VIII	Danas smo dobili preko savezničke misije naredbu Vrh. komandanta od 17 ov. mj. Da li je ova naredba punovažna? ⁴⁰ K.V.	33
22/VIII	Stigao kod nas kurir baze. st. vodnik Pavićević Milosav, sa poštom. Primili i razumeli šifru. K.V.	27
21/VIII	Na sektoru Srebrenica—Bratunac naše jedinice ubile 70 nepr. vojnika i oficira. Ispad nepr. od pravca Han Pijesak ka Vlasenici odbijen uz gubitke po nepr. Pokret nepr. iz doline Spreče prema Šekovićima zaustavljen na lijevoj obali Drinjače. K.V.	65
24/VIII	Naše jedinice ⁴¹ istrijebile na sektoru Drinjače 40 voj. 13 S.S. div. Na sektoru Srebrenica—Han Pijesak nastavljaju se borbe sa jačim nepr. snagama. K.V.	43
24/VIII	Baza. Za potrebe naših jedinica treba hitno poslati 1000 pari odela. 500 pari cipela i više hrane.	24
24/VIII	Naše jedinice nalaze se na posve pustom sektoru. Pitanje ishrane je ozbiljan problem. Nužno je hitno pomoći sa većim količinama hrane. K.V.	35
24/VIII	Pozivamo vas na talasu 5427 kc. 4 Za Bazu. Molimo da se za naše jedinice uputi sledeći materijal: tri garniture eksploziva sa 10 gabel mašina. 30 velikih testera. 600 nagaz. mina. 500 mina za bacač (engl., talij., njemač.). 150.000 engl. pušč. 150.000 jugosl. pušč. municije. 5 protivkol. topa sa 500 granata. 10 radio amerikan. stanica, tri garniture sanit. materijala za tri hirurg. ekipe. 1500 pari odela. 1500 pari cipela i veće količine hrane. K.V.	123
24/VIII	Neophodno su nam potrebne četiri pokretne štamparske mašine sa dovoljnom količinom slova.	46

⁴⁰ Vjerovatno se odnosi na naredbu o formiranju izviđačkih čela pri štabovima divizija i brigada (vidi dok. br. 117). Vrhovni štab je, depešom od 23. avgusta, potvrdio punovažnost te naredbe.

⁴¹ Odnosi se na jedinice 27. i 38. NOU divizije (vidi dok. br. 103 i 104).

- boja i papira, jer nemamo nikakvih tehničkih sredstava za propagandu. K.V.
- 25/VIII 7 Potpuno je propala nova ofanziva 13 S.S. div. i četnika na naše snage. Vlasenica u našim rukama. S.S-ovci su imali preko 300 u mrtvim i ranjenim, a četn. oko 80. Naši gubitci neznatni. K.V.
- 25/VIII 8 Narod Birča na čelu sa odbornicima kretao se s našom vojskom i u svemu je pomagao. Omladinke su se istakle u nošenju ranjenika. K.V.
- 25/VIII 9 S.S-ovci uz pomoć četnič. rulja, besni što nisu postigli nikakav uspjeh, pohvatali su oko 80 staraca, žena i dece, koji su se skrivali u šumi, — i žive ih spalili u mlinovima Lovnice.⁴² K.V.
- 2Ö./VIII 10 Bazi. Slušamo vas na talasu 5672 kc u 07,30 i 14.30. Ne čujemo vas. Molimo javite ponovo tal. duž. i vreme rada.
- 27/VIII 11 Molimo javite koje naše depeše ne možete dešifrovati.
- 27/VIII 12 27 div. ima tri bde. Brojno stanje bde kreće se od 400—450 boraca. 38 div. ima dve bde. Brojno stanje bde 600—650 boraca. 11 div. ima dve bde, od kojih jedna ima 800 a druga 1100 boraca. U sastavu 11 div. nalazi se jedan batalj. VI ličke div. i Mačvan. p. odred. Od odreda danas postoji Srebrenički. Tuzlanski. Kladanjski i Mačevički. Ukupna jačina ovih odreda 300 boraca.
- 27/VIII 13 Razlog malog brojnog stanja po jedinicama — šestomjesečna ofanziva neprekidna nepr., posadanje po nepr. svih mobilizacionih područja i teror nad narodom. K.V.
- 27/VIII 14 VI. " Jače snage 13 S.S. div., artiljerija i motorizacija nalaze se već dva dana na liniji Han Pijesak—Sikira—Milići—N. Kasaba—Drinjača—Zvornik—Bijeljina. Molimo hitno bombard. nepr. na ovoj liniji, kao i Srebrenice i Bratunca. Vlasenica u našim rukama. K.V.
- 26/VIII⁴⁴ 15 Mjesto za prijem sovjet, pošiljki s. Dukići. sekcija Kladanj 1 :100.000. Koordinate: 44^{3ft} i 16³⁰. K.V.

⁴³ Telegram je upućen Vrhovnom komandantu NOV i POJ.

⁴⁴ Vjerovatno omaška: treba: 27/VIII.

- 27/VIII Molimo vas prekontrolišite depeše gr. 40, 22 i 31
16 49, jer depeše toga broja grupa mi vam nismo uputili.
- 28/VIII Baza. Hitno potrebna veća količina hrane i mina 41
17 za teški bacač. Mjesto spuštanja s. Ravansko, sekcija Zvornik 1 : 100.000. Koordinate 44.¹³—16³⁰.
- 28/VIII Za potrebe 11. div. nužno je hitno poslati 1500 pari 47
18 odela i 1500 pari cipela. Mesto pošiljke u s. Dukići, sekcija Kladanj razm. 1 : 100.000. Koordinate: 44 20 _ 1 6 3 0
- 28/VIII P.K. SKOJ-a.⁴⁵ Delegati su stigli.⁴⁸ Bjelajac je oti- 88
19 šao preko Slavonije⁴⁷, Tošović⁴⁸ je u Sremu, nemamo sa njima veze. Pripreme za kongres će ići teško sem u vojsci, jer nemamo slobodne teritorije.⁴⁹ Neprekidna ofanziva ovdje traje već 6 mjeseci. Oblasnu konferenciju je nemoguće pripremiti za mjesec dana. Pošaljite kadra za Oblasni komitet SKOJ-a. Mićo⁵⁰
- 28/VIII Molimo vas povežite nas putem radija sa bazom 15
20 u Bari.
- 28/VIII Molimo vas predložite Gl. št. Srbije⁵¹ sledeći plan 97
21 veze za rad sa nama. Prvi poziva III Korp. sa poz. znakom SOF na talasu oznake Li 4900 kc. rezervni talas LŽ — 5227 kc. G.Š.S. odgovara sa oznakom LMR de CBS. Vreme rada 06.30 i 16.40. Javite nam njihov radni talas i početak rada.

⁴⁵ Depeša je. preko Vrhovnog štaba, upućena Pokrajinskom komitetu SKOJ-a Bosne i Hercegovine.

⁴⁶ Riječ je o omladinskim delegatima iz istočne Bosne koji su učestvovali na Drugom kongresu Antifašističke omladine Jugoslavije u Drvaru od 2. do 4. maja 1944. Oni su se 7/8. avgusta. sa 11. NOU divizionom. prebacili iz srednje u istočnu Bosnu (vidi knj. 27. dok. br. 49, 121 i 127 kao i dok. br. 29 i 39 u ovoj knjizi).

⁴⁷ Stojan Bjelajac, član Sekretarijata USAOJ-a, s vojvodanskim omladinskim delegatima prebacio se iz srednje Bosne u Slavoniju, a odatle u Srem. gdje je bio upućen radi zadatka.

⁴⁸ Rista Tošović. član Oblasnog komiteta SKOJ-a za istočnu Bosnu

⁴⁹ Odnosi se na Prvi kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Bosne i Hercegovine. Kongres je, zbog neprijateljskih dejstava. bio odgođen, tako da je održan tek 9. maja 1945. u Sarajevu, poslije oslobođenja ovoga grada.

⁵⁰ Mićo Rakić. sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a za istočnu Bosnu i član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu.

⁵¹ To jest: Glavnom štabu NOV i PO Srbije

- Na prostoru Vlasenica—Han Pijesak naše jedinice⁵² vodile jače borbe sa ustašama i djelovima 13. S.S. div. Nepr. pretrpio osjetne gubitke. Na sektoru Spreče naše jedinice razbile četničke bande. Ubijeno više četnika a dva zarobljena K.V. 54
- 29/VIII Nepr. aktivnost kod nas popustila. Naše jedinice u očekivanju. Za pokret preko predlažemo da ide 11 div. sastava dve bde ojačane ličkim bat. i Mačvan. p. odredom⁵³ i kao druga grupa od dve bde pod komandom p.puk. Kosorića.⁵⁴ Predlažemo da sa ove dve grupe pođemo preko i mi.⁵⁵ Na terenu I. Bosne ostaju tri slabije bde sa manjim odredima pod komandom p.puk. Zekića.⁵⁶ 95
- 29/VIII Ako ovaj zadatak momentalno nije aktuelan, predlažemo da sa glavninom sadanjih snaga našeg korpusa krenemo na Posavinu—Majevicu—Semberiju i Tuzlan. bazen u cilju čišćenja tog terena, gde postoji najbolja mogućnost za popunu naših jedinica i stvaranje novih. Ovim bi omogućili mobilizaciju masa Vojvodine—Mačve i njihov naslon na Bosnu. Nakon ovog mi bi glavninu naših snaga orijentisali prema Sarajevu. 100
- 29/VIII Molimo hitan odgovor radi izvršenja jednog ili drugog zadatka.⁵⁷ K.V. 20

⁵² Odnosi se na jedinice 11. i 27. NOU divizije (vidi dok. br. 103 i 128).

⁵³ U vezi s tim predlogom Štaba 3. korpusa Vrhovni štab NOV i POJ je 4. septembra 1944. naredio da se 11. divizija, 3. bataljon 3. proleterske (ličke) brigade i Mačvanski NOP odred odmah prebace preko r. Drine u zapadnu Srbiju i da, u oblasti Cera, uđu u sastav 12. korpusa kad on tamo stigne. Vidi knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa (Arhiv VII, reg. br. 2/8/1, k. 408). Postavljeni zadatak je izvršen 16. septembra. Opširnije o tome vidi naređenje Štaba 11. divizije od 15. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 39/1, k. 866).

⁵⁴ Pero Kosorić, komandant 27. NOU divizije. On je sa svojim jedinicama ostao i dalje u istočnoj Bosni (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/7, k. 1111; izvještaj Štaba 27. NOU divizije od 30. septembra 1944).

⁵⁵ Riječ je o Štabu 3. korpusa. Međutim, taj predlog nije usvojen. Prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. septembra 1944. u Štabu ovog korpusa su izvršene promjene. Evo šta o tome u pomenutoj depeši piše:

„Rešili smo postaviti Kostu za komandanta Glavnog štaba Vojvodine. (Vidi knj. 27. dok. br. 144 — prim. red.) U vezi s tim Košta i Vlodo neka odmah [dođu] kod nas. Privremenu komandu korpusom nek preuzme Jovo Vukotić...” Vidi knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, str. 113 (Arhiv VII, reg. br. 2/81, k. 408 A).

⁵⁶ Miloš Zekić, komandant 38. NOU divizije

29/VIII	Za E.O. ⁵⁸ Clan vašeg odjeljenja Dinko Tomičić	35
26	stigao sa 11 div. kod nas. Javite da li da ostane kod nas i za što ga možemo upotrebiti. ⁵⁹ K.V.	
29/VIII	Baza. Molimo, hitno su nam potrebna 2 motora za	37
27	punjenje akumulatora većeg kapaciteta oko 350 vati i 6 akumulatora po 6 volta. K.V.	
30/VIII	Za E.O. Od 15 do 30 ov. mj. primili smo od Sa-	104
28	veznika: 15 aviona, 307 padobrana. 11 p. mitr., 4 prot. tenk. puš. sa 640 metaka. 30 strojnica sa 21.200 metaka. 4 l. bacača sa 420 mina, 7 t. mitr., 270 nagaz. mina. 119 mina za piat, 824 bombe, 480 kgr. eksploziva, 204.900 metaka puš., 120 l. benzina, 24 l. ulja, 852 para veša. 468 pari cipela, 18 vreća prvih zavoja i 3018 kgr. hrane	
31/VIII	Saveznički avioni bombardovali Tuzlu, Zvornik	52
29	i Han Pijesak. Nepr. je imao gubitaka. ⁶⁰ Djelovi jedne naše div. ⁶¹ u borbi sa četnicima na sektoru Spreča—Papača ubili oko 20 a ranili 40 četnika. K.V.	
31/VIII	U dolini r. Spreče nastavljaju se borbe sa četni-	21
30	cima, z. kadrom i djelovima S.S. K.V.	

⁵⁸ Depeša je upućena Ekonomskom odjeljenju Vrhovnog štaba NOV I POJ.

⁵⁹ Vrhovni štab je 1. septembra 1944. depešom naredio štabu 3. korpusa da mu Tomičića uputi prvim avionom, a dotle da on bude kod intendanture toga korpusa.

⁶⁰ Vidi dok. br. 159.

⁶¹ Odnosi se na 38. NOU diviziju (vidi dok. br. 95 i 113 i izvještaj njenog štaba od 1. septembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 14/3, k. 1258).

**IZVOD IZ KNJIGE PRIMLJENIH I PREDATIH DEPEŠA
ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ ZA AVGUST 1944. GODINE»**

2. VIII 20. 1330 44 Sinoć avioni nisu došli.² Molimo vas ubrzajte slanje hrane pošto se nepr. koncentriše prema nama. radi čega nećemo moći ostati dugo na ovom sektoru, a sa hranom potpuno oskudevamo.
21. " 24 Molimo hitno javite da li će avioni doći večeras. Ponovite nam znake za prijem ukoliko ostaju isti.
22. 60 Usled toga što se 11 div. nije uspela prebaciti,³ nema uslova da sa našim korpusom i ovdašnjim jedinicama III korpusa izvršimo ranije postavljeni zadatak. Zato predlažemo da naš korpus pođe zajedno sa Šestom div. njenim pravcem.
23. 46 Time ćemo omogućiti i Šestoj div. da izvrši svoj zadatak i iskoristiti naš korpus na mnogo važnijem sektoru nego što je ovaj. Za kontrolu i. Bosne dovoljne su ovdašnje snage III korpusa.
2. VIII 24. 48 Potrebno je hitno raditi jer se nepr. koncentriše da bi sprečio odlazak. Našim jedinicama potrebno bi bilo najviše tri do pet dana odmora sa boljom ishranom da se osposobe za izvršenje tog zadatka.

¹ Original (pisan mastilom. ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 8'10, k. 589 B. Ova grupa depeša upućena je Vrhovnom štabu NOV i POJ.

² Riječ je o savezničkoj pomoći.

³ O prebacivanju te divizije u istočnu Bosnu vidi knj. 27. dok. br. 121 i 127 i dok. br. 39. 46 i 128 u ovoj knjizi.

25. 41 Molimo vas računajte sa pouzdanjem na solidnu borbenost naših jedinica i na potpunu rešenost da se silnom voljom i poletom izvrši taj zadatak.⁴
4. VIII 26. 44 Primili smo sinoć dva aviona. uglavnom suvo meso. Molimo šalžite nam prvenstveno brašno, mast, rižu i grašak, ako je moguće u većim količinama. Javite kada dolazi sledeća pošiljka.
27. 31 Na sektoru Ribnice nalaze se dijelovi 13 SS div. Svi dosadani pokušaji da prodru uz Krivaju odbijeni su od jedinica 36 div.⁵
28. 40 U Kladnju se nalazi jedna bojna 13 SS div.⁶ U Varešu jedna bojna -Pr. Eugena" sa domaćim ustašama." Na sektoru Medojevići—Kruševci oko 600 Nemaca i četnika. M.⁸ L.⁹

⁴ Riječ je o prebacivanju preko r. Drine, kod Slapa, u zapadnu Srbiju. Međutim, pošto je neprijatelj taj odsjek bio zaposjeo jakim snagama, to je Vrhovni štab NOV i POJ usvojio predlog Štaba 12. korpusa da ovaj, zajedno sa 6. proleterskom divizijom, krene za 1. proleterskim korpusom i u tom cilju uputio mu sljedeću depešu:

„Slažem se da krenete sa vašim korpusom zajedno sa Šestom div. u određenom pravcu. Vaš pokret treba da bude čim brži. Jedinice će se odmarati na sektoru Prve div. (Riječ je o 1. proleterskoj diviziji, koja se tada nalazila u Sandžaku. Vidi dok. br. 49 — prim. red.). Komanda neka bude do daljeg u rukama gen. Lekića nad celom vašom grupom. O tome je obavješten Štab Šeste div. i Treći korpus. Držite pokret u najvećoj tajnosti." (Vidi knjigu depeša Štaba 12. korpusa u Arhivu VII. reg. br. 8 10, k. 589 B). O rasporedu jedinica ovog korpusa vidi dok. br. 9 i 24.

⁵ Opširnije o borbama te divizije vidi dok. br. 24.

⁶ Redakcija nije uspjela pronaći originalne dokumente o rasporedu 1 dejstvu te divizije. Međutim, prema izvještaju 3. lovačkog zdruga u maju su se u Kladnju nalazili dijelovi 13. SS divizije (vidi knj. 25. dok. br. 197), a prema pregledu 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944. u Kladnju je tada bila 36. ustaška kladanjska bojna, pod komandom 13. SS divizije (Arhiv VII. reg. br. 32'2—1, k. 60).

⁷ U Varešu i s. Vijaki tada su, pored dijelova 7. SS divizije, bile i jedinice 4. bojne 8. posadnog zdruga (vidi dok. br. 160).

⁸ Mitrović (Stefan), politički komesar 12. korpusa NOVJ

⁹ Lekić (Danilo), komandant 12. korpusa NOVJ

4. VIII	29.		10	Hitno nam pošaljite što više hrane u Medojeviće. L.
	30.		27	Molimo hitno nam pošaljite mine za nemačke i engleske teške bacače. Ako je moguće pošaljite nam veće količine odela. L. M.
5. VIII	31.	1800	38	Jedinice 36. div. vodile su 4. ov. m. oštire borbe sa delovima "Princ Eugena" i ustašama od Vareša na sektoru Vijake. Nepr. imao preko 60 mrtvih. L. M.
				9. VIII
6. VIII	32.	0923	30	Već treći dan vodimo oštire borbe sa "Princ Eugenom" i ustašama iz Vareša. Olova i Sokolca. Nepr. do sada imao preko 150 ubijenih.
"	33.	"	30	Nepr. nas stalno prati, dok drugi delovi sačekuju. Usled zamera jedinica nije moguće dužim maršem izbeći koncentraciju. ¹⁰
	34.	"	30	Sektor je potpuno pust. Nije moguće ništa nabaviti za hranu, a avione nismo primili. Pitanje ishrane je sada osnovni problem.
7. VIII	35.	1330	30	Oko pet hiljada nepr. vojnika sa brojnom artiljerijom uobručilo je naše jedinice na sektoru Knežine. Obruč smo probili. Nepr. koristi motorizaciju za brzo prebacivanje i postavljanje. ¹¹ Do sada imamo osjetne gubitke. L.
9. VIII	36.	0800	36	Razbili smo nepr. koncentraciju na drumu Sokolac—Rogatica. Zauzeli smo Renovicu. Stigli smo na sektor Bare—Orahovica. Javite gde je Prva div.

¹⁰ i ¹¹ O dejstvu neprijateljskih snaga vidi dok. br. 72 (objašnjenje 3) i dok. br. 126 (objašnjenje 38).

9. VIII	37.	"	33	U dvodnevnim borbama sa našim korpusom nepr. imao prek<, 130 gubitaka. Uništeno sedam kamiona, jedan oklopni i dva teretna voza.
	38.	"	25	U vozu zapaljen jedan avion, tipa „dornie“. Zaplenjeno više p. mitraljeza i znatne količine rat. materijala. ¹²
	39.	"	31	Slaba ishrana i umor prete izbacivanjem iz stroja glavnine snaga. Najavljene pošiljke nismo primili. Novo mesto prije ma — Previla. L.
11. VIII	40.		48	Dobro bi bilo da izvjesne snage Prve div. izvrše pritisak na Foču, radi olakšanja našeg prelaza kroz dva do tri dana. ¹³ Ako je moguće, molim da lovci kontrolišu sektor Kalinovik—Foča —Goražde.
	41.	1330	33	Sa avijacijom prebacivanje bi se izvršilo bez nekih poteškoća. Ona bi trebala da spreči dejstvo artiljerije i onemogući pokrete cestama.

¹² i ¹⁹ U izvještaju Župskog oružničkog zapovjedništva u Sarajevu od 23. avgusta 1944. o napadu na s. Renovicu i Praču se kaže:

„8. VIII 1944. u 0345 sati, skupina komunista od oko 6.000 naoružanih osoba iz kotara vlaseničkog preko Romanije prebacila se preko želj. pruge između Prače i Renovice (19 i 15 km j. z. Rogatice). Na tom dieiu komunisti su oštetili želj. ptugu na 4 mjesta i opljačkali jedan njemački transport ratnog ivoriva. Istog dana ista skupina komunista napala je i a mjesto Renovicu, zarobili okiopni vlak i posadu, osim zapovjednika oklopnog vlaka koji se spasio. Ista skupina komunista napala je topovima i bacačima granata na mjesto Praču. Naše i savezničke (misli se na Nijemce — prim. red.) oružane snage napad su odbile, koje progone komuniste u smjeru juga prema Foči. U mjestu Renovica poginula su 6 ustaša i 2 želj. službenika. Promet na relaciji Sarajevo — Višegrad uspostavljen je u toku 2 dana.“ (Arhiv VII. reg. br. 3'3—11, k. 149 e). Pored toga, jedinice 12. korpusa su tada savladale domobransku posadu u s. Petoviću i s. Stranama i tom prilikom im zaplijenile svu odjeću, obuću i oružje iz magacina. Opširnije o tome vidi dok. br. 160.

42. " 28 Molimo hitno bombardovanje nepr. koncentracija na liniji Kalinovik—Foča—Goražde.¹⁴ Javite nam znake za avijaciju.
43. 1330 40 Najavljene pošiljke nisu došle. Uzaludno očekivanje usporilo je naš pokret. Sledeće mesto za prijem gde je Mitar¹⁵ formirao Četvrtu br.¹⁶ Molim obavezno pošaljite.
44. " 37 „Princ Eugen“ nas stalno prati. U toku jučerašnjeg dana naše jedinice vodile su borbu na sektoru Bare—Butkovići.¹⁷ Nepr. imao preko 60 ubijenih.
11. VIII 45. " 46 „Princ Eugen“ poseo liniju Goražde—Foča. Vodimo stalnu borbu na prelazu na Miljevinu.¹⁸ Pri likvidaciji Renovice oštećen još jedan oklopni voz, zapaljeno 11 motocikla i 50 buradi benzina.¹⁹
46. 77 Nepr. se jakim snagama koncentrisao na liniji Foča—Kalinovik i sprečio prelaz naših jedinica preko ceste. Molimo hitno bombardovanje sektora Foča—Kalinovik i saradnju lovaca na komunikaciji Goražde—Kalinovik—Sarajevo. Javite znake za avijaciju i odgovorite sledećom vezom da li ćemo dobiti pomoć avijacije.
12. VIII 47. 0700 32 Zadržaćemo se u Vrbnici danas i sutra radi prijema aviona. Da-

¹⁴ i ¹³ O dejstvu neprijateljskih snaga na tom pravcu vidi dok. br. 44, 52. 137, 140 i 142—148.

¹⁵ Narodni heroj Mitar Bakić. Umro 25. novembra 1960. u Beogradu, kao rezervni general-potpukovnik JNA.

¹⁶ Odnosi se na s. Smriječno, gdje je 10. juna 1942. formirana 4. crnogorska (kasnije proleterska) brigada. Za komandanta Brigade postavljen je Peko Dapčević, a za političkog komesara Mitar Bakić.

lji pokret je nemoguć bez minimalnog predaha i prehrane ljudstva. L.

13. VIII

12. VIII 48. 0700 31 Prebacivanje između Goražda i Foče nismo mogli izvršiti usled velike koncentracije nepr. na tom sektoru. Moramo ići južnije.

13. VIII

12. VIII 49. 0700 38 Po cijenu velikih gubitaka naš je korpus uspio da se sinoć probije preko Borijske na Zelengoru. Šesta se još nije prebacila.²⁰ Nemci imali oko 150 gubitaka.

50. 1130 39 Jako smo opterećeni velikim brojem teških ranjenika i nosila, od kojih neke nosimo čak sa Šekovića na Bosnu i ovamo. Molim javite da ih neka jedinica prihvati na Rudinama.

51. 1130 34 Javite da li ćemo dobiti odela, obuću, mina za teške bacače, masti i ulja za oružje. Borci su poderani i bosu. a automat, oružje teško radi.

14. VIII

13. VIII 52. 0700 33 Razbili smo bat. „Princ Eugena“ koji je juče od Kalinovika pošao za nama prema Konjskim Vodama. Nepr. imao preko 60 izbačenih iz stroja.

53. " 45 Potrebno nam je 2500 pari odijela. 1000 pari cokula, 400 lakih mina za t. bacač klb. 81 mm, 400 lakih mina za engleski bacač — klb. 75 mm, po 50.000 mauzer i engleske municije.

²⁰ O 6. proleterskoj diviziji li dok. br. 72.

13. VIII 54. 0700 49 30 puškomitraljeza — po mogućstvu nemačkih — 20 lakih bacača sa odgovarajućim brojem mina, 5 kanti benzina, 20 kanti ulja za oružje, 2 kante ulja za motor, 10 kgr. masti za oružje.
55. " 37 Molimo javite da li to možemo dobiti i kada da bismo organizovali prijem. Po vašem odgovoru javićemo mesto prijema.
14. VIII 56. 1330 45 Čekajući Šestu div., sa kojom već dva dana nemamo veze, izgubili smo u vremenu. Nepr. je poseo Drinu do Bastasa.²¹ Napada nas od Zelengore, Miljevine i sa Drine. Probijamo se prema Vučevu. L.
57. 1330 53 Molimo vas pošaljite sutra, 15. ov. m., najmanje deset aviona hrane u Donje Crkvice, sekcija Zabljak, između četrdeset tri stepena i šesnaest minuta sa šesnaest stepeni i trideset četiri minuta istočno od Pariza.
58. " 27 Već drugi dan borci ne jedu ništa. Neprekidne borbe, marševi i gladovanje dovelo nas je u težak položaj. L. M.
15. VIII 59. 0700 36 Juče smo vodili žestoke borbe. Nepr. imao preko 200 gubitaka. Naši gubici preko 100. U pokretu smo za Crkvice. Molimo hitno šaljite hranu.
60. " 27 Sa Šestom diviz. nemamo veze. Molimo pitajte Prvi korpus da li zna gde se nalazi Šesta. Nepr. nas stalno prati. L.
61. 1330 36 Primili smo tri aviona u noći 12. na 13. ov.m. Bacali su sa ve-

²¹ Vidi dok. br. 40, objašnjenje br. 2.

- like visine, tako da se sva hrana prosula. Nije se mogao skupiti obrok za jedan bat.
- 48 Molimo tražene stvari pošaljite što pre. Na Crkvicama ćemo ostati nekoliko dana radi neophodnog predaha. Tu ćemo organizovati prijem pošiljki. Najvažnije je da nas potpomognete što više sa hranom.
63. 1330 38 Počev od sutra, 16. ov. m., signali će biti — trougao od devet vatri, sa zemlje dajemo slovo — M —, avion daje — O —. Javite da li odobravate.
16. VIII 64. 0700 29 Sinoć smo primili pet aviona. Hrane je malo došlo. Samo juče umrlo nam je sedam boraca od gladi. Svakog dana sve više umire.
16. VIII 65. 0700 42 Molimo vas da nas razumete. Ako hitno ne rešimo pitanje ishrane, korpus će biti izbačen iz stroja. Pitanje je vrlo teško. Molimo ubrzajte slanje hrane u većim količinama.²²
66. 35 Bez obzira na pustoš sektora i hitnost zadatka, ne možemo dalje krenuti odavde dok se ljudstvo ne nahrani. Zato vas molimo šaljite hitno hranu.
67. 34 Signaini znaci za prijem — trougao od devet vatri, sa zemlje dajemo — M —, iz aviona — O —. Molimo ubrzajte pomoć u hrani i isključivo u hrani.
68. 1330 48 Dobili smo stvari koje nismo tražili. Hrana se ponovo prosula, jer bacaju sa velike visine. Tri dana borci nisu jeli ništa.

²² Vidi dok. br. 90.

				Danas smo počeli klati konje drugog izlaza nema.
69.	"	30		Borci su potpuno malaksali. Pokret je nemoguće vršiti. Molimo shvatite naš položaj i naredite da nam večeras dođe hrana.
16. VIII	70.	1330	43	U toku jučerašnjeg dana nepr. imao preko 80 gubitaka. Svi pokušaji da ovlada Vučevom odbijeni. Nepr. izbio na Vučevo tek po prebacivanju svih naših jedinica preko Pive. ²³
16. VIII	71.	1700	14	Molim, javite Prvoj ²⁴ gde se nalazimo. Neka se poveže sa nama.
	72.	"	15	Nepr. je danas bezuspešno pokušao nasilni prelaz preko Pive.
	"	73.	"	12 Javite vezom u 20 č. da li večeras dolaze avioni.
17. VIII	74.	1400	39	Molimo hitno pitajte Radovana ²⁵ da li je moguće da sutra uveče, 18. ov.m., evakuišemo preko njegove baze naše teške ranjenike. Imamo šest stotina teških ranjenika.
	75.	"	41	Ukoliko nije moguća evakuacija, molimo naredite Radovanu da prihvati naše ranjenike i da ih razmesti na svom sektoru. Mi smo nesposobni za njihovo dalje transportovanje.

²³ Od 15. do 22. avgusta su jedinice 12. korpusa NOVJ deystvovalе u Crnoj Gori, na prostoru između planina Maglica, Golije i Durmitora i rijeke Tare. Zbog toga su neke zapovijesti i naredenja Štaba 12. korpusa i njegovih potčinjenih jedinica iz tog vremena objavljene u III tomu, knj. 8, dok. br. 74, 75, 76, 79, 80, 81, 90 i 96. Korpus se 23. avgusta, preko Polja Pejovića i Krstača, povukao u Hercegovinu (vidi dok. br. 82 i 87).

²⁴ i ²⁷ Riječ je o 1. proleterskoj diviziji. Bliže o njenom zadatku vidi dok. br. 61.

²⁵ Odnosi se na Radovana Vukanovića, komandanta 2. korpu-

17. VIII 76. 1400 31 Molimo odgovorite po ovome u toku današnjeg dana da bismo večeras i sutra do mraka preneli ranjenike na mesto za evakuaciju.²⁶ L. M.
77. " 43 Usled sadanjeg položaja kod Radovana i usled promene zadatka Prve div.²⁷ hitno nam naredite o našem daljem radu. Opšti položaj je takav da treba pomeriti korpus sa ovog mesta.²⁸ L. M.
78. " 33 Posle neuspelog pokušaja da pređe Pivu. kada je pretrpeo gubitke, nepr. sa glavninom povukao se sa Vučeva prema Vrbnici.
79. 1410 12 Sinoć avioni nisu dolazili. Čekamo ih sa novim znacima.

19. VIII

18. VIII 80. 0800 19 Povezali smo se sa Dokom.²⁹ Da li ćemo sa njim i nadalje predstavljati jedinstvenu grupu?³⁰ L.
- „ 81. 0800 31 Molimo naredite štabu baze u Bariju da ubrza slanje hrane, odjeće i obuće. Po uspostavi veze, obraćaćemo se direktno njima. L. M.

²⁶ Ranjenici su 22. avgusta evakuisani sa privremenog letjelišta kod Donje Brezne (vidi dok. br. 81, objašnjenje 4, i tom III, knj. 8. dok. br. 93 i 96).

²⁸ Vrhovni štab je, depešom od 18. avgusta 1944. odgovorio da je povlačenje ispred neprijatelja nepravilno, već da bi trebalo manevrom, tj. zabacivanjem u neprijateljsku pozadinu, izbjeći udar. Pored toga, on je Štabu 12. korpusa ostavio odriježene ruke — da dejstvuje prema razvoju situacije, sugerirajući mu da krene na sjever, na sektor zapadno od Pljevalja (prema 1. proleterskoj diviziji), ili na jug, na sektor Golije. (Arhiv VII, reg. br. 8/10, k. 589 B).

²⁹ Đoko Jovanić, komandant 6. proleterske divizije.

³⁰ U vezi s tim. Vrhovni štab je depešom od 20. avgusta javio da 6. proleterska divizija ostaje i dalje pod komandom Štaba 12. korpusa. Međutim, kako se vidi iz ovog dokumenta, ova se divizija 24. avgusta, po odobrenju Vrhovnog štaba, odvojila od 12. korpusa i, preko Sandžaka, otišla za Srbiju. O tome vidi i dok. br. 72.

	18. VIII	82.	0800	16	Sinoć smo primili devet aviona. Uglavnom hrana sa nešto oružja. L. M.
					19. VIII
	„	83.	0800	20	Sutra, 19. ov. m, počinjemo rad sa novom šifrom koju smo danas primili od Radovana. L.
nova šifra					
1.	19. VIII	84.	1700	48	Javićemo vam detaljno o stanju našeg Korpusa kao rezultat neprekidnih petomesečnih teških borbi, dugih pokreta i gladovanja. Sada vas obavještavamo da je nužna najhitnija pomoć u ishrani.
2.	„	85.	„	45	Smatramo da situacija ovdje nije tako teška i da mi možemo na sektoru Piva — Golija odmoriti, nahraniti i srediti korpus. Mi smo u takvom stanju da ni manji pokret ne možemo izvršiti.
					20. VIII
3.	„	86	0700	44	Potrebno je da nas baza iz Barija ozbiljno i redovno snabdjeva sa hranom. Molimo naredite da nam svake noći stižu što veće pošiljke. Mogućnosti ishrane na ovom sektoru su neznatne.
5.	„	88.	„	61	Sledeće mesto za prijem — selo Pišće, južno od D. Crkvica. Signali isti. Hitno nam potrebni: gips, jod, streptazol, i kinin, aspirin, tetanus, gaza za rane. prvi i drugi zavoj, morfinum, flasteri i vata. Uopšte nemamo nikakvih lekova.

20. VIII

4.	19. VIII	87.	0700	37	Vašom pomoću savladaćemo sadanje teško stanje. Nama je potrebno kraće vreme odmora i dobre ishrane da se osposobimo za izvršenje najtežih zadataka. L. M.
6.	20. VIII	89.	0800	41	Nepr. je sa linije Foča—Celebić prešao Taru na sektoru Šćepan Polje—Uzlup i ovladao Donjim Crkvicama. Taj sektor su pre dva dana preuzele od nas meštanske jedinice.
7.	„	90.	„	32	Sa izvesnim snagama nepr. je ponova zaposeo Vučevo, a delovima se spustio u Mratinje. Jasnno je da se radi o koncentričnoj ofanzivi.
8.	„	91.	„	22	Ni sinoć avione nismo dobili. Molimo vas da proverite zašto nam se hrana ne šalje uredno.
9.	„	92.	1330	17	Preduzećemo protivnapad na neprijatelja na sektoru D. Crkvice. ³¹
10.	„	93.	„	45	Od sada šaljite hranu zajedno za nas i Doku. Potrebno je dnevno deset aviona brašna, po mogućstvu dvopeka, riže, masti, soli, šećera za bolnice i. ako je moguće, duvana.
11.	20. VIII	94.	1330	49	Mesto za prijem — s. Pišće. Signali stari. Molimo šaljite na isto mesto sve dok ne dobijete novo. Promenu ćemo blagovremeno javiti. Potrebno nam je dve hiljade pari odela i hiljadu pari cokula.
12.	„	95.	0200	46	Hitno su nam potrebni traženi lekovi i sanitet, materijal. Takođe mine za teške engleske i nemačke bacače, engleska i ne-

³¹ Vidi tom III. knj. 8, dok. b 90.

- mačka municija, mast i ulje za oružje. Količinu sam ranije javio.
13. „ 96. „ 65 Plan veze za Bari — glavni talas 4644 kc., rezervni talas 3230 kc. Mi zovemo sa Ka p, Bari odgovara sa MOL. Vreme rada u 8.30 i u 16.00 časova Molimo da nam Bari javi svoju karakteristiku i datum za početak rada. L.
14. „ 97. 1330 24 Molimo vas da sa avionima za ranjenike pošaljete hrane i ostalih traženih stvari za našu grupu. L.
15. 21. VIII 98. 1330 53 Počev od danas mesto za prijem — Bajovo Polje. 43 stepena sa 16 stepeni i 33 minuta — istočno od Pariza, sekcija Zabljak.
16. „ 99. „ 31 Sinoć smo primili sedam aviona. Hrane šalju nedovoljno. Molimo naredite da već jedanput otpočinu sa ozbiljnim pošilkama.
17. „ 100. „ 50 Juče smo vodili oštre borbe na sektoru D. Crkvice. Danas idemo južno od Brezne, kako radi aerodroma, tako i radi ispitivanja mogućnosti pokreta prema Mateševu i dalje.³² Đoko je ostao na našem mestu. L.
18. 22. VIII 1. 1700 36 Radovan će sa izvesnim snagama poći prema Mateševu.³³ Naša grupa će privremeno prema Gackom, radi dobijanja vremena za odmor i prehranu.

³² Korpus je tada otišao na položaje sjeverno od s. Donje i Gornje Brezne i s tog pravca obezbjeđivao aerodrom za vrijeme evakuacije ranjenika, a potom krenuo na sjeverozapad, preko Hercegovine. Opširnije o tome vidi dok. br. 82 u ovoj knjizi i tom III, knj. 8, dok. br. 93 i 96.

³³ O rasporedu i dejstvu jedinica 2. korpusa NOVJ vidi tom III, knj. 8.

19. 22. VIII 2. „ 39 Posle neophodnog odmora krenućemo, najverovatnije, prema Sandžaku, preko Foče, ukoliko se situacija ne izmjeni na ovom sektoru.³⁴
20. 3. „ 54 Sjutra 23 ov. m.. odlazimo na sektor Krstac — Vratkovići — Dulići, jugoistočno od Avtovca. Avione počev od sutra šalžite u Vratkoviće. Znaci — T — od devet vatri, sa zemlje — U — iz vazduha — C — L.

23. VIII

21. 22. VIII 4. 0700 37 Đoko će još sjutra ostati ovdje da drži sektor prema Pivskoj planini dok se ranjenici evaku-išu. Posle toga polazi na sektor. Stabna — Ravno — Čemerno. L.
22. 23. VIII 5. 1330 56 Molimo, danas pošaljite u Vratkoviće po sto hiljada mauzer i engleske municije, po pet stotina lakih mina za teške nemačke i engleske bacače. Ostali smo bez municije. Nemamo ni jedne mine. Pošaljite hitno masti i ulja za oružje.
23. „ 6. „ 59 Od sedam aviona primljenih za dve prošle noći nismo skoro ništa koristili. Toliko mnogo rasipaju da je uopšte nemoguće to sakupiti. Poslane cipele su male. molimo šalžite br. osam. devet, deset.

25. VIII

24. „ 7. 0700 48 Molimo da nas obavestite zašto nam hranu šalju rijetko i malo. Saopštavamo borcima da ćemo dobiti najavljene pošiljke, što nas dovodi u nezgodan položaj

³⁴ O daljem pokretu 12. korpusa vidi dok. br. 86, 96, 98. 101 i 110.

budući da su pošiljke neznatne i nesredene.³⁵

25. VIII

25. 23. VIII 8. 0700 21 Đoko je daleko od nas, radi toga je potrebno da njemu šaljete avione posebno. L.
26. 25. VIII 9. 0700 46 Molimo danas pošaljite hranu u s. Rioca. sekcija Gacko. 43 stepena i 5 minuta sa 16 stepeni, istočno od Pariza. Znaci: slovo — T — od devet vatri, sa zemlje — U —, iz vazduha — C —. L.
27. „ 10. „ 43 Pri prolazu preko drumu Gacko — Bileća. razbili smo četničko-ustašku posadu kod Stepena.³⁶ U Gackom koncentrac. nepr.³⁷ Dobro bi bilo bombardovati Gacko i Nevesinje. Noću 23 na 24 i 24 na 25 ov. m. avioni nisu dolazili.
28. „ 11. 0700 77 Nalazili smo se na sektoru Brezne da. po vašem naređenju, obezbedimo aerodrom. Đoko je ostao na sektoru Plužine — Dobri Do da spreči prodor uz Pivu. Trebalo je da se. po evakuaciji ranjenika, Đoko zadrži na sektoru Plužine — Stabna. dok mi dođemo na sektor Ravno — Čemerno, odakle bismo zajedno izbili na Drinu.
28. 25. VIII 12. 0700 86 Đoko je napustio Plužine, ne sačekavši naš dolazak, kada je od vas dobio odrešene ruke. Neprijatelj je to iskoristio, prešao

³⁵ U depeši Vrhovnog štaba od 25. avgusta 1944. o tome se kaže:

„Vi ste u stalnom pokretu i nemoguće vam je obezbediti redovne pošiljke. Nemojte varati svoje vojnike. Prebacite se tamo gde ćete moći prehraniti vojsku. Povežite se sa Hercegovcima da vas pomognu. Đoko je na putu za Prvom divizijom.“ (Arhiv VII, reg. br. 8/10. k. 589 B).

³⁶ Vidi dok. br. 86 i 156.

- Pivu, zauzeo Plužine i pošao prema Ravnom. Jedanaesta herceg. br.³⁸ je obavestila da je nepr. iz Gackog izbio na Čemer-no. radi svega toga smo skrenuli i pošli za Rioca. da se preko Ljeskova Duba i Lukavice prebacimo u Borač.
29. „ 13. 0700 71 Sektor Hercegovina—Borač je određen od vas kao sektor za predah. Iz Borča ćemo krenuti na zadatak, bilo preko Foče. bilo preko Šćepan Polja, što će zavisi od situacije. Đoko nam ne javlja ništa o svom pokretu i situaciji, tako da nam vlastito ispitivanje pravca otežava pokret.
30. „ 14. „ 37 Na taj način smo se mnogo udaljili od osnovnog zadatka, što nam je tim teže kada smo svesni situacije i potrebe da se blagovremeno nađemo na svom mestu.
31. „ 15. „ 54 U ovom kraju nema dovoljno hrane za ovoliku vojsku, radi čega i molimo za pomoć. Nekoliko puta nismo primili pošiljke za koje ste javili da dolaze Samo takve, već najavljene, pošiljke. saopštavali smo borcima. L. M.
32. 26. VIII 16. 1500 40 Tvoja očinska briga i ljubav, družo Maršale, ispunjava nas snagom da savladamo sve teškoće i izvršimo postavljene zadatke. Borci i rukovodioci XII korpusa.³⁹
33. „ 17. „ 22 Sinoć smo primili 4 aviona. Za danas mesto ostaje isto — s. Rioca. signalili isti.

³⁸ Bliže o rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 100.

34.	„	18.	„	49	Kod nas bez promene. Nevesinje i Gacko, za sada. neaktivni Od Bileća se čuje artiljerija Radovan javlja da je Burić" pošao između Savnika i Nikšića da se zabaci za leđa nepr Rezultat još ne zna.
35.	27. VIII	19.	0700	41	Sinoć avioni nisu dolazili. Molim vas danas pošaljite hranu za Borač, sekcija Gacko, 43 step. i 18 min. sa 16 step. i 9 minuta — istočno od Pariza. Signali stari. L. M.
36.	28. VIII	20	0700	47	Mesto za prijem materijala ostaje isto — Borač. Molim hitno nam pošaljite 250 lakih mina za t. bacač k. 81 i 250 lakih mina za engl, bacač k. 75. Nemamo uopšte nijedne mine. L. M.
37.	„	21.	1330	23	Sinoć smo primili četiri aviona hrane. Molimo, večeras pošaljite i mine za t. bacače.
38.	„	22.	„	33	Juče. 27. ov.m.. pri prolazu komunikacije Gacko — Nevesinje, razbili smo četnike i Nemce na sektoru Kifino Selo — Ljeskov Dub. ⁴¹
39.	„	23.	„	28	Molimo, javite gde se nalazi Đoko i situaciju na njegovom sektoru. Kod nas manje borbe sa četnicima i Nemcima.
40.	28. VIII	24.	2000	53	U toku sutrašnjeg dana. 29 ov. m.. sve naše jedinice postaviće se na sektor Igri — Jabuka — Čemerno — Izgori. Odatle ćemo 31. ov. m. poći ubrzanim mar-

Narodni heroj Savo Burić, komandant 3. NOU divizije. Umro 16. juna 1963. u Beogradu, kao general-potpukovnik JNA. (Opširnije o dejstvu ove divizije vidi tom III, knj. 8. dok. br. 86. 93. 95. 97. 98, 101 i 108).

šem na zadatak.⁴² U pokretu nećemo moći primati pošiljke.

41. 28. VIII 25. 2000 64 Radi toga molimo da nam sutra uveče. 29. ov. m. pošaljete veće količine hrane, po sto hiljada mauzer i engleske municije, ulja za oružje i motor, dve kante benzina i mina za t. bacače, ukoliko ih večeras ne dobijemo. Municija nam nedostaje, a mina uopšte nemamo.
42. „ 26. 1230 39 Pred zoru. 28. ov.m., pošlo je iz Gackog za Nevesinje oko 100 kamiona sa nekoliko tanketa. Verovatno su to one snage koje su ranije stigle u Gacko iz Mostara.⁴³ L. M.
43. 29. VIII 27. 1230 53 Sinoć smo primili četiri aviona hrane. Molimo, večeras nam pošaljite municije, mina i ulja za oružje. Sutra ćemo raspodeliti materijal i prekosutra u zoru krenuti na zadatak. U pokretu nećemo primati pošiljke. L. M.
44. „ 28. 1230 28 Molimo javite gde se nalaze Đoko i Plavi⁴⁴ i situaciju na njihovim sektorima. Kojim se pravcem kreće Đoko? L. M.
45. „ 29. 2000 38 Neprijatelj jačim snagama zaposjeo Sutjesku i zatvara Pivu. Mi ćemo preko Borča krenuti ka severu. nastojeći da se na pogodnom mjestu prebacimo preko Drine.

⁴² Korpus je 30. avgusta izvršio pokret pravcem Vita bara — Zand, st. Zelengora — s. Jeleč i. preko istočne Bosne, otišao za Srbiju. Vidi naredenja Štaba 16. NOU divizije od 29. i 30. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. 21/1 i 22/1. k. 951 i reg. br. 46/4, k. 966) i naredenje Štaba 12. korpusa od 4. septembra 1944. za forsiranje r. Drine (Arhiv VII. reg. br. 52/1, k. 1240).

⁴³ Vidi dok. br. 96.

⁴⁴ Mijalko Todorović Plavi, politički komesar 1. proleterskog korpusa

46.	29. VIII	30.	2000	18	Nalazimo se u kontaktu sa neprijateljem na sektoru Izgori— [Vitaj Bara. L.
47.	„	31.	1330	28	Raspolažemo sa kristalima 5172. 6477, 4537, 3238. 5597 i 4644 k. c.
48.	30. VIII	32.	„	45	Sinoć smo primili pet aviona hrane, odeće, mina i municije Osnovne potrebe smo podmirili Obustavite dalje pošiljke, pošto se nalazimo u pokretu. Naknadno ćemo javiti novo mesto L. M.
49.	„	33.	1330	40	U toku jučerašnjeg dana rasterali smo izviđačke jedinice Prve alpiške div. na sektoru Čemer-no. ⁴⁵ Sada se nalazimo na Zelengori u pokretu prema Miljevini. L. M.
50.	31. VIII	34.	0700	45	Jedinice »Princ Eugena" i Prve alpiške div. nalaze se na sektoru Izgori — Volujak — Maglič — Vučevo — Vrbnica — Miljevina — Foča — Goražde. ⁴⁶ Prelaz Drine na tom sektoru nije moguć.
51.	31. VIII	35.	0700	34	Prešli smo cestu Kalinovik — Foča na sektoru Jeleč — Borija. Rasterali smo četničke jedinice. Nalazimo se u pokretu za Jahorinu.
52.	„	36.	0700	53	Na liniji Obalj — Kalinovik — Sarajevo nalaze se nemačke snage. Mi moramo ići na sever, pošto je najverovatniji prelaz preko Drine na sektoru Stari

⁴⁵ Vidi dok. br. 110.

⁴⁶ Prema izvještaju četničke komande čajničkog sreza od 31. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. BH—V—1429) tada su na prostoru Foča — Čelebić dejstvovala njemačke snage, a kod s. Bastasa se nalazio štab neke njemačke divizije (vjerovatno 7. SS divizije „Princ Eugen") Pored toga, u izvještaju se govori i o dejstvu četnika na sektoru Goražda.

- Brod — Slap, odakle bi se preko pl. Tare brzo povezali sa Prvom div.⁴⁷
53. „ 37. „ 33 Molimo večeras 31. ov. m. pošaljite na Jahorinu hranu. 300 lakih mina za engleski bacač klb. 75 i ulja za automat, oružja. LM.

BR. 128

IZVOD IZ KNJIGE DEPEŠA ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ PRIMLJENIH OD ŠTABA 11. DIVIZIJE U AVGUSTU 1944. GODINE¹

- 1/VIII 30. i 31. vodili smo žestoke borbe sa jakim nepr. SS snagama na prelazu. Naši gubici veliki oko 70 izbačenih iz stroja.² Poginuo je kdt V bde major Kondić.³ Na ovom pravcu dok je nepr. ovako jak prelaz nam je nemoguć. M.⁴B.⁵ 92
- 2/VIII Nalazimo se Bjelobučje — Jezera — Panići (sekcija Travnik). Ispitujemo nepr. pa ćemo odlučiti, a i sređujemo jedinice.⁰ M.B. 49
- 2/VIII Pošto nam je poginuo kdt V brig., a zamjenika nije imao, uzećemo privremeno kdt-a I bat. za zamj. kdt-a brig.⁷ M.B. 52

⁴⁷ O prebacivanju 12. korpusa preko r. Drine vidi dok. br. 86, objašnjenje br. 3.

¹ Original (pisan mastilom. latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/8/1, k. 408 A.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 8. 25. 130 i 132 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 121 i 127.

³ Narodni heroj Rade Kondić, komandant 5. kozarske (krajliške) brigade

⁴ i ³³ Miloš Siljegović, komandant 11. NOU divizije

⁵ Blažo Đuričić, politički komesar 11. NOU divizije

⁶ Vidi dok. br. 22 i 23.

⁷ To je bio Mirko Šiljak.

⁸ i ¹⁵ Izostavljene depeše su štampane u dok. br. 126.

- 4/VIII Za pokret VI div. i datum prebacivanja smo znali ali pravac njenog prebacivanja nismo znali. Tražili smo ali nismo dobili odgovor. Dok smo mi vodili borbu. VI div. bila je van dejstva nepr.⁹ M.B. 79
- 4/VIII U pokretu smo na sjever. R. Bosnu od Zepča drži ..Princ Eugen".¹⁰ Ispitaćemo mogućnost prebacivanja preko Trebave. Kakva je situacija na Spreči? Može li nas prihvatiti neka jedinica?¹¹ M.B. 7g
- 6/VIII Obavešteni smo od V korpusa da se Brandenburška div. kreće od Travnika za Brod.¹² Nalazimo se istočno od Čavke pl. Ispitujemo prelaz između Doboja i Dervente. M.B. 68
- 8/VIII Prebacili smo se na Trebavu. Dajte nam dalji pravac.¹³ 22
- 9/VIII Javite nam pravac ili zadatak. Razbili smo četničke Trebave. Ubili 20, ostalo se razbjeglo.¹⁴ Krećemo na sektor Spionica — Srebrenik — Rapatnica. M. 61

⁹ Bliže o 6. proleterskoj diviziji „Nikola Tesla“ vidi dok. br. 2, 10 i 19 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 109.

¹⁰ Riječ je o 13. puku 7. SS divizije „Princ Eugen“, jer je on krajem jula djelovao na sektoru Travnika (vidi knj. 27, dok. br. 182).

¹¹ Prelaz preko rijeke Bosne izvršen je 7/8. avgusta bez prihvata.

¹² Redakcija nije uspjela pronaći dokumente te divizije iz tog perioda. Međutim, prema knjizi depeša Štaba 1. proleterskog korpusa (list 57) i obavještajnom izvještaju Štaba 1. proleterske divizije od 4. avgusta 1944. tada je njen 2. puk djelovao na prostoru Prijepolja i Pljevalja (Arhiv VII. reg. br. 31/1, k. 372 i 8/9, k. 712). Pored toga, kako se vidi iz dokumenata njemačkih jedinica (knj. 25, dok. br. 137, 184 i 186), njen 1. puk je u maju 1944. djelovao na sektoru Strmice u zapadnoj Bosni, a 4. puk se nalazio u Sarajevu, dok je 3. bataljon 4. puka sredinom jula dobio zadatak da djeluje u Hercegovini na prostoru Hutovo — Ljubinja (knj. 27, dok. br. 158).

¹³ Vidi dok. br. 39.

¹⁴ U izvještaju komandanta Majevičkog četničkog korpusa od 10. avgusta 1944. Vrhovnoj četničkoj komandi o tome piše:

„Primio sam Vaše depeše o napadu crvenih sa Vučjaka na Trebavu i njihovoj težnji ka istoku i jugu. Njihov plan je verovatno da nas napadnu sa više strana i tako da prodru u našu teritoriju. Preduzeo sam sve da se ta njihova namera i plan osujeti i videćemo kako će se situacija dalje razvijati. Čudi me da su na Trebavi mogli ovako učiniti, te da im dozvole da pređu reku i da prodru skoro bez otpora kroz njihov teren. Dok god budemo mi ovako radili, ne možemo ništa učiniti“. (Arhiv VII, reg. br. BH—V—11182).

- 11/VIII Prebacili smo se na desnu obalu Spreče¹⁶ i krećemo ka određenom prostoru.¹⁷ Javite kakva je situacija u Ist. Bosni, gde se nalaze naše snage,¹⁸ a gdje neprijatelj.¹⁹ M. 66
- 11/VIII 12. o.m. ujutro stižemo na određenu prostoriju. Kakva je situacija u Olovu, dolini Krivaje i s kojom jedinicom da hvatamo vezu? Kod nas nema promjena. Dajte nam dalji zadatak. M.B. 74
- 12/VIII Stigli smo u Banoviće. XVIII brigada vodi borbu na liniji Omazići — Repnik.²⁰ Očekujemo opšti pravac ili da prihvatimo borbu. M.B. 50
- 13/VIII Jedinice su 16 dana u maršu i prilično umorne. Najveće potrebe su nam u odjeći i obući. Potrebno bi nam bilo 500 pari cipela i 1000 odijela. M.B. 50
- 13/VIII Neprijatelj je napao jačim snagama na naše položaje od Zivinica i Tuzle.²¹ Treba li da se po cijenu težih borbi održimo na ovom sektoru? M.B. 50
- 13/VIII Murat²² treba da se prebaci do vas. Odredite pravac.²³ I bat.²⁴ VI Ličke div. treba da se spoji sa svojom jedinicom. Odredite pravac. M.B. 53
- 13/VIII Naša div. ima dovoljno lakog oružja i municije, 1 p. kolski top. Trebalo bi nam p. kolskih bacača. Bda bi trebala 15 p. mitraljeza. M.B. 59
- 14/VIII Stab III ličke bde i I bat.,²⁵ koji su ostali iza svoje jedinice kod nas, kuda da krenu u sastav div.? M. 41
- 14/VIII Sve tri brigade napale su nepr. pojačanu pukovniciju 13 SS div. na liniji Tulovići — Podgorje — 100

¹⁶ Pogrešno; treba: na lijevu obalu Spreče (vidi dok. br. 39).

¹⁷ Vidi dok. br. 46.

¹⁸ Odnosi se na jedinice 3. korpusa NOVJ. Bliže o njihovom rasporedu i dejstvu vidi dok. br. 14, 47, 102 i 104.

¹⁹ O neprijateljskim snagama vidi dok. br. 160.

²⁰ Vidi dok. br. 55.

²¹ O tome vidi dok. br. 39, 147, 149 i 150.

²² Pašaga Mandžić

²³ Vidi dok. br. 126.

²⁴ Pogrešno; treba: 3. bataljon.

²⁵ Pogrešno; treba: 3. bataljon. O njemu i štabu njegove brigade vidi dok. br. 29 i 87.

- Hrvati. Nepr. proteran uz gubitke 100 izbačenih iz stroja i uništena mu komora. Nepr. je bio sa čela iznenađen. Naši gubici 20 izb. iz stroja.^{if} M.
- 15/VIII 16 o.m u 24 časa izbice naša 18 brigada na cestu kod Vrnojevića. Imamo težih ranjenika, možemo li ih prebaciti negdje u bolnicu? M.B.
- 16/VIII Nepr. ponovo upao u sela Repnik i Podgorje. Sav narod sa stokom izbjegao sjeverno od Konjuha i iz Krivajske Doline. Ishrana je nemoguća. M.B. 58
- 16/VIII 18 bda sa komesarom div. i Muratom krenula u pravcu Vrnojevića. M. 29
- 16/VIII 18 bda će preći između Vrnojevića i mosta kod Podgajeva. Za prebacivanje ostalih snaga ispitaćemo. Nepr. drži sela Hrvate — Kičmu — Omaziće i Tuloviće. M. 65
- 17/VIII 18 nije prešla. Nepr. je prodro od Banovića na Ribnicu. 18 o.m. krećemo na lijevu obalu Krivaje, na liniju Očevlje — Križeviči — Musiči. Javite kakvo je stanje na ostalim sektorima i gdje ćemo se spojiti sa našim snagama. M. 92
- 20/VIII Prešli smo na levu obalu Krivaje, treba li da krenemo u prijašnjem pravcu i gdje su nam naše najbliže snage? M. 44
- 21/VIII 22 ov. m. bićemo u s. Medojevići.²⁷ Tu bi nam se moglo baciti obuće, odjeće i hrane. M. 33
- 22/VIII Stigli u Mesiće, produžujemo. Nepr. se ne pojavljuje. **22**
- Stigli u Medojeviće. Hrane nema, narod izbjegao sa stokom. Treba nam hrane. 1 bojna s.s. kreće od Kladnja prema Olovu. 48

²⁶ O tome vidi dok. br. 46, 55 i 62 u ovoj knjizi. Međutim, u izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. avgusta 1944. o tome se kaže:

„14. VIII u 0400 sata. naše pothvatne oružane snage SS-postrojbi započele su čišćenje sela Omazići, Petrovići i Banovići (17 km j. z. Tuzle). Ishod borbe do sada nepoznat.“ (Arhiv VII, reg. br. 2'3—18, k. 149 e).

²⁷ O organizaciji pokreta do tog mjesta vidi zapovijest Štaba 11. divizije od 19. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 33 1, k. 866\)

- 23/VIII Ispitujemo mogućnost napada na Han Pijesak.²⁸ XVIII bda se povratila, nije se mogla probiti.²⁹ Već 10 dana nailazimo na sektor bez naroda i stoke. Kriza prehrane je ozbiljna. Nemamo kontakta sa neprijateljem. M.B. 81
- 23/VIII Avioni nisu dolazili. Nismo razumeli znakove. Drago³⁰ i Dane³¹ stigli kod nas. 24. ov. mj. krećemo u pravcu Žeravice. Ispitaćemo nepr. pred sobom i ako bude mogućnosti napašćemo ga. 72
- 24/VIII Stigli u Žeravicu. Sutra krećemo u pravcu Turalić — Klještani. Prema obaveštenjima od seljaka 23 o.m. stigli u Kladanj veći kontingenti nepr. vojske. 60ⁱ
- 26/VIII Plava div. je na kom. Zvornik—Vlasenica. Delovi su joj tri km od Vlasenice a štab na Diviću. Namere nepoznate.³² Učo³³ 48
- 29/VIII 12 bda razrušila cestu Vlasenica — Han Pijesak i Vlasenica — Zvornik,³⁴ ali bi još trebalo 250 kg. eksploziva za duže onesposobljenje tel. komunikacija. Nepr. u Han Pijesku i na . . .³⁵ Nepr. je posle kraće borbe sa 1 bojnom ušao u Vlasenicu.^{3*5} M. 49

²⁸ U depeši Štaba 3. korpusa NOVJ od 23. avgusta 1944. o tome se kaže:

„Najkraćim putem prebacite Vašu div. na prostor Birča. Zadatak za napad na Han Pijesak drugorazredan. Pravac kretanja odredite prema situaciji. Javite jeste li i koliko aviona primili. K.V." (Vidi knjigu predatih depeša Štaba 3. korpusa, list 28, u Arhivu VII. reg. br. 1/8/1, k. 408 A). Postupajući u duhu ovog naređenja Štaba 3. korpusa. Stab 11. divizije je 23. avgusta izdao zapovijest za pokret (Arhiv VII. log. br. 34/1. k. 866).

²⁹ Ona je tada pošla u sastav 38. divizije. Ipak, kasnije, 25. avgusta, ona se probila i ušla u sastav svoje divizije (vidi dok. br. 87 i 104).

³⁰ Drago Mažar

³¹ Dane Olbina

³² Vidi dok. br. 62. objašnjenje 3.

³⁴ Vidi dok. br. 93.

³⁵ Tako je u originalu.

³⁶ Vidi dok. br. 159.